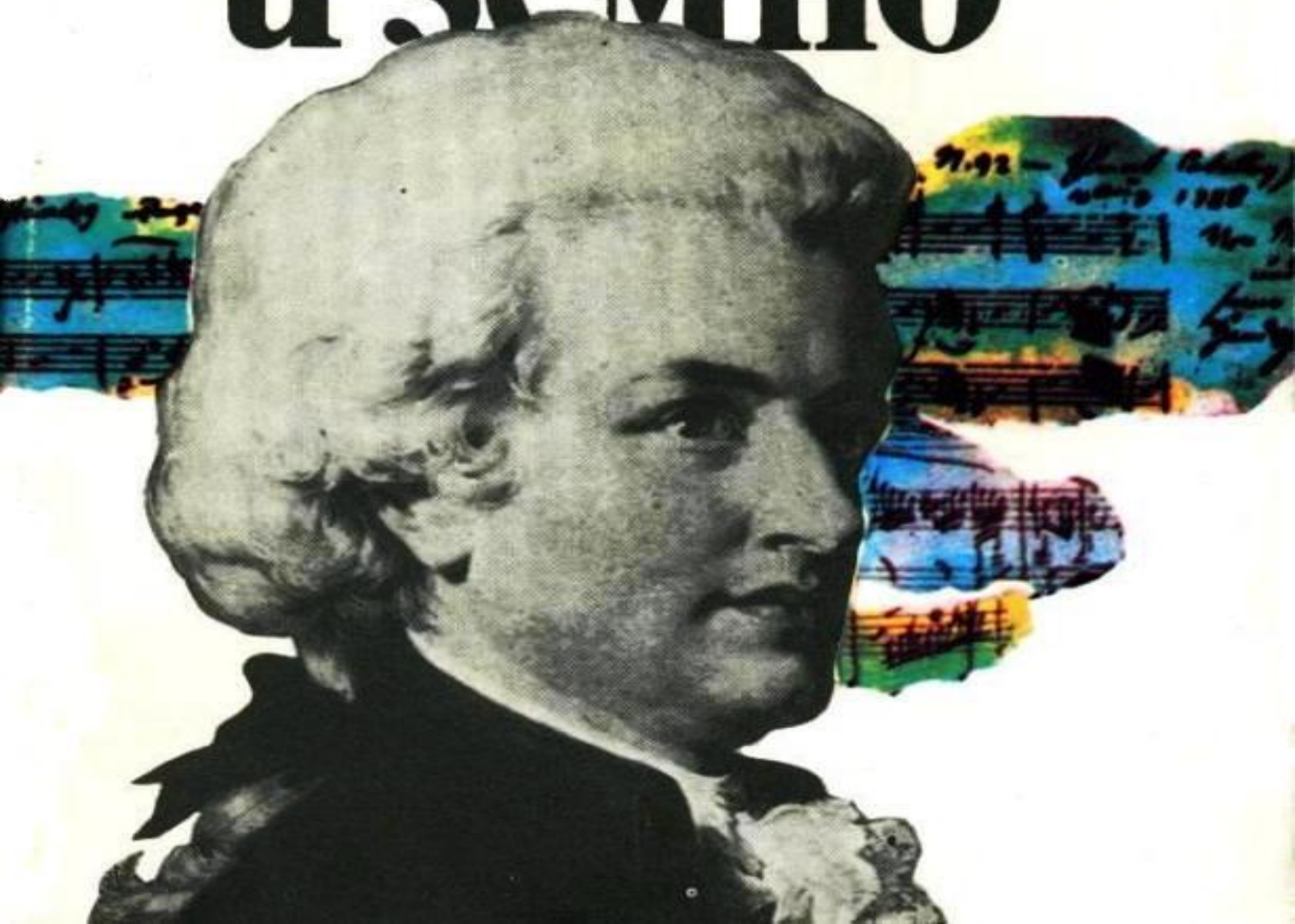

*Дейвид
Вайс*

Възвишено и земно

ДЕЙВИД ВАЙС ВЪЗВИШЕНО И ЗЕМНО

Превод: Христо Кънев

chitanka.info

„Какво донесе Моцарт на света? На световната култура? Една музика, пълна с неувяхваща младост, с неувяхваща сила, пълна с пролетни мелодии и хармонична красота, която буди човешкото у човека, разкрива непомръкващите хоризонти на вечната радост и доброта, за които човечеството от векове жадува. Като силата на светлината музиката на Моцарт разпръсква тъмнината, прогонва кошмарите и възстановява хармонията на един уравновесен свят, за който като че ли най-големите поети и мислители дълго са мечтали, преди да се сбъдне.“

Любомир Пипков

КОНСТАНТИН КАРАПЕТРОВ

СВЕТЛИТЕ БЛЯНОВЕ НА ГЕНИЯ

„Вечен слънчев свят в музиката — твоето име е Моцарт“ — пламенно възкликва Рубинщайн. В своята трагедия „Моцарт и Салиери“ Пушкин произнася оценката си за Моцартовата музика: „Каква дълбочина! Каква смелост и каква стройност!“ В дневника си необичайно впечатлителният Чайковски отбелязва с възхищение: „По мое дълбоко убеждение Моцарт е най-висшата, кулминационната точка, достигната в сферата на музиката. Никой друг не е изтръгвал от мен такива сълзи и трепете възторг от съзнанието за близостта на това, което наричаме идеал.“ Пределно възискателният Серов констатира: „В своята истинска сфера, в театралната, сценичната, оперната музика Моцарт е съвършенство.“ А романтично-елегичният Григ прибавя: „Смъртта на тридесет и пет годишния Моцарт е може би най-голямата загуба, понесена някога от музикалния свят.“ Хайдн, Гьоте, Хофман, Делакроа, Росиш, Вебер, Шопен, Сметана, Бизе виждат в Моцартовото творчество най-недостижимите върхове на тоновото изкуство.

Великите умове са единомисленици: Волфганг Амадеус Моцарт е един от най-безспорните гении на човечеството. Приживе обаче с еднаква страст е признаван и отричан, уважаван и оскърбяван, ценен и преследван. Пред неговото дарование се прекланят учителят му падре Мартини, композиторът Хасе, увенчаните вече със световна слава и значително по-възрастни Жан Филип Рамо, Йозеф Хайдн, Йохан Кристиан Бах, Джовани Паизиело. При все че предпочита ученика си Салиери, Глук също се изказва ласкаво за многообещаващия млад творец. Срещу таланта му издигат своето завистливо отрицание Йохан Шобер, Николо Пичини и най-вече Антонио Салиери, не случайно наричан от Моцарт „зъл демон на моя живот“. Ала срещу Моцарт застават и по-големи хищници. Геният непрестанно е принуждаван да отстъпва пред всемогъщото невежество. Архиепископи и императори, графове и барони с авторитетността на общественото си положение безапелационно преценяват музиката му и дарбите му на творец.

Титанът на тоновото изкуство с преливаща от негодувание душа е принуден да изслушва дидактичните наставления да пише по-лека, по-достъпна музика, да се стреми да подражава по дух и средства на покорилата света италианска опера, да наподобява почерка и стила на модните сред светските кръгове свои предшественици и съвременници. Самозабравили се примадони и кастрати го принуждават да преработва многократно ариите си, за да могат да блеснат в тях с певческите си възможности. Арогантни театрални директори му налагат предпочитаните от тях сюжети, изискват преработки, обвързват го с невъобразимо кратки срокове. Само истинският, несломимият гений е в състояние да премине през толкова препятствия и да съумее да запази човешкото си достойнство, естетическите си идеали, чистотата на стила си, девствеността на своите творчески пориви. Благородници му възлагат да пише танци, контраданси, менуети, маршове, по изключение някоя серенада или забавна концертна сюита. Висшите духовни лица изискват от него да създава меси, оферториуми, „те деуми“. С пренебрежение, понякога и с иронична насмешка, силните на деня отхвърлят неговите молби да му бъде възложена соната, симфония. Колко отегчителни за духовно бедните са тези дълги, сериозни, проблемни инструментални произведения! „Искам да напиша опера“ — настоява композиторът, който се чувства по призвание преди всичко музикално-сценичен творец. „Би могло, стига да е кратка, весела, морално-поучителна и да прилича на италианска опера“ — отвързват неговите работодатели.

Измъчван от профанирането на изкуството, преследван от бедността, Моцарт пише и денем, и нощем произведения по поръчка, за да не загуби хляба на семейството си, да не дразни и ожесточава срещу себе си аристокрацията и духовенството. Редица поръчани произведения биват заплащани снизходително само с част от обещания хонорар. Или знатният човек въобще „забравя“, че дължи сума на човека на изкуството. И все пак чрез вродения си такт Моцарт намира начин да запази поне отчасти достойнството си, да не търси унижителното сближаване с аристократите.

Има периоди, когато никой „меценат“ не възлага поръчки на твореца. И тогава той пише по вдъхновение. Така създава шестте си квартета, посветени на Хайдн, когото Моцарт нарича „мой скъп приятел“. На свой ред прославеният виенски симфоник заявява

многократно пред най-различни среди, че счита Моцарт за най-великия съвременен композитор, който го превъзхожда по талант. Геният среща гений, благородството — благородство. Рядка среща в живота на Моцарт! Отново без пари и без поръчки в края на живота си Моцарт написва под напора на вдъхновението си своите три най-крупни симфонии. Болен, гладуващ, умиращ, композиторът напразно търси покровител, който да издействува изпълнението на тези негови произведения. Затваря очи, без да чуе трите си последни симфонии и недовършения си Реквием, без да узнае, че скоро светът ще се преклони пред величествените музикални образи на лебедовите му песни.

Каква непреклонна вяра в правилността на собствените творческо-естетически възгледи, какви душевни и телесни сили са били скрити в това дребно, крехко, болно тяло, в този вечно превиван и вечно възправящ се дух, за да продължава композиторът да устоява своята музика срещу всесилните, от които е зависела съдбата му! Преследван от всекидневно задушаващите го материални несгоди, от заплашващите го със затвор кредитори, от диктатурата на знатните си „покровители“, от непрестанната поредица тежки болести, сполетяващи и него, и семейството му, той е принуден да дирижира, да концертира на няколко инструмента, да преподава частни уроци (често на безнадеждно бездарни деца на аристократи) и едва привечер, вече смъртно уморен, да сяде над нотния лист и да твори с трескава бързина и спонтанност. Нерядко творецът носи партитурата си за преписване, без да има време да ѝ хвърли дори единствен поглед за проверка, и само няколко часа по-късно завладяващите звуци вече се леят от още неизсъхналото мастило по щимовете, смайват истинските ценители със своето изящество, с безупречните си класически форми, с релефността и изразителността на тематичните си зърна.

По природа Моцарт не е борец, нито пламенен оратор. И все пак той е буден син на своето време и бива въввлечен в неговите събития. Непрестанната поредица от уязвяващи дружелюбната му натура стълкновения с властниците, интригите, с които е обкръжаван, ясната представа за пълната зависимост на художника от всесилните профани дават отражението си върху творческия му мир.

Във втората половина на осемнадесети век Австрия, непознала дотогава селските войни и Реформацията, бързо тръгва по пътя на

капитализма и догонва останалите европейски държави. Това е период на решителен подем на научната и художествената мисъл. В немското и австрийското изкуство избуява с невероятна творческа активност една революционна пламенност, насочена срещу феодалната изостаналост и еснафската душевност. От Франция прелитат новите дръзки философски и политически идеи, насаждащи дух на непокорство, воюващи за хуманност, свобода, справедливост. Цял свят следи борбата на Америка за независимост. Сам страдащ от духовен и материален гнет, Моцарт не може да не се присъедини към борбата срещу потисниците. С каква дързост той пожелава да напише опера върху „Сватбата на Фигаро“ от Бомарше, когато представянето на тази комедия с дръзки социални мотиви е забранено от самия австрийски император! Сюжетът привлича композитора с идеята за превъзходството на човека от третото съсловие над аристокрацията, с изравняването на назряващите социални конфликти, които скоро ще доведат до революцията от 1789 година. В духа на същите възгледи Моцарт пише следните редове до баща си на 19 май 1781 година: „Аз съм готов да пожертвувам своето щастие, своето здраве, своя живот, но честта за мене, а също и за теб — трябва да стои по-високо от всичко... Аз не съм граф, но у мене има чест повече, отколкото у който и да е граф.“

И така, образът на „слънчевия Моцарт“, представян от буржоазното музикознание, е само един фалшив мит. Обширната кореспонденция на композитора и спомените на съвременниците му извайват пред нас един мъж колкото невзрачен със своята физика и крехко здраве, толкова мъжествено издръжлив в непрестанно натрапваните му неравни стълкновения, в непосилния творчески труд: колкото наивно чист, доверчив и човечен в отношенията си с хората, толкова задълбочен и последователен в своята етичност и естетически идеали. Той продължава до последните си дни да се бори срещу схващането на своите господари, че музиката е „забава“, „звуково лакомство“, воюва за достойнствата на изкуството, за неговата високоблагородна обществена мисия. За разлика от редица свои бележити съвременници той не позволява социалните компромиси да го обезличат като човек и творец. В решителните мигове, с риск да изгуби завинаги скромното си положение и да бъде обречен на забравя, Моцарт неотстъпно брани творческите си позиции. Когато след

премиерата на неговата опера „Отвлечане от сарая“ Йосиф II, един от сравнително най-просветените и културни монарси, произнася безапелационна присъда за творбата му: „Твърде оригинална, твърде хубава и твърде изразителна за нашите уши. И с твърде голямо изобилие от ноти“, композиторът смело отговаря: „Точно толкова, колкото е необходими, Ваше величество!“

В началните творчески години на композитора музиката му е предимно слънчева, хармонична, поетична, жизнена, енергична, оптимистична. Но с всяка изминала година в нейната безоблачност се вплитат все по-осезателно нотките на страданието, на стремителните романтични пориви към един по-съвършен мир, на тревожното очакване на неизвестното, заплашително бъдеще, Моцарт не заразява музиката си с дисхармонията на външния свят. Тя остава чиста, възвишена, благородна, чужда на иронията и сарказма, на дълбоките трагични сблъсъци. В нея не прозвучават бурните революционни пориви и призивните закани, не се разкриват главоломните бездни, които скоро ще се открият в творчеството на Бетховен. Ако този не по-малко гениален наследник на Моцарт тръгва по пътя на Лесинг и става трибун на гражданските свободи, борец срещу самодържавието и тиранията, певец на героичния човешки дух, Моцарт по-скоро следва линията на Гьоте, в която социалните мотиви се преплитат с лични преживявания, където дълбоката неудовлетвореност от несъвършения живот създава един друг мир, пропит с хуманност, с щастие, със спокойствие, с копнежи и красота. Драматичното, философското, борческото в творчеството на Моцарт винаги се изграждат в архитектурния план на една класическа хармоничност, родена от непоколебимата вяра на твореца в светлото бъдеще на така обичаното от него човечество.

Счита се, че романтизмът в изкуството се заражда на границата между осемнадесети и деветнадесети век. Литературата обаче изпреварва другите изкуства: още в средата на осемнадесети век във „Вилхелм майсторът“, в „Страданията на младия Вертер“, във „Фауст“ на Гьоте, в драмите на Шилер „Разбойници“, „Заговорът на Фиеско в Генуа“, „Коварство и любов“ се налагат темите на романтизма: вечната борба между доброто и злото, развихрянето на поетичната фантазия, конфликтът между живота и идеала, пълнокръвното разгръщане на човешките чувства, съсредоточаването върху съдбата на отделния

човек, на самотната личност във враждебно обкръжение, благородното свободолюбие, просветителските стремежи, преданото служене на гражданските и хуманните идеали. В музиката си Бетховен, стъпил и в двата века, еднакво класик и романтик, съчетава формите на класическото съвършенство с романтичните възделения и стремежи, с патоса на протеста срещу насието, с поривите към братство, равенство, мир, неограничена свобода на личността. Едва Шуберт, творец от началото на деветнадесети век, е признат за стопроцентов романтик. И все пак ако се взрем в творчеството на певица от втората половина на осемнадесети век — на типичния класик Моцарт, ще открием немалко романтични навеи, които ще избуят и кристализират в партитурите на Бетховен, Шуберт, Брамс, Шуман. Може би най-популярната симфония на Моцарт — в сол-минор, №40, наречена от съветския музиколог Б. Левик „лирико-драматична“, е пропита с мелодична задушеvnост, с откровена емоционалност (изместила класическата, почти светска съдържаност), на моменти нарастваща до романтични взривове. Дори неговата ранна симфония, № 25, се отличава с романтично-тревожен характер, драматична съпоставка на образите, скръбни настроения. Подобна атмосфера цари и в популярните му до- и ре-минорни фантазии за пиано, в които се извява романтичната склонност към свободно редуващи се епизоди, към прочувствени лирични и драматични образи, към фантастично причудливи картини. Новото съзрява винаги в недра на предхождащото го историческо явление. Така Моцарт е първият класик, посочил пътя на романтизма. Романтични навеи се срещат и в партитурите на неговите оперни шедеврови „Дон Жуан“ и „Вълшебната флейта“. В пластичните интонации на „Сватбата на Фигаро“ и „Така правят всички“ вече упорито се извява значително по-волен и откровен хумор, който в началото на деветнадесети век ще разцъфти в италианската опера буфа. В комичните опери на Моцарт могат да се открият толкова зародиши на бъдещата опера буфа на Росини и Доницети, колкото и в творчеството на сънародниците им класици Паизиело, Перголези, Чимароза.

По своята природа, както сам изповядва, Моцарт е преди всичко оперен композитор. Цял живот той търси подходящи либрета. Цял живот се стреми да намери театър, който да постави опера, написана според неговите разбирания за съвременния оперен жанр. Той е

взискателен към либретата, желае да получи лаконично действие, съчетаващо художествената правда с драматургичните закони. Ако неговият бележит предшественик и съвременник Глук изгражда своята реформаторска естетика върху подчиняването на музиката на драматургичното действие, новаторството на Моцарт носи противоположния стремеж. Залцбургският композитор счита, че „в операта поезията трябва да бъде послушна дъщеря на музиката“. Ето защо Моцарт не третира либретото като самостоятелно драматично произведение. Той изисква то да носи в себе си тези елементи, които ще позволят да се разгърне пълноценна музикална драматургия. В своите оперни образци „Отвлечане от сарая“ по либрето на Стефани, „Вълшебната флейта“ по Шиканедер, „Така правят всички“ по Лоренцо да Понте и особено в „Сватбата на Фигаро“ и „Дон Жуан“ по Да Понте Моцарт достига своя идеал за съвършена симбиоза между музика, слово и действие при господството на тоновото изкуство.

Изпод перото на Моцарт се раждат не само 13 опери и редица песни, но и множество произведения от всички жанрове на инструменталната музика: симфонии, серенади, дивертименти, струнни дуети, триа, квартети, квинтети, клавирни триа, ансамбли с участието на духови инструменти, клавирни сонати и сонати за цигулка и пиано, фантазии, вариации, рондо и вариации за пиано, концерти за цигулка, за пиано, флейта, кларнет, валдхорна, арфа и оркестър, маршове и танци за оркестър. Ако оперите на Моцарт са обогатени с прийомите на симфоничното развитие, на свой ред оперната драматургия и ариозната напевност навлизат в страниците на инструменталната музика. Мелодичното богатство на Моцартовата музика е еднакво неизчерпаемо във всички жанрове. Несложните, лесно запаметяващи се и изключително изящни мелодии съчетават австрийската и немската песенност и танцувалност с напевността на италианската кантилена. За разлика от музиката на Хайдн връзките на Моцартовите творби с австрийския музикален фолклор не са толкова преки. Хармонията и полифонията на Моцарт се отличават със своята безупречна изисканост. Полифонията му се изгражда върху основите на Баховото многогласие, но вече със стилистичните белези на новата виенска школа от осемнадесети век. Полифоничните теми на Йохан Себастиан Бах и Моцарт са съвършено различни по своя характер. Докато тематизмът на Бах носи необходимостта от имитационно

развитие, темите на Моцарт не изискват задължително подобно третиране — те биха могли да се разгърнат и в мелодико-хармоничен стил. Моцартовата полифония е мощно средство за динамизиране на музикалната разработка. Хармонията на Моцарт още повече подчертава изяществото на мелодичните му образи. Висока художественост, поетична одухотвореност, безупречна чистота в гласоводенето, съдържателна осмисленост на формата и съвършенство на всеки детайл са чертите, обясняващи могъщото въздействие на Моцартовата музика.

Възпитан в християнски дух, Моцарт постепенно прозира непреодолимата пропаст между теоретичното излагане на Христовото учение и всестранната духовна и материална корупция на църковните служители. Той напуска лоното на католицизма и приема масонството — едно колкото религиозно, толкова и социално-политическо движение. Приобщава се с искреност и сериозност към хуманните, макар мъгляви идеи на масоните за братство и любов между хората. Преследването на масонските ложи от австрийския император Леополд II говори, че те са опасни за самодържавието носители на политически и религиозен либерализъм, отдушници за потиснатото трето съсловие. Плод на масонските идеи на Моцарт е създаването на операта „Вълшебната флейта“, възпяваща победата на светлината над тъмните сили и разрушението, една борба, водена по моцартовски — без кръвопролития и жертви. Естествено обществено-политическият идеал на композитора, както и на повечето философи-просветители, е утопичен. Те очакват феодализмът да загине под влиянието на критиката на разума. Моцарт остава наивен социален бунтар. Музиката му излъчва оптимистичната вяра в предстоящото побратимяване на хората и народите, идея на абстрактния хуманизъм.

Все повече отдалечаващ музиката си от вкусовете на своите „меценати“, Моцарт започва да разговаря с тях от почти равнопоставена позиция: мъжествено, смело, откровено, понякога дори гневно. Всичките му „покровители“, откупващи произведенията му за жалки суми, един след друг се оттеглят от него. Остават му самотата, мизерията, болестите, смъртта. Един от най-великите синове на човечеството става жертва на буржоазно-аристократическа Европа. Извършено е голямо престъпление срещу културата: убит е морално и физически един духовен титан. Не случайно два века по-късно

Егзюпери формулира еталона за трагичната загуба на неповторимите личности: „Измъчвам се от това, че във всеки човек може би е убит един Моцарт.“ Опитите да се докаже, че Моцарт загива като лична жертва на отровилия го от завист Салиери, остават без подкрепата на сигурни факти. Действително преди смъртта си Салиери признава, че е извършил приписваното му злодеяние. Ала съществуват медицински твърдения, че през последните си години италианският композитор е бил душевно болен, че признанието му е само болезнено бълнуване. Салиери действително е бил завистлив човек, защото по-късно застава на пътя и на друг гений — своя ученик Шуберт. Ала дори да приемем, че Салиери е прекият убиец на Моцарт, не трябва да се забравя, че в края на краткия си живот залцбургският композитор е бил с вече непоправимо подкопано здраве. Нежният и безкрайно талантлив човек, изхабил жизнените си сили в борба за създаване на голямо новаторско изкуство и в жестоки сражения с могъщите враждебни сили, не можеше да не загине.

Книгата на Дейвид Вайс „Възвишено и земно“ представлява ценно постижение — тя цялостно пресъздава лика и живота на бележития творец. Автентичността на фактите, плод на дългогодишните проучвания на писателя, точността на проникването в творческите замисли на композитора стават повод за високата оценка, която известният съветски музиколог и изследовател на Моцартовото творчество Игор Белза дава на труда на Вайс: „За всеки музиколог би било чест да може да напише неговия анализ за формирането на творческия облик на Моцарт, станал такова неповторимо, уникално явление в своята област, както например Данте, Леонардо или Пушкин.“ Вайс разкрива съдбата на Моцарт от реалистична, правдива, прогресивна позиция. Неговият роман е още една сурова присъда над класово антагонистичното общество, унищожило човека и твореца.

„Какво донесе Моцарт на света? На световната култура?

Една музика, пълна с неувяхваща младост, с неувяхваща сила, пълна с пролетни мелодии и хармонична красота, която буди човешкото у човека, разкрива непогръкващите хоризонти на вечната радост и доброта, за които човечеството от векове жадува. Като силата на светлината музиката на Моцарт разпръсква тъмнината, прогонва кошмарите и възстановява хармонията на един уравновесен свят, за който като че ли най-големите поети и мислители дълго са мечтали, преди да се сбъдне.“

Любомир Пипков

*Посвещавам книгата си
На Джон Уили*

ПЪРВА ЧАСТ

РАЖДАНЕТО

— Този е съвсем различен!

Всъщност Леополд Моцарт, който разглеждаше новородения си син, искаше да каже: „Този ще бъде различен“ — но се побоя, че такава самонадеяност може да се сметне за непокорство пред волята божия. И все пак повтори, обръщайки се по-скоро към себе си: — Този е съвсем различен. Сякаш трябваше да се убеждава сам в това. Думите, изречени два пъти, му вляха бодрост. Той се примири дори с бедната, претъпкана и схлупена спалня на третия етаж на Гетрайдегасе №9.

Когато бебето се появи на бял свят, Ана Мария Моцарт поиска да разбере само едно: ще оцелее ли то. Та нали толкова деца й бяха умрели — пет от шестте, помисли си тя с вледеняващ ужас, от който не я избавяше дори преклонението пред божията воля.

Акушерката, помагала при раждането миг преди това, сега държеше бебето нерешително, сякаш не знаеше какво да прави по-нататък. Въпреки колебливостта й Леополд я бе наел, защото минаваше за най-добрата акушерка в Залцбург. Само акушерките могат със сигурност да си изкарват прехраната в Залцбург, помисли той скептично, те печелят по-добре от музикантите.

Когато детето не помръдна, Леополд изпита страх. Дали не е нямамо? „Всички здрави бебета плачат“, рече си той. Леополд Моцарт се гордееше с доброто си здраве. Тридесет и шест годишен, той беше много зает — както всички други музиканти при двора на залцбургския архиепископ Шратенбах. Като помощник капелмайстор той даваше уроци по цигулка, ръководеше хора на момчетата, свиреше на цигулка в придворния оркестър и беше придворен композитор, но сега изпита внезапен страх, че ако детето умре, заедно с него ще пропадне всичко това. Ана Мария бе твърде изтощена от предишните раждания, за да понесе още едно, и въпреки че тяхната Нанерл се учеше да свири на клавесин, а нямаше още пет години, тя беше момиче.

Акушерката, като разбра, че детето е все още живо, хубавичко го шляпна и то започна да плаче.

Леополд за първи път чуваше такъв приятен звук. Слава на бога, този признак на живот беше истинска музика.

— Каквото и да си мислите — рече акушерката, която разглеждаше детето на светлината на лампата, — то е доста грозничко, нали?

„Детето наистина е съсухрено и сбръчкано — помисли си Леополд — и тук-там кожата му изглежда червена и на петна, но не може да се каже, че е грозно, нали е мой син!“

— И все пак имате късмет. Нищо не е увредено. Нито дори главата.

— Подайте ми го, госпожо Албрехт.

Ръцете на Леополд затрепериха, когато пое сина си в своите обятия. Ала детето престана да плаче, сякаш успокоено от топлотата на бащината ласка. И ръцете на Леополд престанаха да треперят, той вече държеше детето с любов.

Ана Мария рече:

— То изглежда така крехко.

— По-скоро дребничко, не крехко. Госпожа Албрехт е права. Това дете ще оцелее.

— Да — потвърди акушерката. — Слава богу, раждането свърши.

Ана Мария се отпусна в леглото с въздишка на облекчение. Часове наред си бе мислила, че няма да понесе болките. Беше се обливала в пот, макар навън да имаше сняг и да беше януари. Ала сега леглото вече не ѝ приличаше на затвор. Леополд вече не изглеждаше тревожен, затова и тя престана да се тревожи. Вместо това ръката ѝ потърси под възглавниците малкото ръчно огледало. След това седмо раждане дали изглеждаше грозно и стара, или по-млада и по-хубава? Разгледа внимателно лицето си в огледалото. Реши, че не е станало нито едното, нито другото — изглеждаше както обикновено и това я разочарова.

Защото едното щеше да ѝ даде правото на заслужено самочувствие, а другото — на самосъжаление. Усети се измамена и пъкна пак огледалото под възглавниците. Спомни си, че когато Леополд се ожени за нея, ги смятаха за една от най-привлекателните двойки в Залцбург, но това беше отдавна; една след друга годините ѝ носеха бременност и — с изключение на Нанерл и може би на това дете — несполука. Леополд обаче не се бе променил много, помисли

тя. Чертите му бяха все същите, острата брадичка издадена напред и тъмносивите очи — живи и проникателни. Колко ли горд се чувствуваше Леополд, с малките му прояви на суетност, че това дете се е родило момче!

Леополд рече:

— Ще напиша меса по този случай.

— Архиепископът ще разреши ли? — попита Ана Мария.

— За моя син? Разбира се! Ще композирам меса и за негова светлост.

— Би ли ми подал детето, Леополд.

Той грижливо положи детето в ръцете ѝ, целуна я нежно и се загледа през прозореца към малкия двор отвъд техните стаи. Късчето небе го накара да се почувствува като в затвор и засили неговото недоволство. Беше свикнал да приема нещата каквито са, но някои от тях все пак му изглеждаха доста странни. Ако се вземеше предвид фактът, че баща му е бил скромен подвързвач на книги в Аугсбург, а Леополд бе първият музикант в рода, това показваше, че синът се е издигнал значително, ала имаше мигове, когато му се струваше, че никога не ще стане капелмайстор — толкова силно беше италианското влияние в Залцбург! Изведнъж тази спалня му се стори твърде провинциална за неговата амбиция. Той мразеше скърцащите дъски на пода, оскъдната светлина в нея.

Като го видя така внезапно помрачнял, Ана Мария не можа да се стърпи и прошепна:

— Леополд, да не си се обидил от това, което казах?

— Защо да се обидя?

— Добре ще е за теб да станеш след време капелмайстор. Архиепископ Шратенбах те уважава. Вършиш работата си много добре.

„Ана Мария е твърде добродушна — помисли гневно той, — очаква най-доброто от всекиго, дори от принц-архиепископа, но аз не съм толкова наивен.“ Да превиват гръб в поклони за някои беше лесно, но за него — такова усилие! Той беше ревностен католик, почиташе религията си, но не обичаше почти никого от духовниците; поддържаше архиепископ Шратенбах и императрица Мария Терезия; възмущаваше го обаче това, че те покровителстваха музикантите италианци; той живееше за музиката и те също твърдяха, че я обичали

— изменяше ли с нещо този факт съдбата на неговия син? Това беше свят, създаден за благородниците и духовенството, независимо колко си способен. Благородниците и висшите духовници живееха близо до резиденцията — двореца на архиепископа — и до катедралата, неговата черква, както и до другите черкви, скупчени около катедралата.

Леополд ги знаеше наизуст: „Свети Михаил“, „Свети Петър“, „Свети Каетан“, „Свети Ерхард“, Францисканската черква и Университетската черква, разположени зад дома му. Аристократите бяха наясно в чии ръце са властта и силата. Те наричаха тази компактна група постройките „Градът на суверена“ и гледаха на всеки, който живееше другаде, като на странично лице. Дори частта от Залцбург, в която живееше Леополд, макар да се намираше от същата страна на река Залцах, бе наричана пренебрежително „Градът на бюргера“ и нито един благородник, нито един висш духовник не би помислил да се засели на нейните тесни, криви, тъмни улици.

А стаите, които обитаваше Леополд, бяха неуютни, каквото и да твърдеше хазяинът му Лоренц Хагенауер. Хагенауер, който живееше на първия и втория етаж, обичаше да казва на Леополд, че нито един музикант в Залцбург не можел да се похвали с по-хубава квартира. Ала не беше лесно да се изкачваш чак до третия етаж, стълбището от камък и хоросан бе студено и тъмно, а кухнята с откритото си огнище така стара и груба, го караше да изпитва чувството, че живее в средновековието.

Леополд мина в дневната. Беше помолил доктор Баризани, негов приятел, да присъства при раждането на детето, но от доктора нямаше и помен и той се усъмни дали изобщо ще дойде, защото само аристократите можеха да разчитат на такова благоволение. Възмущението му нарасна, когато хвърли поглед към Лохелплац и не откри там никаква следа от доктора. Малкият площад беше тъмен като гроб. Детето не издаваше звук и сърцето на Леополд се сви. Ще бъде чудо, ако то оцелее. Сетне изведнъж той дочу стъпки.

Силвестър Баризани бе дошъл с неохота. Леополд беше негов приятел, но добрата камерна музика бе рядкост в Залцбург и архиепископът щеше да се обиди, ако докторът си отидеше преди края на концерта. Всъщност Баризани оказваше голяма чест на Леополд, като изобщо идваше тук, защото грижата за родилките в Залцбург

имаха акушерките, освен когато се касаеше за аристокрацията. Докторът вярваше, че оцеляването на едно дете е случайно независимо от усилията на лекаря. Все пак на дългото му навъсено лице се изписа лека усмивка, когато поздрави Моцартови с новороденото, при това момче.

Леополд възкликна:

— Ще живее ли? Има ли изгледи да оцелее?

— Колкото всички други. — Докторът огледа двуметровата камина в спалнята, за да се убеди, че тя дава необходимата топлина, хвърли поглед към прозорците, за да провери дали стаята има добро проветрение. Но едва когато Леополд настоя, той прегледа детето.

— Добре ли е? — попита Леополд, отново обзет от безпокойство — докторът имаше толкова сериозен вид!

— Както ти казах, изгледите да оцелее не са по-лоши от тези на другите.

— Мислиш ли, че все пак би могло да умре?

— Би могло — всеки миг.

— Зная. Но детската смъртност в семейството ни е най-лошото бедствие от всички.

— Бебето е дребно, може би малко слабичко, ала иначе, както вече казах...

Леополд промени темата.

— Как беше концертът?

— Чувствувах се липсата на твоята цигулка. Архиепископът каза, че Брунети скрибуца.

Леополд се настрои саркастично.

— Господин докторе, искаш да кажеш, че за пръв път негова светлост не е подчертал, че изпълнението е немско и следователно варварско?

— Негова светлост рече, че изпълнението е залцбургско и дори по-лошо.

— Оплака ли се от моето отсъствие?

— Малко. Знаеш, че обича да изпълняват музиката му добре.

Ана Мария, почувствувала по-осезателно, че нещата вече се нормализират, рече:

— Докторе, трябва да опитате чудесните кнедли с дроб, приготвявани от нашата Тереза.

Преди Тереза — прислужницата на средна възраст — да поднесе вечерята, Леополд изтъкна, че детето има пръсти на музикант.

Доктор Баризани отвърна:

— Пръстите на бебето са като на всички други.

Леополд обаче продължи да се взира в тях, сякаш притежаваха свой собствен живот.

На другия ден Леополд кръсти детето в катедралата. Беше композирал значителни литургични творби за този център на залцбургския музикален живот; с величествените си кули-близнаци, барокова внушителност и прочут орган катедралата му изглеждаше като роден дом. Вън беше много студено, а присъствието на приятелите тук — удоволствие. Гладкото протичане на обряда почти напълно уталожи опасенията му.

Той вписа с гордост в черковния регистър:

„Йоханес Хризостом Волфганг Теофил Моцарт,
роден на 27 януари 1756 година.

Баща: Йохан Георг Леополд Моцарт, роден на 14
ноември 1719 година в Аугсбург.

Майка: Ана Мария Пертл Моцарт, родена на 25
декември 1720 година в Санкт Гилген.

Сестра: Мария Ана Валбурга Моцарт, родена на 30
юли 1751 година в Залцбург.“

Ала като увиваше детето в топло, вълнено одеяло, за да го запази от мразовитото време навън, едно нещо го обезпокои. Когато заяви, че синът му трябва да стане музикант, абат Булингер отсече:

— Това е нередно. Той ще стане такъв, какъвто бог пожелае.

— Разбира се — потвърди Леополд. Не можеш да спориш с високопоставен духовник, дори ако ти е приятел. И все пак бащата си помисли, че набитият, на средна възраст йезуитски свещеник е несправедлив. А когато Булингер добави: „Детето има щастие, че се ражда в Залцбург, такъв хубав град“, Леополд си помисли, че всичко

зависи от това, какво ще може да даде този град на Волферл^[1] в музикално отношение.

Първото, което запомни Волферл, бяха звуците на органа. Това стана след две години по време на църковна служба. Гръмовитият, ужасен шум болезнено отекуваше в ушите му. Той пребледня и се разплака.

Мама се смути, но татко затули ушите му и плачът на малкия спря. Татко прошепна:

— Той е прав, Ана Мария, органът свири много силно.

— Не му ли се сърдиш?

— Напротив, гордея се.

Тя прегърна горещо Волферл, той запомни и това.

Скоро синът вече възприемаше много звуци. Беше на повече от две години, с голяма глава, сини очи, руса коса и светла кожа, без белезите на недобро здраве, макар и дребничък за възрастта си. Можеше да ходи самичък — ако се държи за нещо или за някого, — ала възторг у него будеше само това, което чуваше. Имаше маса, на която да седи и се храни, а той обичаше да се храни; имаше прозорци, през които да гледа навън, а това беше така приятно: обичаше и да играе с Нанерл, когато тя не вземаше уроци от татко. Ала най-щастливите мигове бяха тези, в които чуваше нещо ново. Дъждът чукаше по прозореца и той обичаше тези звуци. Вслушваше се във вятъра, макар той често да виеше силно и страховито. Тиктакането на часовника го очароваше, беше толкова ритмично. А по тракането на чиниите можеше да познае кой ги мие. Тереза вършеше това почти безшумно; мама вдигаше доста шум — понякога повече, отколкото той понасяше: Нанерл винаги громолеше и от време на време изпускаше по някоя чиния — от неочаквания трясък избликваха сълзи в очите му. Вечерта, когато Нанерл изпусна една чиния за сервиране и тя се разби с оглушителен шум, той плака сърцераздирателно.

Веднъж Леополд го заведе на крепостта Хохензалцбург, която се издигаше над града. Изкачването беше дълго и трудно, защото само архиепископът имаше право да отиде на кон до древния замък, а

Леополд трябваше да носи Волферл през по-голямата част от пътя. Но когато се възправиха над Залцбург и познатите, любими на Леополд гледки изплуваха пред очите — Унтерсберг, Баварската равнина, реката Залцах, — той се убеди, че усилието не е било напразно. Според него Залцбург бе разположен великолепно. Посочи плоските покриви, куполите на черквата и манастира, тъмните тесни улици на „Градът на бюргера“, широките площади в „Градът на суверена“, великолепието на катедралата, огромната резиденция. Картината беше чудесна и синът му трябваше да я оцени.

Волферл обаче се интересуваше от други неща. Пчели бръмчаха край главата му и той се опитваше да разбере какво му съобщават. Обаждаха се скакалци и той копнееше да може да свири като тях. Чу и една червеношийка и се захласна от песента ѝ. А когато камбаните отекнаха в околните планини, всичко останало изгуби значение. Волферл заклати глава назад-напред. Назад-напред.

— Какво чуваш? — запита го нежно татко. Камбаните — как ги обичаше той! Бим-бам, бим-бам, те напомняха приспивните песни на мама, така го изпълваха с вълнение.

— Обичаш ли ги?

Той кимна утвърдително.

— Това е музика.

Малкият не знаеше какво е музика, но татко изглеждаше така доволен, че кимна отново. Безспорната му увереност бе възнаградена с топла прегръдка и целувка, което го направи много щастлив. Той обичаше и музиката — както обичаше татко, — макар още да не знаеше какво представлява тя.

От този ден нататък музиката изпълни живота на Волферл. Татко, когато имаше възможност, работеше вкъщи. Той приемаше там частните си ученици по цигулка, композираше, посещаваха го приятели и с тях изпълняваше камерна музика, преподаваше на Нанерл, която имаше всеки ден уроци.

Сега, когато Волферл можеше вече да ходи самичък, той, щапукайки, пристигаше в стаята за музика и сядаше да слуша с часове, често под самия клавесин.

Татко си казваше, че не е изненада, дето клавесинът толкова привлича сина му, и че много деца биха постъпили също като Волферл, но все пак беше доволен. Свикна да вижда детето, седнало в близкия ъгъл или под клавесина, как слуша задълбочено. Това пораждаше у него старание да свири точно, за да може синът му да възприема музиката в най-добро изпълнение. Но когато се опита да научи детето да произнася думата „клавесин“, малкият не прояви интерес. Волферл не знаеше как да каже на баща си, че когато той свири на тази кутия, звуците пораждат чудно усещане в цялото му тяло.

Една вечер татко свиреше на клавесина такава хубава музика, че Волферл не можа да се въздържа. Трябваше да запази тази музика в себе си. След като татко завърши изпълнението, Волферл, подражавайки току-що чулото, започна да си тананика мелодията. Това бяха най-сладките звуци на света. Искеше му се да стои цялата нощ. Мразеше досадното си легло. Не можа да заспи, докато не си припомни цялата мелодия, и чак после, както си я изтананика, заспа доволен. На сутринта откри, че е запомнил мелодията от предишната вечер, и това го изпълни с възторг. Струваше му се, че тази музика може да го отведе навсякъде, където пожелае.

Да тананика и подражава разни звуци за него стана любима игра. Наподобяваше лаенето на тяхното куче, мяукането на котката им, чуруликането на канарчето, бълбукането на водата във водоскока на Лохелплац. Гордееше се със способността да възпроизвежда звуци и често вършеше това.

Обичаше и да се смее. Тази игра беше лесна. Когато бе послушен, мама се смееше, татко също, и той се присъединяваше към тях. Понякога и Нанерл се включваше, но той не обичаше смеха ѝ; маминият смях беше мек и приятен, татковият — дълбок и звучен, ала смехът на Нанерл — тъничък и писклив. И все пак когато се смееха дружно, беше така приятно, че това го изпълваше с любов.

Няколко дена преди Волферл да навърши три години, когато се предполагаше, че спи, една соната, която татко свиреше на клавесина, го пробуди като нежно докосване. Волферл се учуди, че музиката може да бъде толкова привличаща. Неспособен да се възпротиви на нейната сила, слезе от креватчето си и дотича в стаята за музика. Това беше

опасно пътешествие — той още се олюляваше и равновесието му беше все още несигурно, — но трябваше да чуе по-отблизо. И достигна клавирина, преди мама и татко да го забележат. Посегна към клавишите да ги докосне, но те бяха твърде високо за него.

Мама се разсмя при този порив на детето, но татко се разсърди. Той беше мислил да дава на Волферл уроци по клавирина, но го възпираше това, че детето е още съвсем дребничко, съвсем мъничко, а сега Волферл проявяваше и непослушание, което татко като строг баща немец не можеше да допусне.

Заповяда на мама да го върне в леглото незабавно и когато мама изпълни това, затръшна вратата. В този миг Волферл изпита омраза към баща си. Той все пак не заплака, макар че шумът ужасно го подразни.

Когато отново настъпи тишина, той се измъкна от леглото, долепи ухо до вратата и заслуша. Щом откри, че това е предишната музика, цял се превърна в слух.

След час мама отвори вратата леко и тихо, за да провери какво прави Волферл, и го завари, седнал до вратата, потънал в дълбок сън. Тя го сложи пак в леглото, съпроводена от татко. Той не беше вече сърдит. На детското личице бе застинала лека усмивка, сякаш малкият сънуваше прелестен сън. В този миг татко откри цяло съкровище от надежди в спящото дете. Той го целуна разчувствуван, но детето не помръдна.

На сутринта Волферл си спомняше само музиката. И когато се оказа, че може да тананика мелодията, изпадна във възторг. Повтори песента няколко пъти, а после я опита в други тоналности, защото това също беше много забавно.

[1] Галено от Волфганг — Б.пр. ↑

Леополд разказа на приятелите си как Волферл се е борил със съня, за да слуша музиката на Скарлати-син, но никой не му повярва.

Абат Булингер каза:

— Той не е спал просто защото не е искал да си легне. Обичайните детски капризи.

Доктор Баризани заяви, че ако момченцето продължи да си ляга толкова късно, това ще бъде пагубно за здравето му. Леополд възрази:

— Волферл не е боледувал от нито една сериозна болест.

— Не е боледувал, но ще се разболе — отвърна докторът.

Господин Шахтнер се оказа още по-голям скептик.

— Още малко и ще ми кажеш, че детето е знаело чия музика слуша.

— Нищо подобно — възрази Леополд. — Ала детето разбираше, че музиката е хубава.

— Просто му харесва всичко ново. Както на повечето деца.

Леополд не отговори. Сам бе предложил на придворния тромпетист да се срещнат в „Музикантът“ — малка залцбургска кръчма, където се събираха колегите, — но сега се усъмни дали бе постъпил правилно. Скептицизмът на неговия приятел го учуди и обезпокои. Леополд не очакваше подобно нещо от един млад музикант; Андреас Шахтнер, тъмнокос строен баварец с остър ум, беше само на двадесет и седем години. Те бързо станаха приятели, понеже тромпетистът бе също изкусен цигулар, добър поет и много начетен — качества, които Леополд ценеше у хората. Затова той отново се опита да обясни какво долавя у Волферл.

— Когато свиря на клавесина, детето винаги пристига при мен. И за нищо на света не иска да си легне в креватчето.

— Може да му е омръзнало креватчето. Затова е готово да слуша музика. Впрочем, Леополд, теб много те критикуват за отзива за нашата музика, който си дал на берлинския издател Марпург.

— Кой ме критикува — италианците при двора на негова светлост?

— Не само италианците. Навярно не трябва толкова открито да показваш, че се стремиш да станеш капелмайстор тук или където и да било другаде.

— Може би в добавка трябва още и да благодаря на небето за това, че с пот на чело припечелвам четиристотин гулдена годишно като помощник капелмайстор и още няколко гулдена, ако на негова светлост му допадне музиката, която композирам за катедралата? Знаеш не ползе от самия мен, че ми плащат нищо и никакви пари.

— Никой не те осъжда, задето искаш да подобриш положението си. Само че то не бива да става във вреда на другите.

Леополд изпита силно желание да отвърне с пренебрежителен тон, ала Шахтнер беше от онези, които можеха да настроят против него архиепископа. Лесно е да се каже: „*Номо proponit, Deus disponit*“^[1], но всъщност съдбата на всеки музикант в Залцбург напълно зависеше от негова светлост. Леополд попита:

— А ти четеш ли какво съм написал за Марпург?

— Не.

„И въпреки това Шахтнер си има свое мнение — помисли гневно Леополд, — всеки си има мнение, дори за Волферл.“

— Чух обаче, че в статията се говорело главно за твоите заслуги, Леополд.

— Ще ти я покажа. Ела утре да обядваме и ще ти дам да прочетеш статията, която написах за списанието на Марпург.

— Добре. Не се съмнявам, че тя ще е също тъй интересна, както твоята „Школа за цигулка“.

— И книгата ми ли критикуват?

— Съвсем не! Напротив, казват, че издаването ѝ в Залцбург прави чест на града.

— Защото съм я посветил на архиепископа?

— Не, защото почива на здрави принципи. Прочетох я веднага, щом излезе. В уроците, които давам по цигулка, аз се ръководя от нея.

Леополд не повярва. В порив на отчаяние той помисли, че може би ще е по-добре да махне с ръка на всичко, щом обстоятелствата се оказват против него. Но нали Волферл е *съвсем различен*, Волферл *трябва да бъде различен*. Не, Леополд никому не ще позволи да убие неговата мечта. Ще почне да обучава сина си по музика веднага, щом попорасне, да кажем, след година-две.

— Колко голям е сега Волферл? — попита Шахтнер.

— Около тригодишен.

— Съвсем малък е още.

— Така ли мислиш?

— Да не ми се сърдиш, Леополд?

— Нима имам причини за това?

— Ти желаеш доброто на детето, но не всяко музикално дете е непременно гений.

На другия ден Леополд накара цялото семейство да облече най-хубавите си дрехи — трябваше да покажат на Шахтнер, че ако бащата на семейството стане капелмайстор, ще има пълната възможност да се представя достойно пред обществото. Леополд сам проследи как се извършват приготовленията.

Мама облече скромна рокля от синя тафта с бяла дантелена гарнитура, която добре подходеше на русите коси и бялото ѝ лице, и чакаше с нетърпение одобрението на мъжа си.

— Изглеждаш прекрасно, Ана Мария — похвали я Леополд.

— Много ли съм се променила, Леополд?

— Съвсем малко.

— Сигурен ли си?

Откак настъпи край на непрестанната ѝ бременност, в мама отново се пробуди кокетството, а сега в тази рокля тя се чувствуваше съвсем млада.

— Нямах основание да се съмняваш. — „Казвам ѝ истината — помисли той, — макар че вече не е някогашната хубавичка девойка, за която се ожених.“

Но в тази рокля тя бе все още привлекателна. Непресъхващата ѝ жизнерадост заслужаваше хиляди целувки. Той ѝ каза това и тя поруменя.

— Искам да изглеждам добре — възкликна тя. — Ти си толкова елегантен.

Леополд кимна. Бялата му връзка и сив брокатов жакет с жълта обшивка наистина изглеждаха съвсем шик. Той беше доволен, но се ограничи само с думите:

— Трябва всички да сме добре облечени. А къде са децата?

— Тереза ги приготвя.

Най-напред бе подложена на оглед Нанерл. Момиченцето се чувствуваше вече голямо и се вълнуваше. За пръв път я обличаха като възрастните.

— Каква си хубавичка! — възкликна мама и целуна дъщеря си. А Леополд си помисли, че Нанерл изглежда хубавичка, защото е малка и стеснителна — тъничко седемгодишно момиче със семпла бяла тафтена рокличка и стегнат корсаж. Той целуна Нанерл. Тя направи поклон и каза:

— Благодаря ти, татко.

— Ще изсвириш за господин Шахтнер една соната. Ясно и точно.

— Добре, татко. — И тогава Нанерл видя Волферл, който искаше да се вкопчи в ръката ѝ. — Ох, какъв е смешен в тези дрехи!

— Нанерл! — Татко беше самата строгост. — Сега нашият Волферл е истински малък господин.

Нанерл не можеше да се съгласи — щом Волферл е малък господин, тогава тя е съвсем голяма. Но си замълча — да спори с баща си е опасно, той може да я накаже, да ѝ забрани да свири пред господин Шахтнер, а на нея толкова ѝ се искаше да свири и да бъде център на внимание.

Вместо облеклото, което обикновено носеше Волферл, татко нареди да му обуят сини панталонки до под коляното, бели памучни чорапи, обувки с токи от имитация на сребро и синя брокатова жилетка. Косата му беше накъдрена както на децата на императрица Мария Терезия и мама с гордост си помисли, че той изглежда като малък принц.

— Него можем да го представим направо в двореца, нали? — рече тя.

А татко се запита дали Волферл разбира как са го нагиздили.

— Какво ще кажеш, да го облечем по-простичко? — предложи мама.

Леополд се поколеба, но в главата му вече окончателно се бе оформил план за бъдещето и той отвърна:

— Не бива. Така или иначе все някога ще му потрябва да носи такова облекло. Нека свиква навреме.

Волферл се чувствуваше много неудобно. Панталоните бяха твърде свободни, жилетката много тясна, а отгоре на това го сърбеше и

главата. Но всички, освен Нанерл, явно се гордееха с него и той се опита да си придаде важен вид.

Веднага щом дойде Шахтнер, Леополд го въведе в дневната да му даде своята статия. Като я прочете, приятелят му каза:

— Изчерпателна е — но все за теб.

— Писал съм самата истина.

— Да, за себе си.

— Споменал съм за всички.

— Но нали в нея почти нищо не се казва за сегашния ни капелмайстор Еберлин, нито за заместник капелмайстора Лоли, а те и двамата стоят по-горе от теб по положение.

— Пресилваш нещата.

Шахтнер прочете следния откъс от статията:

— „*Господин Леополд Моцарт, първа цигулка и ръководител на придворната капела.*“ Еберлин и Лоли навярно са във възторг от това.

— Пиша, че капелмайсторът Еберлин е прекрасен музикант и това е действително така.

— А за Лоли?

Леополд сви рамена. Той знаеше, че Лоли трябва да наследи мястото на Еберлин, но нали се случват и чудеса и той само се опитваше да помогне на чудото.

— Отлично! — подсмихна се Шахтнер. — Чел ли си Макиавели?

— Чел съм много неща.

— И си съчинил още повече, ако се съди по това, което си написал за Марпург — повече, отколкото всеки друг в Залцбург. — Пренебрегвайки протестите на Леополд, Шахтнер прочете: — „*Сред придобилите известност творби на господин Моцарт следва да се отбележи значителният брой симфонии, тридесетте големи серенади, многото концерти, дванадесетте оратории и музиката към много театрални пиеси...*“

— Моля те, спри! В твоите уста статията ми звучи като чисто бълнуване!

— Когато Еберлин умре или се оттегли от поста си, враговете, които си си спечелил, ще ти пречат да заемеш мястото на капелмайстор.

Леополд възрази остро:

— Враговете? Да си създаваш врагове сред музикантите е съвсем ненужно. Те съществуват просто защото съществувам аз, защото се стремят към същото покровителство, към което и аз, защото завиждат на музиката, която аз пиша, а те не могат да напишат. Както виждаш, причините са много. В статията само съм изброил някои свои заслуги.

Шахтнер скептично се усмихна.

— А какво казва по този повод негова светлост? — попита Леополд.

— В момента го интересува най-вече въпроса как да осуети опитите да бъдем въввлечени във войната между Мария Терезия и Фридрих Пруски.

— Ще продължим да спазваме неутралитет. Не представляваме за тях интерес. В това е главното ни предимство.

— Ти си имаш тук сигурно място, пък се домогваш до нещо повече.

— Аз съм предан слуга на негова светлост.

— Чуй, Леополд, списанието на Марпург се чете в цяла Германия. Ти си предложил услугите си на всички желаещи и при това така ловко, че човек не може да те обвини в нищо.

— Това не е вярно — упорствуваше Леополд. — Надявам се, че след смъртта на Еберлин негова светлост ще спре избора си на мен. А защо те безпокои това?

— Защото сме приятели. Не искам да проваляш кариерата си.

— Това ли е истинската причина?

Преди Шахтнер да успее да отговори, в дневната влезе Ана Мария. Не са ли виждали Волферл? Тя беше разтревожена; Нанерл помагала на Тереза в кухнята, а момченцето никакво го нямало.

— Потърси ли го в стаята за музика? — попита Леополд.

— Забранили сме му да влиза там, когато ти не си в нея.

За миг се възцари тягостно мълчание и изведнъж от стаята за музика долетяха слаби звуци. Те се засилиха, спряха за секунда и после се възобновиха, сега вече уверени и хармонични. Леополд направи знак на Ана Мария и Шахтнер тихичко да го последват и всички на пръсти се упътиха натам.

Волферл стоеше до клавесина и налучкваше терци. Откак бе чул хармоничните, плавни звуци, които татко изтръгваше от тази чудесна кутия, той мечтаеше и сам да опита. Обаче едва днес за пръв път успя

да се добере до клавишите. Ликуваща радост го обзе. Запомни всяко свое движение: ето той се протяга все по-високо и изведнъж пръстите му достигат клавишите, натиска един — разнася се приятен звук. Но следващият тон лошо се съчетава с предишния. Пръстите му зашариха по клавиатурата и скоро той намери клавиш, от тона на който остана доволен, и почна да натиска последователно първия и втория. Откри за себе си интервала терца и хармоничното съзвучие го изпълни с огромна радост. Клавишите станаха негови приятели, добри и верни. И от това, че така ги обикна, удари по тях с нежност.

Волферл не забелязваше никого, докато татко не го грабна на ръце. Отпърво му се стори, че татко се сърди, така здраво го държеше. Но татко сложи момченцето на столчето и поиска от него да продължи. Столчето се оказа твърде ниско — седнал на него, той не можеше да стигне до клавишите.

Татко подложи възглавници и тогава Волферл можа да достигне клавиатурата, без да се протяга. И отново се зае да налучква терци, като не обръщаше внимание на никого. Така бе погълнат от това занимание, че мама трябваше да го повика няколко пъти, преди той да разбере, че е време за обед. И макар за обед да имаше петел — любимото ястие на Волферл, — момчето не искаше да стане, докато татко не го успокои с думите, че тази игра той може да продължи и утре.

На масата Шахтнер възкликна:

— Налучква терци! Не би могъл да се сети сам. Разбира се, ти си го научил на това, Леополд.

— На нищо не съм го учил.

— И после, защо сте го облекли така? Прилича на малък лакей.

— Лакей той няма да бъде. Можеш да бъдеш сигурен.

— Значи се готвиш да направиш от него дете-чудо?

— Искам да го направя музикант.

— Не е ли твърде рано? Започнах да уча музика на пет години, когато исках да се занимавам със съвсем други неща. И я намразих. Насила ме караха да свиря. Минаха години, чак тогава заобичах музиката.

Леополд не го слушаше. Той мислеше. В края на краищата Волферл беше негов син, а не на Шахтнер.

[1] „Човек предполага, господ разполага“ (лат.). — Б.пр. ↑

3

Уроците започнаха на следния ден в стаята за музика. Докато Ана Мария обличаше Волферл, Леополд провери дали всичко е готово. Тереза бе запалила голямата кахлена печка и Леополд със задоволство забеляза, че тя излъчва обилна топлина — пръстите няма да се вдървяват от студ. Прислужницата бе забърсала праха от клавесина и инструментът светеше от чистота. Леополд взе няколко акорда, проверявайки добре ли е настроен клавесинът, и остана доволен от звученето му. Провери и малкия клавикуорд. Стойките за цигулките се намираха в другия край, та като дава уроци, да може да се разхожда из цялата стая. Но когато Ана Мария доведе Волферл, момченцето впи поглед единствено в клавесина.

Веднага щом Волферл седна до инструмента, забрави всичко друго на света. Единствената беда беше, че не достигаше клавишите. Татко сложи на столчето възглавници, но те все се изместваха. Волферл усети, че го заболява гърбът. Не можеше да седи изправен. Татко положи пръстите му върху клавишите и момчето се разплака.

Той понечи да накаже Волферл, но мама го възпря с думите:

— Детето не е виновно. Неудобно му е столчето. Нима ти можеш да се занимаваш с музика, когато ти е неудобно? — Тя свали от столчето проклетите възглавници, измъкна от шкафа семейната библия и настани на нея Волферл. Това бе най-голямата и най-важната книга вкъщи — грамадна и дебела, със солидна подвързия, направена от бащата на Леополд.

Да седи на библията за Волферл бе много удобно. Той престана да плаче. И когато татко почна да свири, малкият засвири заедно с него. Мама се усмихваше — значи доволна е. Татко, вече спокоен, седеше до сина и грижливо показваше какво трябва да се направи. Подражаването не беше трудно. Волферл обичаше да подражава и с радост повтаряше всичко след татко.

Леополд забеляза, че Волферл се мръщи, когато произвежда дисонанс. Той вървеше от тон към тон с удивителна точност. По изражението на Ана Мария Леополд виждаше, че за нея Волферл все

още е съвсем невръстен, но самият той вече не можеше да се отнася към сина си като към малко дете. Волферл свиреше, без да спре.

Ала само миг по-късно, когато Ана Мария го взе на ръце и допряла устни до нежната бузка, почна да го люлее и леко да му тананика люлчена песен, той заспа като всички деца.

Леополд обучаваше по музика Волферл така, както би учил друго дете да говори. Волферл усвояваше гамите, както другите деца усвояват азбуката. Но това, което особено радваше Леополд, бе любовта на детето към клавесина. Волферл нямаше нужда да бъде заставян да се упражнява: у него, изглежда, имаше необходимост да свири — нуждаеше се от това, както от въздуха. И за самия Леополд бе трудно да съдържа ентузиазма си и да се занимава със сина само три пъти седмично по един час, но Волферл беше още много малък. Мама се безпокоеше да не би детето да се преумори и Леополд твърдо спазваше установената програма, макар това да му беше трудно. Ако поправеше Волферл, момчето веднага запомняше и никога повече не повтаряше грешката. Със същата лекота се учеше да свири той и на клавикорда. Почна да чете нотите. Можеше по слух да определя повечето тоналности.

Пред Волферл се разкри свят от неподозирани чудеса. И все го теглеше към клавишите: Учудваше се, че в света може да има толкова радост: можеш сам да създаваш музика, с някаква магия да произвеждаш прекрасни, нежни звуци. И татко вече не му викаше. Татко постоянно имаше доволен вид. А колко много са тези клавиши и всеки звучи различно от другия! Искаше му се да прегърне клавесина и веднъж, когато в стаята нямаше никого, стори това.

Към четиригодишна възраст Волферл вече свиреше менуети. Леополд непрестанно се молеше за сина си в катедралата и водеше отчет за всяка музикална пиеса, разучавана от Волферл. Той вече забрави за своето решение да не бърза с обучението, а Волферл нямаше нищо против. За да научи момчето да чете партитури и да

усвоява правилата на композицията, Леополд показваше на сина си своите собствени съчинения. Веднъж той даде на Волферл да разучи едно скерцо и момченцето го изсвири на прима виста.

Ана Мария се тревожеше за сина си. Стига вкъщи да зазвучеше музика, и Волферл забравяше всичко останало. Тя се мъчеше да го накара всеки ден да ходи на разходка с Нанерл, за да подиша чист въздух и се пораздвижи, но той предпочиташе клавесина.

Нанерл не бе доволна, че на Волферл отделят повече внимание, тя все още не можеше да забрави как свири за господин Шахтнер, а той после говори само за Волферл. Нанерл избягваше разходките с брат си, но той беше твърде малък и не можеше да излиза сам. Освен това тя отказа да свири с него на четири ръце.

Татко ѝ заповяда, а Нанерл отвърна:

— Той е още бебе.

Нанерл сама се учуди на своята дързост, но татко не я наказва. Бащата, кой знае защо се замисли и продума:

— Той е твой брат.

— Все едно, аз свиря по-добре. Още преди месец научих скерцото.

„Те свирят еднакво добре — помисли си Леополд, — с тази разлика, че Нанерл е два пъти по-голяма от Волферл.“

— Аз мога да свиря маршове, теми с вариации. А той не може.

— Ти ги свириш много добре.

Нанерл просия и Леополд добави:

— Ще ми помогнеш ли да научим да ги свири и Волферл?

Тя си помисли: „Какъв е хитрец!“ — Но татко я целуна, сякаш вече бе дала съгласие, и я поведе към музикалната стая, където Волферл разучаваше ново скерцо. Татко им заповяда да свирят на четири ръце.

— Татко, нали ти каза, че ще ти помагам да учим Волферл?

— Точно така! Ще свирите дуети. Ти ще изпълняваш първата партия, а той — втората.

Нанерл погледна Волферл, който седеше до клавесина. Брат ѝ беше наполовина по-малък и ако изсвирише упражнението по-добре от нея, тя нямаше да понесе това.

Татко сложи нотите пред Нанерл. Настани я до Волферл, макар че до този миг тя още не бе решила да се съгласи ли, или не. Но както

й бе казал татко, Волферл само й пригласяше. Когато завършиха, татко целуна първо дъщерята, това направи и мама, научила колко добре Нанерл изпълнява първата партия. Нанерл не можеше никому да се сърди, дори на Волферл.

На масата по обед Нанерл съобщи на Волферл от висотата на своето величие:

— Утре ще те науча да свириш марш.

— Марш ли? — Волферл озадачено погледна сестра си.

— Да, нещо като това, което биеш на барабана си.

— А, да. — Той почна да барабани с пръсти по масата.

— Неправилно!

— Неправилно? — Смутен, той престана да барабани.

— Да не смяташ да се разреवेश? — В очите на Волферл наистина блестяха сълзи.

— Не, няма. — Но сълзите вече течаха по бузите.

Сега, когато сестрата доказва превъзходството си, й стана жал за момчето и тя обеща:

— Утре ще те науча.

От следващия ден Леополд започна да обучава Волферл по аритметика, четене и писане. Само вечер, и то за кратко, те сядаха на клавиатура. Няколко месеца Леополд наблюдаваше на тези предмети и Волферл се учеше прилежно.

Веднъж Шахтнер намина към Леополд да го види и завари Волферл, седнал на пода, да пише по него цифри с тебешир. Цифри имаше навсякъде — по масите, по столовете, по стените, дори по нотните листове.

Шахтнер го попита какво прави.

— Ритметика — отвърна Волферл. — За татко.

— Ти всичко ли правиш за татко?

— За татко и за дядо боже. Първо за дядо боже, после за татко.

— Кой те научи на това?

— Татко. Искате ли да ви покажа как се прави ритметика?

— За какво ми е това?

— За да се съчинява музика. Татко каза, че така по-лесно ще съчинявам музика. Когато порасна. Вече съм на пет години.

— На четири — поправи го Шахтнер.

— Четири, но карам петата.

— Вярно, караш петата — съгласи се Шахтнер.

— Поиграйте с мен. — Волферл взе своето барабанче, подарено му от Шахтнер, и добави: — Нанерл ме учи да изпълнявам един марш. Хайде, аз ще бия барабана, а вие ще пеете.

Той замарширува, мина в съседната стая, като биеше барабана и тананикаше, а Шахтнер, възхитен от чувството за ритъм и верния слух на детето, маршируваше след него. Когато той по едно време не беше в крак, Волферл го поправи. Тъкмо измисляха нов вариант барабанен бой и влезе татко. Леополд целуна сина си и му подаде един свой менует да опита да го изпълни на прима виста. Волферл веднага седна на клавирина и засвири.

Шахтнер внимателно слушаше. Детето нежно, лирично изпълни съчинението на баща си. „Поразително — мислеше си Шахтнер, — само че по-добре нищо да не казвам на Леополд, иначе бог знае какво ще си въобрази.“

— Нали той свири прекрасно? — рече Леополд.

— Има добра техника — неохотно заяви Шахтнер.

— От ден на ден свири все по-добре. Никога досега не съм имал толкова способен ученик.

— Ранното развитие на таланта крие в себе си опасности.

— Това не се отнася за Волферл. — Леополд чувствуваше, че детето му е белязано от бога. Но ако изразеше гласно това, Шахтнер, който четеше Волтер, щеше да го вземе на подбив.

Волферл завърши менуета и заяви, че иска да изсвири концерт.

— Концерт? — Шахтнер не можеше да скрие своето изумление.

— Освен моите съчинения аз му давам да свири и творби от други композитори — поясни Леополд. — И щом толкова обича клавирина, позволих му да разучи няколко по-леки концерта.

— По-леки? Навярно нещо от рода на Скарлати, Хасе или Телеман?

— Не, те са за него твърде трудни.

— Татко! — прекъсна ги Волферл. — Може ли да изсвирия твоя концерт?

Леополд беше явно поласкан, но отвърна твърдо:

— Не. Сега трябва да свириш гами. Напоследък ти нещо съвсем ги занемари. И то цял час, помни това.

Волферл се огорчи, но послушно се залови с гамите.

Леополд поведе Шахтнер към дневната. Очевидно приятелят му бе дошъл да съобщи нещо важно.

Ала съвсем друга мисъл занимаваше сега придворния тромпетист.

— Защо си ограничил Волферл с гамите? — попита той. — Те вече никак не са му нужни.

Леополд самодоволно се усмихна и отговори:

— Дисциплина.

— Но Волферл и така във всичко те слуша. По-добър ученик е трудно да се пожелае.

— Значи ти също смяташ, че не е като другите?

— Много е музикален за възрастта си. — И Шахтнер промени темата. — Чул ли си, че Еберлин е болен?

— Не. Нали миналата неделя дирижира капелата.

— От известно време не се чувствувал добре, но се мъчел да скрива неразположението си.

— Много печална новина — рече искрено Леополд. — Еберлин е добър композитор, почти колкото Телеман и Хасе.

— Когато умре Еберлин, може би ти ще заемеш мястото му. След него ти си нашият най-талантлив композитор.

— И Лоли е придворен композитор.

— Той е по-малко талантлив.

— А моята статия за Марпург? Нали сам ти ми каза, че заради нея съм си спечелил много врагове.

— Спечели си, разбира се. И все пак някои смятат, че имаш възможност да станеш новия капелмайстор. Въпреки Марпург. Твоята „Школа за цигулка“ се цени много високо.

— А какво е мнението на негова светлост?

— Архиепископ Шратенбах би искал да чуе децата ти.

— Откъде е научил за тях?

— Нали са свирили пред Булингер, Баризани, пред мен. Нима си недоволен, че това е стигнало до ушите на архиепископа?

— Вие всички сте мои приятели. Само исках да зная твоето мнение. — И като стана съвсем сериозен, Леополд добави: — Това ще

ми помогне ли да получи мястото на капелмайстор?

— Ако изпълнението им хареса на негова светлост, ще докажеш, че си прекрасен педагог. А Баризани твърди, че момичето свири дори по-добре от брат си.

Леополд се съмняваше в това, макар Нанерл да свиреше отлично за годините и пола си. Но мнението на архиепископа решаваше въпроса. Когато бог е дарил на негова светлост духовния му сан, той го е облякъл и с голяма власт. Одобрението от страна на архиепископа би позволило на Леополд да осъществи плана, който обмисляше от известно време. Може Шахтнер все пак да му е искрен приятел.

— Ще ми са необходими няколко седмици, за да подготвя достойна за случая програма — каза Леополд.

— Негова светлост би желал да ги чуе по-скоро, защото ще заминава за Виена.

— За да потърси там нов капелмайстор?

— По-скоро за да не позволи да ни въвлекат във войната между Мария Терезия и Фридрих. Той се гордее, че не е пуснал нито едните, нито другите войски на наша територия и е успял да запази неутралитет.

— Колко време имам на разположение?

— Една седмица.

— Твърде кратък срок. Та децата са още съвсем малки.

— Тогава две седмици. Но не повече. Негова светлост трябва да бъде във Виена почти веднага след това.

Леополд машинално кимна. Той знаеше: няма право на избор. Но трябва да бъде много предпазлив. Доста неща можеха да не се харесат на негова светлост.

Звучите на клавесина замлъкнаха. Това бе забелязано от Шахтнер. Той се учуди: на Волферл и наум няма да му дойде да не се подчини на баща си.

— Волферл навярно разучава някаква партитура.

Шахтнер бе обзет от любопитство. Те влязоха в стаята за музика и завариха момченцето да пише. Волферл, коленичил на един стол, драскаше нещо с перото. Няколко партитури лежах до него на масата, но той даже не гледаше към тях, като топеше перото в мастилницата. Бе така погълнат от занятието си, че когато върху хартията падаха пръски, просто ги обърсваше с длан и продължаваше да пише.

— С какво се занимаваш? — попита Леополд.

— Пиша концерт за клавесин. Ей сега го свършвам.

— Я дай да го видим.

— Не, не, още не е готов.

— Позволи на нас да преценим. Волферл, дай го тук! Детето неохотно се съгласи. Отпърво Леополд и Шахтнер видяха само мастилените петна, но лека-полека се ориентираха в нотите, музикалната постройка и формата на концерта.

— Погледни, Андреас, замислено е съвсем правилно! — възкликна Леополд.

Шахтнер кимна.

— Само че какво ще правим с това съчинение, то е толкова трудно, че никой не ще се наеме да го свири.

— Татко, тъкмо затова е концерт — рече Волферл. — Трябва първо да се разучи, а после вече да се изпълни.

— А ти можеш ли да го изсвириш? — попита Шахтнер.

— Ето, слушайте. — Момченцето почна да свири, но свиреше неуверено и изведнъж спря, подражено от неумението си да изрази онова, което желаше. Татко обаче горещо целуна сина си, преди да го прати да обядва.

Леополд написа на съчинението на сина си: „Волфганг Моцарт“ и знаеше, че до края на живота си ще пази като зеницата на окото този концерт. Бог му бе пратил чудо, сега вече никой не ще оспорва това. И от самия него ще зависи талантът на сина му да не бъде пропилян на вятъра.

— Интересен опит — каза Шахтнер.

— Та той е още толкова малък!

— Е, какво, ще можеш ли да подготвиш децата за концерта?

— Ще направя всичко, което зависи от мен.

Минаха две седмици. Леополд чувствуваше, че е оползотворил времето. Разучи с децата един дует от Еберлич. Такъв дипломатичен жест, надяваше се той, непременно ще заслужи одобрението на негова светлост. За солово изпълнение Нанерл подготви соната от Скарлати — любимия композитор на архиепископа; Волферл имаше за задача да изпълни менует от Телеман — този композитор също се ползуваше с добра репутация. Ако извикат някое от децата на „бис“. Нанерл ще изсвири марш, а Волферл — скерцо; и едното, и другото са негови творби.

Ето че настъпи денят на концерта и Леополд се завълнува. Лесно е да се отдадеш на мечти в скромната си стая за музика, но нали в грамадния, пищен дворец децата му ще застанат пред възискателния поглед на хора, които смятат себе си за авторитети в областта на музиката. От друга страна, как ще дръзне да поведе децата за Виена, без да ги е показал никъде досега? Ако не излязат пред публика днес, ще бъде изпусната прекрасна възможност. „Не, трябва да се действа — разсъждаваше той, — каквото и да струва това!“

Леополд се втурна в дневната да провери всички ли са облечени подходящо за случая. На път за двореца той си повъзвърна предишната увереност. Като спряха на Резиденцплац, Леополд обяви:

— Това е един от най-големите площади в света. А самата резиденция е великолепен дворец сред най-добрите образци на италианската архитектура. Има сто осемдесет и пет стаи и ще бъдат построени още.

— Какво му е италианското? — попита Волферл.

— Стилът.

Волферл не разбра.

— Как да ти обясня, това е нещо като музикалните произведения, които свириш. Скарлати по стил се различава от Телеман.

— А! — Сега той отлично разбра.

— Да не забравите: отначало ще свирите на четири ръце.

— Аз свиря първата партия, а ти — втората — напомни Нанерл на Волферл.

— Зная. А после ти ще свириш Скарлати, пък аз — Телеман.

— В никакъв случай не изпълнявайте „бис“ — предупреди ги Леополд. — Само ако ви помоли за това негова светлост.

— Татко, а негова светлост почти като дядо боже ли е?

— Той самият е бог, глупавичкият ми! — насмешливо забеляза Нанерл. — Поне в Залцбург.

— Божи представител — поправи я Леополд, съмнявайки се дали са го разбрали децата. Вдигна очи към небето, молейки негласно бога всичко да мине благополучно. В лъчите на зимното слънце дворецът блестеше като сребърен. Леополд възприе това като знак на благослов от небето и се успокои. Залцбург беше прекрасен.

— А къде стои клавесинът? — попита Волферл.

— Навярно в Заседателната зала, там, където стават почти всички придворни концерти — отвърна Ана Мария. И си помисли с усмивка: колко са й скъпи те всички! Но веднага я обзе тъга — изведнъж и стана страшно, че Леополд е твърде настойчив и твърде много изисква от децата. Нанерл беше толкова слабичка, а Волферл — съвсем дребен и крехък за възрастта си. Ала не рече нищо. Ана Мария никога не казваше на Леополд нещо, което би могло да не му хареса. Дори ако го беше истина. Той трябва да бъде авторитет. Това бе важно за него.

Наредиха на Моцартови да почакаят в Залата на карабинерите. Нанерл със свито сърце огледа необятната зала, нейните високи, сводести прозорци и стенописа по тавана.

— По-голяма е от всичките наши стаи заедно — рече тя.

— Да — потвърди Леополд, — дълга е към сто метра. — Той не можеше да разбере защо трябва да чакат тук. Залата на карабинерите не беше приемна за апартаментите на негова светлост, в нея обикновено стоеше личната му стража.

— Негова светлост още не е готов — съобщи му граф Арко. — Тази сутрин той се чувствуваше неразположен. Дори се готвехме да отложим концерта.

Леополд объркан изгледа граф Арко. Камерхерът^[1] Георг Феликс Арко беше негов приятел, но в присъствието на архиепископа е по-благоразумно да се държиш с него официално. На Леополд не му

хареса това, че графът е облечен изцяло в черно и носи напудрената си перука, прихлупена на ушите — точно както негова светлост, а навярно и за да изглежда лицето му малко по-продълговато.

— Не се безпокойте, сега негова светлост се чувствава прекрасно — рече граф Арко. Напразно този учител по музика е толкова нетърпелив. Негова светлост не обича нетърпеливите музиканти, особено онези, които са си поставили някаква цел.

— Нима децата не ще свирят в Заседателната зала, ваше сиятелство?

— А защо трябва да свирят там?

— Но ние нали свирим там. Имам предвид музикантите от придворния оркестър.

— Защото вие сте професионални музиканти.

— И къде ще се състои концертът?

— В Рицарската зала.

— Красиво помещение.

— И напълно подходящо за един неофициален концерт. Нали?

— Да. — Леополд с мъка скри разочарованието си.

Един лакеи в ливрея разтвори широко белите врати на Рицарската зала и семейство Моцарт се яви пред негова светлост, Архиепископ Шратенбах, в сиви одежди, хармониращи с цвета на перуката му, седеше облеган във великолепно кресло. На разкошната мраморна маса пред него лежаха ноти, та всеки да знае, че има работа с познавач на музиката; там имаше: и часовник от палисандрово дърво, за да не се увличат много-много изпълнителите. Архиепископът изглеждаше потънал в дълбок раз мисъл, но Леополд реши, че той просто си почива от обилния обед, заради който всъщност ги бяха накарали да чакат. „Негова светлост има най-подходящото за прелат лице — помисли си Леополд, — остра брадичка, волева уста и кафяви очи, които мигом могат да станат жестоки.“

В залата се намираха още около тридесет души, в това число неколцина приятели на Леополд, но той забрави за тях веднага щом негова светлост даде знак да му представят децата.

На архиепископа му се хареса това, че момиченцето е с рокля без деколте, но си помисли: „За деца на музикант са облечени твърде разкошно.“ Изрази съмнение дали такова малко и хилаво дете като Волферл ще може да изпълни произведенията, обявени в програмата.

— Той е вече на пет години, ваша светлост — каза Леополд.

— Това все пак не е достатъчно, за да свири Еберлин и Телеман.

— Уверявам ви, ще се справи чудесно, ваша светлост, не се съмнявайте.

Ако можеше Леополд да седне до децата, просто така, за всеки случай...

— Интересно е да се види дали наистина той свири толкова добре, както твърдят.

Като научи, че изпълнението на децата съставлява само част от програмата, при това незначителна, Леополд се обезсърчи.

Волферл беше целият в очакване. Радваше го всичко: и грамадната зала, и прекрасният клавесин, и окуражителната усмивка на господин Шахтнер, и музикантите, които си настройваха инструментите. Концертът започна и момчето се наведе напред в стремежа си да не пропусне нито един звук. Но когато оркестърът засвири Вивалди, диригентът Лоли възприе доста бързо темпо, което не съответствуваше на характера на музиката. Волферл, като недоумяваше как може музикант да направи такава грешка, изпита огорчение. В следващото произведение, от Лоли, бяха толкова широко застъпени барабаните, че момчето го заболя главата. То не изтърпя и се разплака.

Татко изпадна в отчаяние, но негова светлост само забеляза:

— Момченцето е придирчиво.

Мама изтри очите на Волферл, скоро барабаните млъкнаха и той си отдъхна.

Последва трио и той ясно чуваше как първата цигулка свири с четвърт тон по-ниско, но никой не обръщаше внимание на това. Стана му тъжно; татко бе казал, че негова светлост е най-важният след дядо господ, а щом е така, пред него трябва да се свири безупречно. Нима никой не забелязва грешките? Когато изпълнението свърши, всички гръмки заръкопляскаха. На Волферл му се стори, че е останал излъган: тук-там може да се случи това, ала в музиката трябва да си честен докрай. После дойде редът на Волферл и Нанерл. Тя го хвана за ръка, поведе го към клавесина и прошепна:

— Не се бой, аз ще започна, а ти свири след мен.

Но от какво да се бои — вече толкова пъти е свирил тези неща.

Когато децата седнаха пред клавесина, Леополд забеляза, че Нанерл е побледняла. Волферл обаче оставаше спокоен. Като почна да свири, Нанерл се заклати в такт с музиката, но Волферл седеше на столчето изправен, със сериозно и замислено изражение. Леополд чувствуваше, че децата свирят добре, тъкмо така, както ги бе учил. Всичко мина гладко, с изключение на едно малко произшествие. Когато Волферл изпълняваше соловия си номер, в залата влезе любимата котка на архиепископа и като замърка, тръгна към Волферл. Волферл престана да свири, усмихна се, погали котката, сложи я до себе си на столчето и пак засвири от мястото, където бе спрял.

Децата завършиха програмата си и всички в очакване спряха очи на архиепископа. Той почна да ръкопляска и гостите последваха примера му. Негова светлост обаче не пожела децата да свирят „бис“.

Ана Мария целуна за награда Волферл. Нанерл каза:

— Той се държа лошо, не трябваше да играе с котката.

Еберлин похвали децата, изпълнили така добре неговия дует, но Леополд нищо не чуваше — той не сваляше очи от архиепископа. Тълпа угодници обкръжи мигом Шратенбах: благородници с пера и шпаги, свещеници с кадифени одежди, музиканти и други подобни, облечени по-просто.

Шахтнер изглеждаше доволен; Булингер беше непроницаем, съвсем като негова светлост; Баризани се подсмиваше; Лоли се пъчеше надменно.

Най-сетне Леополд успя да се добере до архиепископа.

— Вие ни оказахте голяма чест, ваша светлост — рече той. Сега вече Шратенбах не можеше да го пренебрегне.

— Учудващо е как това момче изобщо може да свири — каза той — има толкова мънички ръце.

— Волферл е най-способният ученик, който съм имал, ваша светлост.

— Трябва да си магьосник, за да го научиш да свири на толкова ранна възраст.

— Такава е волята божия, ваша светлост.

— Но и вашата заслуга тук, разбира се, е налице.

— Аз съм послушен раб божи, ваша светлост. Понякога ми се струва обаче, че господ разговаря с мен посредством това дете.

Архиепископ Шратенбах би предпочел учителят по цигулка да не говори с толкова благочестив тон, но от любопитство не го прекъсваше.

— Мога ли да помоля ваша светлост да ми разреши да представя децата си във Виена, за да покажем на виенчани на каква висота е музиката в Залцбург?

— Мислех, че готвите вашия син за двора ми.

Шахтнер, който внимателно следеше разговора, тихо каза:

— Простете, ваша светлост, но може би тези деца ще прославят Залцбург.

— Във Виена?

— Ваша светлост, вие благоволихте да кажете, че програмата е добре съставена, че е умно, дето децата са започнали с произведение на Еберлин, нашия капелмайстор.

— Да, децата свиреха виртуозно, господин Шахтнер, макар че е непонятно как едно петгодишно момченце може така умело да се справя с клавишите.

— Мога ли да ги отведа във Виена, ваша светлост? — повтори Леополд.

— Моцарт, камерхерът ще ви съобщи моето мнение по този въпрос, когато намеря за необходимо.

Скоро всички бяха поканени на масата, сложена в самата Рицарска зала. Архиепископът, благородниците и духовенството седнаха начело, семейство Моцарт бе поставено в самия край, редом с прислугата и музикантите. Този дворцов обичай винаги дразнеше Леополд, а сега го подразни двойно. Никак не му се ядеше, при това и децата почнаха да се карат. Волферл поиска да играят с Нанерл на криеница, а тя отказа, заявявайки, че е вече голяма.

— Нанерл, аз не те обичам — отсече Волферл. — Най-много от всички обичам татко, и мама също, господин Шахтнер и дядо боже.

Леополд се любуваше на сина си — същински принц: поруменелите от вълнение бузи, гладката, чиста кожа, светлите руси къдрици, пълничките устни, високото чело. Той знаеше, че е смешно

да се протестира срещу възприетите обичаи и все пак страстно му се искаше да спести на семейството си свойствената за аристократите проява на нетактичност и пренебрежение към хората. А на всичко отгоре, ето че се приближи този глупак Лоли и заяви на Леополд:

— Вашите деца би трябвало да заминат за Италия, Моцарт. Трябва да ги учи на клавесин някой италиански маестро.

Леополд не отвърна нищо на niskия дебел болончанин. Самата мисъл да повери някому обучението на децата си му се струваше непоносима. И кой да му каже това — един Лоли, който дирижира така лошо, че заслужава да го обесиш. Леополд можеше да изтъкне ред причини за своята неприязън към заместник капелмайстора.

Същата вечер Леополд сам сложи Волферл да спи. С това той допусна изключение: детето трябва да се възнагради за хубавото изпълнение, каза той на Ана Мария. Настани Волферл на един стол, за да му облече фланелената нощница, и го попита:

— Харесва ли ти да свириш пред архиепископа?

— Горещо-долу. Той е ужасно стар, нали, татко?

— Стар ли?

— Повечето време сякаш беше задрямал. И много часовници ли има? Докато свирех, все гледаше в часовника.

— Доста много. — Леополд изведнъж се ядоса, като си спомни, че негова светлост не му даде за концерта нито един гулден.

— А той обича ли музика? Може ли да разпознава нотите, както мен?

— Съмнявам се.

— А знае ли колко са всичките ноти и в какъв ред трябва да се свирят, и колко време продължава една и съща нота?

— Не.

— А негова светлост може ли да свири на клавесин?

— Никак не може.

— Тогава защо всички го слушат?

Леополд вдигна рамене.

— Волферл, ти още ли обичаш татко?

— Да, първо дядо боже, после тебе, татко.

Момченцето, импровизирайки своя собствена мелодия, изпя нещо, което току-що му дойде в главата:

— Ораня фигата фа, марина гамина фа. — „Какви чудесни звуци“, мислеше си то и като видя, че татко се развесели, целуна го по носа и обеща: — Татко, когато остарееш като архиепископа, ще те сложа под стъклен похлупак, за да не те отвее вятърът — тогава винаги ще бъдеш с мен и аз ще те почитам.

Леополд така се трогна, че не можа да отговори: сълзи нахлуха в очите му. Не, той не бе лицемерил пред негова светлост. Децата наистина са му дарени от самия бог. Трябва да им се помогне да разперят криле. Той почака, докато момченцето заспи, изправен до прозореца и загледан към тъмната улица, мислейки за това какво ли ще донесе на Волферл бъдещето.

[1] Камерхер — почетна титла на придворен чиновник. — Б.пр. ↑

Докато очакваше решението на архиепископа, Леополд дойде до извода, че ако някой не ти помогне, не можеш да си осигуриш достойно бъдеще. Минаха няколко седмици, а от негова светлост вести все нямаше, сякаш съвсем бе забравил за концерта, който изнесоха децата. Обикновено когато Леополд биваше разтревожен или тъжен, уреждаше музикална вечер. Ето че и този път той покани Шахтнер. Булингер и Хагенауер да послушат няколко триа, композирани от колегата му цигуларя Венцел Хебелт.

Младият музикант, току-що приет в придворния оркестър, смяташе господин Моцарт за най-добрия цигулар и педагог в Залцбург и много искаше да узнае мнението му за своите съчинения.

В очакване на концерта Ана Мария се настани с бродерията си в един ъгъл. Нанерл помагаше на Тереза в кухнята да пече кейк и вари кафе за гостите, а Леополд сложи Волферл до клавесина и строго му нареди никому да не пречи. Но когато те се приготвиха да свирят: Леополд — първа цигулка, Шахтнер — втора, и Венцел — трета, Волферл също пожела да му разрешат да вземе участие в концерта, на което Леополд отвърна строго:

— Ти никога не си се учил да свириш на цигулка. А щом не си учил, как тогава ще свириш?

— За да свириш втора цигулка, съвсем не е нужно да учиш.

— Говориш глупости! Ако продължаваш да ни пречиш, веднага ще заръчам да те сложат да спиш. Престани! Лошо се държиш!

Волферл се заля в сълзи, той плачеше така, като че от мъка ще му се пръсне сърцето.

В първия миг Леополд искаше да накаже сина си, но като си спомни, че обикновено детето безпрекословно му се подчиняваше, се въздържа. Шахтнер прегърна Волферл и ласкаво рече:

— Първо, трябва да се научиш да свириш. Стой тихичко и слушай внимателно, все нещичко ще усвоиш.

Нежните думи на Шахтнер спряха потока от сълзи и Волферл възбудено попита:

— А после ще мога ли да свиря? В следващото трио?

— Зависи какво ще каже татко. А сега кротувай и повече не пречи. Знаеш, че много те обичаме, а татко най-много от всички.

Останалите гости кимнаха и Волферл млъкна. Обаче още при първите звуци на триото кръглото лице на Волферл изрази изумление. И той изведнъж изтърси:

— Господин Шахтнер, вашата цигулка свири с четвърт тон пониско.

Шахтнер въпросително погледна Леополд, но бащата само сви рамене.

— Не чувате ли, господи Шахтнер? — Волферл беше смаян. Музиката е нещо живо, защо те не я възприемат така, както него?

Започнаха триото отначало и Волферл отново ги прекъсна:

— Ето тук, тук — с четвърт тон. — И Леополд изумено потвърди:

— Той е прав.

— С четвърт тон. — Уверено повтори Волферл. — Казах ти, татко. Ще ми позволиш ли да го изсвирия? Аз няма да сбъркам.

Шахтнер рече:

— Нека да свири заедно с мен.

А Булингер добави:

— Ако той действително е толкова гениален, както твърдите, няма да му е трудно.

„Е, това вече е много пресилено“ — с яд си помисли Леополд. Но да отстъпи беше късно. И унизително.

— Свири заедно с господин Шахтнер — каза той, — само че тихичко, за да не пречиш.

И Волферл, като държеше грижливо мъничката цигулка, подарена му от Леополд след изпълнението в двореца на архиепископа, засвири, следвайки точно Шахтнер. Леополд очакваше, че момчето ще сбърка, но Волферл не сгреши. Наблюдавайки сина си, Леополд забеляза, че Волферл подражава неговата постановка. Когато триото завърши, отекнаха дружни аплодисменти.

Възбуден и горд, малчуганът обяви, че може да свири и партията на първата цигулка. Обаче скоро направи няколко грешки и спря, отегчен от собственото си скрибуцане, непоносимо за добрия му слух, сетне каза:

— Всичко това е от цигулката. Трябва ми друга, татко.

— Прав си — съгласи се Леополд. — Още утре ще получиш друга цигулка, по-добра. — После накара детето да се сбогува и го прати да спи.

Но Волферл дълго не можа да заспи. Легнал в тъмнината с отворени очи, той непрестанно изпълняваше триото в ума си. Помнеше почти всяка нота, защо тогава беше свирил фалшиво? Съвсем естествено татко го прати да спи. И все пак татко, изглежда, е доволен, иначе нямаше да бъде толкова нежен. Странно.

Булингер също бе смутен. И за да скрие това, каза със съвсем категоричен тон:

— Признай. Леополд, че си му давал уроци!

— Кълна се, че не.

— Как тогава се е научил да свири?

— Навярно, като ме е наблюдавал как свиря. И после аз често му разрешавам да присъствува, когато давам уроци. — Леополд сам бе поразен не по-малко от Булингер.

Венцел не чу никаква преценка за своята творба и предложи да изсвирят останалите триа, което и направиха. Едва когато Тереза поднесе кафето и кейка, Леополд рече:

— Венцел, твоите триа са приятни както за слушане, така и за изпълнение.

Премълча, че според него са лишени от съдържание. Мисълта му през цялото време се връщаше към Волферл. Може ли да се довери на приятелите си? Може ли да им разкрие съкровенията си чувства? Нали безкористните приятели са толкова редки, колкото чудесата на света.

Докато останалите обсъждаха достойнствата на Венцеловата музика. Леополд, дълбоко трогнат от сина си, понеже цигулката беше любимият му инструмент, разглеждаше внимателно приятелите си.

По общественото си положение Булингер стоеше над всички. Той се грижеше за духовното образование на семейството на камерхера и имаше пряк достъп до негова светлост. Свещеникът бе нисък, но здрав и на пълното му румено лице често се появяваше високомерно изражение. Обаче с тези, които успяваха да го предразположат. Булингер биваше много дружелюбен, а освен това Леополд знаеше, че Булингер обича хубавата музика.

Шахтнер също беше сред онези, в които се вслушваше архиепископът.

Най-малка тежест за Леополд имаше Венцел Хебелт. Прегърбеният дребен Венцел не се ползуваше с влияние в двореца. Очевидно от стеснителност той постоянно се мъчеше да угоди на всички, което го правеше да изглежда смешен. И все пак Венцел притежаваше едно достойнство: неотдавна се бе появил в Залцбург и беше твърде млад и скромен, за да съперничи на Леополд.

Приятелят, когото Леополд не разбираше, бе Хагенауер негов хазаин и собственик на най-голямата бакалница в Залцбург. Хагенауер твореше малко и съвсем лаконично, обаче кръглото му, месесто лице неизменно изразяваше спокойствие и благодушие. Леополд никога не бе виждал Хагенауер ядосан или разгневен и, което е най-странно, той се отнасяше към него с уважение, не като другите търговци, за които музикантите бяха чисто и просто скитници. „Но какво изпитва той всъщност?“ питаше се Леополд. Човек не може да бъде все в добро настроение. Това противоречи на самата човешка натура.

Булингер стана, за да се сбогува, без да каже нито дума повече за изпълнението на Волферл, и сега Леополд не се сдържа:

— Все още ли смяташ, че е неразумно да се стремя момчето да изнесе концерт във Виена?

— Не че е неразумно отвърна Булингер, — но едва ли е целесъобразно.

— Децата несъмнено ще направят впечатление — каза Шахтнер. Ти нали видя как леко е овладяло момчето цигулката?

— Наистина — съгласи се Булингер, — ако такава е волята божия.

— Волята божия! — възкликна Леополд. — Нима само от нея зависи всичко?

Булингер би шокиран, останалите се изумиха и Леополд разбра, че занапред не бива да губи контрол над себе си.

И тогава отново заговори сдържано, но с убеждение:

— Скъпи Булингер, нито един разумен човек, нито един добър християнин няма да почне да отрича, че всичко на света се извършва по волята божия. Но нима трябва да действувам слепешката, да проявявам лекомислие, да не правя планове за бъдещето, а просто да

чакам подарък от небето? Сам всевишният би сметнал това за неразумно.

Булингер не отговори нищо, ала поне не се възмути.

— Значи аз трябва да се грижа за бъдещето на децата си, иначе те няма да имат никакво бъдеще.

— Съгласен съм обади се Булингер. — Но това ще създаде известни трудности.

Леополд сви рамене. Трудностите се раждат заедно с човека.

Булингер рече:

— Говори се, че младият Михаел Хайдн идва при нас от Виена. А също и това, че негова светлост го тревожи въпросът за нов капелмайстор предвид здравословното състояние на Еберлин. Ако теб те няма в Залцбург, когато дойде време да се прави изборът, едва ли въпросът ще се реши в твоя полза.

„Основателна забележка“ помисли си Леополд. При това Михаел Хайдн, макар много по-млад от него, представляваше съперник несравнимо по-сериозен, отколкото Лоли. Същевременно бащата съзнаваше, че Волферл е способен да достигне висоти, недостъпни за самия него. И пътят към тези висоти минаваше през Виена. Волферл притежаваше талант, който трябва да се утвърди, каквито и жертви да струва това. Леополд попита Булингер:

— А какви са другите трудности?

— За да получиш отпуск, трябва да си намериш заместник.

— Затова ли архиепископът бави решението си?

Булингер не отговори, но по лицето му личеше, че причината навярно се крие в това.

Леополд се смути. Кой ще пожелае да го замести? Постът му нямаше никаква стойност за един честолюбив музикант. Като видя отчаянието на Леополд, Венцел каза:

— Как мислите, ако предлага да замествам господин Моцарт, ще се съгласи ли негова светлост да му даде отпуск?

— Възможно е — отвърна Булингер.

Но тук Леополд бе обзет от съмнения. Ще бъде ли изгодно Венцел да го замества? Като цигулар той не му е равен, това може да възбуди недоволство у негова светлост, което ще е само от полза за Леополд, издигайки го в очите на архиепископа.

— Много мило от твоя страна, Венцел — рече той.

— Смятам го за чест.

— Боя се само, че няма да се справиш с всичките ми задължения.

— Ако потрябва, аз ще помагам — каза Шахтнер.

— Но това още не е всичко — забеляза Булингер. — Пътуването до Виена с две малки деца ще струва доста пари. Имате ли достатъчно средства, Леополд?

Леополд мълчеше. Унизителен въпрос, а той не желаше да го унижават, но все пак свещеникът бе прав. Рискът е голям. Ако децата не завоюват успех, той ще се окаже разорен.

— Аз ще дам пари на Моцартови — рече Хагенауер.

— Пътуването може да излезе много по-скъпо, отколкото си представяме — напомни Булингер.

— Зная каза Хагенауер, — но не това е най-важното. Ще се согласиш ли да ходатайстваш пред негова светлост за нашия приятел, ако останалото бъде уредено?

— В случай, че господин Моцарт сам желае това.

Леополд се мъчеше да отгатне какви услуги ще поискат те в замяна и все пак бе трогнат от предложението на Хагенауер, защото хората най-вече не обичат да дават пари.

— Стига да е удобно — каза той. — Струва ми се, един тактичен разговор с архиепископа би могъл много да помогне.

Булингер се усмихна. Пред мисления му взор се появи Волферл, само че не като обикновено дете от плът и кръв, а като някакъв дух, комуто съдбата е отредила да се прояви в музиката и когото тайнствени сили неизбежно влекат към целта. Той се почувствува едно цяло с останалите, макар че не можеше да го покаже, защото не искаше да се приравнява с тях.

— Ще се обърна към негова светлост чрез граф Арко — рече Булингер.

Абатът се смути, когато Леополд започна горещо да му благодари и да прегръща всички. Булингер се съмняваше отговаря ли пътуването до Виена на божията воля, но реши да направи всичко, каквото зависи от него.

— Навярно това няма да стане отведнъж — добави Булингер. — Негова светлост ще ни съобщи своето решение.

Ана Мария благодари на гостите за посещението. Когато си отидоха, тя отново притихна. Леополд смяташе, че е удържал голяма

победа, а нея я мъчеха съмнения. „За него децата са път към славата — мислеше Ана Мария, — но щом нещо тревожи Волферл, момченцето тича при нея, в нейните прегръдки. Да се отиде до Виена е трудна работа, а тук, в Залцбург, те са заобиколени от приятели.“

— Тъжно ли ти е, Ана Мария? — ненадейно попита Леополд.

— Волферл е още съвсем мъничък. А до Виена е толкова далеч. Сам неведнъж си казвал, че това е опасно и трудно пътешествие.

Леополд се намръщи. И двамата замълчаха. После той обяви:

— Трябва да уча децата на френски. Той е на мода във Виена.

Ана Мария кимна, обаче страховете ѝ никак не се разсеяха. Искаше ѝ се да протестира, но знаеше, че само ще разсърди Леополд. Дълбоко в душата си не можеше да се съгласи с него и молеше бога лошите ѝ предчувствия да не се сбъднат.

След седмица граф Арко връчи на Леополд следния документ: „Негова светлост архиепископът граф Шратенбах, принц Залцбургски и на «Свещената римска империя», изразява милостиво своето съгласие придворният музикант Леополд Моцарт да получи с негово височайше благоволение временен отпуск.“

Граф Арко попита:

— Пред кого ще свирят децата във Виена?

Пред императора... императрицата... Пред ерцхерцози и ерцхерцогини... Принцове и графове... Френския и английския посланик... Въображението увличаше Леополд все по-далеч и по-далеч, но той само каза:

— Пред приятели, музиканти, пред висшето общество.

— А в двореца?

Е, разбира се, и в двореца, само че защо ви трябва да знаете за какво мечтая!

Сега, когато Леополд получи разрешението на архиепископа да замине за Виена, всичко като че нарочно се обръщаше против това заминаване. Отпърво той заведе децата в близкия до Залцбург Мюнхен, където свириха пред курфюрста^[1], но тази височайша особа се отнесе към изпълнението толкова сдържано, че Леополд бе обезкуражен. Едва успял да се оправи от разочарованието и да се заеме с приготовленията за път, заболя Венцел и минаха седмици, преди той да успее да замести Леополд.

Тъкмо оздравя Венцел, умря Еберлин и мястото на капелмайстора се оказа свободно. Граф Арко обяви, че в числото на придворните от Залцбургската държава скоро ще влезе Михаел Хайдн, макар никой да не знаеше на каква длъжност. И Леополд отново отложи заминаването в очакване кога архиепископът ще избере нов капелмайстор. Но назначението все не се извършваше. Из Залцбург се носеха слухове, че Прусия щяла да предприеме настъпление срещу Виена — войната продължаваше вече почти седем години, — а да назове името на новия капелмайстор, никой не можеше.

Леополд се утешаваше с едно: забавянето на отпътуването му позволи да се заеме по-пълноценно с подготовката на децата и той с жар се отдаде на това.

Обучаваше ги по френски, учеше ги да четат молитви на латински и да се държат непринудено, когато са на гости. Радваше го фактът, че Волферл все повече и повече се усъвършенствува в свиренето на цигулка и все по-изкусно изпълнява музикални произведения на клавесин и клавикорд. Нанерл също отбелязваше големи успехи. Обаче даровитостта на сина просто го поразяваше. Като откри, че момченцето съчинява своя музика за клавесин, Леополд му възложи да изучава произведения на други композитори. Сред тях бяха творби от Адолф Хасе. Георг Телеман и Карл Филип Емануел Бах. Към шестгодишна възраст Волферл ги свиреше всички наизуст, а после сам съчини за клавесин три менуета и едно алегро.

Тези композиции изумиха Леополд. Те никак не можеха да бъдат окачествени като слаби, каквито бяха обикновено произведенията на новациите, а се отличаваха с изискана форма и изразителност. И свидетелствуваха за това, че Волферл, както и той самият, смята музиката за език с голяма точност, където всяка нота трябва да бъде грижливо премерена и необходима. Разбира се, момчето подражаваше на другите композитори, но така и трябваше да бъде, при това то подражаваше на най-добрите от тях — на Георг Телеман и Карл Филип Емануел Бах. Произведенията на Волферл бяха събрани в нотна тетрадка и на първата страница доволният Леополд написа: *„На скъпия ми син Волфганг Амадеус в деня на шестгодишнината му от баща му Леополд Моцарт.“*

Той каза на Ана Мария:

— Момчето така бързо усвоява всичко, че не бива да се губи нито миг. Не можем повече да отлагаме заминаването. Наближава зима и ще бъде много трудно да се пътува. Освен това децата бързо растат, след година навярно ще бъдат вече твърде порасли, твърде големи, за да предизвикат у някого интерес. Колкото е по-малко детето, Ана Мария, толкова по-силно впечатление прави. Трябва час по-скоро да се покаже на света необикновеният талант на Волферл. А Нанерл скоро ще навърши единадесет. И няма да може да минава повече за детечудо.

Ана Мария кимна. Леополд съвсем не иска нея да убеди, мислеше тя, а сам себе си, стреми се да разсее собствените си опасения.

На 18 септември 1762 година семейство Моцарт напусна Залцбург и се отправи към Виена през Пасау и Линц. Шахтнер, Хагенауер и Булингер дойдоха да ги изпратят. Те се учудиха, като научиха, че Моцартови ще пътуват през Пасау, който се намираше на север, встрани от прекия път за Виена.

Ала посещението на Пасау влизаше в плана, съставен от Леополд. Като проверяваше добре ли са опаковани и завързани върху покрива на наемната карета неговите цигулки и преносимият клавесин, той не промълви нито дума за препоръчителното писмо,

което му бе дал граф Арко до влиятелния пасауски епископ граф Тун Хохенщайн, който имаше солидни връзки във Виена. Само каза:

— В Пасау ще можем да се прехвърлим на гемия, която плава надолу по Дунава, за да не се мъкнем по лошите пътища.

Прощаването беше топло, обаче настроението на Леополд малко се помрачи от напомнянето на Булингер:

— Не забравяй, че имате само месец и половина отпуск, не повече...

Краят на фразата бе погълнат от тропота на конските копита и скърцането на тежките колела, но в ушите на Леополд още дълго звучаха суровите като присъда на съдбата думи: „Само месец и половина отпуск, не повече!“ За това време той не ще успее да постигне дори това — да заговорят за децата. Необходима е най-малко половин година, за да се осъществи замисленото. Обаче когато отминаха Линцерщрасе, минаха през Саутеровата арка и през една теснина, която прорязваше планината, настроението на Леополд се повиши. Въпреки всички препятствия, той успя да се изтръгне. Искаше му се да извика с пълен глас: „Ние сме свободни! Избавихме се от архиепископа, освободихме се от робията!“ Но Ана Мария бършеше сълзите си, а на Нанерл ѝ беше лошо и Леополд трябваше да се сдържи. Едничък Волферл беше весел и доволен.

Волферл много обичаше да пътува в карета, харесваха му нейните звуци, нейният ритъм. Той се гордеше, че не му става лошо, както на сестра му. Пък и татко имаше такъв радостен вид! Татко каза, че там, където отиват, ще има много повече музика, отколкото в Залцбург, и сега Волферл му повярва.

В Пасау въпреки препоръчителното писмо на граф Арко се наложи три дена да чакат да ги приеме епископът, а после се изясни, че той се интересува само от изпълнението на Волферл. Резиденцията му, която се намираше в сивата стара крепост на един хълм над Дунава, направи на момчето тягостно впечатление. В залата беше тъмно и студено и пръстите му вкочанясаха, още преди да започне. Граф Тун-Хохейщайн се оказа стар и дебел и трудно можеше да се повярва, че разбира нещо от музика. Но когато Волферл каза за това на татко, бащата прошепна, че епископът съвсем не е стар, само на петдесет

години, и мнението му е извънредно важно, независимо дали разбира нещо от музика, или не. Подобно твърдение озадачи Волферл. При това епископът бе поканил на концерта няколко свои подчинени и момчето се чувствуваше като в съд. Никак не му се искаше да свири. Но татко така се вълнуваше, че на Волферл му се щеше да каже: „Успокой се.“ Почна да свири и свири чудесно.

Присъстващите ръкопляскаха, обаче получавайки от епископа за награда само един гулден, Леополд реши, че това е провал. Той с болка си помисли за задържането в Пасау, което им струваше толкова пари, когато епископът изведнъж попита: Отивате във Виена, така ли? Да, ваше преосвещенство.

— Бих могъл да пиша за вашето момченце до Виена на моя братовчед граф Тун.

— С това ще ни окажете чест, ваше преосвещенство.

— Граф Тун и неговата съпруга са големи ценители на музиката. Имат повече време за това от мен.

Граф Херберщайн, каноник на Пасауската катедрала, който бе дошъл при епископа по църковни работи, попита:

— Господин Моцарт, вие ще пътувате по реката за Линц и Виена, така ли?

— Да. — Леополд го погледна с недоверие.

— Вашият син е така прекрасно възпитан. Нима наистина е само на осем години?

— На малко повече от шест.

Граф Херберщайн изпадна във възторг.

— Аз също пътувам по-често по Дунава за Линц и Виена. Имате ли там приятели?

Леополд се поколеба какво да отговори.

— Е, разбира се. Тъкмо за това отивате, да си спечелите там приятели. В Линц ще ви представя на губернатора на Горна Австрия генерал-капитан граф Шлик. Той се гордее с музикалната си култура.

Граф Херберщайн уговори граф Шлик да организира публичен концерт на децата. Програмата беше позната, децата бяха свирили тези опуси и умението им да се държат допадна на генерал-капитана не по-малко, отколкото на граф Херберщайн. Интересът му се възбуди също

така и от възрастта на брата и сестрата. Те можеха да предизвикат сензация в преситената Виена. И той каза на Леополд:

— Вашите деца са много мили. Идущата неделя ще бъда във Виена и с удоволствие ще ги въведа в обществото.

— Много сте добър, ваше сиятелство.

Граф Шлик мислеше, че би било забавно да изпревари Херберщайн. И дори съвсем уместно, защото императрицата, която проявяваше известен интерес към музиката, несъмнено ще бъде поразена.

Леополд бе много радостен, че децата могат да печелят пари от публични концерти; за изпълнението в Линц те получиха четиридесет гулдена — повече, отколкото той сам бе изкарвал когато и да било.

Волферл бе разочарован от концерта пред граф Шлик. Нанерл пък се гордееше с впечатлението, което му направи: графът каза, че е очарователна и ѝ подари гривна. И все пак Волферл се съмняваше дали графът разбира от музика повече, отколкото пасауския епископ. Също както епископа, и граф Шлик говореше по време на изпълнението и ако не беше татко, Волферл би престанал да свири. Никой, който обича музиката, няма да приказва по време на концерт.

И друго — измори го пътуването по реката. Татко красноречиво бе възхвалявал красотите на Дунава, а всъщност Дунав се оказа мръсна река с противен кафяв цвят, буйна, развълнувана и страшна. Обикновено ако Волферл изпитваше страх от нещо, търсеше утеха в любимата си музика, но гемията така се люлееше, че татко не позволи да се разопакова ни един от инструментите, опасявайки се да не пострадат, и се наложи да минат без музика три безкрайно дълги дни.

Една ударила в борда на гемията голяма вълна отхвърли Волферл към парапета, той едва не изхвъркна в реката и болезнено нарани дясната си ръка. Очите му се изпълниха със сълзи, но той не заплака, за да не разсърди татко.

Татко и без това беше разстроен. Нанерл, изплашена от яростния вой на вятъра, задухал от зори, повърна, а лицето на мама бе бледно и тя все си повтаряше:

— Никога не знаеш какво може да ти се случи на път.

Волферл чувствуваше, че татко едва се сдържа. Но бащата само каза:

— Умий децата, Ана Мария. Мисля, че поне Волферл не е изгубил апетита си.

Волферл много искаше да попита: „Колко път имаме още до Виена, татко?“, но не се реши.

Мама провери дали е облечен топло и каза на татко:

— Волферл кашля цялата нощ. Даваш ли си сметка, че той съвсем не е толкова здрав, колкото изглежда?

Татко рече троснато:

— За много неща си давам сметка. Слава богу, никой от нас не се е удавил.

В този миг, сякаш за да докаже обратното, някой падна през борда. От вълнение Волферл забрави за морската болест. Моряците измъкнаха нещастника от бушуващата ледена вода, но се оказа, че вече е мъртъв. За пръв път Волферл виждаше смъртта и не знаеше как да я възприеме. Той бе пълен с живот и енергия, а този клетник дори не можеше да диша. Мама плачеше. Татко се мръщеше. „Смъртта навярно е нещо отвратително, жестоко и зло — мислеше си Волферл, — но защо тогава хората ѝ се поддават?“ Изведнъж той също заплака, без сам да знае причината.

На следния ден, когато спряха на Ибс, за да могат пътниците да се поразтъпчат и отпочинат след бурното плаване, той се почувствува значително по-добре.

Татко ги поведе към близката черква, за да благодарят на бога, че ги е спасил по време на бурята. Татко беше разтревожен много повече, отколкото изглеждаше, но Волферл забрави за всичко, веднага щом видя органа.

Още преди, в Залцбург, той бе виждал и слушал органи, но нито един от тях не можеше да се сравни по великолепию с този. Органът беше огромен, издигаше се много високо и господствуваше оттам като някакъв бог. На Волферл му се искаше да докосне някоя от безбройните златни и сребърни тръби, които като плътна ограда се издигаха нагоре по черковната стена.

— Това е един от най-прочутите органи в света — каза татко. И веднага щом свършиха да се молят. Волферл се настани до огромния инструмент и помоли татко да му покаже как се свири на него.

Татко обясняваше, а Волферл внимателно слушаше. Татко мислеше, че момченцето няма да се справи, но не минаха повече от

няколко минути и Волферл вече свиреше, при това съвсем прилично.

Той свиреше и му се струваше, че постига някаква победа. Преодоляваше страха, изпитван по време на плаването. Знаеше, че тази победа никой не ще успее да му отнеме, дори смъртта. Плениха го Диапазонът и тембровото богатство на този орган. Толкова плътно звучаха някои тонове, че на Волферл му се струваше, сякаш чува гласа на самия бог. А когато звуците почнаха да се засилват и крепнат, сърцето на момчето се разгуптя. То почувствува прилив на невиджана енергия. Наобиколиха го монаси, които живеяха в манастира при черквата, но Волферл не им обърна никакво внимание. Те си шепнеха: „Чудо! Истинско чудо!“ Органът така точно откликваше на всяко негово докосване. Волферл обикна инструмента с цялата си душа.

На следното утро достигнаха предградията на Виена. Служащият в митницата, комуто омръзна да гледа как татко грижливо разопакова инструментите, почна грубо да дърпа кутиите и страшно разгневи Волферл. Това беше светотатство. Чиновникът се отнасяше с цигулката му като с някаква цепеница.

Волферл извика:

— Не пипайте! Това е мое!

Ниският набит митничар на средна възраст не повярва на момчето.

— Да. Това е моята цигулка.

— И ти, разбира се, свириш на нея като виртуоз?

Волферл измъкна цигулката от неловките ръце на чиновника и засвири.

„Невероятно — мислеше чиновникът, — това хлапе е наистина виртуоз.“ И той свиреше малко на цигулка, но хлапето бе далеч по-добро от него. Като реши да блесне с познанията си, чиновникът попита:

— Това какво беше? Алегро от Телеман?

— Менует — поправи го Волферл. — Менует от Хасе.

— Да, разбира се, от Хасе. Как можеш да сгреша!

— Но вие почти отгатнахте — каза татко и добави: — Пътуваме под официалното покровителство на граф Шлик, губернатора на Горна Австрия. Негово сиятелство възнамерява да представи децата ми на императрицата.

Този път чиновникът повярва на думите.

— Тъкмо за това следва така грижливо да се пазят инструментите — обясни Леополд. Чиновникът закима в отговор, след което не пожела да прегледа останалия багаж. Само помоли момченцето да изсвири още нещо: от Хасе, Телеман или дори Филип Емануел Бах. И остана поласкан, когато Волферл се съгласи.

След час Моцартови бяха във Виена.

[1] Курфюрст — местен владетел в границите на „Свещената римска империя“, който от тринадесет век имал правото да участва в избора на краля (императора). — Б.пр. ↑

ВТОРА ЧАСТ
ДЕТЕТО-ЧУДО

Това бе любов от пръв поглед.

Волферл бе очарован от звуците и вида на Виена. Татко нарочно спря край укрепленията, опасващи Виена, за да разкаже на жена си и децата, че тук през 1683 година са били отблъснати турците, след което започнало превръщането на Виена в съвременен град, и че е възможно Фридрих Прусски да не се решава да щурмува града тъкмо заради тези внушителни отбранителни съоръжения, но Волферл забеляза, че никой не слуша татко. Мама изглеждаше унесена, навярно мислите ѝ я бяха отвели в Залцбург, Ханерл завистливо оглеждаше елегантно облечените дами в преминаващите карети, а самият Волферл жадно съзерцаваше този нов свят, стараяйки се да не пропусне нищо. Не можеше да се нагледа и наслуша. Възхищаваше го суетнята из градските улици, допадаха му ритъмът и темпото на градския живот, неговата многоликост и оживление.

Татко нае карета и семейството се отправи към първия си адрес в града — странноприемница „Белият вол“, недалеч от Дворцовия площад. Когато минаваха по Грабен — сърцето на Виена, — Волферл, както гледаше тълпата минувачи, която ставаше все по-гъста, възкликна:

— Татко, но Виена е много по-голяма от Залцбург и хората тук са много повече!

— От 1683 година населението се е удвоило — от деветдесет хиляди на почти двеста. Залцбург има само десет хиляди жители.

— Дълго ли ще останем тук?

— Колкото потрябва, толкова.

— А това какво е? — посочи Волферл островърхата кула на някаква църква, която се издигаше в далечината.

— Това е катедралата „Свети Стефан“ — отвърна татко. — Най-старата и най-голямата във Виена. Намира се в центъра на града. Ние ще живеем близо до нея.

Поток от карети бе задръстил целия Грабен, Моцартови се придвижваха едва-едва, но Волферл само се радваше от това —

можеше по-пълно да се наслади на града. Въпреки сивото небе и студа, настъпил твърде рано за сезона, на Грабен беше многолюдно. „В Залцбург никой не си показва носа на улицата в такова време“ — мислеше си Волферл. А тук се разхождаха много господа с напудрени перуки и дами в гарнирани с кожа елегантни пелерини. Навсякъде звучаха какви ли не езици и татко му обясни, че във Виена пристигат хора от цял свят. Волферл видя войници на коне в мундири с императорския герб, но не забеляза никакви други признаци на война, макар мама и татко често да говореха, че императрица Мария Терезия воювала с Фридрих Прусски. Каретата спря — да пропусне войниците — и Волферл чу как някакъв човек предлага билети за някакво забавление с фойерверки по дванадесет крайцера.

Волферл машинално попита:

— Татко, мога ли да отида?

— Не.

— Но човекът казва, че децата до девет години могат да минат без билет, ако са придружени от родителите им.

— Аз казах „не“ — строго повтори татко.

Волферл млъкна, но не задълго. Един просяк искаше милостиня, протягаше шапка към седящите в каретите хора и Волферл запитва:

— Мога ли да му дам нещичко? Жал ми е за него.

Татко се разсърди, но някакъв елегантен господин от каретата зад тях даде на просяка един крайцер и Волферл се зарадва.

— Деца, бедността е нещастие, проклятие божие — каза татко и Волферл се замисли защо на бог му е потребно да прокълнава някого. Той наказва за лоши постъпки, неведнъж е казвал татко, но проклятието е съвсем друго нещо, прилича на това да си глух. По-страшно нещо от глухотата Волферл не можеше да си представи. Той потръпна от страх и едва не се разплака.

— Какво ти е, Волферл? — попита мама.

Но няма можеше да ѝ обясни?

— Този просяк е лош човек — каза татко, — затова е стигнал до такова положение.

Мама прегърна Волферл, сякаш искаше да го запази от уличната тълпа, а той би предпочел тя да не го прави — така по-зле чуваше онова, което ставаше наоколо. Той добре познаваше всички звуци на Залцбург, но във Виена се оказаха много нови. И го обзе страстно

желание да попие всичката тази музика на улиците: хорската глъчка, впечатляващите интонации на разните езици, грохота на колелата по калдъръмената настилка.

— Харесва ли ти Виена, Волферл? — попита татко и нежно го помилва.

— Много!

На входа на странноприемница „Белият вол“ някакъв човек предложи на Леополд:

— Купете си чудотворната реликва! Парченце от кръста на свети Стефан! Само за десет крайцера.

Леополд се смая — нима този нахалник го взема за някакъв прост селяндур?

— Глупави суеверия! — отсече с негодувание той.

Обаче търговецът не се обезсърчи. Той не искаше да изпусне добре облечения господин, опита да му натика в ръцете „Списък на перукерите, шивачите и модните магазини“ и когато той прояви интерес, му предложи и „Подробен и изчерпателен списък на виенските аристократи“, който Леополд купи едва когато търговецът намали цената от двадесет на десет крайцера.

По-късно обаче Леополд се възмути от дръзкия търговец. Списъкът се оказа не по-добър от собствения му списък — дал си бе парите на вятъра. При това семейството се настани съвсем не така, както той очакваше. Квартирата в „Белият вол“ бе ангажирал за тях един приятел от Залцбург, който уверяваше Леополд, че „Белият вол“ е прилична странноприемница, макар да не е скъпа, и при това се намира близо до дворците на влиятелните люде, на чието покровителство може да се разчита. Но тя се оказа само с едно помещение. И в нея нямаше място за малкия преносим клавесин.

Стаята трябваше да се раздели на две половини. Тя се осветяваше оскъдно и беше така студена, че водата в легена замръзваше, а и с тоалетните удобства положението не беше кой знае колко блестящо. Децата взеха да се шегуват по този повод и Ана Мария се присъедини, но Леополд каза, че в случая нямало нищо смешно. Той трябваше да легне в едно легло с Волферл в едната половина от стаята, а Ана Мария и Нанерл се настаниха в другата, на второто легло.

Леополд почти не мигна. Цяла нощ Волферл го блъскаше в ребрата, оплака се той на Ана Мария, но това не беше единствената причина за безсънието му. Досега не бе получил вест нито от граф Шлик, нито от граф Херберщайн. Наистина никога не бе разчитал кой знае колко на нечия помощ, обаче подобна обстановка му действуваше потискащо. А за преместване другаде не можеше да става и дума. Бе дал на всички този адрес. Не го ли наказва бог за това, че се опита да промени съдбата си? При това и времето се случи отвратително, а бе едва началото на октомври. От пристигането им във Виена дъждът не бе спрял нито за миг. На Леополд просто не му се вярваше, че слънцето някога ще се покаже отново.

Когато научи, че императрицата и ерцхерцог Леополд възнамеряват да посетят премиерата на новата опера, Леополд Моцарт реши да използва случая. Така или иначе трябваше да получи аудиенция от императрицата, но веднага си помисли, че опитът да привлече вниманието ѝ може да се прецени като оскърбление на короната. Плати един дукат, което значително надхвърляше обикновената стойност на билетите, и получи място недалеч от императорската ложа.

Императрицата не се появи, Леополд бе много разочарован. Наложил му се да съсредоточи вниманието си върху операта на Глук „Орфей и Евредика“^[1]. Отпърво слушаше скептично, но лека-полека музиката го завладя, което бе известна утеха — поне не си е изгубил напразно времето; музиката не бе лишена от лиризм. „Волферл непременно трябва да чуе тази опера“ — реши Леополд.

Когато операта свърши и Глук, който дирижираше това представление, се надигна иззад клавесина и застана прав, за да приеме овациите на публиката, Леополд дочу как ерцхерцогът каза на своя адютант:

— Говори се, че във Виена е пристигнало някакво момченце, което свирело на клавир^[2] като възрастен.

Леополд побърза да се прибере в странноприемницата и зачака височайша покана.

Ала покана не последва и за да се поразтуши, той заведе Волферл на „Орфей и Евредика“. Този път не дирижираше Глук, а някой друг; оказа се, че императрицата вече е удостоила с присъствието си операта. Волферл седеше замислен и притихнал.

Това бе първата опера, която слушаше, и тя го хвърли в недоумение. Татко казваше, че в операта имало много действия, а на сцената не ставаше почти нищо: Пеенето обаче се оказа прекрасно. Диапазонът на гласовете бе много широк. Волферл дори не си беше представял, че човек може да взема толкова високи тонове. И после певците никак не пееха фалшиво. В Залцбург такова нещо бе рядкост, дори по време на служба в присъствието на архиепископа. Волферл не разбра същността на операта „Орфей и Евредика“. В нея е показана победата на любовта над смъртта, каза му татко, но за Волферл това беше непонятно. Татко поясни, че Орфей и Евредика всъщност били само духове.

— Свети духове ли? — попита Волферл.

Татко се усмихна, но не отговори нищо. Започваше второто действие и той искаше Волферл да не пропусне нито един такт. Музиката на Глук на места изглеждаше на Волферл твърде бавна, тя като че застиваше на едно място, но никога преди той не бе слушал толкова мелодични и нежни звуци. Беше като омагьосан. Операта свърши, а Волферл продължаваше да седи на мястото си, макар татко да каза, че във фойето се продават сладкиши.

Когато татко слагаше Волферл да спи — мама и Нанерл вече спяха в своята половина, — момчето попита:

— А аз ще мога ли някога да напиша опера?

— Навярно.

— Скоро ли?

— Когато се подготвиш. — Глук беше към петдесетте.

— Знаеш ли какво, татко?

— Какво? — Волферл изглеждаше необикновено замислен.

— В операта думите сякаш си пеят една на друга! — Момчето говореше така, като че правеше откритието си за татко. — Едни думи прозвучават красиво, а други им отвърщат още по-красиво, после трети питат, а четвърти им изпяват отговора и после всички дружно ликуват.

От възбуждения глас на Волферл се събудиха Нанерл и мама. И дойдоха от тяхната половина да разберат какво е развълнувало Волферл толкова много.

Волферл изпя думите, които му хрумнаха в момента:

— А сега, татко, ти ми отговаряй с думи.

Но преди татко да съобрази какво иска от него синът, Волферл с нисък глас като татко изпя реплика за него, после запя с женски глас:

— Това е мама. — Сетне пък с тънък като на момиченце: — Това е Нанерл. Моля ти се, татко, хайде утре да напишем опера и да я изпеем. Аз мога да пея за три гласа, а вие ще си пеете с вашите. Ще я наречем „Виенска опера“. — Той почна напрегнато да се вслушва в мелодиите, които звучаха в главата му.

— Е, стига толкова мечти! — строго рече татко, но не можа да се въздържи да не попита: — А колко инструменти ще включиш в това произведение с думи?

Волферл назова броя на инструментите, които възнамеряваше да използва. Те бяха точно толкова, колкото бе използвал Глук. „Момчето не само притежава интуиция, но е и наблюдателно — помисли си Леополд, — тъкмо онова, което е нужно на един композитор.“

Волферл попита:

— Татко, а защо с мама не сте направили така, че да се родя във Виена? Нали сте знаели, че това би ми харесало?

— Бог решава къде да се родиш — намеси се Нанерл.

А мама добави:

— Хайде, вече е късно. Време е всички да спим.

— Да — потвърди татко. — Иначе току-виж си се разболял.

— Татко, защо не съм се родил във Виена? — настояваше Волферл.

— Защото твоят дом е в Залцбург — строго отговори татко. — Някога и там ще слушаш опера. А сега лягай да спиш. Не бива да се уморяваш — ами ако получим ненадейно покана да свирим в двореца?

Възбуден от представлението, Волферл почти не спа тази нощ. В паметта му постоянно възникваха мелодии от операта и той беше горд от себе си. Призори знаеше няколко арии от Глук наизуст.

[1] Известна е и под названието „Орфей“. — Б.пр. ↑

[2] Немско название на клавишно-струнните инструменти. — Б.пр. ↑

На следния ден децата получиха покана да изнесат концерт. Поканата изхождаше не от императорското семейство, както очакваше Леополд, а от граф Колалто. Леополд се учуди, — не притежаваше препоръчително писмо за това семейство. Пък и се боеше малко от предстоящото изпълнение, защото децата не се бяха упражнявали от момента, в който пристигнаха във Виена. Въпреки всичко той прие поканата веднага: граф Колалто беше един от най-влиятелните благородници в страната.

Когато излязоха на площада, където се намираше палатът на Колалто, Леополд видя прочутата Дворцова църква, построена от йезуитите и една от най-старите във Виена.

— Сега се молете на бога — прошепна той на близките си, защото от хората помощ не може да се чака.

Ана Мария реши, че мъжът ѝ твърде много си отпуска езика. По великолепната мраморна стълба един лакей ги поведе към стаята за музика, почти толкова просторна, колкото Рицарската зала. На Ана Мария много ѝ харесаха високия таван и кристалните канделабри.

Някакъв слаб, изискано облечен човек, застанал до клавесина, им се представи:

— Господин Моцарт, аз съм граф Палфи, приятел на стопанина на дома, граф Колалто. На път за Виена се отбих при граф Шлик и той ме склони да поостана, за да чуя изпълнението на вашите деца.

Леополд забеляза, че младият аристократ носи алансонски^[1] дантелени маншети, а брилянтовите токи на обувките навярно струваха цяло състояние. Помисли си дали не се е изсилил твърде и отново го обхвана страх.

— Вашите деца ме очароваха, господин капелмайстор — продължи граф Палфи. — Казвам на всички, че трябва да ги чуят.

— Много сте великодушен, ваше сиятелство — отвърна Леополд с нисък поклон.

— Съвсем не. Граф Шлик и граф Херберщайн споделят моето мнение.

Той представи Моцартови на гостите, които влизаха в музикалния салон.

Леополд бе чувал да се споменават доста често имената, назовани от графа: граф Колалто, приближен на императрицата: граф и графиня Тун, принадлежащи към един от най-знатните родове в империята: баронеса Гуденус, известна с покровителството си над музикантите: и граф Хогек, канцлер на Бохемия.

— Моцарт, граф Палфи твърди, че децата ви свирят като възрастни — каза граф Колалто, — но аз смятам, че преувеличава.

И преди Моцарт да успее да отговори, той даде знак на децата да започнат.

Като първи номер те изпълниха един дует, избран от Леополд дуетът беше лек и същевременно много приятен. После децата изпълниха соловите си номера. Нанерл свири с голяма изразителност, но истински завладя общото внимание Волферл.

Баронеса Гуденус го целуна и той изтри с ръка бузата си. Баронесата не му хареса. Бъбреше, докато той свиреше.

Леополд реши, че висшето общество е оскърбено от грубата постъпка на сина му, но графиня Тун каза:

— Господин Моцарт, синът ви свири дори по-добре, отколкото ми описа нашият братовчед, пасаулският епископ. Надявам се, че ще имаме удоволствието още веднъж да послушаме вашите деца.

— С най-голяма радост, графиньо.

— Ще уредим това. Трябва само да изберете удобен за вас ден.

— Колко голямо е вашето момченце, Моцарт? На десет години ли е? — попита граф Колалто.

Леополд се възмути, но отвърна любезно:

— На шест, ваше сиятелство. Само на шест.

— Невероятно!

— Датата на раждането му, ваше сиятелство, е регистрирана в Залцбург.

Графиня Тун помоли Волферл да седне до нея на клавесина и да ѝ покаже как е успял да постигне такова леко туше^[2] при изпълнение на сонатата от Телеман.

— И аз свиря на клавесин, но съвсем не така добре, както вие — рече тя, сякаш се оправдаваше. Отнасяше се с него като с възрастен. Имаше чудесен, мелодичен глас и беше млада и хубавичка.

Волферл не чу как граф Колалто обясняваше някому, сякаш за да оправдае поведението ѝ:

— Вилхелмине наскоро се омъжи. Съвсем млада е, само на осемнадесет години.

Но в този момент графинята отново заговори с Волферл и напълно завладя вниманието му.

— Волфганг, мелодията на дуета е очарователна. Трогна ме до сълзи. Не помня да съм я чувала досега.

— Написал я е Доменико Скарлати, синът на Алесандро Скарлати Много мелодичен дует.

— Ще ми го изсвирите ли още веднъж, когато дойдете у нас?

— Да, да, непременно, стига да разреши татко.

— Ще разреши, разбира се. Благодаря ви, Волфганг, за прекрасния концерт.

— И аз ви благодаря, графиньо. — Волферл бе готов да изсвири всичко, което пожелаеше тя, толкова му беше симпатична. Да беше по-голям, непременно щеше да се ожени за нея.

Леополд очакваше, че след концерта ще последва оживен разговор за музиката, но граф Колалто вече правеше саркастични забележки за това, че англичаните отнемат на французите колониите им в Америка, макар Франция да е съюзник на Австрия.

Леополд тъкмо се готвеше да се намеси в разговора и да запита не заплашват ли Виена прусаците — в разкошната музикална зала това изглеждаше малко вероятно, — когато лакеят го уведоми, че семейство Моцарт трябва да си тръгва. Никой от гостите още не се готвеше да си върви, но Леополд с нищо не издаде обидата си. Сетне чувството му на огорчение се посмекчи, когато лакеят му връчи фини дантелени кърпички за госпожа Моцарт, великолепно ветрило за малката госпожица, сребърен часовник за момчето и двадесет гулдена за самия него.

Концертът в двореца на Колалто направи впечатление на собственика на странноприемница „Белият вол“. Обикновено Ото Хайнц се отнасяше към гостите си пренебрежително, но графът беше един от най-влиятелните аристократи в империята. Набитият червендалест стопанин предостави на Моцартови по-просторна и

удобна квартира и почна да назовава Леополд „негово превъзходителство господин капелмайсторът Моцарт“, от което Волферл го напушваше смях. Той шеговито наричаше сестра си „нейно кралско могъщество госпожица фон Анерл“, а себе си „негова кралска справедливост господин фон Оцарт“ и Леополд не мъреше сина си — поради това, че няколко лена след концерта у Колалто децата получиха покана да свирят пред императрицата в Шьонбрун.

Леополд писа на Булингер за височайшата милост и го помоли да отслужи в Залцбург четири литургии — по една за всеки от семейството. После се зае с тоалета на Волферл, уверен, че синът му е този, който най-вероятно ще привлече към себе си благосклонно внимание.

Леополд му сложи дантелени маншети, обувки с токи от имитация на сребро, напудрена перука и му закачи нож, украсен със скъпоценни камъни, като на всички придворни, след което Волферл се превърна в мъничък граф Палфи.

В деня на концерта Леополд нае карета, запрегната с четири коня, с кочияш и фореитор^[3], макар това да струваше доста пари. Децата обаче изпаднаха във възторг от този разкош и се облегнаха на синята тапицерия, сякаш това бе за тях най-обикновено нещо. Ана Мария, примирила се в душата си с разточителството на своя мъж, също се радваше. Минаха по тесните, криви улици в центъра на града, продължиха по Мариахилфещрасе и се озоваха във Виена. Всички бяха радостно възбудени.

Пътуването се оказа много приятно и на Волферл му се искаше то да продължи колкото може по-дълго. Но ето пред тях се показва грамадният корпус на Шьонбрун и като видя необикновените му размери, момченцето ахна. Паркът пред двореца беше огромен, а самият дворец още по-голям. Волферл бе смаян от това и възкликна:

— О, колко е грамаден!

— Това е най-големият дворец на света, по-голям от Версай — каза татко. — Две хиляди декара. По-голям от доста градове.

— По-голям и от Залцбург ли?

Татко не отговори. Съзерцаваше задълбочен окръжаващото ги великолепиe.

С приближаването на Шьонбрун растеше и почудата на Волфер Дворецът на граф Колалто изглеждаше нищожен в сравнение с

резиденцията на Мария Терезия. Минаха през една порта от ковано желязо, покрай два високи обелиска, увенчани с позлатени императорски орли. Колкото приближаваха Шьонбрун, толкова пограмаден ставаше той. Но отблизо дворецът се оказа мръсножълт, а не ослепително бял, както отдалеч. И това поразочарова Волферл. Въпреки всичко обаче той бе развълнуван.

— Татко, Шьонбрун е много по-голям от резиденцията! — каза той.

— Говори се, че в него има хиляда четиристотин четиридесет и една стаи, а се готвели да пристрояват и още.

— Но за какво са ѝ на императрицата толкова стаи?

— Тя е избрана от бога да брани своя народ и своята империя.

„Интересно дали и бог на небето има също такива дворци“ — помисли си Волферл. Стана му тъжно. Пред този огромен дворец той се почувствува съвсем мъничък. Дворецът беше твърде грандиозен за някакъв клавесин. А отгоре на всичко татко почна да дава последните си наставления на децата и Волферл съвсем оклюма.

— Запомнете — говореше татко — не бива да се обръщате към нейно императорско величество или към членовете на императорското семейство, докато те сами не заговорят с вас.

Наредиха им да влязат от задния вход. Един иконом съобщи на Леополд:

— Чакат ви в Огледалната зала и без да каже нещо повече, ги поведе натам. „Е какво — помисли си Леополд, — от една страна, ни пускат като прислуга, през задния вход, от друга, ни приемат в любимата зала на Мария Терезия.“

Като следваше високомерния иконом през множество разкошни зали в стил рококо. Леополд неволно се възхищаваше от пищното им великолепие. Канделабрите с изящна изработка, позлатените гипсови тавани, богато украсените печки, шест метра високи, паркетните подове, така чисти, че просто да ги лизнеш. Всичко изглеждаше още по-разкошно, отколкото си го бе представял. „Не, мечтата ми е неосъществима — казваше си Леополд, — смешно е да се мисли, че хора, заобиколени от толкова великолепие, може да се учудват на нещо. Те ще стъпчат на прах честолубивите ми стремежи.“

През това време икономът ги въведе в Огледалната зала, а когато Леополд видя императрицата и императора, заобиколени от ерцхерцози и ерцхерцогини, му се стори, че се наговарят против него.

Мария Терезия и съпругът ѝ Франц седяха в средата на залата, останалите стояха прави. Леополд се поклони колкото можеше пониско и като обгърна с поглед огромното помещение, се усъмни дали някой ще чуе изпълнението на децата — толкова малък изглеждаше тук клавесинът. „И все пак — помисли си той, — къде другаде, ако не тук, трябва да се изпълняват Телеман и Скарлати?“ Огледалната зала беше по-голяма дори от Рицарската и в нея имаше седем великолепни огледала, високи от пода до тавана, каквито Леополд за пръв път виждаше. Стените бяха в пастелен златистобял тон, имаше и два чудесни канделабъра. Леополд се надяваше, че децата се вълнуват по-малко от него.

Волферл и Нанерл направиха реверанс пред императрицата и тя, като се обърна към Леополд, каза:

— Момченцето е още съвсем мъничко. Моцарт, на колко години казахте, че е то?

— На шест, ваше величество. На малко повече от шест.

Лицето на Мария Терезия изрази недоверие.

Сред тълпата зад гърба на императрицата и императора Леополд забеляза граф Шлик и граф Палфи, но те не дадоха вид, че го познават. „Всички придворни очакват нейното мнение, при това недоброжелателно“ — мислеше си той.

И тогава императрицата каза:

— Моцарт, от много места чухме за таланта на вашите деца. От граф Шлик, от граф Палфи, от Тунови. Бихме искали да мислим, че те не преувеличават.

— Ще положим всички усилия, ваше величество. — Леополд молеше бога слуховете за интереса ѝ към музиката да се окажат верни. Говореше се, че Мария Терезия имала хубав глас и че я бил обучавал Вагензайл, учител по музика при императорското семейство, когото Леополд ценеше. Но гледайки императрицата, студена и величествена. Леополд не виждаше нищо освен ослепителния блясък на брилянтната диадема в нейните коси и помнеше само, че пред него е именно тя, Мария Терезия, успяла да даде отпор на такъв могъщ пълководец като Фридрих Прусски. Обзеха го лоши предчувствия.

— Започвайте! — повелително рече императрицата.

На Волферл императрицата веднага му се хареса. Тя приличаше на мама. Двете бяха почти връстнички, само че императрицата бе малко по-пълна, но със същата приятна руменина и живи сини очи. Макар когато ѝ представяха момченцето, тя да изглеждаше строга. Волферл забеляза как погледът ѝ стана по-топъл, щом се обърна към своите деца, някои от тях не по-големи от самия него, и как нежно се усмихна — съвсем като мама. И после нали татко казваше, че във Виена трябва да се хареса тъкмо на императрицата.

Неочаквано за себе си Волферл се усмихна на Мария Терезия и тя неволно му отвърна с усмивка.

Татко настани сина си на стола до клавесина, редом с Нанерл. На Волферл това не му хареса. Нали е достатъчно голям, за да се качи на стола сам — на татко просто му е нужно да покаже колко мъничък е той. Татко нервничеше — ръцете му трепереха. „А моите, не — изпита желание да извика Волферл. — Аз никога не се вълнувам, когато свиря.“

Дуетът се хареса на всички. Дойде ред Волферл да свири соло и Мария Терезия изведнъж предложи най-малкият ѝ син, ерцхерцог Максимилиан, почти връстник на Волферл, да обръща страниците.

После императрицата съжали, задето се е разчувствувала и е допуснала да постави един хабсбург наравно с човек от простолюдието, но тя така се гордееше с музикалните способности на децата си! Обаче съзнанието за нейната непоследователност само я раздражни и когато императорът каза: „Макс е твърде малък“, тя възрази:

— Той е на толкова години, колкото и този Моцарт.

Малкият ерцхерцог седна до Волферл и Леополд въздъхна с облекчение — момчето навярно си знае работата. Мария Терезия слушаше внимателно. С внимание слушаха и всички останали. Леополд се радваше, че му е хрумнала мъдрата мисъл да включи в програмата соната от Вагензайл — любимия музикант на императрицата. Изведнъж Волферл спря, посочи с пръст малкия ерцхерцог и обяви:

— Той само ми пречи. Не е ли тук господин Вагензайл? Той разбира. Ще може правилно да обръща страниците.

Мария Терезия пламна от негодувание и Леополд помисли, че ще заповяда да се прекрати концертът. Но Волферл отново ѝ се усмихна, сякаш ѝ казваше, че те двамата с нея разбират каква е работата, и тя даде нареждане да извикат Вагензайл, който в една от съседните стаи преподаваше урок по музика.

Като се обърна към Вагензайл, Волферл бе самата учтивост:

— Господин Вагензайл — каза той, — изпълнявам една от вашите сонати. Ще бъдете ли така любезен да ми обръщате страниците?

Учителят по музика — а той бе на средна възраст — погледна императрицата и тя кимна. Когато Волферл завърши изпълнението, Вагензайл каза:

— Ваше величество, момченцето е чудесен музикант.

Но тук в разговора се намеси императорът:

— Моцарт, това ли е всичко, на което е способно момчето?

— Волфганг умее още да импровизира, ваше величество.

Императорът пристъпи до клавесина, където седеше Волферл, изпълнен с нетърпение да продължи.

— Момченце — каза той, — да свириш, когато гледаш клавиатурата, е най-простата работа; сега опитай да не гледаш в нея.

— Добре, ваше величество. Какво искате да ви изсвирия?

Императорът метна върху клавишите дантелената си кърпа с императорския вензел и рече:

— Исвири същото, което изпълни.

— Ваше величество! — възкликна Леополд. — Но това няма да бъде импровизация!

— Нищо, татко, ще го изсвирия — каза Волферл и преди да му попречат, изсвири цялото произведение от начало до край, без да маха кърпата.

— Изумително точно! — рече Вагензайл. — Поразително!

— Сега го изсвири с един пръст! — заповяда императорът.

Волферл го изсвири.

— А сега импровизирай!

— В чий стил, ваше величество?

— Просто импровизирай.

— Това е твърде лесно, ваше величество. Чий стил предпочитате — на Телеман или на Хасе?

Като не знаеше как да отговори, императорът безпомощно се огледа за Вагензайл и учителят пожела:

— Ако можеш, изсвири моята соната в стила на Телеман. Волферл обаче не се ограничи само с Телеман и премина на Хасе.

— Може би знаеш още някакви фокуси, момченце — измърмори императорът.

— Той не е магьосник — каза императрицата. — Той си е още дете, макар да е мил и талантлив; дете, което изпълни всички твои молби, въпреки че някои от тях нямаха нищо общо с музиката.

— Но ти нали остана доволна, Мария?

— Не е там работата. — Сега това беше истинската императрица, която макар да обичаше съпруга си и да имаше от него шестнадесет деца, никога не делеше с него властта. — Франц, момченцето е уморено, то трябва да си почине. — После се обърна към Ана Мария и каза по-меко:

— Госпожо Моцарт, навярно вече му е време да си ляга.

— Да, ваше величество.

— Щастлива сте с вашите деца, госпожо Моцарт. — Бог ни изпрати това щастие, ваше величество. — Момченцето свири достатъчно. Вече има нужда от мама.

— Благодаря ви, ваше величество. — И мама прегърна Волферл. Като реши да покаже, че обича не само една мама, малчуганът чевръсто се настани в скута на Мария Терезия, целуна я по бузата и рече:

— Искате ли да ви кажа една тайна?

— Каква тайна?

— Аз много, много ви обичам.

Мама ужасена застина на място. Настана мъртва тишина.

— Ти ни обичаш толкова, колкото музиката ли, дете мое? — попита Мария Терезия.

— Да, колкото музиката. — За него това беше най-големият комплимент.

— Благодаря ги, Волфганг. — Тя свали момченцето от коленете си и го предаде на майката.

Волферл се натъжи. Мария Терезия имаше удобен, голям скут, а на него така изведнъж му се приспа! Той никак не забеляза, че всички окръжаващи изведнъж се настроиха благосклонно към него. Беше уморен. Когато дойдоха до каретата. Волферл чу как татко разочаровано прошепна на мама:

— Нито един дукат, дори дантелена кърпа за всичките ни старания. Чувал съм, че е скъперница, но все пак...

Края Волферл не чу, защото неудържимо се прозина. Нанерл го гледаше презрително, задето едва държеше очите си отворени, но на него му беше все едно. Бе прекарал такъв чудесен ден. Каретата потегли, мама го взе на ръце и в този миг той направи удивително откритие: мама и Мария Терезия го прегръщаха по един и същ начин. Когато пристигнаха пред странноприемница „Белият вол“, Волферл сладко спеше в ръцете на мама.

[1] От Алансон — град в Северозападна Франция, известен със старата си църква „Нотр Дам“ и производството на дантели. — Б.пр. ↑

[2] Начин на звукоизвличане, специфично докосване на клавишите при пианистите — Б.пр. ↑

[3] Ездач на преден конски впряг. — Б.пр. ↑

След великолепието на Шьонбрун скромната странноприемница се стори на Леополд направо отвратителна. Минаваше ден след ден, никой не си спомняше за Моцартови и бащата падна духом. Но когато вече окончателно се увери в това, че Мария Терезия само си лава вид, че обича музиката, посети ги граф Майр; той заяви, че е изпратен от самата императрица. Леополд се зарадва на собствената си предвидливост: всеки ден си слагаше най-хубавата перука, жилетка и черни копринени чорапи — както се обличаха аристократите.

— Значи все още сте във Виена, господин Моцарт — каза граф Майр.

— А вие мислехте, че вече сме заминали, така ли, ваше сиятелство?

— Нейно величество изрази желание да останете във Виена, но аз бях твърде зает с разни дворцови работи и се боях да не съм закъснял с това съобщение.

— Нейно величество е много великодушна. В главата на Леополд се въртеше въпросът: „Интересно, докога?“ Той не можеше да остане във Виена повече, ако не им платят поне нещичко за концерта.

— Нейно величество би желала вашите деца да свирят пред нейните.

— Волята на нейно величество за нас е закон.

— Пак в Шьонбрун. Те ще бъдат гости на ерцхерцог Максимилиан и ерцхерцогиня Мария Антоанета.

— Да, ваше сиятелство.

„Но кой ще заплати всичките разноски?“

— Утре следобед. Удобно ли е?

— Утре следобед? Но ние имаме още няколко покани.

— Нейно величество ме помоли да изразя възхищението й чрез този подарък. — Той връчи на Леополд сто дуката. — Изпълнявам също длъжността императорски ковчезник.

— Благодаря ви, ваше сиятелство! — Леополд тържествуваше. Тази сума надминаваше най-смелите му очаквания. — Щастливи сме,

че нейно величество е останала доволна от нашето изпълнение. За нас ще бъде чест да свирим пред нейните деца.

Императорският ковчезник си помисли с насмешка: „Моцарт получава тези сто дуката само защото императрицата бе трогната от искрените чувства на момченцето, а това тя никому не би признала.“

— Значи ще можем да ви очакваме утре? — попита той.

— Да, утре, ваше сиятелство! — твърдо обеща Леополд.

— А какво ще стане с другите покани?

— Убеден съм, че никому и наум няма да дойде да възрази срещу желанията на нейно величество.

Граф Майр подаде на Леополд два пакета с дрехи.

— Това за нас ли е? — учуди се той.

— За вашите деца. Подарък от императрицата. Официално облекло за концерта, за да се чувствуват децата ви непринудено в обществото на младите ерцхерцози и ерцхерцогини.

Ана Мария не сподели радостта на Леополд. Той се ласкаеше от изпратения подарък, а тя — не. Леополд писа на Хагенауер и Булингер, съобщи им за стоте дуката и облеклото на децата и помоли свещеника да отслужи още няколко литургии за здравето на Моцартови. Така сияеше, че Ана Мария не посмя да го разочарова — тя смяташе този подарък за милостиня и намек за това, че миналия път децата са били недостатъчно добре облечени.

На другия ден Леополд повика един фризьор да накъдри и напудри перуките. Ана Мария се учуди. Леополд винаги държеше да се правят икономии, а изведнъж такова разточителство! Единственото, което го занимаваше сега, бе външният вид на децата. Той с гордост поглеждаше сина си — момчето има толкова благороден вид с лилавия камзол^[1], украсен със скъп златен ширит.

— Дрехите на Волферл са ушити от най-финия плат — забеляза той.

На Ана Мария ѝ се струваше, че момчето прилича на марионетка.

— Когато има на кръста си нож, обсипан със скъпоценни камъни, косите му са накъдрени и напудрени, държи в лявата ръка

шапката, а дясната е пъхнал в отвора на камзола, Волферл прилича на малък император — прибави Леополд.

Ана Мария се досети, че дрехите на Волферл преди е носил ерцхерцог Максимилиан, а бялата тафтена рокля на Нанерл е била притежание на някоя от дъщерите на Мария Терезия и от това подарените дрехи ѝ опротивяха още повече. Но когато деликатно намекна, че на децата може би са пратили старо облекло, Леополд отвърна:

— Вярвам в благородството на нейно величество.

Странни бяха тези думи от неговата уста — Леополд рядко вярваше в нечие благородство.

— Татко, мамо, погледнете ме! — възкликна Нанерл. — Как прекрасно ми стои тази рокля!

Родителите ѝ трябва поне този път да разберат, че не само Волферл съществува на света. Ала никой не ѝ обърна внимание. Татко довършваше обличането на Волферл, момчето изглеждаше сковано и някак чуждо, а мамините мисли бяха далеч.

Ана Мария не искаше никого да хвали или някак да проявява своите чувства. Испита желание да бъде сама, да помисли за всичко. В официално облекло децата ѝ изглеждаха съвсем израсли. Мъчеше я предчувствието, че отсега нататък колкото и да бъде ласкава с тях, те никога вече няма да се нуждаят както преди от майчината ѝ любов и закрила. Обаче Нанерл изглеждаше така обидена, че Ана Мария трябваше да каже:

— Да, мила моя, ти си просто прелестна.

Ала на сърцето ѝ бе все така тежко. Леополд напътствуваше Волферл никому да не се хвърля на шията, иначе може да развали вида на костюма си, и казваше, че концертът за децата на императрицата ще им донесе нови лаври, а Ана Мария мислеше: „Всички тези победи крият в себе си зърното на пагубност.“

В Шьонбрун Моцартови бяха посрещнати от граф Майр, който много любезно ги съпроводи през главния вход до Огледалната зала.

Императрицата този път се държеше много по-непринудено. Решила да мине без обичайните церемонии, тя просто представи Моцартови на децата си.

Леополд забеляза, че ерцхерцог Максимилиан е висок колкото Волферл и разбра: Ана Мария е права — синът им носи старите дрехи на ерцхерцога. Освен Максимилиан в залата се намираха още Мария Антоанета, няколко месеца по-голяма от Волферл, осемгодишният ерцхерцог Фердинанд и тринадесетгодишната ерцхерцогиня Йохана — на ръст колкото Нанерл; нейната рокля сега бе облечена от тяхната дъщеря, досети се Леополд.

Неочаквано бе присъствието на престолонаследника ерцхерцог Йосиф. Леополд грижливо се беше готвил за приема и бе научил наизуст възрастта на всичките шестнадесет деца на Мария Терезия, но никак не очакваше да види тук някого от по-големите синове и дъщери. Обаче веднага си спомни, че Йосиф, вече навършил двадесет и една година, се отличава според мълвата с музикални наклонности.

Стройният и сериозен престолонаследник се бе заинтересувал от малкия виртуоз. Неговият баща се бе възхитил от музикалното умение на момчето, майката говореше, че той е очарователен, но Йосиф искаше сам да се убеди. В противоположност на набожната си майка, която презираше Волтер, когото той четеше. Йосиф се гордеше със своето свободомислие.

— Господин Моцарт, казват, че вашият син има забележителен слух — рече Йосиф.

— Верен, ваше височество.

— Мамо, може ли да изсвиря нещо? — каза ерцхерцогиня Мария Антоанета. — Господин Вагензайл и господин Глук хвалят моето изпълнение на клавикорд.

— Ще бъде чест за нас, ваше величество — откликна Леополд; най-малката дъщеря на императрицата, Мария Антоанета, беше най-хубавичката.

— А той да каже дали свиря фалшиво, или не. — И Мария Антоанета посочи Волферл.

— Не, Тоанета! — Мария Терезия изведнъж стана сурова. Да позволи на някого от простолудието да критикува един хабсбург, би било непросимо.

Тогава, сякаш напук на нея, Йосиф заяви, че иска да свири на цигулка.

Това беше още по-нежелателно. Но да забрани на сина си, Мария Терезия не можеше; Йосиф е неин наследник, бъдещ император.

Волферл рече припряно:

— Аз ще му акомпанирам — и седна на клавесина. Той познаваше сонатата на Телеман, която ерцхерцог Йосиф постави пред него.

Леополд се престори, че не чува това, което възприемаха ушите му — ерцхерцогът беше любител и свиреше като любител. „Макар Йосиф да е бъдещият император — мислеше Леополд, — съвсем е лишен от музикален талант.“ Той обаче не издаваше своите чувства и се надяваше, че и Волферл ще бъде тактичен.

След като ерцхерцогът направи няколко грешки, Волферл спря и каза:

— Вие свирите фалшиво, ваше височество, и цигулката ви направо скрибуца.

Леополд очакваше бурна реакция от страна на ерцхерцога, но вместо това Йосиф рече с усмивка:

— Браво! Най-сетне да срещна един честен човек.

Императрицата също се усмихна, макар че усмивката ѝ се стори на Леополд изкуствена.

— Йосиф — рязко каза тя, — да дадем възможност на Моцартови да свирят сами — нали за това са се учили!

— Ваше величество — възкликна Нанерл, — аз мога да свиря със затворени очи!

— Това е просто фокус — възрази Йосиф, — а можеш ли да изсвириш нещо непознато?

— На прима виста? — Нанерл въпросително погледна татко.

— Защо не, щом това е музика — намеси се Волферл.

— Една соната от Вагензайл. — Йосиф сложи нотите пред децата и попита:

— Позната ли ви е?

— Не — отговори Волферл. — Но ще я изсвирим. Нали, Нанерл?

Нанерл не посмя да каже „не“, но я беше страх. Все пак тя засвири след Волферл и като разбра, че изпълнението им е точно, се поуспокои. При заключителните акорди вече знаеше, че тя и Волферл са изтръгнали одобрението на публиката. Всички, дори най-малките като Мария Антоанета, бяха слушали със затаен дъх; ерцхерцог Йосиф им стисна ръка, което бе голяма чест, а обръщайки се към много гордия татко, го нарече „господин капелмайстор“.

На Волферл много му харесаха виенските сладкиши с бит каймак — почерпи го Мария Антоанета. Тя беше толкова хубавичка и така жива, просто очи да не сваляш от нея! И му предлагаше да види нейния клавиборд — може да му се поиска да изсвири нещо на него, а Волферл си мислеше колко ли е приятно да я целуне.

— Имате ли си ваш парк, където да играете? — попита Мария Антоанета.

— Не. — „А защо ни е нужен“ — помисли си Волферл.

— Ние пък си имаме. Но вие, разбира се, имате ловен парк, нали?

— Не — тъжно отвърна той. Руса, синеока, с нежна кожа и румено лице, тя беше пленителна, особено когато се усмихваше. А сега изведнъж стана много сериозна. Изглеждаше озадачена.

— Имаме най-големия ловен парк в империята. Татко там сега бие елени. А вие обичате ли лова?

Волферл с недоумение сви рамене, по-добре би било тя да му говори за нещо, което му е познато.

— Да вървим, ще ви покажа моя клавиборд — предложи Мария Антоанета.

Тринадесетгодишната ерцхерцогиня Йохана се присъедини към тях, решила, че не бива да ги оставя сами. Волферл, в стремежа си да докаже, че не е малък, опита да върви редом с тях, но несвикнал с лъснатия паркет, се подхлъзна и падна. Йохана се престори, че нищо не е забелязала, но Мария Антоанета дотича при момчето и му помогна да стане, като го утешаваше.

Мария Терезия и мама, тръгнали да търсят децата, дойдоха в момента, когато Волферл казваше на Мария Антоанета:

— Вие сте много добра. Когато порасна, ще се ожения за вас.

Учудена, Мария Терезия попита защо.

— От благодарност — отвърна Волферл — и още за това, че е добра към мен. Сестра ѝ не пожела да ми помогне, а тя ми помогна.

Оставиха децата на грижите на една придворна дама и императрицата посочи на Ана Мария едно кресло. Ана Мария бе изумена от нейната благосклонност. Самата императрица, разбира се,

седна в по-високо кресло, с величествено като на трон облегало, но, общо взето, двете седяха почти като равни.

Мария Терезия се бе заинтересувала от малкото момче. Тя разбираше, че бащата няма да даде откровени отговори на нейните въпроси, струваше ѝ се, че той доста експлоатира момчето, но Ана Мария ѝ хареса, според нейните представи това бе типична добра немкиня матрона. Дружелюбно, доколкото позволяваше положението ѝ, тя попита:

— Кога се прояви това?

— Кое, ваше величество?

— Неговата надареност, очарование, способности.

— Не зная. — Ана Мария отвърна очи към лъснатия паркет, блестящите канделабри, изящните огледала, после отново погледна императрицата. Срећна окуражителната ѝ усмивка — усмивката, на майка и в същото време прозорлива господарка, която сам бог е облякъл с власт — и изведнъж изрече въпроса, който години вече не ѝ даваше покой:

— Ваше величество, откъде има той това?

— Кое „това“? — Този път озадачената беше Мария Терезия.

— Гениалността. Нали той наистина е гениален, ваше величество.

— Само защото така добре свири за възрастта си ли? — Мария Терезия снизходително се усмихна.

— Не, ваше величество, не само за това. Колкото до музиката, за него няма никакви трудности.

— Това е необикновено — съгласи се Мария Терезия — и, разбира се, той е прелестно момче.

— Понякога ми се струва, ваше величество, че неговата гениалност е дар божи.

Мария Терезия не отговори, думите на Ана Мария ѝ се сториха твърде дръзки. Наследеният от нея трон действително беше дар от небето, но какво можеше да получи в наследство от своите предци синът на Моцартови? Освен това почти всички музиканти са цигани. Момчето предизвикваше у нея чисто майчински интерес, а не интерес, характерен за една покровителка на изкуствата.

— Надявам се, че не ви засегнах, ваше величество — смирено изрече Ана Мария, но в жилите на Волфганг вместо кръв тече музика.

— Вашето семейство има ли благородническа кръв?
— Казвали са ми, че баща ми е бил дребен благородник, но нямам никакви доказателства за това.
— А по линията на вашия мъж?
— Никога не съм чувала за такова нещо, ваше величество.
— Странно.
— Ваше величество, Волферл има моя характер, но музикалните способности е наследил от мъжа ми.
— Господин Моцарт много добър музикант ли е?
— Да. И дъщеря ни е прекрасна музикантка. Но те не могат да се мерят с Волфганг. Ето защо ми се струва, ваше величество, че неговият талант е дар господен.
— При такъв произход, невъзможно.
— Но когато свири, ми се струва, че върши това с ръцете на самия бог, ваше величество.
— Съмнявам се. Полагате ли грижи за духовното възпитание на вашите деца?
— Когато сме вкъщи, мъжът ми се занимава с тях всеки ден — Завършил е йезуитското училище в Аугсбург и ние всички сме ревностни католици.
— Похвално. Няма нищо по-важно от християнското възпитание.
— Господ е нашата опора в трудните дни, ваше величество.
— Бог ни дарява по различен начин със своите милости. И най-висшата му милост са нашите деца.
— Ще се осмеля да кажа, ваше величество — струва ми се, че нейно височество ерцхерцогиня Мария Антоанета е прелестна и много добра.
— Съвсем не е добра винаги Но вашият син с нещо я привлича.
— Може би тя е дар, изпратен ви от бога, ваше величество.
— Напълно възможно. — Мария Терезия бе убедена, че това е точно така. — Макар да е моя дъщеря, тя понякога проявява лекомислие и леност, но по-често е малка богиня, която знае още от люлката, че съдбата ѝ е предопределила да властвува.

Ана Мария си помисли дали би било уместно да се зададе на императрицата въпрос за нейните деца, макар с едничката цел и тя от

своя страна да прояви интерес.

— Ваше величество — внезапно попита Ана Мария, — а вашите деца оплакват ли се понякога от умора? Не смея да огорчавам мъжа си, но не ми се иска Волферл прекомерно да се уморява. А Волферл твърди, че не се уморявал. Нима това е възможно?

— Никога не знаеш кога да вярваш на децата и кога — не. Те искат винаги да им вярваш. Ние им вярваме наполовина и пак се смятаме за прекалено снизходителни.

— Той много обича и да пътешествува, дори повече, отколкото баща му.

— И това тревожи ли ви, госпожо Моцарт?

— Да, ваше величество. Като съм си у дома, мога да отида сама, където намисля. А тук все ме водят като малко дете. В Залцбург всичко ми е познато. А на път не знаеш на какво ще попаднеш след миг. И после навсякъде има толкова болести. Волферл ни е последното дете. От седем оцеляха само той и Нанерл. Ако и с тях нещо се случи, просто не зная какво ще правя.

— Ще преживеете болката — с горчивина каза Мария Терезия. — Ето ние живеем.

— Но вие сте императрица, ваше величество, вие трябва да живеете!

Мария Терезия не отвърна нищо. Тя мислеше за войната с Фридрих Пруски, това чудовище, както го наричаше, което я нападаше, откакто се бе възкачила на престола. Но сега, след много години война и лишения, имаше надежда за мир. Трябва браковете на децата и да се сключват с такива партньори, че да се укрепява империята. Дори любимката ѝ Мария Антоанета, която още няма и седем години, трябва да бъде сватосана точно с такава цел — и то колкото може по-скоро. А тези Моцартови — с изключение може би на Ана Мария — мечтаят за слава. Каква суетност!

Ана Мария размишляваше колко добре би било, ако хората можеха да се доверяват един-другиму и да бъдат добри приятели независимо от положението, което заемат; в този миг Мария Терезия каза:

— Вие сте права, госпожо Моцарт, човек трябва да живее, каквото и да става в неговата душа. Дошли сме на този свят не за да се

развличае. Не всекиму можеш да дариш дружбата си, а още по-малко доверието.

Децата се върнаха заедно с Леополд и императрицата стана от мястото си, което означаваше, че аудиенцията е свършила.

Волферл беше много възбуден — Ана Мария неволно си помисли колко скучен ще му се струва отсега нататък Залцбург — и веднага започна да разказва:

— Знаеш ли, мамо, те си имат собствена зоологическа градина. Тоанета си има вълци, лъвове и мечки!

— Добре, добре, скъпи; време е вече да си вървим. Ти навярно си много уморен.

— Не, никак, честна дума.

Ана Мария и Мария Терезия се спогледаха съучастнически, размениха си усмивки и после всичко тръгна по протоколния ред. Моцартови ниско се поклониха на императрицата и Леополд ѝ благодари за добрината, давайки си вид, че не забелязва ироничната ѝ усмивка. Императрицата бе удостоила Ана Мария с лична аудиенция, това ще произведе сензация във Виена. Мария Терезия вдигна ръка — и появилият се отнякъде граф Майр поведе Моцартови към каретата, която чакаше пред входа.

Волферл улови мама за ръка: какви топли, доверчиви пръсти има той, помисли си майката, как те ѝ вярват, тези необикновени пръсти, които творяха музика и даряваха обич.

[1] Старинна горна мъжка дреха, носена вместо жилетка. — Б.пр.

↑

Мълвата, че Мария Терезия е харесала изпълнението на децата, веднага се разпространи във Виена. Сега те получаваха толкова покани от виенските благородници, че често трябваше да изнасят по два концерта на ден — и следобед, и вечер. Ана Мария се безпокоеше това напрежение да не се отрази зле на здравето на децата, но Леополд я успокояваше: такава трескава дейност може да им бъде само от полза. Той беше доволен от всичко и при това много зает. Писа до Залцбург за своите успехи, което му доставяше голямо удовлетворение. Отговорът на Хагенауер дойде много скоро — той уведомяваше, че е съобщил на архиепископа добрите вести и те са упражнили съответното въздействие; все пак негова светлост искал да знае кога Моцарт ще благоволи да се завърне.

Няколко седмици след втория концерт в Шьонбрун Леополд отново седна да пише на Хагенауер; той пишеше много старателно, макар перото и мастилото да бяха отвратителни.

„Подир това, което вече ти съобщих — даряването на стоте дуката, — императорският ковчежник ме уведоми, че нейно величество възнамерява да покани децата да изнесат нов концерт. А тъй като тя ни беше приела с необикновена доброта, не можех да си позволя да я огорчавам. Ето защо, колкото и да се глася, навярно по-рано от коледни пости няма да се върнем у дома. Ако ми се удаде да замина оттук след две-три седмици — което е невъзможно поради интереса на нейно величество към нас, — пак ще ни се наложи да не бързаеме много по обратния път, — иначе децата може да се преуморят и разболеят.

Вчера свирихме у френския посланик, който любезно ни покани да посетим Версай и ни уверяваше, че негово величество Луи XV ще бъде във възторг от изпълнението на децата. Утре между четири и шест ще свирим у граф Харах, а между шест и девет — в дома на канцлера граф

Кауниц. Граф Кауниц е най-влиятелната личност в двореца и приближен на императрицата в качеството си на неин главен съветник.

Сега аристократите ни изпращат покани с три, четири, а понякога и шест дена напред, за да разчитат на нашето съгласие. Главният шеф на пощата граф Пар вече ни ангажира за идущата седмица. Изнасяхме концерти и у Тунови, у граф Цинцендорф — човек твърде близък с императрицата, който познава във Виена всички, — у вицекапелмейстера граф Колоредо и у много други. Всички те са очаровани от децата, възхваляват тяхното изпълнение и добри маниери. Жените са по-пристрастени към музиката, отколкото мъжете, и Волферл има сред тях особен успех. Те го гледат, а Волферл, да ми е жив и здрав, се държи с тях като със стари познати.

Всеки път ни подаряват по нещо: след подаръка на императрицата събрахме вече няколкостотин дуката, макар никой още да не може да се мери по щедрост с нейно величество, и обикновено получаваме от десет до двадесет дуката за тричасово изпълнение. Тъй като харчим по един-два дуката на ден, освен когато трябва да се наеме карета, ще се приберем вкъщи с доста кръгличка сума и тогава ще мога да върна парите, които така любезно ми зае. Тук, както преди, почти не споменават за войната с Фридрих Прусски, а ако все пак споменат нещо, то е за скорошен мир, защото нито една от страните не може да постигне победа.

Ако би могъл да разузнаеш за намеренията на негова светлост относно капелмайсторското място, ще ти бъда много благодарен. Надявам се от приятелски чувства да изпълниш тази молба. В случай, че изборът на негова светлост падне на някого друго, кой знае, може и моите планове тогава да се изменят.

И все пак както преди предпочитам Залцбург пред всички други възможности. Още веднъж те моля да разкажеш на негова светлост, комуто всеки ден благодарим за любезно разрешения ми отпуск, какъв успех имаме тук. Самият император, както и престолонаследникът

ерцхерцог Йосиф ме наричат «залцбургският капелмайстор» и всички ме хвалят, задето прославям музиката при двора на негова светлост, която немалко е помогнала да се прояви бележитият талант на Волферл и Нанерл.

Твой искрен приятел:
Леополд Моцарт.“

Хагенауер отговори веднага. Капелмайсторското място засега било свободно и макар архиепископът да бил доволен от успехите на Моцартови във Виена, искал да знае кога Моцарт отново ще заеме своята длъжност.

Леополд бавеше отговора си. Мария Терезия им изпрати покана да присъствуват на тържествения обед в чест на децата ѝ и той се надяваше, че императрицата ще му предложи постоянно място във Виена. Но макар тя приветливо да посрещна Моцартови и особено Волферл, и децата да играха по нейно благоволение с ерцхерцог Максимилиан и ерцхерцогините Йохана и Мария Антоанета, не се състоя никакъв разговор нито за музиката, нито за бъдещето.

Разочарован, Леополд не можеше да разбере какво се е случило. На другия ден след обедата у императрицата той седна на бюрото си и се зае да пресмята наличните си средства. Моцартови заемаха в „Белият вол“ най-просторната и хубава квартира: засега изкарват достатъчно, но веднага щом спре притокът на пари, това ще стане празен разкош. После трябва да се реши и въпросът дали да се купи карета. Каретите не струваха евтино и освен това би се наложило да се наеме кочияш; от друга страна, придвижването с карета ще запази здравето на децата.

И все пак сумата го изплаши и той рече на влязлата в стаята Ана Мария:

— Съвсем не ме блазни перспективата да храня коне и кочияш, независимо дали ги използвам или не. Макар че ще спестя по някой и друг дукат от нещо друго.

— Прав си, Леополд.

— И после за един месец във Виена припечелихме толкова, колкото в Залцбург за цяла година. — Той изведнъж забеляза, че жена му не го слуша — нещо съвсем необичайно за нея. — Какво има? — изведнъж попита той.

— Безпокои ме Волферл. Днес цял ден се оплаква от умора. Дори не пожела да се упражнява.

Леополд се откъсна от сметките:

— Сигурна ли си в това?

— Както свиреше сонатата от Скарлати, онази, новата, за която така възбудено говори вчера, изведнъж спря и каза, че не помни как да продължи по-нататък.

— Къде е той?

— Сложих го да си легне. Уговорях го да заспи, но той не спи. Като видя до леглото си своите родители, Волферл опита да се надигне.

— Татко, прости ми, че не мога да довърша сонатата, но много ме заболява гърбът, когато седя. — И отново се отпусна върху възглавницата.

— Друго не те ли боли? — запита Леополд.

— Ту ми е топло, ту студено. И по цялото ми тяло има петънца.

Обривът беше признак на най-ужасната болест, едрата шарка. Леополд се постара с нищо да не издаде обзелия го страх и с привидно спокойствие заразглежда Волферл. Петната бяха червени, твърди и болезнени. Приличаше на едра шарка. Леополд потръпна от ужас. Той вече бе чувал, че във Виена започнала епидемия, знаеше и страшните цифри: обикновено заболяваше повече от половината от населението, много от болелите умираха, а едва ли не всички оцелели оставаха с белези, обезобразени за цял живот.

— Татко, много съм уморен — заплака Волферл.

— Сега ще вземеш лекарство и ще ти олекне. — Даде му прахове, които помагаша, както се смяташе, при всички болести.

— Мислиш ли, че ще има резултат? — недоверчиво попита Ана Мария.

Той сви рамене, помисли си с горчивина: „Човек предполага, господ разполага“ и се втурна за лекар, за да не се поддаде докрай на обзелия го ужас.

Доктор Франке току-що бе завършил университета и се помъчи да си придаде важност, като обяви:

— Детето е сериозно болно.

Отпърво посъветва да му се пусне кръв, но като видя уплахата на Леополд, реши да мине без това; предписа прахове и повече течности, за да се пречисти хубаво организмът. Леополд изпълни указанията му, но положението на Волферл се влоши.

— Смятате ли, че това е едра шарка? — попита Леополд.

Доктор Франке си придаде важен вид.

— Всичко е в божите ръце — отвърна той.

Доктор Десау беше много възрастен. Той непрестанно оправяше падащата на челото му перука, пипкаше се с инструментите и очилата му бяха със замърсени стъкла. Леополд се съмняваше дали този лекар изобщо ще види обрива по тялото на момчето. Десау също поиска да пусне кръв на Волферл, а когато Леополд се възпротиви, предписа още някакви прахове и течности. След като Волферл погълна праховете, болките станаха непоносими. И Леополд отново попита:

— Смятате ли, че това е едра шарка?

Лекарят нищо не отвърна и искаше да направи на Волферл клизма, но Леополд не разреши — момчето и без това имаше силно разстройство.

На Волферл му ставаше все по-зле и Леополд помоли Тунови да му препоръчат добър лекар. Графиня Тун отговори, че познава доктор Бернхард, отличен лекар, но за съжаление не бил в момента в града; веднага щом се завърнел във Виена, щяла да го изпрати у Моцартови.

За Леополд беше ясно, че и двамата досегашни лекари са невежи, затова реши да дочака пристигането на доктор Бернхард и да не вика никого повече. Обаче времето течеше, без да донесе на Волферл подобрене, и от главата на Леополд не излизаха думите на стопанина на странноприемницата, с когото той сподели съмненията си за умението на Франке и Десау.

„Повече от половината деца във Виена умират до седемгодишна възраст“ — бе му казал Ото Хайнц и бе свил рамене, сякаш искаше да добави: „С какво вашето дете се различава от другите?“

На Волферл не му харесаха лекарите, които доведе баща му. Те назоваваха болестта му на непонятен латински, предписваха прахове и течности, от които непрестанно трябваше да ходи до тоалетната, и цялото тяло го болеше. Беше го срам: няма да може да свири, както татко възнамеряваше. След посещението на втория доктор той вече не можеше нищо да хапне, стомахът много го болеше. Мама го уговаряше да вкуси малко бульон, но той мънкаше:

— Не искам.

— Трябва да хапнеш нещо.

— Не мога.

От страх дъхът му замираше, виеше му се свят. Не можеше да разбере къде се намира. В ушите му така бучеше, че нищо не можеше да чуе. Не можеше да види мама и изведнъж страшно се уплаши, че никога вече не ще я види. Който и да му говореше, той не разбираше нито дума и не можеше да определи кой е при него. В кошмарното бълнуване му се стори, че седи с вързани ръце на един клавесин, а наоколо има цял кръг други клавесини без клавиши, които се хият, присмиват му се. И изведнъж почувствува, че ръцете му са свободни, само че сега пък клавишите изчезнаха.

Поолекна му от огъня, когато разбра, че мама леко изтрива с влажна кърпа потното му лице и нежно му шепти:

— Спи, скъпи мой, заспи, момченцето ми.

А ако заспи и никога вече не се събуди, помисли си Волферл. Мама все повтаряше нежните слова, а той се боеше да заспи. Имаше ужасно предчувствие. За пръв път се изплаши от смъртта и разбра какво значи тя. Неведнъж му бяха казвали: „Смъртта отне малките ти братчета и сестрички“, но досега това бяха само непонятни думи. Нима и тях толкова ги е боляло, нима и тях са ги мъчили пред смъртта същите кошмари, нима никога вече той не ще седне на клавесина? От страшната мисъл Волферл се разплака.

— Милостиви боже, остави ми това детенце — хлипаше мама.

Волферл се почувствува по-добре, когато видя до леглото си Нанерл, макар сестра му да изглеждаше също болна, бледа и изплашена. Понечи да я прегърне, но тя се отдръпна. Той не знаеше, че са ѝ забранили да го приближава, за да не се зарази. Волферл отново се почувствува по-зле, отново изпадна в кошмар, викаше: „Помогни ми,

татко, помогни!“ Но татко не отговаряше. Като дойде на себе си, чу как татко казва на Ото Хайнц:

— Трябва да повикаме свещеник.

Видът на татко беше ужасен.

Стопанинът вече се готвеше да изпълни молбата на Леополд, когато пристигна доктор Бернхард. Професор по медицина във Виенския университет, той излъчваше спокойствие. Не прегледа веднага момчето, а първо кротко поговори с него, попита какво го боли, на кое място, колко силно и кога го е заболяло. Докторът не изрази ни най-малка тревога, докато не научи какво са предписали двамата му предшественици. „Глупци!“ — избъбри той и почна да преглежда Волферл.

— Да изпратим ли за свещеник? — в отчаянието си попита Леополд.

— Не е необходимо.

— Сигурен ли сте?

— Не можем да бъдем сигурни в каквото и да било. Но да го погребваме е още рано.

— Това едра шарка ли е?

— Откъде ви влезе в главата? — Докторът, на средна възраст, изведнъж се разсърди.

— Ами този обрив... И после, не са в ред бърбреците.

— Състоянието им се е влошило от напрежението, което са предизвикали погрешните предписания. Това не е едра шарка.

— А какво е тогава, докторе?

Лицето на татко пламна.

— Навярно скарлатина в лека форма. Ще дойда утре пак. Сега момчето се нуждае преди всичко от сън. — Даде на Волферл сънотворно средство, детето се успокои и веднага заспа.

Кошмарите изчезнаха. В съня си Волферл видя Мария Антоанета. Тя казваше, че не може да понася упражненията на клавиборд, което доста го озадачи. Но когато го помоли да ѝ изсвири нещо, той веднага се ободри. Оказа се, че може да свири, клавесините-присмехулници бяха изчезнали, пред него стоеше клавиборд с чудесни клавиши.

Пробудил се на другия ден от дългия сън, Волферл не видя ни Мария Антоанета, нито клавиборда, затова пък доктор Бернхард се

усмихваше окуражително и Волферл почувствува, че всички са настроени много по-бодро.

След седмица изчезнаха обривът, както и всички болки, а заедно с тях кошмарните сънища. Всички много се радваха на оздравяването му и Волферл се стесняваше да каже колко му е жал, дето е престанал да вижда в съня си Мария Антоанета. Утеши го само мисълта, че скоро пак ще ги поканят да свирят пред императрицата.

Но покана не последва. Заболяла ерцхерцогиня Йохана, каза доктор Бернхард, и императрицата отменила всички забавления. Леополд бе разочарован. И се разочарова още повече, като узна, че самостоятелните изпълнения на Ханерл не привличат вниманието. Обаче и след оздравяването на Волферл те не получиха покана за концерт в домовете на благородниците.

Доктор Бернхард отказа да приеме пари, но изпадна във възторг, когато децата в знак на благодарност му предложиха да изнесат концерт в дома му. Той покани близки приятели — цвета на виенската интелигенция — и всички харесаха много изпълнението. А Леополд, седнал в уютната, макар и непретенциозна гостна и заслушан в хармоничното свирене на децата, мислеше за това, че път обратно за него няма, каквито и рискове и трудности да го очакват занапред.

После Волферл свири соло, Сонати от Скарлати. *„Колко мелодични са тези малки сонати“*, мислеше Леополд. Дори със затворени очи той мигновено би познал, че ги свири Волферл.

„Подигравайте се, наричайте ме честолубец, но нима някой знае истински за какво мечтая? Хората говорят, че за мен не съществували илюзии, освен създадените от собственото ми въображение. Всемогъщи божже, направи моя син изразител на волята ти, откликни чрез него в сърцата на хората. Божже милостиви, дай му време за да може да покори сърцата им. Да ги покори със своята музика.“

Ноемврийският вятър отвън пееше своята песен, нека да има собствена песен и Леополдовият син.

Ана Мария внимателно следеше Волферл, боеше се да не би да се преумори. Когато доктор Бернхард похвали дарованието на децата, тя трескаво попита:

— Как мислите, той достатъчно ли е укрепнал, може ли да изнася концерти?

— Продължително не бива да свири.

— Кажете, докторе, не го ли заплашват някакви усложнения от болестта?

Доктор Бернхард се замисли, не му се щеше да я тревожи. Но за майките е по-добре да знаят истината, реши той и каза:

— Неправилното лечение е пресилено бърреците, но ако момчето не се разболее от още някоя сериозна болест, всичко лека-полека ще се оправи.

— Състоянието му беше тежко, нали, докторе.

Бернхард не отговори.

— И можеше да умре?

— Но той не умря, госпожо Моцарт. И трябва да сме благодарни за това. Детето е толкова даровито.

Все пак биваше ли да го подлагат на опасност? През ноември рязко застудя. Ана Мария гледаше как Леополд брой дукатите си и негласно му се молеше: „Да тръгваме за вкъщи!“

Вместо това, като получи покана от граф и графиня Тун. Леополд отложи заминаването за Залцбург и преизпълнен с надежди, даде съгласието си. На концерта обаче не присъствува никой от виенските аристократи освен граф Палфи.

След концерта граф Палфи увери Леополд, че децата са свирали дори по-добре, отколкото преди.

— Бих желал да разкажете за това на другите — рече Леополд.

— Не бива да виним хората, че избягват детето, прекарало заразна болест — забеляза Ана Мария.

— Но нали Волферл не беше болен от едра шарка! — възрази разпалено Леополд. Той и Ана Мария седяха на кафе и сладкиши с графиня Тун и граф Палфи, а Волферл и Нанерл играеха карти с малките племенници на домакините.

— Да бъдем откровени, господин Моцарт — рече графинята. — Жена ви е права.

— Значи аристокрацията се бои от обриви и белези от шарка?

— Разбира се. А нима вие не се боите от тях?

— Но Волферл преболедува от скарлатина, и то не съвсем сигурно; при това сега е напълно здрав.

Настъпи мълчание, после граф Палфи каза:

— Ние ви вярваме.

— Значи страхът да не пренесем едра шарка, е причината за хладността на императрицата?

— Не, причината по-вероятно е тази, че дъщеря ѝ Йохана е болна от тиф.

Леополд потрепери.

— Но нали тифът почти винаги е смъртоносен?

— Малцина знаят от какво е болна ерцхерцогинята — изрече граф Палфи с тъга, — но като канцлер на Унгария, баща ми е уведомен за това.

— Императрицата е известна с любовта си към децата, но съвсем не и към музиката — забеляза графинята.

— Все пак нейно величество е оказала подкрепа на Вагензайл, Глук и мнозина други — възрази Леополд.

— Когато съответствува на целите ѝ — отвърна графиня Тун. — Не бива да се разчита на милостта на монарха. Рано или късно всичко омръзва, намират се нови фаворити. Вашите деца мигновено очароваха всички, станаха главната сензация на Виена, а сега ги смени един цирк, най-обикновен цирк с марионетки, фокусници, музикални играчки и голяма менажерия.

Като видя огорченото лице на Леополд, граф Палфи каза:

— Трябва да заминете с децата за Унгария. Нашето семейство има там много приятели.

— Благодарим ви, ваше сиятелство — рече Ана Мария, — но ни е вече време да се връщаме в Залцбург.

Леополд се намръщи.

— Пак ще успеем — каза той. — Ще помислим за предложението ви, ваше сиятелство.

По време на обиколката из Унгария граф Палфи сам представяше депата на аристокрацията, наричаше ги деца-чудо. Времето обаче беше толкова лошо, че малцина се решаваха да излязат от домовете си заради концерт. Пътешествието се оказа трудно. Дълбоките коловози бяха заледени. Налагаше се да се престоява по хановете, което също вещаеше опасност. Канализацията обикновено нямаше и да извършиш естествените си нужди понякога изискваше по-голяма находчивост, отколкото да се уреди концерт. Моцартови забравиха чистите чаршафи и често спяха, без да се събличат, за да се предпазят от паразитите. Дори Леополд страдаше от нередовния живот, от вятъра, дъжда и снега, което засили подаграта му. След няколко седмици, прекарани в Унгария, Виена им се стори същински рай.

Ала въпреки надеждите на Леополд, не получиха нито една покана за концерт във Виена. Той чакаше да ги повика и императрицата, защото времето показва, че болестта на Волферл не е била заразна, но това също не стана. Съвсем наскоро, макар лекувана от най-добрите лекари, беше починала от тиф ерцхерцогиня Йохана, с императорски указ дворът бе обявил траур и всички забавления бяха отменени.

В края на декември, почти четири месеца от деня, в който Леополд получи в Залцбург месец и половина отпуск, Моцартови се сбогуваха с граф и графиня Тун, граф Палфи и доктор Бернхард и потеглиха обратно.

Леополд заминаваше, горд от придобития опит и припечелените дукати, но Ана Мария и Нанерл, сврели се в самия ъгъл на дилижанса, трепереха от студ, а Волферл с тъга гледаше как изчезват в далечината градските стени.

Той щеше още повече да се опечали, но татко го увери, че пак ще се върнат във Виена. *Спомените за Виена се претворяваха в разногласна реч. Мария Антоанета... Графиня Тун... Граф Палфи... Мария Терезия... Доктор Бернхард... Господин Вагензайл... Операта. Гласове — зовящи, пеещи, приспиващи. Те надмогнаха трополенето на тежкия дилижанс и го зовяха да се върне пак.*

Виена остана назад и колата пое по замръзналия, твърд като камък път. В дилижанса, с който Леополд за икономия реши да се върне в Залцбург, беше студено. Волферл скоро също се вкочани и сега чуваше само скърцането на колелата и тежкия тропот на конските копита.

— Два-три дена и ще си бъдем вкъщи — обяви Леополд. Но Ана Мария мълчеше и чак след седмица видяха познатите места.

Пътуваха все на запад, от студа на всички им се напукаха устните и измръзнаха ушите, а Ана Мария се молеше: „Смили се, боже, няма да издържим още една нощ в мръсен студен хан!“ Но в този миг тя зърна Унтерсберг и веднага се развесели. Ала здрачът вече обгръщаше планината и Ана Мария отново се обезпокои: зиме толкова бързо се стъмва! Пътят се спускаше надолу и конете тръгнаха по-бързо, сякаш също усетиха напред топлата стряха и почивката. Те тичаха в надпревара в бързо гъстеещия мрак. Ето че дилижансът вече е в Залцбург и минава по моста над скованата от лед Залцах. Сърцето на Ана Мария се разтуптя от радост, когато видя двете кули близнаци на катедралата, озарени още от бледи слънчеви лъчи. Стори ѝ се, че Леополд, обикновено така сдържан, също изглежда ободрен. На лицето му беше ясно изписано: „Нека сега зимата бушува с всичка сила — вече сме си вкъщи и както преди — заедно.“ „Отдавна бе време“ — помисли си Ана Мария. Небето беше съвсем тъмно, когато пристигнаха пред дома си. Но дори в тъмнината Залцбург им се стори прекрасен.

Като ги видя, Тереза се разплака. Изглеждаше много нажалена.

— Какво има? — попита Ана Мария. Толкова бурна проява на чувства я учудваше.

— Не ми писахте нито веднъж.

— Но нали не знаеш да четеш!

— Господин Хагенауер щеше да ми чете вашите писма.

Всички замълчаха смутено.

— Дори не ми пратихте много здраве, не се поинтересувахте как живея.

Тя беше права, но Леополд реши да отклони обвинението:

— Бяхме много заети — рече той.

Ала едва когато Волферл, трогнат от сълзите ѝ, хвана за ръка Тереза и каза: „Всички много те обичаме, Трезел“, като се надигна да я целуне, прислужницата изтри очи.

— Вярно ли е, че си седял в скута на императрицата и си я целунал? — попита Тереза.

— Откъде знаеш? — учуди се Ана Мария.

— В Залцбург всички говорят само за това. Той наистина ли я е целунал?

— Да — потвърди Леополд. — В императорския двор беше всеобщ любимец, и Нанерл също. Мария Терезия се отнасяше към тях като към свои деца.

Тереза погледна Волферл: същите пълнички бузи, широко чело, светла кожа, никак не се е променил и не е порасъл и все пак станал е някак съвсем друг. В него се бе появила увереност и изведнъж ѝ се стори, че е изгубила нещо.

— Той вече не е дете! — отчаяно възкликна прислужницата. Тереза се смяташе за пълноправен член на семейството: прислужваше у Моцартови от раждането на Нанерл, но обичаше повече Волферл, макар да криеше това.

— А как сме с вечерята? — осведоми се Леополд. Той не одобряваше подобни излияния на чувства, Тереза не бива да забравя задълженията си.

— Господин Хагенауер изпрати няколко пъстърви.

Леополд много обичаше пъстървата, която се въдеше в езерата Залкамергут, обаче от предпазливост се отнесе към това съобщение сдържано, иначе иди спирай тази Тереза!

Изпрати Нанерл и Тереза в кухнята, а сам помогна на Ана Мария да преоблече Волферл. После всички седнаха на масата. За такава вкусна вечеря дори бяха забравили да мечтаят. Ана Мария възвърна предишната си веселост и размиваше всички до сълзи.

На другия ден Леополд получи нареждане да се яви при граф Арко. Камерхерът искаше да знае защо Моцарт е продължил отпуска си до четири месеца — негова светлост бил крайно недоволен.

— Заради болестта, ваше сиятелство. Трябваше да минат няколко месеца, преди Волферл напълно да се оправи.

— Нима тъй дълго е боледувал? — Граф Арко явно не вярваше.

— Аз пък имах пристъп на ревматизъм и подагра.

— Научих, че момченцето било сериозно болно. От едра шарка.

— Не, ваше сиятелство. Нямаше нищо заразно. Стана голям любимец на императрицата. Цяла Виена се учудваше на неговото изпълнение, и нейно величество също.

— Бъдещето ще покаже. Уверен ли сте, че момчето е напълно здраво?

— Здраво е както вие и аз, ваше сиятелство.

— Не бива да има и сянка от съмнение. Идния месец ще се състои тържествен концерт по случай рождения ден на негова светлост, кой го навършва шестдесет и пет години, и той желае децата да изпълнят пред него същата програма, както пред императрицата. Но негова светлост се опасява да не би заразата да се разпространи в двора му.

— Няма никаква опасност, може само на някой и друг да се замае главата от възторг.

— Да се надяваме. Трябва истински да блеснете, ако искате негова светлост да ви прости за проявената недисциплинираност.

— Ваше сиятелство, а кой ще дирижира оркестъра? — „Сега ще разбера кого ще назначат за капелмайстор“ — разсъждаваше Леополд.

— Никой. Оркестър на тържествения концерт няма да има. Довиждане, Моцарт.

Леополд не знаеше какво да мисли, а приятелите, събрали се да отпразнуват рождения ден на Волферл, който навършваше седем години, съвсем го объркаха. Шахтнер смяташе, че концертът ще реши въпроса за новия капелмайстор; Булингер твърдеше, че всичко зависи от бога; Хагенауер заяви, че на концерта няма да придадат никакво значение, капелмайсторът вече е определен, макар че името му още не е официално оповестено; Венцел не се съмняваше: изборът ще падне на Леополд, понеже е най-добрият музикант в Залцбург.

Не изрази никакви предположения по този въпрос само един гост, Михаел Хайдн — довел го беше на рождения ден Шахтнер. Леополд, заинтересувал се от евентуалния си съперник, научи, че Михаел Хайдн е на двадесет и седем години, по-млад брат на диригента и композитора Йозеф Хайдн, капелмайстор у най-богатия унгарски аристократ принц Естерхази. Леополд знаеше, че и самият Михаел Хайдн се слави като даровит изпълнител и композитор.

„Наистина — мислеше си Леополд — външността на този Михаел Хайдн съвсем не е забележителна.“ Младият човек беше нисък и хилав, късокрак, мургав, с ъгловати черти, голям широк нос и свенливо-печално изражение на лицето. Хайдн непрестанно пиеше вино и Леополд дори се опасяваше да не би гостът да се напие. Но когато Хайдн, Леополд, Шахтнер и Венцел подеха струнен квартет, композиран от Хайдн, музиката зазвуча необикновено мелодично, а самият автор свиреше съвсем точно и изразително.

В миг Леополд си даде сметка, че като се изключи Волферл, Хайдн свири най-добре от всички присъстващи и сам се учуди. Разбираше, че момчето вече е надминало самия него, но сега това откритие кой знае защо не го радваше, а го опечаляваше. Любовта към сина обаче взе връх и Леополд потисна у себе си завистта.

По-късно Хайдн обсъди своето произведение с Волферл, който изглеждаше направо заплепен, и Леополд не можеше да понесе това. Та той бе най-добрият педагог в Залцбург, каквито и таланти да притежаваха другите. Когато Хайдн отново се залови с виното, Леополд рязко подхвърли:

— Вие, Хайдн, ще харесате Залцбург. Негова светлост има най-добрата винарска изба в нашата държава.

Хайдн му хвърли изумен поглед, но си замълча.

— Леополд, вярно ли е, че хората, прекарали едра шарка, после с месеци не биват допускани в императорския дворец? — попита Булингер.

— Никой от нас не е боледувал от едра шарка. Волферл просто беше силно преуморен.

— Аз съм боледувал от едра шарка — спокойно каза Хайдн, показвайки едва забележими белези по бузите си. — И брат ми Йозеф също е боледувал. А ето че оцеляхме.

„Глупаво е да се правят такива признания“ — помисли Леополд. Каквото и да се говори, болестта оставяше страшни, неизличими следи; твърде често хората, обезобразени от едрата шарка, се затваряха до края на живота си в манастир.

Като чу квартета на Хайдн, Волферл реши, че въздухът още е пълен с неизсвирена музика. Само не знаеше как да изрази това чувство. Звучите се подреждаха в стройна редица и страстно му се искаше да ги запише, та и другите да могат да ги чуят. Трябва непременно да се запишат. Нима никой, дори татко, не чува витаещата наоколо музика?

Той ей сега ще запише тези звуци, иначе безследно ще изчезнат. В главата му звучаха и Хайдновите мелодии, леки и грациозни, които с трогателна нежност си отговаряха една на друга — те също трябваше да се запазят в паметта. Татко трябва да разбере това, но ако не може, той пак непременно ще запише точно всички мелодии — и от Хайдн, и своите. Гостите говореха за предстоящия концерт, а Волферл мечтаеше за перо и мастило. Сега това беше за него най-важното.

Леополд остана доволен от сонатата за клавесин, съчинена от Волферл. Хареса му нейната стройност и яснота, обаче му бе досадно, че в музиката явно се чувствува Михаел Хайдн, макар с това синът му да показваше добър вкус при избора на обект за подражание. Произведението на Хайдн се отличаваше с изящество и изразителност, непостижими дори за Еберлин. Ала досадата не минаваше — в музиката на сонатата нямаше нищо от самия Леополд. Той не ще позволи на Волферл да я свири пред архиепископа. Боеше се, че негова светлост може да открие влиянието на Михаел Хайдн.

Тържественият концерт се състоя в Заседателната зала. Оптимизмът на Леополд му подсказваше, че това говори за признание на виенските им успехи, песимизмът — че рожденият ден на негова светлост се явява във всички случаи събитие от държавна важност.

Така или иначе, Леополд бе доволен от избора на залата. Възхищаваше го Заседателната зала, особено подходяща за музикални изпълнения. Това бе най-добрата зала в Резиденцията, по-голяма от

Рицарската и почти квадратна, което според Леополд бе идеално от гледна точка на акустиката; белите стени на залата бяха с гипсова замазка, подът — с орехов паркет, а за вход служеше висока арка от унтерсбергски мрамор, поставена в 1519 година.

Наистина след Шьонбрун тази зала вече не правеше на Леополд предишното впечатление. Останалите членове на семейството сигурно изпитваха същото чувство. Ана Мария и Нанерл бяха съвсем спокойни, а Волферл се държеше по-уверено от обикновено. И все пак събитието имаше огромна важност; присъства целият двор, а появата на негова светлост бе обявена от херолда с всичките му титли.

Преди да започне концертът, архиепископът направи знак на Моцарт да отиде при него.

— Е, как е нашият млад талант — попита той, — напълно ли оздравя от болестта?

— Волфганг се чувства прекрасно, ваша светлост.

— А от какво беше болен?

— Най-вече от ревматизъм, ваша светлост.

— Научих, че било скарлатина.

— Ако е било скарлатина, то в много лека форма, ваша светлост. Ето императрицата, бог да я закриля, бе постигната от истинско нещастие. Ерцхерцогиня Йохана, която така любезно водеше Волфганг за ръка из своите покои в двореца, почина през декември едва тринадесетгодишна.

— Императрицата ви е приемала няколко пъти, така ли?

— Три пъти, ваша светлост. Тя прояви голямо благоволение към Волфганг.

— Чух, че много ѝ харесало изпълнението на момчето.

— Благодаря ви за благосклонността, ваша светлост — смирено изрече Леополд. „Може би мястото на капелмайстор още не е изгубено!“ — Не щадяхме сили за слава на Залцбург. И Волфганг се хареса на всички.

— Безспорно.

„Не се ли крие насмешка в думите на архиепископ“, помисли си Леополд, но лицето на негова светлост беше непроницаемо.

— Ваша светлост — каза Леополд, — ние сме ви много благодарни за милостивото разрешение да покажем във Виена на какво

е способен Залцбург в областта на музиката; направихме всичко, което зависеше от нас, за да преуспеем в това.

Шратенбах, който провеждаше в Залцбург режим на най-строги икономии, си мислеше, че с изключение на аристократите Моцартови са облечени най-добре от всички. Трябва да се ревизира заплатата на музиканта, реши той, Моцарт е вече твърде несигурен, а получава прекалено много. От друга страна, струва ли си да се чудим на липсата на стремеж към заседнал живот у един цигулар, когато в края на краищата музикантите са най-обикновени скитници!

— Във Виена всички високопоставени особи, дори императорът и ерцхерцог Йосиф, признаваха, че музиката при двора на ваша светлост се намира на голяма висота, щом там израстват такива забележителни таланти.

— Това ми е известно. Имам приятели във Виена. — Архиепископът говореше сдържано, но усмивката, с която даде знак концертът да започне, беше благосклонна.

Концертът завърши и Леополд си помисли, че в много отношения Волферл е най-добрият изпълнител, а Лоли — най-лошият.

В стремежа си да покаже, че и той разбира от музика, архиепископът забеляза:

— Момченцето има чудни ръце. Приятно е да ги гледаш, те никога не бързат и в същото време бързите пасажи излизат у него също тъй добре, както и бавните. — Той улови Волферл за ръка, това беше голяма чест, и добави: — Какви силни китки има той! Сега разбирам защо императрицата е харесала неговото изпълнение.

После архиепископът даде знак на граф Арко да говори. Леополд много се мамеше, като очакваше, че този концерт ще реши съдбата му. Капелмайсторът бе вече определен.

Граф Арко обяви с официален тон:

— Заместник капелмайсторът Джузепе Лоли се издига на длъжността капелмайстор, Леополд Моцарт се повишава на длъжността заместник капелмайстор, Михаел Хайдн се назначава на длъжността помощник капелмайстор.

Огорчението на Леополд още повече нарасна, когато видя как Лоли крачи наперено из залата като някаква знаменитост, а малко преди това бе свирил на цигулка така нескопосно, в пълен разрез с вярното темпо на произведението. Хайдн изглеждаше равнодушен към

назначението си, което учуди Леополд. Самият Леополд се чувствуваше невинно пострадал, цялото му същество крещеше: „Защо, защо?“

Шахтнер побърза при него да го утеши. Присъедини се и Булингер, който напомни на Леополд, че това е повишение в длъжността, и тъй като Лоли бил по-рано заместник капелмайстор, изборът естествено трябвало да падне на него.

Леополд сви рамене:

— Това трябваше да се очаква, аз не съм италианец.

— Но ти отсъствува оттук — отново напомни Булингер, — а Лоли си стоеше на мястото.

— Това би ли могло да повлияе? — запита Леополд. „Навярно подобно обстоятелство е изиграло съществена роля“, изведнъж реши той.

— Вероятно негова светлост не те смята за достатъчно сигурен.

— Драги Булингер, аз непременно бих останал тук, ако знаех, че ме ценят.

Свещеникът се усмихна недоверчиво и не каза нищо.

— Какви са по-нататъшните ти планове? — попита Шахтнер.

— Какви биха могли да бъдат... Ще отида да благодаря на негова светлост за повишението.

— И после? — настояваше Шахтнер. — После какво? Нали няма да останеш в Залцбург? Градът съвсем не се слави със своята музика, а Волферл от ден на ден свири все по-добре.

Леополд мълчеше, не искаше да се издаде. Ана Мария почна да изразява съчувствието си, но той рязко я пресече, като каза, че не придава на това никакво значение. Добре поне, че Волферл и Нанерл не разбираха напълно цялата дълбочина на неговото унижение.

Волферл забеляза как побледня татко, когато граф Арко обяви назначаването на новия капелмайстор. По бързата, нервна реч на татко той се досети, че баща му е огорчен. А негова светлост както преди нищо не разбираше от музика. Лоли през цялото време свири фалшиво и изпълнението на Хайдн съвсем не бе така леко и вдъхновено, както в дома на Моцартови; може да се помисли, че му е все едно, а нали когато свириш, не бива да ти е все едно. И въпреки това архиепископът ръкопляска и на двамата.

Когато негова светлост хвана Волферл за ръка, макар подобна проява да се смяташе за висока чест, момчето не остана доволно: ръцете на архиепископа бяха потни, меки и отпуснати. Всички казваха, че архиепископът е свят човек, но Волферл не вярваше. Мама го поучаваше: светите хора се обличат скромно, говорят тихо и малко ядат. Архиепископът обаче носеше пищни одежди и ядеше и пиеше също тъй неумерено, както Хайдн. И гласът му беше съвсем немелодичен — остър и прекалено силен.

Волферл чу как Шахтнер прошепна на Булингер с мекия си, приятен тембър: „Негова светлост се държи така, сякаш десет гулдена добавка към нечия заплата ще го разорят, а само този банкет, както изглежда, струва няколкостотин гулдена.“

— Какво го е грижа него — отвърна Булингер. — Тази година доходът му ще възлезе почти на двеста хиляди гулдена, плюс двадесет хиляди за лични нужди. Не бих се разтревожил за разноските по този банкет.

Волферл не разбираше какво значат тези цифри, ясно беше едно — всички околни придаваха на парите голямо значение и тъкмо заради тях се отнасяха към негова светлост с особена почит. Но той забрави за всичко, когато при него дойде Михаел Хайдн и му каза:

— Волфганг, много ми харесва твоята техника. Имаш отлично туше Минал си добра школа.

Вечерта, когато всички си легнаха, Леополд с тежки стъпки отиде в дневната и се отпусна в любимото си кресло. Бива ли да сложи кръст на амбициите си? Тази мисъл му причиняваше силна болка, но той никак не можеше да се откъсне от нея. Отиде до прозореца: Лохелплац тънеше в мрак. Дълго стоя, погълнат от мисли, и неочаквано откри че плаче. Не помнеше кога е плакал за последен път и изведнъж се уплаши — ами ако някой го види сега? „Клети Леополд — възкликна в душата си той, затваряйки капациите, — клети, клети, Леополд!“

Като зърна последната композиция на Волферл — сонатата, написана по маниера на Хайдн, — Леополд си помисли, че Хайдн, разбира се, е добър композитор, но на света има и по-добри от него. Сълзите спряха, в главата му нахлуха нови планове. И неволно се

усмихна, като си спомни как Шратенбах постоянно тръби за духовното богатство на своята държава, а икономисва пари за сметка на музиката.

Скоро след завършването на Седемгодишната война между Австрия и Прусия и между Франция и Англия, когато в Европа за пръв път от много години настана мир, Леополд измоли разрешение да замине с децата на концерти в Германия, Франция и други страни, разположени на запад от Залцбург. Този път архиепископът веднага му разреши отпуск, но при едно условие: Моцарт може да отсъства дори година, ала през това време няма да получава заплата. Така рискът ставаше по-голям, обаче Леополд отново се уговори за всичко с Шахтнер, Булингер и Хагенауер. Ана Мария твърдеше, че пътешествието ще се окаже изморително, че навсякъде върлуват страшни болести, от които е така трудно да се опазиш, че както преди семейството ще зависи изцяло от капризите на случайни покровители, навярно далеч по-неприятни от негова светлост. А Леополд отвърна:

— Не бива да се задоволяваме с постигнатото. Нямаме право да почиваме на лаврите.

Замисленото от тях гастролно пътуване изискваше смелост и находчивост, но съзнанието за това само въодушевяваше Леополд и разпръсваше мрачните предчувствия.

На девети юни 1763 година Моцартови напуснаха Залцбург. Пролетта беше дъждовна, но денят на заминаването им се случи ясен. Южният вятър носеше леки благоухания. Ана Мария с усилие напускаше града, но Леополд и децата бяха изпълнени с възторг. Леополд никак не се засегна от това, че негова светлост се намира в ловния си дом в планината, очевидно с цел да подчертае безразличието си към отпътуването на Моцартови. Леополд сега имаше собствена карета и слуга — деветнадесетгодишния Себастиан Винтер. Този път те много по-добре се подготвиха за пътуването, отколкото през септември предишната година, когато заминаваха за Виена. Обикновено скептичен, сега Леополд с надежда гледаше на бъдещето.

Волферл си мислеше как всички му казваха след завръщането от Виена: „Трябва да си доволен, че си се върнал в къщи“, но той не беше

доволен. Виена е пълна с неочакваности, а в Залцбург момчето знаеше всичко отнапред, особено що се отнася до музиката, и това го отегчаваше. Сега обаче те отиват в Париж и навярно в Лондон. Как може човек да се отегчи в тези прочути градове! Татко е прав. Те ще постигнат успех.

И така Моцартови отиваха да покорят света. Нанерл нямаше още дванадесет, а Волферл бе на по-малко от седем години и половина.

ТРЕТА ЧАСТ
ГОЛЯМОТО ПЪТЕШЕСТВИЕ

Когато Моцартови напуснаха Залцбург по същия път, по който преди много години осемнадесетгодишният Леополд бе пристигнал в града, изпълнен с надежди да овладее в университета право и философия — науки, неусвоени от него докрай, — Ана Мария още се намираше във властта на съмненията.

— Децата са твърде малки, за да разберат колко опасности крие това пътешествие — каза тя на Леополд, — но аз не съм дете.

И Леополд отвърна, мъчейки се да скрие собствените си безпокойства:

— За да постигнат истинско признание, бих ги отвел и в американските колонии.

След няколко часа път каретата се счупи, а Леополд така грижливо я бе избирал при покупката! Разби се едно от задните колела и това принуди кочияша да спре внезапно тежко натовареното возило. Той скочи от капрата, за да успокои изплашените коне, а Леополд, проклинайки обеднелия благородник, който му бе продал такава дефектна карета, заповяда на всички веднага да слязат, докато колелото не се е разнебитило съвсем.

За Волферл това бе забавно произшествие, но Нанерл се уплаши, а и Ана Мария ужасно се разстрои. Тя навярно беше права, дето смяташе пътешествието за безумие, помисли си Леополд. Мнозина приятели го предупреждаваха и той бе готов на всякакви трудности, но кой можеше да предположи, че бедите ще ги сполетят така скоро! Впи очи в счупеното колело, опитвайки се да събере мислите си и да реши какво да прави по-нататък. Наблизо не се виждаха никакви къщи. Мюнхен — целта на тяхното пътешествие — е далеч, а до най-близкото населено място, Весербург, има часове път.

Леополд се посъветва с кочияша, но той, обут с ботуши до над коляното, сбръчкан и с обветрено лице, нает да ги откара до Мюнхен, насмешливо погледна счупеното колело и рече:

— Не може да се поправи.

— Какво ще правим тогава?

— Нужно е ново колело — отвърна кочияшът и отиде да храни конете.

Когато Себастиан Винтер, нает също след грижлив подбор, се отлъчи да се облекчи, Леополд измърмори:

— Не стига, че трябва да храня коне и кочияш, ами и слугата ми е един пиклив!

Но Себастиан се върна с добри новини. Както се оглеждал за място, където да си свърши работата, попаднал на някаква мелница и там се намерило колело за колата. Мелничарят бил готов да им продаде колелото, ако, разбира се, му платят двойно.

Леополд, твърдо решил да не позволява повече да го мамят, съобрази, че колелото е малко за неговата карета. Ала нямаха друг избор. Трябва да бъдат благодарни и за това, каза той на Ана Мария, която настояваше да се върнат в Залцбург. Леополд плати колелото и тогава стана ясно, че то се измъква, та трябваше да отсекаят едно дръвче и да го завържат за оста. От кочияша и Себастиан ползата бе малка и Леополд сам извърши поправката. Най-сетне потеглиха, макар каретата заплашително да се накланяше на една страна.

Домъкнаха се с костенурски ход до Васербург; Леополд и слугата вървяха редом с каретата, опасявайки се, че новото колело няма да издържи голямото натоварване.

Васербург се оказа малко селце със стар замък и още по-стар хан. Замъкът бе пуст. В цялата околност не се намери нито един благородник, пред когото да изнесат концерт, а той да им заплати престоя в хана. Такъв лош хан Леополд не бе виждал досега. Но когато продума, че иска да продължи за Мюнхен, му казаха, че пътуването дотам ще трае цяла нощ, че пътят тъне в мрак, не се охранява и дори шпагата не ще го защити от разбойниците, които, щом мръкне, плъзвали из околността. Новото колело всеки миг може да се счупи, заяви ковачът, и ще потрябва най-малко едно денонощие, за да се поправи солидно каретата.

В хана им поднесоха само пушено телешко, корав хляб и лошо вино. Тесните стаички не се отопляваха.

Тази нощ никой не спа, а на другия ден дори Волферл почна да капризничи. Макар че беше юни, момчето съвсем вкочаняса, а пръстите му не можеха да се свият. Поправката на каретата ще отнеме още един ден, каза ковачът на Леополд. Умореният Волферл по съвета

на мама се просна на леглото, опитвайки се напразно да заспи, и се питаше дали биха могли да изтърпят още една такава нощ.

Но ето че татко донесе интересна новина. В местната черква открил отличен орган. Волферл изведнъж се оживи. Заедно с татко той побърза към черквата и много се учуди, когато на лицето на татко се изписа смущение.

— На този орган може да се свири само с педала. А ти никога не си свирил на орган с педал. Когато свири в Ибс, там нямаше педал.

— Ще ме научиш.

— Краката ти няма да достигнат педала.

— Мога да свиря и прав.

Той никак не можеше да разбере защо татко го гледа с недоверие. И защо изведнъж толкова се учуди, когато след обясненията му Волферл отмести стола и засвири прав, натискайки с един крак педала. Педалът помагаше при изпълнението, а съвсем не пречеше! Благодарение на него звуците придобиха особена плътност и изразителност. Волферл бе във възторг от това, че и краката му можеха да участвуват в създаването на чудесната музика. Пръстите на ръцете му съвсем се стоплиха.

Татко каза на мама:

— Той се справя с педала така, сякаш е учил преди. — И мама много се изненада, а Волферл недоумяваше: какво толкова чудно има — щом органът е с педал, той трябва да умее да си служи с него.

Каретата бе поправена и Леополд, като изслуша уверенията на ковача, че тя сега е досущ нова, каза на Ана Мария:

— Счупването на колелото не бе прекеждие за нас. Бог отново ни дари своята милост, като позволи на Волферл да се научи така бързо да си служи с педала.

Леополд обаче беше твърдо убеден, че не бива да се разчита само на божията милост. Като пристигнаха в Мюнхен, той нае стая в най-добрата странноприемница и публикува на страниците на най-големия вестник обява под формата на писмо от един виенски музикален критик:

„Любители на музиката! Щастлив съм да ви съобщя една новина, която в скоро време ще пробуди възторг както

в цяла Германия, така и в по-далечните страни. Имам предвид двете деца на залцбургския заместник капелмайстор, прочутия Моцарт. Представете си момиче на единадесет години, което изпълнява на клавесин и клавиборд най-трудните сонати удивително точно, с невероятна лекота и голям усет. Само това е в състояние да предизвика изумлението на публиката.

Но вие ще се изумите още повече, когато на клавесина седне седемгодишният малчуган — той свири не като дете, а като възрастен. Представете си, може с часове да импровизира, да акомпанира на прима виста. Признайте, че такова нещо е невъзможно да си представите. И все пак това е самата истина. Нещо повече — виждал съм го да покрива клавиатурата с кърпа и да свири така, сякаш гледа клавишите. Виждал съм и съм чувал как му задават отделни тонове на Най-различни инструменти, а то от съседната стая веднага назовава имената им. Когато биеше камбана или стенен часовник, момчето можеше незабавно да определи тона.

Тези изключителни деца два пъти свиреха пред императрицата, а после дадоха концерт за младите ерцхерцози и ерцхерцогини от императорското семейство. Канеха ги най-високопоставените благородници и навсякъде те получаваха за награда забележителни подаръци.“

Леополд тайно се осведоми къде се намират домовете на аристократите и като научи, че принц фон Цвайбрюкен, комуто беше представен във Виена, живее в Нимфенбургския дворец — лятна резиденция на баварския курфюрст Максимилиан III, слушал изпълнението на децата още преди виенските успехи, — потегли натам с каретата. Цялото семейство се заразхожда в градината пред прозорците на двореца. Както се надяваше Леополд, принц фон Цвайбрюкен ги забележа и нареди да ги повикат.

— Знае ли курфюрстът, че се намирате тук, господин Моцарт? — попита принцът.

— Не, ваша светлост. Току-що пристигнахме.

— Ах, да, четох за това във вестника.

Възрадвам, че *пръв* открива децата на Моцарт, принцът изпрати куриер с писмо до баварския курфюрст, запитвайки го дали не желае да послуша изпълнението на тези чудеса на природата, децата на Моцарт, а на Моцартови нареди да чакат. Куриерът скоро се върна с отговор: курфюрстът дал нареждане децата да свирят пред него още днес, в осем часа вечерта.

Както Леополд очакваше, Нанерл се хареса на всички, а Волферл постигна голям успех. Но курфюрстът не присъствува на концерта — следобеда отишъл на лов и вечерта не се върна. При това нищо не им платиха.

Херцог Клеменс Баварски, най-богатият след курфюрста благородник в държавата, покани децата да свирят в двореца му. Концертът продължи четири часа и пак не им дадоха нито пари, нито подаръци.

След няколко дена курфюрстът се върна от лов и пожела да чуе децата — не можеше да си позволи да отстъпи в нещо на херцог Клеменс. Обаче точна дата на концерта не определи. Предстоеше му нов лов, а освен това курфюрстът бе обещал да почете с присъствието си представлението на една пиеса от Молиер. Мина седмица, преди да се състои концертът. Курфюрстът похвали майсторството на децата и ги държа да свирят пет часа, след което отново напуснаха двореца без възнаграждение.

Леополд беше отчаян. Странноприемницата струваше скъпо и за да поддържат реномето си, Моцартови живееха на широка нога. До Леополд достигнаха слухове, че курфюрстът иска първо да разбере колко ще им плати херцогът, а херцогът — колко щедър ще се покаже курфюрстът. Към края на втората седмица разходите станаха толкова големи, че Леополд нямаше търпение час по-скоро да се измъкне от Мюнхен. Опасяваше се, че като харчат пари така нашироко, няма да успеят да се доберат до главната цел на тяхното пътешествие — Париж.

Когато фон Цвайбрюкен ги помоли още веднъж да изнесат концерт в Нимфенбургския дворец, Леополд предупреди: концертът ще бъде последен, тъй като имат други задължения и напускат града на следния ден. Принцът даде на Леополд за концерта петдесет гулдена.

Херцог Клеменс, в желанието си да надмине щедростта на фон Цвайбрюкен, им даде седемдесет и пет. Само няколко часа по-късно курфюрстът прати на Леополд сто гулдена. Напуснаха Мюнхен с пълна кесия. Освен това курфюрстът, херцогът и принцът дадоха на Леополд препоръчителни писма до покровители на изкуството, пред които можеха да изнесат концерти по пътя си.

В Аугсбург Леополд бе радостен да види двамата си по-малки братя, които бяха книговезци, и те много се зарадваха на посещението му. Йозеф Игнац и Франц Алоис приеха любезно семейството на Леополд и го поканиха да остане у дома им. Но Леополд, за да не се задължава никому и тъй като желаше да прави впечатление на преуспяващ човек, отново реши да се настани в най-скъпата странноприемница. Братята му обикнаха от все сърце децата и те им отвръщаха със същата топлина.

Аугсбург, родното място на Леополд, беше свободен град, тук нямаше аристокрация, която би могла да го покровителствува; аристократите католици, като нямаха контакт с протестантския Аугсбург, не можеха да му дадат никакви препоръки и Леополд бе лишен от всякаква поддръжка. Обаче не можеше да допусне, че родният град ще се отнесе към него равнодушно! Леополд уреди няколко публични концерта във внушителното кметство в стил ренесанс. „Гениална мисъл — смяташе той, — кметството е сърцето на Аугсбург и гордост на неговите граждани.“

Децата свиреха добре, но публиката на концертите беше малко и Леополд призна в едно писмо до Хагенауер: „Благодаря, задето ми изпрати, без да те моля, такъв чудесен акредитив^[1]. Наистина благодарение на Мюнхен не изпитваме нужда от нищо. Но аз твърде дълго се задържах в Аугсбург, без да придобия нещо. Населението на града се състои главно от средна ръка бюргери, а те чисто по немски са пестеливи и никак не обичат да харчат пари за музика. Припечелих значително по-малко, отколкото очаквах, тъй като нашите концерти се посещаваха почти изключително от лутерани“

Зарадва се, когато в „Залцбургер еуропейше цайтунг“ се появи статия, в която се твърдеше, че заместник капелмайсторът при залцбургския двор, Моцарт, е доставил на гражданите на Аугсбург

голямо удоволствие, като устроил в града концерти, на които свирили неговите забележителни деца. „Това ще направи впечатление на архиепископ“ — надяваше се Леополд.

От Аугсбург те се отправиха към богатия и музикален Щутгарт, но като чуха на пътната станция в Плохинген, че щедрият покровител на изкуствата херцог Вюртембергски се намира не в Щутгарт, а в ловния си дом край Лудвигсбург, на половин ден път с бърза кола, веднага промениха плановете си: запретнаха отпочинали коне, на капрата седна нов кочияш и половин ден препускаха към Лудвигсбург е надеждата да получат аудиенция от херцога.

Негово сиятелство обаче ловуваше и аудиенцията не се състоя. Бил забранил да го безпокоят, когато е на лов, така казаха на Леополд — Въпреки всичко Леополд бе принуден да остане в Лудвигсбург по-дълго, отколкото очакваше: оказа се, че херцогът е конфискувал за свои нужди всичките коне и Леополд трябваше да плати доста голяма сума за намерения в края на краищата впряг.

Един негов приятел, цигулар немец, който искал да постъпи в оркестъра на херцога, но бил отхвърлен, му разказа:

— Негово сиятелство обожава италианските музиканти, а немците не иска дори да погледне При това е истински деспот и особняк, не случайно се говори, че едната половина от поданиците му са войници и ловци, а другата — просяци и скитници.

Ала най-много Леополд се безпокоеше за Волферл; момчето изгуби обичайната си живост и тъгуваше за Залцбург, а сутринта, когато напускаха Лудвигсбург, се заплака и почна да се моли да се връщат вкъщи.

Волферл се гордееше, че вече не е малък, а Нанерл винаги казваше: „Плачат само малките“ Но при мисълта за това, че Швецинген, Хайделберг, Франкфурт и други градове, където се готвеха да изнасят концерти, могат най-неочаквано да се окажат като Лудвигсбург, той не можеше да възпре сълзите си. Лудвигсбург беше толкова отворителен град! Освен това му липсваше обичта, която му дариха в Аугсбург чичовците. Татко казваше, че техен дълг е да запознаят Германия с истинската музика дори и мнозина да не я оценят, но да свири пред глухи за музиката хора, беше непоносимо.

Херцог Клеменс говореше по време на изпълнението му; курфюрстът миришеше на конюшня миризма, която Волферл не можеше да търпи; а фон Цвайбрюкен според твърденията на татко познавач на музиката предпочиташе сонатите на Самартини пред сонатите на Скарлати, макар че за всеки що-годе сведущ човек бе ясно, че Скарлати стои по-високо. Всички те почти нищо не разбираха от музика, макар да хвалеха изпълнението му. Курфюрстът така лошо свиреше на виолончело, че на Волферл му идеше да се разплаче. Ако, както казва татко, хората отиват за греховете си в ада, курфюрстът тъкмо там ще отиде.

Но когато сподели всичко това с татко, той се усмихна иронично и го посъветва да пази подобни мисли за себе си. В очите на Волферл се появиха сълзи и той попита:

— Аз лош ли съм, като мисля така?

В порив на нежност татко го целуна обикновено бе толкова зает с уреждане на работите, че не му оставаше време за ласки — и възкликна:

— Не си лош. Просто нетактичен. Но каза истината.

Татко почна да споделя всичко с Волферл искаше да го научи да се ориентира в хората, събитията и обстоятелствата също както в музиката.

— Това играе важна роля в живота на музиканта — каза татко, — независимо колко надарен е той.

Волферл попита защо само пренощуваха в Улм и си заминаха, макар там да имаше концертна зала. Татко отвърна.

— Улм е ужасно построен, старомоден и безинтересен град. Също както Вестерщетен, Гьопинген и Плохинген. В тези градове всичко е трето качество Там няма да чуеш хубава музика. Но трябва да призная, че Вюртемберг е много красив, макар херцогът да го опустошава със своите ловни и военни забавления.

Моцартови минаха през готическия Айнцвайинген и татко прошепна на Волферл:

— Отвратително място и населено само с лутерани.

Татко хареса Брухзал, където преобладаваше стил барок и живееха главно католици Той реши да остане в него, като обяви:

— Достоеен град, тук трябва да спрем и да го опознаем по-отблизо.

В Швецинген, лятна резиденция на курфюрст Карл Теодор Манхаймски, прочут ценител на музиката, те присъствуваха на концерт на местния оркестър и татко рече:

— Това е най-добрият немски оркестър.

Волферл още преди тези думи бе дошъл до същото заключение. Искаше му се час по-скоро да свири пред манхаймските музиканти. Не се съмняваше, че те ще се окажат задълбочени слушатели.

Волферл свири лирично, леко импровизирайки, но следваше точно мелодията. Музикантите възторжено го аплодираха и той бе готов да свири за тях безспир. Обаче след две бисирания татко го спря. Самият курфюрст изразил желание да послуша момчето, а татко не искаше да преуморява сина си.

Никак не е чудно, че след втория концерт Леополд писа на Хатенауер „В Швецинген децата произведоха фурор. Курфюрстът оцени високо тяхното изпълнение. Те поразиха всички със своето майсторство и усет, според всеобщото мнение изпълнението им е достойно за Манхайм, с други думи, възхитително.“

Леополд напусна Швецинген с искрено съжаление. Една покана следваше друга и децата свиреха по много и до късно, но нито едно от тях за щастие не заболя. Това обстоятелство радваше много бащата, то смекчи и Ана Мария, която както преди се безпокоеше за тяхното здраве. И друго, музикантите от Манхаймския оркестър а колкото повече Леополд го слушаше, толкова повече се убеждаваше, че няма по-добър оркестър в Германия — неведнъж изразиха възхищение от таланта на децата.

В добавка към всичко останало Леополд припечели тук още сто гулдена. Ала най-много го зарадваха думите на Карл Теодор. Като чу изпълнението на Волферл на цигулка — Волферл дотогава никога не бе свирил на цигулка пред публика, макар редовно да се упражняваше, — Карл Теодор възкликна:

— Господин Моцарт, вашият син е чудо, а вие, неговият учител, сте просто гений! Ако синът ви бе по-голям и ако няхахте и други задължения, щях с радост да приема и двама ви в моята капела.

Винаги, когато си спомнеше тези думи, Леополд сияеше от щастие и го обземаше съмнение — не бива ли на дело да провери

доколко е искрено предложението на манхаймския курфюрст? В Хайделберг Волферл постигна нова победа. Градският магистрат покани момчето — вестите за успехите на Волферл изпревариха неговата поява — да свири на великолепия орган в знаменитата хайделбергска църква „Свети Ду“, което само по себе си беше голяма чест. Изпълнението на Волферл се отличаваше с такава звучност, изразителност и красота, че магистратът заповяда да гравират на органа името му и какво е изпълнил, за да се запази навеки споменът за това събитие.

Във Франкфурт по настояване на Леополд освен обичайната програма Волферл свири още и на орган. Концертът привлече твърде много слушатели, публиката шумно аплодираше и бащата остана много доволен от прихода. Посланикът на Мария Терезия граф фон Перген поздрави Леополд за успеха. В този миг към тях се приближи човек на средна възраст, съпровождан от някакъв юноша. Той изрази желание да се запознае с импресариото, господин Моцарт.

Граф фон Перген ги представи:

— Господин Йохан Гьоте, един от нашите имперски съветници, и неговият син Йохан Волфганг.

Леополд почувствува, че графът не е твърде разположен към господин Гьоте, но се старае да бъде любезен, защото Гьоте се ползува с известно влияние. Забеляза, че лицето на бащата е навъсено, а синът е негова пълна противоположност. Наистина едрият нос и голямата уста на Йохан Волфганг не съответствуваха на образците за мъжка красота, но приветливият израз на лицето правеше юношата по своему привлекателен, особено в сравнение с намръщения баща.

— Господин Моцарт, моят син се интересува от вашия син — каза старият Гьоте. — Той не вярва, че е само на седем години.

— Да, само на седем. — Леополд погледна към сцената, където стоеше Волферл: момчето, без да обръща внимание на похвалите на заобиколилото го множество, търсеше с очи Ана Мария, желаейки да се увери в нейното одобрение, и когато тя му изпрати въздушна целувка, съвсем по детски се разсмя и поруменя.

— Но това е забележително — каза синът Гьоте. — Аз съм два пъти по-голям от него, свиря още от малък, а той е далеч по-добър.

— Моят син иска твърде много — поясни господин Гьоте. — На четиринадесет години той рисува и свири. Пише стихове, занимава се с фехтовка, езда...

— С една реч, завършен дилетант — насмешливо прекъсна стария Гьоте граф фон Перген.

— В никакъв случай! — ужаси се господин Гьоте. Като забеляза, че децата го очакват, Леополд побърза да въдвори мир:

— Уверен съм, господин Гьоте, че синът ви ще постигне много в живота. — Обикновен комплимент, но какво друго можеше да се каже?

— Хм. — Бащата съвсем не изглеждаше толкова сигурен.

Младият Гьоте каза:

— Господин Моцарт, щом синът ви е само седемгодишен, защо тогава носи като възрастен напудрена перука и нож, украсен със скъпоценни камъни?

— А той свири според вас като възрастен, нали?

— И още как! — с ентузиазъм изрече Гьоте.

— Тогава защо да не го обличаме като възрастен?

— Но той е още дете.

— Вие също сте облечен като възрастен.

— Аз съм на четиринадесет години.

— И все пак още сте дете. — Но като видя, че младият Гьоте изведнъж пламна както Волферл на сцената, Леополд добави: — Макар че сте преждевременно развит.

Гьоте-баща се намръщи, граф фон Перген се усмихна, но и двамата не казаха нищо.

Като искаше да покаже, че и той има изискани обноски, Леополд предложи на Гьотевия син:

— Млади господине, а не бихте ли желали да се запознаете със сина ми?

В душата си Леополд смяташе, че на момчето повече би му подходило да се запознае с Нанерл, само две години по-малка от него — с нея то щеше да намери общ език, — но после реши, че това е глупаво. И все пак у младия Гьоте имаше нещо много привлекателно.

Йохан Волфганг се замисли, но когато децата на Моцарт вече бяха съвсем близо, изведнъж отвърна:

— Не! — Какво ново може да каже на това малко човече за неговото изпълнение? Всичко е казано вече от другите.

И така на Волфганг Моцарт и на Йохан Волфганг Гьоте не им бе съдено дори да се запознаят; в историята всеки от тях влезе по свой път.

[1] Писмено нареждане на кредитен институт до друг кредитен институт или частно лице за изплащане сума на трето лице. — Б.пр. ↑

Същата вечер Леополд чу как господин Гьоте на френски, за да не го разберат, се оплакваше на граф фон Перген, че е безбожно Да се вземат четири гулдена и седем крайцера за удоволствието да се послуша как свирят две деца, колкото и талантиливи да са те, Леополд изпадна в ярост. Господин Гьоте високомерно предполагаше, че Леополд не знае френски, задължителен за немските благородници, и забележката му беше невежлива и недостойна. Преди да отпътува от Франкфурт, след още един доходен концерт, Леополд дръзко написа на прозореца на стаята си в странноприемницата: „Mozart, Maitre de la Musique de la Chapelle de Salzbourg avec Sa Famille, le 12 Aout, 1763“^[1]

След няколко седмици, намирайки се в Аахен, Леополд помисли дали да не пише на господин Гьоте за това как принцеса Амалия, *като чула* изпълнението на неговите деца, го помолила да не ходят в Париж, а да заминат с нея за Берлин, където без съмнение щели да ги приемат с отворени обятия. Принцеса Амалия беше сестра на Фридрих Прусски и подобна покана представляваше голяма чест. Леополд писа на Хагенауер:

„Принцеса Амалия всякак се стараяше да ме склони да замина с нея за Берлин. Тя обаче няма пари и дворът ѝ по-скоро напомня приют за сираци и бедняци, отколкото кралска свита. Ако всичките целувки, които дари на децата ми и особено на Волферл, се превърнеха в гулдени, щяхме да станем богаташи. Ала, както ти е известно, нито на стационарния надзирател, нито на стопанина на странноприемницата можеш да платиш с целувки.“

Когато принцесата продължи да настоява, уверявайки, че брат ѝ Фридрих с удоволствие ще чуе изпълнението на децата, Леополд

смирено отвърна:

— Ваше височество, за нас това е голяма чест и все пак ви моля да ми простите, задето не мога да приема любезната ви покана. Обещал съм децата да свирят пред краля на Франция и мадам Помпадур и нямам право да наруша думата си.

Леополд не бе дал никому никакви обещания, обаче като пристигна в Брюксел, предприе известни стъпки, за да си осигури препоръчителни писма до френския двор. Мина седмица, без да донесе на Леополд успех, и той реши на първо време да си осигури покровителството на принц Карл Александър, брат на императора и генерал-губернатор на австрийската провинция Нидерландия.

Принц Карл прие Леополд и се съгласи след няколко дена да чуе децата, но всичко остана само на думи.

Като почака напразно няколко седмици покана от принц Карл, Леополд свика семеен съвет. Той знаеше, че окончателното решение ще вземе сам, и не желаше да издава мрачното настроение, което растеше в душата му, но нали трябва да е наясно с мнението на жена си и децата? Те седяха в разкошната приемна на своя апартамент в хотел „Англи“ и веднага щом Леополд заговори за това, Ана Мария рече:

— Живеем твърде нашироко.

— Наех този апартамент от грижа за здравето на семейството и нашата репутация. Ако живеем по-скромно, високопоставените хора няма да ни приемат и да се отнасят към нас с уважение.

— Тези стаи са твърде луксозни, просто се притеснявам в тях.

— Трябва да свикваш с такъв живот.

— Никога няма да свикна — изрече Ана Мария с необичайна прямота.

— Кажете, Ана Мария, нима досега всички наши мечти не са се сбъждали?

— Вчера ти се оплакваше, че харчим твърде много.

— Но нали тези разноски покриваме не ние, а другите.

— Другите, другите — с тъга повтори тя. — Тъкмо ти постоянно твърдиш, че трябва да разчитаме единствено на самите нас.

— Вярно. Обаче нали припечелих повече, отколкото очаквах?

— Но и изразходва повече, отколкото очакваше.

Настъпи мъртва тишина.

„Въпреки всичките успехи ние не сме по-богати, отколкото в деня, когато напуснахме Залцбург“ — горчиво си помисли Ана Мария. Леополд бе обсипван с похвали, но никой не му предложи хубаво място и каквото и да говори сега, липсва му увереност в утрешния ден. Миналата нощ тя сънува, че отиват към гибел. Не посмя да разкаже за това на мъжа си — той не вярваше в лошите предзнаменования и щеше да ѝ се присмее. Леополд е учил история. Познава хората и умее да ги ласкае. Но нима може да се надникне в бъдещето? *Каквото било било. Каквото ти предстои, няма да ти се размине. Явно те ще останат до края на дните си скитници и никога, никога няма да имат сигурен покрив над главата, но какво можеше да направи тя? Само да го следва, дори ако ги заплашва преждевременна смърт.*

Изведнъж, сякаш за да разсее мрачните предчувствия. Ана Мария целуна Волферл и синът с любов отвърна на ласката ѝ. Без елегантните си дрехи, без напудрената перука и ножа, украсен със скъпоценни камъни, той изглеждаше така мъничък и беззащитен. Обзе я страстно желание да го предпази от всички беди; в този миг тя с радост би заменила неговата гениалност с обикновено човешко детство. Но трябва да се стегне. Леополд не ще одобри подобна слабост. И все пак Ана Мария попита:

— А ако децата поискат, ще се върнем ли вкъщи?

Мъжът ѝ укоризнено я погледна и каза:

— Навярно.

Ана Мария се обърна към Нанерл:

— Ти би ли искала да се върнеш у дома?

Нанерл се замисли. Харесваше ѝ, когато към нея се отнасяха като към голяма, но от време на време я обземаше страх при мисълта, че никога вече няма да види Залцбург.

— Мъчно ми е за нашите приятели. Иска ми се пак да спя в моето легло. — Нанерл се надяваше, че татко няма да се засегне от думите ѝ; ако някога се омъжи, избраникът непременно ще бъде като баща ѝ.

— А ти? — запита Ана Мария Волферл.

— Не зная, мамо.

— Ти вече не си малък! — рязко каза татко. — Трябва да имащ свое мнение.

Волферл не отговори. Харесваше му, когато Себастиан го обличаше в красиви одежди, обичаше да свири пред публика, която разбира от хубава музика, искаше да отиде в Париж, но чакането беше толкова досадно, пък и му бяха омръзнали безкрайните упражнения.

Брюксел с нищо не го привлече. Ако например можеше да композира музика — друго нещо, но татко искаше първо да се установят някъде за постоянно.

— Изнесохме концерти във всички големи музикални центрове на Германия — тържествено изрече татко.

— А ще свирим ли пред принц Карл? — попита Волферл.

— Кой знае — горчиво каза татко. — Принцът яде и пие като свиня, киска се като хиена и отгоре на всичко няма пари.

— Защо стоим тогава тук?

— Принц Карл обеща да ви чуе, не мога да го обидя.

— А защо през това време не свирим още пред някого?

— Принцът ще се засегне, ако не ви чуе пръв. — И татко стана, с което показваше, че разговорът е свършил. Съвсем както правеше Мария Терезия.

Няколко дена по-късно тържествуващият Леополд обяви, че очакването не се е оказало напразно: принц Карл ги бе поканил на премиерата на комичната опера от Николо Пичини „Добрата дъщеря“. Това говори недвусмислено за разположението на принца, твърдеше Леополд, но Ана Мария смяташе, че генерал-губернаторът просто проявява тщеславие.

Мама е права, реши Волферл. От своята ложа те виждаха далеч по-добре принц Карл, отколкото сцената.

След представлението принц Карл повика Моцартови в кралската ложа.

— Великолепен театър, нали? — каза той на татко. — Аз част по част го прекарах от Верона. Нужно бе голямо умение, за да го сглобим отново, но театърът си заслужава; от цяла Европа при нас пристигат хора само за да му се полюбуват.

— Напълно ги разбирам — каза татко с необходимата почителност.

— Не бихте ли искали да изнесете тук концерт?

— Ще го смятаме за чест, ваша светлост.

— Ваша светлост — попита Волферл, — нали представлявате императрицата, защо тогава имате италианска опера, италианци певци и театър също италиански?

— Какъв забавен малчуган! — възкликна принц Карл. — Струва ми се, Моцарт, че напразно го обличате като възрастен.

Волферл реши все пак да получи отговор на въпроса си — защо в тази опера всичко е италианско.

— Италианският език е език на музиката — строго му каза татко, — а Италия е родина на музиката.

Но момчето не беше удовлетворено от обяснението. „Добрата дъщеря“ изобилствуваше с бравурни пасажи, но нито един от тях не се отличаваше с мелодичната непосредственост на „Орфей и Евредика“. Освен това, за да предадат чувствата на героите, италианските певци напругаха гласовете си до появата на широко вибрато, от това се изкривяваше звукът и после — колко силно пееха те! В разгара на действието Волферл попита татко:

— Какво са се разкрещели толкова?

И татко отвърна:

— Те са италианци.

А сега изведнъж татко го смушка с лакът, за да мълчи, и каза:

— Забележително представление, ваша светлост, напълно достойно за такъв прекрасен театър. Не е чудно, че вашата опера е толкова прочута.

Колкото повече сипеше похвали татко, толкова по-внимателно принц Карл го слушаше. А когато татко обяви:

— Ваша светлост, струва ми се, че музикалният ви вкус не отстъпва на вкуса на вашия брат, императора. Ще бъдем щастливи да свирим пред вас — принц Карл просия в усмивка и изрази желание веднага да чуе изпълнението на децата.

По-късно татко наруга Волферл за неуместните забележки. Върнаха се в странноприемницата. Татко почна да готви програмата за

концерта на следния ден в оперния театър на принц Карл и Волферл повтори:

— На мен представлението не ми хареса. Татко обаче отвърна:

— Това не интересува никого, Волферл. Принц Карл е аристократ, а аристократите са господари в страната. На техните услуги е всичко, каквото пожелаят: ястията, конете, прислугата, развлеченията. Ние трябва да се примирим с това.

— Но няма е честно да се хвали лошата музика, татко?

— Честно е, ако имаш работа с аристократи. Трябва да се живее.

Волферл и на другия ден по време на концерта се опитваше да проумее този парадокс, който за негова почуда не вълнуваше никого друго.

Принц Карл хареса изпълнението на децата: той бурно ръкопляскаше, дари на татко сто гулдена. И препоръча децата на други Ценители на музиката.

Когато се готвеха да отпътуват от Брюксел, татко се похвали:

— Станахме с двеста гулдена по-богати. Това е повече от достатъчно, за да стигнем до Париж.

А на Хагенауер писа:

„Децата получиха много и скъпи подаръци. На Волферл му подариха две великолепни шпаги: едната от Мехлинския архиепископ другата — от генерал граф Ферарис. Нанерл получи от архиепископа фламандски дантели — и какви ли не още труфила от други лица. Сега имаме толкова кутийки за енфие, златни часовници и пръстени, че можем да отворим цял магазин“

После татко се обърна към семейството си и добави:

— Ако Париж прояви към нас отзивчивост, ще ни трябва може би още една карета за подаръците.

— Непременно ще трябва — уверено изрече Нанерл.

— Дано само парижани не ни вземат за провинциалисти — предупреди татко. — Не забравяйте, Париж се смята за център на света. Ако не го покорим, досегашните ни успехи ще загубят всякакъв смисъл.

[1] Моцарт, маестро от Залцбургската капела, със семейството си, 12 август 1763 година (фр). — Б.пр. ↑

В Париж ги очакваше приятна изненада. Графиня ван Ейк настоя да отседнат у нея и им предостави удобни стаи в чудесната си къща на улица „Сент Антоан“. Графинята беше жена на баварския посланик във Версай и дъщеря на граф Арко. И макар в детството си неведнъж да бе слушала Леополд у дома си и да го познаваше добре, той бе дълбоко убеден, че гостоприемството на графинята свидетелствува за едно: благоприятните отзиви за тяхното турне вече са стигнали до Залцбург.

Волферл хареса графинята — хубавичка и нежна. Тя предостави на негово разположение новия си, чудесен клавесин и заслуша със затаен дъх изпълнението на момчето. Особено я разчувствуваха няколко сонати. Когато Волферл свърши, тя го нарече „мило момче“ и го обсипа с целувки. Той бе готов да се разсмее от щастие, ако не беше едно обстоятелство: макар графинята да изтъкна, че изпълнението му й доставило голяма радост, най-неочаквано с очи, пълни със сълзи, заразказва как като дете свирила в Залцбург по цели дни на клавесина. Волферл разбра: графинята е самотна и тъгува за дома — сам той понякога изпитваше тъга, — но в следния миг тя почна да възхвалява Версай, неговата красота, блясък и изящество и да твърди, че собственичките на изисканите салони ще обожават Волферл.

Но въпреки възторга на графинята Версай мълчеше; Моцартови не получиха и от другаде покани. Графинята обясни това с факта, че първата покана трябва да изхожда от краля, а Луи XV сега бил в траур, ала Волферл не й вярваше твърде. Отново настъпиха дни на мъчително очакване; Волферл имаше чувството, че нищо не им предстои и че отново напълно ще зависят от капризите на аристократите, в главите на които са само модата и ловът. Волферл реши, че когато порасне, за нищо на света няма да търпи това уничително чакане и тези оскърбления. Татко явно започваше да се отчайва, когато ненадейно един свеж и ясен есенен следобед при графинята дойдоха някакви важни посетители.

Че са пристигнали важни гости, Волферл се досети по това с каква гордост и задоволство графинята им представи барон Грим и госпожа д'Епине.

Татко също изглеждаше доволен и Волферл, който се питаше какво ли очакват татко и графинята, не откъсваше очи от новодошлите. Той не можеше да определи възрастта на госпожа д'Епине — елегантна и добре гримирана, — но му хареса маниерът ѝ, грациозните жестове, мелодичният глас, който тя владееше до съвършенство като някакъв фин инструмент. Госпожа д'Епине разговаряше с него без нотка на покровителствен тон, като с равен, и Волферл се чувствуваше на седмото небе.

Барон Грим също се хареса на Волферл. Момчето забеляза прекрасната осанка на барона — за разлика от граф фон Ейк, който ходеше като патица, — острия му, пронизателен поглед и нормалния говор: графът говореше бавно и често дрънкаше глупости, а баронът не каза нито една глупост. Интересът, проявен от барона и дамата, обещаващо много. Естествено татко беше извънредно развълнуван от тяхното посещение.

Леополд си мислеше: „Фридрих Мелхиор Грим е човек, който заслужава внимание“ Научил, че Грим е най-влиятелният немец във френския двор, Леополд предварително разузна за него. Син на скромен регенсбургски пастор, Грим пристигнал в Париж през 1748 година на двадесет и пет годишна възраст и много скоро станал известен не само във Версай, но и в цяла Европа. Той беше доверено лице, приятел и кореспондент на най-големите френски мислители. Освен че изпълняваше задълженията на секретар при Орлеанския дук и се ползуваше с покровителството на принц дьо Конти — двама от най-влиятелните благородници в страната, — беше също и редактор на списание „Кореспонданс литерер“ и помагаше на Дидро за съставянето на знаменитата му „Енциклопедия“.

Макар литературното списание и „Енциклопедията“ често да изразяваха възгледи, противоположни на тези на Леополд — особено по въпроса за тържеството на разума над религията, — той се смяташе за твърде просветен човек, за да отрича тяхното значение. Леополд не одобряваше безбожието на Волтер и за нищо на света не можеше да се

съгласи с мнението на Русо за музиката, но и единият, и другият бяха сред най-популярните в Европа — ако го одобряха, това щеше да бъде много полезно, а нали и Волтер, и Русо редовно поместваха материали в литературното списание на Грим, също както философите Дидро и Бюфон. Наистина Леополд слабо се интересуваше от философите — смяташе ги за хора „не от този свят“, обаче не биваше да се забравя, че аристократите четяха Дидро и Бюфон.

Сред абонатите на „Кореспонданс литерер“ имаше такива важни особи като ерцхерцог Йосиф, Фридрих Прусски, Джордж III — крал на Англия, Екатерина Велика и Луи XV, който често изразяваше несъгласие със списанието, но се гордееше, че просветеният френски рационализъм оказва влияние на цяла Европа.

Шахтнер също получаваше това списание и бе споделил с Леополд, че Шратенбах като образован човек го чете и следи духовния живот в Европа, макар да забранява на поданиците си да четат Волтер и Русо. Да се появиш на страниците на „Кореспонданс литерер“ беше чест дори за противниците на списанието.

„Следователно всички високопоставени особи непременно ще научат за нас“ — разсъждаваше Леополд, докато слушаше внимателно Грим.

— Графинята любезно ме представи като барон — забеляза Грим, — но всъщност аз не принадлежа към титулуваната аристокрация. Дойдох тук да изразя преклонението си пред блестящия музикален талант на вашето семейство.

— Откъде научихте за нас? — запита Леополд.

— Славата на вашите деца изпревари пристигането ви. Немските читатели на моето списание писаха, че те са изумителни музиканти. А тъй като Версай е център на изкуството, не можехме да пропуснем възможността да го посетим.

— Чувахме, че синът ви не отстъпва на никой възрастен музикант — рече госпожа д'Епине.

— Напълно вярно! — възкликна Леополд.

„Струва ли си да се гордееш с това — помисли си Волферл. Голяма работа!“

— Имам много препоръчителни писма — продължи Леополд.

— Обикновено препоръчителните писма са съвсем безполезни — каза Грим.

— Във Версай са свикнали с тях — смекчи удара госпожа д'Епине. — Но съм уверена, че писмата, донесени от вас, господин Моцарт, не ще бъдат оставени без внимание.

— Необходимо е всичко добре да се обмисли — рече Грим.

„Този човек определено ми харесва“ — реши Леополд.

— С подготовката ще се заема аз — продължи Грим. — В „Кореспонданс литерер“ ще поместим статия за вашите деца и Париж ще заговори за тях. След това непременно ще ви поканят във Версай, а после ще ви помолят да свирите и пред самия крал.

— Не зная как да ви благодаря! — възкликна Леополд.

— Бъдете сдържан. Не постъпвайте като буржоа и никъде на нищо не се учудвайте. Постарайте се също да похвалите мадам Помпадур, ако реши да ви посвири на клавесин. Тя се мисли за музикална. Във Версай всичко зависи от дамите. Повечето от тях свирят на клавесин доста посредствено, но някои — превъзходно. Помнете, мадам Помпадур е много влиятелна.

— Какво още ще ме посъветвате, господин Грим?

— Не забравяйте, трудностите са неизбежни. Ще се намерят музиканти, които ще ви завиждат, хора, които ще почнат да хулят само защото не те са открили вашите деца.

— Вие сте откровен човек, господине.

Грим вдигна рамене, но преди Волферл да разбере какво искаше да каже татко, графиня ван Ейк се закашля. Отпърво на Волферл му се стори, че тя кашля нарочно, просто от неучтивост, за да попречи да бъдат зададени неудобни въпроси, но кашлицата все се усилваше и кърпичката на графинята се обагри с кръв. Волферл се изплаши, искаше да се хвърли към нея. Но графинята почна да успокоява всички — дребна работа, малко неразположение, — обаче лицата на възрастните станаха загрижени и Волферл разбра: никой не ѝ вярва.

Няколко дена по-късно в „Кореспонданс литерер“ се появи обширна статия: тя превъзнасяше очарованието и гения на Моцартови и в нея за голяма радост на Леополд безбожникът и поклонникът на Волтер — Грим — пишеше: *„За пръв път в живота си видях чудо — и това чудо са децата на Моцарт!“*

Моцартови бяха поканени да поживеят във Версай, недалеч от двореца. Те пристигнаха там на Бъдни вечер и присъствуваха на коледната литургия във великолепия кралски параклис, където децата се запознаха с френската хорово музика. Скоро им бе наредено да присъствуват на дворцовия обед, определен за първи януари.

Какво добро предзнаменование за новата 1764 година, ликуваше Леополд. Той дори забрави колко скъпо им излиза престоят във Версай, където всяка цепеница струваше пет су, а печките трябваше да се пълнят непрестанно. Както ги водеха през пищните апартаменти, Леополд забеляза, че резиденцията на Луи XV надминава разкоша на Шьонбрун, обаче много от стаите бяха по-занемарени и не се отопляваха. Но няма това имаше значение в този тъй тържествен момент? Двете дъщери на Луи, забелязали Волферл и Нанерл да стоят почтително и мълчаливо в коридора, тозчас дотичаха при тях, протегнаха им ръце за целувка и на свой ред целунаха брата и сестрата по бузата. Луи заповяда да настанят Волферл и Нанерл на кралската маса. Швейцарската стража вървеше пред тях, разчиствайки пътя.

Леополд сияеше от щастие. Шратенбах непременно трябва да научи за това.

Кралицата, Мария Лешчинска — дъщеря на сваления от престола полски крал, — така се интересува от „чудото на природата“, че настоя Волферл по време на обета да седи до нея и да разговарят.

— Успокой се — прошепна Леополд на развълнуваната Ана Мария. — Тя говори немски не по-зле от нас с теб.

Високата, слаба, непривлекателна шестдесетгодишна кралица се развесели от компанията на детето. Тя каза на краля, който не разбираше нито дума немски:

— Той се държи като малък придворен. Приятно е да имаш такъв гост.

Очите на всички бяха отправени към Волферл, краля и кралицата. Детето непринудено отговаряше на въпросите на кралицата, а тя от своя страна превеждаше думите му на краля.

Все пак крал Луи и кралица Мария далеч не бяха тъй добри събеседници като господин Грим или госпожа д'Епине, помисли си Волферл. Кралят или се колебаеше какво да каже, или просто не разбираше разговора на момчето с кралицата. Кралското семейство

повече се интересуваше от славата на Волферл, отколкото от изпълнението му и това също огорчаваше момчето. Кралят и кралицата не бяха слушали как свири той, а възхваляваха до небето неговия талант.

Когато след дворцовия обед господин Грим поведе момчето при мадам Помпадур. Волферл се надяваше, че тя ще се окаже по-умна от другите. Това е чудна жена, твърдеше Грим, има голям вкус.

По-разкошни от нейните покои Волферл не бе виждал. Великолепни канделабри от сребро и злато осветяваха пътя им, но особено впечатление му направиха голите жени, нарисувани по таваните.

Татко шепнешком обясни:

— Това са богините на любовта, рисувал ги е Буше, прочут художник и фаворит на мадам Помпадур.

Волферл не можеше да откъсне погледа си от тези жени. Какви тела! Какви прекрасни гърди и бедра! Той и преди бе виждал на картини голи тела само че не така красиви. В Брюксел татко му показва картините на Рубенс, обаче в сравнение с Буше жените на Рубенс изглеждаха дебели и груби. Да можеше да разгледа тези картини по-отблизо! Нима жените могат да бъдат толкова прекрасни? В тях имаше нещо мамещо и в същото време така нежно, дали някога ще му се удаде да срещне такива жени? При мисълта за това Волферл поруменя и отвърна очи. Беше го срам от мама и Нанерл. И все пак продължаваше да поглежда крадешком към тавана: така приятно е да се гледат тези жени, не може в това да има нещо лошо.

Мадам Помпадур разочарова Волферл. Той мислеше, че е красавица, а се оказа, че това е жена на средна възраст като мама, по-скоро миловидна, отколкото красива. При това заповяда да го настанят като някое бебе върху една позлатена мраморна маса.

Волферл реши да покаже, че не се сърди, и се наведе да я целуне, но мадам Помпадур се отдръпна. Огорченият Волферл изтърси:

— Представи си, татко, тя не иска да ме целуне! Та мен ме е целувала самата императрица!

Мадам Помпадур се изчерви, после сухо се усмихна и рече: Господин Грим, момчето е лошо възпитано. Според вас то наистина ли е чак такова чудо?

— Трябва да чуете как свири.

— А слушала ли го е кралицата?

— Знаете, че тя предпочита картите. — Гласът на Грим стана увещаващ: — Вие първа в Париж можете да чуete изпълнението на момчето.

Тя помисли, после с хладно високомерие рече:

— Отстъпвам тази чест на другите. На онези, които повече ще го оценят.

Волферл се обърна към нея със същата студенина и Грим не можеше да разбере дали малкият ѝ подражава, или ѝ отговаря като равен с равен:

— Моля ви, мадам, свалете ме от масата.

Мадам Помпадур изпълни молбата му, но не го целуна и не пожела той да свири на подарения от краля клавесин, където бяха нарисувани портретите на двамата.

Леополд очакваше, че баронът ще се разсърди на Волферл, обаче Грим, като ги изпращаше до портшезите^[1] каза без всякакво раздражение:

— Мадам е много болна, но крие това от краля. Всеки ден се гизди и въобще се държи така, сякаш е съвсем здрава. Луи не обича да има болни около него. Те му действуват угнетително. Нейните усилия обаче ѝ струват много.

— Какво ѝ е? — попита Леополд.

— Туберкулоза. Лекарят нарича тази болест „конгестия на белите дробове“.

— Струва ми се, че от това е болна и графиня ван Ейк.

— Според слуховете, да. Но и едната, и другата отказват да легнат на легло. Боя се, че упорството им ще ги погуби.

— Нима работите стоят тъй зле? — попита смаяният Леополд. И двете дами бяха облечени по последната мода и водеха бурен светски живот.

— Така изглежда. Но дали е точно така, никой не знае, те пред никого не искат да признаят, че са неразположени, камо ли болни.

— Не смятате ли нашата визита при мадам Помпадур за напразна?

— В никакъв случай. Да бъдеш поканен от нея, това придворните смятат за голяма чест. Не е беда, дето не чу изпълнението на децата. Сега за тях ще заговорят всички. Любопитството е

възбудено. А да свирят, те ще успеят. Ще видите, че скоро ще получите покана.

— Тя не пожела да целуне Волферл. А нали той, както сам се изразихте, е толкова мило дете?

— Във Франция това не е прието. От целувката ружът ще стане син. Париж не е Германия, господин Моцарт. Франция е изискана страна и хората тук са по-изтънчени.

— По всяка вероятност мадам Помпадур е била истинска красавица, тя и сега е още хубава.

— Когато я срещнах за пръв път, беше най-голямата красавица на Франция — отвърна Грим.

Леополд се усмихна вътрешно: когато трябва, той в нищо няма да отстъпи на който и да било французин.

Привечер настроението на татко се промени. И той рече нещо, което поразя Волферл. Това стана, когато му помагаше при събличането — Волферл вече можеше и самичък, но то бе една от проявите на татковата любов; Леополд изведнъж каза със злост:

— Никога не бива да разчитаме на проститутки!

Волферл, чул думите на господин Грим и изпълнен с жалост към мадам Помпадур, учудено попита:

— Но нали тя е любовница на краля?

— Какво от това?! Пред никого не повтаряй тези мои думи, но тя си е най-обикновена проститутка и кой знае защо вдигат толкова шум около нея. Помни хубаво: никога не разчитай на проститутки.

— А госпожа д'Епине? Нали за нея ти ми каза, че била любовница на господин Грим?

— Това е друго нещо.

И татко не се впусна да обяснява нищо повече. Но когато Волферл попита какво е намерил кралят в мадам Помпадур, Леополд язвително отвърна:

— Негово величество е луд за кучета, коне, лов и кутийки за енфие, а пред бойното поле предпочита леглото.

Няколко дена по-късно Волферл получи покана да свири пред кралската двойка на кралския орган във версайския параклис. Загриженият татко каза на Грим, че Волферл свири по-добре на

клавесин, но той обясни: от времето на Луи XIV органът се смята за крал на инструментите и инструмент на кралете. При това то ще бъде чудесна възможност момчето да се изяви. През това време Волферл с удоволствие наблюдаваше как Себастиан кърди перуката му, четка камзола и шапката, изобщо се грижи за него като за малък благородник. Научи още, че органът, на който ще свири, е любимият инструмент на Франсоа Купрен, наречен Велики и смятан за най-добрия френски органист. Волферл обаче не се плашеше, нито изпадна в прекалено благоговение. Органът си е орган, важното е да бъде добър.

Волферл хареса чистия тон на органа, макар че, както му се струваше, тембърът можеше да бъде и не толкова рязък. Дълго му ръкопляскаха и го обсипаха с комплименти, но най-важната похвала дойде от устата на краля. Като се обръщаше към Грим, кралят каза:

— Този музикален феномен заслужава още по-голямо внимание, защото произхожда от страна, която рядко дарява на света първостепенни таланти.

Волферл се поинтересува защо кралят не му е казал това лично.

— Луи обича младите, но се бои от нови хора, от хора, които не познава и не знае какво да говори с тях — обясни Грим.

Няколко минути след преценката на краля децата получиха още една покана: запитаха Грим дали Моцартови биха се съгласили да изнесат концерт пред принц дьо Конти. Този път се развълнува дори Грим.

— Принцът е най-образованият човек във Франция — каза той на Леополд. — Само една одобрителна дума от него и на вашите деца им е осигурена световна слава.

„Дори Грим да преувеличава — мислеше си Леополд, — все пак това е рядка сполука.“

Оптимизмът на Леополд се засили, защото докато децата се готвеха за концерта, бяха им връчени кралски подаръци: петдесет луидора и златна кутийка за енфие, собственоръчно изработена от краля.

— Знак на най-високо одобрение — каза Грим. — Негово величество най-много от всичко на света се гордее със своите кутийки

за енфие.

[1] Портшез — вид преносимо кресло, в което може да се седи полулегнал. — Б.пр. ↑

Четиридесет и шест годишният Луи Франсоа дьо Бурбон, принц дьо Конти и член на кралското семейство, любимият братовчед на краля, се гордееше с музикалния си вкус. Стройният елегантен аристократ беше личен секретар на краля, подкрепяше съюза с Мария Терезия и устройваше в двореца си най-добрите музикални вечери. Покани цвета на обществото и най-прочутите музиканти да чуят „децата-чудо“ на Грим.

Леополд, макар силно поласкан от поканата на принца, бе обезпокоен от присъствието на музикантите. Но както винаги внимателно разгледа обстановката, за да определи доколко богат е покровителят му. Богатството на принца му направи дълбоко впечатление. Леополд рядко бе имал възможност да види такава разкошна приемна. Копринените гоблени и изящната мебелировка струваха цяло състояние.

Сред гостите Леополд забеляза мнозина влиятелни придворни. Мъже с напудрени перуки, панталони до под коляното в най-различни цветове, бели копринени чорапи и шпаги, украсени със скъпоценни камъни, блестяха с разкоша на своето облекло, сякаш поне в това искаха да надминат жените. Принцът се оказа твърде любезен домакин; изискано учтив, той приемаше гостите, застанал до сегашната си любовница, госпожа графиня дьо Тесе.

Но Леополд нито за миг не забравяше за музикантите, тяхното присъствие го караше да се чувства неудобно. Никой от тях не дойде при Моцартови, стояха настрана. Леополд лесно ги различаваше сред тълпата по скромното им облекло, отговарящо на по-ниското им положение в обществото, а също и по липсата на шпаги — нямаха право да носят оръжие.

Въпреки всичко, по това колко се радваше на присъствието им принцът, Леополд разбра, че тук не са събрани обикновени музиканти. Може би са настроени към децата враждебно, щом никой от тях не забелязва присъствието на семейството. Нима толкова ги презират? Навярно защото е неприятно да ти съперничат някакви деца. Той добре

разбираше реакцията им. На тяхно място щеше да се чувствава точно така.

Леополд отдъхна с облекчение, когато Грим го хвана под ръка и го поведе към срещуположния край на приемната да го представи на музикантите: Жан Филип Рамо, надживял много музикални врагове и сега осемдесетгодишен, беше единственият френски композитор, признат навсякъде, дори в Италия; Арман Луи Купрен, роднина на „Великия“ Купрен и сам изтъкнат органист; Пиер Гавиние, който сега, на тридесет и седем години, се смяташе за най-добрия френски цигулар; младият привлекателен Франсоа Госек, наскоро назначен от принца за капелмайстор; Йохан Шобер, смятан със своите двадесет и три години за младо дарование и въпреки немския си произход успял да стане любим композитор и клавесинист на принца; и накрая Готфрид Екхард, малко по-възрастен от Шобер и също немец по произход — известен композитор и виртуоз клавесинист.

Грим представи Леополд като капелмайстор на негова светлост принц-архиепископа на Залцбург, но за Леополд беше ясно — интересува ги не самият той, а Волферл, те не вярват много на слуховете за таланта му и са поразени от младата му възраст. Не са очаквали, че Волферл всъщност е още по-малък, защото Шобер, който печелеше слава най-вече поради младостта си, рече:

— Ние разбираме, Моцарт, че се ръководите от най-добри намерения, но...

Леополд веднага настръхна:

— Какво искате да кажете?

— Синът ви е съвсем малък. Няма да му дадеш повече от пет години.

— Седемгодишен е. — Волферл току-що бе навършил осем.

— Нека да е на седем, пак си остава твърде малък! — говореше Шобер с раздражение.

— Какво отношение има това към изпълнението?

— Много голямо. Несъмнено ще трябва да направим отстъпка заради възрастта.

— В никакъв случай! Той свири като възрастен музикант.

Шобер насмешливо се усмихна. Рамо, който внимателно следеше разговора, каза:

— Почнах да свиря пред публика, когато бях на седем години. Всички възрастни музиканти ме намразиха.

— Вие обаче сте станали все пак велик музикант — с ласкателен тон забеляза Шобер.

— Затова още по-силно ме намразиха — каза старецът. Леополд се обърна към Грим и го запита с официален тон, макар да бяха вече много близки приятели:

— Кажете, господин Грим, нима синът ми свири като дете?

— Разбира се, не. Но защо ми задавате този въпрос?

Преди Шобер да успее да отговори на Грим, при тях дойде принц дьо Конти.

— Господин Моцарт — каза принцът, — бих желал децата да свирят първи, след тях господата Екхард и Шобер, понеже са също клавесинисти и немци, а после отново вашият син с импровизации на теми от техни произведения, защото се говори, че можел да импровизира на всякаква тема. Съгласен ли сте?

Това беше по-скоро заповед, отколкото допитване и Леополд бе принуден да се съгласи, макар да се опасяваше, че подобни импровизации могат да се окажат не по силите дори на Волферл.

Волферл разбираше, че събраните всъщност се интересуват само от третата част на програмата — неговите импровизации. В мъртвата тишина той пристъпи към клавесина. Добре че този път татко не се зае да го слага на стола. Време беше да се изостави този навик, защото той е вече на осем години. Волферл бе разочарован от това, че на концерта не присъства графиня ван Ейк — тя би оценила неговите импровизации, — но татко каза, че графинята е болна. После почна да импровизира на тема от соната на Екхард и забрави за всичко. Импровизирането винаги му доставяше огромна радост. Той обичаше това вдъхновено творчество, новостта на неочакваното. Звучите се раждаха без всякакво усилие. Наслаждаваше се на чувството за свобода. Имаше ли тема, вече си представяше рисунъка на мелодията, останалото беше лесно.

Като видя с каква лекота Волферл подражава стила на Екхард, Леополд се успокои, а уверената импровизация на детето върху тема от Шобер предизвика у него такъв възторг, сякаш сам той я съчиняваше.

Това беше чудо. Волферл оставаше верен на темата на Шобер и все пак музиката беше само негова. Момчето развиваше темата с необикновено майсторство. Напълно се бе вживяло в нея.

Волферл с радост импровизира върху темата от Екхардовата соната — тя се отличаваше с лекота и мелодичност, — но изпадна в истински възторг, като чу сонатата на Шобер: мелодичността, живият характер и блясъкът на музиката на този композитор завладяха Волферл и придадоха особена яркост на изпълнението му. Ето такава музика би искал да съчинява. В своята импровизация той все пак оставаше верен на създаденото от Шобер и се намираше в състояние на пълно блаженство. Сякаш свиреше пред самия бог.

Но Шобер каза:

— Това не ме поразява. Не вярвам, че момчето е импровизирало. Навярно предварително е знаело моята соната — доста близо се придържаше до темата, сякаш гледаше нотите.

— А на мен много ми хареса как то импровизира моята творба каза Екхард. — С нея не би могло да се запознае предварително. Защото не е отпечатана.

— Сонатата ми беше отпечатана в Германия — настояваше Шобер, — тъкмо там, където младият Моцарт е концертирал.

Госек, който съперничеше на Шобер в домогванията си до милостта на принца, подкрепи Екхард; Купрен, недоволен от това, че кралят бе похвалил изпълнението на детето на неговия орган, се съгласи с Шобер; Гавиние, чужд в тази среда, не каза нищо; възрастният Рамо подряма цялата импровизация.

Принцът беше доволен от спора. Концертът обещавахе да предизвика сензация, изпълнението на момчето ще се обсъжда във всички салони.

— Господин Шобер — предложи той, — а защо вие не предложите някоя съвсем нова творба, тогава ще стане ясно може ли господин Волфганг да импровизира на непозната тема. Ако успее, ще сметнем, че обвиненията ви са неоснователни.

Шобер не успя да изсвири и няколко такта от новата си, доста сложна тема, когато Волферл възкликна:

— Моля ви, позволете ми, ваша светлост!

Новата тема, весела и грациозна, звучеше в ушите му.

Принцът одобрително кимна и Шобер отстъпи клавесина. Волферл импровизираше така, сякаш бе познавал темата цял живот.

Лицето на Шобер стана още по-напрегнато, обаче когато Волферл свърши, избъбри няколко думи на похвала, неискрени според Леополд.

— Вие, Грим, излязохте прав по отношение на момчето — каза принцът. — Не можем да се съмняваме в неговото дарование, то е очевидно. Как смятате, Шобер?

Шобер се поклони:

— Ваша светлост, съгласен съм, детето умее да импровизира. Само че в музиката му няма нищо самотно. Тя е изградена върху моята тема.

— Но я изтълкува по своему — подчерта Грим.

Шобер се усмихна.

— Така, че тя стана почти негово съчинение. Това ли искате да кажете, Грим?

— Да — съгласи се малко неуверено Грим.

— Ако момчето е наистина толкова гениално, трябва да съчинява собствени творби.

Грим се поколеба дали да възрази. И когато принц дьо Конти се съгласи с Шобер, той въпросително погледна Леополд — но и бащата не знаеше какво да отвърне.

Шобер продължи:

— Ако беше възрастен музикант, неговите импровизации нямаше да поразят никого, щеше да минава за добър изпълнител, нищо повече.

Грим изведнъж загуби обичайното си самообладание.

— Господин Моцарт, вие ми казахте, че на шест години синът ви е съчинил концерт! — възкликна той.

— Нямаше дори шест. Но, разбира се, това беше несвършена творба.

— Аз съчиних няколко сонати — рече Волферл. — Преди да тръгнем от Залцбург.

— И може да се изпълнят? — със съмнение попита Шобер.

— Да, разбира се, те са съвсем леки.

— Леки? Ти навярно скоро ще се заловиш и за опера.

— Исках, но татко каза, че ми е още рано.

— Изглежда, ще трябва да почакаш година-две — присмя се Шобер.

— Аз бях петдесетгодишен, когато съчиних първата си опера — неочаквано се намеси Рамо.

— Сега са други времена, господине — каза Волферл. — Татко ми разреши да напиша опера, щом навърша десет години.

— Нима още нямаш десет? — попита Шобер.

— Вече казах, че е на седем — отвърна Леополд. Преди Волферл да успее да поправи татко — че е вече на осем, — Леополд забеляза скептичните им усмивки и добави: — Можете да пишете до Залцбург, откъдето ще потвърдят.

— Въпросът е в това умее ли момчето да пише музика. Възрастта му не ни интересува — каза Шобер.

Отчаянието, изписано на лицето на Грим, и страхът да не изгуби неговата поддръжка заставиха Леополд да възкликне:

— Но малкият и сега композира!

— И кому смята да посвети произведението си? — не млъкваше Шобер. — Сигурно на негово величество?

— Отгатнахте. Съчинява соната за дъщерята на краля.

Волферл се учуди. Той нищо и за никого не съчиняваше, но с удоволствие би се заел, особено след като чу прекрасната музика на Шобер.

— Навярно ще съчини соната и за мен? — запита принц дьо Конти.

— Ще бъде чест за нас — отвърна Леополд и като забеляза ехидната усмивка на Шобер, добави: — Сонатите ще бъдат не за клавесин, а за клавесин и цигулка.

— Вие ще му помогнете, разбира се — уточни Шобер.

— Ако желаете, можете да седите до него, докато пише нотите — парира удара Леополд.

— Вие ни най-малко няма да ми пречите — увери го Волферл.

— Благодаря, не мога да губя време за подобна глупост.

— Волфганг ще завърши сонатите след една-две седмици — подчерта Леополд. На лицето на принц дьо Конти се изписа недоверие; той обаче изрази желание да притежава една от тези сонати, дори тя да се окаже съвсем елементарна.

Рамо, изслушал последната импровизация на Волферл, рече:

— Момчето без съмнение притежава рядко чувство за хармония. Уверен съм, че ще напише сонатите както трябва, и бих искал да ги чуя.

— Това е невъзможно — упорствуваше Шобер, — няма да се справи. Работата не е само във възрастта, а и в много други неща. Неговата подготовка, неговата...

Рамо не го остави да завърши:

— С разрешението на негова светлост ще възложат тези сонати на моя гравьор.

Принцът се съгласи и като добави: — След две седмици ще очакваме да чуем сонатите, — освободи музикантите и се върна при гостите си.

Защо господин Грим се вълнува така, мислеше Волферл. Напразно техният приятел постоянно пита кога ще бъдат завършени сонатите. От концерта в двореца на принца мина само седмица, а господин Грим се отбиваше при тях едва ли не всеки ден — да се осведоми как върви работата. Татко беше с него вежлив, но тъжен. Той за разлика от господин Грим знаеше, че при такива случаи не бива да се бърза. Въпросът не е във формата. Волферл би могъл да напише соната много бързо, но му се искаше музиката да бъде така ярка и грациозна, както в сонатата на господин Шобер, а за съчиняването на такава музика се изискваше време.

Освен това графиня ван Ейк легна на легло и трябваше да се свири тихо, макар тя да настояваше Моцартови да останат в дома ѝ и Волферл да се занимава с музика както преди. Болестта на графинята обаче силно безпокоеше Волферл. Всеки път, когато го допуснеха в спалнята при нея, той се ужасяваше от вида ѝ. А тя се радваше на неговите успехи, те сякаш ѝ вдъхваха живот.

— Нали всъщност и двамата сме родом от Залцбург — прошепна графинята веднъж на Волферл, когато се бе почувствувала по-добре.

Той кимна, но му стана много тъжно и когато седна отново да работи над сонатата, беше сигурен, че това непременно ще се отрази на музиката.

Волферл все още търсеше мелодия, на която да се довери, когато татко каза:

— Можеш да вземеш някоя известна мелодия, ако тя ти харесва.

— Дори мелодия от Шобер ли? — Музиката на Шобер му харесваше най-много.

— Дори от Шобер.

— А аз мислех, че той не ти харесва, татко.

— Това няма отношение към творбите му. Пет пари не давам за френската музика, но Шобер е немец, колкото и да се прави на французин, и това се чувствава в творбите му.

Мелодиите на Шобер непрекъснато звучаха в главата на Волферл.

— Можеш да вземеш за основа всяка мелодия, която знаеш.

Волферл избра мелодията от Шобер, която най-много му харесваше, преобрази я по свой вкус, а после почна да я развива, съчетавайки партията на клавесина с партията на цигулката, както това правеше татко.

Сега в стаята прозвучаха мелодични съзвучия, Волферл ги слушаше с наслада. Те искряха, преливаха се с вълшебна лекота, той направи цялата соната да искри, да кипи от живот и сам беше омагьосан от пленителната музика. Седя на клавесина, докато мама не каза:

— Леополд, нима Волферл не забелязва, че вече е съвсем тъмно? Нищо не се вижда.

Но на Волферл не му трябваше да вижда, след като можеше да чува. Мама запали свещите и го повика за вечеря. Той беше гладен, но не можеше да се откъсне. Първата соната беше почти завършена, оставаха само заключителните акорди.

На масата той мислено просвири финала на сонатата и когато си легна, дълго не можа да заспи. Страхуваше се да не забрави края. В главата му звучаха толкова музикални фрази! Като се събуди на сутринта, Волферл установи, че помни цялото съчинение от предишната вечер. Това беше чудесно.

Татко внимателно прегледа сонатата и каза:

— Става за изпълнение. Ще ги задоволи. — И облекчено въздъхна. Сонатата беше детска по тема и в нея се чувствуваше влиянието на Шобер, наистина без неговия блясък и дълбочина, но тя се отличаваше с яснота и добро изграждане, соната за клавесин и цигулка, напълно годна за изпълнение — съчинение на неговия син.

Следните няколко дена Волферл довършва сонатите. За него това бе увлекателна игра. Волферл заставяше клавесина и цигулката да пеят дует и изпадаше във възторг от тяхната покорност; вземаше познати мелодии и ги обличаше в нова, колкото е възможно по-релефна форма. Бе така погълнат от работата, че вместо две сонати съчини четири.

Той никак не се учуди, когато татко каза:

— Сонатите ми харесват.

На Волферл те също се харесаха. Да имаше повече опит, щяха да излязат по-сполучливи, но и така бяха мелодични, ясни и живи като тези на Шобер.

Принц дьо Конти покани Рамо, Шобер и Екхард да чуят сонатите на Волферл. Принцът бе поразен от правилната им конструкция. Той каза на Грим:

— Прав бяхте, това е необикновено дете.

Но Шобер остана недоволен.

— Ваша светлост, детето е подражавало на мен.

— Възможно е — отвърна принцът. — Но нима това е престъпление?

Шобер не успя да отговори, защото Волферл каза разпалено:

— Та това е най-хубавата музика в Париж! — И дори Шобер не можа да сдържи усмивката си.

— Подражанието е най-искрената похвала — побърза да се намеси Леополд, — а темата е лично негова.

— Много съжалявам, че Волферл не е подражавал на мен — добави Екхард.

Рамо с мъка се надигна, опирайки се на бастуна си, и със старческия си глас обяви:

— Андантето на последната соната е много изразително и оригинално. Господин Шобер трябва да е щастлив, че момчето е харесало неговата музика. Щях да бъда безкрайно радостен, ако моята музика бе му направила същото впечатление.

С несигурни крачки той отиде до Волферл, който седеше още пред клавирина, и го целуна по двете бузи.

Волферл поруменя. Този подарък бе за него по-скъп от всичките пари и подаръци, получени досега. Принц дьо Конти забеляза:

— Господин Шобер, момчето притежава добър вкус, щом подражава на вашия стил.

Шобер махна великодушно с ръка и отвърна:

— Ваша светлост, щом това не смущава него, аз съвсем няма от какво да се смущавам.

— Значи признавате, че Волферл е композитор? — попита Леополд.

Шобер се поколеба, но като видя намръщеното лице на принца, измърмори:

— Вашата зрелост и опит ви дават възможност по-добре да съдите за такива неща.

— Без съмнение той е композитор и истински виртуоз — заключи принц дьо Конти сърдечно. — А вие, господин Грим, заслужавате най-голяма похвала, защото ни запознахте с това мило и рядко даровито дете.

Трябваше някому да се подарят сонатите — подготовката отне няколко дена. Волфганг искаше да ги посвети на графиня ван Ейк и госпожа д'Епине, доколкото бе прието музикалните съчинения да се подаряват на дами, при това и двете се отнасяха нежно към него, но Грим настоя да ги поднесе на тези, от които ще може да се очаква най-голяма изгода: дъщерята на краля, принцеса Виктоар, и любовницата на принц дьо Конти, графиня дьо Тесе.

На Волферл му беше все едно какво ще напише, обаче Леополд изпадна във възторг, като прочете посвещенията, съчинени от Грим. Вярно, те бяха твърде прочувствени, но Леополд не се съмняваше, че приятелят му си знае работата. Затова много го учуди отказът на графиня дьо Тесе да приеме посвещението.

— То е твърде ласкателно — каза тя. — Аз не заслужавам такава възхвала: трябва да бъде по-сдържано.

Грим се засегна, но изпълни желанието ѝ. Рамо, както обеща, предаде сонатите на своя гравьор, най-добрия в Париж, и той им направи копия, след което всяка от двете дами получи по две сонати.

На Волферл особено му хареса това, че татко заръча да се подпише на тях *И. Г. Волфганг Моцарт* и оттогава започна да го нарича Волфганг.

Графиня ван Ейк почина през един мрачен, потискащ следобед. Дъжд бе валял цяла сутрин и небето беше тъмносиво. Ана Мария прие тежко нейната смърт. Тя знаеше, че графинята е обречена, но просто не можеше да повярва, когато слугата ѝ донесе тази печална вест. Леополд и децата бяха в театъра, репетираха програмата на първия публичен концерт в Париж, а тя приготвяше вечерята. Отмаляха ѝ ръцете, като научи това — графинята беше самата доброта: олицетворение на техния дом, на Залцбург. Ана Мария бе покъртена дълбоко. Тя си спомни деня, когато графинята напускаше Залцбург, за да се омъжи за граф ван Ейк. Дори обикновено съдържаният граф Арко изглеждаше загрижен, сякаш предчувствуваше, че се разделя завинаги с дъщеря си. Какъв страшен удар за него, помисли си Ана Мария с тъга. В Залцбург граф Арко беше всемогъщ, а ето че не можа да спаси дъщеря си.

Ще се упреква ли за това, че е пуснал детето си да замине далеч от родния дом, да умре в чужбина? А ако същата участ постигне и някой от тяхното семейство? Ана Мария потръпна. В тази мисъл имаше нещо ужасно, нещо нечестиво.

Същата вечер мама беше особено нежна с Волфганг. Тя винаги го целуваше, когато той се прибираше вкъщи, но сега просто не ѝ се искаше да го пусне от прегръдките си. После повика татко настрана и му каза нещо, което той прие без особена почуда, но все пак се разстрои и пребледня.

А когато Волфганг попита мама как се чувства графинята, татко предупредително я погледна и тя отвърна:

— Графинята замина.

— Закъде?

— Ще ти кажем после.

Сложиха го рано да спи, сякаш им пречеше. Но Волфганг не можеше да заспи. Имаше чувство, че се е случило нещо ужасно. Като

отиваше до тоалетната, срещна Нанерл. Сестра му сякаш беше плакала и не почна както обикновено да му се присмива. Волфганг попита:

— Какво се е случило?

Нанерл отвърна:

— Още си малък, няма да разбереш. — Тези й думи го накараха да я намрази. Никога не бе допуснал, че може да се изпитва подобно чувство към сестра, но Нанерл, погълната от своите мисли, сякаш забрави за присъствието му.

На другия ден напуснаха къщата на графинята. В новата квартира оставиха Волфганг на грижите на Нанерл, а татко и мама отидоха някъде следобеда. Нанерл навярно знаеше къде, но мълчеше. Същата нощ, след като родителите му се бяха върнали вкъщи, Волфганг сънува, че се е изгубил. Не можеше да намери нито татко, нито мама. Събуди се, облян в студена пот, и видя до леглото си разтревожената мама: с нежен глас тя му запя приспивна песен и той заспа.

На следното утро Волфганг пак попита за графинята, а мама каза:

— Тя замина на дълго пътешествие.

— Защо сте толкова печални? Ще я видя ли отново?

Никой не отговори, всички си дадоха вид, че са заети с нещо.

Волфганг седеше до прозореца в новото жилище недалеч от улица Сент Оноре, където му предстоеше концерт с Нанерл, а графинята бе все пред очите му. Отказа да вечеря, което рядко му се случваше, и никой не настоя той да се нахрани, дори татко. Времето беше ужасно, бурни потоци дъжд се лееха по улицата — бе почти невъзможно да се ходи по нея. Въпреки това двама мъже газеха из водата, с факла в едната ръка и носилка в другата. Нещо дълго, покрито с чаршаф, лежеше на тази носилка и Волфганг откри, че това е жена — очертанията на тялото ясно изпъкваха под подгизналия, шибан от вятъра чаршаф. Момчето извика от страх, но още преди мама да дойде при него, знаеше какво е видяло.

Това е погребение — скръбно прошепна мама, — погребват някаква бедна жена, но нямат пари за ковчег. — Лицето на графинята отново изникна пред Волфганг и той разбра какво се бе случило с нея. Обзе го ужас. Как е възможно графинята да бъде лишена от живот, същия този живот, който така преливаше в него?

Дъждът силно чукаше по покрива — той сякаш никога нямаше да спре. — Волфганг не можеше да заспи и най-сетне въпреки тъмнината и студа се промъкна до спалнята на татко и мама, с надеждата да намери при тях утеха.

Мама искаше да го вземе в леглото, но татко забрани:

— Той вече не е малък.

— Тогава трябва да му кажеш истината.

— И да провалим концерта?

— Винаги си твърдял, че трябва да знае за живота самата истина.

— Графинята не е умряла, нали? — умолително запита Волфганг, като вложи в тези думи, в самия звук на гласа си цялата своя надежда.

— Добре, кажи му ти — съгласи се татко. Такава била волята божия — каза мама и заплака, а на Волфганг му прилоша и трябваше да се втурне към клозета.

Опасенията на Леополд се оправдаха — на другата сутрин Волфганг бе болен и концертът в театъра трябваше да се отложи. Това беше голяма злополука — бяха успели да уредят публичния концерт единствено с ходатайството на принц дьо Конти. Съгласно френските закони пред публика имаха право да свирят само хора на служба при краля и Луи XV можеше всеки момент да ги лиши от тази привилегия. Благодарение на принц дьо Конти нарушиха закона, господин Грим пое върху себе си грижата за уреждане на концерта, по всичко личеше, че приходът ще е голям.

Ана Мария съвсем се обърка. Първият лекар, когото повикаха, намери, че момчето страда от ангина, обаче не знаеше как да я лекуват. Вторият установи ревматизъм и заяви, че ще го изцери само времето. Като видя, че състоянието на Волфганг не се подобрява, Грим нарече двамата лекари глупци и обеща да изпрати домашния си лекар — той ще излекува момчето. Този учен мъж и верен абонат на „Кореспонданс литерер“ внимателно прегледа Волфганг и обяви:

— По всяка вероятност има възпаление на белите дробове, а и гърлото му е обложено. — Ана Мария се изплаши, решила, че Волфганг се е заразил от графинята. Лекарят добави: — Трябва да се ваксинира против едра шарка. И сестра му също.

Но Леополд се възпротиви.

— Това е кощунство — каза той на Ана Мария. — Трябва във всичко да се уповаваме на божието милосърдие.

Ана Мария, по-набожна от Леополд, този път не се съгласи. Ваксинациите току-що се бяха появили, нещо ново и непривично, но бе чула, че някои аристократи вече са ваксинирали децата си. Леополд обаче настояваше на своето и за Ана Мария остана само едно средство майчината любов. Лека-полека меланхолията, обзела Волфганг се разсея, той се ободри и след няколко дена стана от постелята и се зае с упражненията.

Публичният концерт има такъв успех, че Грим уреди още един. Вторият концерт даде не по-малък приход и затова Ана Мария доста се учуди, когато Леополд изведнъж взе решение да заминат за Лондон. Освен публичните концерти децата отново изнесоха концерт във Версай, дадоха няколко концерта в домовете на аристократи; дамите, прочутите салони, които диктуваха вкусовете и модата, бяха очаровани от Волфганг и в един глас твърдяха, че притежава прекрасни маниери и изискан вкус. Никъде досега децата не бяха спечелили толкова пари и не бяха получили толкова щедри подаръци.

Когато Леополд каза на жена си да събира багажа, тя се възпротиви:

— Трябва да останем в Париж. Тук към нас се отнасят толкова добре.

— Не можем да останем повече тук. Цялата френска музика не струва пукнат грош.

— Нали нямаше нищо против Волфганг да научи нещо от Шобер?

— Шобер е немец. И изобщо смятам, че такова понятие като „френско направление в музиката“ след петнадесетина години ще изчезне безследно.

— Но нали казваше, че танците във Версай са просто великолепни?

— И в същото време порочни. Във Версай цари такъв разкош, че богати хора там почти не са останали. Повечето знатни семейства тъннат в дългове. Едва ли не цялото богатство на страната се намира в ръцете на неколцина банкери и финансисти, а и те харчат парите си

главно, за да издържат разни там Лукреции, които за съжаление съвсем не смятат да се самоубиват.

Ана Мария не се усмихна на саркастичната забележка, както очакваше той. Колкото и да критикува Франция, помисли си тя, Леополд в душата си е не по-малко французин, отколкото господин Грим, от когото толкова се възхищава. И прие още по-сериозно изражение.

— Всички казват, че климатът в Англия може да се окаже вреден за децата — каза Ана Мария, — там имало винаги мъгла и дъжд. А здравето на Волфганг не е блестящо, белите му дробове са слаби, при това може да се е заразил от графинята. Тя хрочеше кръв още когато се запознахме с нея.

Леополд мълчеше. Той не можеше да открие на жена си една от главните причини за своето решение, макар онази сцена да продължаваше да стои пред очите му, сякаш се разиграваше сега.

Преди около седмица той бе завел Волфганг във Версай да послуша и погледа изпълнението на френски менуети, написани предимно от италианци. Френските учители по танц се смятаха за най-добрите в Европа — заслужаваше си Волфганг да види плодовете на техния труд.

Волфганг бе пленен от хармоничността и завладяващата красота на френските „Данс а дьо“^[1]. Искаше му се и той да вземе участие в тях, изпита възторг от грациозността и ритмичността на музиката и танцьорите, но татко каза, че още е малък за танци. Тогава Волфганг мислено съчини менует и си представи, че танцува под звуците му. Ала неочаквано му се доходи по нужда. Татко го поведе по един дълъг коридор и си мислеше: на такова цивилизовано място като Версай търсенето на клозет би могло да бъде по-лека задача. Най-сетне чуха някакъв шум и решиха, че са намерили онова, което им трябваше, но се оказа друго натъкнаха се на една двойка, отдала се на любов в тъмния, влажен коридор. Татко разбра каква е работата, Волфганг също, макар да виждаше такова нещо за пръв път. Жената изпищя, мъжът избухна в груби ругатни.

Волфганг бе смаян. Той се отказа да върви в клозета, сякаш изведнъж видя в това нещо неприлично. Съвсем онемя. Съществува понятие „пол“, той го знаеше, знаеше и това, че от връзката на мъжа и жената се създават деца, но си представяше всичко съвсем иначе.

Любовта във въображението му беше прекрасна, изящна, чаровна, а видяното се оказа мръсно и отвратително като парижките улици, където ако не седиш в портшез, рискуваш да стъпиш върху умряло животно, смет, гнилота или човешки изпражнения, а отгоре на всичко трябва да се преструваш, че нищо не забелязваш.

Същата нощ Волфганг не спа. Безобразните звуци, които издаваше онази двойка, още гърмяха в ушите му. Любовта трябва да бъде прекрасна, това ни нашепва музиката — твърдяха татко и мама, — защо тогава онези двамата така отвратително пъшкаха? Само като си помислиш, и ти става противно. Той изпитваше отвращение и към самия себе си.

Болката за сина, който трябваше да преживее такъв шок, отново прониза Леополд. Като се обърна към Ана Мария, той рязко каза:

— Версай е клоака.

Тя попита защо и Леополд отвърна:

— В това място няма благочестие. Ако там все пак стават чудеса, те съвсем не се извършват от светци и от девственици, чудеса творят грешниците с телата си. Не можеш да разбереш коя е жената, коя любовницата. Всички живеят, както им се ще, и ако бог не се смили над Франция, чака я съдбата на Персийската империя.

Леополд не се впусна в по-дълги обяснения. Залови се да прибира багажа.

В Англия щели да ги посрещнат с отворени обятия, твърдеше Грим. Леополд също мислеше така, но Нанерл, която изглеждаше вече като истинска госпожица с елегантните си френски наметала, не искаше да заминава. Ана Мария обаче забеляза, че Волфганг се радва на заминаването. Да не би да е заради графинята, която толкова обичаше, помисли си тя. И изведнъж изпита желание да викне на Леополд: „Да си вървим вкъщи, нашите корени са в Залцбург, там е нашето бъдеще!“

Но Леополд остави без внимание изписаната на лицето на жена му молба. На прощаване той и Грим като добри французи се целунаха по двете страни и се заклеха във вечна дружба. После наемната карета пристигна и Моцартови отново потеглиха на път.

На другия ден след заминаването им мадам Помпадур почина.

[1] Танц по двойки (фр). — Б.пр. ↑

Моцартови пристигнаха в Лондон и скоро децата получиха покана от Джордж III и жена му Шарлот, немкиня по произход. Грим писа на краля, който също бе абонат на неговото списание, че „тези чудеса на природата — децата на Моцарт“ пътуват за Лондон и посочи къде ще отседнат, а също така помести в своето списание още една хвалебствена статия, която предизвика августейшото любопитство.

Пътуването от Париж до Лондон беше тежко, а при това трябваше да се разделят със Себастиан Винтер, който не дръзна да пресече Ламанш. Но самият Лондон се оказа чудесен град, а квартирата, наета от тях по съвета на Грим у бръснаря господин Къзън на Сейнт Мартин лейн, беше чиста и удобна и се намираще близо до Бъкингамския дворец.

Волфганг се разочарова от простата обстановка на този дворец. За да накара сина си да се проникне от важността на момента, татко Разказа, че Англия неотдавна е победила Франция в Седемгодишната война и е станала най-силната държава в Европа, завладяла е много Френски колонии в Америка. И все пак Версай беше доста поразкошен. Невзрачният вид на краля също удиви Волфганг. Най-скромният придворен във Версай бе облечен по-богато. Джордж III носеше евтина перука, камзол с твърде банален тъмен цвят и сиви чорапи. Изглеждаше много млад, почти на възрастта на Шобер, с румено лице, полегатото чело и кръгла, хлътнала брадичка. Кралица Шарлот, ниска, миловидна, скромно облечена жена, не носеше никакви дрънкулки, толкова любими на френските дами.

След дуета с Нанерл, с който обикновено започваха концертите, кралят изрази желание кралицата да свири на четири ръце с Волфганг. Момчето прояви колебание и Джордж III добави гордо:

— Този е клавесинът на нейно величество. Кралицата го донесе като зестра. Тя е изкусна музикантка. Нейният учител Йохан Кристиан Бах казва, че по-добра ученичка не е имал.

Очевидно Бах не е бил много строг съдник, реши Волфганг по време на изпълнението. Кралицата не можеше да се сравнява, с Ханерл. По средата на една соната от Хендел се наложи да я спре заради положението на пръстите ѝ. Татко се разтревожи, а кралят пламна, едва сдържайки гнева си.

Кралицата обаче каза:

— Момчето е право. — И кралят се успокои.

След малко Волфганг направи забележка на кралицата, че избързва, и тя му кимна в знак на съгласие, забави темпото и за нейно голямо удоволствие дружно завършиха сонатата. Кралят шумно изръкопляска и заяви:

— Кралицата е прекрасна музикантка!

Никой не възрази, макар за миг Леополд да се побоя за Волфганг — момчето се намръщи, което беше явен признак на несъгласие.

— А сега; господин Моцарт — каза кралят, — нейно величество ще ни изпее ария и аз моля вашия син да ѝ акомпанира на клавесина.

Кралица Шарлота избра ария от Кристиан Бах и Волфганг си помисли: „Да се надяваме, че пее по-добре, отколкото свири.“ Но надеждите му не се оправдаха кралицата пееше още по-лошо, отколкото свиреше. Тя имаше съвсем малък, неизразителен глас, липсваше ѝ сценичност и Волфганг реши: ако е професионална певица, няма да издържи дори един концерт или представление. Но музиката на Бах го възхити. Арията беше мелодична и приятна.

Джордж III бе много щастлив и възкликна:

— Чудесно, чудесно изпълнение!

Всички се присъединиха към мнението му — кралската преценка не подлежеше на съмнение.

Доволен, че публиката е оценила пеенето на кралицата, Джордж III рече:

— Господин Моцарт, четох в списание „Кореспонданс литерер“, че вашето изпълнение на орган е нещо нечувано досега. Вярно ли е това?

Волфганг вдигна рамене. Свиреше на орган така, както трябваше да се свири.

— Изпълнявате ли Хендел?

Волфганг кимна.

— Отлично! А после ще дойде ред на импровизацията върху Хендел.

Но когато настъпи време да се импровизира, Волфганг почна да се вълнува. Харесваше му органната музика на Хендел, тържествена и величествена, но веселата, жизнерадостна ария от Кристиан Бах му допадна повече. Сякаш под въздействието на неизвестна сила той в своята импровизация незабележимо премина от Хендел към Бах. Кралят отмерваше такта със свити на руло ноти и никой не се решаваше да му каже, че изпуска такта, а когато един от пажовете задряма, той със същите ноти го шляпна по напудрената главица. Волфганг би искал да се върне към Хендел, но не можеше да се съпротивява на нежната, завладяваща мелодия на Бах. Отначало на лицето на татко се появи изумление, а после безпокойство; Нанерл се усмихвайте, приемайки навярно всичко това за шега; никой друг обаче — дори самата кралица — не забеляза разликата. И изведнъж Волфганг видя застаналия до вратата висок красив мъж, облечен като богат и изискан благородник, който слушаше с такова внимание, че момчето веднага се сети — това е самият Йохан Кристиан Бах. Този факт изпълни Волфганг със страстно желание да се хареса на композитора, чиято музика така му бе допаднала. Към края импровизацията напълно придоби стила на Бах.

Кралят енергично закива в знак на одобрение и обяви:

— Не, невъзможно е да се надмине Хендел. Сред композиторите той няма равен на себе си. Само глупаците и невежите могат да мислят иначе. Прави ли сме, Бах?

— Естествено, ваше величество — потвърди Бах, който беше се приближил след свършването на импровизацията.

— Хареса ли ви как момчето изпълни Хендел?

— То е прекрасен органист, ваше величество.

— Грим има право. Импровизирайки на тема от Хендел, то не направи нито една грешка.

Татко, благодарен на съдбата за това, че само Бах — такъв риск! — забеляза своеволието на Волфганг, каза:

— Ние сме ваши най-покорни слуги, ваше величество.

— Ваше величество, позволете на момчето да изсвири една соната заедно с мен — помоли Бах.

— На прима виста? — със съмнение запита кралят.

— Уверен съм, че ще се справи. Ако ваше величество разреши. Волфганг не се стърпя.

— Много ви моля, ваше величество, много! — възкликна той.

— Но вие сте твърде малък, за да свирите с такъв бележит музикант като Бах.

— Ще се справя, ваше величество.

Бах настани момчето пред себе си и изсвири няколко такта, Волфганг продължи и така свирейки поред, те изпълниха безупречно цялата соната, сякаш имаше един-единствен музикант.

Кристиан Бах не отрони ни дума за това, че Волфганг използва за импровизация тема от него, а не от Хендел; засегна този въпрос едва когато бащата и синът отидоха в неговото студио, недалеч от двореца. Бах окачестви постъпката като комплимент за себе си, а не като шега с краля, и каза на Леополд:

— Ще бъда радостен да представя вашите деца на лондонския музикален свят.

Волфганг хареса модерното студио на Бах, обзаведено в стила на версайските приемни и с изглед към Грийн парк. В него имаше клавикорд, клавесин, орган и пиано: освен това за разлика от повечето музиканти Бах дори вкъщи се обличаше богато и изискано.

На Леополд не му харесваше твърде увлечението на сина му по Бах. Но какво да се прави, този композитор, изпълнител и учител по музика на кралицата добре познаваше музикалния свят на Лондон и се ползуваше тук с голяма известност.

При това Бах произхождаше от известен род. Той спадаше към шестото поколение музиканти. Баща му, старият Йохан Себастиан Бах, макар само кантор^[1] и при това лутеран, се смяташе за прекрасен музикант и имаше няколко отлични в музикално отношение синове. Но с него Леополд никога не се бе срещал, тъй като невидима стена разделяше лутеранска и католическа Германия. И макар музиката на стария Йохан Себастиан Бах, умрял преди четиринадесет години, да бе написана за лутерански богослужения и никога да не се изпълняваше в католическия Залцбург или във Виена, произведенията на онези негови синове, които се ползуваха с най-голяма известност, бяха стигнали до Леополд, Той даваше на Волфганг да свири сонати от Карл Филип Емануел и пиеси за орган от най-стария син, Вилхелм Фридеман.

Но най-вече се говореше за Кристиан Бах, най-младия от единадесетте синове на стария Себастиан; той бе напуснал Германия, за да стане ученик на прочутия италиански педагог падре Мартини и впоследствие прие католичеството, за да могат оперите му да се изпълняват в Италия. Сега след смъртта на Хендел Кристиан Бах беше най-известният музикант в протестантска Англия, макар да си оставаше католик.

„Нима в Лондон предпочитат немската музика?“ — чудеше се Леополд.

— Господин Моцарт, в Англия сега не съществува английска музика — сякаш отгатнал неговите мисли, рече Бах, — само италианска и немска: Пичини и Хендел.

— И Кристиан Бах — добави Леополд и си рече наум: „Който е взел по малко и от единия, и от другия.“

— Благодаря, но не бива да се приема нищо на доверие.

— Повярвайте, аз съм лишен от тази слабост.

Леополд внимателно преценяваше скъпото облекло на Бах, пълното му лице с пронизателни очи и високо чело и си мислеше дали той искрено се е заинтересувал от Волфганг.

През това време Волфганг разглеждаше пианото.

Той вече бе виждал няколко такива инструмента и дори бе свирил по малко на тях, но пианото на Бах изглеждаше по-хубаво от другите, затова нямаше търпение да го опита час по-скоро. Умолително погледна Бах и композиторът каза:

— Ако ти позволи баща ти.

Давал съм на Волфганг да свири сонати от вашия брат Карл Филип Емануел — каза Леополд. — Според мен те са необикновено ярки и мелодични, но са предназначени главно за изпълнение на клавесин. А малкото произведения на вашия баща, с които съм имал възможност да се запозная, са написани изключително за орган.

— Баща ми беше малко старомоден, особено когато се отнасяше до пианото, но съм убеден, че на този инструмент принадлежи бъдещето.

— Не видяхме никъде да си служат с него.

— Още не е на мода.

— Това ли е единствената причина?

— Хората не са свикнали. Пианото е инструмент нов, необикновен, още не си е спечелил слава. Видяхте как се гордее кралицата с нейния клавесин.

— А вие свирили ли сте на пиано пред публика?

— Не, Лондон още не е готов да го възприеме, но това скоро ще стане. — И Бах добави: — Мисля, че веднага щом публиката истински опознае пианото, при това, ако го поусъвършенствуват, то ще измести клавесина.

— Отведнъж ли?

— Може би след десет години или двадесет, ала не се съмнявам, че в края на краищата пианото ще стане най-любимият солов инструмент.

— Но защо? — попита Волфганг, докоснал се до малкия стегнат правоъгълен инструмент. Той беше от хубав махагон, обаче отстъпваше по красота и размери на дворцовите клавесини, на които бе свирил.

— Звукът е по-богат, по-силен и с повече нюанси.

— Тогава защо не свирят на него?

— Господин Бах вече ти обясни. — Леополд почна да губи търпение.

— Само за това ли?

— Хората се боят от новото — спокойно обясни Бах.

— Дори и в музиката?

— Да, Волфганг, особено в музиката.

— Татко, може ли да посвиря на пианото?

Леополд неохотно се съгласи.

Бах сложи на пюпитъра една от сонатите си и кимна на Волфганг да започне. За миг Волфганг застина в нерешителност. Макар *това* пиано да беше любопитството му и да му се искаше много да тръгне по стъпките на новия си приятел, Волфганг се страхуваше да не измами неговите очаквания. При това пианата, на които бе свирил досега, имаха неприятен тембър, звучаха твърде силно, твърде резонираха, а и фалшивеха. Но да се откаже, беше късно.

Започна бавно, неуверено. Както се опасяваше, звукът на пианото отново се оказа доста силен и по-резониращ, отколкото трябваше. Липсваха му чистотата и ясният тон на клавесина. Някои клавиши доста дълго задържаха звука. Не, той не можеше да се довери

на този инструмент с неговото толкова неточно и неравно звучене. Особено го смути фортисимото, несравнимо по-силно, отколкото на клавесина или клавиборда. Не е чудно, че музикантите наричаха този инструмент „клавесин-чук“. И все пак Бах и татко изглеждаха доволни от неговото изпълнение. Волфганг изведнъж почувствува увереност в себе си. Ухото му откриваше нови нюанси при всеки тон.

Волфганг забрави за времето, престана да мисли за клавесините. Като поовладя клавиатурата, той почувствува прилив на непознато дотогава вълнение. Струваше му се, че не само душата, но и тялото му се намира във властта на музиката. Измени силата на удара и звучните басы изведнъж придобиха страстност и жива топлота. Волфганг забрави, че звукът на клавесина му се е струвал по-точен — какво е това в сравнение с богатството на нюансите, с необятните възможности на пианото? Изпълни го радост, беше готов да свири безкрайно. Разкриваше му се нов език на музиката и той трябваше да го овладее. Като завърши сонатата, Волфганг попита:

— Татко, може ли да се уча да свиря на пиано? При господин Бах, ако той няма нищо против.

Леополд кимна и Волфганг се хвърли на врата му, обсипвайки го с целувки; бащата се почувствува неловко.

— Ти вече не си малък — отрезви той сина си. — Господин Бах ще ти помогне, а това е вече много.

Но Леополд се учуди, когато Бах го повика настрана и му каза, че Волфганг трябва да взема уроци и при Манцуоли.

— При този кастрат?! — възкликна Леополд.

— Джовани Манцуоли е най-добрият певец в Лондон. А може би и в целия свят.

— Познавате ли го добре?

— Да. Той пее в моята нова опера — гордо заяви Бах.

Но Волфганг няма нито глас, нито амбиции да стане певец.

— Нали искате някога да се заеме с композирането на опера?

— Да. — И колкото по-скоро, толкова по-добре, помисли си Леополд, тогава истински ще учудят света.

— Щом е така, той трябва да се учи да композира музика за кастрати. Всички добри опери се пишат за такива гласове.

Леополд разбираше, че Бах е прав, но в душата си се противеше на този съвет. Варварският обичай да се кастрират момченца на

възрастта на Волферл, за да могат и като възрастни да пеят със сопранов тембър, се практикуваше въпреки преследването на закона и заплахата от отлъчване от черквата, но Леополд намираше, че Волфганг е още малък да се запознае с подобни неща.

— Освен това той трябва да се научи да пее правилно.

— Много е малък още.

— Ако вашият син се хареса на Манцуоли, певецът може да му уреди изнасянето на публични концерти.

— А това, че Манцуоли е кастрат?

— Ще обясните на Волфганг какво означава да си кастрат.

Задачата не беше лека. Макар Леополд винаги да разговор със сина си като с възрастен, пристъпвайки към този въпрос, той изпита голямо неудобство.

— Разбираш ли, големият оперен певец Манцуоли е кастрат. Когато бил момче, му направили операция и сега не може да има деца, затова пък притежава необикновен глас — висок като лирично сопрано.

— Той мъж ли е?

— Да, в известен смисъл.

— Но не може да има деца?

— Не може.

— Защо?

— Като пораснеш, ще разбереш.

Волфганг се обиди. Усилията на възрастните да скриват нещо от него му се струваха съвсем детински.

— Манцуоли има най-хубавият глас в Лондон — каза Леополд.

— Защото е кастрат ли?

— Навярно.

Бах също разочарова Волфганг. Момчето се надяваше, че композиторът ще му обясни как *кастратът става такъв* — струваше му се, че той и новият му приятел имат сродни души, — но Бах подчертаваше само едно: несравнимите качества на гласа на Манцуоли — сякаш се бяха наговорили с татко. Самият Манцуоли не се хареса на

Волфганг. Студиото на италианеца беше по-малко от това на Бах и обзаведено не с такъв вкус; при запознаването Бах го представи като първия музико^[2] на Лондон, обаче този „мъжки сопран“ — дебел човек на средна възраст — имаше голям, дълъг нос и грозни, груби черти; тежките клепачи почти закриваха очите му. Волфганг се учуди, че Бах се поклони на Манцуоли толкова ниско, колкото на краля.

— Нима може един осемгодишен хлапак да разбира нещо от музика? — присмя се Манцуоли.

— Изпитайте го.

Въпросите, които Манцуоли зададе на Волфганг за клавесина, бяха лесни и момчето видя, че певецът се интересува, макар все още да бе настроен скептично.

— А сега изпей нещо, момченце — пожела той.

— Не умея.

— Искаш да кажеш, че не знаеш как се пее? — Манцуоли погледна многозначително Бах.

— Не, господине; зная, но нямам хубав глас.

— А, отгоре на всичко си и критик. Баста! Аз съм този, който ще реши. Хайде пей, момченце, пей!

— Какво да изпея?

— Каквото искаш, дори „Боже, краля пази“. Ако, разбира се, го знаеш. Патриотизмът е винаги уместен.

Волфганг знаеше мелодията, бяха я изпълнили преди концерта в двореца. Само че много го беше срам от гласа му. Искаше да спре още след първите тактове. Пееше съвсем вярно, но гласът звучеше тънко и пискливо, освен това трепереше.

Кастратът се ухили и насмешливо подхвърли на Бах:

— Момчето явно се нуждае от операция. Тъкмо е в подходяща възраст.

— Не съм го довел при вас да го правите певец — сдържано отвърна Бах, — а просто искам да го научите да композира опери за най-добрите гласове. За такива като вашия.

„Щом поласкаеш някого, у него веднага се пробужда интерес“ — помисли си Волфганг.

— И какво предлагате? — попита Манцуоли.

Нека изпее нещо заедно с вас. Ще видите дали умее да пее в унисон.

Манцуоли запя. Волфганг подхвана мелодията и точно следваше Манцуоли, докато певецът не взе един твърде висок за момчето тон, тогава Волфганг млъкна и с възхищение заслуша италианеца.

Поласкан, без да желае това, Манцуоли пееше като пред пълна зала.

Той имаше звучно и силно сопрано. Волфганг никога досега не бе чувал глас с такава сила и обхват и същевременно така нежен и гъвкав, който преминаваше без усилие от пасаж към пасаж.

Волфганг бе омагьосан от гласа на италианеца.

Певецът му зададе въпроси, свързани с пеенето, и по това как той се оживи, момчето разбра, че е отговорило правилно, и си мислеше: ако ще композира опери, то ще бъде само за *такива* гласове.

Манцуоли, възхитен от способността на Волфганг да усвоява, започна безплатно да го занимава няколко пъти седмично.

— Това е необикновено дете — каза той на Бах, — да го учиш, е истинско удоволствие. Никога не ще стане певец, но разбира онова, което му говоря за изкуството да се пее, включително за тънкостите, в постановката на гласа. Необикновено впечатлително е. Попива като гъба всичко, което му говориш.

— Същото е и на моите уроци — поде Бах, — когато го уча да свири на пиано и на правилата на композицията. Волфганг е рядко чувствителен към музиката, притежава изключителна способност да я поглъща.

След месец най-голямата похвала, с която Моцартови можеха да удостоят някой певец, беше: „Пее като Манцуоли.“ Колкото по-дълбоко Волфганг опознаваше тайните на пеенето, толкова по-силно нарастваше желанието му да напише опера, но татко продължаваше да твърди, че още е съвсем млад. Той постигна големи успехи и в изпълнението на пиано, обаче Леополд забраняваше публични концерти на този инструмент, като казваше:

— Не ме блазни славата на новатор.

Волфганг не подозираше, че когато наречеше Бах „моят учител по музика“, татко се обиждаше, макар неведнъж да бе подчертавал за

себе си, че е единствено „импресарио и уредник на гастролите“; нали той изглеждаше доволен, че Бах учи сина му да пише симфония и дори го е завел да чуе една негова опера.

Това бе тържествено събитие. Вестниците обявиха, че „техни величества ще удостоят с присъствието си операта на Бах“, но на Волфганг му направиха по-силно впечатление богатата партитура на неговия учител, майсторски съставеното либрето и използването на кларнети в оркестъра. За пръв път чуваше кларнети в оркестър и такова приложение на духови инструменти му се стори много сполучливо.

Манцуоли изпълни главната роля блестящо, но тълпата поклонници попречи да отидат с Бах зад кулисите, за да изразят пред певица своето възхищение. Волфганг с удоволствие наблюдаваше потока от хора около театъра на Хеймаркет, но Бах мрачно рече:

— Волфганг, не вземай тези модни господа много на сериозно. Сега, когато удовлетвори своята тщеславие с последната сензация Манцуоли, ще се отправят да търсят нови развлечения: хазартни игри или танци.

Но Волфганг обичаше и танците.

[1] В католическата църква канторът е певец, а в протестантската — учител по пеене, диригент на хора и органист, в задълженията на когото често влизало и композиране за църквата, към която се числи. — Б.пр. ↑

[2] Певец (ит). — Б.пр. ↑

Леополд много се зарадва, когато Бах и Манцуоли поеха сами грижата да уреждат публичните концерти на децата. Програмата бе съставена така, че да се подчертаят най-сензационните страни в уменията на Волфганг и Нанерл, макар Ана Мария да се съмняваше в успеха; Леополд обаче тържествуваше — още първият концерт им донесе сто гвинеи^[1] — най-голямата сума, получена досега. По случай рождения ден на Джордж III те още веднъж свириха в двореца, но основният доход постъпваше от публичните концерти. Капиталът им след пет концерта възлизаше на петстотин гвинеи.

Леополд ликуваше. Пренебрегвайки опасенията на Ана Мария от английския климат той взе решение да остане в Лондон за зимата, а и през цялата 1765 година, но тъкмо тогава дойде едно неприятно писмо от Залцбург.

Булингер пишеше, че архиепископът се интересувал кога ще се върне Моцарт, защото бил просрочил отпуска си; той заявил, че не може до безкрайност да пази за него длъжността заместник капелмайстор.

Леополд имаше чувството, че пред мечтите му се е затръшнала вратата на затвор. Той дълго седя в размисъл, не знаейки какво да предприеме, и не забеляза появата на сина си в своя кабинет.

— Бах иска да изсвирия с него няколко дуета от Хендел — каза Волфганг.

— Така ли? — погледна Леополд с раздражение сина си.

— Да, на благотворителен концерт за някакъв родилен дом. Бах казва, че това ще се оцени като патриотичен жест и тогава ще получим покана от госпожа Корнели.

Леополд се отърси от невеселите си мисли. Госпожа Корнели, макар наистина да беше само една куртизанка, притежаваше най-блестящия салон в Лондон. Не можеше да се отрече прозорливостта на Бах. От една страна, аристокрацията оказваше покровителство на родилния дом, а, от друга, пълнеше този дом с незаконно родените си

деца Леополд не можа да възпре усмивката си въпреки тревогите около архиепископа.

— Предай на господин Бах, че ще бъдеш щастлив да свириш на концерта с него каза Леополд, — още повече, че целта е толкова благородна. И че на „бис“ с негово разрешение ще изпълниш някоя своя соната.

Волфганг побърза към клавесина да упражнява своята соната, а Леополд се зае с отговора до Булингер.

„Скъпи приятелю — писа той, — дълбоко сме трогнати от вниманието, което проявява към нашето благополучие негова светлост, и много те моля да му предадеш, че извънредно сме му благодарни за разрешението да извършим това триумфално пътешествие из градовете на цивилизования свят.

Моля, увери архиепископа, че неуморно печелим нови и нови лаври за музиката на Залцбург.

Дъщеря ми минава за най-добрата изпълнителка в Европа, макар да е само дванадесетгодишна, а Волфганг, който е на осем, с блясъка на таланта си сега напомня музикант в зряла възраст. В сравнение с деня, когато напускахме Залцбург, днес талантът му е неимоверно по-голям: надхвърля всичко, което човек може да си представи.

В момента седи на клавесина и пише соната за един голям публичен концерт, след като прекара следобеда с «английския Бах» и Манцуоли най-големите музиканти в Англия и въпреки това, като се върна вкъщи, Волфганг най-първо ме помоли да ти предам неговите поздравии. Не минава ден, в който да не си спомни с любов за Залцбург и тамошните наши приятели, макар тук да го обсипва с похвали и да му оказва своето покровителство самият Джордж III.

Англичаните са дълбоко благодарни на Залцбург, задето можах да се запознаят с «тези чудеса на бога», както наричат децата ми, и всички казват, че Залцбург

навярно е свещен град; при това Англия е протестантска страна. Възнаградиха ни със стотици гвинеи и мисля, че по-големи доходи от нас има само кастратът Манцуоли. Изнесохме концерт пред Джордж III на рождения му ден и сме поканени да свирим в двореца по случай четвъртата година от възкачването му на престола; освен това на Волфганг възложиха да напише шест сонати за кралицата.

Ето защо сега не ще е лесно да отпътуваме оттук. Но като напуснем Англия, веднага се връщаме в Залцбург.

Молим те да предадеш нашите съболезнования на граф Арко по повод смъртта на дъщеря му. Това е много печално събитие. Графиня ван Ейк беше извънредно добра към нас и Волфганг много се привърза към нея. Той едва сега почва да се оправя след тази тежка загуба.

Но най-главното, оставаме дълбоко предани и покорни слуги на негова светлост, най-достойния и знатен принц на Светената римска империя, и както досега ще се стремим да му се отплатим за благодеянията, които ни е сторил.“

Като написа писмото, Леополд изпита облекчение. Откровено казано, искаше му се да добави в послепис: „Всяка изгубена сега минута е изгубена навеки“, но такива думи можеха да обидят архиепископа. Писмото и така ще помогне да се отложи денят на завръщането в Залцбург докато то пристигне на местоназначението си, малко ли неща могат да се случат тук в Лондон? На Леополд може дори да му се удаде да получи по-доходна длъжност при някой прочут лорд и тогава ще се отърве от архиепископ Шратенбах.

Ръководен от тези съображения, той застави Волфганг да даде дан на английския патриотизъм, като изпълни на благотворителната вечер един концерт за орган от Хендел — композиторът бе приел британско поданство и бе смятан за кумир на англичаните.

Благотворителният концерт има огромен успех. Надеждите на Леополд се оправдаха, последва покана да се изнесе концерт в разкошния салон на госпожа Корнели.

Като разглеждаше гостите, наобиколили госпожа Корнели. Леополд се съмняваше дали някой от тези шумни, безцеремонни аристократи изобщо се интересува от музика. Повечето приятели на госпожа Корнели смятаха музиката за празно забавление и предпочитаха пиенето, хазартните игри и разврата, обаче по броя на копринените чорапи, модните камзоли и обсипаните със скъпоценности шпаги този салон нямаше равен в Лондон. Присъстващите жени бяха не съпруги, а любовници и затова парите се лееха като река. Леополд разбра, че не се е излъгал в очакванията си — концертът, който продължи до след полунощ, му донесе над сто гвинеи.

В новото жилище, по-удобно от старото — бяха се преместили от Сейнт Мартин лейн на Ебъри стрийт, — Ана Мария каза на Леополд:

— Близкият допир с нравите на английската аристокрация може да окаже лошо влияние на децата.

Леополд се намръщи:

— Не са чак толкова лоши тези нрави, Версай например е истинска клоака.

— Целият си потен — каза изведнъж тя, — а прозорците са широко отворени.

— Нали е лято.

„Причина за това са преумората и вълнението“ — реши Леополд. Защото стомахът му беше в ред. А щом няма разстройство, според него първият признак на всяко смущение в организма, значи човек е здрав. Но изведнъж почувствува, че ту го облива огън, ту го сковаваше студ.

Лекарят, когото повика разтревожената Ана Мария, рече:

— Господин Моцарт, силно сте се простудили. Трябва да се обличате по-топло.

Леополд се разболя тежко и остана на легло няколко седмици. Ана Мария, неспокойна, не се отделяше от него. Лондон изведнъж се превърна в мрачен, неприветлив град. От Залцбург не идваха никакви вести. Бах и Манцуоли не ги посещаваха.

Като научиха, че Леополд има силна простуда, и двамата музиканти решиха, че е болен от туберкулоза, и страхувайки се да не се заразят, не идваха у Моцартови. Без тяхната помощ децата не получаваха покани за концерти. Парите лека-полека се топяха.

Леополд се учудваше, че Волфганг не пада духом. Беше забранено да се свири вкъщи. Бах и Манцуоли не канеха момчето у дома си, от страх да не им пренесе заразата; то рядко се появяваше в стаята на баща си, което огорчаваше Леополд, и почти всичкото време прекарваше в кабинета.

Волфганг композираше симфония. Ден след ден, обкрачил високия за него стол, той прекарваше на бащиното си бюро. В главата му непрестанно се въртяха думите на Бах: „Симфонията трябва да има тема, Волфганг, и приятна мелодия.“ Работеше спокойно — никой не им идваше на гости, но и нищо не го вдъхновяваше, затова момчето възкресяваше в паметта си всички пътешествия, всички крале, с които се бяха запознали, и в края на краищата измисли свое собствено кралство, което нарече „Кралство Бах“. Щом Джордж III има кралство, навярно на Йохан Кристиан също му се полага. Представяше си, че е син на Йохан Кристиан, беше му приятна мисълта, че някога и той ще стане крал.

В това въображаемо кралство нямаше нищо отблъскващо и противно, там никой никога не боледуваше, слънцето грееше винаги ярко и топло, не както в Англия. Животът беше прекрасен и той бе щастлив. Спомни си как Бах казваше: „Музиката трябва да пее.“ У Бах тя наистина пееше. И така Волфганг си имаше тема. Погълнат от мисли за своето кралство, той в същото време записваше съзвучията, които бе чувал от Бах. Подражавайки на своя кумир, Волфганг строеше произведението върху контрасти, правейки всичко, за да бъде то мелодично и нежно, както симфониите на учителя му. В симфонията не трябва да звучи печал. Музиката на Бах съвсем не е печална. Спомни си и за кларнетите, които Бах бе използвал в операта си. Като видя Нанерл да го следи с любопитство, той каза:

— Напомни ми да напиша за валдхорните нещо интересно.

— Сам помни — озъби се Нанерл, чувствувайки се притеснена, нещастна и забравена. Волфганг будеше у всички много по-голям интерес от нея, а понякога е същински малчуган — измислил си някакво царство и не иска да каже кой властвува в него; в сравнение със сестра си нищо не разбира от живота. Татко казва на всички, че Нанерл е на дванадесет години, а тя вече навърши тринадесет, кара

четирнадесетата — вече е съвсем голяма, докато Волфганг е още дете. Но като видя колко силно е увлечен брат ѝ от работата, все пак му напомни за валдхорните и той, благодарен, целуна Нанерл, а тя се зарадва, макар да си даде вид, че е вече голяма за подобни нежности.

Волфганг скоро завърши симфонията. И когато Леополд окончателно оздравя, Волфганг я подари на баща си.

В душата си Леополд беше много доволен от подаръка и майсторството на сина си, но изобщо не прояви своите чувства — нека Волфганг смята съчиняването на музика за нещо обикновено. Той не се учуди на влиянието на музиката на Бах. Очевидно синът му, както преди, смяташе Йохан Кристиан за най-добрия, най-умния и най-прекрасния човек; все пак като връчваше симфонията, Волфганг горещо прегърна баща си.

Утешавайки се с този спомен, Леополд се зае да навакса изгубеното време. Поиска от Волфганг да съчини шест сонати за клавесин с акомпанимент на цигулка и виолончело — тях посветиха на кралицата. А когато тя, като прие подаръка, изпрати на Леополд петдесет гвинеи и покани децата да участвуват в програмата на придворните празненства за четвъртата годишнина от възшествието на Джордж III, той окончателно се увери в мъдростта на своето решение да опита щастието си в Англия.

[1] гвинея — стара английска златна монета, равна на малко повече от една лира — Б.пр. ↑

Кралят и кралицата похвалиха изпълнението на децата, обаче нови покани не последваха. Суровата политика на Джордж III по отношение на колониите в Америка предизвикваше всеобщо недоволство и през януари 1765 година, тъкмо когато Волфганг празнуваше навършването на девет години, а Леополд мечтаеше за нови триумфи, в града избухнаха бунтове в знак на протест срещу накърняването на предишните свободи от краля. Вълненията бяха потушени по заповед на Джордж III, изискващ безпрекословно подчинение, но недоволството си остана. Кралят заболя и всички дворцови развлечения бяха отменени.

По политически съображения съкратиха и броя на публичните концерти. Изпълненията на Моцартови престанаха да бъдат новост, сензация и аристократите изгубиха интерес към тях. Бах бе затънал в собствената си работа, макар че продължаваше да се занимава с Волфганг, а забогателият Манцуоли кроеше планове да се завърне в Италия; нито единият, нито другият намираха време да се погрижат за Моцартови. Затова веднага щом Леополд забеляза, че разходите са почнали да надхвърлят приходите, реши да напусне Англия.

Волфганг се зарадва на заминаването. Сега, когато интересът към него отслабна, Англия бързо му доскуча. Татко ги заведе с Нанерл да разгледат Тауър, катедралата „Свети Павел“ и Уестминстърското абатство. Линкън Фийлдз и колоната, издигната в памет на, големия пожар от 1666 година, но нима можеше всичко това да се сравни с композирането на музика или с концертите? Като се прощаваше с Бах обаче, Волфганг се разплака и не искаше да си тръгне.

Йохан Кристиан също се разчувствува, а Волфганг повтаряше:

— Няма да се видим вече.

На което Бах отвърна:

— Непременно ще се видим!

— Не, не — упорствуваше Волфганг, — вие никога не ще дойдете в Залцбург, какво ще правите там?

Бах не отговори: момчето навярно има право, Като се обърна към Леополд, композиторът попита:

— А вие няма ли да се върнете?

— От Залцбург? Едва ли.

Англия истински обича вашите деца.

— Така ли мислите?

— Уверен съм, Въпреки разочарованията, постигнали ви напоследък — в гласа на Бах зазвучаха несвойствени за него умолителни нотки, — моля ви, пак елате.

— Няма да можем.

В последния миг Леополд промени плановете си и вместо да се завърне през Париж, реши да отиде в Холандия. Той писа до Залцбург, че нидерландският посланик в Англия настойчиво е молил децата да изнесат концерт пред седемнадесетгодишния принц Орански, който след година трябваше да застане начело на Нидерландската република, и пред бременната му сестра принцеса Каролине. Леополд поясни в писмото си до Булингер: „Нима може да се откаже на бременна жена, а тя много иска да чуе децата; оттам ние, без да се бавим, ще се отправим към къщи.“

Не сподели обаче чувството, което го потискаше — веднага щом се върне в Залцбург, ще му се наложи да се прости със своята независимост и плановете за бъдещето. Леополд се поободри от топлия прием, който им оказаха принц Орански и принцеса Каролине; те изпаднаха във възторг от децата и щедро го дариха с много гулдени.

Три седмици след пристигането им в Хага научиха за внезапната кончина на съпруга на Мария Терезия император Франц I, починал от апоплектичен удар. Леополд обаче не изпита особена печал, тъй като по всеобщо мнение наследникът на Франц — новият император Йосиф II — бе несравнимо по-музикален от баща си.

Същата вечер, когато Леополд узна за смъртта на император Франц, заболя Нанерл. Отпърво Леополд реши, че това е просто силна простуда, каквато той също прекара в Англия, но скоро Нанерл се почувствува много зле и бащата загуби ума и дума. Никой от двамата лекари — макар първият да беше лекар на принцеса Каролине, а вторият — на английския посланик, не можа да определи каква е

болестта на момичето и как да го лекуват. Нанерл ставаше все по-зле и Леополд бързо повика свещеник, за да причестят дъщерята, в случай че господ пожелае да я прибере при себе си.

Нанерл мислеше, че ще умре. Никога досега не се бе чувствувала така зле. А отгоре на всичко до леглото ѝ се появи и свещеник. Значи сега всичката слава ще остане само за Волферл. Мрачният свещеник с унил глас я уверяваше, че в рая се живее доста по-добре, отколкото на този грешен свят. В стремежа си да облекчи агонията, той ѝ даде кръста и тя инстинктивно притискаше ръце в корема си, опитвайки се да посмекчи болката, дотолкова ужасна, щото ѝ се струваше, че вече е в ада.

Изпадна в делириум и видя в кошмарите си най-различни физиономии, но сред тях нито една на нейните близки. А когато отново се опомни, свещеника вече го нямаше, до леглото стоеше мама, обляна в сълзи, а до нея татко и видът му беше ужасен. Но къде ли е Волферл? Нима брат ѝ не знае колко тежко е болна. Нанерл искаше да попита родителите си, но отново ги изгуби от очи.

Пред нея се появи Залцбург. Дъга като ореол обхващаше града и крепостта Хохензалцбург. Това бе тъй красиво, че ѝ се спря дъхът и тя страстно си пожела: „Нека да умра и те ще бъдат наказани за това, че против волята ми ме отведоха отгук! Защото негова светлост пусна татко за една година, а не за две и не за три!“ И тогава Нанерл отново видя татко. Той седеше до нея и плачеше неудържимо, съвсем като мама, търсеше ръката ѝ; на Нанерл ѝ се искаше да го докосне и да каже: „Обичам те повече, отколкото те обича Волферл“, но не ѝ стигаха сили.

Ужасните спазми преминаха и след време тя можа да повтори подир татко:

— Аз обичам бога.

Наистина обичаше всевишния — почти колкото баща си, в това поне Волферл ѝ отстъпваше.

Татко прошепна:

— Трябва да се покаеш, иначе ще бъдеш проклета на онзи свят — и Нанерл помоли бога да ѝ прости, задето е завиждала на Волферл и

се е сърдила на татко и мама, че го предпочитат, а татко бе потресен, като чу това.

— Не бива да мислиш така — каза той, — това не е истина.

Какво да не мисли? И изобщо къде са те? В Лондон, Париж, Виена?

— Дръж се, дъще! Вече си по-добре.

— А кога ще си тръгнем за къщи, татко? Кажи, кога?

— Веднага, щом състоянието ти се подобри.

Той виждаше, че Нанерл все още се бори със смъртта.

Мамя запя на Нанерл един псалм, който пееше винаги в Залцбург. Нанерл го знаеше едва ли не от рождение. Отпадналото момиче с мъка отвори очи и се заслуша. Мама прегърна Нанерл и като я залюля, както когато беше малка, прошепна:

— Ти си нашата принцеса!

Лека-полека Нанерл започна да оздравява. Заобиколена от грижи, тя чувствуваше, че отново е заела в семейството достойното си място. Татко и мама говореха почти само за нея. Но тя окончателно се убеди, че се намира във от опасност едва когато татко се оплака от своята подагра. Той каза, че Нанерл била на легло вече цял месец. Дъщерята попита къде е Волферл и татко поясни, че той също е болен. „Брат ми отново иска да ме затъмни“ — реши Нанерл.

Волфганг се изтощи от продължителното боледуване. След пристигането в Хага той легна от ангина, едва оправил се след болестта, почна да го мъчи ревматизъм в ръцете и му се наложи да прекрати упражненията. И тъкмо Нанерл стана от постелята, той легна с температура, повръщане, разстройство и остри спазми в коремната област като тези на сестра му.

Волферл остана на легло много седмици, измъчвайки се, че не може да се упражнява. Честите болести го гнетяха. Плашеше го мисълта, че никога не ще се избави от болките и страданията. Слабостта, която го бе овладяла, изглеждаше унижителна.

Като се почувствува малко по-добре, той веднага изяви желание да стане и татко, въздъхвайки с облекчение, рече на мама:

— Трябва да е бил прав последният лекар, който каза, че децата вероятно са болни от тифус абдоминалис (коремен тиф). — Татко се гордееше със знанията си по латински.

Волфганг изпитваше срам заради немощното си тяло. Опита се да стане, но не можа да се задържи прав — стъпалата и пръстите на краката му бяха като безчувствени. Смяташе се виновен в нещо, но в какво — сам не знаеше. Едва след седмица, когато най-сетне почна да ходи без чужда помощ, родителите си възвърнаха съня.

На тържествата по случай провъзгласяването на принц Орански за глава на Нидерландската република Волфганг и Леополд изпълниха шест композирани от Волфганг сонати за клавесин и цигулка, които момчето бе посветило на принцеса Каролине. Принцът им даде петдесет гулдена и след почти цяла година, прекарана в Холандия, Моцартови най-сетне потеглиха за Париж. Преди заминаването Леополд, обезпокоен от мълчанието на Шратенбах по повод на толкова проточилото се отсъствие, изпрати до архиепископа сонатите, посветени на принцеса Каролине, със скромните почитания на Волфганг.

Леополд остана доволен от топлия прием, който им оказа Грим. Приятелят отново го представи на публиката като капелмайстор на залцбургския архиепископ, уреди няколко концерта у принц дьо Конти и помести в „Кореспонданс литерер“ хвалебствена статия за Моцартови, в която подчерта растящото майсторство на Волфганг като композитор. Ако автор на статията бе сам Леополд, той би я написал в същия дух, затова се възхити от добрия вкус на Грим.

Но минаха два месеца и Леополд разбра, че и в Париж не може да разчита на постоянен успех. Заболя принц дьо Конти и всички концерти в двореца бяха отменени. Аристократите, които ги покровителстваха досега, се отдадоха на нови развлечения. Луи XV след смъртта на мадам Помпадур си търсеше нова любовница и съвсем бе забравил за музиката. Като видя отново, че разходите почнаха да надхвърлят приходите, Леополд се приготви за път. Граф Арко му изпрати от името на архиепископа кратко благодарствено писмо за „холандските сонати“ и нищо повече.

Господин Грим и госпожа д'Епине, дошли да се сбогуват, ги посъветваха да се върнат през Швейцария, където децата биха могли

да свирят пред големия им приятел Волтер — той живееше във Ферни, недалеч от Женева. Леополд смяташе Волтер за проклет безбожник, но разбираше колко важно е да си осигури неговото покровителство.

— Прекрасна мисъл! — възкликна той.

Госпожа д'Епине се въодушеви:

— Лично ще му пиша!

— Волтер я обича, защото тя не се прехласва от възторг пред него — обясни Грим.

— Волтер проявява голям интерес към гении като Волфганг — забеляза госпожа д'Епине.

А Грим добави:

— Надявам се, Леополд, че не изисквате твърде много от момчето Има доста крехък вид.

— Беше болно от тиф в Холандия. Но щом се върнем вкъщи, ще има достатъчно време за почивка. С пътешествията вече е свършено. Поне за известно време.

— Момчето има удивителен природен ум и очарование. Ще бъде жалко, ако преждевременното развитие убие в него тези качества.

— Съгласен съм с вас — каза Леополд и в знак на благодарност за всички услуги, оказани му от Грим, му поднесе в дар с подписа си своята „Школа за цигулка“, издадена в Холандия по време на престоя им там.

— Точно такъв екземпляр подарих и на принц Орански — гордо заяви той.

— Мерси, мерси! — отвърна Грим. — Желая ви успех пред господин Волтер.

След месец, прекаран в Дижон и Лион, където даваха концерти, Моцартови побързаха за Женева. В Женева Леополд завари очакващото го писмо от госпожа д'Епине, в което тя му съобщаваше, че Волтер поради заболяване няма да може да приеме децата. Волфганг много се учуди на огорчения татко, който знаеше какво значи да си болен. Славата на Волтер не му правеше впечатление, беше свирил пред толкова знаменитости — една повече или по-малко, нямаше никакво значение.

В потвърждение на думите си госпожа д'Епине бе приложила отговора на Волтер и разгневеният татко го прочете на глас:

„Много съжалявам, мадам, но Вашият малък Мазар е избрал неподходящ момент, за да внесе хармония в храма на Дисхармонията, където обитavam аз. Както Ви е известно, живея на две левги от Женева и рядко излизам някъде. А сега заболя и госпожа Дьони. Самият аз вече седмици лежа на легло, а Вие желаете да чуя младия Ви клавесинист. Наистина, мила приятелко, искате твърде много. Дори не съм стъпил още на пътя на оздравяването.“

Татко изруга:

— Мръсен, безбожник! И смее отгоре на всичко да пише за гадните си метреси! Право казват, че бил хипохондрик. Както и да е, ще вървим в Италия. Оттук дотам е педя разстояние.

На Волфганг много му се искаше да замине за Италия — най-музикалната страна на света, само че не сега, а когато премине умората. Но не смееше да противоречи на бездруго сърдития татко.

Мама обаче го разбра и каза:

— Не можем повече да продължаваме нашето турне. Децата са капнали от умора. Ако още веднъж се разболеят, ще ги изгубим.

По израза на лицето на татко Волфганг разбра, че той е съгласен с мама, но не иска да признае това.

— На мен най-добре ми е известно състоянието на здравето им — каза той.

В края на краищата татко реши да поеме към Германия, без да се отбива повече в други страни; през това време на годината климатът в Италия бил вреден за здравето, заяви той.

На Волфганг обаче му се струваше, че татко съвсем не иска да се връща къщи: по пътя спираха във всеки швейцарски и немски град, където можеше да се изнесе концерт, и едва след няколко месеца доближиха Залцбург.

В Мюнхен, съвсем недалеч от къщи, те отново спряха.

Мина седмица, а все не потегляха. Сякаш татко се бои от тази последна крачка, която ги отделя от Залцбург, мислеше Волфганг.

Мама го молеше да тръгват за вкъщи, а той седеше на бюрото и преглеждаше пътния си дневник. Как имаше търпение да си води толкова бележки? Но татко така се гордееше с това пътешествие, че записваше всяко място, където са били, лицата, пред които са свирили, припечелените пари и музиката, която са композирали.

— Вижте само — обяви Леополд. — След като напуснахме Лондон, сме дали концерти в Дюнкерк, Лил, Гент, Антверпен, Ротердам, Хага, Амстердам, Утрехт, Париж, Дижон, Лион, Женева, Лозана, Берн, Цюрих, Винтертур, Шафхаузен, Донауешинген, Дилинген и сега в Мюнхен! Човек може да си помисли, че ние...

— Смяташ, че това ще направи впечатление на архиепископа? — прекъсна го мама.

— Не бъди язвителна. Виж колко сме припечелили! Колко неща е съчинил през това време Волфганг! Тридесет опуса, в това число симфонии и оперни арии.

— Колко сме припечелили?

— Ще ни стигнат да живеем, ако архиепископът ме уволни.

— За цял живот?

Татко мълчеше и изведнъж Волфганг изтърси:

— Татко, аз ще свиря навсякъде, където пожелаеш. И колкото поискаш.

— Да, момчето ми. — Татко с мъка сдържа вълнението си. — На всички ще ни се наложи много да се трудим.

— Но сега нали можем вече да си вървим? Да тръгваме, моля ти се, татко!

Минаха часове, а татко все не вземаше окончателното решение. Продължаваше да препрочита бележките си, а в ушите му звучеше умолителният глас на сина. От негова страна наистина беше голяма дързост да отсъствува повече от три години ето кое го безпокоеше. Но мисълта за това, че след трите години, прекарани в обществото на най-знатни хора, той пак ще стане жалък заместник капелмайстор, бе непоносима. В отчаянието си писа на Хагенауер:

„Най-много ме тревожи бъдещето на децата. Всевишният ги е надарил, скъпи приятелю, с необикновен талант; ако не развия докрай способностите им, това ще означава, че съм се отрекъл от бога. Изгубените мигове не ще се върнат; аз и преди разбирах колко ценно е времето в младостта, но сега напълно се убедих. Известно ти е, че децата ми са приучени да се трудят. Те разбират: за да постигнеш нещо, трябва желязна воля. Но кой знае какъв прием ме очаква в Залцбург. Може би такъв, че на драго сърце веднага ще се махнем оттам. Напълно разчитам на твоята мъдрост и добро сърце.“

Хагенауер отговори незабавно: „В Залцбург имате както преди добри приятели. Връщайте се у дома, Леополд. Лека-полека нещата ще улегнат.“

Като видяха Унтерсберг, мама и Нанерл от радост се разцелуваха, а Волфганг изведнъж разбра защо татко не иска да се върне. Сега вече татко няма да бъде господарят, не той ще взема решенията, друг ще се разпорежда сега. Стана му жал за татко. Но се и радваше, задето скоро ще навърши единадесет години, макар татко, както преди, да твърдеше, че той е само деветгодишен, когато тъй добре умееше да смята.

ЧЕТВЪРТА ЧАСТ
ГОДИНИ НА СЪЗРЯВАНЕ

Дали все още е заместник капелмайстор? На връщане към къщи този въпрос измъчваше Леололд. Боеше се от положителен отговор — тогава ще му се наложи да остане в провинциалния Залцбург; но се боеше и от уволнение — това би означавало пълна зависимост от публичните концерти, а такъв доход е несигурен.

Отговор на своя въпрос Леополд не успя да получи от никого. В придворното ковчежничество за него нямаше пари. Леополд доложи за пристигането си на капелмайстора Лоли — той както винаги бодро репетираше с капелата, готвейки я за обеден концерт, но не удостои Моцарт с приветствие, не спря репетицията, а само подхвърли през рамо:

— Твоите задължения изпълнява Михаел Хайдн, обърни се към него.

— Помощ не ми е нужна — каза Хайдн и продължи да обучава по цигулка групата юноши, като измърмори под нос: — Изпълнявам задълженията си според указанията на граф Арко.

Графът беше заедно с архиепископа в ловния му дом в планината. Никой не знаеше кога двамата ще се върнат, а и никой не се интересуваше от това.

На вечерята, уредена от Хагенауер в дома му по случай завръщането на Моцартови, всички разговори се свеждаха до тяхното пътешествие.

— Кажи, Леополд, мадам Помпадур наистина ли е чак толкова хубава? — любопитствува Хагенауер.

— По-скоро бих я нарекъл представителна, отколкото красива. Напомняше ми императрицата.

Хагенауер се смути, а Леополд неволно се усмихна на наивността на своя приятел.

— Нима англичаните пеят и оперните арии на ужасния си език? — попита Баризани.

— В Лондон всички опери се изпълняват на италиански.

— Волфганг действително ли се хареса на Рамо и Бах? — интересуваше се Венцел.

— Да. И на Манцуоли също. Като заминаваше за Италия, прочутият певец ни покани да му гостуваме там.

— А подаръците, подаръците? — За подаръците искаха да знаят всички. — Наистина ли са от Луи XV и от крал Джордж III?

Леополд с гордост показва златната кутийка за енфие, подарена му от френския монарх, и поясни:

— Англичаните предпочитат да даряват пари. — После каза на Нанерл и Волфганг да донесат най-разкошните подаръци, а сам даваше пояснение: Дузина златни часовници, две дузини кутийки за енфие, някои със златни и сребърни инкрустации, обеци от слонова кост и от бисери, четири златни пръстена, скъпа кутия за писмени принадлежности от сребро със сребърни пера, за да може Волфганг да композира, когато е на път, две шпаги, украсени със скъпоценни камъни, холандски дантели, английски шапки, фламандски плащове, френски пелерини и кутийка от чисто злато — с клечки за зъби.

Леополд млъкна за малко, за да даде възможност на затаилата дъх аудитория да оцени чудните подаръци, и Булингер забеляза:

— Тези подаръци навярно възлизат на хиляди гулдени.

— Икономът на Луи XV ми съобщи, че ако някога пожелае да продам златната кутийка за енфие, кралят щял да я откупи за няколкостотин гулдена.

Гостите се полюбуваха на кутийката, а после Булингер попита:

— Вие навярно сте спечелили но време на пътешествието не по-малко от десет хиляди гулдена.

Радостно оживеният Леополд изведнъж помрачня, подозирайки някаква клопка.

— Не забравяйте, че ми се наложи да похарча цяло състояние, за да не се изложя пред аристокрацията като бедняк. А колко ми е струвал всеки концерт, трудно можете да си представите. Съмнявам се дали сме покрили всичките разноски.

Шахтнер се учуди, че Волфганг почти не е порасъл през тези три и половина години. И докато Леополд изброяваше знатните господа, пред които децата бяха изнасяли концерти, Шахтнер внимателно се вглеждаше в брата и сестрата. Момичето има горд вид като баща си, но на Волфганг безспорно са му дотегнали подаръците. Чертите на

момчето сякаш са станали още по-деликатни, мислеше си той, а бледостта и слабостта му показват, че болестите не са го щадили. Волфганг обаче не беше го забравил като го видя, се хвърли на шията му и особено се оживи, когато Шахтнер рече:

— Покажи ми новите си сонати.

— Написах към тях и вариации, те непременно ще ти харесат.

Но преди Волфганг да тръгне за нотите, в разговора се намеси Ана Мария. Тя доведе за ръка Нанерл и попита:

— Е, кажете, Андреас, нали много е порасла?

— Много, пък се е и разхубавила.

Нанерл пламна и за да скрие смущението си, показа на Шахтнер холандските си дантели.

— Прекрасни! — изрази възхищението си той. — Ти си щастливка.

Ана Мария изпрати Нанерл и Волфганг при другите гости и едва тогава попита:

— Негова светлост сърди ли се на Леополд?

— Откъде накъде?

— Вие отлично знаете, Андреас, че Леополд получи отпуск само за една година.

— Без съмнение Леополд е знаел всичките условия.

— Не отговаряте на въпроса ми.

— Следния път, Ана Мария, искайте съвета ми преди да заминете, не после.

— Но Леополд е толкова упорит!

Сякаш доловил, че става дума за него, при тях дойде Леополд и Шахтнер тутакси попита:

— Смяташ ли да приключите с пътуванията?

— Нито един разумен музикант не би взел такова глупаво решение.

— И все пак си разчитал, че ще ви посрещнат тук с отворени обятия.

— Нима направих малко за прославата на Залцбург?

— Но с цената на какво? Децата изглеждат много слаби и бледи.

— Те доста боледуваха — въздъхна Ана Мария. — Сега вече ще си починат.

— Кажи, Леополд, колко спечелихте? Като приспаднаш всички разходи.

— Защо те интересува това? — слиса се Леополд от любопитството на приятеля си.

— Искам да зная дали е заслужавало да се рискува толкова.

Леополд направи знак да мълчат — към тях идваше граф Арко.

Забеляза, че камерхерът е остарял, чертите на лицето му се бяха удължили, станали по-остри.

— Моцарт — обяви граф Арко без всякакво предисловие, — негова светлост желае синът ви да напише музика към първа част на Драматичната оратория „Дългът на първата, най-важната божа заповед“. Хайдн и Адлгасер композират за втората и третата. Момчето трябва да пише музиката в резиденцията, за да не възникнат съмнения по отношение на неговото авторство.

— Нима негова светлост се съмнява в това, че Волфганг сам е съчинил изпратените от мен сонати?

„И още как — помисли си граф Арко. — Тъкмо затова иска да го затвори в двореца.“ А добави на глас:

— Трудно може да се повярва, че едно единадесетгодишно дете може да напише такива зрели творби.

— Волфганг беше на девет, когато съчини френските и английските сонати.

— Още по-добре, значи сега няма да има нужда от ничия помощ.

Леополд не възрази. Тонът на граф Арко ясно показваше, че понататъшният спор е безсмислен.

Графът продължи с печална усмивка:

— Цялото ми семейство ви благодари за поднесените съболезнования.

— Графинята ни удостои с приятелството си — отвърна Леополд. — Смъртта ѝ беше тежка загуба за всички нас, особено за Волфганг — тя много го обичаше.

— Писа колко ѝ харесвало момчето.

— Графиня ван Ейк беше необикновена жена. Познанството с нея за нас е голяма чест.

Приближиха ги и други гости и графът отново заговори с официален тон:

— Ораторията трябва да бъде готова след месец, за годишнината от ръкополагането на негова светлост. Той очаква да получи произведение, достойно за важността на това събитие.

— Цял месец? — Леополд се разсмя. — Огромен срок, драги графе.

— Предполагам, че синът ви няма да измами нашите очаквания — сухо каза граф Арко. — Това би било голямо разочарование за негова светлост.

Защо татко се безпокои? Волфганг бе напълно сигурен в себе си. Издържа такова изпитание у принц дьо Конти, а тогава знаеше много по-малко. От това как той, Волфганг, ще се справи със задачата, до голяма степен зависят авторитетът и положението на баща му; момчето разбираше това, но татко не трябваше да се тревожи, всичко ще бъде наред. Сюжетът на старата мистерия^[1] беше скучен, ала да се съчини музика към нея не представляваше трудност. Волфганг бе слушал доста оратории и прекрасно помнеше как се строи тяхната композиция. Достатъчно беше един път да чуе нещо, за да възпроизведе лесно неговата форма. И все пак когато зад него се затвори вратата на чакалнята, където трябваше да композира в компанията само на един лакей, татко имаше такъв вид, сякаш са хвърлили сина му в затвора.

Обстановката потискаше Волфганг. Наистина тук имаше бюро, на което да работи, а стените бяха украсени с картини, изобразяващи библейския потоп, но клавесинът беше посредствен и общата атмосфера — гнетяща.

Волфганг скоро се отегчи от еднообразието на ораторията и с удоволствие се зае с една ария за дискант. Постепенно той се увлече и дори взе партитурата със себе си в леглото; в целия дворец тази ария беше за него единственото нещо, скъпо и близко на сърцето му.

Веднъж граф Арко дойде при него да се осведоми как върви композицията, но Волфганг само сви рамене. Щом нямаха доверие в него, и той не беше длъжен да им вярва.

След няколко дена Волфганг помоли лакея да отвори прозореца. Никой освен граф Арко — той напоследък се отбиваше всеки ден — не идваше при него, а Волфганг мразеше самотата. Тя пораждаше тъга, а

тъгата душеше мислите. Но сега след като с разрешението на графа отвориха прозорците, вътре нахлуха звънът на камбаните, гласовете на слугите, които точеха вода от чешмата, чаткането на подкови по калдъръмените улици. Привичните звуци раждаха мелодии. Волфганг придаде на своята част от ораторията Хенделова форма и Еберлиново съдържание. Негова светлост ще остане доволен. Волфганг предпочиташе ораториите на Хендел пред всички други, но архиепископът обичаше повече музиката на Еберлин. За да се увери, че неговите мелодии могат да се пеят, Волфганг си ги тананикаше. Той и сега не харесваше гласа си, тънък и писклив, но пееше вярно и дойде до извода, че съчинението напълно подхожда за катедралния хор, който ще изпълнява ораторията.

Граф Арко се изненада, че Волфганг завърши своята част за две седмици. Той никак не очакваше от детето да се справи така бързо със задачата. Почеркът беше детски, партитурата зацапана с мастилени петна и граф Арко реши, че такова произведение не може да се изсвири. Желаяйки да се увери в това, даде партитурата на Лоли, но Лоли неохотно потвърди, че Моцартовата част е напълно годна за изпълнение. После графът показа нотите на Хайдн, още незавършил своята част, и той каза:

— Това е заимствувано нещо. Чист Еберлин.

— А може ли да се изпълни?

— Мисля, че да. Но момчето трябва още много да учи.

— А вие на възрастта на Волфганг по-добре ли щяхте да напишете такава музика? — Граф Арко съвсем не се готвеше да взема нечия страна, ала детето бе удивително.

— Нима това е важно в случая?

— За Волфганг — да.

След изпълнението на ораторията архиепископ Шратенбах каза на Леополд:

— Радвам се, че синът ви се оказа достоен за ласкавите отзиви, които получихме от чужбина.

— Благодаря ви, ваша светлост. Надявахме се и се молехме на бога да останете доволен.

— Но ако още веднъж без мое разрешение продължите отпуската си, няма да бъда толкова великодушен.

— Аз съм ваш покорен слуга, ваша светлост.

Шратенбах се развесели. Нима музикантът си мисли, че така лесно може да го излъже? Архиепископът насмалко не каза на Моцарт, че прекрасно разбира колко струват лицемерните уверения в покорност, но размисли: не му подходеше да води пререкания с един свой подчинен.

— За нас е голяма чест, ваша светлост, че взехме участие в празнуването на вашата годишнина.

— Също такава чест, както да се свири пред Луи XV? Или пред Джордж III?

— По-голяма, ваша светлост. Където и да изнасяха концерти децата, нашите мисли постоянно бяха как да заслужим вашето разположение и благослов.

Архиепископът го удостои с усмивка, но Леополд видя само едно студено озъбване. После негова светлост се отдалечи и Леополд, останал насаме с граф Арко, попита:

— А в какво се състоят моите задължения?

— Не разбирам защо ми задавате подобен въпрос. Малко ли ви се виждат?

— Не, не, разбира се. Но какво точно трябва да върша — настоя Леополд.

— Надявам се, че както преди, и сега сте изкусен цигулар. Негова светлост има нужда от изпълнители и учители, а не от гении. — Като видя, че музикантът се смути, графът омекна: — Леополд, понякога ставате прекалено настойчив. Да, имате необикновени деца, но и моите са необикновени и една дъщеря вече изгубих. Благодарете на съдбата, че се е оказала по-снизходителна към вас.

— Благодарен съм, ваше сиятелство. Но вие, надявам се, разбирате, че децата ми действително заслужиха правото да свирят пред императрицата, пред Луи XV, пред Джордж III.

— Да не сте замислили ново пътешествие? — учуди се граф Арко.

— Съвсем не! Поне засега. Но ако например след година императрицата изведнъж пожелае да чуе децата или намисли Волфганг да съчини нещо за нея, как ще се отнесе към това негова светлост? Това ще бъде голяма чест за Залцбург.

— Може да се измоли още един отпуск. Неплатен. Не бива да забравяте обаче, че сте на служба при негова светлост.

— Неплатен отпуск, така ли?

— Ще получите пари, щом пристъпите отново към изпълнение на задълженията си.

— В качеството на заместник капелмайстор?

— Нима според вас трябва да уволним Лоли, който е винаги на услугите на негова светлост?

Леополд мълчеше. Беше силно огорчен. Както и да се стекат събитията, винаги ще се намери предлог, за да не му дадат длъжността капелмайстор.

— На ваше място щях да мисля повече за кариера в Залцбург. Тук имате добри приятели.

— Граф Арко, искрено ценя всичко, което направихте за мен. Благодаря ви.

— Наистина ли ме цените, Леополд?

— Разбира се. Волфганг ми каза, че сте се отбивали при него всеки ден.

— Той е прекрасно момче. Мило и обично, само малко упорито като баща си. Бъдете нащрек, особено когато забележите, че застава на пътя на другите композитори. Веднага щом почувствуват в негово лице сериозна заплаха, незабавно ще се опълчат срещу него, а това, че е дете, ще ги озлоби още повече. — Граф Арко връчи на Леополд златен медал за Волфганг — подарък от архиепископа за първата част от ораторията.

Леополд бе разочарован — златото в медала се оказва равностойно едва на дванадесет дуката, — но на Ана Мария подаръкът ѝ хареса, а Нанерл съжали, че не може да носи медала вместо Волфганг, когото повече заинтересува поръката на негова светлост да напише още едно произведение.

[1] Жанр на религиозния западноевропейски театър, възникнал през четиринадесети век. — Б.пр. ↑

За архиепископа Волфганг написа Великденска кантата и тя получи одобрение. Съчини и две симфонии за принц фон Фюрстенберг, за които му платиха. Преработи четири сонати от Шобер и Бах в концерти за клавесин и ги изпълни пред архиепископа, който отбеляза, че са на равнището на Хайдн. Ала върхът на успеха бе поръчката, изпратена от Мария Терезия — да напише за идната година музика по случай сватбата на дъщеря ѝ Мария Йозефа с неаполитанския крал Фердинанд. Волфганг чувствуваше голям прилив на сили, беше отпочинал и жадуваше за нещо ново. Бе готов да съчини за императрицата всичко, което тя пожелае; надяваше се Мария Терезия да спре избора си на опера.

Татко получи отпуск при условията, за които спомена граф Арко. Цялото семейство очакваше с нетърпение пътуването Заминаха за Виена, изпълнени с големи очаквания. Но едва явили се в двора, където щяха да уведомят Волфганг каква музика да напише, в града избухна епидемия от едра шарка.

След седмица стана известна още една ужасна новина. Татко ги събра в малката гостна на квартирата, която наемаха при един златар, и обяви:

— Ерцхерцогиня Мария Йозефа е заболяла от едра шарка. Всички приготовления за сватбата са отложени.

— Какво ще правим? — попита мама.

— Какво! — сърдито отвърна татко. — Ще чакаме, както всички. Скоро ерцхерцогинята почина.

— Сега никой не ще пожелае да покани децата — каза татко. — Всички се страхуват от шарката.

— Как няма да се страхуват! — възкликна мама. — Казват, че епидемията непрекъснато растяла.

— Каква ти епидемия, само отделни случаи по къщите, където рядко се чистят помийните ями.

— Да не би да грешиш? — Ана Мария не можеше да превъзмогне страха си.

— Не, не греша. Просто нервите ти не са в ред.

На другия ден Ана Мария каза на Леополд:

— Най-големият син на хазаина се е разболял; навярно е едра шарка, никого не пускат при него.

Леополд не отвърна, терзаеха го други грижи.

Волфганг също бе неразположен. Главата му гореше, а ръцете бяха студени като лед. Но само да кажеше подобно нещо, веднага щяха да го отведат от Виена, а той не искаше да заминава. При това се боеше, че пак се е разболял, сякаш не му стигаха болестите, изтърпени през миналото пътешествие. Волфганг седна да се упражнява на преносимия клавиборд, макар че главата му стана още по-гореща, а ръцете съвсем изстинаха. Едва взе няколко акорда, като движеше с мъка пръсти, и хазаинът го помоли да спре: двете му по-малки деца също заболели и се нуждаели от покой. Хазаинът каза същото и на татко, когато той се опита да надникне при децата и да види какво им е; не пускаха никого в детската стая.

Леополд навести всичките си познати и навсякъде чуваше само едно: в във Виена върлува шарка, коси най-вече децата. Заболели половината от децата в града. От тях половината били на умиране, а другите, оцелелите, останали обезобразени за цял живот.

Когато Леополд научи, че децата на хазаина са получили обрив, веднага напуснаха квартирата. Но където и да потърсеха жилище, все попадаха на болен от едра шарка. Волфганг се почувствува съвсем зле и призна това пред татко. В отчаянието си Леополд откара семейството в Бърно, на сто и двадесет километра от Виена. Но епидемията дойде и в Бърно. Тогава Моцартови отидоха в Оломоуц, където сред тамошната аристокрация Леополд имаше познати и се надяваше, че семейството му ще се окаже в безопасност.

Обаче поради страх от зараза никой от местните аристократи не се реши да приеме Моцартови. Всички стаи в по-добрите странноприемници бяха заети от заможни бежанци, пристигнали от Виена. Леополд с мъка се сдобил със стая в едно бедно ханче, наречено

„Черният орел“. Нямаха друга възможност. Лицето на Волфганг се покри с обрив, той трудно разпознаваше близките си.

Леополд сложи сина си в леглото, остави го на грижите на ужасените Ана Мария и Нанерл и изтича за лекар. Търсенията се оказаха безуспешни. Шарката косеше жителите на Оломоуц и всички лекари бяха заети. Когато Леополд се върна в ханчето без доктор, страхът му се усили още повече. През време на отсъствието му лицето на Волфганг бе отекло и навсякъде бяха избили червени петна.

„Нима татко не разбира колко ми е зле“ — мислеше си Волфганг. Той нищо не виждаше. Ослепя. Никога вече не ще може да съчинява музика. Пропаднаха всичките му надежди, тъмата погълна чудесната, единствена мечта в живота му. Възцари се вечна нощ и в мрака дочуваше страховит вой. Това бяха харпии — искаха той да чува само най-отвратителни звуци.

После татко разказваше, че го е спасила само необикновената доброта на граф Подстатски, декан на катедралата в Оломоуц, който без да се бои от заразата, настанил у дома си цялото семейство, извикал своя лекар и ги обкръжил с големи грижи. Но Волфганг знаеше, че не това го е спасило. Когато шумът в главата му стана непоносим, той си наложи да си спомни най-любимото произведение — сонатата за клавесин от Йохан Кристиан Бах — и лека-полека пред измамно простите звуци на сонатата, това чудо на изяществото и мелодичността, шумът отстъпи и болките престанаха. Не, не всичко е изгубено, щом дори в мрака може да чува такива хармонии — точни, съвършени. Не, не всичко!

Леополд и Ана Мария се опасяваха да не би Волфганг да е ослепял завинаги, но след девет дена той изведнъж почна да ги познава.

Волфганг попита в кой град се намират и откога са тук и като чу отговора на татко, замлъкна, потресен от това, колко дълго е боледувал.

— Белези няма да ти останат — увери го Леополд. — Имаше червени петънца, но те вече изчезват.

— Сега не ми е така горещо.

— Да, разбира се, ти оздравяваш.

— Кажи, татко, наистина ли бях толкова зле?

— Изплаши ни до смърт. — Леополд се усмихна — първата усмивка през време на болестта на Волфганг. — Скоро пак ще почнеш да свириш и да композираш.

— Ако не ослепея.

— Как така, та ти прекрасно виждаш!

Волфганг не повярва, той поиска нотите на сонатата за клавесин, която звучеше в ушите му през най-тежките минути на болестта, и ги заразглежда. Да, запомнил е правилно сонатата, но работата не е в това — главното е, че можеше да чете нотите. Значи татко не го е излъгал. Той наистина вижда. С тази мисъл Волфганг заспа спокоен, оздравителен сън.

Леополд и Ана Мария, възрадвани, дълго стояха прегърнати и молеха бога за едно: тази болест да бъде последна.

Минаха няколко месеца, преди да ги приемат в двора на императрицата. Леополд почувствува прилив на увереност, когато на входа за апартаментите на Мария Терезия ги посрещна лично новият император Йосиф II и ги въведе вътре.

Като научи, че Волфганг е боледувал, Мария Терезия изрази съчувствие и се зарадва на оздравяването му. Но когато Леополд каза колко са опечалени от смъртта на дъщеря ѝ, лицето на императрицата се помрачи и в очите ѝ се появиха сълзи. Едрата шарка беше истинско бедствие. Страшната болест бе отнела три от децата ѝ, две снахи и един чичо. Мнозина изпадат в паника само като се спомене за едра шарка, рече Леополд, обаче забележимо остарялата императрица се намръщи и каза:

— Да се боим от едрата шарка е глупаво, защото човек не може да си избира болестите.

— Да, ваше величество — отговори Леополд и добави: — Изцяло сме на ваше разположение.

— Чуваме, че синът ви станал композитор.

— Мнозина капелмайстори не могат да се мерят с него.

На лицето на Мария Терезия се изписа недоверие, но тя само каза:

— След смъртта на мъжа ни с музикалните въпроси се занимава нашият син.

Интересно, с голяма власт ли разполага Йосиф, помисли си Леополд. Едно нещо е да бъдеш избран за глава на Свещената римска империя и да станеш коронован император на Германия, а съвсем друго — да постигнеш пълна власт, когато имаш такава деспотична майка. Леополд чуваше, че Мария Терезия все още тежко преживявала смъртта на мъжа си, обаче продължавала сама да върши всички държавни работи. Провъзгласявайки сина си за сърегент, тя бе успяла да запази за себе си почти цялата власт. Дори сега, показвайки се проповедница на строгия аскетизъм в империята, тя не жалеше пари за разширяването и разкрасяването на Шьонбрун. От друга страна,

Мария Терезия не проявяваше интерес към оперната музика. „Може, разбира се, синът ѝ да е по-различен“ — размишляваше Леополд. Той погледна с очакване новия император — на Йосиф едва ли можеше да му се дадат неговите двадесет и седем години.

— Господин Моцарт — каза императорът, — съчиненията на вашия син пробудиха у много хора съмнение дали ги пише самият той.

— Проверете го, ваше величество! — не се съдържа Леополд. — Много ви моля!

— Какво да му възложим? Соната? Или може би серенада? Макар че това не е толкова сложно.

— А какво ще кажете за опера, ваше величество?

Йосиф се смая.

— На неговата възраст?

— След седмица Волфганг навършва дванадесет години, ваше величество. На двадесет и седми.

„Изглежда, този самонадеян музикант ми отправя предизвикателство“ — помисли си императорът с раздражение. Но само за миг, тъй като беше човек разумен, абонат на „Кореспонданс литерер“, а Грим, който не обичаше да преувеличава, сипеше щедри похвали за момчето. При това ще бъде забавно да се наблюдава съперничеството на това дете с възрастните, което навярно ще възбуди интерес. Просветена Европа ще заговори за него, новия император Йосиф II.

— Ваше величество, нали тук има и оперен театър?

— Този, който дадохме под наем на граф Афлиджо?

— Същият, ваше величество — отвърна Леополд. Винаги му се налагаше да подсказва на всички, включително и на императорите. — Една ваша дума, ваше величество, и този импресарио на часа ще поръча опера на Волфганг Моцарт.

Йосиф погледна майка си, но тя мълчеше. Афлиджо не му беше подчинен, просто бе дал под наем на графа кралския театър, защото императрицата вече бе похарчила за него много пари; от друга страна, Афлиджо навярно ще се вслуша в неговата молба. Освен това за императрицата, изглежда, бе приятна срещата с Моцартови.

— Помислете само, ваше величество — продължи Леополд, — каква сензация ще бъде една вечер да дирижира своята опера прочутият в цял свят Глук, който вече е на петдесет и четири години, а на следната вечер с него като равен с равен да се мери едно дванадесетгодишно момче.

Но колко ли ще струва това? Йосиф изведнъж стана предпазлив, макар че не той щеше да поставя операта.

— Ще помислим — каза императорът.

— Една ваша дума, ваше величество, и всичко ще се уреди.

Музикантът проявяваше настойчивост. Йосиф се намръщи. И все пак идеята му се стори примамлива. Ако операта се провали, цялата вина ще падне върху Афлиджо. А в случай че тя има успех, императорът ще пожъне лаврите за добрия си вкус.

— Ще ви уредим среща с граф Афлиджо — съгласи се той.

Разкошът в жилището на импресариото — то се намираше на Колмаркт — изуми Леополд. Този разкош можеше напълно да съперничи с шьонбрунския. Леополд се съмняваше в принадлежността на Афлиджо към аристокрацията въпреки неговата титла. Твърде пищно бе облечен той — с явното намерение да направи силно впечатление. Но самият Афлиджо му хареса: хубавец, с остри черти, приятно мургава кожа и пронизателни черни очи. Разговорът се водеше на италиански и Леополд разбираше, че импресариото проверява доколко те знаят езика.

— Виенската опера е изцяло в моите ръце — заяви Афлиджо, — в това не бива да имате никакви съмнения.

— Нямаме такива съмнения, ваше сиятелство — увери го Леополд.

— Императорът твърди, че синът ви е готов да съчини опера, но момчето е само на дванадесет години. Как може да му възложим толкова сложно нещо?

— Вече написах няколко арии — гладко, не по-зле от баща си каза на италиански Волфганг. — За английския крал, за императрицата и за император Йосиф II.

— Негово величество си мисли, че разбира от музика. Обаче ще видим. — Като пренебрегна Волфганг, графът се обърна към Леополд:

— Аз имам либрето от нашия нов придворен поет Марко Колтелини, към него трябва да се напише музика. Това е „La finta semplice“. Познато ли ви е, Моцарт?

— „Мнимата наивница“ — преведе Леополд на Волфганг, макар че момчето само разбра и се учуди защо е необходимо татко да му превежда. — Това да не е по пиесата на Голдони?

Афлиджо се намръщи.

— Грешите — каза той. — Както и да е, искам музиката да се напише по маниера на „Добрата дъщеря“ от Пичини — операта, която се ползува с най-голям успех.

— Слушах я в Брюксел, когато бяхме със сина ми на концертно турне.

— В Брюксел?! — усмихна се подигравателно Афлиджо. — Дори във Виена трудно може да се постави както трябва италианска опера, но аз поне разполагам с италиански певци. — Той подаде на Волфганг либретото — да го прегледа, докато те с Леополд се договарят за условията.

Споразумяха се Волфганг да напише операта за три месеца и да получи за нея сто дуката, когато предаде партитурата; Афлиджо обеща да постави операта при първа възможност.

„Татко е готов на всичко, само и само да получи поръчка“ — мислеше си Волфганг. Сюжетът на „Мнимата наивница“ беше съвсем елементарен: обикновена комедия, в която една хитра жена, преструвайки се на глупачка, успява да уреди живота на двама свенливи ергени — единият от тях неин брат, — оженва ги за любимите девойки. Но още преди Волфганг да изрази мнението си, татко благодари на Афлиджо за любезността и добави:

— Ваше сиятелство, уверен съм, че като получите партитурата, ще споделите мнението на маестро Манцуоли и Йохан Кристиан Бах.

— Възможно е. Кажете, Моцарт, синът ви девствен ли е?

— Граф Афлиджо, та той е само дванадесетгодишен! — Изуменият Леополд дръпна импресариото настрана, за да не ги слуша Волфганг.

— Манцуоли на дванадесет години беше вече кастрат. А вие твърдите, че синът ви е преждевременно развит.

— Това е самата истина. Що се отнася до музиката, той стои по-високо от мнозина известни композитори.

— А по отношение на живота? Той няма да бъде вечно на дванадесет години. За да пише опери, трябва да умее да пише за любовта. Други теми няма. Смятате ли, че е съзрял за любов?

Леополд мълчеше. Той и сам се замисляше над това, но всеки път решаваше да се облекне на естественото развитие, отлагаше този въпрос за по-късен период. Откъде да знае ще разбере ли Волфганг нещо от всички любовни връзки и будоарни истории или не.

— Аз мисля, Моцарт — каза Афлиджо, — че неизбежно ще почнете да ревнувате сина си от първата жена, в която се влюби. Ще ви се струва, че ви е изменил, че се е осквернил, че ви е предал.

— Желая му щастлив семеен живот, какъвто е моят.

— Искате да го венчаєте за музиката, искате тя да му замени и жената, и любовницата?

— Ваша светлост, безспорно се шегувате!

— Ни най-малко. Вие се прекланяте пред вашия син, а аз — пред Дон Жуан. Или в музиката на вашия син любовните мотиви отсъствуват?

— Графе, той е само на дванадесет години.

— Синът ви пише музика за възрастни, а искате да се отнасят към него като към дете, като към чудо. Вие сте умен човек, Моцарт.

„Толкова ли съм умен“ — мислеше си Леополд. Афлиджо стана почти любезен, сякаш откри у събеседника си онази единствена черта от характера, която уважаваше. Но когато си тръгнаха, Леополд силно, до болка стисна ръката на Волфганг.

„Какво му става на татко — размишляваше Волфганг. — От какво е загрижен?“ Волфганг бе слушал толкова опери. Вече бе измислил темата на ария за добре поставен сопранов глас.

По пътя за вкъщи татко възкликна:

— Струва ми се, че напразно пристигнахме тук. Във Виена, изглежда, има не по-малко проститутки, отколкото във Версай.

— Не ти ли хареса импресариото, татко?

— А на теб?

Татко иска да знае неговото мнение. Волфганг се учуди. Трябва да е много огорчен от нещо.

— Струва ми се, че графът не обича особено музиката. Той какво, също ли е проститутка?

— По-скоро бих го нарекъл сводник.

Но татко не обясни какво значи това.

— Едни твърдят, че Афлиджо е професионален комарджия — каза той, — други го смятат за професионален прелъстител. Впрочем без тези качества един импресарио едва ли може да мине. Ето какво, Волфганг... — Видът на татко стана сериозен.

— Да, татко?

— Кажи, Волфганг, ти... — Леополд се изчерви, покашля се, но не посмя да продължи.

Волфганг се усмихна.

— Харесват ли ти момичетата?

— Някои ми харесват.

— И много ли? — загрижено го разпитваше татко.

— Как така *много*?

— Волфганг, говоря ти сериозно!

— Също толкова много, колкото на Луи XV му харесваше мадам Помпадур?

— А ти какво знаеш за това?

— Каквото си ми казвал.

— Аз рекох, че тя е проститутка. Нищо повече.

— Е, аз зная още, че те спяха заедно. И че той я предпочиташе пред всички останали.

— Не съм ти казвал такова нещо. А какво друго знаеш? — татко настръхна.

— Всички знаят как се създават децата. С изключение на самите деца.

— А ти... Опитвал ли си тази работа?

Като ученик, който се чувства по-умен от учителя, Волфганг снизходително погледна татко.

— Ти нищо не разбираш, татко — каза той. — Още съм твърде малък. Но имам представа как става това.

Татко промени темата.

— На този Афлиджо ще му покажем с кого си има работа. Предполагам, че три месеца за опера са ти дори много. — А тайно помисли: колкото по-зает ще бъде синът му, толкова по-добре.

Волфганг потъна до гуша в работа. Навреме си лягаше да спи, хранеше се умерено, работеше под надзора на мама, която грижливо следеше синът ѝ да не се преумори. Сутрин татко му даваше да преглежда оперни партитури от други композитори. Следобед Волфганг композираше. А вечер, ако не се чувствуваше уморен, обсъждаше с татко написаното.

Най-много му харесваше да пише арии. Човешкият глас му изглеждаше най-добрият музикален инструмент и той се стремеше да композира арии — мелодични и напевни. Спомняше си своите любими арии и тук-там в партитурата зазвучаха мотиви от Бах и Глук. Но в главата му се раждаха и собствени мелодии. Не се боеше да използва чужда форма, ала мелодичната линия трябваше да бъде чисто негова. Особено го радваше, когато арията, която съчиняваше, звучеше естествено и приятно за ухото. В такива мигове Волфганг чувствуваше прилив на сили, работата спореше. Седнал на красивата мраморна маса, купена от татко, за да композира на пея, Волфганг се затрупваше с нотни листове — по коленете, в ръката, на масата — така по-лесно можеше с един поглед да следи цялата партитура и в същото време да се съсредоточи, ако е необходимо, върху някоя част. Татко явно одобряваше работата му и рядко предлагаше свои поправки.

Два месеца след преговорите с Афлиджо „Мнимата наивница“ беше завършена. Операта имаше увертюра, три действия, двадесет и шест арии и много речитативи — всичко петстотин петдесет и осем нотни листа.

Графът заяви, че ще я постави колкото може по-скоро, но не плати обещаните сто дуката.

На първата репетиция Леополд седеше до Волфганг, който нямаше търпение по-скоро да чуе своята музика и да внесе обичайните поправки по настояване на капризните певци. Още щом започнаха певците, Леополд разбра, че не са се потрудили да разучат добре партиите си, никой не е репетирал предварително своята партия с клавесин, не са упражнявани ансамблово дуетите и финалите и въпреки това репетицията вървеше с пълен оркестър. Леополд не се съмняваше — направено е нарочно, за да се обезцени музиката. Не можеше да познае нито един пасаж. Музиката звучеше хаотично, рязко. Някои от певците с мъка сдържаха смеха си. Денят, на който Леополд възлагаше толкова надежди, стана най-мрачният в живота му.

И все пак, когато след репетицията при него дойде импресариото, Леополд положи усилия да се овладее. Широко усмихнат, Афлиджо заяви:

— Музиката е предназначена за твърде високи гласове. Певците твърдят, че ще могат да пеят в тази опера само ако синът ви внесе някои поправки.

Волфганг направи поправките. По молба на Афлиджо той съчини още две арии за първо действие. Но когато дойде време да се репетира отново. Афлиджо рече:

— Ще трябва да отложим репетицията, теситурата^[1] на ариите не е достатъчно ниска, певците не могат да вземат толкова високи тонове.

— А аз мога — намеси се Волфганг, — макар че почти нямам глас. — И преди импресариото да успее да се намеси, изпя първата ария. Той имаше тъничък гласец и все пак арията прозвуча мелодично и приятно.

— Моцарт, вашият син, изглежда, подражава на кастрата — каза Афлиджо.

— Все пак какво мислите за операта? — запита Леополд, твърдо решил да не се отклонява от същността на въпроса.

Афлиджо сви рамене:

— Поздравявам ви.

Леополд се запита дали все пак не се бе излъгал в импресариото.

— Твърдыхте, че момчето може да напише опера, и то наистина я написа.

— Какво следва от това, ваше сиятелство?

— Нека преработи двете нови арии и тогава може би ще поставим операта за завръщането на императора от Унгария идния месец.

— Благодаря.

— Искам обаче да ви предупредя, Моцарт: мнозина разправят, че по-голяма част от музиката сте написали вие. — И преди Леополд да успее да протестира с възмущение срещу тази клевета, Афлиджо добави: — Освен това теситурата на ариите все още е твърде висока, а музиката — твърде немска. — С тези думи той изпроводи Моцартови от театъра.

[1] Теситура — застъпените тонови височини в музикалното произведение и отношението им към обема на даден глас или инструмент ↑

Във Виена заговориха, че Афлиджо разпределя между певците роли за постановката на „Добрата дъщеря“ от Пичини; носеха се слухове, че „Мнимата наивница“ на Моцарт няма да види постановка, защото певците не са в състояние да изпълнят ариите си, а фразирането било чисто немско; разправяше се също, че момчето не знае достатъчно добре италиански и няма никаква представа нито за мелодия, нито за форма. Когато тези слухове стигнаха до Леополд, той разбра: трябва да се направи нещо. Би желал да се обърне към императора, но Йосиф все още се намирал в Унгария; мислеше си дали да прибегне до защитата на Мария Терезия срещу Афлиджо, ала го предупредиха, че тя ще сметне това за оплакване от сина ѝ, а в известен смисъл и от самата нея.

Желаейки някак да опровергае лъжливите слухове, Леополд се уговори за уреждането на музикална вечер в дома на барон Готфрид ван Свитен — нов и горещ поклонник на Волфганг. Нито един човек във Виена няма да откаже на поканата на барона. Бащата на Готфрид, Герхард ван Свитен, изрази съгласие да присъствува на концерта, а този известен лекар се ползуваше с разположението на Мария Терезия, доколкото императрицата можеше да дари с разположението си човек не от нейното семейство, и тя с уважение се отнасяше към мнението му — нещо също несвойствено за нея.

Волфганг, съвсем потиснат от поведението на Афлиджо, се оживи, като узна, че концертът ще се състои в дома на Готфрид ван Свитен. Момчето харесваше този тридесет и няколко годишен барон, който приличаше на баща си по едрата, масивна глава, харесваше енергичността му, която излъчваше топлота и сила. Внушаваше на Волфганг уважение и голямата любов на ван Свитен към музиката. Баронът умееше да свири на клавесин и на цигулка, бе учил история и теория на музиката и съчинил сонати и песни. След няколко вечери, прекарани заедно, Волфганг и ван Свитен се сприятелиха и възприеха практиката да си отговарят на различни езици — и двамата освен немски говореха италиански и френски и знаеха малко латински и

английски; освен това двамата често се обясняваха с числа и гатанки. Можеха с най-голяма сериозност да обсъждат творчеството на наскоро починалия Телеман и веднага да преминат на шеговит разговор за примадоните, които пеят така, сякаш стърже трион, и за първите солисти-кастрати, които изкрещават на всеки висок тон, и за диригентите в операта, които махат с палката като задрямали.

Леополд се учуди на това, че синът му не попита кой освен домакините ще присъствува на концерта.

— Защо да питам? — каза Волфганг. — Все ми е едно. Няма да се отрази на изпълнението ми. — Но в душата си бащата се надяваше, че Афлиджо ще отиде на концерта у барона. Там Леополд ще докаже на този дърдорко кой е написал „Мнимата наивница“.

По настояване на домакините Моцартови заедно с тях посрещаха именитите гости.

„Добро предзнаменование и при това благороден жест от тяхна страна“ — помисли си Леополд. Оптимизмът му нарасна още повече, когато видя канцлера принц Кауниц, до неотдавна граф, получил новата си титла от императрицата за някакви заслуги. Канцлерът се появи с княз Дмитрий Голицин, руския посланик при виенския двор. Петдесет и осем годишният принц Кауниц беше висок, строен мъж с деспотичен нрав; имаше продълговато лице и студени светлосини очи — след императрицата най-влиятелният човек в империята. „Ако някой би могъл да окаже въздействие върху Афлиджо, каза си Леополд, това е Кауниц.“ Е, разбира се, и княз Дмитрий — Голицин предпочиташе да го наричат така — е много просветен човек, аристократ до мозъка на костите. Княз Дмитрий, ловък дипломат, бе успял да запази дружбата си и с Волтер, и с императрица Мария Терезия, макар двамата да не можеха да се търпят един друг. „Голицин също ще бъде наш добър приятел, помисли си Леополд, не случайно той щедро плати на децата за концерта пред него и ги покани да посетят Русия.“ Ето и сега княз Дмитрий се упъти право към тях. След него неохотно вървеше Кауниц.

— Господин Моцарт — обърна се към Леополд княз Дмитрий, — много съм горд от това, че ви посъветвах да посетите с децата си Париж. Но кога ще ощастливите с посещението си Русия?

Леополд, който обмисляше тази покана, изрече, учуден от собствената си храброст:

— Ваше превъзходителство, готови сме още утре да потеглим на път, но като истински патриоти имаме задължения пред родината.

— Когато те бъдат изпълнени, трябва да почетете с музиката си и Русия.

— Това ще бъде голяма чест за нас, ваше превъзходителство — с нисък поклон отвърна Леополд.

Принц Кауниц бе вперил очи във Волфганг, който разговаряше оживено с ван Свитенови.

— Чух, че синът ви е преболедувал от едра шарка — каза Кауниц.

— Но вече е здрав напълно, ваша светлост — увери Леополд канцлера, знаейки, че той се бои от най-слабото течение и зараза и два пъти отменя срещата с тях заради прекараната от Волфганг болест. — Червени петна му се появяват само при студено време — а сам си помисли: „Сега почти е лято, и то много топло, канцлерът трябва да знае това.“

Въпреки всичко принц Кауниц още дълго се вглежда в момчето, за да се увери, че червените петна ги няма, и дръзна да приближи едва когато Голицин стисна на Волфганг ръка, поздравявайки го със завършването на операта.

— Кауниц, това е огромен талант — каза той, обръщайки се към канцлера. — Ако бях немец, щях да бдя над него като над зеницата на окото си.

— Което и правим — поде Кауниц. — Но имаме и други грижи.

— Какви? — заинтересува се княз Дмитрий.

— Току-що завърши една твърде разорителна за нас война.

— Тя завърши преди пет години.

— Да, но досега още не сме си платили дълговете. Колкото до мен, аз високо ценя дарованието на момчето — бързо добави Кауниц, искайки да покаже, че също не е лишен от добър вкус.

Към него се присъедини дук ди Браганца, любител на музиката, с годишен доход сто хиляди дуката, което му позволяваше да задоволява напълно своята слабост. Той беше съгласен с принц Кауниц и рече:

— Господин Моцарт, доколкото разбирам, в оперната музика на вашия син се чувства Глук. Не, не вземайте това за упрек — добави

той, като видя как се намръщи Леополд. Дук ди Браганца, макар да бе сред най-големите покровители на Глук, плати и на Моцартови да свирят пред него. — Естествено е един толкова млад композитор да се влияе мъничко от колегите си.

Леополд нищо не възрази. Гостите пристигаха един след друг: граф Дитрихщайн особено доверен съветник на императора; придворната дама фон Гутенберг — очи и уши на императрицата, — тя се стремеше да бъде неотлъчно до графа. „Кой кого следи от двамата“ — помисли си Леополд, като се покланяше на графиня Тун, граф Палфи и отец Игнац Пархамер — духовник на императора и любимец на императрицата, — както и на влезлия след тях доктор Франц Антон Месмер протеже на доктор ван Свитен; Месмер се славеше като покровител на музиката и беше авторитет в областта на хипнозата.

Волфганг се интересува от гостите едва когато забеляза сред тях придворния композитор Адолф Хасе и придворния поет Пиетро Метастазео, които спореха с друг придворен композитор — Джузепе Боно. Ето пред кого той би искал да свири. Татко каза, че те най-добре от всички във Виена разбирали от оперна музика и че Хасе бил единственият немски композитор на опери, когото ценели в Италия, а като либретист Метастазео нямал равен в света. Но Волфганг не успя да заговори с тях — принц Кауниц даде знак да започне музикалното изпитание.

— Господин Метастазео — обърна се към поета Леополд, — доктор ван Свитен бе любезен да достави от дворцовата библиотека том ваши либрета, които моят син не познава. Моля ви да изберете текст по ваш вкус и синът ми веднага ще напише музика към него.

Внушителният седемдесетгодишен поет усърдно запрелиства тома, търсейки стихове, още непретворени в музика, а Волфганг си мислеше: „Татко действа като вълшебник, но тук няма никакво вълшебство.“ Мелодията бе готова в главата му — тя можеше да се приспособи към всеки текст, посочен от поета.

— Ето това избирам, момче! — възкликна доволен Метастазео. Той бе намерил стихове, които не можеха така лесно да се съчетаят с музика.

Волфганг се вгледа в текста за миг, после написа музиката за арията и я изпя, като си акомпанираше на клавесин.

Когато завърши, цареше мълчание, сетне изведнъж гръмнаха аплодисменти. Без да се поколебае, Волфганг засвири своята опера. Татко му беше казал да извири само първо действие, защото аристократите няма да имат търпение да слушат повече, но всички, дори принц Кауниц, слушаха внимателно. Завърши с една нежна ария — тя беше финал на първото действие — и остана неподвижен.

Всички се струпаха около него и принц Кауниц заяви:

— Нечувано! Ако не бях видял със собствените си очи, нямаше да повярвам.

Леополд рече:

— Може ли да има още съмнения, ваша светлост, в това дали синът ми е написал самостоятелно „Мнимата наивница“?

— Решително не! — възкликна принц Кауниц. — А вашето мнение, Хасе?

Възрастният Хасе се наведе да види по-добре музиката, която Волфганг бе съчинил по лиричното стихотворение на Метастазео Шестдесет и девет годишен, той бе написал толкова опери по либрета на Метастазео, че не им знаеше броя.

Леополд нямаше търпение да чуе час по-скоро мнението на композитора. В този миг той мразеше Хасе, задето го измъчваше така.

Хасе изрече бавно:

— Арията е написана по всички правила.

Леополд не се стърпя:

— И е негова собствена, нали?

— Господин Моцарт, това ли ви тревожи?

— Тревожи не мен, а Афлиджо.

— Човек не бива да се отчайва, ако първата опера му създаде известни трудности.

Волфганг изтърси:

— Но, господин Хасе, защо операта да ми създава трудности, щом е написана добре?

Леополд понечи да се извини заради грешката на сина си, ала Хасе го спря с думите:

— Съвсем естествено е за него. Той е още дете.

— На дванадесет и половина съм — рече Волфганг. — И операта е моя.

— Така ли? — попита принц Кауниц.

Волфганг този път не отговори, защото татко го гледаше строго, задето не мълчи. И все пак не можеше да разбере. Беше написал музиката с възторг, а всички я слушаха равнодушно. Трябваше ли да се срамува от това? Другите трябваше да се срамуват. Не той, а те нямат сърце.

Графиня Тун изведнъж се обади:

— Ако аз като Волфганг бях написала опера, щях също да я защитавам.

— Но дали той я е написал? — настояваше Кауниц. — Кажете, Хасе.

Хасе откъсна очи от нотите. Защо бърза толкова канцлерът? Рано е още да погребва кариерата си, но ще отговори на този въпрос, когато и както обича. И все пак бе доволен, че не изпитва злоба към момчето, макар да не одобряваше привързаността, с която Леополд Моцарт лансира сина си. Той каза:

— Музика като всяка музика.

— Стана късно — рече принц Кауниц и се приготви да си тръгне. „Хасе е завистлив и глупав старец, помисли гневно Леополд, и той по своему води борба с Волфганг, иска да го унищожи.“

Хасе добави:

— Стилът на операта ясно показва, че я е композирало детето.

— О! — възкликна принц Кауниц от вратата. — Сигурен ли сте?

— Напълно, ваша светлост.

— Харесва ли ви тази опера?

— Авторът е още дете. Не забравяйте това, ваша светлост.

Леополд се намеси:

— Уважавам вашето мнение, господин Хасе, но Волфганг не е като другите деца.

— Съгласен съм. Мелодиите му обикновено са плавни и приятни, макар не всякога оригинални; оркестрацията обаче е безупречна.

— И музиката годна за вокално и инструментално изпълнение?

— Да — потвърди Хасе, но преди Леополд да се зарадва, добави: — Има обаче едно неудобство. Написал е някои от ариите за певец като Манцуоли.

— Той е идеал за Волфганг — обясни Леополд.

— Нищо лошо, ако ще пее Манцуоли. Но за повечето певци такава музика е неизпълнима. Това ще ги накара да намразят сина ви, защото не биха могли да пеят като Манцуоли и подобна музика ще потвърждава неприятния за тях факт.

Волфганг се обади:

— Господине, певците пожелаха ариите да бъдат бравурни^[1]. Ако искате обаче да ги променя, ще го сторя. Дори още сега.

— Не, не, не! — извика Хасе. — Това значи да осъмнем тук.

— Готов съм да ги променя — повтори Волфганг. — Няма да ми отнеме много време.

— Не си ли уморен?

— Ако имате добрината да слушате търпеливо, ще се постарая да останете доволен.

Хасе се усмихна, хвана Волфганг за ръка и седна до него на клавесина, като каза:

— Арията, която композира тази вечер, е за певец-кастрат, би ли могъл да я транспонираш за бас?

— С най-голямо удоволствие, господине.

Всички мълчаливо наблюдаваха. А когато Волфганг свърши, Готфрид ван Свитен, който имаше добър басов глас, изпя арията тихо и изразително.

Хасе рече:

— Момчето още не е истински майстор, но за годините си показва изключителни заложби.

Принц Кауниц добави:

— Благодаря ви, господин Хасе. Много ни помогнахте. Княз Дмитрий каза:

— Жестоко е, дето се пречи на това момче с всички средства. После, както се стори на Леополд, всички изразиха учудването си, че някой би могъл да пречи за поставянето на операта на сина му.

Волфганг забеляза, че принц Кауниц не каза нищо за Афлиджо.

След малко благородниците си отидоха, но Волфганг не се огорчи — музикантите останаха.

Джузепе Боно каза:

— Господин Моцарт, познавам вашата „Школа за цигулка“ — тя е ненадмината по своята яснота и изчерпателност.

Леополд така се трогна, че му идеше да прегърне придворния композитор.

Хасе додаде.

— Добре сте обучили сина си.

Отец Пархамер кимна в знак на съгласие и рече:

— Нейно величество императрицата даде височайшето си съгласие да присъствува на тържественото освещаване на църквата, която строя за сиропиталището на Ренвег. Ако малкият Волфганг композира тържествена меса по този повод, би могъл да я посвети на сиропиталището.

Леополд изтъкна колко поласкано е неговото семейство да удовлетвори тази молба, а доктор Месмер добави:

— Ако младият Моцарт напише опера за бала, който давам наесен, ще бъде щастлив да я поставя.

— Защо не „Мнимата наивница“? — запита Леополд, внезапно изпълнен с подозрения.

— Имам голяма къща, но тя все пак не е Бургтеатер — отвърна доктор Месмер. — Не става за изнасянето на комична опера. Ако Волфганг обаче напише кратък немски зингшпил^[2], ще бъде много подходящо.

— Да, да — извика Леополд, придобил предишната увереност. — За нас е чест да изпълним и двете поръчки. Ще бъдат готови за съответните случаи. — И се поклони ниско на отец Пархамер и доктора. Сега Афлиджо да внимава със своите оплаквания.

Афлиджо се поклони още по-ниско, когато Леополд поиска от него да възобнови репетициите на „Мнимата наивница“, и каза:

— На драго сърце, но госпожица Бернаскони и госпожица Балиони са болни.

След седмица Леополд научи, че тези певици репетирани „Добрата дъщеря“ дни наред. Запита Афлиджо дали това отговаря на истината, но импресариото вдигна рамене и рече:

— Знаете доколко може да се вярва на слухове.

— Слух ли е, че няма да поставите операта на сина ми?

— Не ме разбирайте погрешно. Не съм против поставянето на „Мнимата наивница“, ала е възможно тя да не се хареса. Аз също

трябва да се съобразявам с интересите си. Подготвям „Добрата дъщеря“, за да се осигурия, както бихте направили и вие.

— Тогава?

— Ако „Добрата дъщеря“ успее, ще рискуваме с операта на сина ви.

— Но миналата седмица обяснихте отлагането с болестта на две певици.

— Хайде, хайде! Какво е една седмица? Ще подготвя спектакъла веднага щом „Добрата дъщеря“ се появи на сцената.

Следващата постановка, която започна да подготвя Афлиджо обаче, беше друга опера от Пичини. И когато Леополд отиде веднага в театъра, откри, че копистът е получил нареждане изобщо да не преписва „Мнимата наивница“, защото тя нямало да се играе.

На това обвинение на Леополд Афлиджо отвърна:

— Много жалко, но певците твърдят, че макар музиката да е интересна и умело композирана, не подхожда за театрална постановка и не могат да я пеят.

Същите певци ми казаха, че музиката им харесва.

— Знаете какви са певците. Не са искали да ви обидят.

— Хасе и Метастазео твърдят, че във Виена са били поставени много опери, които не могат да се мерят с операта на сина ми.

— Тогава нека те да я поставят.

— Това ли е отплатата за труда и надареността на сина ми? Предупредих ви, че ще бъде рисковано възлагането на опера на дванадесетгодишно дете.

— А какво ще кажете за стоте дуката, които обещахте да ни платите?

— Това написано ли е някъде?

— Вие ми дадохте честната си дума, господине!

Афлиджо се разсмя, после каза:

— Виенчани предпочитат други зрелища. Двата ми булдога могат да разкъсат див унгарски бивол и с това да привлекат повече публика, отколкото операта на вашия син. Впрочем тъкмо това е следващата ми програма.

Леополд заяви:

— Ще се оплача на императора.

Афлиджо изведнъж се ядоса:

— Оплачете се, Моцарт, но ще съжалявате за това.

— Императорът ще ме изслуша. Императрицата много обича Волфганг.

— Тя обича всяка новост, докогато не й струва пари.

— Дори злословите по неин адрес?

— Щом не се спирате дори пред това да вършите търгашество със собствения си син...

— Търгашество? Вие сте мошеник! Леополд бе възмутен до дъното на душата, кипеше от гняв.

— А вие пък сте глупак — присмя се Афлиджо. — Всички говорят, че търгувате със сина си, за да станете богат.

Бясна злоба към Афлиджо обзе Леополд: в този миг бе способен да го убие и в същото време обвинението го зашемети и не можеше да продума.

— Ако все пак успеете да наложите операта на сина ви в някой от моите театри, ще се погрижа тя да бъде осмяна и освиркана, да се провали.

Леополд не можа да заспи тази нощ. Наистина ли търгуваше със сина си? Той обичаше Волфганг и Волфганг го обичаше. И все пак Афлиджо го каза...

Когато на другия ден бащата уведоми Волфганг, че „Мнимата наивница“ е отложена за малко, че новата дата ще бъде уговорена, след като бъде приет от императора, и че Волфганг трябва да започне работа върху зингшпила и месата, синът му придоби разочарован вид, но не протестира. Леополд винаги само съветваше, не заповядваше, ала тези съвети за Волфганг бяха неотменим закон. Дали заради зингшпила и месата не са отложили постановката?

— Имаш ли нещо против, Волфганг? — изтърва се татко, макар че беше решил да не разисква въпроса.

— Какво да имам против? — Волфганг си мислеше за зингшпила.

Леополд не посмя да се доуточни заради отговора, който можеше да получи.

— Лъжите на Афлиджо ли? — додаде Волфганг.

— Нима ти знаеш, че това са лъжи?

— Разбира се. Всичко, което изрича този човек.

— Искаш ли да напишеш зингшпила и месата?

Волфганг прегърна татко горещо и каза:

— Mon tres cher pere^[3], има ли значение какво ще напиша, щом това ще е музика?

Леополд въздъхна с облекчение. Афлиджо бе опитал да посегне на славата му, но Волфганг си оставаше гордост и радост за своя баща. Афлиджо бе низък и покварен, не биваше да се забравя това. Леополд притисна до гърди сина си.

На другия ден поиска аудиенция от императора. Удовлетвориха молбата му и след седмица той представи дълго, подробно оплакване срещу граф Афлиджо. А на Хагенауер писа: „Негово величество бе много великодушен и ме увери, че справедливостта ще възтържествува. Обеща да направи пълно дознание и Афлиджо да ни плати стоте дуката, които ни дължи за операта. Освен тях искам обезщетение за разходите поради забавянето и се надявам този въпрос да се разреши съвсем скоро.“

Състояха се премиерите на двете опери от Пичини, появи се и обява, че ще има голямо, великолепно и страховито зрелище с участието на животни, поставено от несравнимия господин граф Афлиджо, но от импресариото нямаше никаква вест въпреки очакванията на Леополд след аудиенцията при императора.

Обезпокоен, Леополд сподели това с Готфрид ван Свитен и рече:

— Глук трябва да е разубедил императора.

— Съмнявам се — отвърна ван Свитен. Макар че последната му опера. „Алцеста“, се смяташе за успешна, тя донесе загуби и това е една от причините, поради които Афлиджо придоби контрол над оперния театър. Не, не бива да вините Глук.

— А принц Кауниц? Според мен той има голямо влияние.

— Има. Но е ясно и друго: императорският двор не желае да харчи пари за подобни цели. Ето защо, докато Афлиджо влага свои средства, независимо по какъв начин ги придобива, нито императорът, нито принц Кауниц могат да направят нещо.

— Да говоря ли със самата императрица?

— Недейте.

— Тя обича Волфганг. Винаги се е отнасяла с любов към него.

— Доколкото това не й струва пари.

Леополд не остана доволен от съвета на Готфрид ван Свитен. Успехът на едноактния зингшпил, който Волфганг написа за доктор Месмер и нарече „Бастиен и Бастиена“, по сюжета на „Селският магьосник“ от Русо, го поощри да продължи битката с Афлиджо. Още щом прозвуча първата ария на този простичък сюжет из селския живот с три действащи лица, доктор Месмер се обърна към Леополд, който седеше до него, и възкликна:

— Това се казва музика! Истинска музика! Нима той наистина е само на дванадесет години?

— Да.

— Изумително! Изумително!

И докато славата на „Бастиен и Бастиена“ се носеше из цялата столица, музиката на Волфганг за освещаването на църквата при сиропиталището бе почетена с присъствието на императрицата и на виенския архиепископ.

Мария Терезия похвали благочестивостта на Волфганг и Леополд бе убеден — сега вече враговете ще бъдат разгромени. Струваше му се, че императрицата е в най-добро разположение — дълбоко разчувствувана и набожна както самия него — и това го накара да каже:

— Ваше величество, има ли все още надежда да бъде поставена „Мнимата наивница“?

— Надежда?

Защо императрицата така се намръщи? Но Леополд трябваше да продължи.

— Да — каза той. — Музиката на малкия Волфганг е чудесна, нали?

Тя не отговори и поздрави отец Пархамер за доброто изпълнение на хора на сиропиталището в тържествената меса.

— Благодаря, ваше величество — рече отец Пархамер, — но заслугата е на младия Моцарт, който ги дирижираше така старателно и с благоговение.

— С благоговение? — Тя се замисли, сякаш искаше да вникне в смисъла на тази дума.

Леополд се разколеба. Вече не чувствуваше у Мария Терезия искрена симпатия. Спомни си какво му бе казала графиня Тун, когато се посъветва с нея: „Мария Терезия е странна смесица. Обожава децата си, обаче ги жени съвсем безмилостно по чисто политически съображения, не я интересуват ни най-малко техните чувства. След смъртта на съпруга си живее в гробовен мрак, моли се по четири часа на ден за спасение на душата, но щом Йосиф направи нещо, което тя не одобрява, отнася се към него без милост, деспотично. Единственото, което имат общо помежду си, е нежеланието да харчат пари. Това налага отпечатък на всичките им дела.

— Мислех, че музикалната вечер у ван Свитенови ще изиграе някаква роля. Нали докторът ѝ е спасил живота, когато е боледувала от едра шарка?

— Тя не е забравила. И му е признателна. Но не чак толкова, че да се обяви в подкрепа на някоя опера, дори ако я е написал самият доктор ван Свитен.“

И все пак, когато Мария Терезия погала по главата Волфганг, сякаш още беше малко момченце, и с това отново прояви майчински чувства. Леополд не можа да се въздържи:

— Ваше величество, музиката на малкия Волфганг звучи винаги благоговейно. Дори неговата опера.

— С оперите се занимава синът ни — рече тя неочаквано рязко и надменно. — Детето обаче ще получи дар за днешното си изпълнение.

Леополд изпадна в смут от резкия тон на императрицата, но след няколко дена получи от нея хубав подарък. И все пак не се чу ни дума както от Афлиджо, така и от някого другиго за „Мнимата наивница“. Говореше се много за честта, оказана на Моцартови с присъствието на императрицата, но нови поръчки те не получаваха. Ето защо след шестнадесетмесечно отсъствие от Залцбург Леополд реши да потегли за вкъщи.

[1] Арии с големи технически трудности, за чието изпълнение се изисква голямо майсторство ↑

[2] Немска комична опера, в която пеенето и танците се редуват с разговорни диалози. — Б.пр. ↑

[3] Скъпи ми татко (фр.) — Б.пр. ↑

Няколко седмици по-късно Волфганг наблюдаваше от прозореца на дневната на Гетрайдегасе 9 неща, които не бе забелязвал по-рано. След неудобствата на пътуването сега се наслаждаваше на домашния уют.

Приятно му беше да чувства твърдото легло под себе си, да бъде заобиколен от познати неща, да вижда стари приятели, особено момичетата, които растяха така бързо, както и той. Беше току-що навършил тринадесет години и се чувствуваше съвсем голям. Пък и денят беше един от хубавите зимни дни в Залцбург.

Небето се синееше ведро, нямаше изгледи за сняг и макар че беше студено, обичайният леден вятър не духаше от околните планини. Белите пухкави облаци над Лохелплац бяха плавни и непринудени като леки, приятни мелодии. Момчето се питаше какви ли инструменти предпочитат тези облаци-мелодии. Видя един не по-голям от носна кърпа, друг заострен като върха на Францисканската църква в „Градът на суверена“ и трети с формата на малката цигулка, на която бе свирил.

Гледките се превърнаха в звуци. Както се взираше в облаците. Волфганг започна да чува гласове, които го викат. Сякаш цял се изпълни с музика. *„Но повечето хора не съзнават какво чуват, помисли си той_, или че чуват изобщо, при все че най-великото нещо е да чуваш“_* Имаше музика във всичко. Макар в края на краищата това да не беше достатъчно. *„Аз също трябва да слушам“* — каза си той. И тогава в него се роди една композиция. Сякаш беше сътворил в душата си самия създател и за това бе необходимо да се обърне сам към себе си.

Покровителите на музиката му говореха как *„неговото вдъхновение“* трябвало да идва на проблясъци като светкавица, но те грешаха, то си беше у него постоянно, *той само трябваше да го открие*, да го развие и да не зависи от случайности. Беше уверен и в друго че не е достатъчно да имаш само мелодия.

Понякога мелодиите бликаха в такова изобилие, че просто можеха да го залаят. Трябва да прави подбор. Да се спира на най-

хубавите. Процесът на подбор беше, каквото и да казват хората, въпрос на вкус. Искаше сам да реши каква ще е следващата му композиция, въпреки онова, което каза на баща си във Виена. Макар че ако му беше казал друго, щеше да огорчи татко, а не можеше да си позволи такова нещо.

Видя баща си да идва по тяхната улица откъм резиденцията. Така, както крачеше енергично и бодро, Волфганг можеше да композира марш за него. Познаваше по припряността му, че татко идва с някаква важна новина, защото беше ходил при архиепископа по нареждане на негова светлост.

Ала преди татко да отвори уста, мама попита:

— Ще ти възстановят ли заплатата?

— Не за това ме повика архиепископът. Говори ласкаво за месата, която Волфганг написа за отец Пархамер. Каза, че получил благосклонно известие за това от виенския архиепископ. Волфганг полюбопитствува:

— И какво иска да композирам негова светлост?

— Нова меса! — възкликна гордо татко. — За Университетската църква.

Мама повтори:

— Леополд, а заплатата ти?

— Не споменах за това. Сигурен съм обаче, че е станала грешка. Никога не съм виждал негова светлост така внимателен към мен. Каза ми, че виенският архиепископ го поздравил за сериозността на залцбургската музика. Ако одобри новата меса на Волфганг, мисля, че ще разреши представянето на „Мнимата наивница“, а може дори да ни пусне да заминем за Италия.

— Едва се завърнахме и ти пак замисляш пътешествие.

— Ако архиепископът ми даде отпуск, ще бъде глупаво да не се възползвам.

— Не ти е платил за три седмици труд, а ти говориш колко бил великодушен. Сериозно ли мислиш, че ще ти плати?

— Вече приготвих молбата.

— Като онази, която представи на императора?

— Ана Мария, опомни се!

— Омръзна ми това вечно пътуване. И тези болести.

— Но Волфганг нямаше да бъде сегашният Волфганг, ако не бяха тези пътувания, ако не беше срещнал най-изтъкнатите музиканти на своето време. Както ще бъде и в Италия.

Нанерл се намеси:

— Искам да постоя повече тук, татко.

— Никой не е казал, че няма да стоиш. — И се обърна към Волфганг: — Какво ще кажеш за това?

Волфганг не отговори веднага. Още не беше сигурен дали желае да опътува толкова скоро, но не можеше и да нарани татко.

— Постъпи, както смяташ ти, татко.

Леополд, върнал се вкъщи окрилен от ласкателната аудиенция при архиепископа, се почувствува засегнат. След толкова унижения от Шратенбах най-сетне бе почти успял да го убеди в гениалността на сина си, а никой от семейството му не ценеше постигнатото, освен може би Волфганг, но и в него татко не беше съвсем сигурен.

И ето че Ана Мария сега казваше нещо, което обикновено не дръзваше да изрече:

— Леополд, не ти ли се струва, че преди Волфганг да замине за някъде, трябва да върви на училище и да научи латински, гръцки и математика?

— Аз го учих на латински, той владее превъзходно математиката и няма нужда от по-нататъшно обучение. Що се отнася пък до музиката, само във Виена освен оперите и месата той написа три симфонии, няколко марша, сонати за клавесин и цигулка, менуети и италиански арии. Откак започнах да го обучавам, той написа над петдесет композиции.

Волфганг попита:

— Толкова ли са много?

— Да. И съм прав за негова светлост. Ще видите.

Когато архиепископът сам извърши литургията, за която Волфганг бе написал музика, момчето изпита задоволство, че послуша баща си. В знак на признателност Шратенбах нареди да се построи оперна сцена в резиденцията и там, за именния му ден, от певци на неговата капела бе изпълнена „Мнимата наивница“.

Волфганг остана разочарован от изпълнението. Тукашните певци не можеха да се сравняват с виенските, но татко изглеждаше толкова доволен, че и той се опита да изглежда така. Негова светлост ръкопляска шумно, когато операта свърши. Волфганг не беше сигурен дали архиепископът ръкопляска от радост, че тя е свършила, или защото наистина му е харесала.

Татко обясни:

— Той напредва в музиката. — Възторгът на татко се подсилваше от факта, че бе получил заплатата за трите седмици, макар че това стана едва след като подаде молба до негова светлост.

Волфганг се радваше, че следващата поръчка бяха две дивертименти. Повери най-хубавата мелодия на цигулките и двете произведения бяха изпълнени по случай завършването на випуските на философите и медиците.

Най-много обаче му харесваше месата, която композира и дирижира в черквата „Свети Петър“ в чест на ръкополагането за свещеник на Каетан [Доминик] Хагенауер, сина на техния хазаин. Докато учеше за свещеник, той беше един от любимите другари в игрите на Волфганг.

Каетан беше с десет години по-голям, но двамата често стреляха с неговата въздушна пушка, а когато Волфганг свиреше, Каетан надуваше меха на органа. Сега приятелят му ставаше отец Доминик и извършваше първата си литургия под звуците на Волфганговата музика. Хазаинът им беше много горд. Той нарече музиката „Меса Доминик“ и каза:

— Волфганг, написал си такава възвишена музика, толкова прочувствена — и благослови момчето.

Волфганг поруменя. Бе вложил сърцето си в тази меса. Искаше да всели у Хагенауер, този човек, който не обичаше да се изтъква, чувство на истинско достойнство и чест.

Същата година той написа нови менуети и маршове, нова симфония за да поддържа темпото, както се изрази татко, но нищо от тази музика не го вълнуваше така, както оперите, които бе написал. Затова когато татко заяви, че заминават за Италия, родината на операта, той се зарадва, макар да му беше малко мъчно, че ще се раздели с Барбара фон Мьолк и Тереза Баризани.

Никакви съмнения не мъчеха Леополд. Всъщност той смяташе, че е чакал твърде дълго. И една вечер, почти година след като се завърнаха от Виена, обяви:

— Негова светлост не само ми разреши да отсъствам, но ми отпусна и средства.

— Шратенбах ще ти даде пари, за да отидеш в Италия, така ли, Леополд?

— Той вече ги даде. Сто и двадесет дуката. — И Леополд показа сумата на Ана Мария.

— Не мога да повярвам на очите си.

— Казах ти, че ще спечеля разположението му. Той обикна църковната музика на Волфганг. Каза, че щом месите на Волфганг придобият темпераментния италиански стил, момчето ще стане истински маестро. Точно така каза.

Ана Мария разбра — Леополд е постигнал много и трябва да се гордее с него, затова се постара да изрази по-осезателно възторга си, като го целуна. Но мисълта, че отново ще тръгнат на път, все още я караше да бъде въздържана и тя прояви това в целувката.

Леополд имаше друга, още по-неочаквана новина:

— Този път заминаваме само двамата с Волфганг. — И изрече това така решително, че не остави място за спорове, нито за опити да го разубедят.

Очите на Ана Мария се изпълниха със сълзи при мисълта за разлялата.

— Ти казваше, че не ти се иска да пътуваш още известно време. Негова светлост даде средства, достатъчни само за двама души, тъй като единствено аз и Волфганг сме на служба при него.

— И двамата ли? — възкликна мама.

— От днес нататък трябва да наричаме Волфганг „господин концертмайстор“.

Волфганг, потиснат от вестта, че ще се раздели с мама и Нанерл, попита недоверчиво:

— Аз придворен музикант ли съм?

— Защо не? Имаш достатъчно опит.

Волфганг знаеше това, но съществуваха и други причини.

— Шегуваш се, татко.

— Негова светлост те назначи за трети концертмайстор.

— Без заплата, разбира се обади се мама, както плачеше, стресната от втората новина.

— Само докато отсъства. Като се върне от Италия и почне да изпълнява задълженията на концертмайстор, ще получава заплата.

— Каква заплата? — попита Волфганг.

— Не беше уточнено, но възнаграждението обикновено възлиза на сто и петдесет гулдена. Негова светлост иска да те задържи в Залцбург.

— Но, татко, нали една от причините, поради които настояваше да вървим в Италия, беше да потърсим нови възможности. Казвал си го много пъти.

— Обаче; само вкъщи. Не е необходимо негова светлост да знае всичко.

Мама рече.

— Той го знае. Знае и това, че ще се завърнете, както винаги досега.

— В това можеш да бъдеш сигурна и ти — каза нежно татко.

Сбогуването бе крайно болезнено за Волфганг. Добре че татко заръча на мама и Нанерл да не слизат долу да ги изпращат — опасяваше се, че ще има толкова сълзи, щото няма да могат да заминат. Татко му каза да се владее, нали е мъж.

Но още докато вървеше след баща си към дилижанса, който ги чакаше, му домъчня за мама, застанала на средния прозорец на дневната. Но Нанерл обаче, привидно безразлична към тяхното заминаване, сякаш ѝ беше приятно, че ще остане, не се виждаше никаква. В миг го обхвана ужас: тя нехае, радва се, че той заминава. После я видя да му маха отчаяно. Но защо сестра му стоеше на страничния прозорец? В следния миг се досети — защото Нанерл иска да бъде по-близо. Русата ѝ коса бе потъмняла през последните години, сега Нанерл приличаше повече на мама, тя, обичната му сестра.

Мама отвори прозореца, макар че беше декември и много студено: надвеси се от него и помоли:

— Пратете ми целувка!

Татко изпълни молбата и извика:

— Хиляди, хиляди целувки! — Но изглеждаше тъжен.

Въпреки забраната на баща си Волфганг внезапно се втурна към къщи и целуна мама, после Нанерл, която навярно се боеше да не я пропуснат: той каза на мама:

— Не можех да се задоволя само с въздушна целувка.

Първата нощ далеч от къщи бе изпълнена с тъга. Затова Леополд, като писа на мама, накара Волфганг също да ѝ пише. Волфганг написа:

„Скъпа мамо,

Сърцето ми ликува, защото пътуването е толкова вълнуващо, в дилижанса е удобно и нашият кочияш е забележителен — когато пътят позволява, препуска като вихър. Татко ще ти съобщи за подробностите на пътуването — аз ти пиша с единствената цел да знаеш, че оставам твой верен и любящ син.

Волфганг Моцарт“

Леополд го накара да пише и на Нанерл, за да не се чувства пренебрегната, и той ѝ писа на италиански, да ѝ покаже колко добре знае езика:

„Скъпа сестричке,

Стигнахме Воргл, слава богу. Пътуването е приятно и съвсем удобно. Как е настинката ти? Кажу ми на Шахгнер, че пея «Тралалера», и татко твърди, че сега, когато съм далеч от Залцбург, не бива да слагам захар в супата си. Поздрави всички мои добри приятели, също Барбара и Тереза. Както казва татко, щом сме добре, другото е почти без значение. Целувам ти ръцете хиляди пъти.

Твоят италиански брат, капелмайстор от Счетоводния отдел.“

Леополд не беше толкова оптимистичен по отношение на пътуването, колкото Волфганг. Необходими бяха десет опасни, трудни

дни, за да се пресекат Алпите. Дори след като каза на сина си: „Италия е родина на музиката, най-големите немски майстори Хендел, Хасе, Глук. Бах са учили там“, продължи да се опасява как ще ги посрещнат и как ще се придвижват по заледените пътища, през затрупаните със сняг планински проходи и лавиноопасните места.

Следните няколко дена Леополд неведнъж съжали, задето предприеха това пътуване, особено през зимата. Нищо като че не тревожеше жизнерадостния Волфганг, който продължаваше да се опива от сладостта на пътуването, докато Леополд беше в постоянно напрежение: тъкмо си отдъхнеше, като навлезе в някоя широка долина в Тирол, след нея идваше нова тясна клисура. Често минаваха под стръмни урви, покрити със сняг. Кочияшите, които наемаше, бяха опитни, знаеха кога снегът е безопасен и няма изгледи да стане срутване, но никой не можеше да бъде напълно сигурен. Навлязоха в теснина, където скалите бяха само на два-три метра едни от други. Покриваше ги дебел сняг, който сякаш почна да се свлича към тях, дори кочияшът изглеждаше разколебан и уплашен, а Волфганг си тананикаше един алегров пасаж, италиански по своето бързо, стремително темпо. Когато кочияшът спря в началото на теснината, Леополд неочаквано за себе си изрече:

— Кой дявол ме накара да тръгнем за Италия!

Волфганг попита:

— Какво има, татко?

И кочияшът на свой ред:

— Как мислите, господин Моцарт? Там горе има много сняг. — Облечен с кожена шуба, той беше блед и напрегнат.

„Може да стана причина за смъртта на всички ни“ — помисли си Леополд, но да се върнат назад, бе още по-лошо.

Едва излязоха от теснината и тутакси след това снежна лавина се свлече с грохот и затрупа пътя. Но нямаше време да се порадват на отърваването си, защото сега пътуваха по заледен планински път с дълбока пропаст от едната страна и стръмна, отвесна скална стена от другата, така че не можеха да обърнат назад, дори да желаеха. Конете се хлъзгаха по леда и в един ужасен миг на Леополд се стори, че политат в долината под тях. Каретата изведнъж силно се разтърси и това изтръгна Волфганг от музикалната му унесеност; той извика от

страх и Леополд закри очите му, за да не види детето страшната катастрофа, после го погали.

Дълго след като кочияшът бе успял да задържи конете, Леополд чувствуваше виене на свят и ревматизмът в раменете пак се обади, а Волфганг така стискаше ръце, че кокалчетата му побеляха.

Леополд се питаше дали не е остарял — така обичаше да пътува досега. Винаги, когато напускаха Залцбург, прекосяваха планини. Но те никога не са били толкова много, толкова безкрайни и толкова опасни. Пишеше до вкъщи при всяка възможност и това бе известна утеха.

На Коледа 1769 година, две седмици след като напуснаха Залцбург, пристигнаха в Роверето, малък град в Северна Италия. Тук нямаше сняг и лед и възвишенията бяха само средно големи хълмове. Леополд веднага се упъти към най-известната черква да благодари на бога за благополучното пристигане и тогава срещна един стар приятел.

Барон Кристиани се зарадва, като го видя. Той пазеше най-мили спомени за дните, когато бе ученик на Леополд по цигулка в Залцбург. Знаеше, че сега Волфганг Моцарт е тръгнал на турне из Италия. Каза на бащата:

— Господин Леополдо, за нас ще бъде удоволствие да чуем вашето чудо на природата.

Леополд, да не остане по-назад — защото баронът, бивш папски наместник в Залцбург, сега управляваше Роверето от името на Мария Терезия, — отговори пламенно:

— *За нас* ще бъде удоволствие да изнесем концерт пред ваше превъзходителство.

Това ласкателство, изречено от бащата, още смущаваше Волфганг, когато на следната вечер свири пред барон Кристиани и най-изтъкнатите граждани на Роверето. Барон Кристиани извика: „Това момче е чудо на природата!“ Гостите му възкликнаха: „Браво, Моцарт!“, а татко отвърна: „Вие всички сте simpatici^[1] нещо присъщо за тази велика страна“, но Волфганг помнеше как татко мразеше Лоли и другите италианци, покровителствувани от Шратенбах.

Баронът обаче изглеждаше искрен. Изтъкна, че не може да плати на Моцартови, защото са негови гости и такава постъпка би била

обидна, но че ако Волфганг свири в неговата църква, това щяло да помогне за спасението на душите им. Той толкова настояваше, че Волфганг почти му повярва и разбра, че татко също е съгласен.

Органовият рецитал бе отреден само за благородниците и музикантите от Роверето, но докато Волфганг пътуваше към църквата в седията^[2] на барон Кристиани, наобиколи го тълпа, която растеше с всяка стъпка на конете. Хора се стичаха отвсякъде. Монахини хвърляха цветя в краката му. Майки издигаха бебетата си високо, за да го видят и да ги осени вълшебството му. Когато достигна църквата, имаше чувството, че всеки от Роверето е дошъл да го чуе. Тълпата бе станала толкова голяма, че момчето трябваше да влезе от задния вход и едри, здрави свещеници му разчистиха пътя до органа. Все пак когато засвири, в претъпканата черква настъпи пълно мълчание. Мнозина слушаха със затворени очи и затаен дъх. Ала веднага щом свърши, отекнаха екзалтирани викове:

— Браво, Моцарт! O benedetto! O Dio!^[3]

Във Верона го поканиха да свири във Филхармоничната академия. Това бе голяма чест. Никой по-млад от двадесет и една години не беше свирил досега в това прочуто учебно заведение и много преподаватели по музика дойдоха да го чуят. Изпълни на прима виста един концерт за клавесин неизвестни нему сонати и композира финал към тема, дадена му от професор по хармония.

Пиетро Мантова, професорът по хармония, заяви:

— Господин Амадео Волфганго Моцарт е голямо чудо за Верона — второто след Катуп. Единствено Данте би могъл да го възхвали достойно.

Двама веронски поети разбраха намека и му посветиха блестяща ода и сонет. Позира за прекрасен портрет с маслени бои: както стои до клавесина с една от композициите си на пюпитъра, облечен в любимия си аленочервен жакет, с леко напудрени светли коси.

Татко ликуваше от това преклонение. Писа на мама, че портретът е великолепен, че на него Волфганг изглежда много хубав — прилича на нея.

Волфганг обаче смяташе възхвалите за прекалени. Не беше направил нищо по-различно от досега. Когато го назначиха за

капелмайстор на Веронската филхармонична академия, прие това като нещо неизбежно.

Успехите му продължиха в Мантуа и Кремона, ала в Милано, първата им по-съществена цел, ги очакваше неприятна новина. Граф Фирмиан, генерал-губернатор на Ломбардия и върховен представител на Мария Терезия, при това стар приятел и покровител, не можеше да ги приеме веднага, но уведомиха Леополд, че след седмица-две е възможна аудиенция. Оставаше само да се чака и Леополд опита да посмекчи разочарованието си, като отиде на опера.

Волфганг се радваше, че ще останат известно време в Милано, защото възможността да види тук повече опери го изпълваше с радост. Обзет от непреодолимо желание да изрази чувствата си имаше толкова впечатления, написа дълго писмо на Нанерл. Беше 26 януари, навечерието на четиринадесетия му рожден ден, и той искаше да отбележи по някакъв начин това събитие.

„Мила моя сестричке.

Свърши немската клоунада и започна италианската. Защото сега слушаме само опери. И все пак дори в «Руджиеро», която има грамаден успех във Верона, някои от певците са истинско нещастие. В тази опера участва една баронеса с поносим глас и хубава фигура, но тя пее ужасно фалшиво. Първият солист, един кастрат той пее малко по маниера на Манцуоли, притежава хубав и мощен глас, но пък е твърде стар. Изглежда към петдесет и пет годишен. Примадоната има чудесен глас, ала в театъра така много се шушука, че нищо не можеш да чуеш от изпълнението ѝ.

В Мантуа дават прекрасна опера, «Деметрио», от нашия приятел Хасе, но и там пеенето често не струва. Примадоната пее добре, ала много тихо. Втората солистка прилича по външност на гренадир и съответно на това има силен глас, но повечето време пее, като че ли е сърдита. Кастратът пее лирично, обаче взема с голямо напрежение

високите тонове. Вторият солист е много стар и не ми харесва. Тенорът е по-добър, но той пък пее с усилие, както повечето италиански тенори.

Първият балетист е добър, прима балерината също, и по всеобщо мнение хубавичка, но седях твърде далеч от сцената, за да потвърдя това. Има и един гротесков герой, който прави интересни скокове по сцената и се оригва, когато я напуска.

Пичини ще пише нова опера и се намира тук, навярно ще се срещнем с него. Макар че е неаполитанец, радва се на голяма почит в Милано. Но колкото и да се старае, музиката му си остава гръмка и своеобразна.

От другите новини заслужава да отбележа само една: Гелерт, лайпцигският поет, почина наскоро и вече не пише стихове.

Аз се чувствавам добре и съм си същият палячо. Целувам ръцете на мама хиляди пъти, а тебе — сто пъти по бузката. Адио.

Твой брат: Волфганг в Германия,
Амадео в Италия.“

Минаха няколко седмици, преди Леополд да бъде уведомен, че граф Фирмиан вече може да им даде аудиенция.

[1] Симпатични (ит.). — Б.пр. ↑

[2] Седия — италиански вид портшез. — Б.пр. ↑

[3] О, благословени! О, господи! (ит.) — Б.пр. ↑

Граф Карл Йосиф Фирмиан стоеше до прозореца на приемната си сам и замислен в очакване на посетителите. После изведнъж прекоси блестящия от чистота паркет; отиде при високото чак до тавана венецианско огледало на отсрещната стена. Бе служил на Мария Терезия дълго и предано и въпреки това след година или най-много две на негово място щеше да седи едно дете. Третият син на императрицата, ерцхерцог Фердинанд, след шест месеца навършваше шестнадесет години и щеше да бъде провъзгласен за управител на Ломбардия след сватбата му с принцеса Моденска. А Фирмиан още бе изпълнен със сили. Взря се в блестящото огледало и видя там един топчест набит мъж на петдесет и четири години с грубовати черти, но без да е още стар. И все пак знаеше, че залезът му е неизбежен. Фердинанд е хабсбург, друго съображение не беше нужно за Мария Терезия.

Императрицата четеше на поданиците си благочестиви проповеди за нравствено съвършенство, а укрепваше властта на хабсбургите с всички средства. Той нямаше избор. Или трябваше да се помири с мисълта, че ще бъде втори, или да се оттегли и да потъне в забвение. И все пак ролята на съветник на ерцхерцога, какъвто смяташе да го направи императрицата, щеше да му даде възможност да провежда повечето свои решения макар от името на Фердинанд и да осъществи следващия си план.

Ако Моцарт се сметнеше за образец какво може да постигне един юноша на тази възраст, веднага изпъкваше детската незрялост на Фердинанд. Музикантът беше година и половина по-млад от ерцхерцога и въпреки това го превъзхождаше с цели десетилетия. Сравнението породи усмивка на лицето на граф Фирмиан. Но не бива да се поема риск; той ще се откаже от всякакъв интерес към Моцарт при най-малкия признак на подозрение от страна на Мария Терезия. И все пак тази идея продължи да занимава графа и той реши добре да я обмисли. Радостното му настроение нарасна, когато камерхерът му

въведе четирима от най-изтъкнатите оперни композитори в Италия, които искаше да приеме преди идването на Моцарт и баща му.

Адолф Хасе, Джовани Самартини, Николо Пичини и Йозеф Мисливечек бяха дошли поотделно, но граф Фирмиан нареди на камерхера да ги въведе заедно. И четиримата изглеждаха смутени: защо ли ги бяха извикали по едно и също време? В момента, когато получаваше поканата, всеки от тях си помисли, че ще му предложат нова поръчка за Миланската опера, но сега те очакваха нещо коварно.

Когато музикантите му се поклониха, граф Фирмиан си помисли, че в Италия не е имало по-обаятелен композитор от Хасе, който и сега, вече седемдесетгодишен, продължаваше да бъде привлекателен и се запита доколко това е допринесло за успеха на Хасе, защото италианците бяха големи почитатели на физическата красота.

Самартини, връстник на Хасе, сякаш се беше смалил от последната им среща преди няколко месеца. И все пак този композитор имаше твърде голямо влияние, за да бъде пренебрегнат. Учител на Глук, той се ползуваше с най-голям авторитет в Милано, неговите опери и симфонии се изпълняваха навсякъде.

В момента обаче четиридесет и две годишният Пичини беше най-прочутият композитор в Италия. Дребен, слаб, с необикновено дълъг нос и остра брадичка, с уморено, сериозно изражение на бледото си лице, той не можеше да стои на мястото си спокойно в очакване думите на графа.

Ала Мисливечек, чехът, беше най-неспокоен. Тридесет и три годишен, той бе най-малко известен. Отбелязаните успехи във Флоренция и Болоня нямаха особено значение за Милано.

Донесоха вино, а за Мисливечек и кафе. Пичини наруши изведнъж тягостната тишина, като похвали най-новата опера на Хасе, „Деметрио“, която за съжаление нямал възможност да види.

Хасе въздъхна:

— Навярно последната ми опера. Не беше успешна.

— Как последна! — възкликна Пичини. — Това би било твърде голяма загуба.

Хасе сякаш не му повярва, но не отвърна нищо.

Граф Фирмиан изведнъж рече:

— Моцартови също ще дойдат.

Пичини изпита желание да избяга, Самартини се изненада, Мисливечек бе обзет от смут, а Хасе запита:

— Бащата и синът ли?

— Естествено. Нима някога са се делили един от друг?

— Обикновено никога, ваше превъзходителство, навярно смятате да възложите на младия Моцарт следващото либрето.

— Мислите ли, че си струва?

— Аз не съм импресарио, ваше превъзходителство.

— Но го похвалихте пред принц Кауниц, нали?

— Както ви е известно, ваше превъзходителство.

Граф Фирмиан се развесели. Този музикант не се лъжеше лесно. За да достигне сегашната си слава, Хасе като много други композитори в Италия дължеше определен дял и на интригите. Понякога, мислеше си генерал-губернаторът, преуспелите музиканти могат да се окажат по-добри управници от хабсбургите. Но такава мисъл не можеше да се лансира пред Мария Терезия. Той попита Хасе:

— Смятате ли, че „Мнимата наивница“ подходда за оперна сцена?

— Никой не може да каже това със сигурност. Не е възможно да се твърди подобно нещо, докато не се направи постановка.

— Маестро Пичини, вашите опери ги поставяше Афлиджо.

— Не съм виновен за това, ваше превъзходителство. Нямах нищо общо с плановете му.

— Смятате ли, че операта на момчето става за театрална сцена?

— Как мога да кажа, ваше превъзходителство? Както и да отговоря, ще изпадна в голямо затруднение.

Самартини додаде:

— Баща му ми прати партитурите на няколко симфонии, които момчето имало любезността да ми посвети. Добре са изградени. Правят прекрасно впечатление, написани са с вкус и прецизност.

Граф Фирмиан добави:

— Когато Волфганг бе шестгодишен, слушах негово изпълнение на клавесин. Незабравимо изпълнение.

Леополд беше свикнал с изненадите и се гордееше, че рядко изгубва присъствие на духа, но когато видя толкова композитори,

събрани заедно, занемя. Предполагаше, че граф Фирмиан е приятел, на когото може да се разчита, ала сега реши да бъде по-предпазлив. Волфганг обаче много се зарадва, като видя Хасе, изтича към него и забрави, че първо трябва да се поклони на граф Фирмиан.

Леополд почна да извинява Волфганг, ала графът махна великодушно с ръка:

— Разбирам чувствата му, господин Моцарт. Господин Хасе е по-голям музикант от мен. — После представи останалите на Моцартови.

Като лавираше умело, Леополд се държеше настрана от Пичини, когото смяташе за хитър неаполитанец, за човек, който не заслужава доверие. Беше сдържан с Мисливечек, но все пак любезен, защото не знаеше дали чехът възнамерява да съперничи на сина му. Обаче с Хасе и със Самартини всичко вървеше отлично, особено когато граф Фирмиан се присъедини към тях и попита:

— Вашият син, Леополд Моцарт, още ли свири с такова забележително леко туше?

— Дори с още по-леко, ваше превъзходителство — отвърна бащата и се поуспокои.

— Чудесно. Вие как смятате, господин Хасе?

— Ваше превъзходителство, смятам, че е най-добре самият Волфганг да отговори на този въпрос.

Волфганг се обади:

— Какво ще пожелаете да ви изсвирия, маестро Хасе?

— Каквото пожелае негово превъзходителство.

— По-късно! По-късно! — възпря ги графът. — Ще има време и за това. И се обърна отново към Леополд: — Синът ви се е променил. Изглежда по-зрял. Лицето му е приятно загоряло.

— От чистия въздух и честото седене до огнището, ваше превъзходителство.

— Какво ще кажете за една опера?

— За Миланския театър ли, ваше превъзходителство? — „Не мога да повярвам“, помисли си Леополд, нито едно от съкровенията му желаниа не се бе осъществило така лесно. — Синът ми ли да я напише?

— Той е в състояние да я напише. Нали?

— Да, да, ваше превъзходителство! — извика Леополд. — Нали ще се справиш, Волфганг?

Волфганг, който говореше със Самартини за симфониите, които бе изпратил на знаменития композитор, изпита досада, задето го откъсват от разговора, но като видя сериозното лице на татко, цял се превърна в слух:

— Какво има, татко?

— Би ли желал да напишеш опера за Миланския театър? — За негова почуда Волфганг се колебаеше. Леополд понечи да извика: „Полудя ли!“, но се въздържа с голямо усилие и рече: — Чу какво казах, нали?

— Чух те, татко, но... — Видя, че Хасе го чака да продължи. Маестро Хасе, хареса ми вашата „Деметрио“. Зная почти всички арии наизуст.

— Благодаря, Волфганг.

„Синът ми е разумен“, помисли Леополд. Такъв изискан комплимент, и то съвсем уместен, непременно ще помогне на работата.

— Но, маестро — добави Волфганг, — докато слушах операта ви, бях изпълнен с неприятно чувство.

Всички се събраха около него да чуят по-добре какво ще каже по-нататък.

— Имаше такъв шум по време на ариите, че не можех да разбирам думите.

Хасе рече:

— Такава е натурата на италианската публика.

Волфганг продължи:

— Тогава да си вземат навреме очистително.

Леополд изтръпна. Волфганг имаше право, но как може да бъде толкова груб!

Волфганг запита Хасе:

— Господине, тази публика винаги ли е така шумна?

— Почти винаги.

Пичини се намеси:

— В Неапол е дори по-лошо. Затова влагам толкова бравурност в музиката си. Само така може да бъде чута.

Самартини изрази мнението, че миланската оперна публика съвсем не била по-добра; Мисливечек каза за флорентинската оперна публика, че е толкова енергична, щото редовно заглушава оркестъра; Хасе заяви, че италианската публика пази мълчание само когато

действието наистина я увлича. Но най-неочаквано този оживен разговор на композиторите — те така се бяха разгорещили, че почнаха да говорят едновременно и нищо не се разбираше — спря отведнъж; графът плесна с ръце и извика високо:

— Браво! Докажете, че момчето има основание. — И даде знак на Волфганг да започне изпълнението си, моментът беше настъпил.

След като всички композитори аплодираха изпълнението на Волфганг, дори Пичини, графът избра Самартини да провери годността на Волфганг като композитор.

Самартини поиска от момчето да напише четири нови арии по текстове на Метастазео. Волфганг изпълни бързо задачата. Самартини прегледа ариите и заяви:

— Ваше превъзходителство, те са наистина добре написани. Хасе се присъедини към мнението му, след него Мисливечек и накрая Пичини, макар неохотно.

Доволен, граф Фирмиан поздрави Моцартови. Момчето правеше впечатлението, което той желаше, и бе изтръгнал от композиторите одобрение, колкото и различно да оценяваха те постигнатото от младия Моцарт.

Леополд каза:

— Ваше превъзходителство, за сина ми ще бъде чест да напише опера за вас.

— Не за мен, а за ерцхерцога — поясни граф Фирмиан. — Аз не мога да си позволя подобно нещо.

Леополд бе озадачен. Думата на графа беше закон за Милано. Но като всички управници, сети се той, Фирмиан никога не дава пряк отговор.

— Ако синът ви изнесе концерт на приема в двореца ми в чест на бъдещата съпруга на ерцхерцога и нейния баща и те харесат музиката му, по всяка вероятност той ще получи поръчка за работа.

— Бог да ви благослови за това решение, ваше превъзходителство.

— Постарайте се работата да бъде на висота.

Волфганг понечи да каже, че работата му е винаги на висота, но Леополд го изпревари с думите:

— Ще се постараем, ваше превъзходителство.

— Добре. Какво искахте да кажете, Волфганг? — запита граф Фирмиан.

— Че това ще е рядък и забележителен случай за мен, ваше превъзходителство.

— Не се ли боите?

— От какво, ваше превъзходителство? Ще се въоръжа с подходящо за задачата вдъхновение.

Като видя, че граф Фирмиан се засмя, вместо да се разсърди, Леополд предложи:

— Ваше превъзходителство, Волфганг може да бъде прекрасен пръв диригент или концертмайстор. Той е вече трети концертмайстор в Залцбург.

Граф Фирмиан си помисли, „Каква шега, един шестнадесетгодишен владетел с четиринадесетгодишен капелмайстор!“

— Ваше превъзходителство, той не отстъпва на никой музикант, дори два пъти по-възрастен от нето.

— Интересна мисъл. Главният ми иконом ще се погрижи за уреждането на концерта. — С това графът намекна, че аудиенцията е завършила.

Самартини поздрави Леополд за успеха на сина му, после го поздравиха Мисливечек и Пичини, но той беше сигурен, че изпитват досада, че от този миг Пичини вече мрази Волфганг. Ала къде беше Хасе?

Хасе слизаше по красивите мраморни стълби с Волфганг и говореха за любимото ястие на момчето — кнедли с кисело зеле. Когато Леополд се изравни с тях, Хасе тъкмо казваше, че в скоро време ще покани Волфганг на истински немски обед — обилен и вкусен.

Леополд рече.

— Сърдечно благодарим за поканата ви, маестро, но Волфганг навярно няма да разполага с достатъчно свободно време: трябва да се готви много усилено за предстоящия концерт.

— Твърде строго държите сина си, това може да му навреди.

— Досега навредило ли му е?

— Не, но то не означава, че е застрахован от подобна опасност.

— Волфганг се нуждае от ръководство. Още е съвсем млад.

— На години, да.

— При това сам желяе да го ръководя. Нали, Волфганг?

Отегчен от непреклонността на баща си, Волфганг изпита желание да извика „Не!“. Но в очите на татко блестяха сълзи, а той не можеше да устои на сълзите. Дано само маестро Хасе не е забелязал. Хвана татко и господин Хасе за ръка и попита:

— Как мислите, графът ще ми даде ли поръчката?

При тези думи Леополд си спомни за влиянието на Хасе и каза, отново сдържан:

— Сигурен съм, че господин Хасе знае това по-добре от нас. — Никой не може да каже Рано е още. Трябва да се угоди на мнозина.

Леополд рече:

— Мисля все пак, че угодихме поне на негово превъзходителство.

— Възможно е — съгласи се Хасе. — Той е човек с вкус.

На приема в двореца на Фирмиан в чест на принцеса Моденска и баща ѝ присъствуваха сто и петдесет изтъкнати милански благородници. Програмата на Волфганг включваше музика от него и Самартини, любимия композитор на миланчани. По молба на граф Фирмиан изпълни и четирите арии, написани по време на аудиенцията. Моденският дук шумно ръкопляскаше, а принцесата каза: „Музиката му е доста приятна, той е истински виртуоз“, а после много от благородниците извикаха: „Браво, Амадео!“

Скоро след това Волфганг получи поръчката — да напише музика към първата драма, предвидена за следващия оперен сезон в Милано. Уговорката стана между Леополд и иконом на графа, дон Фернандо Джермани. Волфганг трябваше да получи сто цехини след представянето на партитурата и безплатно жилище, докато композира операта и се водят репетициите. Либретото щял да избере граф Фирмиан, той още не бил се спрял на нищо, но имал слабост към внушителната опера-сериа.

— Не е необходимо да бързате — поясни дон Фернандо. Този любезен и приятен кореняк миланчанин, женен за заможна виенчанка, говореше немски като роден език, поддържаше важни делови връзки с Виена и можеше да оказва на генерал-губернатора най-различни услуги. — Господин Леополдо, тъй като вие и Амадео ще бъдете на турне из Италия, когато ще се определи либретото, ще ви го пратим, където и да се намирате. Другите условия на договора са обичайни.

Дон Фернандо връчи договора на Леополд и той прочете: „Двете страни се договарят също така маестро Амадео Волфганго Моцарт да представи всички речитативи до октомври 1770 година и да бъде отново в Милано през ноември, за да напише ариите и да присъствува на всички репетиции, определени от театъра. Възможно е постановката да отпадне поради репертоарни промени, както и поради намеса отгоре. Да пази бог.“

Дон Фернандо забеляза, че Леополд се намръщи, затова рече:

— Амадео може да композира ариите с оглед на самите им изпълнители. Всички правят това.

— Така постъпи той във Виена. Но какво означава тази „намеса отгоре“?

— О, да кажем, от страна на императрицата, ерцхерцога. Генерал-губернатора.

— Надявах се, че тук ще имаме по-добра закрила.

— Вие я имате, приятелю. Не се безпокойте. Хасе е на ваша страна, Самартини и дори Мисливечек казаха добри думи за Амадео. Тръгнете за Болоня, Флоренция, Рим и Неапол, както сте намислили, а аз ще бдя над вашите интереси тук. — Като каза това, дон Фернандо връчи на Леополд препоръчителни писма от графа до градовете, които щяха да посетят. — Адресирани са до най-бележити и влиятелни хора в Италия. Ще ви бъдат от голяма полза.

Леополд прегърна горещо иконома и дон Фернандо му отвърна с взаимност, но добави с неочаквана нотка на съжаление:

— Има обаче още две условия.

— Какви условия?

— Ще трябва да получите съгласието на вашия архиепископ.

— О! — Леополд въздъхна с облекчение. — Няма да бъде трудно. Той ще се почувствува поласкан. Предшественикът на Шратенбах е чичо на граф Фирмиан. При него бях по-рано на работа.

— Второто условие е, че операта трябва да бъде италианска. Ако не отговаря на това условие, цялата глутница ще се нахвърли върху нея като на мърша. Никакъв указ не може да накара италианската публика да одобри опера, ако тази опера не е в обичайния стил.

— Скъпи приятелю, нима смятате, че бих поел такъв риск?

Този път дон Фернандо прегърна Леополд и възкликна:

— Разбира се, че вярвам във вас! А това е за теб, Амадео. — И връчи на Волфганг прощален дар от графа — златна кутийка за енфие, а в нея — двадесет цехини.

Волфганг не следеше разговора. Твърдото му убеждение, че само след няколко месеца ще започне да пише опера, му вдъхна толкова музикални идеи, че ги беше запомнил, за да ги използва в операта.

На път за Парма, когато спряха в Лоди да пренощуват, Волфганг завърши струнния квартет, който съчиняваше по време на пътуването. Лоди, разположен на двата бряга на река Ада, бе пълен с ренесансови паметници, поставени на великолепия катедрален площад, но Волфганг сега се вълнуваше само от музиката, която композираше — за пръв път пишеше струнен квартет. Татко смърти момчето, задето го бе събудило — Волфганг стана посред нощ да завърши квартета. И така, от този миг насетне Волфганг имаше навика да запаметява музикалните си мисли, където и да се намираше — в леглото, в дилижанса или в седията, дори по време на концерт, ако не свиреше сам той, — и после ги записваше. Тази способност засилваше вярата в собствените му възможности и го радваше толкова, че се превърна в своеобразна игра. И в повечето случаи запомняше темата или пасажа задълго.

В Парма ги покани на обед Лукреция Агуари — най-прочутото сопрано на Италия. Хасе, пред когото бе пяла, изтъкваше в писмото си до нея, че ще сметне за голяма чест, ако тя пее пред Моцартови; изразяваше надежда певицата да вземе участие в операта на Волфганг — сигурна гаранция за успеха на творбата.

Волфганг гореше от любопитство да види как изглежда „Ла бастардела“^[1] наричана така, понеже беше извънбрачно дете на някакъв благородник. Предполагаше, че като „дете на любовта“ тя ще е по-привлекателна и с по-скандална външност от другите сопрани, които познава. И се разочарова, когато видя, че певицата не е хубава, че куцаше и бе вече омъжена.

Но щом Агуари запя, той забрави всичко друго. Седеше омагьосан: долният регистър на гласа ѝ беше плътен и дълбок като на орган, а височините — чисти, непринудени и безупречни. Почувствува се на деветото небе, когато тя се съгласи да изпее неговите арии.

И докато Агуари ги пееше, Волфганг престана да гледа на нея като на жена, тя се превърна в инструмент. Искаше да слуша спокойно и безстрастно, а замираще от възторг. Интонирането ѝ беше съвсем правилно, изпълнението — безупречно, гласът ѝ звучеше ту прочувствено и нежно, ту гордо и величествено.

Дълго след това Волфганг продължи да се вълнува и писа на Нанерл: „Слушахме «Незаконнородената», възхитителна е. Притежава несравним глас, най-гъвкавите гласни струни, които съм чувал, и

фантастичен обхват. Ето кои тонове и пасажи изпълни тя в мое присъствие...”

И той ги написа на сестра си, за да разбере тя по-добре какво има предвид.

Колкото по-често Волфганг си спомняше за великолепия глас на певицата, толкова по-силно жадуваше да композира за нея. Сега бяха в Болоня и татко му разказваше, че този град в долината на По има най-добрата музикална академия на света, а в ушите на Волфганг отново звучаха височините на певицата. Леополд бе радостно възбуден, защото фелдмаршал Палавичини, до когото имаха препоръчително писмо от граф Фирмиан, им разреши веднага аудиенция.

Фелдмаршалът, романтична натура, с развяващи се дрехи и сребриста перука, прочете писмото на графа с искрен интерес и каза:

— Господин Моцарт, генерал-губернаторът говори за вашите способности и за способностите на сина ви с най-топли думи, а аз ценя високо мнението му. Ще съм щастлив, ако господин Амадео бъде така добър да свири на приема, който давам утре вечер в моята вила.

Леополд се съмняваше дали времето е достатъчно за подготвянето на програма, но Волфганг увери фелдмаршала:

— Ваше превъзходителство, мога да свиря каквото предпочетете: Самартини, Хасе, Йохан Кристиан Бах.

— Или Амадео Моцарт — допълни фелдмаршал Палавичини.

Той им изпрати каляската си и на приема присъствуваха принцове, дукове, посланици и кардинали, но Волфганг се развълнува най-много от присъствието на падре Мартини. Този францискански монах бе известен на Волфганг още откак се помнеше като най-начетения специалист по музика в Европа, авторитет, признат от всички. Той се учуди, като видя монаха тук, защото се знаеше, че падре Мартини никога не посещава концерти. Разочарова се обаче от външността му: Мартини, когото Волфганг си бе представял като благородния на вид Хасе, беше по-дребен и по-съсухрен дори от Самартини.

Концертната програма включваше още оркестрово изпълнение и двама певци-кастрати, но гостите жадуваха да чуят господин Амадео. Той изпълни соло на клавесин, после един концерт с оркестъра,

акомпанира на певците в ариите, които бе композирал за граф Фирмиан, и накрая го помолиха да дирижира оркестъра. Програмата, започнала в седем и половина, продължи до единадесет и половина и завърши само поради това, че падре Мартини се почувствува уморен.

Волфганг имаше сили да свири до безкрайност. Изключителни подвизи можеха да се извършат за такава отбрана публика. Графиня Палавичини беше поканила много очарователни дами и те го обсипваха с похвали. Някои му позволиха да им целуне ръка, други го помилваха, а няколко дори го прегърнаха. Най-много му хареса обаче отношението на домакинята.

Когато графиня Палавичини, смущаващо красива с тъмните си очи и мургава кожа, го целуна за прекрасното изпълнение, той бе опиянен от щастие. Ръката ѝ остана в неговата след целувката. Искаше му се това да продължи дълго и когато графинята отдели внимание на друг от своите гости, Волфганг се почувствува нещастен.

Чу домакинът да казва:

— Господин Моцарт, вие и синът ви трябва да останете в Болоня и да се влееете в нашата прочута Филхармонична академия.

А татко отвърна:

— С най-голямо удоволствие, ваше превъзходителство, но трябва да бъдем в Рим през страстната седмица.

Волфганг се изненада. Татко не беше казвал нищо досега за необходимостта да бъдат в Рим през страстната седмица; трябва да бе намислил нов план тази вечер, както често се случваше. Волфганг забеляза как очите на татко блеснаха, когато фелдмаршалът рече:

— Кардинал Палавичини, държавният секретар на Ватикана, е мой далечен братовчед и приятел. Ще ви дам до него препоръчително писмо.

Падре Мартини, като излизаше от великолепната музикална зала, се спря и каза:

— Господин Моцарт, аз живея сега в уединение, но ако имам удоволствието да бъда отново с вас, преди да отпътувате за Рим, ще се почувствувам поласкан.

— Благодаря ви, ваше преподобие — отвърна татко, — ще бъде чест за нас.

— Лека нощ, Амадео — сбогува се монахът с Волфганг, — трябва да си починеш добре след такова прекрасно изпълнение.

По-късно обаче, когато татко седна да пише дълго писмо до мама за всички тези добри новини — икономът на фелдмаршал Палавичини също му бе броил двеста и пет лири за изпълнението на Волфганг и за дирижирането, — момчето не можа да заспи. На приема имаше толкова женска красота, че това му се струваше несправедливо. На неговата възраст се предполагаше той да е съвсем непорочен, а ето че сега желаше ласката на женски ръце; изкусителните, склонни към флиртуване жени, бяха пробудили чувствата му и той не можеше да остане безразличен. А някои от по-младите дами бяха само с няколко години по-големи от него; бе забелязал, че италианките съзряват по-рано от немките, и се питаше дали не е така и с момчетата в тази страна. За да се поотвлече от мислите си, прибави послепис до Нанерл към писмото на татко:

„Моя най-скъпа и най-обична сестричке,

Спомени вълка и той е вече в кошарата. Радвам се, че ти е харесало пързалянето с шейна с Баризани, но едно нещо ме безпокои — дето си натъжила толкова фон Мьолк, понеже не си излязла с него. Колко ли носни кърпи е наквасил със сълзи той поради твоята жестокост! Предай на Барбара, че ѝ пратих моите песни и че когато се върна, ще се надявам да се пързалиме заедно с шейна и да прекараме чудесно. Целуни ръцете на мама хиляди пъти от мен, а на теб пращам сто целувки за прекрасното ти конско лице.

Твой брат: Волфганго в Милано, Амадео в Болоня.“

Като написа това шеговито послание, на душата му стана по-леко. И той можа да заспи.

Наскоро отидоха у падре Мартини на вечеря. Монахът се извини за оскъдната храна, макар да им предложи болонска наденица — неговото лакомство.

— Докторите ме заставят, господин Леополдо, да ям само студена кокошка и по някое късче печено месо, а в постните дни — малко риба.

Леополд отвърна:

— Наденицата е чудесна. Има немска плънка и италиански подправки.

Падре Мартини бе поласкан:

— Винаги е по-разумно да се яде умерено.

Леополд се съгласи и отбеляза:

— Волфганг никога не преяжда, защото би почнал да композира съвсем лениво.

Волфганг тъкмо си помисли, че това ще бъде единствената тема на разговор, когато монахът ги заведе в кабинета си да им покаже своите седемнадесет хиляди тома литература, най-богатата музикална библиотека в света.

Леополд предложи падре Мартини да види как Волфганг композира. Той отвърна:

— Моите лекари настояват да си лягам навреме. Приемът беше рядко изключение. Ако утре обаче сте свободни, бих искал да се запознаете с един мой близък, който живее извън Болоня.

— Бяхме решили да потеглим утре за Свещения град.

— Той е мой добър приятел. Карло Броски.

— Фаринели? Най-прочутият от всички кастрати?

— Най-прочутият. Много иска да се запознае с вашия син.

Волфганг също искаше да се запознае с него. Сега вече той разбираше какво значи да си кастрат, макар татко никога да не му беше обяснявал това, и го прие като житейски факт, с надеждата, че Манцуоли ще пее в новата му опера.

На другия ден седна между татко и падре Мартини, когато потегляха за вила Фаринели, и се питаше дали има съществена разлика между кастрата и монаха, тъй като и единият, и другият не можеха да имат деца. Но, кой знае защо, Манцуоли като че стоеше настрана от тези неща; Манцуоли беше приятел. И все пак Волфганг не преставаше да се пита дали кастрацията е причина падре Мартини да бъде така сдържан.

Вила Фаринели беше голяма и разкошна като вила Палавичини, а самият Фаринели — съвсем светски човек, пълна противоположност на аскетичния падре Мартини, макар двамата да бяха големи приятели.

Камзолът на Фаринели блестеше от скъпоценни камъни, бялата му напудрена перука беше по последна мода, а токите на обувките — златни. Шестдесет и пет годишен, той изглеждаше много по-млад. Беше висок, строен и с грациозна походка. Алените му устни, начервени като на версайските дами, бяха полуотворени, лицето бледо, а светлокафявите очи погледнаха критично, когато отвърна на поздрава им, и попита, вперил очи във Волфганг:

— Значи това е момчето, за което говорят всички?

Татко рече:

— Бихте ли желал синът ми да напише една фуга, господине?

Фаринели кимна и показа на Волфганг любимия си клавесин — той имаше много — с думите:

— Този ми е подарък от покойната испанска кралица, която го поръчала за Скарлати, неин учител. Знаете ли кой е той?

— Изпълнявам негова музика от петгодишна възраст.

— Тогава композирайте фуга в стила на Скарлати.

Когато Волфганг изпълни желанието, долови, че това направи впечатление дори на сдържания падре Мартини, което поласка татко. „Хората в подобни случаи са склонни да придават значение на такива обикновени неща — каза си той, — дори и татко.“

Леополд рече:

— Ваше преподобие, когато се върнем от Рим, надявам се, че ще приемете сина ми за член на вашата реномирана Болонска филхармонична академия.

— Много е млад още. Не сме приемали досега кандидати под двадесет години.

— Може да не сте попадали на лица с неговия опит, почитаеми отче.

— Възможно е. Ще обсъдим този въпрос, като се върнете. — Фаринели добави: — Когато бях на четиринадесет години, дори не можех да пея правилно.

Волфганг каза:

— Аз не съм кастрат, господине.

— Късно е вече за това. И много жалко, ако наистина сте толкова талантлив в музикално отношение.

Татко потисна раздражението си и рече:

— Ваша милост, крал Джордж III, Луи XV и Мария Терезия са убедени в това.

— Само глупци могат да вярват на думите на монарсите.

Изведнъж на път за Флоренция Волфганг пожела да спрат и отпочинат — чувствувал се много уморен, — но нищо не можеше да спре татко. Като че у него се намираще някакво колело, което трябва непрестанно и шеметно да се върти. Мокреше ги силен дъжд, шибаха ги буйни ветрове, а татко даваше вид, че суровите условия на пътуването не го тревожат, и вместо това говореше:

— Фаринели е кисел, защото след като бе станал фактически първ министър на Филип Испански, задето го излекува от меланхолията му с майсторското си пеене, приемникът на краля, неговият заварен син, недоволен от влиянието на кастрата, го изгони от Испания. Не бива обаче да се забравя, че още тогава, макар да беше само музикант, Фаринели можа да се оттегли много богат. Както и ти някой ден.

Татко беше опечален, че Волфганг трябваше да остане на легло първия ден във Флоренция — бе настинал от бурята, която ги връхлетя, когато пресичаха Апенините.

Но на следното утро той можа да представи препоръчителното писмо от граф Фирмиан на главния иконом, граф Орсини-Розенберг. Макар в чакалнята да имаше много посетители преди татко, писмото от генерал-губернатора стана причина той да бъде приет веднага от ерцхерцог Леополд, втория син на Мария Терезия и владетел на Тоскана. Двадесет и две годишният ерцхерцог помнеше Моцартови много добре от Виена и настоя Волфганг да свири пред жена му инфанта Луиза Испанска.

На другата вечер бе уреден галаконцерт за ерцхерцога и жена му. Волфганг още не бе напълно оздравял, но това не се отрази на изпълнението му. Нардини, най-добрият италиански цигулар, акомпанираше на Волфганг в сонатите за клавесин и цигулка, композирани от самия него.

Волфганг за пръв път чуваше такова прекрасно изпълнение на цигулка. Сякаш звуците — богати и плътни — се лееха от самите небеса. Освен това Нардини имаше отлично чувство за съпровод. Но Волфганг изпита тъга при мисълта, че татко никога не би могъл да свири така ярко и изразително, нито да притежава техниката и уменията на Нардини.

Ерцхерцогът прошепна на жена си:

— Казах ти, че той свири като възрастен.

Манцуоли, който присъствуваше на концерта, го поздрави с гореща прегръдка, после рече:

— Ако изобщо се окаже възможно, Амадео, ще пея в твоята опера.

По-късно същата седмица Нардини, очарован от Волфганг, го запозна с любимия си ученик Томас Линли, англичанче, на ръст и години колкото Волфганг. Те свиреха заедно така добре, че оттогава станаха неразделни — упражняваха се заедно, излизаха заедно пред публика, споделяха опита си, мечтаеха за съвместно турне — ще свирят в Италия, Германия, Англия; Томас опресни знанията на Волфганг по английски, той пък го учеше немски. За пръв път Волфганг видя съвсем равностоен на себе си връстник и се радваше на това.

Когато дойде време да се разделят след десетина щастливи дни, Томас подари на Волфганг сонет, озаглавен „Заминаването на В. А. Моцарт от Флоренция“, който англичанчето бе поръчало на поетесата Корила Олимпика. Мигове преди това с него се бяха сбогували Манцуоли, Нардини, сега се прощаваше с Томасино. Винаги когато се приобщеше към някого, обикнеше го и не му се искаше да се раздели с този човек, настъпваше ужасната разлъка.

Томасино рече:

— Амадео, нека това стихотворение освети твоето пътуване — и го прегърна, след което двамата избухнаха в сълзи.

Татко трябваше да положи усилие, за да не се разплаче. Томасино беше хубав и обичлив, щеше да му липсва също и на него. Но трябваше да бързат: аудиенцията при папата през страстната седмица сега изглеждаше съвсем необходима.

Томас Линли ги изпрати чак до градските врати, после остана да им маха и да плаче, докато се изгубиха от очи. Волфганг се беше сврял

в дъното на седалката и колкото повече татко му говореше как успешно са се представили във Флоренция, толкова по-силно течаха по бузите му сълзите, той продължи да се взира назад, макар че Томасино отдавна се бе изгубил от погледа.

[1] „Незаконнородената“ (ит.). — Б.пр. ↑

Беше велика сряда, когато пристигнаха в Рим, и Леополд настоя да посетят веднага църквата „Свети Петър“. Знаеше, че ще има изпълнение на „Мизерере“ от Алегри в Сикстинската капела този ден. Каза, че непременно трябва да го чуят, сякаш така папата щеше да ги приеме по-скоро.

Досега Леополд не беше сигурен защо е толкова необходимо да се срещне с папа Клеменг XIV, освен заради това, че аудиенцията би могла да повлияе на Шратенбах да даде съгласието си относно поръчката за Миланската опера. Беше отложил писмото до негова светлост, макар да измина месец от подписването на договора. Само месец, а се случиха толкова хубави неща!

Тази мисъл му върна предишната увереност и докато стигнат до катедралата „Свети Петър“, той вече знаеше какво да предприеме. Попита един швейцарски гвардеец как да намери Сикстинската капела — гвардеецът остана очарован от изисканите маниери и облеклото му. Леополд махна на Волфганг да го последва и поведе сина си през лабиринт от коридори към капелата; там, понеже приличаше на благородник, успя да се вмъкне с Волфганг, без да има покана: никой не посмя да спре такава важна личност. Папата, който извършваше богослужението, се намираше до олтара и Леополд потърси тихо ъгълче. Каза на Волфганг да слуша „Мизерере“ и ако може, да го запише.

Това „ако може“ подразни Волфганг. Нима татко се съмнява в него? И той се заслуша, без да забележи нито фреските на Микеланджело, нито пищността на литургията. Мелодията притежаваше логика и вътрешно единство, тя се развиваше стройно и равномерно, затова Волфганг я следеше без усилие. Още отначало той разбра, че произведението се изпълнява от деветгласен хор и за удобство раздели този хор на две — четиригласен и петгласен. Когато във финала деветте гласа се сляха, това бе естествен завършък. Волфганг разбра структурата на „Мизерере“ и към края вече помнеше цялото произведение. Така постъпваше с всичките си композиции.

Затова се изненада, че след като татко поиска от него да запише по памет „Мизерере“ и той го извърши, Леополд сметна това за подвиг и писа на мама: „Както знаеш, прочутото «Мизерере» е на такава почит в Рим, щото на музикантите от капелата им е забранено под страх от отлъчване от църквата да изнасят ноти, да ги преписват или да ги предават другиму. Въпреки всичко обаче *ние имаме партитурата* благодарение на Волфганг, който я записа нота след нота по памет, и бихме ти я изпратили със същото писмо до Залцбург, ако не ни беше нужна за тук. Ще я донесем, като се върнем, защото тя е една от големите тайни на Рим и не можем да допуснем да попадне в чужди ръце, като с това си навлечем наказание от църквата.“

На другия ден, велики четвъртък, по време на обряда „измиването на краката“ в „Свети Петър“, Леополд се отправи с увереност през зяпналата тълпа към масата, на която седяха кардиналите. Лекотата, с която говореше италиански и немски, разкошното облекло, внушителната походка, елегантният и скъп костюм от розово моаре и тафта на Волфганг, важността, с която наетият от тях лакей обяви на швейцарската стража да им разчисти пътя, премахна всяко затруднение. Ласкаеше го мисълта, че мнозина ще сметнат Волфганг за принц, а него за възпитател на принца. Когато минаваха през последната верига от папската гвардия, бяха отведени с поклони до кардиналската маса.

По внушение на Леополд Волфганг застана до кардинал Палавичини, когото познаваха от един портрет, окачен във вилата на фелдмаршала. Кардиналът, привлечен от уверените маниери на момчето, му направи знак да се приближи и рече:

— Бъдете така добър да ми кажете кой сте.

— Волфганг Амадео Моцарт.

— О! Прочутото момче, за което се пише толкова много?

— А вие сте кардинал Палавичини, нали?

— Да, да. Но защо се интересувате?

— Ваше високопреосвещенство, имаме писмо за вас от негово превъзходителство фелдмаршал Палавичини и бихме желали да ви засвидетелствуваме уважението си.

— Той вече ми писа за вас.

През това време започна обредът „измиването на краката“ и кардиналът предупредително вдигна ръка, но даде на момчето знак да остане до него. След като папата свърши обреда, кардиналът каза:

— Трябва да чуя изпълнението ви веднага щом свърши страстната седмица.

Кардиналът го освободи и Волфганг, чувствувайки, че засега не може да се надява на нищо повече, каквито и да са планове на татко, коленичи пред кардинала и му целуна ръка; в отговор негово високопреосвещенство го похвали за благочестивостта му.

Леополд съжеляваше, че нищо не може да се уреди през страстната седмица, но се поободри, когато кардиналът се съгласи да чуе Волфганг няколко дена след нея. Концертът се състоя в двореца на принц Киджи, поканил най-знаменитите хора от Рим, а програмата бе съставена от Леополд в съответствие с вкуса на кардинал Палавичини. Кардиналът топло аплодира Волфганг и каза:

— Господин Моцарт, поразен съм както от благочестието, така и от виртуозността на вашия син; все пак трябва да отбележа, че негово светейшество паната рядко поканва музикални виртуози в покоите си.

— Ваше високопреосвещенство, не съм се стремил към това.

— И все пак бихте го желали, нали?

— Трогнат съм от вашата грижа.

— Би могло да се издействува съгласието на негово светейшество, но за това ще са необходими няколко месеца.

— Ваше високопреосвещенство, поканени сме да свирим след две седмици в Неапол.

В разговора им се намеси Кристофори, един от папските певци. Той не можеше да повярва, че някой е в състояние да запише по памет „Мизерере“, и настояваше да види какво е направил Волфганг. Присъстващите се струпаха около Волфганг и Кристофори, дори кардиналът, който се мръщеше.

Внезапно Леополд се изплаши да не би това да засегне кардинала. Но Волфганг, който изглеждаше съвсем малко момче в сравнение с много високия папски певец, спокойно му подаде нотите и каза скромно:

— Не съм сгрешил.

Кристофори разгледа партитурата, а през това време всички мълчаха. Кардинал Палавичини попита:

— Наистина ли е записал точно всяка нота?

— Ваше високопреосвещенство, всичко е записано съвсем точно.

Леополд се обади:

— Ваше високопреосвещенство, обещавам, че никой не ще види партитурата — но кардиналът го спря с властен жест и обяви:

— Не е толкова тайно, колкото предполагате. Дали сме преписи на испанския крал, на императрица Мария Терезия и на падре Мартини. — Леополд изтръпна, когато кардиналът запитва Волфганг: — Дете мое, не знаеше ли, че е забранено да се изнася партитурата от черквата?

— Забранено? Да се забранява музика? Ваше високопреосвещенство, тя е така прекрасна и благочестива, защо да не я чуят всички? Записал съм я правилно, нали?

— Безспорно. — И реши, че фелдмаршалът и граф Фирмиан не са преувеличили очарованието и ума на това момче. Обърна се към Леополд и рече: — Като се върнете от Неапол, негово светейшество навярно ще може да приеме сина ви, макар че има съвсем малко време за музика. После си тръгна, последван от своята свита: свещеници, секретари, лакеи и прислужници.

Леополд отложи пътуването за Неапол, защото сега много повече влиятелни покровители на музиката искаха да чуят Волфганг. През следващите две седмици се състояха много концерти и Моцартови припечелиха достатъчно цехини, с които да заплатят пътя до Неапол и обратно.

Бащата бе особено поласкан, когато Флоренция предложи на Волфганг поръчка за написване на опера, подобно предложение дойде и от Рим. Той със съжаление отклони предложенията. И малко преди да отпътуват за Неапол, писа на Шратенбах, убеден, че не може повече да отлага и че моментът е благоприятен. Подчерта, че папата възнамерява да им даде скоро аудиенция. Съобщи за одобрението на кардинал Палавичини и похвалата на падре Мартини. Спомена, че Волфганг е бил помолен от Милано, Рим и Флоренция да напише опера и поиска разрешение синът му да композира опера за Милано, а по този начин, намекна той, за императрицата и граф Фирмиан.

Волфганг писа на Нанерл:

„Моя скъпа и усърдна сестричке,

Слава богу, и аз, и перото, с което пиша, сме здрави и работим усърдно: бих желал да си тук, в Рим, този град щеше да ти хареса, много е спретнат и чист. Навсякъде има хубави цветя, хората пеят по улиците, понякога също както в черква, а понякога още по-добре.

Щастлив съм, че си харесала менуета, написан от мен за господин Пик, който танцува под звуците му в Миланския театър. Щом получиш контраданса, написан за теб, кажи ми искрено какво мислиш за него.

Ако не си заета с приятели, които въздишат по теб, изпрати ми аритметичните таблици и най-вече «Изкуството да се смята», защото изгубих своите някъде по пътя. Същевременно композирах симфония, откак ти писах последния път, ще завърша още една след изпращането на това писмо.

Да не забравя и друго — съвсем наскоро нарисувах свети Петър с ключовете, свети Павел с меча и можах да целуна крака на свети Петър в неговия храм, а тъй като имам нещастieto да бъда толкова дребен, мен, същия стар глупак В. А. М., трябваше да ме повдигнат. Сега заминаваме за Неапол, тра-ла-ла.

Татко казва, че градът бил огнище на операта, но ще се убедим сами дали е така. Целувам теб и мама хиляди пъти и оставам:

твой, не дотам красив, Волфганго в Германия,
Амадео в Италия и Моцарто — познай къде.“

Неапол се оказа многолюден и шумен. Улиците гъмжаха от хора, сякаш градът беше огромен мравуняк, и всички смятаха за свой дълг да се надвикват, като че участваха в някакъв ритуал. Волфганг хареса живостта на неаполитанците, но не одобряваше гръмогласната им реч. Най-обикновеният разговор ставаше с викове. За пет минути чуваше повече ругатни, плач и вопли, отколкото за цял ден във Виена.

Казаха му, че оперното пеене било в кръвта на неаполитанците, а той изпитваше голяма неловкост от необикновено емоционалните им спектакли. Двамата с Леополд ходеха на опера при всяка възможност — когато не им предстоеше посещение при министър-председателя или имперския посланик принц Кауниц, или при английския посланик сър Уилям Хамилтън, — но Волфганг чувствуваше, че певците наблягат повече на зрелищната страна, отколкото на самата музика.

Мнозина от неаполитанските певци според Волфганг бяха неумерени: изпълнението им погрешно, темпото прекалено бързо, пресилваха гласовете си до крясък и завършваха със страст, която напомняше истерика. Единствената опера, чиято партитура той хареса, беше от Йомели — макар сюжетът според него да бе твърде старомоден и сериозен за театъра, — но тя не се ползуваше с успех. Затова пък имаха огромен успех оперите на Пичини и Паизиело, изпълнени с внезапни скокове от пиано към форте, с резки преходи от високи към ниски тонове и пак към високи, с ужасни модуляции. Те го хвърляха в тревога.

Операта беше толкова на мода, че татко можа да уреди само един концерт на Волфганг. И докато Леополд се радваше на резултата, защото им платиха много цехини и получиха поръчки да напишат опера и за Неаполитанския театър, Волфганг си мислеше, че неаполитанците са лишени от изтънченост и вкус, защото публиката непрестанно говореше и не я съдържаше на едно място по време на концерта.

Далеч по-приятно му беше да види Везувий, който яростно димеше, Помпей, Херкулан, гробницата на Вергилий, баните на Нерон и Средиземно море.

Докато очакваше с нетърпение архиепископа да му даде необходимото разрешение да напише опера за Миланския театър, както и пристигането на либретото — неудоволствието от неаполитанските опери засили желанието му да композира собствени, — дойде писмо от кардинал Палавичини.

Татко имаше доволен, но и тайнствен вид; той почна да се стяга за път.

Заминаха с най-бързата пощенска кола. Леополд навсякъде се представяше за пълномощник на имперския посланик и получаваше най-добрите коне и карети; в Рим дори не стана нужда да влизат в митницата, кимнаха му да продължи. Не каза на Волфганг, че при последната смяна на конете един от тях се бе вдигнал на задните си крака и за да запази сина си от нараняване, Леополд нарани себе си — стъпалото на каретата се вряза в пищяла му до костта. Гордееше се, че е стоик и че успяха да пристигнат от Неапол в Рим само за двадесет и седем часа, докато на отиване им бяха нужни четири дена. Никой от двамата не мигна през това време и в странноприемницата в Рим Волфганг заспа на стола си. Леополд го съблече и го сложи в леглото, без синът му да помръдне. А когато Волфганг се събуди на сутринта, не можеше да си спомни как се е озовал в леглото. Забеляза, че татко накуцва, но бащата отвърна:

— Дребна работа. Трябва да бъдем при кардинала колкото може по-скоро Кани ни на обед, щом пристигнем.

— Това ли пишеше в писмото?

— Хм... — Татко рядко бе имал толкова оптимистичен вид. — Това и няколко други неща.

По време на обедата кардинал Палавичини наричаше Волфганг „господин кавалер“, което изненада Леополд; той реши, че папският държавен секретар е изразил желание да се срещне с тях, за да уговорят аудиенция при папата. Кардиналът, също както Леополд преди, имаше тайнствен вид: той им благодари, задето са се върнали така навреме, и каза, че наскоро пак щял да ги повика. Леополд нямаше друг избор освен да чака, а през това време Волфганг написа няколко арии за Миланския театър. Мина седмица без никаква вест и Леополд първо упрекна кардинала заради неговата потайност, а после и себе си, задето бе позволил на ентузиазма си да го подведе.

В деня, когато ги повикаха да се явят в резиденцията на кардинал Палавичини — двореца Куиринале, — Леополд едва сдържаше не търпението си.

Кардиналът каза тихо, макар в тона му все пак да прозвуча тържество:

— На двадесет и шести юни негово светейшество благоволи да удостои Амадео Волфганго Моцарт от Залцбург с ордена на Златната шпора.

— На двадесет и шести юни! — възкликна Леополд удивен. Това бе денят на завръщането им в Рим.

— Да, но трябваше да изчакаме, докато бъдат приготвени необходимите документи.

— Това е голяма чест, ваше високопреосвещенство!

— Най-голямата, която може да се окаже на един музикант.

Волфганг рече тихо:

— Благодаря ви, ваше високопреосвещенство.

— Няма защо. Това решение бе взето след най-сериозна преценка. Чуй, Амадео! — И кардинал Палавичини прочете част от папския диплом: „С нашата апостолска власт ние провъзгласяваме теб — който, както ни е известно, от най-ранна възраст си се усъвършенствувал да свириш така очарователно на клавесин — за кавалер на Златната шпора.“

„Най-високата степен на този орден“ — помисли си тържествуващ Леополд.

Волфганг коленичи пред кардинала и Палавичини му окачи на врата красивия златен кръст с червена лента, като каза:

— Господин кавалер, от този миг ставате носител на Златната шпора.

Волфганг ликуваше, че татко е толкова радостен.

— Носете го с чест и достойнство — произнесе кардиналът.

— Можете да бъдете уверен в това, ваше високопреосвещенство.

Нямаме думи да изразим колко сме ви признателни! — възкликна Леополд. Би ли могъл сега Шратенбах да му откаже!

— Ще имате аудиенция с негово светейшество след няколко дена.

Три дни по-късно Волфганг, на гърди със златния кръст на ордена, получи аудиенция от папа Клемент XIV във временната му резиденция, двореца Санта Мария Маджоре. Икономът на граф Фирмиан, дон Фернандо, също присъствуваше, като че тази чест принадлежеше и на господаря му, освен това там бяха кардинал Палавичини и други високопоставени духовни и светски лица.

Леополд се изненада от вниманието, оказано на Йероним Колоредо, епископ на Гурк. Епископите обикновено не се ползуваха с

такава чест, особено в присъствието на кардинали. Забеляза, че високият, строен духовник е привлекателен по начин, който бе светски и циничен дори за римски прелат, и се питаше кои го поддържат. После си спомни, че Колоредо е знатна фамилия във Виена. Опомни се от тези мисли, когато папата нарече сина му *кавалер* Моцарт, реши, че е суетно от страна на папа Клемент XIV да говори френски, и остана много доволен, задето Волфганг разбира езика. Дали тази висока чест е оказала въздействие върху сина му, питаше се той, всичко бе твърде официално — дори самият Волфганг.

„Съвсем официално“ — помисли си и Волфганг. Не беше убеден, че тези хора тук са непременно негови добри приятели, освен може би дон Фернандо и кардинал Палавичини, но дори за тях имаше известни съмнения. Смяташе, че човек трябва да ликува при такъв случай, а всички се държаха толкова сериозно. Татко имаше победоносен вид, сякаш това събитие отваряше път към друг, по-добър свят, но Волфганг се питаше дали не навлизат в чужди владения. Мелодии бликаха в нето и той изпита желание да се изсмее, когато го нарекоха „господин кавалер“. Навярно трябва да изрази това с музика. Колко весело ще звучи тя!

Същата вечер, когато татко пишеше на мама за получения от сина им орден, Волфганг добави в послепис до Нанерл на смесица от немски, френски и италиански:

„Обична сестричке,

Изненадан съм колко добре можеш да композираш, когато пожелаеш. Песента ти е чудесна. Трябва да опитваш по-често да композираш. Когато ми пратиш онези шест менуета от Михаел Хайдн, които харесвам, добави пак нещо от тебе. Предай най-добрите ми пожелания на всички добри приятели. Целувам ръцете на мама хиляди пъти, а теб, госпожице, провъзгласявам за «кавалер на Златната шпора». Бъди здрава. Тук цари такъв шум, че нищо не можеш да чуеш от музиката.

Твой: кавалер Моцарт — тра-ла-ла, ха-ха-ха.“

Когато фелдмаршал Палавичини научи, че Моцартови са се върнали в Болоня и са отседнали в една от местните странноприемници, ги покани да му гостуват във вилата. Стана още по-настойчив, щом узна, че Леополд не може да излиза от стаята си поради възпаление на крака — ходенето му причиняваше болки. Той каза:

— Можете да останете, колкото желаете. И състоянието на крака ви ще се подобри.

Леополд се колебаеше. Не искаше да показва твърде голяма готовност.

— Освен ако трябва да заминете за някъде — Венеция, Милано.

— О, не, господине. Възнамерявах да остана в Болоня през лятото. Градът е прекрасен, а освен това падре Мартини иска да се позанимае с Волфганг.

— В такъв случай можете да прекарате лятото у нас.

— Но аз едва се движа, господине. Десният ми крак е още подут и не мога да ходя без бастун — дори и с него ми е трудно.

— Ще разполагате с една от каляските ми. И с прислуга — да ви помага.

Колкото повече се колебаеше Леополд, толкова по-настойчив ставаше фелдмаршалът.

Стаите им бяха просторни и красиви, с мраморен под, високи тавани и прозорци като в Шьонбрун. Макар че беше август и печеше страшно в градините, вътре никога не ставаше много топло. И Волфганг обичаше да усеща допира на фините чаршафи и калъфки, удобството на широките, отделни легла. Прислужваха им двама души — един лакей и един слуга; лакеят спеше в преддверието, за да бъде наблизко, когато потрябва. „Колко е хубаво — мислеше си Волфганг, — когато всичко е свежо, чисто и приятно.“ Питаше се защо да не живее винаги така. Знаеше, че семейството му не е благородническо, въпреки

титлата, която му даде папата, но това не беше от особено значение. Можеше да плати със своята музика. Чувствуваше се много радостен и щастието му растеше, като виждаше, че татко е в толкова добро настроение и отново почва да ходи нормално.

Разрешението да напише опера за Миланския театър дойде навреме от Шратенбах, който поздравяваше Леополд за папското отличие. Скоро пристигна и либретото и Леополд сметна това съвпадение на събитията като добро предзнаменование, макар изборът на сюжета да го обезпокои. Граф Фирмиан бе се спрял на „Митридат, цар Понтийски“, произведение, което либретистът Чиня-Санти бе заимствувал от едноименната трагедия на Расин.

Леополд каза на Волфганг:

— Това е в стила на опера-сериа и осъществяването ѝ е много трудно. — Опитва се да опрости сюжета за Волфганг. Синовете на Митридат — Сифар и Фарнас, — повярвали, че баща им е загинал във войната с Рим, започват да ухажват годеницата на баща си, Аспазия. Тя предпочита Сифар, защото Фарнас е заговорничил с Рим срещу баща си. Когато Митридат открива какво е станало, заповядва да убият синовете му и Аспазия. Ала синовете изкупват вината си, влизайки в борба с римляните, и когато Митридат наистина загива, Сифар и Аспазия свързват съдбата си.

Волфганг сви рамене. Сюжетът не му направи никакво впечатление, но можеше и по него да се напише опера.

Повече го радваше засилващата се дружба с падре Мартини. Францисканският монах бе развълнуван от папската награда.

Леополд подари на падре Мартини своята „Школа за цигулка“ и в замяна получи от монаха неговата „Storia della musica“ („История на музиката“), с посвещение за „господин Леополдо Моцарт“ и „кавалер Амадео Волфганго Моцарт“.

Падре Мартини каза, че на драго сърце ще учи Амадео и на това посветиха следобедите, докато сутрин Волфганг работеше върху операта си, а вечер прекарваше с фелдмаршала и други приятели.

Сега, когато познаваше падре Мартини по-добре, момчето го виждаше като слаб, нервен човек, непримирим към лошата музика и не

толкова францискански монах, колкото жрец на музиката, истинския му бог, независимо от неговите твърдения.

Падре Мартини обучаваше Волфганг на строгите закони на полифоничната църковна музика от миналото и бе във възторг от прилежността на момчето.

Лека-полека Леополд разбра, че падре Мартини подготвя Волфганг за Филхармоничната академия в Болоня, най-уважавания музикален институт в Италия.

— Но никой под двадесет години не е бил приет досега — изтърси той един следобед пред падре Мартини.

Монахът отвърна с усмивка:

— Амадео не е обикновен кандидат.

— Но той трябва да бъде в Милано към октомври за репетициите на неговата опера.

— Ще бъде там навреме. Бъдете спокоен.

Леополд се помъчи да последва съвета му, защото приемането в Академията беше голяма чест. Ала като научи, че изпитът се отлага за октомври, почна да се опасява и се надяваше само на едно — чакането да не се окаже напразно. Най-важният елемент от изпита беше Волфганг, заключен сам в една стая, да напише върху едно антифонно григорианско песнопение от шестнадесети век партиите на три високи гласа в полифоничен стил. Леополд се тревожеше много, защото задачата бе доста трудна и противоречеше на Волфганговия вкус като композитор. Поуспокои се, когато след час Волфганг завърши — на повечето кандидати им бяха необходими три часа за същото нещо — и когато разбра, че падре Мартини проверява изпитната работа.

Не му харесваше обаче нервното състояние на сина му, съвсем необичайно явление. Със замряло сърце дочака преценката на падре Мартини. Тя беше одобрителна и Волфганг единодушно бе приет за член на Академията с титлата композитор и маестро.

Волфганг не изпитваше толкова голяма гордост, колкото татко. Бе забелязал, че композицията му е пълна с поправки на падре Мартини. Няколко дена по-късно, когато падре Мартини му връчи диплома, с който го провъзгласяваха за член на Академията, той каза:

— Не съм композирал високите гласове съвършено, нали?

— Съвършенство има само на небето. Нали си приет?

— С ваша помощ, достопочтени отче.

— С божия помощ, мое дете. Аз съм само изразител на волята на всевишния.

Волфганг още мислеше за допуснатите грешки, когато пристигнаха в Милано. Татко пазеше диплома от Академията като най-голяма ценност и съобщаваше на всички колко блестящо Волфганг е взел изпита, но това не беше вярно. И макар синът да обичаше и да ценеше падре Мартини като педагог и приятел, нямаше особено високо мнение за неговите композиции, те бяха така старомодни! Не биваше да го заставят да композира в такъв старинен стил. Бяха го принудили да внесе в онова григорианско песнопение неизразителни, скучни пасажки, за да се спазва традицията. Сухотата на безцветната музика от шестнадесети век го беше отегчила, макар че положи усилия да прикрие този факт, затова допусна грешки. Занапред не бива да изменя на естествените си склонности.

Според клаузата на договора дон Фернандо им бе наел безплатна квартира. Ала двете стаи в частната къща изглеждаха неуютни след разкошната вила на фелдмаршала, а татко беше очаквал граф Фирмиан да ги настани у дома си и да им оказва необходимото внимание.

Икономът почувствува тревогата им, макар да изразиха благодарност за усилията, положени от него; той каза:

— Наех тези стаи, за да бъдете по-близо до театъра, дворецът на граф Фирмиан е доста далеч.

„Не и с карета“ — помисли си татко, но гласно рече: — Стаите са чудесни. Харесват ми балконът и камината. Ще имаме достатъчно чист въздух и топлина.

„И само едно легло за двама ни“ — понечи да протестира Волфганг. Омръзнало му беше да спи с баща си в общо легло, татко цяла нощ се въртеше. Но не каза нищо.

Тези вълнения останаха на заден план, щом започнаха трескавите репетиции. Повечето певци бяха пристигнали и чакаха с нетърпение ариите, които той трябваше да напише за тях на самото място. Трябваше да бъде напълно в тяхна услуга, да им угажда, да изпълнява всичките им прищевки.

И все пак не можеше да твори на спокойствие, ако не беше сам. Предстоеше толкова работа, а оставаше съвсем малко време за нея: само няколко седмици за написването на двадесет арии, увертюра, дует и квартет — речитативите бяха готови още в Болоня. Сновеше непрекъснато между жилището си и театъра. Престана да пише до завръщането си вкъщи. Пръстите го боляха от усиленото композиране. Очите помътноваха от напрежение, а перото и мастилото бяха ужасни.

Жадуваше да пише музика по свой вкус, лека и игрива, но татко твърдеше, че такава музика ще бъде твърде сладникава и сантиментална за подобен текст. Нали сюжетът на „Митридат, цар Понтийски“ бе толкова претенциозен! Волфганг не чувствуваше пълна увереност, че ще напише музика, подходяща за такъв възвишен сюжет. Искаше му се да промени текста, но това бе невъзможно. Поетът се намираще в Неапол, работеше над едно либрето за Пичини и никой не можеше да променя текста без негово разрешение.

Съществуваха и друга трудност. Волфганг отиде в театъра с татко и дон Фернандо да чуе примадоната Антония Бернаскони в нейната част от дуета, написан за нея и първия солист, и певицата се оплака:

— Музиката не подхожда за моя глас. Ариите ми трябва да напише някой друг. Възрастен композитор.

Дон Фернандо попита:

— Опитайте ли да пеете този дует?

— Защо трябва да го опитвам? По дяволите, зная какво мога да пея!

— Негово превъзходителство иска да пеете музиката на господин Моцарт, не на вашия учител господин Лампуняни.

— А ако ариите трябва да се преработят, както става обикновено?

— Ще бъдат преработени — каза дон Фернандо. — От самия Волфганг.

Волфганг се намеси:

— Може би този дует е твърде висок за госпожата.

— Напротив, намирам, че моята партия е недостатъчно висока. Мога да пея дует с всеки дискант.

Волфганг преработи арията под недоверчивия поглед на певицата, после ѝ я върна с думите:

— Сега ще може да блесне виртуозната ви техника, както, надявам се, желаете.

Певицата каза, че пак не може да пее музиката на момчето, тогава дон Фернандо заяви:

— Господин Лампуняни е ангажиран за помощник-диригент, не за композитор. Ако наруши договорните условия, няма да получи друг ангажимент.

Примадоната се съгласи да опита дуета, но все пак добави:

— Трудностите ще дойдат тепърва, когато го пея с първия солист.

На другия ден първият солист Пиетро Бенедети рече:

— Не мога да пея това с Бернаскони, тя има всичките високи тонове, а аз съм първият солист.

— Господине — каза Волфганг, — написах вашата партия за Манцуоли.

Татко изпъшка — Волфганг е толкова нетактичен, — но се въздържа и нищо не рече, защото щяха да го обвинят във вмешателство; и без това много го обвиняваха в подобен грях.

Волфганг ликуваше от добрите си обноски: не бе казал направо, че Бенедети не може да се мери с Манцуоли. Уверен, че Манцуоли ще съдържи обещанието си да пее в неговата опера, беше написал тази партия за гласа му. Манцуоли обаче поиска хиляда дуката и дон Фернандо, който отговаряше за финансите, каза, че подобно искане е абсурдно, защото за такава сума можел да ангажира Фаринели, най-прочутия оперен певец, оттеглил се вече от сцената. Но Волфганг знаеше, че никой не може да надмине по изразителност и красота изпълнението на кастрата, това беше свещено правило в Италия. Той каза:

— Написах партията за Манцуоли, за да покажа колко прекрасно може да пее един пръв солист.

Бенедети подхвърли ехидно:

— Не е необходимо да се напругам, за да пея високите тонове.

— Тогава опитайте да изпеете моите — подигра го примадоната.

Бенедети изкрещя:

— Аз съм тук дискантът, не госпожа Бернаскони!

Тя се озъби:

— Аз пък съм истинското сопрано!

За миг Волфганг помисли, че двамата певци ще се хванат за гушите. После разбра, че играят игра — те предпочитаха да крещят, отколкото да си нанасят удари.

Бенедети извика:

— Тя няма никакъв вкус!

А певицата изкрещя:

— Каква подлост!

Волфганг се помъчи да ги успокои:

— И двамата имате вкус. Затова написах музиката по този начин. — В края на краищата трябваше да намери подход към тези певци. — Господине, ако предпочитате дуета по-високо, с удоволствие ще изпълня желанието ви.

Бенедети гневно тропна с крак и извика:

— Стига! Трябва да ме кастрират наново, за да пея такива височини!

Дон Фернандо възпря примадоната, преди тя да успее да се намеси, и каза:

— Граф Фирмиан не желае тази опера да се протака повече. След като господин кавалерът Моцарт преработи този дует, както бе любезен да обещае, репетициите ще се възобновят. В противен случай ще намерим други певци, които да могат да пеят партиите си, дори това да са Манцуоли и „Незаконнородената“.

И двамата певци в един глас почнаха да твърдят, че за пръв път чуват такава прекрасна музика и не желаят никой да си помисли, че Миланската опера стои по-ниско от другите.

Първото представление на „Митридат, цар Понтийски“ се състоя веднага след Коледа. Леополд седеше гордо в една ложа и гледаше надолу към Волфганг, седнал на клавесина и готов да поведе оркестъра. Както и да се възприеме това произведение, той беше постигнал друга, по-важна цел: синът му бе станал признат оперен композитор. Граф Фирмиан седеше в императорската ложа; Самартини и Хасе бяха в друга ложа, фелдмаршал Палавичини — в трета. На Леополд му се щеше да извика от радост, а после, пред самото начало на увертюрата, забеляза, че Волфганг е нервен, нещо необичайно за сина му. Волфганг щеше да дирижира първите три представления, а

Лампуняни останалите, но това, първото, беше най-важното. Леополд усети болка в дясната си, „диригентската“ ръка. Знаеше, че е от ревматизма, но болката отслабна, щом увертюрата тръгна съвсем гладко. По-късно, когато започнаха ариите и дирижирането на сина му придоби още по-голяма увереност, болката изчезна напълно.

Дуетът за първия солист и примадоната получи аплодисменти, а когато завесата се спусна, двамата певци отведоха Волфганг на сцената, за да сподели и той овациите; граф Фирмиан стана прав и извика:

— Браво, браво, господин кавалер на музиката! Публиката поде това с ритмичен напев и дори Самартини и Хасе се присъединиха.

Където и да отиде бащата и синът в Италия, всички се обръщаха към Волфганг с тази титла. След като операта се игра двадесет пъти при пълен салон, Моцартови напуснаха Милано и посетиха Торино, Виченца, Падуа и Венеция, но това по-скоро приличаше на отдиш, на забавление, макар Волфганг да получаваше както преди бурни аплодисменти.

Завърнаха се в Залцбург една година след деня, в който се срещнаха с кардинал Палавичини. Леополд се чувствуваше като победител. Връщаше се вкъщи с нова поръчка за опера за карнавала в Милано през 1772 година, а се носеха слухове, че и самата Мария Терезия щяла да възложи на Волфганг написването на опера.

Волфганг обаче се надяваше, че независимо каква опера ще му възложат, ще се постараете текстът да отговаря повече на вкуса му. Въпреки одобрението на Милано той не споделяше възторга на татко от музиката на „Митридат, цар Понтийски“. Задълбочена и построена изкусно, да, съгласен беше с тази преценка на баща си, но това все пак не бе достатъчно. После се озова в обятията на мама, целуваше нея и Нанерл, смееше се и плачеше от радост и забрави всичко останало.

Колко е порасъл Волфганг, чудеше се мама. Дрехите, ушити за него в Залцбург, сега му бяха съвсем тесни и малки. Като бършеше сълзите си, тя поотстъпи малко, за да огледа по-добре сина си, а през това време Нанерл силно прегръщаше татко и не искаше да го пусне от обятията си.

Татко им показва златния кръст, дипломите от Болоня и Верона и рече:

— Покрихме всички разходи от обиколката в Италия и не съм покътнал парите от архиепископа; освен операта Волфганг написа други арии, четири симфонии, менуети, няколко църковни произведения и един струнен квартет.

Волфганг, нетърпелив да слуша това, което вече знаеше, попита:

— Нанерл, нашият господин Канарче още ли пее? И още ли взема горно сол?

— Разбира се — отвърна Нанерл. — Помниш ли как пееше с тебе?

Но Волфганг изтича в музикалната стая да се увери сам и се огорчи, когато канарчето не го позна и вместо да запее, се сгуши в дъното на клетката си. Волфганг запя, за да поощри птичката, но спря и когато Нанерл — тя го беше последвала — попита защо, той извика:

— Не мога! Гласът ми се е променил. Не съм в състояние да взема нито високи, нито ниски тонове. Съвсем съм си изгубил гласа. Не мога да пея дори собствените си арии! — И изглеждаше така опечален, че Нанерл трябваше да го утешава.

Почувствува се по-добре, когато го приветствуваха топло Барбара фон Мьолк и Тереза Баризани. Момичетата знаеха за отличията му — цял Залцбург знаел, така му казаха — и отпърво се държаха с него неловко, сякаш потиснати от превъзходството му.

В неделя обаче Барбара седна до него в катедралата, докато архиепископът извършваше богослужението, и щом Волфганг ѝ прошепна: „Станала си много хубава, докато ме нямаше“, тя порумения,

но ѝ беше приятно, че е забелязал промяната, особено след като вече бе станал толкова знаменит.

На него пък му беше приятно, че е до нея; Тереза в сравнение с Барбара сега му изглеждаше грозна. Дребните, фини черти на Барбара бяха закръглени точно колкото трябваше. Устните бяха малко пълнички, в леко несъответствие с изящното лице, но затова пък привлекателни. Единствено румените бузи — типично залцбургски, както се изразяваше той, поради постоянното излагане на вятър и дъжд — не му напомняха за италианките, в които се бе заглеждал. Очите ѝ сякаш казваха: „Радвам се, че те виждам, много се радвам!“

Волфганг рече:

— Помниш ли, Ваберл (това бе глезеното ѝ име), как си правехме шега с името на Шратенбах, изговаряйки „ш“-то...

Тя му направи знак да мълчи, но този път не пламна, а се усмихна — това бе за нея предишният Волферл.

„И все пак се е променил — помисли си момичето. — Израсъл е, макар че навярно никога не ще стане висок, защото и сега е нисък за възрастта си, но е много по-внимателен и галантен.“ Държеше се така уверено, че Барбара сега не чувствуваше разликата във възрастта им — беше четири години по-голяма от него, — и не пусна ръката ѝ през цялата църковна служба. Не пожела да говори за музиката, която е написал в Италия, освен за няколкото менуета, композирани за нея и изпратени в Залцбург. Вместо това я покани на разходка с карета.

Тя отвърна:

— Времето е толкова непостоянно.

— Затова пък аз съм постоянен.

Волфганг изпита досада, когато Шратенбах пожела да го поздрави за отличието на папата. Но Барбара обеща да го почака, затова той се държа с негова светлост учтиво, макар да гледаше час по-скоро да се освободи.

Архиепископът каза:

— Вие не изложихте поста си при мен. Кардинал Палавичини ми писа за вашето благочестие и музика, изтъквайки, че и двете са гордост за Залцбург.

Волфганг коленичи и отговори:

— Благодаря ви, ваша светлост, поласкан съм от...

Но татко го прекъсна, за да подчертае пред архиепископа:

— Волфганг сега е почетен капелмайстор в Болоня и Верона, ваша светлост, и, както споменахте, донесе слава на Залцбург, макар да е само трети концертмайстор, при това неплатен.

Шратенбах го пресече рязко:

— Убеден съм в способностите на сина ви. — След това ги освободи.

Татко се разстрои, но Волфганг беше благодарен — Барбара го чакаше. Щастлив бе, че девойката удържа на думата си, макар да му отказа разходката. Както вървяха покрай Залцах, тя попита:

— Тъгуваше ли за мен?

— Много.

— А за Залцбург?

Той вдигна рамене.

— Градовете си приличат, освен Виена и Лондон.

— Дори Милано?

— Милано обича операта. — Сякаш това изчерпваше въпроса. Опита се да я целуне, но тя се отдръпна. И добави:

— Харесах менуетите, които написа за мен.

— А ако напиша и други?

Тя не каза „да“, но усмивката ѝ беше приятна и изкусителна.

— Готово! — И Волфганг поиска веднага да му се заплати. Барбара знаеше, че не бива да му позволява, това ще бъде твърде прибързано, по-голяма е от него, той е още момче, а тя не е кокетка. Но Волфганг бе толкова настойчив, че тя не можеше да се възпротиви.

На другата сутрин Волфганг се загледа в огледалото и се замисли как би могъл да изглежда по-добре. Татко казваше, че Волфганг трябва да възобнови заниманията, а синът мислеше за гласа на Барбара. Не беше музикална, но гласът ѝ звучеше приятно — той не можеше да търпи момичета с неприятни гласове. Докато седеше на клавесина, Волфганг броеше дните до новата им среща.

Всяка неделя се разхождаше с Барбара след черква. Но тя никога не му позволи повече от някоя случайна целувка, дори след като той написа обещаните менуети. И все пак когато устните му докоснеха нейните, макар да жадуваше за по-дълбок израз на чувства, това го изпълваше с внезапен прилив на възторг.

Следобеда татко дойде с нова поръчка, силно възбуден, но Волфганг, погълнат от мечти за Барбара, не можеше да сподели ентузиазма му. Татко обяви пред цялото семейство:

— Получих писмо от граф Фирмиан, който кани Волфганг от името на императрицата да напише серенада за сватбата на нейния син ерцхерцог Фердинанд с принцеса Беатриче Моденска, която ще се състои в Милано през октомври тази година.

Волфганг много искаше да разкаже на татко за чувствата си към Барбара, но се боеше, че той може да му се присмее.

— Поръчката идва наистина от самата императрица. Това е най-голямата чест, оказана ни досега, и най-прекрасната възможност. — Радостта на татко се смени с раздражение: — Волфганг, ти не слушаш какво говоря!

— Възлагат ми друга опера за Миланския театър, нали?

— Не, серенада. Хасе ще пише опера.

— Сигурен съм, че ще я напише добре.

— Хасе ще бъде твой съперник. Внимавай, когато го хвалиш.

Мама попита:

— Ами Залцбург? Нали Волфганг вече е концертмайстор?

— Без заплата и без задължения обаче. А в Италия навсякъде го посрещаха с овации.

— Въпреки това архиепископът ти плаща, когато си тук.

— И става саркастичен, когато му намекна да даде някаква поръчка на Волфганг.

— Болен е човекът. Шахтнер твърди, че не му остава дълго да живее.

— И пак се стреми да не ни изпуска от ръцете си. Но ние ще го надхитрим.

— Леополд, този път аз и Нанерл искаме да заминем с вас. Раздялата ни се стори толкова тежка!

— Това е невъзможно — отсече неумолимо той. — Пътуването ще ви изтощи. Но след като се върнем с Волфганг от Милано, ако той не получи служба при ерцхерцога, ще си потърсим нова квартира. Не може да спим всички заедно като в казарма. Нанерл и Волфганг вече не са деца.

— Мислиш ли, че ерцхерцогът ще даде постоянна работа на Волфганг?

— Ана Мария, в Италия имаме големи и искрени приятели. И императрицата винаги е била благосклонна към нас. Нали така, Волфганг?

Волфганг не следеше разговора. Стоеше в един ъгъл с Нанерл и искаше от нея да предаде посланията му на Барбара. Тя обеща. Съчувствуваше на брат си, тази тайна като че ги сближи.

„Асканио в Алба“ бе серенадата, избрана от граф Фирмиан с одобрението на Мария Терезия. Бракосъчетанието на ерцхерцога се представяше в античен сюжет, а императрицата — в ролята на Венера, която помага за свързването на влюбените. Либретото не хареса особено на Волфганг, но той не изрази протест, защото дон Фернандо му съобщи, че либретистът, Джузепе Парлини, бил фаворит на графа, което само по себе си говореше достатъчно красноречиво.

Сценичната постановка не интересуваше Волфганг в този момент; занимаваха го само музиката и чувствата, които трябваше да изрази чрез нея. Не можеше да си представи ерцхерцога като герой — този слаб и бледен момък — или да бъде романтично настроен към принцесата, непривлекателна в сравнение с Барбара, затова пък можеше да си въобрази, че той и Барбара са младите влюбени, и се постара да внуши това чрез мелодичност и изящество.

Стимул в работата бе и пристигането на Манцуоли, за да пее главната партия в серенадата. Двамата заработиха над ариите на кастрата и това изпълни с нова радост сърцето на Волфганг. Манцуоли пееше така чудесно, че го омайваше. Деня, в който той пях финала, Волфганг едва сдържаше радостта си.

Певецът каза:

— Амадео, мелодията е прекрасна!

Волфганг бе просълзен. За пръв път чуваше такова божествено изпълнение на музиката си.

— Удоволствие е да я пееш.

— Написах я специално за гласа ви.

— Надявам се, че винаги ще пишеш за мен такава музика.

— Ще се постарая, господин маестро.

— Амадео, ако желаеш да участвувам в следващата ти опера за Миланския театър, приемам високата чест.

Волфганг изпадна в екстаз:

— Не, за мен ще бъде висока чест!

Манцуоли го целуна горещо по бузата и с това сякаш скрепиха договора си.

По-късно същия ден Волфганг седна на бюрото си — искаше му се много да сподели с Нанерл какви чувства вълнуваха възторженото му сърце, но това все пак беше твърде лично, твърде свято. Размисли и вместо писмо написа само шеговит послеслов към писмото на татко до мама:

„Скъпа сестричке,

Принудени сме да търпим ужасната горещина, а прахът така зле се отнася с нас, че ако не проявявахме достатъчно разум, щяхме досега да се задушим. Тук, в Милано, не е валяло повече от месец.

Ти ми обеща да изпълниш нещо — спомняш си добре, нали — и не бива да забравяш за това; ще ти бъда много благодарен, а за нея ще напиша скоро нова музика.

Най-голямата новина е, че принцесата има стомашно разстройство и всички се безпокоят да не се отложи сватбата, но не се бой, ще ѝ дадат нещо и ще се оправи.

А ето как сме пък ние: над нас има един цигулар, под нас — друг, в съседство учител по пеене, който дава уроци по всяко време, насреща — обоист, и той свири непрестанно. Но на мен ми харесва. Добра среда за композиране. Дава ми много идеи. Целуни мама от мен. Манцуоли пее прекрасно. Адио.

Твоят сънлив, но предан брат.“

Вечерта след бракосъчетанието бе представена операта на Хасе в чест на младоженците. Това бе най-значителното музикално събитие, но Леополд сметна операта за скучна, докато Волфганг бе изцяло погълнат от мисли за своята серенада.

Тя бе изпълнена следната вечер и Леополд с радост откри, че серенадата получи по-бурни овации от произведението на Хасе. Ерцхерцогът и съпругата му бяха възхитени от ариите на Манцуоли и така възторжено ръкопляскаха, че се наложи „бис“. На финала те се надвесиха от кралската ложа към Волфганг, който дирижираше до клавесина, и извикаха:

— Брависимо, Моцарт!

Цялата зала поде възгласа им.

Ерцхерцог Фердинанд нареди „Асканио в Алба“ да се изпълни отново и след няколко дена поиска два преписа от партитурата: един за него и друг за брат му, император Йосиф II. По улицата към Леополд и Волфганг непрекъснато се приближаваха най-различни хора, за да поздравят композитора за хубавата музика.

Поласкан, Леополд рече на Волфганг:

— Колкото и да изглежда нескромно, трябва да ти кажа, че твоята серенада затъмни операта на Хасе. Всички недоумяват как може да я напише едно петнадесетгодишно момче. Това навярно ще има важни последици.

Бащата почувствува, че е назрял моментът да се действа, когато той и Волфганг бяха поканени на галаприема, устроен от граф Фирмиан за ерцхерцога и съпругата му. Присъствуваха много познати на Леополд: фелдмаршалът, кардинал Палавичини, Хасе, Самартини, но бащата следеше с поглед само ерцхерцога. Изчака. По едно време ерцхерцогът и принцесата се спряха в музикалната зала с граф Фирмиан — той ги развеждаше из двореца. „По-благоприятен момент за такава аудиенция няма“ — реши Леополд. Пристъпи напред с Волфганг и застанаха пред очите на ерцхерцога; както очакваше, височайшата особа изрази желание да говори с Моцартови.

Новата ерцхерцогиня свали ръкавицата си и протегна ръка на Волфганг да я целуне, което той направи с необходимата почителност. Ерцхерцогинята се усмихна благосклонно и рече:

— Надявам се, че ще имаме удоволствието да чуем отново ваша музика в недалечно бъдеще.

— Когато пожелаете, ваше височество. Дори и сега.

— Бих се радвала много, но тази вечер сме твърде заети.

Граф Фирмиан каза:

— Ваше височество, представете си какво удоволствие е да имате при себе си на служба такъв способен музикант като господин Амадео.

В миг настъпи тишина. Ерцхерцогинята погледна мъжа си, за да разбере какво да отговори, и той изрече бавно:

— Въпросът не е толкова лесен за разрешаване.

— Но си заслужава да се помисли, нали, ваше височество?

— Господин Амадео е необикновен музикант. Чух го да свири пред майка ми в Шьонбрун, когато беше съвсем малък. Осемгодишен, мисля.

— На шест, на шест и половина — обади се Леополд. — Моля да ме извините, но беше само на шест.

Граф Фирмиан побърза да се намеси:

— Амадео сега е вече мъж, почти шестнадесетгодишен, Господин Моцарт, мислите ли, че синът ви е достатъчно подготвен за капелмайстор?

Леополд отговори, както очакваше графът:

— Той е вече капелмайстор в Болоня и Верона, ваше превъзходителство, и концертмайстор в Залцбург.

Граф Фирмиан се обърна към ерцхерцога и заяви:

— Ваше височество, господин Амадео се радва на голяма обич в Италия. Назначаването му за ваш придворен музикант ще засили още повече топлите чувства, които изпитват към вас вашите поданици.

Ерцхерцогът отговори:

— Интересна мисъл! — Но преди Леополд да успее да се зарадва, прибави: — Ще може ли да се освободи от задълженията си в Залцбург? Архиепископ Шратенбах е наш добър приятел. — И погледна Леополд за отговор.

В миг Леополд, макар уплашен, изпита силен гняв. В яда си виждаше само детинското, пъпчиво и мършаво лице на ерцхерцога, с нос прекалено голям за дребните му черти. Да угаждаш на такова дете, му изглеждаше най-голямото унижение на света. Как си позволява този хлапак да преценява сина му! Но чакаха отговор от него и ако кажеше, каквото мисли, това щеше да предизвика скандал, който Волфганг нямаше да понесе.

Граф Фирмиан рече меко, за да подчертае приятелските си чувства:

— Разбирам, че архиепископ Шратенбах е финансирал пътешествието ви до Италия, за да може синът ви да си намери място, съответстващо на таланта му.

— Да, ваше превъзходителство! — възкликна Леополд. Графът беше умен човек. — Не притежаваме необходимите музикални средства в Залцбург, ваше височество — въздъхна печално той и се поклони на ерцхерцога, който, изглежда, слушаше внимателно. — А Милано е голям град и ще бъде особена чест да допринесем и ние нещо за вашата слава.

— Какво предлагате, господин Моцарт? — попита ерцхерцог Фердинанд.

— Синът ми ще изпълни всяко ваше желание, ваше височество. Може да свири на клавесин, на цигулка, на орган, да напише каквато музика искате — опера, дивертименто, симфония...

— Зная. Това все пак не е достатъчно за един капелмайстор.

— Ваше височество, видяхте как умело дирижира той серенадата.

— Очарователно — намеси се ерцхерцогинята. — И изглеждаше така мил!

Фердинанд попита:

— Амадео, искате ли да бъдете капелмайстор тук?

Волфганг не беше уверен в това. Но татко с целия си вид показваше какво желае, затова момчето каза:

— Готов съм да служа на какъвто пост благоволите, ваше височество. — И се усмихна на Фердинанд топло и галантно, при което ерцхерцогът неволно отговори на усмивката.

Но какво щеше да каже майка му, императрицата? Нали го беше учила, че като владетел той никога не бива да дава пряк отговор. Към него се приближаваха Хасе и кардинал Палавичини, затова ерцхерцогът използва тази възможност да промени темата. Поздрави Хасе за прекрасната му опера и Хасе отговори с тъга:

— Не беше достатъчно хубава за Милано, градът предпочете серенадата.

Граф Фирмиан рече:

— Серенадата се оказа прекрасно музикално произведение.

— Да — потвърди Хасе, — красотата ѝ ме примирява с мисълта, че не бива да пиша повече опери.

— Как! — възкликна Леополд. — Това би било голяма загуба за всички нас, маестро.

— Съмнявам се. Във всеки случай оставям това поприще за сина ви.

Леополд попита скептично:

— Ами Пичини? А Глук?

— Амадео ще засенчи всички ни.

Ерцхерцогът полюбопитствува:

— Искрено ли говорите?

— Ваше височество, твърде съм стар, за да бъда неискрен. — Хасе с интерес наблюдаваше как колкото по-горд ставаше Леополд, толкова по се засилваше безразличието на Волфганг. — „Асканио в Алба“ е само началото — добави той.

Леополд възкликна:

— Ваше височество, мога ли да подам молба от името на сина ми?

— Ако желаете, подайте.

— И вие ще се отнесете най-благосклонно към нея, нали, ваше височество?

Ерцхерцогът изпита желание да отговори утвърдително. Хорът от похвали го бе убедил. Но все пак трябваше да се посъветва с майка си, макар че никой не биваше да знае за това, дори съпругата му. В стремежа си да покаже, че нему принадлежи последната дума, той си придаде най-високомерен вид и рече:

— Необходимо ми е да помисля по този въпрос.

Тягостното очакване се посмекчи за Леополд, когато Волфганг получи от Мария Терезия в отплата за серенадата златен часовник с нейния емайлиран портрет. Самочувствието му се подобри още повече, когато узна, че за операта си Хасе е получил от нея само златна кутийка за енфие.

Изненада се, че отговора на молбата му носи дон Фернандо. Бе очаквал да го повика на аудиенция ерцхерцог Фердинанд.

— Наложил се негово височество да замине по работа — заяви икономът.

— А граф Фирмиан? — попита той, внезапно обзет от опасения.

— Негово превъзходителство ще го придружава.

— Значи, отговорът е отрицателен?

— Скъпи приятелю, Амадео и така печели доста добре.

— Това ли идвате да ми съобщите?

Дон Фернандо вдигна рамене:

— Наредиха ми да ви предам, че имперската хазна няма средства за откриване на нови музикални длъжности.

— Коя е истинската причина?

Дон Фернандо отвърна предпазливо:

— Ерцхерцогът уведоми граф Фирмиан, че не може да назначи Амадео, защото ще трябва да лиши добрия приятел на императорската фамилия, архиепископ Шратенбах, от двама негови ценни служители.

— А граф Фирмиан не се ли противопостави?

— Граф Фирмиан е ваш верен приятел. Той също е разочарован. Владетел на Ломбардия обаче е ерцхерцогът. — И като видя отчаянието на Леополд, добави: — Трябва да опитате при ерцхерцог Леополд в Тоскана, когато се върнете тук за следващия оперен сезон. Той е по-възрастен от Фердинанд, по-зрял. Няма да се бои толкова от сина ви.

— Да се бои?

— В известен смисъл, да. Но ние всички както преди обичаме господин Амадео.

Волфганг, току-що влязъл, попита:

— В такъв случай ще си тръгваме за вкъщи, нали, татко?

— Освен ако изрично не ни помолят да останем. — Икономът обаче се опечали и Леополд разбра, че ще бъде унизително да стоят повече. Искаше му се все пак да поговори с някого, който би могъл да го разбере, като Мария Терезия.

Ерцхерцог Фердинанд бе се посъветвал с нея; той възнамеряваше да назначи Волфганг, но тя го разубеди, като му писа: „Питаш ме дали да вземеш на служба при себе си младия залцбургски музикант. Не разбирам за какво ти е необходим той, след като нямаш нужда от композитор, нито от излишни хора въобще. Ако все пак това ще ти достави удоволствие, не искам да ти се меся. Мнението ми произхожда единствено от съображения да не се обременяваш с излишни хора и да не им даваш възможност да се представят като твои служители. Това ще накърни престижа на твоя двор, защото обикалят от място на място като просяци. И друго — семейството на Моцарт е голямо.“

Фердинанд не спомена никому за това писмо. Той искаше всички, особено съпругата му и граф Фирмиан, да вярват, че самостоятелно е взел решението.

Леополд и Волфганг се върнаха в Залцбург. Ана Мария пожела да научи истинската причина, поради която ерцхерцог Фердинанд е отхвърлил молбата, а Леополд се опита да възприеме изтъкнатите пред самия него мотиви и каза:

— Ерцхерцогът не можеше да назначи Волфганг, защото не искаше да засегне фамилния си приятел, архиепископ Шратенбах, като го лиши от двама негови ценни служители.

Волфганг не вярваше на това. На другия ден след завръщането им в Залцбург архиепископът умря.

ПЕТА ЧАСТ
ЗАЛЦБУРГ, ГОДИНИ НА ОЧАКВАНЕ

Леополд се отправи неспокоен на първата аудиенция при новия владетел на Залцбург. Докато чакаха с Волфганг в познатата и красива Рицарска зала на резиденцията, съвсем нямаше настроение да се радва на прелестните картини по тавана, нито на внушителния простор на помещението. Месеци бяха минали от смъртта на Шратенбах, изтече прекалено дълго време, докато изберат негов приемник, имаше и вмешателство от страна на Виенския двор, противно на практиката, а залцбургци гледаха на виенския кандидат с недоверие. Новият архиепископ, граф Йеронимо Колоредо, бивш принц-епископ на Гурк, се славеше като напълно светски човек и като строг управник.

Леополд си мислеше: „Трябва отново да опитам щастието си в Италия, въпреки че Фердинанд ме отблъсна.“ При спомена за ерцхерцога той се замисли за своя неуспех и не можа да намери отговор. Все пак трябва да се опита в Италия още веднъж. Да избяга от Залцбург. След смъртта на Шратенбах музикалният живот в двореца замря, почти никакви произведения не се изпълняваха.

Волфганг, седнал до баща си на едно богато украсено канапе, се вълнуваше от съвсем други мисли. Отношенията му с Барбара не бяха мръднали нито крачка напред, в Залцбург нямаше оперен театър и това го огорчаваше, но беше изпълнен с нови мелодии и ново щастие. Сякаш току-що беше открил за себе си истинската симфония, макар да бе написал много такива произведения. Симфониите, които чу в Италия, бяха различни от чутиите дотогава, искаше да възприеме формата им, но музиката да бъде чисто негова. Татко се безпокоеше как ще го приеме новият архиепископ, стоеше като на тръни, а в главата на Волфганг звучеше прекрасна мелодия, която трябваше да се запомни, преди да е отлетяла. Как можа татко да се откаже от композирането? Волфганг едва сега започваше, макар Леополд да твърдеше, че синът е написал вече над сто опуса; татко си записваше такива неща, но за Волфганг те няхаха особено значение. Не беше важно какво е извършил, радостта идваше от непрекъснатото възобновяване на творческия процес. За да ознаменува по своему

шестнадесетия си рожден ден, написа симфония в ла-мажор. А днес, няколко месеца по-късно, се появи в главата му тази нова тема, която искаше въплъщение. Така се вгълби в нея, че не чу, когато граф Арко ги извика при новия архиепископ.

Графът попита:

— Мечтаеш ли, Волфганг? — Интригуваше го унесенният вид на младежа. Но си спомни, че музикантите вечно витаят в облаците.

— Не, грешите. — И си помисли: „Музиката никога не е мечтание, но дворцовият камерхер едва ли би разбрал това.“

— Какво правиш тогава?

Когато Волфганг не отговори, Леополд вместо него рече:

— Композира.

— Тук? В Рицарската зала? — Граф Арко не можеше да повярва.

— Защо не? — учуди се Волфганг. — Има ли нещо лошо в това?

Граф Арко вдигна рамене и ги въведе при новия им господар.

Архиепископ Колоредо стоеше зад разкошно украсено бюро в залата за аудиенции и разглеждаше голяма карта; направи знак на Моцартови да почака в един ъгъл, докато свърши. Граф фон Мьолк, дворецов секретар и баща на Барбара, показваше на архиепископа границите на владенията му и Колоредо беше разочарован. Държавата му заемаше сто и двадесет километра надлъж и шестдесет нашир, а във Виена му бяха обещали по-голяма територия. Граф фон Мьолк се смути от недоволството на архиепископа и обясни:

— Ваша светлост, наши съседи са Австрия и Бавария. И имахме щастие да запазим владенията си.

Волфганг забеляза, че архиепископът пренебрегва присъствието им, макар тонът му да бе станал още по-властен след влизането им. Сякаш искаше добре да чуят какво казва, за да знаят кому принадлежи решаващата дума, и същевременно да ги постави в унижително положение. Граф Арко стоеше неловко настрана и като че съжаляваше, задето ги бе въвел толкова рано, макар че бе изпълнил заповедта на негова светлост; татко се преструваше на спокоен, но стоеше безмълвен до дворецовия камерхер. Волфганг се опита да улови мелодията, която звучеше в главата му, докато чакаха в Рицарската зала, но тя бе отлитнала. Ядосан, а това рядко му се случваше, той неволно се заслуша в разговора, което бе очевидно целта на Колоредо, защото той не понижи глас при влизането им. Волфганг обаче се

преструваше, че не слуша, твърдо решил да лиши архиепископа от това удоволствие.

Колоредо питаше:

— А какви са приходите ни, фон Мьолк?

Граф фон Мьолк отговори гордо:

— Ваша светлост, доходът на държавата възлиза на двеста хиляди гулдена годишно. Има и двадесет хиляди за ваши лични разходи. Вие, разбира се, можете напълно да разполагате и с всичките доходи на държавата.

— Известно ми е. Имаме ли постоянна войска?

— Събирали сме до осем хиляди души, когато се наложи, макар че напоследък не е ставало нужда.

— А ако се яви такава нужда?

— Ваша светлост, не сме били нападани от шестнадесети век! — Но сега сме осемнадесети. Колко музиканти имаме на служба в момента?

— Осемдесет, ваша светлост, когато всички са налице. — Ще ги увеличим до сто. Но никому няма да се плаща, ако отсъствува оттук. — Архиепископът погледна строго и побърза да освободи дворцовия секретар.

Изражението на Колоредо, когато се обърна към Моцартови, бе предразполагащо. Направи им знак да приближат и заяви:

— Видяхме се в Рим, по време на вашата аудиенция при негово светейшество. Навярно си спомняте.

— Разбира се, ваша светлост! — възкликна Леополд, макар да не си спомняше такава нещца.

Волфганг също не си спомняше да са се срещали с Колоредо там, но не възрази.

Те само мълчаливо се спогледаха.

За архиепископ Колоредо Моцартови бяха обикновени слуги, но все пак полезни, защото бяха известни в дворцовите среди на Европа. Бащата се държеше с подобаваща скромност, ала момчето го гледаше студено, почти нагло. „Много го хвалят, а е още съвсем младо“, реши Колоредо, но се усмихна, като не искаше да издаде истинските си чувства.

„Виена навярно се е намесила“, помисли Леополд, убеден, че Колоредо не притежава необходимото за поста си благочестие. Но

после се упрекна за несъобразителността си, защото се сети, че Колоредо е най-големият син на имперския вицекапелан, един от главните съветници на Мария Терезия, богат и влиятелен.

Волфганг съзнаваше, че притворените очи на архиепископа само симулират безразличие, докато всъщност не изпуснаха нищо. Това му действуваше угнетително, макар Колоредо да му направи знак да се приближи, за да му даде благословията си.

Волфганг коленичи и когато се изправи, изпита още по-голяма неловкост. Чувствуваше се прекалено нисък. Колоредо стърчеше високо над главата му. Сякаш архиепископът нарочно искаше да подчертае незабележителния му ръст. И когато Волфганг вдигна очи нагоре, забеляза, че Колоредо е висок човек с дълги слаби ръце и слабо тясно лице, очите му бяха жълти и помътнели.

Граф Арко, който досега с нищо не напомняше за присъствието си, ненадейно се обади:

— Господин Моцарт, вие сте първите музиканти, които се представят на негова светлост.

— Поласкан съм от честта — изрече Леополд почти съвсем машинално.

— Интересно ми е да зная вашето мнение за музиката в Италия — каза архиепископът.

— Най-възторжено. Волфганг навсякъде получаваше бурни аплодисменти, ваша светлост.

Архиепископът заяви:

— Най-добрата музика е в Италия.

Волфганг недоумяваше защо Колоредо пита, след като има свое мнение по въпроса.

— Моцарт, може да не ви харесва, но не сте в състояние да отречете, че италианците са по-музикални от немците. Ти не си ли съгласен, момче?

— Италианска музика ли? Има само два вида музика: добра и лоша.

— Какво разбираш под „добра музика“, дете?

— Музиката на Кристиан Бах.

— Английския Бах?

— Той е роден в Германия, ваша светлост.

Леополд побърза да каже:

— Но е получил образованието си в Италия. Учил е при падре Мартини, който се отнасяше към Волфганг като към свой син.

Колоредо се подразни:

— Известна ни е склонността на италианците към сантиментални излияния. Но ще се убедим сами. Моцарт, искаме момчето ви да напише опера по случай ръкополагането ни. Ако се окаже сполучлива, концертмайсторът Волфганг Моцарт ще получава сто и петдесет гулдена годишно, когато е в Залцбург. — Архиепископът спря благодарствените им слова и заяви: — Секретарят фон Мьолк ще уреди финансовата страна на въпроса.

Либретото, избрано за чествуване ръкополагането на Йероним Колоредо за архиепископ, беше „Сънят на Сципион“. Предполагаше се, че е от Метастазео, достоен автор за такъв повод, но Волфганг научи, че виенският придворен поет го е заимствувал от друго и че този друг пък го е взел от Цицерон.

„Сънят на Сципион“ разказваше за Сципион младши и преливаше от ласкателства и фарисейство, което отвращаваше Волфганг. Не можеше да погледне сериозно на текста, макар татко да твърдеше, че трябва, защото архиепископът щял да се обиди.

Волфганг смяташе това либрето за най-слабото, по което е работил досега, в Залцбург нямаше певци, за които да си заслужава да пишеш музика, а и декорациите на сцената не се меняха. Понеже нямаше никакви приспособления за оперна постановка в Залцбург, производението трябваше да се изпълни концертно, но за Колоредо това едва ли има някакво значение, мислеше си Волфганг.

Татко обаче искаше синът да си изкарва заплата — това щяло да им помогне да намерят по-добри условия другаде — и Волфганг положи големи усилия. Бе благодарен, че либретото поне е кратко, и бързо завърши дванадесетте арии, след което съсредоточи вниманието си върху инструменталната музика, защото за нея имаше подходящи изпълнители в Залцбург. Написа увертюрата в стил на италианска симфония и това му достави удоволствие. Най-голямо удоволствие обаче предизвика у него самото представление, защото то бележеше края на работата.

Архиепископ Колоредо посрещна операта с явно одобрение и заяви:

— Метастазео е голям поет — след което зачака да подкрепят преценката му.

В обширната, великолепна Заседателна зала, където се състоя спектакълът, всички се струпаха около архиепископа и изразиха съгласието си с него.

Изведнъж Волфганг се видя съвсем сам. Дори татко бе до архиепископа, а мама и Нанерл разговаряха с граф Арко. Толкова лоша ли беше музиката? Внезапно изпита желание да се махне от Залцбург. Видя Барбара в тълпата край Колоредо; в Италия той щеше да бъде център на вниманието. Достигна мраморната арка на входа на залата, решил да си отиде, преди някой да е забелязал сълзите му — не бива да плаче пред хората, вече е голям за това, не подхожда на един мъж, — и ето че някой го хвана за ръката. Озърна се и видя Шахтнер, който го гледаше с любов. Преглътна и се помъчи да спре сълзите, но очите му се премрежиха; все пак успя да каже:

— Как ти се стори музиката?

— Като се има предвид ужасното либрето, чудно е, че можа изобщо да претвориш това в музикална форма. На места звучеше дори прекрасно.

— Не ме ли заблуждаваш?

— Лъгал ли съм те някога?

— Не.

— Най-много ми хареса музиката, написана за оркестъра.

— Но певците бяха толкова слаби!

Шахтнер с радост забеляза, че сълзите на Волфганг са пресъхнали. Обичаше го много още от дете и продължаваше да го обича, макар сега да се виждаха далеч по-рядко. Шахтнер каза:

— Ще имаш по-добри певци в Милано.

— Ако архиепископът ни разреши да заминем.

— Ще разреши, докато проявяваш уважение към него.

— С други думи, мислиш, че не бива да си отивам сега.

— Преди да си засвидетелствувал уважението си на негова светлост, не.

— Аз съм само един скромен трети концертмайстор.

— Всъщност си много повече и ти го знаеш.

Беше трогнат от вниманието на Шахтнер. Когато татко го хвана за другата ръка и го заведе пред архиепископа, Волфганг се поклонил смирено и благодари на Колоредо, задето му бе позволил да напише опера за залцбургска сцена. Колоредо също се показа любезен и рече:

— Хареса ми италианската жилка на музиката.

Сърцето на Волфганг се отпусна, когато най-сетне Нанерл дойде при него; сега отново можеше да бъде прост и естествен. Сестра му се

извини, задето го поздравява с успеха толкова късно, и прошепна:

— Старият граф Арко ни уверяваше колко много е помогнал да ти възложат тази задача, та затова трябваше да ме опипа с лапите си десетина пъти.

Волфганг отсече:

— Лапи, лапи; за един немотия, за друг — пълна кесия. Каж ми, скъпа муцунке, музиката ми струваше ли?

Тя се усмихна широко и каза:

— Глупчо, глупчо, всичко звучеше съвсем хармонично, макар певците да пееха кой както му падне. — И го целуна по бузата за награда, а той се почувствува по-добре. Напуснаха резиденцията, хванати за ръка, като брояха стъпалата и весело се смееха, както някога, когато бяха съвсем малки.

Скоро след това заплатата на Волфганг почна да тече. Но преди да ѝ се нарадва, тя бе спряна, защото той и татко потеглиха отново за Милано, където Волфганг трябваше да напише опера за карнавала през 1772 година.

Пристигнаха в началото на ноември. Времето беше хубаво и дон Фернандо, който им бе намерил удобна квартира, ги посрещна топло.

Леополд, макар настроен недоверчиво, не можеше да устои на сърдечността на иконома. Дон Фернандо го прегърна и възкликна:

— Операта ще бъде превъзходна! „Лучио Сила“ има чудесно либрето, много драматично, много тъжно, с много внушителни сцени!

Волфганг не сподели ентузиазма на иконома — изключение правеха само няколкото сцени между влюбените. Смяташе сюжета за измислен: Лучио Сила, римски диктатор, желае очарователната Джулия, годеница на Чечилио, римски сенатор и враг на диктатора. Лучио Сила осъжда Чечилио на смърт, за да му отнеме Джулия. Волфганг не се трогна, че диктаторът в изблик на благородство прощава на Чечилио и му разрешава да се ожени за Джулия. Не можеше да повярва в това.

Но дуетите на влюбените му дадоха възможност да изрази собствените си романтични чувства; написа тази музика със страст. Двама от най-добрите артисти в Италия щяха да пеят ариите — примадоната Ана де Амичис и първият солист Венанцио Рауцини.

Татко го посъветва да напише за тях най-хубавите арии. След като Волфганг превъзмогна разочарованието си, че Манцуоли няма да изпълнява главната мъжка роля, както бе обещал — кастратът беше поискал хиляда дуката, което искане дирекцията отхвърли, — Волфганг написа прочувствени, блестящи арии за влюбените. С перо в ръка, щастлив, той вложи в романтичните кантилени най-нежни чувства.

Репетициите вървяха успешно. Мисливечек посети Моцартови да им засвидетелствува почитанията си, Хасе ги покани на вечеря, Самартини бе поласкан, задето приеха да присъствуват на концерт с негова музика.

До деня на самата премиера, 26 декември, всичко се развиваше благоприятно. Но в уречения час завесата на „Театро Реджо Дукал“ не се вдигна. Представлението беше обявено за пет часа, ала решиха да чакат до пет и половина закъснели посетители. Стана шест, а „Лучио Сила“ още не започваше. Нямахше го негово височество ерцхерцога, а без него спектакълът не можеше да се състои.

Леополд от ложата си гледаше към оркестъра, където Волфганг седеше на клавесина, готов да започне да дирижира премиерата на операта си, както бе обичайно, и не знаеше какво да мисли. Театърът беше така претъпкан, че нямаше място дори само за още един посетител. Блъсканицата беше ужасна, въздухът — спарен. Леополд чувствуваше как напрежението расте. Виждаше певците, застанали зад кулисите, вече изплашени от мисълта, че ще пеят пред такава екзалтирана публика, и колкото повече чакаха, толкова повече страхът им нарастваше. Тенорът; заменен в последния миг с певец от катедралата в Лоди, не беше пъл в голям театър и забавянето увеличаваше неговата уплаха. Леополд се питаше какво ли е могло да осуети идването на Фердинанд. Да не би да им е сърдит? Нима в края на краищата ерцхерцогът се сърди на Волфганг? Той не се бе държал като поданик, а като равен с равен. И сега седеше на клавесина и разговаряше спокойно с концертмайстора на оркестъра, а всички останали бяха нетърпеливи и нервни.

Ерцхерцогът завърши обедата си към четири, но това бе солиден обед и той трябваше да си почине. После си спомни, че трябва да

прати новогодишни поздравления и пожелания на майка си, на братята си Йосиф, Леополд, Максимилиан и на принц Кауниц. А трябваше да им пише лично, при това пишеше съвсем бавно. Писмото до императрицата-майка му отне най-много време. То изискваше особено внимание. Препрочете майчиното си писмо, за да реши по-добре как да ѝ отговори.

„Скъпи Фердинанд — гласеше то, — смятам за необходимо да ти съобщя веднага за печалната подялба на Полша. Тази безславна акция ми отне напразно най-малко десет години от живота. И пак не можахме да я предотвратим. Иначе Прусия и Русия щяха да си поделят Полша сами.

Известно ти е колко презирам Екатерина и нейната неморалност и какво мисля за Фридрих, този сатана, който ни отне Силезия и положи всички усилия да ни унищожи. Но твоят брат, император и регент, се възхищава от Фридрих независимо от моето мнение и ме склони да се съглася на тази подялба, която щяла да запази мира и да попречи на Русия и Прусия да станат прекалено силни и следователно опасни за нас.

Но аз последна подписах този несправедлив договор за подялба, и то само защото пруският крал и руската царица вече го бяха подписали и се готвеха да заграбят цяла Полша. Йосиф ми събщи, че подписът ми го е зарадвал, ала единственото, което мога да заявя по този повод, е: _ аз подписах_. Бяха формулирали в документа фразата «справедлива придобивка» — за успокоение на съвестта им, — но аз зачертах думата «справедлива».

Много съм обезпокоена. Откак започна нещастното ми царуване, въпреки всички бедствия и изпитания справедливо и достойно изпълнявах своя дълг. Това ни спечели уважението на цяла Европа, дори уважението на нашите врагове. Но граденото в продължение на много години рухна само за една година. Нищо не ми е донасяло по-голяма болка от тази загуба на доброто ни име.

Признавам с тъга, че заслужихме тази участ. Преструвахме се на честни, а се показахме не по-достойни от прусаците. Оттогава нямам покой.

Как бих искала да се откажа от тази срамна подялба, която компрометира цялото ми владичество. Да бъде бог милостив към мен. Терзае ме моето участие в това печално дело. Тежи върху плещите ми като ужасен кръст и трови и без това нерадостния ми живот. Трябва да превъзмогна това чувство, иначе то ще поражда в мен постоянна меланхолия.

Имах толкова добра репутация. Цени и ти своята. Надявам се, това ще те научи да бъдеш пределно честен във всички дела. Много трудно е за един държавник, особено ако е обграден от врагове.

Твоя предана и вярна майка:
Мария Терезия.“

Фердинанд се колебаеше дали да ѝ изпрати съчувствено или поздравително писмо. Въпреки скърбите си тя бе добавила два милиона поданици към своята империя. Спомни си думите на Фридрих за отношението на майка му към подялбата на Полша: „Тя плачеше, но не забрави да вземе, и колкото повече плака, толкова повече взе.“ И той се усмихна, макар да не споделяше възхищението на брат си Йосиф от Фридрих. Но беше съвсем типично за майка му да има морални скрупули и в същото време да използва напълно политическата си власт. Фердинанд не изрази това обаче, а ѝ писа, че ще послуша съвета ѝ, когато е възможно, и че тя не бива да се поддава на меланхолия, защото всичките ѝ деца имат такава нужда от нея! Тръгна за операта едва след като запечата и изпрати това писмо.

Беше осем, когато Фердинанд пристигна в „Театро Реджо Дукал“. Публиката се задъхваше от горещината в салона, но никой не си бе отишъл, защото това щеше да се сметне за оскърбление на короната. Дългото чакане усили напрежението на певците до краен предел, ала никой от тях не смееше да възроптае.

Волфганг, възмутен от закъснението, искаше да протестира, но докато се колебаеше дали да започне дирижирането, ясният леден глас на Фердинанд изрече:

— Аз чакам!

И Волфганг започна. Той не изпитваше раболепни чувства като певците, затова беше недоволен от изпълнението им. Те така се вълнуваха, че пеенето им приличаше по-скоро на крещене. Тенорът, свикнал да пее в църковен хор, а не в театър, жестикулираше съвсем глупаво и пееше така високо, сякаш искаше да засенчи мъжкото сопрано. Междувременно мъжкото сопрано бе помолило ерцхерцогинята да ръкопляска най-напред на него под претекста, че така било прието. Това вбеси примадоната, която запя с пресилен ефект в стремежа си да надмине кастрата, макар Волфганг да бе съобразил ариите ѝ с нейната забележителна лекота на изпълнение. Представлението се превърна в мъчение за Волфганг, което сякаш нямаше да има край. Завесата се спусна едва в два през нощта и той дирижира последното действие като насън.

Почти не чу аплодисментите, беше сигурен, че „Лучио Сила“ е претърпяла провал. Бе толкова късно, че всички бързаха да си вървят да спят и не се състоя обичайният прием след премиерата. Татко мълчеше умислен, Волфганг беше потиснат, не му се говореше.

На другия ден научи с изненада, че за операта говори целият град поради съперничеството на певците. Същата вечер пак нямаше празно място в залата, но този път операта започна навреме и пеенето бе по-добро. След седмица пълни салони „Лучио Сила“ стана най-известната опера в Милано с тенденция да издържи още много представления.

Граф Фирмиан сам посети Моцартови. Не коментира отказа на ерцхерцог Фердинанд, но намекна на Леополд, че ще бъде полезно да пише на ерцхерцог Леополд за Волфганг. Възхитен от успеха на „Лучио Сила“, той смяташе, че владетелят на Тоскана, по-музикален от своя по-малък брат, ще се отнесе към въпроса благосклонно.

Леополд писа със смесени чувства. Оптимизмът му се беше вече изпарил, но не можеше и да остави така нещата. Мисълта да се завърне в Залцбург с неговата посредствена музика го ужасяваше. Писа на граф Арко:

„Надявам се, ще предадете извиненията ми на негова светлост, задето не се върнахме в Залцбург навреме, но ревматизмът, който и преди не ми даваше покой, напоследък още повече се засили. По-рано ме боляха само раменете, а сега и коленете. Не мога да ходя и трябва да ви пиша легнал, а така пиша съвсем трудно, болката е непоносима. Моля, уверете негова светлост, че ще се върнем при първа възможност.“

Очакването продължи седмица, после месец. „Лучио Сила“ спря след двадесет и шест представления и пак нямаше вест от тосканския двор. Граф Фирмиан обаче ги окуражи да останат и те го послушаха, но вече бяха още по-неспокойни.

Волфганг се сприятели с Рауцини, кастрата, който изпълняваше ролята на Чечилио. Първият солист съзнаваше, че нему е била отредена най-хубавата музика в операта, че Волфганг е писал партията му за Манцуоли, и беше очарован от колоритността и нежното чувство, с което бяха сътворени ариите.

Той каза на Волфганг:

— Ще бъда поласкан, ако напишете нещо специално за мен. Нещо, което и най-добрата примадона би изпяла трудно.

Оперният жанр непреодолимо влечеше Волфганг, въпреки че мотетът^[1], който той написа за Рауцини, бе предназначен за църковно изпълнение и той го нарече „Exultate, jubilate“ („Ликувайте и се радвайте“), защото точно такава бе настроението му в момента. Този път нямаше да му пречи посредствено либрето, лоша постановка, невъзможно изпълнение, щеше да се съсредоточи върху самата музика. Ликуваше и тържествуваше, както пишеше с любов. Понесен от неудържим творчески порив, Волфганг композира мотета като инструментален концерт със солова партия за Рауцини — най-високата, която може да изпълни човешкият глас. Само колоратурно сопрано с най-добри качества би могло да изпее това, мислеше си той, или кастрат като Рауцини или Манцуоли. И с възторг се опиваше от чувство на най-чиста любов. Любов пееща. Любов всесилна. Любов нежна и лека като въздуха. Бог е незрим, но те ще чуят гласа му в

неговата музика, този бог на любовта, бога, когото той *можеше да обича*.

Рауцини изпълни „Ликувайте и се радвайте“ с такъв финес, че църквата преливаше от възторжено чувство.

„Сякаш чувам самия бог в църквата“ — мислеше си Леополд и изведнъж му се стори, че синът му е порасъл неизмеримо и точно такава музика ще пише в зряла възраст.

Рауцини стоеше до пейката на Леополд и му прошепна:

— Какви прекрасни звуци умее да създава синът ви, господин Леополдо. Възможностите му нямат предел.

— Но и вие сте певец с големи способности.

— Благодаря, господине. И все пак трябва да призная, че за пръв път изпълнявам такава прекрасна музика.

Той помоли Рауцини да пее „Ликувайте и се радвайте“ идната неделя и кастратът с готовност се съгласи. Тогава Волфганг навършваше седемнадесет години.

Волфганг разбираше радостта на татко, но би предпочел да ознаменува рождения си ден, като пояди магаре.

Съзнаваше ли синът му, питаше се Леополд, каква музика е написал? В този мотет имаше нещо, което не можеше да се възприеме осезателно, слухово, изобщо сетивно и въпреки това всеки тон бе изпълнен със значение.

След няколко дена ерцхерцог Леополд отхвърли молбата на Волфганг Амадеус Моцарт да бъде назначен за негов капелмайстор и придворен композитор.

[1] Мотет — наименование на многогласен вокален жанр, възникнал през дванадесети век във Франция и претърпял впоследствие много изменения. — Б.пр. ↑

Сякаш някой ги беше предал. Създаденият от Волфганг мотет „Ликувайте и се радвайте“ бе едно от най-щастливите събития в живота на Леополд — чудотворен химн, искрен и красив, — а ето че сега музиката на сина му се оказваше нежелана. Това го изпълни с огорчение срещу света, който можеше да взима такива необосновани преценки, и предизвика смут в душата му. Волфганг бе хвален в Италия повече от всякъде другаде и пак никой не му предлагаше постоянна служба. Но как да съобщи това на сина си? Когато Волфганг го попита да не би нещо да не е в ред, отвърна:

— Навярно бог има други планове за нас.

Волфганг го изгледа недоверчиво, но не каза нищо.

Граф Фирмиан изрази съжалението си и подчерта, че е направил всичко, но, изглежда, австрийските ерцхерцози предпочитат музиканти италианци. Надявал се Моцартови да се чувствуват по-сигурни в Залцбург.

Така че въпросът бе решен. Леополд не можеше да остане повече в Италия. Сбогува се с приятелите си в Милано, защото никой не предложи поръчка за нова опера — още един удар за него, — а се беше надявал да възлагат на сина му опера за всеки сезон, и към март 1773 година той и Волфганг се завърнаха вкъщи.

През април нае ново жилище. Направи това, без да се посъветва с никого, но беше убеден, че постъпва правилно. Гордееше се със стаите на Ханибалплац в новата част на града. Той обяви новината на семейството си и го увери:

— Ще струва само няколко гулдена повече, но стаите са чудесни в сравнение с тези тук.

Ана Мария рече:

— А децата? Другарите им живеят тук наблизо. Ще им бъде трудно, особено на Нанерл.

— Не тръгваме за Виена, нито за Милано — възрази нервно Леополд. — Ще живеем отвъд реката, дотам и пеша не е далеч. А както вече казах, стаите ни тук не са достатъчно големи. Не можем да

живеем натъпкани като в казарма. Волфганг не е вече на осем години, нито Нанерл е малка.

Дъщерята попита:

— Аз ще си имам ли своя стая, татко?

— Всеки ще има самостоятелна стая.

Изгледаха го с почуда, дори Волфганг, който до този миг бе съвсем безразличен.

— Ще разполагаме с осем стаи. Всичките на един етаж. И ще изкачваме по-малко стълби — само до втория етаж. Ще имаме и градина, двор и собствена концертна зала.

— Концертна зала само за нас? — Волфганг сияеше от радост.

— Голяма почти колкото Рицарската зала.

— Не може да бъде!

— Точно толкова. Освен това не можем да оставаме повече тук. Тази къща е от 1360 година и вече не е в добро състояние.

Ана Мария не знаеше дали да се радва, или не. Стаите на Гетрайдегасе 9 приличаха на извехтяла дреха — не винаги достатъчно топла, нито елегантна и привлекателна, ала все пак удобна и приятна. Освен това щеше да ѝ е мъчно за Хагенауерови, но ако новите стаи можеха да задържат Леополд и Волфганг в Залцбург, заслужаваше да се преместят. Въпреки всичко прибирането на багажа я изпълни с тъга и непрестанно ѝ напомняше за нейните бебета.

В деня на преместването Хагенауер, Шахтнер, Булингер и Хайдн дойдоха да помагат на Моцартови. Леополд се зарадва. Бе наел носачи, решил да се премести както му е редът, но някои вещи можеха да се счупят, докато ги свалят по стълбите от третия етаж. Изненада се, че вижда Михаел Хайдн, негов най-обикновен познат.

Неизбежно обаче носачите извършиха всичката работа под надзора на Ана Мария, а през това време Леополд бе увлечен в разговор с приятелите си. Шахтнер попита:

— Какво стана с ерцхерцога?

— Какъв ерцхерцог? — престори се на учуден Леополд.

— Ерцхерцог Леополд. Разчу се, че сте искали от него постоянно място.

— Беше ме сковал ревматизмът. Не можех да стана от леглото с дни.

Шахтнер рече:

— Съмнявам се дали новият ни архиепископ е повярвал на това.

— Той знае ли? — изтърва се Леополд. Но се опомни навреме. Всяко по-нататъшно признание би било фатално.

— Никой не може да бъде сигурен какво знае и какво не знае той. Колоредо не ни се доверява, но не е и Шратенбах да гледа снизходително на отсъствията ви. Знаеш ли защо ерцхерцогът е отказал?

— Зная само едно — че Волфганг бе обожаван навсякъде в Италия.

Булингер се намеси:

— Какво всъщност спечелихте от тези ваши пътешествия?

„Невъзможно е да му обясниш — помисли Леополд. — Щом свещеникът не го е разбрал досега, никакво обяснение не би му помогнало в това отношение.“

Булингер продължи:

— Да не се обиждаш нещо?

— Защо трябва да се обиждам?

— Вложи толкова труд за подготовката на Волфганг.

— Волфганг е благодатна почва. Отплаща се многократно за труда.

— А твоята кариера? Престана да композираш, да изнасяш концерти.

— Нали преподавам.

— Преподаваш всъщност само на Волфганг. Отделяш съвсем малко време за другите си ученици.

— Само на Волфганг! Нима не съзнаваш, че той сега се равнява на всеки друг композитор?

Булингер като че не изглеждаше напълно убеден.

Михаел Хайдн изрече така тихо, че едва го чуа:

— Момчето направи изумителен напредък. Неговата симфония в ре-мажор, изпълнена на последния концерт в чест на негова светлост, е написана с не по-малко умение от творбите на италианските композитори. И с такава увереност, сякаш пред автора не са стояли никакви проблеми по композирането ѝ. Забележително. Без съмнение притежава абсолютен слух.

Шахтнер сухо подхвърли:

— А мислите ли, че новият архиепископ има също такъв слух?

Булингер каза:

— Позволявам си да напомня, че за неговия пост това не е необходимо.

Шахтнер продължи:

— Но не му пречи да критикува музикантите, нали?

Всички се изсмяха и Леополд заяви:

— Убеден съм, че ще харесате до един новата ми квартира.

Булингер рече:

— Навярно тя е признак на това, че вече смятате да стоите тук.

— Скъпи приятелю, служа в придворната капела вече тридесет години.

— Но не без прекъсване.

— Не съм бил изключван от списъка на музикантите.

Носачите бяха свършили със свалянето и трябваше да се тръгва за новото жилище, напомни Ана Мария на Леополд. Но къде се бе дянал Волфганг? Нанерл и Тереза бяха при нея, а от сина ѝ нямаше и следа. Леополд се обезпокои и тя си помисли, че той винаги се отнася към Волфганг като към бебе, а синът вече е на седемнадесет години.

Опитвайки се с тон на безразличие да скрие безпокойството си, Леополд каза:

— Навярно е забравил нещо. Знаеш колко разсеян е понякога. — И все пак си отдъхна, когато Хагенауер, мълчалив както винаги, забеляза Волфганг да седи на слънце на каменната пейка отсреща, взел на коленете си Бимперл, малкия фокстериер, подарен наскоро от майка му.

— Волфганг обикновено е весел и непринуден — забеляза Шахтнер, — а сега изглежда умислен, почти мрачен.

Нанерл предположи:

— Сигурно не му се иска да се премести.

— Нищо подобно — заяви Леополд.

— Каза ми, че ще му е мъчно за старата квартира, татко.

— На всички ще ни е мъчно, но там ще има повече място за работа и игри.

Нанерл рече, чувствайки се между приятели:

— Той може да композира навсякъде.

Булингер каза:

— Не бива да се забравя, че е още дете.

— След цялото това творчество? — недоумяваше Леополд.

— Сега прилича повече на тебе, Леополд, и по-малко на Ана Мария — отбеляза Шахтнер. — Лицето му е станало по-закръглено, светлата коса е почти кестенява, очите — някак изпъкнали.

— Това е от прекараната болест — обясни Ана Мария. — Добре, че не му останаха белези по лицето.

Волфганг беше смутен. Татко казваше, че трябва да скача от радост заради новата квартира, а той никак не се радваше при мисълта, че се налага да се раздели с къщата на Гетрайдегасе 9. Затова бе отишъл на Лохелплац на любимото си място, да премисли нещата. Малката каменна пейка от унтерсбергски мрамор, обикновена ниша в стената срещу входа на тяхната къща, бе на слънце по това време на деня и удобно място за размисъл. Странно: едва когато му предстоеше да се прости с нещо, започваше да изпитва тъга по него, и то много силна тъга. Вещи, на които преди не бе обръщал никакво внимание, изведнъж ставаха великолепни и безценни. Те го изпълваха с приятни спомени, придаваха на стаите живот. Побиха го обаче тръпки, като си спомни зимните нощи, когато печките изгаснеха и никой не смееше да стане от леглото и да ги напали отново в ледено студената стая — това отнемаше цял час. На мама пък ще ѝ липсва пазара зад къщи, където разменяше по някоя приказка със съседките. Мама каза, че били живели тук двадесет и пет години, че не са имали с татко друга квартира — настанили се на Гетрайдегасе 9 още като младоженци. Нищо чудно, че тя плака вечерта, когато татко съобщи, че ще се местят. Волфганг имаше желание да напише по този повод песен, но реши, че ще е много сантиментално, стана му неловко, а никога не композираше, когато изпитваше подобно чувство. И още: много обичаше малката чешмичка, само на метър от пода, вградена в стената при входа на кухнята. Самата кухня представляваше грозно средновековно помещение с най-обикновено огнище и той я отбягваше колкото може повече; освен това кухнята е за жените, не за мъже — но много обичаше чешмата. И сега, както седеше на пейката, ясно си представяше всичките важни подробности: чучура с фантастична фигура, чудесно изваяното лице, безупречната уста, от която бликаше водата, и изящно издяланото корито. Майсторът не се беше подписал на това произведение на изкуството, върху него стоеше само годината на изработката — 1657.

Татко се изправи до Волфганг:

— Време е да тръгваме, момчето ми.

В очите на Хагенауер блестяха сълзи и Леополд се пошегува, за да скрие собственото си вълнение:

— Не се преместваме далеч. Сега не отиваме в Италия. По права линия е на по-малко от километър и нещо. Тръгвате по Гетрайдегасе, свивате наляво при кметството, после пресичате реката...

Хагенауер го прекъсна:

— Зная пътя дотам.

Леополд даде знак да тръгват. Всеки носеше най-скъпото за себе си. Волфганг притискаше нежно кученцето и клетката с канарчето. Нанерл гордо държеше тетрадката с първите си композиции и златната кутийка за енфие, подарена им от Луи XV; Ана Мария носеше първата цигулка на Волфганг и кичур от русата му коса като бебе; Тереза бе взела люлката, останала от Нанерл и Волфганг; Леополд държеше диплома от Болонската филхармонична академия, документа от папата, който провъзгласяваше сина му за „кавалер“, и първите съчинения на Волфганг.

Нищо не остана за приятелите им; Волфганг си помисли, че татко нарочно е направил така, защото не им се доверява твърде или пък защото не иска да се чувства задължен. Все пак те настояха да ги придружат до новия дом.

Пристигнали там след малко, всички признаха, че новата квартира е наистина чудесна. Татко продължи да се разпорежда, както забеляза Волфганг, изтъквайки предимствата ѝ:

— Ще имаме слънце цял следобед, а Ханибалплац, знаете, е много пъти по-голям от Лохелплац. Къщата при това е на ъгъл, с единадесет прозореца само откъм площада. Забележи, Ана Мария, дворът ще е наш собствен, с градинка точно като за теб.

— Прекрасно! — възкликна тя, както той желаше, и премигна, защото сълзи замрежваха очите ѝ.

— А театърът се вижда отвъд площада, съвсем наблизо е — рече изведнъж Леополд, като забеляза унесения, почти съвсем безразличен вид на сина.

— Отлично, татко! „Все пак ще е удобно“ — помисли си Волфганг. Но изпита истински интерес едва когато татко му показва концертната зала. Разбра, че татко не е преувеличил, беше голяма

колкото Рицарската зала, а имаше и други достойнства. Високият таван като в салон за танци бе украсен по края с великолепни позлатени гипсови орнаменти, пет прозореца гледаха към Ханибалплац, а два — към двора, лъснатият паркет бе също като този в резиденцията. Сега разбра защо баща му говореше с тон на победител.

Татко поведе приятелите си да им покаже останалите стаи и Волфганг долови, че Леополд, съзнателно или не, подражава на архиепископа. Но за разлика от баща си, когото поздравяваха сега за сполучливия избор, той не беше напълно убеден, че ще бъдат съвсем доволни от новото жилище.

Няколко дена по-късно в резиденцията бе даден концерт в чест на първата годишнина от ръкополагането на архиепископ Колоредо. По негова молба в програмата бяха включени тримата композитори, които той смяташе за най-изтъкнати в Залцбург: Волфганг Моцарт, Михаел Хайдн и Джузепе Лоли.

Волфганг беше доволен, че са му възложили дивертименто за духови инструменти. Музиката, която написа, бе лека, игрива, жизнерадостна.

Но Лоли дирижира произведението така непохватно, щото Волфганг си помисли: „Да му прости господ, но аз не мога.“ Колоредо изглеждаше доволен от музиката, остана до края, ала не каза нищо на Волфганг. Възмути се от дирижирането на Лоли, прекъсна следващото изпълнение — дивертименто от Хайдн, — макар според Волфганг произведението да заслужаваше да бъде чуто изцяло, и напусна, преди Лоли да може да изпълни своята композиция, един квинтет.

Скоро след това Доменико Фискети бе назначен за капелмайстор. Неаполитански композитор, комичните опери на когото Волфганг бе слушал в Милано и ги бе намерил за банални и скучни; последните седем години беше капелмайстор в Дрезден.

И въпреки това не уволниха Лоли, защото когато Леополд поиска да бъде назначен за помощник на Фискети, архиепископът го уведоми, че новият заместник капелмайстор е Лоли. Към молбата на Леополд за ревизиране на решението, понеже Лоли бил толкова неспособен, щото каквото и място да заемал, всъщност Леополд изпълнявал неговите задължения, архиепископът се отнесе скептично и отговорът му намекваше, че Моцартови няма на какво да се надяват в Залцбург и най-добре ще бъде да си опитат щастието другаде.

Разстроен от това, Леополд реши да замине веднага щом архиепископът напусна Залцбург, отивайки да прекара лятото при болния си баща във Виена.

Леополд съобщи на семейството:

— Гасман, виенският капелмайстор, е толкова болен, че императрицата навярно мисли да го замени с някого. При всичката музика, която Волфганг написа за нейния син, тя непременно ще уважи молбата му. Но никому ни думай, това не бива да стига до ушите на Колоредо. Ще използваме претекста, че отиваме да посетим стари приятели, а Мария Терезия наистина е наш добър приятел.

Императрицата се съгласи да ги приеме с Волфганг в Шьонбрун и Леополд реши, че е постъпил правилно. Аудиенцията се състоя в Милионната зала, най-любимата за нея в двореца.

Волфганг знаеше, че очакват да се възхити от разточителния блясък на тази зала — Мария Терезия бе похарчила един милион гулдена за обзавеждането ѝ, — но това не стана. Разкошът бе по-скоро отблъскващ, отколкото привлекателен. Изобилието на позлатени и златни украшения го потискаше.

И беше потресен от промяната в императрицата. Само пет години бяха минали, откакто я видя за последен път, а тя бе остаряла твърде много. Взря се през един лорнет, за да ги познае. Кожата ѝ беше станала жълта и грозна. Императрицата бе много напълняла и изгубила всички следи от добрия си външен вид.

Леополд помисли, че Мария Терезия навярно страда от ревматизъм — движенията ѝ бяха тромави и сковани, а тялото така подпухнало, че сякаш имаше воднянка. Вдовишкият траур, който тя не бе снела от смъртта на съпруга си, още по-силно подчертаваше мрачното изражение на лицето ѝ.

Когато императрицата им направи знак да се приближат повече, за да ги вижда по-добре, Леополд забеляза, че на колана ѝ е прикрепена кутия с книжа. По замисления ѝ вид реши, че това са държавни документи, но се оказа, че са писма от децата ѝ.

Едно писмо най-много я тревожеше. Обезпокоена от поведението на Мария Антоанета, тя все си мислеше какво бе писала на дъщеря си. От своите посланици във Версай, изпратени там да надзирават дъщеря ѝ, тя бе чула твърде много неща за опасната враждебност на Мария Антоанета към сегашната любовница на Луи XV, мадам Дюбари, за разточителството и лекомислието на дъщеря си, затова трябваше да ѝ пише предупредително: „... ако не бъдеш по-

тактична и внимателна, ще те сполети голямо нещастие и тогава ще бъде късно да ти се помогне.“

И тъкмо сега трябваше да отдели на Моцартови, тези обикновени скитници, които положително са дошли да искат нещо, част от така скъпото си време и това беше крайно нежелателно. Но Мария Терезия се гордееше с факта, че не е отказала никому досега аудиенция. Освен това много ѝ се искаше да види момчето: все още ли е толкова чудновато? И дали е порасло?

Когато лицата им придобиха ясни очертания през лорнета ѝ, императрицата каза:

— Господин Моцарт, синът ви изглежда блед и слабичък. Безкрайните пътувания са го преуморили. Твърде много искате от него.

— Ваше величество, Волфганг не отстъпва никому в нищо. Дори на Глук.

— На Глук? Синът ви е още дете. Вижте колко е мъничък.

— Оперите му обаче не са мънички, ваше величество, ако господин Гасман се окаже неспособен да изпълнява задълженията си, Волфганг си предлага услугите за неговия пост.

— Трябва да изложите молбата си пред императора. Той се занимава с подобни въпроси.

— Ще мога ли да говоря с него, ваше величество? Той винаги е бил добър към нас.

— Сега е в Полша.

Със светски тон, за да скрие разочарованието си, Леополд изрече:

— Трябва да се гордеете с него, ваше величество, за начина, по който той разреши Полския въпрос.

Мария Терезия седеше уморено и дишаше тежко. Но когато видя съчувственото изражение на Леополд, изрече властно:

— Трябваше да присъединим тези територии, за да запазим империята от Русия и Прусия. Единственият начин да се избегне войната.

— Навярно ви е коствало много усилия, ваше величество.

— Да, много. — И тя промени темата. — Когато сте били в Италия, видели сте двама от синовете ни. Как са те? Добре ли? Поддържа контакт с тях само чрез писма. Обвързани сме тук от нашите задължения. Нямаме друга възможност.

— Изглеждаха добре, ваше величество. Бяха много благосклонни към нас.

— Трудно е да гледаш как децата ти те напускат едно по едно.

Волфганг каза:

— Дъщеря ви, Мария Антоанета, бе много добра към мен.

— Кога? — Мария Терезия не можеше да си спомни.

— Когато Волфганг беше още малък, ваше величество, и седеше в скута ви.

Волфганг не искаше да се напомня за времето, когато е седял в скута на Мария Терезия, но пазеше спомена за очарованието и хубостта на Мария Антоанета.

— Тя ме разведе из Шьонбрун, ваше величество — допълни той.

— Дъщеря ни беше тогава дете. Щастлив сте, господин Моцарт, че синът ви е при вас, а нашите са пръснати из целия свят.

— Ценим добрите ви намерения, ваше величество. И се надяваме, че ако клетият господин Гасман ни напусне, няма да забравите за Волфганг.

Тя стана, за да покаже, че аудиенцията е свършила.

— Благодаря ви, ваше величество. Много великодушно бе от ваша страна, че ни приехте.

Волфганг не беше на същото мнение. Той се съмняваше дали тя е толкова добър техен приятел, както татко се изрази. Императрицата залитна и трябваше да се хване за трона си с високо облегалo, за да не падне, очевидно отдавна вече гърбът ѝ бе изгубил подвижността си, мислеше Волфганг. Последното му впечатление от Мария Терезия, когато си тръгнаха от Милионната зала, бе за една сурова владетелка, която обича хората само ако не ѝ струват разноски или пък са деца, особено нейните деца.

Поканиха Леополд да дирижира месата на Волфганг „Доминикус“ в църквата на Дворцовия площад и той се поободри. Беше голяма чест, защото йезуитската църква бе стара, прочута и съвсем близо до двореца на Колалто, където Волфганг свири за пръв път във Виена. Докато дирижираше, ревматизмът не се обади и имаше чувството, че е успял в благородната мисия да интерпретира музика от

сина си, защото след това Волфганг го прегърна и каза полузакачливо, полунежно:

— След дядо боже най обичам татко.

Изпълнението се състоя тъкмо навреме, защото три седмици по-късно императрицата изгони йезуитите от всички владения на хабсбургите.

След месец Колоредо се завърна в Залцбург, това стори и Леополд. А когато архиепископът научи, че експроприирането на йезуитските владения е обогатило хазната на Мария Терезия, последва примера ѝ. Фактът се стори забавен на Леополд и той каза на Шахтнер, когото бе поканил в новия си дом, за да разбере как се е посрещало отсъствието му от Колоредо:

— Архиепископът знае как да намира пари.

— Баща му е един от най-изтъкнатите съветници на Мария Терезия. Едва ли би могъл да постъпи другояче.

— Нима одобряваш това? — учуди се Леополд. Шахтнер бе свободомислещ, четеше Волтер и Русо, но и той, и Леополд имаха приятели йезуити като Булингер.

— Забраната на ордена навярно е разстроила архиепископа.

— Защо трябва да се разстройва?

— Ще дойде нов папа и йезуитите ще бъдат отново на почит. Изгониха ги само по политически причини. Мария Терезия даде ли ви някакви надежди?

— За какво? — Леополд се смути.

— Всеки в Залцбург знае, че Гасман е много болен и скоро ще потрябва нов капелмайстор. Защо иначе ще се срещате с Мария Терезия?

— Глупци има навсякъде, но най-много в Залцбург.

— И все пак е вярно, че си поискал място за Волфганг. Нали?

— Вярно е друго — мнозина в Залцбург страдат от словесна невъздържаност. Колоредо изказа ли недоволство от моето отсъствие?

— Беше зает с йезуитите.

— Нямаше ли кой да го посъветва да се заеме по-добре с жизненото равнище. Както поскъпва животът, какво ли ще стане с нас, ако трябва да живеем от малките си заплати? Ще се превърнем в просяци.

— Леополд, обещаха ли ви нещичко във Виена?

— Предполагам, че бог има по-други планове за нас.

— Несъмнено. — Но тонът на Шахтнер бе скептичен.

Леополд омекна.

— Аз и Ана Мария много ще се радваме, ако дойдеш на сребърната ни сватба.

— С удоволствие. Но ти, мисля, ми каза, че се падала миналата година.

— На 21 ноември 1772 година. Тогава обаче не можахме да я отпразнуваме, защото двамата с Волфганг бяхме в Италия за операта „Луцио Сила“.

— Ще поканите ли Булингер?

— Разбира се. Той е наш добър приятел.

Волфганг реши да покани лично Барбара за сребърната сватба на родителите си. Със сърце, изпълнено с любов, той крачеше бързо по моста към старата част на града, към дома ѝ. Беше в прекрасно настроение. Обичаше оживлението и възбудата на подобни увеселения, където се танцува, където идват хубави момичета, обичаше и игривостта на музиката, която пишеше за такива случаи — темпераментна, изящна, лека, но не и повърхностна, помисли си Волфганг със страст — и искаше Барбара да сподели възторга му. Искаше му се да запее в очакване на удоволствието, което ще изпитат двамата с нея, само че не се надяваше гласът му да изрази достойно възторга на душата. Беше свеж и ясен неделен ден през ноември, необичайно сух за късната есен. Волфганг дишаше волно и се радваше на познатите неща по пътя. Бързо премина през Юденгасе в „Градът на бюргерите“ и по улички така тесни, че ако разпереше ръце, щеше да докосне стените на срещуположните къщи, излезе на Резиденцплац; площадът бе много широк и доста карети можеха да се движат редом по него. „Градът на суверена“ изглеждаше внушителен на яркото слънце. Сега Волфганг за пръв път забеляза колко внушителни са резиденцията, катедралата, крепостта Хохензалцбург.

Семейство фон Мьолк живееше в „Градът на суверена“, недалеч от резиденцията, за да може дворцовият секретар да бъде на разположение на архиепископа. Площадът, на който се намираще домът, бе по-малък от Ханибалплац, но самата къща — по-голяма от сегашното жилище на Моцартови; тя имаше три етажа, четиринадесет стаи и внушително се открояваше сред другите сгради.

Барбара се изненада, като видя Волфганг. Той бе отсъствувал повече от два месеца и макар да ѝ бе писал през това време чрез Нанерл, сам не знаеше кога ще се върне.

По облеклото на Барбара младежът позна, че тя се готви да излиза някъде. Не можеше да разбере дали девойката се зарадва, че го вижда.

Барбара каза:

— Върнал си се вече.

— Да, върнах се.

— За дълго ли?

— Така изглежда.

Барбара като че не намираше какво да каже, отвърна очи.

Има нещо необичайно в поведението ѝ, помисли си Волфганг и част от възторга му се изпари. Беше хубава като принцеса и също тъй далечна. Все пак трябваше да попита:

— Родителите ми ще празнуват сребърната си сватба. Бих се радвал много, ако присъствуваш като мой гост, Ваберл.

Тя се намръщи, сякаш глезеното ѝ име бе станало за нея неприятно и изглеждаше още по-смутена, когато отвърна:

— Съжалявам, Волфганг, но не мога.

— Защо?

— Имам друг ангажимент.

— Но ти дори не си попитала за деня!

— Не можеш ли да разбереш?

— Какво да разбере?

— Глупаво е да се срещаме повече.

— Казано на италиански или на немски, каква разлика има? За мен разликата е тази, че твърде рядко се мяркаш тук.

— Сега нали съм тук, Ваберл?

— А и това име не ми е приятно. Не съм вече дете.

— Наистина синьорина, мадмоазел, фройлайн, вече не си. Ти си несравнима, красива, чаровна, забавна. Обичам белите ти дробове, черния ти дроб, стомаха ти...

— Волфганг, престани да се шегуваш.

— Никога не съм бил тъй сериозен.

— Но и аз говоря сериозно. — Тонът ѝ стана решителен. — Не мога да се срещам повече с теб.

— Не можеш? — Той я гледаше ужасен. — Да не съм чулав?

— Знаеш какво имам предвид.

— Не, кажи го направо.

— Не съм умна като теб, но все пак зная, че е невъзможно да те смятам за сериозен кандидат. Тъкмо се привързва към теб, ти заминеш за Италия, за Виена или бог знае къде.

— Това ли е истинската причина? — Волфганг се задъхваше от обида.

Не, помисли си тя, не е. Баща ѝ бе заповядал да престане да се среща с него. Граф Феликс фон Мьолк обичаше Моцартови, бяха му стари приятели, но не му трябваше зет, който печели само сто и петдесет гулдена годишно и който никога не знае откъде ще му дойде следващият гулден. Готвачите и прислужниците на архиепископа получаваха повече. И макар Волфганг да беше симпатично момче, отличаваше се с непостоянство като всички музиканти.

Тя стоеше пред него и сега светлосините ѝ очи бяха безизразни, а слабичкият ѝ сопран пропищя, когато му отговори:

— Да, това е истинската причина. — И добави: — Съжалявам, Волфганг, много съжалявам — но в гласа ѝ не звучеше никакво съжаление. Казваше го някак по детски и все пак не беше глупаво момиче. — Защо ме гледаш така, Волфганг? Винаги ли витаеш сред облаците? Неловко ми е от този твой поглед.

Даже най-прелестното лице може да стане противно. Но той трябваше да попита:

— Кой е другият?

— Защо вие мъжете винаги си мислите, че има някой друг! — изрече сприхаво Барбара.

Беше така въодушевен преди, че не можеше да си позволи да изгуби това чувство. И въпреки студенината ѝ той се опита да си възвърне своите блянове.

— Барбара, ела у нас на годишнината. Моля те.

— Не — отсече тя. — Съжалявам, но не мога.

— Явно менуетите ми са причината — каза Волфганг саркастично. — Бяха скучни.

— Съвсем не! — възкликна Барбара. — Харесвах ми.

Настъпи пауза, после лицето ѝ стана непроницаемо и тя изрече с леден тон:

— Ще ме извиниш, но имам ангажимент.

— Поздравявам те. Браво!

На вратата Волфганг се срещна с Алберт, брата на Барбара, който влизаше с граф Карл Арко. Волфганг познаваше и двамата твърде добре. Двадесет и четири годишният Алберт фон Мьолк беше топчест като баща си, с месести, издути бузи, „с език в пълна хармония с лошото му храносмилане“ — помисли си Волфганг.

Съзнанието, че Барбара е предпочела граф Арко, накара Волфганг да се втренчи в него с нов, напрегнат поглед. Тридесетгодишният син на главния камерхер — висок слаб човек с костеливо, ъгловато лице и студени непроницаеми очи — бе току-що назначен за главен иконом. Карл Арко говореше френски, макар никога да не бе ходил във Франция; смяташе се за авторитет в музиката, макар че не свиреше на никакъв инструмент и имаше лош слух; обичаше да дава съвети и напътствия дори когато не му ги искаха. Но бе достатъчно богата и важна персона, за да си има собствена карета, право да носи шпага и да минава за мъдрец, независимо че не казваше нищо умно.

Барбара дари граф Арко с очарователна усмивка и Волфганг се смрази. Глупците заговориха за нещо глупаво, а той без това вече бе казал твърде много.

Тя се приближи до граф Арко, който ѝ целуна галантно ръка, и рече:

— Волфганг, ти приемаш нещата твърде болезнено, но след време ще се справиш.

Знаеше, че трябва да ѝ каже, че вече е изстинал към нея, но би било твърде злобно от негова страна. Вместо това той прошепна колкото можеше по-тихо и по-достойно:

— Имам да пиша музика. Надявам се, ще ме извините.

На път към дома изведнъж спря, потиснат от злощастиято си. Беше още откъм западната страна на Залцах, в стария град, и му се струваше, че щом премине отвъд, няма да се върне никога повече тук. Реката течеше край него с води бурни като неговите чувства. Погледна към планините и му се стори, че са го затворили в пръстена си. Те бяха по-скоро самотни, отколкото величествени и в миг тяхното мълчание му се видя противно. Бързо премина по моста. Истината беше, че Барбара е била сън, не действителност.

На годишнината от сватбата Волфганг танцува с всички. Татко и мама бяха толкова щастливи, че и той реши да бъде щастлив. Дойдоха много повече приятели, отколкото очакваха родителите му. Зарадваха се, когато у тях се появиха фон Робинигови и Хафнерови — две от най-богатите семейства в Залцбург, — но най-много, когато влязоха графиня Лютцов и графиня Лодрон.

Волфганг знаеше, че Лодронови и Лютцови го обичат — графиня Лодрон беше сестра на графиня ван Ейк и на граф Карл Арко, а графиня Лютцов — племенница на архиепископа; това бяха две от най-влиятелните залцбургски фамилии. Граф Лодрон беше командир на армията, а граф Лютцов — комендант на крепостта Хохензалцбург.

Най-голямата изненада за Волфганг беше появата на граф Феликс фон Мьолк и синовете му Франц и Алберт с граф Карл Арко, новия главен иконом. Волфганг не бе очаквал никого от тях.

Нанерл изрази съжалението си, че не вижда Барбара, и Алберт фон Мьолк обясни:

— Тя е неразположена. Има силно главоболие.

— О, жалко — отвърна Нанерл, — всички ще чувствуваме липсата ѝ.

— И тя ще чувствува твоята липса — каза Алберт. — Но нали знаеш, женски болести.

Тереза Баризани похвали Волфганг, че танцува много добре; Урсула Хагенауер се изненада от властния му маниер, това беше друг Волфганг; Барбара Зези, дъщеря на техния бакалин, се оплака, че я държал много здраво, но не се отдръпна от него.

После той танцува менует с графиня Лютцов. Бяха най-добрата двойка въпреки разликата във възрастта и всички спряха, за да ги гледат и да им ръкопляскаат. С изключение на граф Карл Арко, който потупа по рамото Волфганг да му отстъпи дамата, за да го засенчи. Арко не танцува грациозно, помисли си Волфганг със задоволство; а на графиня Лютцов новият партньор явно не ѝ допадна.

Волфганг чу граф Феликс фон Мьолк да казва на татко:

— Колко са пораснали децата ви! Скоро ще се оженят, ще имат и те деца.

Татко отговори:

— Има време. Особено за Волфганг.

— След като се установихте за постоянно тук, той трябва да се спре на подходяща девойка.

— Установили сме се? Живеем само от моята заплата!

— Защо тогава се преместихте на Ханибалплац?

— Преместих се тук, за да бъде по-удобно на семейството ми.

Граф Карл Арко се присъедини към тях, защото графиня Лютцов изведнъж се почувствува уморена. Той каза:

— Всички знаят, Моцарт, че сте заможен човек.

— О, така ли?

Граф Карл Арко продължи:

— Навярно сте натрупали цяло богатство по време на вашите пътешествия.

— А разноските? Храната, пътят, квартирата?

— Сестра ми ви е дала подслон в Париж, това може да се е случило и на други места.

— Сестра ви беше необикновена жена — произнесе татко с чувство.

— Не виждам какво общо има това с думите ми.

— Скъпата ви покойна сестра бе много добра към нас. — И се обърна към Булингер, който стоеше сам.

Но Булингер се изсмя и каза:

— Не се тревожи за мене, Леополд. Аз съм свободен от всякакви задължения. Олицетворение на търпимостта на архиепископа.

Граф Карл Арко, от когото човек не можеше така лесно да се отърве, последва Леополд и рече:

— Не мислите ли, че вашият син би трябвало да изсвири нещо за нас?

— Защо?

— Това той върши най-добре. — Преди Леополд да успее да отговори, граф Карл Арко доближи Волфганг, който слушаше графиня Лютцов.

Тя тъкмо му казваше:

— Имате прекрасни ръце, Волфганг, здрави и същевременно нежни.

Граф Арко се намеси:

— Покажете какво могат ръцете ви. Изсвирете нещо за нас, Моцарт.

Да знаеше Арко тайните му мисли! Но тонът на Волфганг беше съвсем любезен, когато се обърна към главния иконом и каза:

— Не ми се иска.

За миг Арко го изгледа гневно, ала преди да изрази с думи неодобрението си, сестра му, графиня Лодрон, дойде при тях и рече:

— Бих искала дъщерите ми да учат клавесин. При Волфганг.

Леополд попита:

— Как ще се отнесе към това негова светлост?

— Сигурна съм, че графиня Лютцов ще може да убеди чичо си да разреши, ако пожелае. С нищо няма да пострада джобът му. Не се меси, моля те — каза графинята на брат си, който се опитваше да вземе думата.

Графиня Лютцов рече:

— С удоволствие приемам задачата да се застъпя за Волфганг.

Графиня Лодрон добави:

— Решено тогава. Волфганг ще учи момичетата.

— Само ако желае — намеси се Леополд.

— Приемам с удоволствие — каза Волфганг. — А ако графинята желае, мога да уча и нея. — Това щеше да бъде много вълнуващо.

— Благодаря, Волфганг. Ще следим как напредват момичетата.

— Ще напреднат много успешно, сигурна съм — отбеляза графиня Лютцов. И преди граф Арко да успее да я покани, вече танцуваше отново с Волфганг и му шепнеше: — Не бива да се отчайвате, Волфганг; ще се намерят други момичета.

— Аз съм съвсем щастлив, графиньо.

— Затова ли не искате да свирите?

— То би ме откъснало от танците.

— Танцувате много добре. Харесва ми да танцувам с вас. Но вие сте първо музикант, а после кавалер.

„Да, вярно е за съжаление“ — помисли си Волфганг; можеше да бъде любезен с графинята, можеше дори да танцува с нея, но не можеше да се ожени за нея, нито за някоя друга от нейния ранг.

Към осемнадесетгодишна възраст Волфганг вече имаше известен опит в ухажването на момичетата.

Беше спрял избора си на Тереза Баризани, която бе ухажвал и преди — девойката го дари с вниманието си, но след Барбара изглеждаше не особено привлекателна. Няколко вечери той прекара в компанията на Урсула Хагенауер, момиче несравнимо по-миловидно, ала с нея се познаваха твърде отдавна и твърде добре: тя му беше почти като сестра. Харесваше му и Луиза фон Робиниг, само че тази Луиза бе прекалено скромна.

Графиня Лютцов и графиня Лодрон бяха далеч по-привлекателни. Те получиха за Волфганг разрешение да дава уроци и симпатиите му към тях станаха още по-големи. Графиня Лютцов се обличаше по последна мода, лицето ѝ все още бе красиво въпреки хлътнолите бузи и твърде острата брадичка, умееше да говори остроумно и разбираше от музика. Графинята често му правеше комплименти, и то без нотка на кокетство. Макар това да беше съвсем приятна дружба, Волфганг би предпочел по-романтични отношения.

Графиня Лодрон не се отличаваше със същата красота и ум, но притежаваше природен чар, който му напомняше за графиня ван Ейк; покровителствувайки Волфганг, тя се държеше така, сякаш правеха чест на самата нея. Искаше ѝ се обаче да му влияе и в нравствено отношение и това ограничаваше свободата на общуване.

По характер Волфганг бе склонен да се увлича и във всичко влагаше цялата си душа, но нищо не го завладяваше изцяло. Обаче Залцбург, това провинциално градче в сравнение с Виена, Милано и Париж, започваше да заема в живота му по-значително място, отколкото би желал.

Михаел Хайдн уреждаше вечер на струнните квартети и Волфганг се зарадва, като разбра, че Хайдн възнамерява да включи в програмата творби на своя брат Йозеф. Волфганг бе слушал квартети

от този композитор във Виена и бе останал възхитен от тяхната красота и оригиналност.

А новите квартети на Йозеф Хайдн превъзхождаха предишните. Волфганг веднага бе завладян от тях. Започваха просто, но таяха в себе си много откровения, много вдъхновени и бликащи от живот пасажии.

— Вижте това! — Волфганг, опиянен от възторг, разглеждаше партитурата на квартета, който заедно с татко, Шахтнер и Михаел Хайдн току-що бяха изпълнили. — Тук има какво да научи човек. Благодаря ви, господин Хайдн! — Изведнъж Михаел Хайдн се превърна за него от пияница и ленивец, както го характеризираше татко, в музикант с отличен вкус. — Кажете, намира ли се у вас някоя симфония на брат ви?

— Имам няколко.

— Може ли да ги прегледам?

Хайдн потърси с очи съгласие от бащата и Леополд рече:

— Волфганг е достатъчно голям и напълно подготвен, за да решава сам.

Синът трескаво прелистваше нотите на Йозеф Хайдн. Симфониите се оказаха естествено продължение на неговите квартети. Волфганг изпитваше възторг, сякаш в миг бе открил звезда с невидан дотогава блясък, благоговеен трепет пред силата на нейното сияние. Тази музика имаше свой собствен глас, уверен глас, който те заставяше да го слушаш. Не се сдържа и попита:

— Господин Хайдн, брат ви ходи ли във Виена?

— Когато му разреши неговият господар принц Естерхази. Волфганг не можеше да повярва.

— Йозеф не бива да се отлъчва дори за един ден без разрешение на принца.

— Така ми се иска да се запознаем!

— Той също би се радвал.

— Сигурен ли сте, господин Хайдн? — учуди се Волфганг.

— Мисля, че много ще се зарадва — тихо изрече Михаел Хайдн.

А Волфганг скромно добави:

— С това ще ми окаже голяма чест.

Новият прилив на чувства го възроди. Мелодиите бликаха една след друга и лека-полека той забрави болката, която му причини Барбара фон Мьолк, и неуспешните търсения на нова любов. Сега делеше работата си на две части: творби, които съчинява за себе си, и такива, които пише по нечия поръчка. Колоредо имаше нужда от музика за своите банкети и Волфганг послушно съчиняваше леки, грациозни серенади. Написа и сонати за клавесин, поискани от графиня Лодрон — изящни и очарователни. Те получиха аплодисменти, но по негово мнение бяха задоволителни и нищо повече. Пълно удовлетворение получаваше само ако композираше за себе си. Тогава изпитваше особен прилив на енергия. Така беше, когато пишеше шестте квартета, подобни на тези от Йозеф Хайдн. Но срещна трудности. Не беше сигурен, че ще достигне равнището на Хайдн.

Като завърши квартетите, той ги показа на татко, но реакцията му го учуди. Обикновено Леополд веднага одобряваше произведенията му, ала сега, като прегледа партитурите, се намръщи.

— Не ти ли харесват? — възкликна Волфганг.

Леополд недоумяваше. Той откри в тези квартети несвойствени за Волфганг тъжни мотиви и това го обезпокои. Макар квартетите да се отличаваха с прекрасен строеж, с характерната за Волфганг яснота и точност, в тях се чувствуваше доста осезателно влиянието на Йозеф Хайдн, а това подражание не беше съвсем сполучливо. Леополд изведнъж разбра: при все че Волфганг не е повече дете-чудо, като композитор още не е намерил себе си. Но това трябва да му се каже съвсем деликатно.

— Какво не ти харесва, татко?

— Нищо по-специално.

И Леополд замълча. Понякога е по-лесно да намериш музикална фраза, отколкото да изразиш мисълта си с думи.

— Не са хубави като на Хайдн, нали?

— Йозеф Хайдн е на повече от четиридесет години. По думите на брат му е работил над квартетите си много години. А за теб това е нова форма.

— И ти смяташ, че още не съм я овладял?

— Не казвам такова нещо.

— Но го мислиш, татко; вече не съм малък.

— Отдавна не си. Защо не се заемеш пак със симфонии? Написал си вече много, овладял си формата. Ре-мажорната, която създаде, като се върнахме последния път от Италия, е прекрасна. Напиши още една в същата тоналност, използвай почерпания от Хайдн опит. Ако тя ми хареса, ще направя необходимото да бъде изпълнена тук, в Залцбург.

— Само ако ти хареса ли? — В гласа на Волфганг прозвуча насмешка.

Леополд бе потресен. Какво става със сина му? Нима се е озлобил и срещу собствения си баща?

— Татко, ти не си виновен, просто ми омръзна да угаждам на чужди вкусове.

— Дори и на мен?

Волфганг едва не извика: „На когото и да било!“ Но нима може да огорчава баща си? Леополд винаги се мъчеше да изглежда неуязвим тъкмо защото имаше твърде чувствителна душа.

— Значи ти хареса симфонията ми в ре-мажор?

— Хареса ми. Ако можеш да напишеш още една такава симфония, както подобава на всеки достоен немски композитор, ще успееш да изразиш в нея своите чувства и същевременно да угодиш на другите.

— На Колоредо, който има слабост само към италианската музика?

— Напиши я в италиански стил. Три части: бърза, бавна и пак бърза, като във всяка вложиш онова, което сам чувствуваш. Ако архиепископът остане доволен, а навярно ще бъде така, ще ни разреши да вземем поръчката от Венеция за написването на опера.

Волфганг се помъчи да послуша съвета на татко, ала, като се раждаше симфонията, създаваше свои собствени закони. Той искаше, да я напише в ре-мажор, но в ла-мажор тя звучеше по-естествено. Младежът възнамеряваше да направи първата част лека и жива и все пак алегро-спиритуозо от предшестващата симфония тук се превърна в алегро-модерато. По традиция темата трябваше да се развива леко и грациозно, обаче като пристъпи към втората част, Волфганг откри, че създава най-задълбоченото анданте, написано от него досега. В един живот, до голяма степен несигурен и лишен от щастие, тази симфония беше здрава опора, единственото, което не

можеше да му измени. Като завърши произведението, Волфганг имаше чувството, че най-сетне е намерил себе си. Формата на симфонията притежаваше хайдновска стегнатост, но по съдържание бе чисто негова. Остана много доволен и реши да напише още една симфония, този път в ре-мажор, както му предлагаше татко. Тя се оказа доста по-оптимистична, понеже всичките си съкровени чувства той вече бе изразил в ла-мажорната симфония. И тогава в прилив на енергия Волфганг написа още две. Всичките четири произведения той даде на баща си с надеждата, че ще му харесат. Не искаше да се хвали, но му се струваше, че тези симфонии отразяват неговото възмъжаване.

Леополд се възхити от строгостта и простотата на новите симфонии на сина си. Волфганг бе усвоил от Хайдновите квартети необходимата стегнатост, но разработката все пак разкриваше собствения му почерк. И ако квартетите на Волфганг бяха подражателни, симфониите се отличаваха със самобитност. Най-малко от всичко Волфганг очакваше, че на татко ще му хареса ла-мажорната, но тъкмо тя го развълнува най-силно.

В самия почерк се долавяше такова напрежение, такава емоционална наситеност, сякаш синът изливаше върху листата своята душа. Последните три части — те бяха всичко четири, а не както обикновено три — бяха написани уверено, ясно, без зацапвания, като че от втората част нататък Волфганг окончателно беше осмислил какво точно иска да изрази.

Татко прелистваше листата, те неприятно шумоляха и това дразнеше Волфганг. Какво се вглежда толкова баща му, нима не вярва, че е написал тази музика сам?

— Нали те помолих да номерираш съчиненията си — каза татко. — А тези симфонии нямат номера.

Волфганг сви рамене. Отпърво бе следвал съвета на татко, но после това почна да го отегчава — отвличаше го от същността на работата. Пък и бездруго Леополд регистрираше всяко негово произведение.

— А как намираш симфониите, татко?

— Даваш ли си сметка, че заедно с тези последните те стават вече тридесет?

Волфганг не се учуди.

Първите ми симфонии бяха фактически увертюри.

— Но ей тези съвсем не са увертюри. Искам да изпълним пред Колоредо двадесет и деветата.

Защо му са на татко тези номера? Какво толкова се е хванал за тях?

— Ла-мажорната. На следващия концерт аз ще замествам капелмайстора. Фискети е болен, а Колоредо не може да търпи дирижирането на Лоли.

— Искаш да изпълните цялата симфония?

— Както си я написал.

— Не е ли твърде дълга за негова светлост? Той обича късите пиеси.

— Ако има някакъв вкус, трябва да му хареса симфонията в ла-мажор.

Тази симфония фигурираше първа в програмата. Това бе необикновено, но Леополд знаеше, че музиката на сина му трябва да бъде изпълнена преди архиепископът да се отегчи, както се случваше често.

Колоредо седеше така, че високата му фигура да се откроява сред многобройната публика в Заседателната зала, обаче Волфганг чувствуваше по-силно присъствието на Барбара. Казваше си, че е изгубила всякаква привлекателност за него и въпреки това постоянно поглеждаше към нея, докато при девойката не отиде граф Карл Арко. После съсредоточи всичкото си внимание върху музиката.

Татко дирижираше по-добре от очакванията му, енергично и точно, както изискваше тази симфония. В началото на втората част обаче Колоредо вече се въртеше на стола. А когато андантето достигна най-патетичното си място, архиепископът започна да кашля. Скоро закашляха и други и понеже симфонията не завърши след третата част, както можеше да се очаква, архиепископът изглеждаше явно сърдит.

След концерта Карл Арко предаде на Моцартови мнението на Колоредо:

— Негова светлост не обича експериментите. Симфонията според него е твърде дълга, твърде скучна. Негова светлост иска на

такива вечери да се изпълняват серенади.

— Бог да благослови негова светлост и серенадите му — каза Волфганг.

Сериозно ли говореше младежът? Не можеш никога да разбереш какво мисли. И Карл Арко строго забеляза:

— Ако предам каквото току-що казахте, архиепископът надали би се зарадвал.

— Както обичате. Ще пиша музика, която да е по-кратка, по-проста и по-лесно смилаема.

Леополд искаше да предупреди Волфганг да бъде предпазлив, но този път чашата на търпението преля. Синът му бе написал най-хубавата си музика досега, а този самодоволен глупак е дошъл да му кряска просташките си забележки. Беше много трудно да му се поклониш след такъв момент, защото Леополд познаваше графа от пелени. Наложил си обаче да попита спокойно:

— Какво става с поръчката за написване на опера, която ни предложиха от Венеция? Имаме ли разрешение да я приемем?

— Не.

— Защо? — Леополд бе смаян, а Волфганг се усмихна горчиво.

— Съжалявам — рече Карл Арко, който очевидно съвсем не съжаляваше, — но негова светлост няма навика да излага съображенията си.

— Архиепископ Шратенбах винаги ни е разрешавал.

— Обърнете се към него.

— Вие се подигравате.

— Както вашият син, Моцарт. Той винаги се държи така.

Бе почти невъзможно да останеш любезен след всичко това, но Леополд положи усилия. Рече:

— Граф Арко, ние естествено искаме да угодим на негова светлост, ала трябва да признаете, че най-хубавата музика е тази, която сам композиторът предпочита.

Граф Арко снизходително се усмихна:

— Забравете за Венеция. Негова светлост се готви през идните месеци да организира много повече банкети, за които ще му трябват доста дивертименти и серенади.

Въпреки това, когато наскоро Баварският курфюрст поиска Волфганг да напише опера, архиепископът даде разрешение. Леополд научи, че Колоредо отстъпил, защото се боял да не обиди силния си съсед.

Волфганг с облекчение посрещна възможността да се отърве от Залцбург, затова не зададе никакви въпроси, а започна работа над музиката веднага щом пристигна текстът. И този път никой не взе мнението му за либретото, понеже „Мнимата градинарка“ бе избрал самият курфюрст.

„Мнимата градинарка“ разказваше за една благородничка, която в желанието си да отмъсти на своя мъж и да си възвърне любовта му се престорва на градинарка и става обект на упоритото му ухажване. Две други двойки с различно социално положение също участвуват в подобни ситуации и романтични усложнения. Но накрая всеки се свързва с когото трябва — нещо характерно за операта-буфа.

Волфганг смяташе либретото за объркано и глупаво, но то същевременно третираше несподелена любов, а това допаднаше на сегашното му настроение. И трябваше да го изрази в музиката. Да не си мислят, че ще създаде тази опера само за тяхно удоволствие! Написа любовните арии с нежност и известно кокетство и музиката му стана скъпа. Завърши партитурата тъкмо пред пристигането им с татко в Мюнхен. Не изчака да чуе певците, както бе правил досега. „Да се справят сами — каза си той, — в живота така често се случва да разчиташ на собствените си сили.“

Леополд със задоволство следеше гладкото протичане на репетициите. А и музиката му харесваше много. Увертюрата бе лека и очарователна, написана с пълно професионално майсторство. Първата от съществените арии бе добре изградена и звучеше чудесно. Игривите нотки в партията на слугинята подчертаваха с ефектен музикален контраст колко страда господарката ѝ.

Басът отговаряше на дразнещата го слугиня със забавна смесица от немски, италиански, френски и английски. Леополд хареса драматичния хумор на тази ария, макар либретото да не беше нито драматично, нито забавно.

Музиката, в която Волфганг облече партията на тенора, разкриващ несподеляната си любов, имаше елементи, несрещани от Леополд в оперите на сина му дотогава. Тази музика съчетаваше величественост с патос и беше много трогателна.

А дуетът на помирението предизвика сълзи в очите му. Лиризмът на мелодията затрогваше. Съвършенството ѝ го караше да изпитва благоговение.

Когато завърши генералната репетиция, Леополд мълчаливо прегърна Волфганг.

След двукратното отлагане на премиерата, макар операта да беше готова, Волфганг започна да се притеснява. Татко се надяваше, че курфюрстът много ще хареса „Мнимата градинарка“ и ще му предложи служба при себе си, но той отсъствуваше от Мюнхен. Най-различни причини се изтъкваха за отлагането: Максимилиан бил на лов; бил някъде с дипломатическа мисия; не одобрявал партитурата; очаквал пристигането на архиепископ Колоредо, за да присъствува и той на премиерата.

Най-сетне Максимилиан, като разбра, че Колоредо няма намерение да дойде на премиерата, се завърна в Мюнхен. И на следната вечер бе представена „Мнимата градинарка“ в отсъствието на Колоредо.

Театърът беше пълен. Най-големите арии получиха дълги аплодисменти, а когато операта свърши, виковете „Браво, Моцарт!“ бяха още по-силни.

По-късно, на приема, курфюрстът дойде при тях и каза:

— Ние сме стари познати. Слушах изпълнение на младежа, когато беше съвсем малък. Всъщност два пъти съм го слушал. Господин Моцарт, познавате ли се с театралния ми директор граф фон Цайл?

— Да, имахме честта да се запознаем с негово сиятелство при предишните ни посещения. — Леополд бе чувал, че фон Цайл има

голямо влияние.

Графът, застанал почтително до господаря си, леко кимна и каза:
— Операта на сина ви е интересна.

Волфганг се запита дали фон Цайл говори искрено, или му прави комплимент.

Леополд рече:

— Ваше сиятелство, щастливи сме, че харесвате операта.

— Тя надмина очакванията. На колко години е синът ви? На осемнадесет?

— Деветнадесет. Навършва ги след няколко дена. Волфганг с радост ще покаже на негова светлост някои от другите си композиции — дивертименти, симфонии.

Курфюрстът отбеляза:

— Календарът ми е твърде запълнен в момента.

— Ще почакаме — отвърна с готовност Леополд. Курфюрстът като че се замисли дълбоко, но Волфганг си спомни как през цялото време, докато публиката викаше „Браво, Моцарт!“, този управник се тъпчеше с енфие и си секнеше носа. Помисли си: „Курфюрстът няма представа какви са истинските ми възможности. Никой няма представа, дори баща ми.“

Курфюрстът рече:

— Както знаете, аз обичам музиката, но предоставям тези въпроси на граф фон Цайл.

И се оттегли, заявявайки, че го чака напрегната седмица. Трябвало да си легне навреме, тъй като утре му предстоял цял ден лов. Когато валеше, той се занимаваше с любов, но през сухите дни ловът бе чудесно развлечение, а времето сега беше необичайно сухо и топло за януари и навярно щеше да се задържи такова и през другата седмица. Свежият въздух, възбудата го накараха да се почувствува отново млад, не четиридесет и седем годишен; той не обичаше да се преуморява, харесваше му само умората след прекарания на открито ден. Поръчвайки операта, граф фон Цайл искаше с това да го развлече, но курфюрстът се върна в Мюнхен само защото предполагаше, че Колоредо ще присъствува, което налагаше от галантност и неговото присъствие. Самата опера бе за него неприятно задължение.

Татко скри почудата си от оттеглянето на курфюрста и каза:

— Граф фон Цайл, синът ми е добър композитор, както разбрахте; можете да разчитате на него, когато се наложи.

— Той още ли е на служба при архиепископа?

Татко вдигна рамене:

— Така се води, господине, но това може да се промени.

Волфганг се обади:

— Уверявам ви, господине, че мога да напиша каквото пожелаете.

— Имаме си капелмайстор и композитор — господин Михл.

„Който, както казват, върши почти само едно: обучава певци — рече си татко, — а това е кучешки живот.“ И каза гласно:

— Волфганг може да му помага.

— Тук концертите и без това са твърде много.

Волфганг отново се намеси:

— Ще внимавам в това отношение. — Знаеше, че татко иска той да го каже, макар да не беше по вкуса на младежа да изразява подобна мисъл.

Граф фон Цайл заяви:

— Без съмнение ще харесаме и останалата ви музика. Само че няма кой да я чуе. Дворът напуска за известно време Мюнхен. Съжалявам, но нямаме вакантна длъжност в момента.

— А по-късно? — попита татко.

— Не мога да ви кажа нищо определено. Ще получите обаче петдесет гулдена за операта.

Колоредо пристигна в Мюнхен един ден след премиерата на „Мнимата градинарка“. Леополд и Волфганг бяха убедени, че го е направил нарочно, за да не присъствува на представлението. Операта бе дадена още две вечери, но нито веднъж на нея не отиде архиепископът, въпреки че остана в Мюнхен. Неочаквано курфюрстът се върна да приветствува бележития си гост и нареди музикантите му да изнесат концерт в двореца в чест на архиепископа.

Волфганг получи покана, но не като изпълнител, което обезпокои татко. Обаче след концерта — който според Леополд и Волфганг не беше на висота — прозвучаха възгласи от публиката: „Да свири Моцарт!“ Волфганг, подтикван от Леополд, стана прав да благодари за

това, екнаха още по-силни аплодисменти и викове „Браво!“. Курфюрстът, седнал до Колоредо, пошушна на граф фон Цайл и графът направи знак на Леополд да дойде при тях.

Графът каза:

— Негова светлост курфюрстът ще бъде доволен, ако синът ви свири.

Волфганг изпълни на клавесина една своя соната и бе поздравен от курфюрста за хубавото си изпълнение.

Колоредо нищо не рече, както забеляза Леополд; работодателят им дори не ги забелязваше. Чу курфюрста да казва: „Йероним, щастлив сте, задето имате на служба при вас толкова способно момче.“ А Колоредо като че се смути; само кимна и вдигна рамене.

Леополд все пак прецени, че ще бъде любезно от тяхна страна да отидат при Колоредо, но това не беше лесно, защото архиепископът бе заобиколен от благородници, които го обсипваха с ласкателства. После граф фон Цайл го дръпна настрана да не ги чуе архиепископът и рече:

— Изтъкнах пред негова светлост Колоредо какъв блестящ музикант има той в лицето на сина ви. Укрепих съвсем здраво положението ви, Моцарт. Сега до края на живота си не ще се раздели с вас.

Графът изрече това с тон на голяма възхвала, но Леополд се запита дали по този начин в Бавария не се отърват от нежеланите хора. И изведнъж той и Волфганг се видяха сами, защото всички последваха курфюрста и архиепископа към дворцовата зала за приеми.

Няколко дена по-късно Франц Йосиф Алберт, веселият и добродушен собственик на странноприемница „Черният орел“, където бяха отседнали Моцартови, предложи на Волфганг да се състезава на клавир с капитан Игнац фон Беке.

Волфганг искаше да откаже, не му харесваше идеята за клавирно състезание, но татко каза:

— Идеята е чудесна. Господин Алберт е страстен любител на музиката, приятел на мнозина от изтъкнатите музиканти в Бавария, които винаги отсядат тук, когато дойдат в Мюнхен; той се ползува с влияние сред тях.

— Това още не значи, че е способен да преценява качествата на изпълнителите.

— Не е там въпросът. Беке минава за най-добрия клавирен изпълнител в Германия. Ако покажеш колко по-добър си от него, а той е два пъти по-възрастен от теб, победата ще бъде голяма, при това много полезна.

Волфганг се съгласи, макар неохотно.

А когато видя инструмента, на който щяха да се състезават, изпита желание да се откаже. Клавирът на Алберт бе ново голямо пиано, не клавесин, както предполагаше Волфганг. Беше свирил на този инструмент само няколко пъти, откак преди години завърши заниманията си по пиано при Кристиан Бах в Лондон, но никога пред публика. И все пак не можеше да се откаже от хвърлената му ръкавица.

Алберт ги запозна и заяви, че Беке ще свири пръв като по-възрастен и е желателно да изпълни две свои композиции.

Волфганг забеляза, че противникът му е слаб човек на средна възраст с дълги пръсти, които шареха по клавишите с изумителна бързина. Според него композициите на Беке бяха ужасни, но публиката, както изглежда, ги харесваше, защото получиха шумни аплодисменти. А изпълнението на противника бе така бързо, сякаш по клавишите препускаше някакво развилняло се магаре. Темпото му беше неравно, бравурните пасажии подчертаваха самолюбие то му. Наричаха го капитан Беке, защото бе участвувал в Седемгодишната война, и Волфганг съжали, задето този човек не си е останал в армията.

Дойде редът на Волфганг. Като взе няколко акорда, той се убеди, че това е най-хубавото пиано, на което е свирил. И все пак му бе някак чуждо. Започна бавно, като наблягаше на точността в изпълнението, и постепенно достигна лекота, а тонът му придоби богата нюансировка.

Леополд имаше чувството, че синът му изглежда внушително с кафявия си кадифен костюм, белите копринени чорапи и грижливо напудрената перука. А ръцете му, щом свикнаха с новия инструмент, почнаха да се движат с обичайната си лекота. Синът му не бива да се подценява. Беше станал привлекателен момък, по-слабичък и по-дребен от връстниците си, но с хубави сини очи, бяла кожа, с която заслужава да се гордееш, и приятно изражение на лицето.

След като младежът изсвири две свои композиции, Алберт възкликна:

— Волфганг е истинско чудо! Той свири така добре, както капитан Беке, макар да е на половината от неговите години. Но със съвсем различен маниер.

Беке също поздравя Волфганг с думите:

— Притежавате чудесен тон.

Волфганг вдигна рамене. Беке беше свирил без вкус.

Господин Алберт заяви:

— Резултатът е равен!

— Да — потвърди Леополд. За него беше ясно, че Волфганг е нанесъл съкрушително поражение на Беке. Но защо синът му изглежда така унесен?

Волфганг се беше влюбил. Това пиано надминаваше всички досега. И докато тонът на пианото на Кристиан Бах не бе достатъчно чист, тук звукът наподобяваше кристал. Изпълнението според собствената му преценка обаче не бе тъй умело, както би трябвало да бъде, независимо от мнението на татко. Бе свирил на това пиано като на клавесин. Трябваше му повече практика.

Жадуваше да сподели това с татко, но татко беше разстроен. Получил известие от Колоредо, който нареждаше на Моцартови да тръгнат веднага за Залцбург, татко мърмореше ядосано:

— Колоредо става нетърпим.

— Какво иска той от мен? — попита Волфганг.

— Не зная. Разбирам само, че е нещо спешно.

Ерцхерцог Максимилиан, най-малкият син на Мария Терезия, пристигна в Залцбург на официално посещение няколко седмици по-късно, след като навести сестра си Мария Антоанета, наскоро коронована за кралица на Франция, и този повод бе ознаменуван с операта „Кралят-овчар“ от третия концертмайстор на архиепископ Колоредо — Волфганг Моцарт. Либретото описваше добротата на Александър Велики към една негова млада възлюбена и бе вече използвано от много композитори, но това се стори на Колоредо подходящ случай да ознаменува посещението на деветнадесетгодишния принц. Фактът, че либретото бе избрано в последния момент, че придворният композитор трябваше да напише

увертюра и четиринадесет арии за няколко седмици, никак не тревожеше архиепископа.

Полезно е за един музикант да бъде пришпорван, заяви той на ерцхерцога, когато последният се извини за внезапното си решение да посети Залцбург. Великодушният владетел, каза си той, е слаб владетел; далеч по-добре беше да прояви решителност. Колоредо се гордееше, че е похарчил толкова пари за тази опера, бе ангажирал и един кастрат в добавка към музикантите си. Не повиши заплатата на композитора, нито му даде подарък за написването на операта. Всичко, създадено от музикантите му, беше негова собственост.

„Кралят-овчар“ се хареса на ерцхерцог Максимилиан. След представлението той каза:

— Метастазео умее да направи занимателен всеки сюжет, музиката също бе подходяща, само че, според мен, малко прекалено нежна, не мислите ли?

— Музиката на Моцарт е винаги прекалено нежна — заяви Колоредо, — но в момента не разполагаме с по-добър композитор.

Граф Карл Арко се изправи пред него:

— Ваша светлост желае ли да говори с някого от музикантите? Те ви очакват.

Архиепископът погледна ерцхерцога, който рече:

— Кастратът беше много добър. Предайте му двадесет гулдена от мене.

— Смятам го за чест — отвърна Карл Арко. — Имате ли някакви други разпореждания, ваше височество?

— Никакви! — отсече ерцхерцог Максимилиан.

— Никакви, никакви — повтори и архиепископът. Като отвеждаше ерцхерцога до неговите покои, той наблюдаваше крадешком госта си — Максимилиан беше доста по-нисък и изглеждаше съвсем дете. Въпреки това се носеха слухове, че ерцхерцогът ще бъде ръкоположен за архиепископ или кардинал веднага щом навърши необходимата възраст. При тази възможност Колоредо си помисли с раздражение: „Не е толкова лесно да бъда гостоприемен домакин, както предполагат някои тукашни аристократи.“

Волфганг откри у себе си ново влечение. Веднага щом ерцхерцогът напусна Залцбург и Колоредо не се нуждаеше непосредствено от услугите на Волфганг, една свободна вечер вкъщи той попита татко:

— Защо не си купим пиано?

Татко отговори:

— Господин Алберт ми каза, че неговото пиано струва над двеста гулдена. Не можем да си позволим такова нещо.

— Аз пък не мога да си позволя да нямам. Скоро всички ще свирят на пиано.

— А цигулката?

Волфганг крачеше нагоре-надолу из концертния им салон, танцмайстерзал, сякаш за да избегне въпроса на татко, но татко не отстъпваше:

— Ти нямаш достатъчно вяра във възможностите си на цигулка. Ако се упражняваше на този инструмент със същия ентузиазъм и жар, както на клавесин, щеше да бъдеш първият цигулар в Европа.

— Ще ми вземеш ли пиано, ако се занимавам, както ти би желал, с цигулка?

— Не се мъчи да ме подкупваш! — рече възмутено татко.

Волфганг взе един от плодовете, които мама бе сложила на масата за тях, и повтори:

— Ако се упражнявам на цигулка толкова, колкото искаш ти, тогава ще ми вземеш ли пиано?

— Не е там работата. Би трябвало да го правиш с желание.

— О, разбира се. Ако в същото време се упражнявам и на пиано.

— Повече от тридесет години давам уроци по цигулка. И не съм имал ученик, който да свири с такава изразителност, такава нежност и такава безразличие.

Тонът на татко беше толкова огорчен, че Волфганг изпита угризения. И заяви:

— Ако купиш пиано, ще ти напиша концерт за цигулка. Дори два.

Татко не можа да възпре иронията си:

— Няма ли да се преумориш?

— Ще ги напиша къси и леки, за да може дори негова светлост да ги изпълни.

— Брависимо! Така той ще може да прозре твоята гениалност.

— Татко, непременно ще се опитам да последвам съвета ти. И ако малкият ми, простичък концерт за цигулка ти хареса, ще бъда много щастлив.

Леополд продължи да мърмори, че много ще се охарчи, но купи едно пиано „Шпет“ от Регенсбург — най-доброто, което можеше да се намери.

И Волфганг почна да се упражнява едновременно на пиано и цигулка. Той учеше и Нанерл на пиано и тя свикна с инструмента, както бе свикнала с клавесина. Братът и сестрата отново започнаха да свирят на четири ръце.

Една вечер, когато Волфганг нямаше търпение час по-скоро да се нахрани, защото много бързаше да изпълни на пианото дуета, току-що композиран за тях, мама каза, заинтригувана от ентузиазма му:

— Ако можеше, ти и мен би научил да свиря.

— Защо не? — рече неочаквано той.

— Не сме ли достатъчно музиканти вкъщи?

Леополд, възхитен от вареното телешко, което Тереза приготвяше така добре, погледна учудено, а мама вече по-меко добави:

— Исках да кажа, Леополд, че три таланта в едно семейство са съвсем достатъчни.

Нанерл се оплака:

— Моето едва ли би могло да се нарече талант през последните години.

Волфганг забеляза:

— Ти също би могла да бъдеш чудесна изпълнителка, ако се упражняваше повече, но когато някой почне да те ухажва, забравяш за музиката.

Ана Мария усети как гърлото ѝ се свива от болка. Нанерл бе почти на двадесет и четири години и при мисълта, че може да остане стара мома, дъхът ѝ секна. Тя каза:

— Всяко нещо с времето си. Да не се препираме. Нали сме добро семейство?

След няколко седмици татко поиска да знае какво става с цигулковия концерт, обещан му от Волфганг, и синът отговори:

— Не съм се спрял още на подходяща тема, но скоро ще я имам, и то такава, че да можем да я изпълним пред двора.

Татко като че се успокои при тези думи. Волфганг не му довери, че чете неговата „Школа за цигулка“, преди да почне композирането.

Тази школа беше като библия за него в детството му и татко също като от библия му даваше да учи избрани откъси, като не пропускаше да подчертава предимствата на упоритата работа. Сега младежът я четеше от кора до кора. Повечето от материала бе елементарен и все пак Волфганг съзнаваше, че в школата има неща, които съвсем не са обикновени инструкции по усъвършенстване на техниката.

Една основна идея бе силно подчертана в книгата — и последните части изобилствуваха със съпоставки, които я подкрепяха: — че цигуларят, дори ако е виртуоз, винаги трябва да се посвети всецяло на музиката. Когато децата похвалеха баща си, той възкликваше: „По дяволите! Аз не съм светец.“ „И все пак е напълно предан на цигулката“, помисли си Волфганг, това стигаше, за да бъде причислен към светците. Като свърши школата, синът вече гледаше на Леополд с още по-голямо уважение и това го окрили да започне първия си цигулков концерт.

Написа първата част — алегро модерато. Помнеше най-добрата цигулкова музика, която му бе известна — от Вивалди, Тартини, Бокерини и Нардини, — и пишеше в техния стил, живо и весело.

Във втората част, адажио, надделя собственият стил и Волфганг градеше самостоятелно мелодията — музика проста по строеж, но топла и звучна. Допаднаше му съдържаната емоционалност на темата. Тя приличаше на лек, приятен сън. И същевременно в нея звучеше умерено, но внушително танцова мелодия, под звуците на която той,

влюбен и изискано учтив, ухажваше знатна и красива дама като графиня Лютцов. Пишеше със страст, но страст умерена. И сърцето му преливаше от топлота.

След емоционалната втора част идваше третата — бравурно престо, идеал за виртуоз като Нардини, най-добрият цигулар за Волфганг, но това престо можеше да се изпълни и от Томас Линли, приятеля, когото той не беше забравил.

Мина месец от започването на цигулковия концерт и Волфганг показва завършената композиция на баща си, който рече:

— Произведението е звучно и напълно годно за изпълнение.

Волфганг се изненада и разочарова. Бе очаквал повече. Сигурно баща му не е доволен от концерта.

Всъщност Леополд хареса концерта, но ако окуражеше сина си твърде много. Волфганг можеше да се задоволи с постигнатото и да спре дотук — ще се отпусне, като не го подтикваш. Леополд добави:

— След като си усвоил вече формата, защо не напишеш друг такъв концерт? В тези топли дни Колоредо се интересува повече от лов, отколкото от музика. Напиши му един-два марша и серенада, ще е достатъчно за някой и друг месец, а в същото време ще можеш да се съсредоточиш върху истинската си работа.

Волфганг композира два марша и една серенада за архиепископа, после започна нов цигулков концерт. Но като го завърши, остана недоволен. Не беше по-сполучлив от първия.

В търсенето на нова тема той бродеше из града, вслушваше се във всички звуци, но нищо не можеше да го вдъхнови. На Домплац и Резиденцплац се тълпяха любопитни. По дебелиите им черни чорапи, плътни тъмни жилетки и груби високи обувки се познаваше, че са от провинцията и за тях Залцбург е невидан, чуден свят. Някои от селските момичета обаче бяха хубавички, те будеха у него копнежи. Барбара фон Мьолк бе на гости във Виена, единствените други жени, с които обичаше да разговаря — графините Лодрон и Лютцов, — бяха за през лятото в имененията си извън града.

Досега Волфганг се бе опитвал да не влага лични чувства в цигулковите си концерти, но като започна третия, изпита такъв хаос от емоции, че трябваше да внесе в него известен ред. Татко лежеше от лятна простуда и Тереза се грижеше за него; мама помагаше за прическата на Нанерл, защото дъщерята очакваше един важен

поклонник; в този миг Волфганг се чувствуваше самотен до отчаяние. И все пак в главата му звучеше една приятна мелодия. Никога не можеше да се противи на прекрасните мелодии. Внезапно и съвсем непринудено, щото това не можеше да се сметне за съзнателно действие, той посегна към перото и записа мелодията. Направи го съвсем грижливо, понеже тя отразяваше истинските му чувства. Волфганг пишеше с вдъхновение, съзнавайки, че досега е композирал в угода на другите, а сега с тази музика едва ли ще угоди някому.

Доволен бе, че татко не поиска да види втория концерт, макар че, от друга страна, тази липса на интерес у татко го гнетеше. Новият опус беше по-подходящ за баща му. Волфганг написа своя собствена музика.

Самотата го напусна, когато създаде първата част от третия си цигулков концерт със симфонична изразителност. Оркестърът доминираше в първите пасажи на алегрото. Това беше *негово чувство* без съмнение, работеше ден след ден в концертната зала у дома въпреки лятното слънце, напекло Ханибалплац, и смеха на децата, които играеха в двора зад къщата. С развитието на концерта в *G* той почна да си го представя като инструментален дует с татко — татко представляваше оркестърът, а сам той бе солистът. Придаде на оркестъра енергично, настойчиво, живо звучене, сякаш този оркестър отразяваше напълно характера на татко, и повечето време държеше солиста в подчинение. Завърши алегрото с мощен, тържествуващ финал на оркестъра.

Втората част разкриваше най-пълно личните чувства на композитора в сравнение с всичко, написано от него досега. Той имаше такава нужда, такава желание за физическа любов. Но тя не трябваше да бъде евтина, нито груба. Той не можеше и да плаче, да хленчи, да се вайка. Музиката му трябваше да отразява неговия идеал за любовта, не обичайната ѝ същност. Това адажио беше гласът на солиста, неговият собствен глас. Този глас трябваше да ликува. Любовта ликуваше. То беше всичко друго, но не и илюзия. Пишеше за любовта — такава, каквато си я представяше в мечтите. Сдържаността, която досега го бе възпирала, вече я нямаше. Чувствуваше сърцето си да тупти в нотите, които изписваше. Всички вкъщи имаха изричната забрана да го безпокоят, когато композира, но ако някой сега влезеше в стаята му, Волфганг нямаше да го усети. В него се бе насъбрала толкова музика,

че се чувствуваше способен да постигне всичко. И все пак трябва да подбира, да пречиства, да избистря. Да използва най-пълно цигулката — нейната звучност, грациозност, прочувственост.

Преписването на втората част той започна бавно, изхвърляйки всичко, което не се отнасяше към главната тема, и постепенно се откри музика с желаното от него изящество и чистота. Имаше и меланхолични, дори мрачни нотки в адажиото, но те бяха нетрайни, не можеха да бъдат трайни — животът така туптеше във Волфганг! Чудесни съзвучия се раждаха от само себе си, всяко на истинското си място. Нотите пееха, танцуваха. Волфганг се люлееше на стола си, докато създаваше тези ритми. По средата си втората част се изля в изящен менует, който той и графиня Лютцов биха танцували с безупречна, класическа грация и само с лека нотка на сериозност и тъга.

Третата част течеше бързо и жизнерадостно. Записа я като рондо и добави *алегро*, за да подчертае темпото; сега солистът и оркестърът бяха равностойни. Всеки от тях бе получил индивидуалната си изява и сега говореха едновременно. Волфганг долови, че това е музика, различна от досегашната. Обаче нищо не му даваше право да я продължава до безкрайност. Изведнъж той спря. Виждаше сякаш почудата, изписана на много лица; всеки концерт трябваше да достигне внушително кресчендо.

Но вече бе казал каквото искаше да каже. Изпълни мислено финалните пасажи, за да се увери в това, и възкликна негласно: „По дяволите, прав съм!“ Взря се в последната нота и избухна в смях. Концертът бе завършен.

Втурна се към столовата, където семейството се готвеше да вечеря, и помоли всички да чуят новия му концерт.

— Само няколко такта — увери ги той, — просто да чуете темата! — Хвана мама за ръка и затанцува с нея из стаята, като запя темата, макар да нямаше особено мнение за гласа си. Чувствувашесе замаян, възторжен, луд от щастие.

— Какво ти е? — попита мама. — Да не си се влюбил пак?

— Не, не, никога! — извика той. — Никога вече!

— До следващия път — обади се Нанерл. — Коя е сега любимата?

Той пламна, после се ухили и добави:

— Елате всички, трябва да чуете новия ми концерт, такава прекрасна музика!

Татко им направи знак да последват Волфганг в концертната зала, защото бе необичайно за него да се вълнува толкова за някаква композиция.

Татко разглеждаше партитурата на новия концерт, а през това време Волфганг каза:

— Ще изсвиря малък откъс от втората част, където темата е най-изразителна. — Беше пиян от възбуда и все пак, веднага щом докосна с лъка струните, засвири уверено и точно.

„Повишил е уменията си помисли татко зарадван, — защото редовно се упражнява!“ После музиката го завладя и той заслуша с възхищение, убеден, че нищо не може да надвиши тази мелодия. Третият цигулков концерт на сина му представляваше такъв скок в сравнение с другите два, че музиката му беше наистина божествена. Той каза:

— Прекрасно! Като слушам такава чудесна музика, на душата ми става по-леко. Тази година, Волфганг, си направил голям напредък.

— Прочете ли втория концерт? — попита Волфганг със съмнение.

— О, не, нито една нота — отвърна татко. Беше прегледал втория концерт, когато Волфганг бе в двореца, но не каза това на сина си, защото не искаше да го огорчава с разочарованието си. — Този концерт обаче е наистина хубав.

Мама също го хареса. Волфганг позна по това как се смееше тя.

Нанерл попита:

— Защо си го написал по този начин?

Той вдигна рамене. Беше наясно, само че някак не му се искаше да каже.

— Адажиото е много интимно. Като песен за някаква любов, която е могла да се осъществи, но е останала мечта.

Значи, Нанерл също е страдала. Той остро почувствува близостта с нея и въпреки това каза:

— Може ли човек да изрази невъзможното?

— Никой не знае границите на възможното. Особено ако е гений
— отбеляза татко.

Нанерл рече:

— Бих желала някой да напише такава музика за мен.

Волфганг отговори решително:

— Не съм я писал за никого. За никого, единствено за себе си. —

После изпита неловкост, че е доверил това.

Татко не го упрекна, както очакваше Волфганг, а само каза:

— Надявам се, че това е първият от много последващи концерти
за цигулка.

— Ще се постарая. — Нова тема се оформяше в главата му.

— Ще ми дадеш ли този нов концерт, Волфганг?

— Да го изсвириш?

— Да си го имам.

— Един момент, татко. — Волфганг взе партитурата от ръцете на
учудения си баща и написа на италиански под самия край: „Концерт за
цигулка от Волфганг Амадеус Моцарт, Залцбург, 12 септември 1775
година“, след което го върна на татко с усмивка.

Четвъртият цигулков концерт бе започнат незабавно. Волфганг избра тоналността ре-мажор, защото предишният концерт в тази тоналност не го бе задоволил, написа над първата част „алегро“ и заработи със страстно увлечение. Чувствуваше се изпълнен със сили. Възхищението на татко и мама от предишния концерт му бе доставило огромна радост. Нямаше друг композитор на света, комуто да завидва. Още си спомняше съвсем ясно възторга на мама, когато танцува с нея. Докато първата част на третия концерт за цигулка бе симфонична, тази беше танцова. Ритъмът го опияняваше, но дори когато съчиняваше толкова весела и искряща музика, не забравяше строгите закони на композицията.

Достигнал втората част, той реши да нарече тази творба „Страсбургски концерт“, защото използваше мелодия, популярна в този град. Присъщата му жизнерадост отново взе връх и той написа това анданте кантабиле като страстна, прочувствена любовна песен без никаква печал или излишна тържественост. Соловата партия на цигулката се превърна в превъзходна ария. И макар че мелодията продължи да прелива от чувство, той я написа в стил, както се изрази пред татко, „гладък като масло“.

Завърши композицията с рондо, което беше едновременно песен и танц. Пренебрегна обичайната практика да се наблегне на цигулковата виртуозност и отново завърши със спокоен финал.

Без да спира, Волфганг премина на петия си концерт за цигулка. Използува същата структура, като на току-що завършената си творба, но избра тоналност ла-мажор и тук съдържанието беше съвсем различно. Нека сега музиката говори сама за себе си. Създаваше партитурата с очевидна простота, съчетана с финес и проникновение. Тази творба стана най-нежният от всичките му цигулковы концерти, но притежаваше стегнатост като квартет от Йозеф Хайдн. И Волфганг си каза: „Светът може да е земен, но музика като тази е самата възвишеност.“

Даде на татко и двата концерта. Беше декември 1775 година, девет месеца след като обеща да напише цигулков концерт. Когато започна, цареше нежна, спокойна пролет, а сега беше сурова, мрачна зима; земята бе покрита с метър сняг, небето беше сиво и слънцето не се показваше с дни. Волфганг се чувствуваше съвсем забравен; през прозореца му не се виждаше дори самотно врабче да го развесели и стопли сърцето му. Изведнъж почувствува умора, потиснатост, празнота, нищо не можеше да го заинтересува. Беше достигнал до такива висини на вдъхновението, а сега се чувствуваше изчерпан. Боеше се, че татко може да не хареса петия му цигулков концерт, толкова различен от творбите, които му бяха известни, съвсем далеч от традиционната пищност на италианската музика.

Татко бе изумен. Този концерт в ла-мажор като че бе краен резултат на школата му за цигулка. И, както изглежда, написан с божествено вдъхновение. Но как да изрази с думи чувствата си?

Бяха в концертната зала — Волфганг твърде изтощен, за да сподели тази музика с външни хора — и всеки чакаше някой друг да заговори.

— Наистина! — възкликна най-сетне Леополд, неспособен да се въздържа повече. — Ти не ми каза, че си написал два концерта.

— Искаш да знаеш хронологичния им ред? Има ли някакво значение?

— Не можеш да ги сравняваш. Те са толкова различни.

— Аз ги написах, а ти си избери кой от тях ще изпълниш.

— Не си ги композирал с такава цел. Не се извинявай, моля те, няма да ти повярвам и не е необходимо. Концертите не са по силите ми, навярно и по твоите, макар да имаш добра практика.

— Аз ще мога да ги свиря. Харесват ли ти?

— Това съществено ли е?

Сега се прояви пък упоритостта на Волфганг. Той посегна да скъса партитурите на новите концерти, а татко не му позволи и го измери с очи, както се гледа луд, след което каза:

— Въпросът е дали Колоредо ще ги хареса?

— Спомняш си какво стана със симфониите.

— Помня. Но ако Брунети изпълни някой от тях, може архиепископът да остане доволен. Той обича да слуша Брунети и обожава цигулката, защото сам минава за цигулар.

— На теб харесват ли ти, татко?

— Кой може да каже, преди да ги е чул? Не бива да бъдем сантиментални. По дяволите! Трябва веднага да дам за преписване тези партитури, докато не си ги изгубил. Но под твое наблюдение, иначе ще се промъкнат сто грешки.

— Искаш Брунети да изпълни един от тях, макар че го ненавиждаш?

— Какво общо има това с цялата работа! Нашият пръв концертмайстор е любимият изпълнител на Колоредо и според мнението на архиепископа — най-добрият цигулар в Залцбург.

Колоредо се съгласи да чуе и двата концерта, когато Леополд го увери, че Волфганг ги е написал заради любовта на негова светлост към цигулката. Той помисли, че музикантът преувеличава, но наистина обичаше цигулката и бе любопитен да провери вкуса на младежа. Както предполагаше Леополд, Брунети избра четвъртия концерт, а Волфганг петия — третият бе твърде интимен. Брунети възнамеряваше да се изпълни и едно трио с участието на архиепископа, него и Волфганг.

Концертът се състоя в Конференцзал на резиденцията през януари 1776 година. Оставаха няколко дена до двадесетата годишнина на Волфганг и Леополд, който записваше грижливо такива събития, си помисли, че сега Колоредо ще трябва да признае сина му за равен с Брунети.

Бащата видя сред публиката мнозина приятели и покровители: Лютцови и Лодронови, фон Робинигови, фон Мьолкови, Баризанови, Шахтнер и Булингер, но беше решил да посвети цялото си внимание на музиката.

Програмата започна с триото по нареждане на архиепископа. Той стоеше отпред и даваше вид, че свири партията на първата цигулка, защото искаше да бъде пръв във всичко и защото никому не се разрешаваше да свири с гръб към него.

Антонио Брунети, мургав, привлекателен и строен — един от малцината музиканти, които Колоредо не превишаваше с ръста си, — стоеше зад него, но все пак наблизко, за да прикрива грешките му и да поведе триото, ако се наложеше. Беше аранжирал един кратък *каприз* от Нардини, за да може архиепископът да го изпълни, а Волфганг само акомпанираше.

Волфганг си мислеше, че е голямо нещастие, дето Колоредо си е въобразил, че може да свири на цигулка. Архиепископът докосваше струните с нокти вместо с пръсти, стържеше с лъка, налагаше темпо, каквото му хрумнеше в момента, и изобщо свиреше под всяка критика. Когато триото свърши — в последните пасажи водеше Брунети, а Колоредо, изгубил връзката, бе престанал да свири, — Брунети го аплодира шумно и извика: „Браво!“ Но Волфганг си каза, че ако архиепископът цели спасението на душата си, трябва да се откаже от подобни изяви.

Постара се обаче да се отнесе безпристрастно към изпълнението на четвъртия си концерт от Брунети. Първият концертмайстор, солист в Залцбург от преди раждането на Волфганг, умееше да свири прекрасно, когато пожелае. Но много често изпълнението му беше небрежно, въпреки че неговият маниер, макар обикновено наподобяващ този на старомодния Тартини, можеше да бъде съвсем приятен за слушане, с богат и силен тон. И Брунети започна добре. Изсвири alegrото с чудесно лирично чувство, в анданте кантабиле обаче прояви излишна емоционалност — започна да върти очи и да се поклаща, сякаш обхванат от много силна страст, свиреше твърде бавно и силно, а в рондото замазваше и бързаше прекалено.

Леополд пренебрегна всичко освен музиката. Съзнаваше грешките на Брунети, ала поне италианският маниер на изпълнителя бе изразителен. Харесваше му чистотата на мелодията и звучността на този цигулков концерт в ре-мажор. Музиката бе прекрасна, пълна с изящество и финес, и той бе удивен от зрелостта на композицията.

Но едва когато Волфганг изсвири петия си цигулков концерт в ла-мажор, Леополд разбра колко много е напреднал синът му. Това беше най-хубавата музика, композирана от Волфганг. Тя се отличаваше с емоционалност и най-тънки нюанси, несвойствени по-рано за Волфганг. И се убеди, че безпокойствата му за неговите евентуални грешки при изпълнението са били съвсем неоснователни. Всяка нота си беше на мястото, всеки пасаж — изсвирен чисто.

Леополд прецени и друго: че трудностите на концерта не проличават поради гладкото изпълнение на Волфганг — най-доброто възможно изпълнение, — докато при Брунети те изпъкваха съвсем ясно и въпреки това италианецът получи много повече аплодисменти.

Ето че Колоредо повика Брунети и Волфганг при себе си и нареди на първия си концертмайстор да изпълни втората част от концерта в ла-мажор, недоволен от начина, по който го бе изпълнил Волфганг. Огромната зала запази пълна тишина, докато Брунети свиреше адажиото.

Това разгневи Леополд, но когато Брунети свърши и Колоредо се приготви да направи преценка, успя да си наложи най-спокойното изражение и се присъедини към Волфганг, който трябваше да чака като някакъв небрежен ученик.

Колоредо попита:

— Господин Брунети, какво мислите за адажиото?

— Интересувате се от искреното ми и безпристрастно мнение, ваша светлост? — доуточни Брунети, което според Леополд означаваше, че запитаният се готви да изрече лъжа.

— Естествено, господин Брунети. Вие сте първият ни цигулар.

— Ваша светлост, свиря на цигулка от преди да се роди това момче.

— Не мислите ли, че адажиото бе твърде бавно?

— Твърде изкуствено, господине. Трябва да се преработи.

— Няма да е трудно, ваша светлост — невъзмутимо каза Леополд, макар в душата си да кипеше от гняв. — Волфганг ще бъде щастлив да напише наново тази част.

— Добре. Нека я направи по-лека и по-кратка.

Леополд добави:

— Но, ваша светлост, не бих искал произведението да се разваля.

Колоредо веднага се обърна към Волфганг:

— И вие ли сте на същото мнение?

Волфганг за изненада на баща си рече:

— Ще помисля по това, ваша светлост.

Сега Колоредо запита Брунети:

— Господине, а какво мислите за изпълнението на този момък?

Брунети, който бе напуснал Италия много отдавна, но с всяка година се чувствуваше все повече италианец, възкликна гръмко: *Passabilmente!*^[1] Но само за Залцбург, За Италия — не!

Колоредо отбеляза:

— Моцарт, такава музика не е по силите на сина ви.

— Простете, ваша светлост, но според мен той свири безупречно.

— Говорите така, защото не познавате италианския стил.

— Ваша светлост, три пъти сме били на турнета в Италия. Навсякъде Волфганг изтръгваше аплодисменти.

— Ние сме великодушен народ — намеси се Брунети, — затова понякога премълчаваме истинското си мнение.

— Напълно прав сте — потвърди Волфганг.

Брунети като че се смути.

— Казахте, че концертите ми са чудесни и въпреки това в тях нямало нищо необикновено.

Колоредо отсече:

— Това не е най-важното!

— А кое, ваша светлост? — любезно попита Волфганг.

— Стига оправдания! — заяви Колоредо с необичайна за него категоричност. — Най-добрите изпълнители и композитори цигулари са италианци. Няма нито един немец, който да е композирал музика за цигулка като Вивалди и Тартини или който да свири като Нардини, като Брунети. Почти нищо не знаете за цигулката. Трябва да отидете в Италия и там да се учите в консерватория.

Волфганг рече начаса:

— Можем ли да тръгнем за Италия още сега?

Колоредо се вбеси:

— В никакъв случай! Вие сте необходими тук!

Щом останаха сами, Волфганг прошепна на Леополд:

— Да се учудваме, че нашият велик мюфтия не разбира от музика, е все едно да се сърдим на някой глух, задето не чува.

[1] Сносно (ит.) — Б.пр. ↑

Докато Леополд продължаваше да се възхищава от феноменалната плодовитост, която прояви Волфганг, съчинявайки пет цигулкови концерта за девет месеца, а това намаляваше огорчението от критиката на Колоредо, синът вече бе обзет от нов творчески порив, поразил Леополд не по-малко.

С това Волфганг отвърщаше на Колоредовата надменност. Любовта му към пианото нарасна и той написа концерт във *B* за собствено удоволствие, а когато остана доволен, композира концерт в *F* за три пиана и го посвети на графиня Лодрон и двете ѝ дъщери. После, като не желаше графиня Лютцов да се чувства пренебрегната, съчини за нея един концерт в *C*.

По молба на семейство Хафнер написа серенада за сватбата на Елизабет Хафнер. Започната като камерно произведение, тази серенада придоби симфоничен характер с осем твърде разнообразни части, изразявайки радостите на брачния живот.

Волфганг чувствуваше болката на Нанерл, задето още не е омъжена и написа в чест на двадесет и петия ѝ рожден ден „Серенада-ноктюрно“. Тя така се зарадва на този подарък, че го целуна горещо, а той съчини и едно дивертименто, което се отличаваше с изключителна жизнерадост.

Графиня Лодрон, завидяла на Хафнерови за музиката, която той бе написал за тях, поиска дивертименто за предстоящия си бал и Волфганг написа две произведения за графинята — живи, очарователни, галантни.

Харесаха му толкова, че съчини още шест дивертименти за себе си и за удоволствие на приятелите, същата 1776 година.

Музиката, която композираше за Колоредо, беше съвсем различна. Всяка седмица трябваше да се представя на Карл Арко, който бе кратък и сух.

Един път Арко заяви:

— Негова светлост иска няколко химна, къси и леки — трябват му за катедралата. — Друг път главният иконом нареди: — Напишете

църковни сонати и една миса бревис за именния ден на архиепископа. — Понякога получаваше поръчки за забавна музика, както веднъж, когато Арко рече: — Негова светлост е поканил гости на вечеря. Очаква от вас серенада, но такава, която да се хареса и да не смуцава нито разговора, нито храносмилането на негова светлост.

Волфганг полагаше усилия, обаче вършеше всичко без душа и Леополд съзнаваше, че Колоредо е вампир, който смуче кръвта на сина му. Архиепископът поръчваше толкова музика въпреки безразличието към способностите на Волфганг! В края на годината Леополд пресметна, че синът му е композирал тридесет произведения за Колоредо през тези дванадесет месеца, без нито веднъж да му бъде повишена заплата, нито да получи един-единствен гулден в повече или дума на похвала, а приятелите и покровителите обсипаха Волфганг с подаръци за музиката, която бе написал за тях.

Ана Мария смяташе, че не бива да негодуват толкова срещу архиепископа. Една вечер през януари 1777 година, когато Леополд и Волфганг обмисляха как да се отърват от Колоредо и Залцбург, тя каза:

— Трябва да поканим гости.

— Защо? — попита Леополд отегчен, задето го прекъсват.

— За двадесет и първия рожден ден на Волфганг. — Тримата бяха в концертната зала у дома и Ана Мария се бе опитала да намери подходящ момент, в който Леополд ще бъде в добро настроение и ще я изслуша. Изчака Волфганг да покаже новата си композиция на Леополд, обикновено щастлив миг в живота на съпруга ѝ. — Това е много важен рожден ден. Синът ни става пълнолетен.

Леополд вдигна очи от арията, която Волфганг току-що му бе дал, и каза рязко:

— Волфганг пише хубава музика за кастрат и поради глупостта и скъперничеството на Колоредо няма кой да я изпълни в Залцбург.

Но една вечер в чест на сина им можеше да го примири със Залцбург. Тя добави:

— Можем да направим бал с маски. И двамата обичате да се маскирате.

— А кариерата му? Тук тя е просто в застой.

— Архиепископът ни осигури мир.

Волфганг рече:

— Великият ни мюфтия не обича да воюва.

— Каквито и да са били причините, не сме водили война.

— Мамо, тук не можеш да намериш нищо, което ти трябва, нито дори кастрат.

— И все пак живеем в мир, макар около нас да е неспокойно; носят се слухове за нова война между Франция и Англия за американските колонии. А Виена и Берлин се карат за Бавария. Имаме щастие, че сме в Залцбург. Не се знае на какво ще попаднем, ако заминем оттук.

— В град, където има театър, а следователно и опера. Сега, след като Колоредо закри придворния театър, изчезна и последната надежда за поставянето на опера тук.

— Ще ти липсват състезанията по стрелба, Волфганг.

Той се усмихна. В неделя следобед ходеше с приятелите си да стрелят по забавни цели с въздушна пушка.

— Обичаш увеселенията, маскарадите, харесва ти да бъдеш у графиня Лодрон и у графиня Лютцов.

— Ана Мария — намеси се неочаквано Леополд, — не бива да се приемат сериозно похвалите на графиня Лодрон и графиня Лютцов. Кой умен човек разчита на такова нещо?

Волфганг съвсем не придаваше голямо значение на комплиментите на тези дами, но просто му доставяше удоволствие да им ходи на гости. Той попита:

— Защо? Нали искрено харесват моята музика?

— Харесват я, разбира се. Колко неща написа за тях и почти винаги даром! Но тези светски дами напълно зависят от милостта на архиепископа. Затова, макар да те покровителствуват, не бива да възлагаш твърде големи надежди.

Влезе Нанерл с писмо от госпожица Жьоном, известна френска пианистка, пристигнала в Залцбург по покана на архиепископа.

Леополд прочете писмото на глас: госпожица Жьоном молеше маестро Моцарт да напише в нейна чест концерт за пиано. Поради големите разходи по време на пътуването и скромното възнаграждение, обещано ѝ от архиепископа, пишеше тя, щяла да може да плати за концерта само четиридесет гулдена. В Париж била слушала няколко произведения на маестро Моцарт и ги смятала за

напълно достойни за френския вкус, затова много желаела да изпълни негова творба.

— Мога да ѝ подаря този концерт — тутакси реши Волфганг, с което причини голямо огорчение на Леополд; той не се успокои даже когато синът поясни: — Това ще бъде приятелски жест. Тя може да ни бъде полезна в Париж.

— Глупости! — отсече Леополд. — Колоредо ѝ плаща, значи и тя може да плати на теб. Прекалено си импулсивен и щедър, все в твоя вреда.

— А какво ще стане с рождения ден? — попита Ана Мария.

— Ако го отпразнуваме вкъщи, няма да има особен ефект — отвърна Леополд. — Но стане ли това в двореца на нашия принц-архиепископ и знаменитата пианистка изпълни на приема твоя нов концерт, ще направим впечатление дори на самия Колоредо.

Трите концерта за пиано, които Волфганг бе написал дотогава, бяха един вид подготовка за поръчката на госпожица Жьоном. В продължение на цяла година той много свири на пиано и композира и бе разбрал, че гласът на този инструмент е способен еднакво добре да предаде и поетично настроение, и драматични чувства, при това с блестящо многообразие на цветовете и нюанси, както и дълбоко емоционално съдържание. Интересът на френската пианистка към неговата музика пробуди у Волфганг огромна енергия и вдъхна нови надежди. Той отново се убеди, че за него няма нищо невъзможно и изключваше всяка мисъл за евентуален неуспех. Нали сега композира не за дилетант: госпожица Жьоном беше една от най-добрите пианистки в Европа.

Волфганг работи неуморно над този концерт в ми бемол-мажор, забравил всичко на света, и го създаваше с красноречива съдържаност, изисканост и техническо съвършенство; звуците пееха, танцуваха и изразяваха тъкмо онова, което искаше да изрази авторът. Партията на солиста започваше още с началните тактове на първата част, сякаш Волфганг отправяше някому предизвикателство, и нататък вече солото и оркестърът вървяха успоредно, което допринасяше за още по-прекрасното звучене на всяка част.

След алегрото той написа андантино — трагично, но сдържано, без всякаква сантименталност. Пианото откликваше на всяко негово чувство. Волфганг обичаше инструмента от все сърце. Много неща на този свят бяха непонятни, противни, тягостни, но това не се отнасяше за пианото; той го галеше с нежна ръка и то му отвърщаше със същата ласка. Вливаше в него живот и пианото му се отплащаше със същото. Волфганг придаде на заключителните пасажи на андантиното лека печал без потиснатост, не можеше да понася мрачните чувства.

Последната част нарече рондо и прибави „престо“, определяйки темпото. Музиката звучеше вдъхновено и лирично, нежността преливаше към веселие, сякаш авторът искаше да каже: всички скърби са временни, а жизнерадостта и бодрият дух неизбежно надделяват. Волфганг дръзко тържествуваше пред лицето на врага. После написа вариации на същата тема; в тях имаше толкова женско кокетство — просто ехтеше кръшният смях на госпожица Жьоном. Финалът прозвуча властно, с уверена и твърда категоричност. Пианото се превърна за Волфганг в бог.

Госпожица Жьоном веднага хареса концерта. Когато наближи часът да го изпълни с камерния оркестър под диригентството на Брунети, тя познаваше произведението не по-зле от самия Волфганг.

Пианистката бе тъмнокоса дребна жена на средна възраст. Умението ѝ да се съсредоточава и блестящата ѝ техника правеха впечатление на Волфганг и той се надяваше, че тя ще изпълни концерта така, както го е замислил.

Огорчи го новината, че госпожица Жьоном ще свири в замъка Мирабел пред отбрана, специално поканена публика. Замъкът Мирабел спадаше към летните резиденции на архиепископа и обикновено там не се изнасяха концерти. После научи, че според Колоредо този замък най-добре представял бароковия стил в архитектурата на Залцбург, подходдал на френския вкус. Волфганг се поободри в деня на концерта — януари беше вече към края си, неделното утро се случи студено, но необикновено ясно. Снежните върхове на планините около Залцбург ослепително блестяха, облени от яркото слънце. Вгълбен в музиката, Волфганг рядко забелязваше природата, но сега тя стимулира настроението му. Замъкът Мирабел,

заобиколен от красив парк, се намираше от другата страна на Ханибалплац, съвсем наблизно, и когато тръгнаха за там, татко рече, че това е добро предзнаменование.

Мама се съгласи с него, а Нанерл каза, че би предпочела резиденцията — там е по-топло. Волфганг, който не обичаше да върви пеша, крачеше мълчаливо. Добре, че поне замъкът е близо. Паркът имаше околоръст две високи каменни огради; многото статуи в този парк напомниха на композитора за Версай.

Входът на самия замък бе направен от великолепен унтерсбергски мрамор, със същия мрамор бяха облицовани стълбите, парапетът и целият приземен етаж. Като се изкачваше по стълбите, Волфганг хвана сестра си за ръка, разнежен от миловидните дебелобузи купидони, които украсяваха натруфената балюстрада. В стремежа да превъзмогне вълнението си, той започна да брои стъпалата. Тринадесет, после площадка, единадесет...

— Да не мислиш, че са станали повече, откак беше тук миналото лято? — прекъсна го Нанерл.

— Нанерл, сага *sorella mia*^[1], какво бих правил без умните ти забележки?

— Не съм убедена, че им обръщаш особено внимание.

— Но ако и ти се вслушваше в съветите ми, днес щеше да свириш на мястото на Жьоном.

— И цяла сутрин да ми приглежда от страх? Не, благодаря, маестро.

— Имаш много хубава прическа.

Тя се усмихна:

— Така ме издокара Виктория Адлгасер.

— За концерта ли?

— Не, глупавичкият ми, за утринната меса.

И двамата се разсмяха: на Волфганг му олекна на душата.

— Моите почитания, прекрасна мадмоазел, синьорина, фройлайн! — каза той с поклон.

Когато седнаха най-отзад — само аристократите като Лодронови, Лютцови или Арко имаха право да заемат първите редове, — Волфганг се досети защо бе избрана за концерта тази зала: Колоредо е решил, че тя ще бъде най-подходяща за инструмента с тих звук; откъде да знае той, че пианото е много по-силно от клавесина? По своите размери

залата почти бе равна на Рицарската, но от мраморните ѝ стени и под лъхаше студ. Тя съвсем не подхождаше за мекия, топъл тембър на пианото и Волфганг съжали, че архиепископът е направил толкова погрешен избор.

Първият номер от програмата бе серенада, която се състоеше от три къси части, написана от Волфганг по искане на Колоредо. Дирижиращият Брунети отвратително се кривеше и това подразни Волфганг. Дори неговата собствена музика не можеше да му достави удоволствие. „Брунети осакатява не само музиката, но и самия мен“ — мислеше той.

Две големи печки бяха поставени отпред, за да топят Колоредо и музикантите, а в дъното на мраморната зала всички се свиваха от студ. Студ идеше от пода, пронизваше до кости. Последната част от серенадата — менует — прозвуча на Волфганг като погребален марш. Брунети, който подскачаше с цялото си тяло, дирижираше нескопосно както Лоли, само че още по-смешно.

Пианистката обаче накара Волфганг да забрави всичко. Тя обяви, че изпълнява този концерт в чест на маестро Волфганг Амадеус Моцарт, и още от първите акорди съсредоточи вниманието си върху чистотата на тона и яснотата на израза, без ни най-малко да се стреми да блесне със своето майсторство. Има чудесна лява ръка, помисли си Волфганг възхитен, но тя съвсем не парадираше с това, нито форсираше темпото, за да подчертае голямата си техника. Волфганг мислено свиреше заедно с нея. В бавната втора част госпожица Жьоном не пропусна нито един детайл; леко докосвайки клавишите, съдържайки удара, тя постигаше толкова блестящ звук, че Волфганг бе готов да я разцелува.

В последната част тя бе решителна и уверена в себе си, като същевременно изкусно даваше да се разбере колко нежност и лиричност се таи в тази музика.

Стоплен от изпълнението и, без да забелязва никого друго. Волфганг изтича към пианистката и възкликна:

— Всичко беше отлично! Фразировката, нюансите, темпото, настроението! Госпожице, бяхте несравнима!

— Съвсем вярно — чу той глас зад гърба си и с почуда откри, че се е обадил седящият наблизко архиепископ.

Той сведе по навик глава, но госпожица Жьоном направи небрежен поклон и каза:

— Благодарение на вас, маестро Моцарт. Ако съм доставила удоволствие на негова светлост, причина за това са красотата и очарованието на вашия концерт.

— За мене той не пише такава музика — избоботи Колоредо.

— Винаги съм на услугите на ваша светлост — рече Волфганг.

— Чудесно. Мога ли да взема за себе си този концерт?

— Ще го смятам за чест. Само че, ваша светлост, той е написан за пианистката-виртуоз.

— Тя няма да има нищо против. Нали, госпожице?

На лицето ѝ се изписа такова разочарование, че Колоредо изведнъж си спомни за добрите маниери.

— Не бих си позволил да отнема от една дама онова, което напълно е заслужила.

— Благодаря ви, ваша светлост, много сте любезен.

Колоредо се усмихна цинично, ала нищо не каза.

— Този чудесен концерт много допада на френския вкус — продължи госпожица Жьоном. — Той ще се ползува с голям успех в Париж.

— Несъмнено — сдържано отбеляза Колоредо.

— Ваша светлост, ще разкажа в Париж на каква висота е музиката в Залцбург. Това прави чест на великия му владетел.

Колоредо кимна доволен, протегна ѝ ръка за целувка и се упъти към трона си с почти благодушен вид.

— Това ли е любимото ви произведение? — попита госпожица Жьоном.

— Любимото ми произведение е онова, над което работя в момента.

— Ще допаднете на парижкия вкус.

— Убедих се, когато бях там като дете.

Тя си помисли: толкова е млад. И лесно се изчервява, навярно още не познава жените, макар да е на двайсет и една година. Но въпреки че не беше хубавец, светлите му коси, сините очи и необикновената му живост го правеха много привлекателен; би могъл да има голям успех сред дамите във френския двор.

— Колко жалко, че похабявате вашия талант в такова провинциално градче като Залцбург — каза тя. — Имате ли желание да отидете в Париж?

— Разбира се, госпожице!

— И какво ви пречи?

— На служба съм при архиепископа.

— Вие несъмнено бихте се харесали на парижката публика, умеете да предразполагате хората към себе си.

— В Париж имам добър приятел, барон Грим. Познавате ли го?

— Всички придворни познават барон Грим. Защо не се обърнете към него за съдействие?

Волфганг се замисли и в този миг госпожица Жьоном бе извикана — граф и графиня Лютцов даваха прием в нейна чест. Сега Волфганг си спомни, че тя направи един важен пропуск. Забрави да му плати.

Дошлият при него Леополд поиска да разбере как е станало това.

Но какво можеше да стори Волфганг? Графиня Лютцов не бе го поканила на приема. На излизане от мраморния замък Мирабел студът отново прониза Волфганг. Той погледна към крепостта Хохензалцбург, чийто комендант бе граф Лютцов. Тя сякаш бе на хвърлей камък от него, макар да се намираше всъщност на няколко километра. Нямахше слънце, тъмни облаци покриваха небето, започна да вали.

— В Залцбург вечно вали дъжд — възнегодува Волфганг. — Гласът на Залцбург — това е шумът на дъжда.

— Вярно — съгласи се татко. — Това дразни ли те, Волфганг?

— Не, не!

На татко му се щеше да похвали Волфганг. Но беше много развълнуван и не смееше да отвори уста, за да не изтърси нещо глупаво. Волфганг притежава необикновен стремеж да учи, да се усъвършенствува. Навярно това предопределяше впечатлението, че се е появил на света възрастен.

— Колоредо май остана доволен — каза Леополд.

— Навярно ще ни даде отпуск въпреки всичко.

— Моля ви само, не го ядосвайте! — възкликна мама. След седмица Волфганг получи по пощата двадесет гулдена — половината от сумата, която бе обещала госпожица Жьоном. Бе готов да се примири с това, но случайно узна, че самата пианистка е получила от

Колоредо сто гулдена. Татко го зарадва, като каза, че те на всяка цена трябва да поискат отпуск.

[1] Скъпа ми сестро (ит.). — Б.пр. ↑

Скоро Колоредо се съгласи да даде на Волфганг лична аудиенция. Татко искаше да го придружи, но Волфганг отказа:

— По-добре да се срещна с него насаме. Иначе ще си помисли, че се месиш в работите ми.

— Меся се? — обиди се татко. — И ти ли мислиш така?

— Аз — не. Но той може да го помисли.

Татко измърмори, че това е глупаво, но отстъпи, когато синът прие да предаде на архиепископа съставената от него молба да им се разреши отпуск за подобрене на материалното състояние. Тонът на молбата бе образец на кротост и смирение, тя не можеше да не убеди Колоредо, мислеше си татко. Волфганг обаче не беше толкова сигурен. Архиепископът по-скоро ще пусне само него — нали той в края на краищата е слуга наполовина, — но татко непременно искаше да замине със сина. Едно нещо учудваше Волфганг: защо Колоредо бе наредил да му занесе партитурата на концерта, написан за госпожица Жьоном?

Мъчеше го и настойчивото желание на татко да си сложи ордена на Златната шпора, връчен му от папа Клемент XIV. В Рим сега имаше нов папа и Волфганг се боеше да не разгневи с този орден Колоредо. Но Леополд си знаеше своето: като види ордена, Колоредо, присъствувал на церемонията по награждаването в Рим през 1770 година, ще си спомни с каква известност се е ползувал Волфганг в Италия. Затова синът склони глава и Леополд му надяна на шията златния кръст с червената копринена лента. За да прикрие ордена. Волфганг наметна пелерина; до резиденцията е близо, не си струваше да се взима карета, но кой знае на какви насмешки ще бъде подложен, ако срещне по улиците на Залцбург някой глупак, който забележи кръста.

Бе студен, ветровит мартенски ден и Волфганг здраво се загърна в пелерината. Каменните стени и подове на двореца отново го облъгнаха с хлад. Тези стени повече приличаха на крепостни, отколкото на дворцови, а железните пречки на прозорците напомняха

затвор. Дворецът сякаш го притисна с цялата си тежест — равнодушна, каменна грамада, не можеш я поклати.

Този път Волфганг нямаше настроение да брои стъпалата, както често правеше преди. Най-дългата стълба от всички, които бе виждал досега, днес му се стори безкрайна. Но тя беше безразлична към съдбата на неговата музика и като изкачваше стъпалата от червен мрамор, Волфганг се мъчеше да възпре тръпките си.

Тъй като Колоредо не го беше уведолил къде да чака, той влезе в Залата на карабинерите, разположена пред самите покои на архиепископа, където личната му стража дежуреше денонощно.

Волфганг често бе идвал тук и затова се учуди, когато някакъв помощник-камериер, едва ли по-високостоящ от лакей, му каза да се маха.

— Негова светлост ми е определил аудиенция обясни композиторът, но лакеят италианец, който презираше хората, ако не са благородници, и беше току-що пристигнал от Рим, където бе работил у един кардинал, отвърна:

— Нищо не знам. Никой не бива да влиза тук без разрешение на архиепископа.

— Аз съм Моцарт, музикантът — рече Волфганг, но лакеят вдигна рамене: музикантите той поставяше още по-ниско според социалната си стълбица; затова посочи на Волфганг вратата.

— Граф Арко тук ли е?

— Кой от двамата? — Лакеят явно се готвеше да повика началника на стражата, за да изгони нахалния младеж.

— Възрастният граф Арко. Граф Георг. Бащата. Камерхерът.

— Той идва тук рядко. Фактически се оттегли от служба. Ако искате, да извикам сина му.

— Не! — Няма да се унижава пред Карл Арко.

— Тогава си вървете. Иначе ще повикам стражата.

Разгневен, Волфганг заслиза обратно. Вървеше трудно — стълбата бе покрита с дъски, за да може архиепископът да се изкачва дотам С каляската си — привилегия само за него. И изведнъж, все още кипящ от гняв, чу тропот на копита по каменната настилка на двора и преди да успее да се отдръпне, конете вече стъпиха на дъските и почнаха да се изкачват нагоре. Изненадан по средата на стълбата, Волфганг не смееше да извика на кочияша: да се спрат възбудените

коне по такава стръмно нагорнище беше почти невъзможно, още повече че кочияшът ги бе засилил много, за да премине по-бързо трудното място.

Волфганг потърси спасение в една ниша, нямаше къде другаде да застане. В нея трудно можеше да се побере човек — тя бе създадена от архитекта за красота и разнообразие, не за удобство. Но ако останеше на стълбата, Волфганг рискуваше да си изцапа дрехите, да повреди ордена на Златната шпора или партитурата на концерта за пиано. Притисна се в нишата и едва не извика от болка — решетката от ковано желязо се впи в тялото му. Но сдържа вопъла и не помръдна от място дори когато конете, усетили чуждо присъствие, от страх покриха стълбата с изпражнения и урина. Уплашен, ала решил на всяка цена да запази присъствие на духа, Волфганг се измъкна от скривалището си и в своето смущение едва не настъпи една фъшкия. Само това ми липсва, с горчива ирония си помисли той. Чак в подножието на стълбата го догони камериерът, който извика:

— Негова светлост иска да ви види!

Архиепископът, заповядал на кочияша да спре каляската на горната площадка, впери очи във Волфганг и каза:

— Какво правите тук, Моцарт?

Волфганг не отвърна на погледа му, но избъбри:

— Обещахте ми аудиенция, ваша светлост. Ето бележката.

— Съвсем забравих — каза Колоредо.

Волфганг мълчеше.

— Ще ви приема, но първо да се преоблека.

— Дълго ли ще се бавите, ваша светлост?

Камериерът изпадна в ужас при тази дързост — музикантът явно си бе изгубил ума, — но Колоредо отвърна:

— Да не би да бързате?

— Не повече от вас, ваша светлост.

— Добре тогава. Чакайте.

Волфганг седна на един диван в преддверието на Залата на карабинерите. Искаше му се да стане и се поразтъпче, но му бяха заповядали да седи. Диванът бе много голям и висок; облегал на него, Волфганг не достигаше с краката си пода. Типично за Колоредо, помисли си с огорчение той, дори диваните са направени така, че на

тях хората с дребен ръст да се чувствуват още по-дребни, а високите да се радват на своето превъзходство.

Чакането продължи безкрайно дълго. Той не можеше дори да композира, както правеше в такива случаи — гняв и озлобление бушуваха в него. Най-после го извикаха. При появата на Карл Арко Волфганг се постара да се овладее и запази достойнство. Прекосиха мълчаливо Залата на карабинерите, Рицарската и Заседателната зала и Волфганг мечтаеше само за едно: никога вече да не стъпи тук. В чакалнята пред Залата за аудиенции — най-разкошната в двореца, затова там Колоредо най-често приемаше посетители — Арко се спря и попита:

— Защо бързате толкова?

Волфганг не отговори.

— И защо сте с пелерина? Може би криете нещо под нея?

— Студено ми е. Тук отоплението е слабо.

— Ще трябва да я свалите. Никому не е позволено да се явява в покоите на негова светлост в такъв вид.

— Уверявам ви, нямам опасно оръжие.

— Откъде да зная? Докато не свалите пелерината, няма да ви пусна при негова светлост.

Бавно и без да показва раздразнение, Волфганг сне пелерината.

Един миг Арко не каза нищо. После изведнъж се разсмя:

— С този камзол сте великолепен. А какъв е този кръст? Известно ви е, че само благородниците имат право да носят ордени в присъствието на негова светлост.

— Това не е орден, а папски благослов. Когато бях в Рим, Клемент XIV ме направи кавалер на ордена на Златната шпора. За моята музика.

— Кавалер на Златната шпора — подигравателно рече Арко. — И колко ви струваше това?

Гърлото на Волфганг пресъхна и той не можеше да продума.

— Пет гулдена? А имате ли разрешение да го носите? И колко платихте всъщност за него? — Като забеляза, че Волфганг едва-едва се съдържа да не избухне, Арко рече: — Успокойте се; може би искате енфие? Вземете една щипка. Или това не е позволено на един кавалер? — продължаваше да се присмива той.

— Помолих за аудиенция при негова светлост, а от забележките ви нямам нужда.

— Но моите съвети ще са ви само от полза.

— Каква връзка имат те с аудиенцията?

— Твърде сте млад, Моцарт; животът тепърва ще ви учи. Допускате ли, че единствената грижа на архиепископа е да мисли за вас?

— Не, разбира се. Какво всъщност искате да ми кажете, граф Арко?

— Негова светлост току-що научи, че император Йосиф II ще спре в Залцбург на път за Париж, където го очаква Луи XVI. Баварският курфюрст е тежко болен и се носят слухове, че Йосиф иска след смъртта му да завладее Бавария, затова се опитва да си осигури поддръжката на френския крал. Ако завземе Бавария, ще се окажем заобиколени отвсякъде от Австрийската империя. После той може да прояви желание да завладее и нас.

— Архиепископът обезпокоен ли е?

— А вие бихте ли искали да станем част от Хабсбургската империя?

„Да — помисли си Волфганг. — Йосиф II поне обича музиката.“ Но ако изразеше това гласно, щяха да го сметнат за предател. Ето защо, като се престори на опечален, той загрижено попита:

— И тогава негова светлост няма да бъде вече принц-архиепископ?

— Разбирате ли сега защо трябва да бъдете тактичен в разговора с негова светлост?

— Да, благодаря ви, графе! Може ли сега да вляза при него?

Арко заповяда на един лакей да въведе Моцарт в залата; Волфганг, пренебрегвайки лакея и прислужника, който стоеше до бюрото на архиепископа, се упъти право към Колоредо и му направи поклон.

Колоредо се учуди, но престана да пише — тъкмо съчиняваше писмо до Йосиф II, в което уверяваше императора, че ще сметне посещението му за чест, макар че всъщност мечтаеше да се избави от тази чест — и попита:

— Е, Моцарт, кажете какво желаете.

Независимо от причините, подбудили Арко, все пак Волфганг трябваше да се съобрази с неговите предупреждения; той разбираше, че е необходимо да се държи почтително, ала жаждата за свобода не допускаше подобни колебания, затова изрече твърдо:

— Помощ от вас, ваша светлост.

— За да композирате? — Колоредо се усмихна на собствената си шега, а ведно с него се усмихнаха и неговият прислужник, лакеят и граф Арко.

Само Волфганг остана сериозен.

— За да подобра своето положение, ваша светлост — каза той.
— Както е писано в молбата.

Колоредо взе молбата, но си помисли: „Какви ужасни маниери!“ Той не би се съгласил да даде на този нахалник аудиенция, ако не беше пристигането на Йосиф — ще трябва да се поръча за него някаква музика, тъй като хабсбургите имаха слабост към Моцартови, и императорът освен това минаваше за познавач в областта на музиката. Без да погледне молбата. Колоредо заповяда:

— Изложете вашия случай.

— Отнася се за отпуск, ваша светлост, моля ви да разгледате молбата. Доходът ми е малък. И не мога да живея само от заплатата си.

— Бяхте дете, когато ви назначих за концертмайстор, и сега сте още твърде млад.

— Ваша светлост, като дете аз печелех достатъчно пари. Едно концертно турне сега би ми помогнало да си осигуря необходимите средства.

— Донесохте ли нотите на концерта за пиано?

— Да, ваша светлост.

— Дайте ги!

Волфганг неохотно подаде партитурата на Колоредо.

— Какво значи това? Посветили сте го на госпожица Жьоном?

— Тя плати за него, ваша светлост.

— Но вие написахте концерта на служба при мен.

— Ваша светлост, длъжен съм да приема всяка поръчка. Не мога да бъда в тежест на баща си, трябва сам да си изкарвам прехраната.

— Композицията ви заслужава да бъде накъсана на парчета. — Колоредо даде вид, че се готви да скъса нотите и да ги хвърли в камината, и Волфганг в страха си се наведе напред, за да спре

Колоредо дори със сила, ако ще това да му коства живота — личността на принц-архиепископа се смяташе за неприкосновена.

Граф Арко му препречи пътя и прошепна:

— За бога, не го разгневявайте още повече.

Волфганг отстъпи назад, спомнил си изведнъж, че Колоредо, ако пожелае, може да го хвърли в тъмницата на крепостта Хохензалцбург, такава тясна, че в нея не можеш нито да седиш, нито да лежиш като хората и излизаш оттам гърбав, ако изобщо оцелееш.

Като се овладя с мъка, композиторът рече:

— Щом ваша светлост харесва моя концерт за пиано, с удоволствие ще напиша за вас един нов.

— А този няма ли да ми дадете?

— Ваша светлост, обещах го на госпожица Жьоном. Погледите им се срещнаха; Волфганг не отвърна очи и Колоредо очевидно реши да не настоява. „Скъпо ми струва тази победа“, помисли Волфганг, когато архиепископът му върна нотите и каза:

— Следния път не очаквайте от мене снизходителност.

Волфганг сякаш бе върнат към живота. Той стисна в ръка скъпата си партитура и в този миг се закле веднага да я отнесе за преписване, с риск дори да похарчи всички получени от госпожица Жьоном пари.

— Благодаря ви, ваша светлост!

— Много музиканти са готови да ми служат по-добре от вас, Моцарт.

— Значи, не възразявате да ми дадете отпуск, ваша светлост?

— Заради музиката съвсем сте си загубили ума — презрително забеляза Колоредо.

— Ваша светлост, моля ви да разгледате молбата ми.

— Вече я разгледах.

— Но вие дори не я прочетохте! — възкликна Волфганг.

— И не трябва — високомерно рече Колоредо. — Зная за какво се говори в нея.

— Значи, ваша светлост, вие разрешавате...

— Разрешавам ви да подготвите банкетна музика за пристигането в Залцбург на негово величество Йосиф II.

— А може би и концерт за пиано, ваша светлост? — не се сдържа Волфганг.

— Кой ще го изпълни?

— Аз!

— Не! Липсва ви блясък в изпълнението. По-добре напишете няколко дивертименти — къси и без много заврънкулки. Предстои да обсъдим много неща с императора и музиката не трябва да бъде твърде силна, за да не ни смуцава.

— Значи, аз и баща ми можем да получим отпуск, ваша светлост? — настояваше Волфганг.

— Вашият баща очевидно си въобразява, че е импресарио.

— Тази роля чудесно му се удаваше, когато пътувах с него на турнета, ваша светлост.

— Тогава вие бяхте дете. Рядко явление. По-сетне нещата се промениха. Вие лошо ми служите, но не мога да позволя на музикантите си да скитат по света като просяци.

— Ваша светлост, преди три години, когато ви молихме за позволение да посетим Виена, вие казахте да не разчитам тук на нищо и да си потърся щастието другаде.

— Вярно. Но въпреки това отпуск няма да ви дам. — Без да прочете молбата, Колоредо я остави настрана. — И друг път не идвайте при мене с този кръст на шията. Не сте благородник и най-снизходителният римски папа няма да успее да ви направи такъв.

Двете дивертименти, написани от Волфганг за Йосиф II, изобщо не бяха изпълнени. Императорът пристигна в Залцбург инкогнито, затова не бяха дадени никакви приеми, а следователно нямаше и музика. Не поканиха Волфганг на закрития прием в чест на императора и той се засегна; гости на приема бяха само благородниците. Много се говореше за това дали императорът наистина се готви да завземе Бавария и Залцбург, но понеже нищо не се случи, постепенно вниманието се измести другаде.

С идването на лятото въпроси от първостепенна важност станаха: кого Колоредо е поканил на лов, кого — на вечеря, какво е било менюто и кой е прекалил в пиенето. Голямо значение се придаваше също на състоянието на червата и подаграта на архиепископа, тъй като при изостряне на болестите му не страдаше само той. Вълнуваше града и поведението на Михаел Хайдн: като свиреше на орган по време на една тържествена меса с участието на самия архиепископ, той толкова пъти сгрещи, че нямаше съмнение — преди службата е обърнал цяло кило вино. Но на положението му като музикант това не се отрази и лека-полека разговорите стихнаха. После се разпространи мълвата за бременността на любовницата на Брунети и всички се питаха как ще се отнесе към този факт Колоредо; когато архиепископът предпочете да погледне и на това през пръсти, интересът към събитието намаля.

Дребнавостта на провинциалния мир гнетеше Волфганг, желанието да напусне града стана още по-силно. Една юлска вечер, както се хранеше, той заяви с несвойствена за него рязкост:

— Трябва да се откажа от служба при мюфтията — крачка много по-сериозна, отколкото молбата за отпуск, и Волфганг очакваше протест от страна на татко.

Но баща му, като помълча, рече:

— Твоите чувства са ми понятни; първо обаче трябва хубаво да обмислим всичко.

— Не мога повече да чакам. Мъчих се да проявявам търпение, но ти сам знаеш колко нетрайна е житейската слава.

— И все пак не можем да напуснем и двамата... от какво ще живеем тогава?

— Мога да поема още няколко урока — предложи Нанерл.

— Това ще помогне, но съвсем не ще реши въпроса — отвърна татко.

— Ще живеем по-икономично. Мога сама да готвя и шетам — рече мама.

— Всички проявяваме изключително благородство, но ще е по-добре да подходим към въпроса трезво и благоразумно — каза татко. Той съзнаваше: ако Волфганг остави службата при архиепископа, връщане назад няма.

Волфганг обаче упорствуваше. Той едва се сдържаше от гняв:

— Никога не ще успея да напиша тук опера. А съм оперен композитор и не мога да погребя таланта, с който милостивият и всеблаг бог е благоволил да ме надари. В мен съвсем не говори тщеславие, а просто ясно, както никога преди, съзнавам това.

— Вярно, но не бива и да се скита по света. Трябва всичко да се подготви. Ако успееш да се освободиш от мюфтията, а на мен той даде отпуск, ще ти потърсим такова място, където да можеш да развиваш таланта си, да изкарваш достатъчно пари за приличен живот и да си осигуриш солидно бъдеще.

— Чудесно! — възкликна Волфганг. — Хайде отново да се обърнем към архиепископа!

В гласа на сина звучеше толкова горчивина, че упорито потисканите спомени за годините на подчинение и раболепие в миг преляха в душата на Леополд. „Архиепископ Шратенбах, който минаваше за великодушен, всъщност можеше да се нарече така само в сравнение с Колоредо“ — помисли си той. За да отреже пътя за всякакво отстъпление. Леополд написа бързо молба за освобождаването на Волфганг. Ако приемат молбата, той ще замине със сина си и няма да го остави, докато Волфганг не намери подходящо кътче за своя гений.

Този път Моцартови подадоха молбата чрез граф Георг Арко, който както преди си оставаше разположен към тях.

Четири седмици не се получи отговор и Леополд и Волфганг започнаха да се безпокоят. Но на 28 август и двамата бяха уволнени.

Волфганг ликуваше, а Леополд бе потресен. Парите, спечелени по време на голямото турне из Европа, бяха похарчени и сега без мястото в Залцбург, където би могъл да се завърне в случай на неуспех. Леополд се оказа в пълна безизходица. Не можеше да повярва, че така леко се лишават от него след тридесет и седем годишна служба. И бе вече готов да моли Колоредо да го възвърне на мястото му, когато от архиепископа дойде следния указ:

„Негова светлост преразгледа първоначалното си решение и милостиво повелява на Леополд Моцарт, при условие, че той е готов безропотно да изпълнява задълженията си в капелата, да се върне на предишната длъжност без промяна на заплатата.“

Както се изясни, причината за това се криеше в неспособността на Фискети и Лоли да се справят със задълженията си. Капелата просто не можеше да мине без Леополд.

Но тук възникна ново усложнение. Леополд не се решаваше да пусне сина си сам.

— Няма да успееш да се спазаряваш за конете и нямаш представа как да решаваш трудностите, които възникват на всяка крачка, когато си на дълъг път — каза той.

И тогава Леополд трябваше да вземе едно от най-мъчителните решения в живота си: с Волфганг да замине Ана Мария.

Ана Мария не беше съгласна. Боеше се, че това пътуване до Мюнхен, Аугсбург, Манхайм и Париж ще бъде трудно и опасно; тя ще тъгува по близки и приятели, а и как ще се справи без Леополд?

Но мъжът и остана неумолим, той не виждаше друг изход.

Следните няколко седмици съвсем им опънаха нервите. Имаше толкова неща за уреждане и толкова опасения! Нанерл се държеше

така, сякаш навеки се разделяше с мама и Волфганг, а Леополд най-много се тревожеше от паричния въпрос. Парите за пътуването не достигаха, а да искат назаем, не му се щеше. Самата мисъл за подобна молба го хвърляше в ужас. Затова се трогна до дън душа, когато Шахтнер му зае петдесет, а Булингер — триста гулдена. Както преди, сто гулдена даде назаем Хагенауер, но това Леополд можеше да очаква; по-изненадващото беше, че свещеникът йезуит пожертвува за пътуването им всичките си спестявания.

Денят на заминаването бе 23 септември. Леополд смяташе така: като потеглят на разсъмване, Волфганг и Ана Мария да прекарат целия ден в път и на другия ден, ако всичко върви благополучно, да бъдат в Мюнхен. Нощта преди заминаването никой не спа. Леополд прибираще багажа; Ана Мария час по час тичаше до тоалетната от притеснение, Нанерл имаше силна мигрена, а Волфганг подбираще композициите, които да вземе със себе си, и не можеше да си намери място — толкова развълнуван беше.

Най-сетне Волфганг и Ана Мария се настаниха в наетата от Леополд карета и бащата грижливо провери дали багажът е добре поставен и завързан; непрестанно им даваше наставления, за да скрие тревогата си:

— Тръгвайте винаги раничко сутрин, иначе ще замръквате на път, а нощем пътуването е опасно; преди да потеглите, внимателно оглеждайте каретата, особено колелата. Ако няма по-голям дъжд, да се поливат с вода. И никому не разправяйте по странноприемниците кога ще пътувате и закъде. Помнете, първата ви грижа е да припечелвате пари, не забравяйте това. А ти, Волфганг, не зарязвай латинския и, ако потрѣбва, не отказвай да свириш на цигулка — ще ти дойде добре всяка добавъчна сума. В Мюнхен и Манхайм обичат музиката и в случай че успееш да се наредиш там, ще бъде чудесно, но помни: истинско състояние и име могат да се спечелят само в Париж, ала и разходите там са големи — колко пара отива за свещи, за дърва, за шивачи, за вино...

— Право казваш — прекъсна го Ана Мария, като сдържаше с мъка сълзите, — само смъртта не иска разноски, а и за нея пак трябва пари.

Покъртен от такъв изблик на отчаяние, Леополд искаше някак да утеши жена си, но в този момент Бимперл силно залая и заглуши

думите на прощаването. Каретата тръгна; всички се сдържаха с последни сили, за да не направят раздялата още по-болезнена.

Умореният, потиснат Леополд се качи в стаята си и се тръшна на леглото. Той мъжествено се бе държал до този миг, но изведнъж си спомни, че в залисията забрави да даде на сина си бащината благословия. Изтича до прозореца и искаше оттам да благослови Волфганг и жена си, ала бе закъснял — пътят, който водеше към градските врати, бе пуст. Дълго седя той така, без да мръдне. После чу Нанерл да плаче в съседната стая и отиде да я утеши. Прояви нежност и внимание, но тя не можа да се успокои и накрая трябваше да си легне. Легна си и той, ала въпреки умората и изтощението не успя да заспи. „Най-печалният ден в моя живот“ — помисли Леополд и прочете утринните молитви.

Волфганг ликуваше. В ушите му звучаха последните слова на татко: „Ако извоюваш положение в Париж, Манхайм или Мюнхен, ще бъда най-щастливият човек на света.“

Татко му каза и това: „Да се пътува е сериозно нещо, стреми се да не губиш нито минута“ — и повтори наставленията си на тема висока нравственост, предпазливост и икономии, а когато каретата потегли, закашля неудържимо. Сълзи нахлуха в очите на Волфганг, но той видя, че мама плаче. Трябваше да се покаже истински мъж, да разсее тъгата ѝ от раздялата, затова каза:

— Непременно ще ти хареса Мюнхен. „Мнимата градинарка“ намери там възторжен прием.

— Познавам града. И аз съм била там — отговори тя.

— Разбира се!

Глупаво е да се страхува. Нищо не можеше да охлади възторга му. Защото твърдо вярваше: сега ще постигне в музиката всичко, с чест ще защити всяко извоювано положение. Вън от Залцбург животът изглеждаше прекрасен.

ШЕСТА ЧАСТ
В ТЪРСЕНЕ НА УСПЕХА

Волфганг и Ана Мария пристигнаха в Мюнхен на другия ден и наеха стая в странноприемница „Черният орел“ на господин Алберт. Той радостно ги прие и като разбра, че Волфганг е напуснал службата при архиепископа, предсказа му голямо бъдеще в музикалния град Мюнхен.

Но когато на следното утро Волфганг потърси граф Цайл, оказа се, че директорът на театъра е отишъл с курфюрста на лов. Прояви упорство обаче, както бе обещал на татко, и след няколко дена бе приет от граф Цайл. Въпреки новината, че е свободен от ангажименти при Колоредо и е готов да служи в Мюнхен, графът не можа да му обещае аудиенция при курфюрста.

Волфганг разказа за този неуспех на приятеля си от мюнхенския оркестър Франц Вошитка и той се зае да помогне.

— Ще ти уредя аудиенция при Максимилиан — каза виолончелистът.

След още един ден те се упътиха към двореца на курфюрста, но Волфганг почна да се съмнява в разумността на подобна идея. Вошитка му обясни: аудиенцията ще бъде неофициална, за официална е твърде рано, едва девет часът сутринта, и Волфганг заподозря нещо нередно. Вошитка го въведе в мъничка стая, подобна на по-широк коридор, и каза на смаяния и притеснен Волфганг:

— В десет часа негова светлост ще мине оттук на път за черква, преди да се отпрати на лов.

— Да се обърна към него тогава? И тук?

— Какво по-добро? Тук няма да може да се изплъзне.

И макар да бяха минали няколко години от тяхната среща, курфюрстът веднага го позна, приближи и запита:

— Какво обичате?

Носеше костюм за лов, излъчваше здраве и приветливост, съвсем не приличаше на човек, който се готви да мре, или на владетел, чиято страна се намира в опасност; като коленичи пред него, Волфганг рече:

— Позволете, ваша светлост, да ви предложи услугите си.

— Окончателно ли напуснахте Залцбург?

— Завинаги.

— Какво се е случило? Скарахте се с архиепископа?

— Не, ваша светлост. Помолих за разрешение да направя турне, той отказа и се наложи да напусна службата. Отдавна възнамерявах да поискам освобождаването ми от длъжност, защото добре зная, че залцбургският двор не е за мен.

— Господи, какво нещо е младостта! А нима баща ви не е в Залцбург?

— Той е там, ваша светлост; смирено проси да ви поднеса неговите почитания и се надява, че ще ме вземете на служба при вас. Научих, че имате нужда от добър композитор.

— Твърде рано е за това. Трябва да пообиколите музикалния свят, да отидете в Италия, да натрупате опит.

— Ваша светлост, написах в Италия три опери; аз съм член и почетен капелмайстор на Болонската и Веронската академия, най-прочутите там музикални училища. Дипломите са тук, с мен. Бях удостоен и с милостта на папа Клемент XIV и падре Мартини, но единственото ми желание е да служа на вас.

Курфюрстът не обърна внимание на дипломите, които му подаваше Волфганг.

— А какво друго умеете да вършите? — измърмори той.

— Ваша светлост, поканете всички мюнхенски композитори или когото искате от Италия, Германия, Франция; готов съм да премеря сили с всекиго от тях.

— Предлагали ли сте другаде вашите услуги?

— Не, ваша светлост — с надежда изрече Волфганг. Курфюрстът замълча, сякаш се замисли, но като се сети, че закъснява за лов, изведнъж сурово отсече:

— Сега не е време да говорим за това.

— Ваша светлост, сам ще се убедите, че мога да служа на всеки европейски двор.

— Не се съмнявам, млади човече, само че нямам свободно място.

— Позволете ми да изпълня нещо пред вас.

— Вече съм ви слушал.

„Максимилиан няма представа на какво съм способен, помисли с обида Волфганг; не, тези владетели не можеш в нищо да убедиш, ако

сами не желаят да се убедят“, но рече гласно:

— Ваша светлост, ще се постарая да прославя двора ви. — Много съжалявам, но както вече казах... — Курфюрстът ядосано се отдалечи, задържането означаваше да закъснее за лов, понеже въпреки желанието си не можеше да пропусне месата. Свитата му го последва и Волфганг остана сам.

Веднага след месата курфюрстът и придворните му заминаха на лов и кога щяха да се върнат в Мюнхен, никой не знаеше. Отсъствуваха ли от града придворните, за концерт не можеше и да се мисли. Но едва Волфганг се съвзе от този удар, природната му жизнерадост отново възтържествува. Алберт измисли за него нов план как да остане в Мюнхен, макар мама да смяташе този план за неосъществим.

„На господин Алберт му хрумна много разумна идея — писа Волфганг на татко, — да намери десетина любители на музиката, всеки от които ще ми плаща по пет гулдена на месец за музикалните поръчки, които ще изпълнявам. Това прави шестстотин гулдена годишно и ако живея сам, ще мога да се препитавам с тази сума. Ще се постарая да бъда пестелив. Храната няма да ми струва скъпо — често ме канят на гости, а когато няма покана, господин Алберт с радост ми дава вечеря. Ям малко, е след вечерята хапвам някой плод и изпивам чашка вино. Парите за квартирата винаги ще успея да изкарам от уроци.

Татко, искам да остана в Мюнхен, защото тук дават опери. Дори когато дворът отсъствува, пак често има представления. Изпитвам такова силно желание да напиша опера, че едва се сдържам. Това е най-голямата ми страст, която ми носи радост. Обичам да слушам хората как говорят за някоя опера, да посещавам оперния театър, да чувам как оркестрантите настройват инструментите си — всичко това безкрайно ме вълнува.“

Волфганг не се съмняваше, че татко ще му разреши да остане, и с нетърпение чакаше отговор. Писмото скоро дойде.

„Уверен съм, че Алберт ти е добър приятел, но какви са тези твои бъдещи покровители? Любители на музиката или просто филантропи? Възможно е да успееш сам да се издържаш в Мюнхен, ала що за работа е това? Представям си как подобна новина ще разсмее архиепископа! По такъв начин ти можеш да работиш навсякъде, не само в Мюнхен. Не бива да се подценяваш и да се продаваш за толкова ниска цена. Няма нужда: още не сме стигнали до такава крайност. Трябва веднага да тръгнеш за Аугсбург, защото въпреки всички приятелски уверения и похвали напразно си пилееш времето и парите, а ресурсите ни скоро ще свършат.

Ваш любящ баща и съпруг.“

На другия ден Волфганг и Ана Мария потеглиха за Аугсбург.

Те не роптаеха, свикнали решаващата дума да принадлежи на Леополд. В стремежа да докаже послушанието си Волфганг напълно последва съвета на татко. Веднага щом пристигнаха в Аугсбург, той нае стаи в най-добрата странноприемница, посети любимия брат на татко — Франц Алоис, книговезец — и помоли да го представят на градоначалника Лангенмантел и на известния производител на клавирни инструменти Андреас Щайн.

Франц Алоис, който много години не ги беше виждал, се отнесе към Волфганг и Ана Мария като към най-почетни гости и с готовност се съгласи да изпълни всяка молба на Леополд. Жена му, Мария Виктория, добродушно весела и приветлива, и деветнадесетгодишната им дъщеря Мария Текла, която Волфганг наричаше Безл, ги приеха много топло.

Пълничката, кръглолика Безл беше олицетворение на млада, здрава жизненост и Волфганг изпита влечение към нея. Допадаха му дръзкия ѝ език и чувството ѝ за хумор. Безл му съобщи, че Аугсбург е лутерански град, макар самите те да са католици. Волфганг отвърна:

— Все едно, пак ще трябва да им целувам задниците.

И Безл гръмко се разсмя.

Измислиха си условен език, с който да осмиват безочливите и предвзетите аугсбургци, и дружбата с Безл приятно възбуждаше

Волфганг. С нея всичко беше просто, естествено: позволяваше да я погалиш и в отговор само се кискаше. Всичко вървеше леко, без всякакви усложнения; той съвсем не беше влюбен, но Безл му даваше онова, от което така се нуждаеше — женското кокетство; с нея бе забавно да провериш докъде ще ти позволи да стигнеш, да говориш най-ужасните неща, които тя изслушваше с невъзмутима усмивка. Чудесно се разбираха. Създадох си собствен свят, пълен с шеги, многозначителни погледи, мушкане с лакът и откровени признания и се чувствавах в този свят прекрасно. Беше им леко и весело заедно.

На другия ден след пристигането им Франц Алоис представи Волфганг на Якоб Лангенмантел. Волфганг му засвидетелствува от името на Леополд почитания, макар че градоначалникът съвсем не предизвика у него почтителни чувства — надут бюргер от знатен род, нисък и дебел, с прекалено напудрена бяла перука.

Лангенмантел, най-видният гражданин на Аугсбург, помнеше Леополд от младини и знаеше за славата на Волфганг. Нареди на Франц Алоис да почака в преддверието и помоли Волфганг да му изсвири нещо.

Волфганг се ядоса от пренебрежителното отношение на градоначалника към чичо му и при други обстоятелства щеше да откаже на Лангенмантел.

Но татко предупреждаваше, че с такива влиятелни хора трябва да бъдем любезни, затова Волфганг благодари на Франц Алоис, задето го запозна със сановника, и му предложи да не чака — никой не знаеше колко ще продължи концертът. Като изпълни няколко пиеси на клавесина на Лангенмантел. Волфганг се извини, че същия следобед имал посещение и при Андреас Щайн. Свиренето на младежа направи впечатление на градоначалника. Синът на Лангенмантел предложи услугите си да придружи Волфганг до дома на Щайн.

По пътя Волфганг помоли сина на градоначалника, набит младеж, с къса дебела шия и голяма като на баща си глава:

— Не казвайте на господин Щайн кой съм. Да видим дали ще открие виртуоза по изпълнението.

Младият Лангенмантел се съгласи.

— Чудесно ще бъде, ако го надхитрите. — Но като запознаваше Волфганг с Щайн, рече: — Имам чест да ви представя един клавирен виртуоз. — И гръмко се разсмя.

„Ех, че магаре“ — помисли си Моцарт.

— Аз съм само скромен ученик на господин Зигл от Мюнхен — каза той; — господин Зигл моли да ви поздравя от него.

Петдесетгодишният Андреас Щайн отвърна:

— Но вие приличате на господин Моцарт!

— Какво говорите! Казвам се Трацом. — „Трацом“ — беше „Моцарт“, само че отзад напред, и Волфганг се радваше на забавната измислица. — Мога ли да опитам някое от вашите пиана?

— Свирили ли сте някога на мои инструменти?

— Не!

— Тогава ще ви бъде трудничко. Инструментите ми не са съвсем обикновени.

— Обещавам да не повредя клавиатурата.

Щайн отвори вратата на склада, Волфганг веднага се втурна към едно пиано и засвири своя соната.

Младият Лангенмантел мълчеше, а Щайн се възхищаваше. „Ръцете на този пианист са мънички — мислеше той, — но движенията им са леки и изящни, а звукът поразява с нежността и в същото време със своята сила. И музиката е толкова поетична!“ Когато Волфганг свърши, Щайн го прегърна.

— Вие сте господин Моцарт! Как не се сетих веднага! Кой друг може да свири с такава изразителност!

— Това се дължи на вашето пиано. Никога не съм свирил на толкова прекрасен инструмент!

— Бихте ли пожелали да дадете концерт за видните граждани на Аугсбург? — предложи Лангенмантел.

— Както обичате.

— Елате утре у дома и ще обсъдим по-подробно това. Волфганг обсипа Щайн с въпроси. Пианото бе събудило у него буен възторг. Той писа на татко: „Искам да ти разкажа веднага за пианото на Щайн. Досега смятах за най-добри пиана марката «Шпет», но сега предпочитам «Щайн». Когато свириш форте, независимо дали отдръпваш, или оставяш пръстите си върху клавишите, звукът не вибрира, не се засилва или отслабва, нито затихва, а остава равен и неизменен. Щайн няма да продаде пианото за по-малко от триста гулдена, но пък трудът и майсторството, които влага в изработката на своите инструменти, са неоченими. Неговите пиана имат още едно

предимство пред другите — притежават модулатор. Това е много рядко нещо и надали дори един от сто майстори на пиана си прави труд да слага модулатор, но без такова приспособление не може да се избегне вибрацията или изкривяването на звука, а също и наличието на съзвук. Но когато натискаш клавишите на Щайново пиано, чукчетата, удряйки на свой ред струната, веднага се връщат обратно, дори ако продължаваш да натискаш клавишите. Изсвирих на такова пиано една моя соната и тя прозвуча превъзходно, всичко се лееше като масло.“

Волфганг ликуваше, изгаряше от нетърпение да свири и пред Лангенмантел — макар да бе неприятен, градоначалникът също имаше пиано „Щайн“, при това татко ще се радва на подобна проява. На другия ден отиде при градоначалника, но той му каза:

— Преди да взема решение за концерта, трябва да ви чуя.

Това не се хареса на Волфганг, ала трябваше да се държи любезно и с достойнство, затова отвърна:

— Както обичате.

— Елате утре. Пратете ми нотите на творбите, които искате да изпълните, и аз ще ги прегледам, за да преценя дали подходат за нашите любители на музиката; едва тогава ще можете да свирите с аугсбургския оркестър.

— Един вид проверка? — изуми се Моцарт.

— Искаме да видим дали ще се получи синхрон между вас и оркестъра. И облечете най-хубавите си дрехи.

Ана Мария убеди Волфганг да си сложи ордена на Златната шпора. Той направи това неохотно, спомнил си за насмешките на Карл Арко. Но с лъсната, блестяща на кръста му шпага — също като придворен — той сам се хареса.

Градоначалникът студено поздрави Волфганг и избъбри:

— Концертът няма да се състои. Видните граждани ме уведомиха, че не са толкова богати да платят на виртуоз като вас. — Но младият Лангенмантел настояваше: нека Волфганг свири с оркестъра, който той е събрал, и Волфганг отстъпи. Музикантите съпровождаха лошо, обаче Лангенмантел пожела да изтръгне похвала:

— Имаме добър оркестър, нали?

— Случвало ми се е да слушам и по-лоши — отговори Волфганг. „За радост рядко“ — помисли си той.

И изведнъж синът на градоначалника рече:

— Аз също бих искал да си купя такъв кръст. Колко платихте за вашия, Моцарт?

Волфганг не отговори.

— Ще ми го заемете ли? — насмешливо продължи Лангенмантел младши. Ще го покажа на златар да определи цената му. Един баварски талер навярно, а може и по-малко; може изобщо да не е златен, а меден.

Волфганг се вбеси, но отвърна с привидно спокойствие:

— Отново сгрешихте. Това е тенеке.

— Значи, съвсем не ще ми трябва вашата „шпора“, за да определя стойността ѝ?

— Разбира се. Вие си имате същата в главата.

— Кажете, вашето куче също ли носи такова украшение?

— Ами! Ненужните даваме на свинете. Мога ли да си получа шпагата?

Младият Лангенмантел пребледня, но заповяда на слугата си да я донесе.

Волфганг пое оръжието така, сякаш се готвеше да го употреби, напълно бе способен в този миг да убие с един удар присмелия му се градски първенец. Но си спомни, че не е благородник и не му е позволено да носи шпага — бездруго бе превишил правата си, като я бе сложил, и ако дръзнеше да я използва, щяха да го хвърлят в тъмница. Без да каже нищо повече, той я запаса. Но на вратата се обърна и рече на младия Лангенмантел:

— Вие сте свиня! Обикновена тлъста свиня! Сбогом!

След този случай Волфганг не желаше да остава повече в Аугсбург.

— Съжалявам, задето дойдох тук — каза той на господин Щайн, към когото се бе привързал. — Представете си, в родния град на баща ми да се държат така грубо с мен! Какъв смисъл има да се уреждат концерти за подобни глупци.

— Аугсбург ще се покрие с вечен позор, ако един от неговите най-талантливи чедра не изнесе тук концерт — отвърна Щайн. — Ще изтръгна необходимото извинение.

Той удържа думата си. Не само получи извинение от младия Лангенмантел, но дори се обърнаха към Волфганг с молба да изнесе два концерта — един за видните аугсбургци и друг за обикновените любители на музиката.

Волфганг се успокои, особено при мисълта, че ще може да прекара още известно време в компанията на Безл. Девојката го развежда из града няколко дена и двамата дружно се шегуваха с всичко и всички.

Концертът за видните граждани се състоя в Гешлехтерщубе. След концерта Волфганг получи само два дуката с извинението, че това било всичко, което можели да си позволят, и той се възмути.

Съвсем друг дух цареше на концерта, уреден от Щайн. Андреас нае концертната зала „Фугер“. Най-хубавата в Аугсбург, и определи входна такса един гулден, — като помоли Волфганг да си сложи папския орден. Този орден е голяма чест, уверяваше Щайн. Той навсякъде горещо рекламираше концерта и подбра първокласни музиканти, които да акомпанират на „кавалер Моцарт“.

Волфганг получи възторжени аплодисменти и остана доволен: платиха му деветдесет гулдена, но мама, която сега ръководеше техните работи, каза, че не бива да се радва чак толкова на този успех.

— Залага и оркестърът наистина нищо не ни костваха, но разходите пак не бяха малко. Аугсбург ни струва повече от двадесет и пет гулдена.

— Не е толкова лошо — забеляза Волфганг. — Значи, почти напълно сме покрили разноските си.

Да, но татко пожела да печелим, не да харчим пари.

— Нали ти сега си наглият ковчежник!

— Все някой трябва да бъде, Волфганг. Помни, бедността не е голяма добродетел.

— Затова се радвам, че заминаваме оттук. Знаеш ли, мамо, отново ми се ще да живея в град, където има двор.

Волфганг бе така нежен, че мама не можа повече да го мъмри. А той ненавиждаше споровете — от тях го заболяваше глава. Но когато си стягаха багажа да заминат за Манхайм. Ана Мария неведнъж съжали, дете синът ѝ е толкова непрактичен. Да твърдиш, че можеш да се справяш с всички несгоди на пътуването, е едно, а действително да можеш съвсем друго. Ана Мария въздъхна, защо не беше Леополд сега

с тях! Добре, че напомни на Волфганг, иначе той щеше да забрави дипломите си в Мюнхен.

На него му бе мъчно само, че ще се раздели с Безл. На сбогуване братовчедката така силно го стисна в прегръдките си, щото той се уплаши да не му счупи гръбнака. Добре, че никой не ги гледаше, моментът бе твърде интимен.

В Манхайм музика звучеше навсякъде. Моцартови пристигнаха в столицата на държавата и Волфганг нае стая в една странноприемница на Пфалцишер Хоф, близо до двореца на курфюрста и квартала, където живееха музикантите. На другия ден Данер, цигулар от прочутия манхаймски оркестър, го покани на репетиция — да ги чуе и оцени изпълнението им.

Мама остана недоволна от стаята — мансарда, тясна и студена. Тя силно бе измръзнала през дългото, уморително пътуване с каретата и сега не можеше да се стопли, затова Волфганг трябваше да я утешава: квартирата е само временна.

Той повтори татковите думи: „В Манхайм се намира най-музикалният двор в Германия, по своя вкус и авторитет той отстъпва само на парижкия. Курфюрстът харчи за музиката много повече пари, отколкото другите немски владетели, и оркестърът му се смята за най-добрия в Европа. Ако разумно използваш възможностите си ще получиш там място.“

Мама даде вид, че е съгласна с татко, хвърли още дърва в печката и каза, че ще се заеме с разопаковането на багажа, а той не трябвало да кара господин Данер да го чака.

На път за репетицията Волфганг веднага се сприятели с цигуларя струваше им се, че се познават от години. Репетицията още не бе започнала, музикантите очевидно чакаха Волфганг. Данер го запозна с всички според положението им. Изричаше техните имена, а Волфганг чувствуваше върху себе си изпитателните им погледи: Кристиан Канабих, капелмайстор и диригент на оркестъра, четиридесет и седем годишен, смятан за най-изтъкнатия музикант в Манхайм: абат Фоглер двадесет и девет годишен, заместник капелмайстор, придворен композитор, педагог, необикновено талантлив човек: Антон Раф, големият тенор, кариерата на когото клонеше към залез, беше вече над шестдесетгодишен; Йохан Вендлинг, известен в цяла Европа флейтист и въпреки своите петдесет и пет години все още привлекателен мъж; по-младият Фридрих Рам, изкусен обоист, и още неколцина, чиито

имена Волфганг не чу добре. Повечето музиканти — онези, които знаеха за него — бяха любезни и почитателни, но няколко души, очевидно нечували никога името му, го гледаха надменно и Волфганг си мислеше: „Почакайте, вие смятате, че като съм млад и дребен на ръст, не съм способен за нищо сериозно и зряло, но ще ви покажа.“

Оркестърът започна да репетира една оратория от Фоглер; музиката на заместник капелмайстора се стори на Волфганг високопарна. Обаче Фоглер беше любимец на курфюрста Карл Теодор. После прочутият Раф запя ария, при което така се превземаше, че Волфганг едва се сдържаше да не прихне. Но му хареса оркестърът и диригентството на Канабих. Такова изпълнение той чуваше за пръв път.

Как великолепно ще прозвучат, изпълнявани от този оркестър, симфониите му! Ако има на свое разположение оркестър с такива възможности, какви симфонии щеше да напише! Точно за такъв оркестър му се искаше да пише. Флейтистът Вендлинг и обоистът Рам се оказаха истински виртуози; те разкриха нови, неподозирани за Волфганг възможности на тези инструменти.

Дълбоко развълнуван, Волфганг каза на Канабих след репетицията:

— Създали сте най-добрия оркестър, който съм слушал.

— Благодаря, господин капелмайстор. Да чуя такава похвала от вас е голяма чест.

— А господата Вендлинг и Рам бяха великолепни.

— Но какво ще кажете за самата музика, Моцарт? — попита Фоглер.

Волфганг не искаше да си криви душата. Той замълча.

Фоглер се намръщи, но не настоя повече и тогава Канабих каза:

— Надявам се да ни ощастливите с изпълнение на ваша музика, господин капелмайстор.

Волфганг се поколеба.

— Този път не съм на концертно турне — отвърна той след кратко мълчание.

— Но аз съм чувал най-възторжени отзиви за вас като изпълнител — рече Раф.

Тенорът изведнъж му се стори искрен, прекрасен човек. А пееше така неестествено!

— Благодаря ви, господин Раф — отвърна Волфганг, — ще бъда щастлив да свиря пред вас. Но най-много ме интересува длъжността придворен композитор.

— Ние имаме вече няколко композитори, като смятаме Фоглер и мен — рече Канабих, но забелязал огорчението на Волфганг, добави: — Навярно ще може да се нареди нещо. Бездруго ни трябва още един оперен композитор. Всичко зависи от това дали ще успеете да убедите курфюрста. Мога да ви уредя аудиенция. Ще бъде по-добре обаче първо да свирите пред него. Бихте ли приели да изпълните концерт с нашия оркестър?

— Това е голяма чест за мен.

— Прекрасно! Заповядайте у мен на вечеря и ще обсъдим всички подробности.

На масата у Канабихови имаше много разговори, много музика, хубаво рейнско вино и вкусно телешко варено, но Волфганг особено хареса уменията на всички присъстващи приятно да се шегуват. Тук бе поканен и Вендлинг с жена му, чудесна певица, но Волфганг се чувствуваше най-добре в компанията на двете млади дъщери на Канабих — Роза и Лизел. Те настояха да им посвири, седнаха от двете му страни, а когато той изпълни своя соната за пиано, всяка от тях го целуна по бузата; после момичетата го помолиха да напише една соната и за тях — това ще бъде голяма чест, казаха те.

Лизел бе твърде малка, за да я приеме човек сериозно, но петнадесетгодишната Роза му се стори привлекателна и отлична за възрастта си пианистка. Волфганг обеща да напише за нея соната — когато тя предложи две целувки за награда.

Ана Мария рядко бе виждала сина си така щастлив. Очарован е от сърдечността на Канабихови, мислеше тя, но в дълбочината на душата си таеше съмнение — да не би да са толкова сърдечни, защото имат мома за женене?

Рам, който дойде, когато вечерята бе свършила, изказа възхищението си от композицията на Волфганг, а Волфганг, комуто така хареса кристалната чистота в изпълнението на обоиста, заяви непринудено:

— Ще ми бъде драго да напиша за вас концерт за обой.

Ана Мария се учуди. Волфганг неведнъж бе изтъквал, че не обича да пише за духови инструменти, защото не си струвало, а

Леополд държеше синът му никога да не пише нищо даром, пък ето сега той предлага на Рам концерт за обой като подарък. Стигаше Канабих да похвали музиката му и Волфганг веднага прие да изпълни концерт за пиано съвсем безплатно.

— Вие свирите така вдъхновено, господин капелмайстор — каза Канабих, — а също и с безупречна техника. Как така ви е изпуснал архиепископът?

— Той не ме уволни, аз сам помолих да бъда освободен.

— Дори и така да е, как е могъл да се лиши от такъв забележителен музикант?

— Беше ми казано, че сонатата, която току-що изпълних, е написана лошо.

— Каква нелепост! Кой глупак ви го каза?

— Негова светлост принц-архиепископът Колоредо.

— Никога не бих приел да композирам за духовни лица — възкликна Канабих, — те нищо не разбират от музика! Трябва да изпълните вашия концерт на тържеството в чест на курфюрста.

Концертът, посветен на Жьоном, предизвика буря от аплодисменти и се наложи Волфганг да изпълни на „бис“ една соната и една импровизация. Беше сигурен, че курфюрстът е останал доволен — Карл Теодор през всичкото време седеше почти до самото пиано.

След концерта Канабих прошепна на Волфганг:

— Сега е тъкмо времето за аудиенция — и го поведе към курфюрста, преди някой да успее да им попречи.

Диригентът доближи Карл Теодор и Волфганг едва не се усмихна. Те никак не си подхождаха. Канабих — висок, слаб, с хлътнала брадичка, а Карл Теодор — нисък и дебел, с тлъста, двойна гуша. Волфганг целуна ръка на курфюрста и владетелят каза:

— Навярно са минали към петнадесет години, откак идвахте тук преди.

— Да, ваша светлост, отдавна не бях имал честта да бъда във вашия град.

— Свирите много добре. Научих, че сте написали опера за Мюнхенския театър.

— Да, ваша светлост. Най-голямото ми желание е да напиша опера и за Манхайм и се надявам, че няма да ме забравите.

— Това може да се уреди. Склонен ли сте да давате уроци?

И макар Волфганг никак да не желал да обучава когото и да било, като си спомни думите на Канабих колко обичал Карл Теодор четирите си незаконородени деца, две от които свирели на клавир, отвърна:

— Да, в Залцбург давах уроци.

— Синът и най-голямата ми дъщеря свирят. Не е зле да понаблюдавате заниманията им.

— С най-голямо удоволствие.

На другия ден Канабих заведе Волфганг в двореца. Те вече се бяха сблизили много.

— Курфюрстът толкова обича децата си — рече Канабих, — че ако им харесате, навярно ще пожелае да ви остави тук. Но имайте предвид: сега техен учител по пиано е Фоглер, затова бъдете по-предпазлив в разговора. Фоглер е хитър човек, той успя да убеди курфюрста в своята гениалност.

Волфганг и децата се харесаха взаимно едва ли не от пръв поглед, на което Канабих много се зарадва; те толкова си допаднаха, сякаш Волфганг им беше връстник. А после изведнъж капелмайсторът се запита разумно ли е да поощрява интереса на дъщеря си Роза към Моцарт. Няма съмнение, той е много даровит младеж, но ще може ли да храни семейство? Волфганг е импулсивен, емоционален, твърде пряк за този свят, където най-добре виреят хитреците, интригантите, неискрените люде. Трябва ли да стига толкова далеч в родителските си опасения Волфганг и Роза просто се харесват; и все пак може би не е съвсем тактично да поощрява младежа да остане в Манхайм.

В стаята влезе Карл Теодор: курфюрстът искаше да разбере от господин Моцарт как свирят децата му на пиано.

— Добре свирят — отвърна Волфганг. — Но като се вземе предвид...

— Какво? Като се вземе предвид кой им преподава ли? Канабих многозначително го гледаше и Волфганг побърза да добави:

— О, не, ваша светлост. Учат ги добре.

— Обаче биха могли да свирят по-добре, така ли?

— Ваша светлост, аз свиря, откак съм проходил.

— Тогава би следвало да знаете в какво се състои трудността в обучението на децата.

— Зная, ваша светлост. Що се отнася до музиката, мога да изпълня всичко, което пожелаете. Мога да композирам, да свиря...

Карл Теодор го прекъсна:

— Колко дълго смятате да останете в нашия град?

— Докогато желае ваша светлост. Аз съм на ваше разположение.

— През зимата?

— Както обича ваша светлост.

— А какво мисли по този въпрос майка ви?

— Възнамерявахме да останем в Манхайм през зимата заради нея. Ваша светлост, не бих искал да подлагам майка си на негодите на пътуването през зимата, особено трудни за една възрастна жена.

— И тъй, оставате тук?

— Всичко зависи от волята на ваша светлост.

— Ще бъда благодарен, ако следите музикалните занятия на децата ми.

Не платиха на Волфганг за участието му в тържествения концерт; това го огорчи, но Канабих рече:

— Най-главното е, че предразположихте към себе си децата.

Капелмайсторът предложи да се отпразнува това благоприятно събитие и покани у дома си гости; веселиха се до късно и Волфганг остана много доволен.

На другия ден той писа на Леополд, че Карл Теодор се е отнесъл благосклонно към него; предаде също мамините и своите поздравления до татко по случай рождения му ден.

„Не умея да пиша стихове, не съм поет. Не умея да създавам светлина и сенки, не съм художник. Не умея с движения и жестове да изразявам своите мисли и чувства, не съм танцьор. Но мога да се обърна към теб с помощта на звуците, защото съм музикант. И утре, като отида на гости у Канабих, ще ознаменувам рождения ти ден, изпълнявайки в твоя чест на пианото една соната, написана специално за това събитие. А днес, мило татенце, мога да ти пожелаая това, което ти желая винаги: крепко здраве,

щастие, дълъг живот и толкова години да се наслаждаваш на музиката, колкото пожелаеш. Само господ знае колко те обичам и колко си ми скъп, затова смирено се надявам и ти да продължаваш да ме обичаш все така и снизходително да се отнасяш към моите грешки — волни и неволни — и към моите творби, които, ако рече бог, ще станат по-мъдри заедно с мен. Сто пъти ти целувам ръка и оставам твой най-покорен и предан син.“

Към писмото Волфганг приложи сонатата.

Подир десет дни от татко дойде пламенен отговор:

Дълбоко ме трогна твоето писмо и ако понякога те мъмря, моля те, не се обиждай, защото за нас с Нанерл в Залцбург единственото щастие са писмата от теб и мама.

Това, което пишеш за курфюрста, звучи обнадеждащо; иска ми се да вярвам, че той скоро ще вземе решение, защото приближават студовете и тогава мама не ще може да пътува.

Сонатата е чудесна и аз с голямо удоволствие я чух, изпълнена от Нанерл; и двамата бяхме много щастливи. Ако останеш учител на извънбрачните деца на Карл Теодор, съветвам те да не обръщаш внимание на поведението им. Позволени са им неща, които не са позволени на един музикант. И би било по-разумно за вас да се преместите в частна квартира, защото странноприемниците са много скъпи, а парите притежават свойството неусетно да се изплъзват от ръцете.

Прости ми за тези напътствия, но помни, че едва ли от хиляда души ще се намери един, който да ти остане верен приятел не от користи подбуди; да намериш такъв човек е все едно да откриеш някое от седемте чудеса на света. Ако не ми бяха присърце твоите интереси, нямаше да ти напомням за това.

Ваш тъгуващ баща и съпруг.

Волфганг се развълнува, като му наредиха да се яви в двореца, където му предстоеше да получи награда за изпълнението, и Канабих отиде с него. Случи се обаче онова, от което се боеше. Пари не дадоха: подариха му златен часовник.

— Самата верижка и гербовете струват навярно доста гулдени — рече Канабих.

— Бих предпочел пари. Имам вече пет часовника.

— Платиха ви щедро.

— Оценявам щедростта на покровителите си по часовниците, които ми подаряват. Трябва да добавя нови джобчета на всичките си костюми по джобче на всеки крачол, за да нося едновременно два часовника, когато свиря за някой благородник. Дано тогава поне престанат да ми ги подаряват.

— Има ли някакви новини от Карл Теодор?

— Никакви. Занимавам се с децата два пъти седмично, написах за тях вариации, и те като че ли ги харесват; имаме прекрасни отношения, но никой дори зъб не обелва за някакво заплащане.

— Трябва да се чака търпеливо.

— Не може ли някак да ми помогнете, господин капелмайстор?

— Аз съм поклонник на вашия талант, знаете това. Но такива неща не зависят от мен.

След известно време Волфганг съобщи на гувернантката, жена на средна възраст, с която поддържаше добри отношения, че не може да продължава занятията с децата, докато не се споразумеят с курфюрста за точните условия.

— Ще дойда идния понеделник, графиньо — каза той, — и ако въпросът още не е уреден, ще бъда принуден да замина за Париж.

Той не се готвеше да заминава, но в понеделник по време на занятията по пиано с дъщерята на курфюрста в стаята влезе Карл Теодор. Момичето изсвири докрай вариациите, написани за него от Волфганг, и Карл Теодор попита:

— Смятате ли, че тя ще може да ги научи?

— Ваша светлост, бих бил щастлив, ако имам възможност и за в бъдеще да ѝ показвам как да ги свири.

— Похвално; не ви ли се струва обаче, че вторият учител може по-скоро да навреди, отколкото да донесе полза?

— Всичко зависи от това какъв е учителят.

— Колко дълго можете да останете тук?

Волфганг въздъхна. Нима Карл Теодор вече е забравил разговора им? Но отвърна колкото можеше по-кратко:

— Колкото пожелае ваша светлост.

— Добре. Ще помисля по това.

Волфганг писа на татко: „Отидохме толкова далеч, че сега ми остава само едно — да чакам.“

Минаха няколко седмици в очакване. Карл Теодор вече не се появи на уроците. Изгаряйки от нетърпение и негодувание — това задържане им струваше скъпо, — Волфганг отиде на един концерт в двореца, за да срещне там Карл Теодор и да получи определен отговор, но курфюрстът избягна разговора. Композиторът се оплака на Канабих и той му отговори:

— Много съжалявам, Волфганг, но ми се струва, че напразно се стараете.

— Курфюрстът би могъл да ме уведоми за това по-навреме. — Той досега не би взел никакво решение, ако вие не го бяхте подтикнали към това.

— Аз да съм го подтикнал? Господин Канабих, толкова време търпеливо чаках отговор.

— Точно това му казах. — Значи, все пак сте разговаряли с него? — Опитах се да разговарям. И въпреки всичко се налага да почакате. Ще припечелвате от уроци.

Волфганг разказа на Вендлинг за поведението на курфюрста и флейтистът сърдито забеляза:

— Карл Теодор е глупак. Трябва да намерим начин да ви задържим тук.

Шест седмици след пристигането на Моцартови в Манхайм Вендлинг уреди преместването им в дома на дворцовия ковчезник Серариус.

Ана Мария си отдъхна. Бе намразила дори стълбите, които водеха към мансардата им в странноприемницата. Там по няколко дена не излизаше от къщи — изморяваше я изкачването на толкова стъпала. Освен това в стаята бе ужасно студено. Беше уговорила в странноприемницата печката да се пали сутрин, когато стават, и вечер преди лягане. Всяко зареждане с въглища струваше дванадесет крайцера. За икономия денем не поддържаха огъня и Ана Мария мръзнеше като куче. Понякога не можеше дори да пише писма — ръката ѝ съвсем вкочаняваше — и седеше, загърната в шуба, с

плъстени ботушки. „Това не е ли божие наказание“, питаше се тя. Друг път не помагаха и шубата, и ботушките, студът я пронизваше до кости, струваше ѝ се, че душата ѝ ще се отдели от тялото. А Волфганг не обръщаше внимание на студа, не му се налагаше да стои дълго в мансардата: губеше се ту в двореца, ту у Канабихови, ту у Вендлингови. Ана Мария не се оплакваше нито от болките в главата, нито от постоянната простуда. Не искаше да тревожи сина си. А и той не обичаше да му се оплакват. Майката се утешаваше с това, че новата стая все пак е далеч по-добра. Скриваше неразположението си и пишеше до дома само за хубавите неща.

„Слава богу, най-последно напуснахме странноприемницата; сега имаме прекрасна просторна стая с две чисти легла в дома на дворцовия ковчежник Серариус. Стаята е на партера, имаме и достатъчно свещи и въглища. Срещу това Волфганг дава на дъщерята на Серариус уроци по клавир.

Той обикновено се храни у Канабихови или у Вендлингови, а в знак на благодарност развлича Вендлингови и помага на Роза Канабих да усъвършенствува пианото. Освен това обучава по композиция един холандски офицер на име Де ла Потри, който му плаща четири гулдена за дванадесет урока. Не е много, но синът се надява да компенсира загубите, като напише три концерта за друг холандец — Де Жан, — богат любител флейтист. Де Жан му обеща двеста гулдена, ако тези концерти за флейта бъдат кратки, прости и леки за изпълнение. Запозна го с холандците Вендлинг, той се бе уговорил за всичко с тях и със Серариус. Раф, Канабих и Рам твърдят, че сред музикантите няма равен на Волфганг, те са във възторг от произведенията му. Много го търсят, просто не можем да се видим с него някои дни. Почти през цялото време стоя сама; на улицата е толкова влажно и студено, че не смея да излизам. Но тук ни е добре, макар че Волфганг е твърде зает и аз само моля бога да не се поболи.“

Мама не преувеличава, мислеше Волфганг. Той наистина ставаше при изгрев слънце и бързо се обличаше зад паравана, като внимаваше да не вдига шум, за да не събуди мама.

След закуската, която сам си приготвяше, той тръгваше за Вендлингови; там на негово разположение имаше стая с пиано, където в пълна самота се упражняваше до обед. После обядваше с Вендлингови, след което композираше в музикалната стая няколко часа без прекъсване. В три часа бързаше към странноприемницата на Майнцишер Хоф, за да учи Де ла Потри на композиция, в четири се връщаше у дома и даваше урок на госпожица Серариус, а в шест пристигаше у Канабихови, където на пианото вече го чакаше Роза. След вечерята у Канабихови някой музицираше. За писма — на татко и на Безл той пишеше често — оставаше време едва към полунощ.

Почти всички в Манхайм съчувстваха на Волфганг: Вендлинг каза, че Карл Теодор само затова не го е взел на служба, защото Фоглер, който обучаваше децата на курфюрста и имаше голямо влияние сред двора, се бои от съперника си и е говорил против него.

Но Волфганг се стремеше да не мисли за огорченията си, още повече че Роза много хареса сонатата, написана за нея, а Рам бе възхитен от концерта за обой. При това Вендлинг измисли нов план на действие. И Волфганг се втурна към къщи вече близо месец, откак живееха у Серариус, — за да посвети в този план мама.

— Рам и Вендлинг ми предлагат да замина с тях за Париж — каза той, — само аз, без тебе. Как гледаш на това, мамо?

Ана Мария съвсем не искаше да върви в Париж. Но ако сега се съгласи с него, кой знае какво ще измисли той следния път.

— А кой ще поеме грижите? — попита тя.

— Вендлинг. Той неведнъж е бил в Париж.

— А защо ще ходи там, щом Манхайм е рай за музикантите?

— През велики пости тук не изпълняват музика, но в Париж има голям глад за концерти.

— Вендлинг обаче е безбожник, пък и се гордее с това, че дъщеря му е била любовница на курфюрста, макар за Карл Теодор тя да не е първата, нито последната. На татко няма да му хареса, че прекарваш толкова време в компанията на един волнодумец.

— Ти знаеш, мамо, той е съвсем безобиден разсмя се Волфганг. — Наполовина французин, наполовина немец, малко циник, малко

идеалист. От любовта до омразата у него има само една крачка. Твърди, че на света няма нищо свято, а сам изпада в буен възторг от музиката; одобрява свободната любов, но е готов да убие всеки, който дръзне да докосне жена му. Мамо, откога си станала такава пуританка?

Нима можеше да му повери страховете си? Макар Волфганг веднага да открива у хората всичките им слабости, като се привърже към някого, готов е да му даде и последната си риза.

Забелязал, че мама изведнъж помрачня, Волфганг уплашено попита:

— Лошо ли ти е?

— От простудата е.

— Всъщност ти беше против това пътуване.

— Волфганг, още не умееш да се ориентираш правилно във всичко.

— Създението на човека до голяма степен зависи от обстоятелствата.

— Струва ми се, че си щастлив от сегашното си положение.

— Щастлив? — попита той и горчиво добави: — Щастието съществува само във въображението.

— Нима не ти харесва Роза Канабих?

— Тя казва, че е на петнадесет, но аз научих, че е едва тринадесетгодишна.

— А Безл? — Ана Мария съвсем не искаше да задава този въпрос, но вече беше късно и продължи: — Макар че ти е братовчедка.

Волфганг не отговори. Защо са тези разпитвания? Може Безл да е само плод на въображението му, отражение на неговото шеговито, насмешливо „аз“. Кой знае?

— Не ти ли се иска да се ожениш? — Ана Мария желаше той да се ожени, само че нито едно от тези две момичета не ѝ допадаше. Леополд се безпокоеше от непостоянството на сина, но Ана Мария вярваше, че щом си намери подходящо момиче, веднага ще улегне.

— Имам твърде много работа. Трябва да композирам, да се упражнявам, да изнасям концерти.

— Къде ще отседнете в Париж?

— Вендлинг знае. Той също е много добър приятел на барон Грим.

— Може би трябва да пиша за това на татко.

— Пиши му! Теб той по ще послуша.
Волфганг с благодарност целуна Ана Мария.

Докато чакаха отговор от Залцбург, научиха, че американците са пленили английската армия на Бъртоин край Саратога, и французите, уверени, че сега с помощта на американците ще могат да победят Великобритания, се готвели да подпишат договор за съюз с американските колонии и да почнат война против англичаните. По същото време баварският курфюрст Максимилиан умря от едра шарка и Карл Теодор побърза за Мюнхен — да предяви правата си за този престол; носеха се и слухове, че Австрия се готви да го нападне, а вероятно и Прусия. Всичко това, разбира се, засилваше безпокойството на Ана Мария, но Волфганг, който искаше час по-скоро да тръгне за Париж, уверяваше, че облаците скоро ще се разпръснат.

Татковият отговор бе адресиран до Волфганг.

„Бих предпочел да се установиш в Манхайм — пишеше той, — в Залцбург се говори, че Австрия може да подкрепи претенциите на Карл Теодор в Мюнхен и ако това се осъществи, музикалният живот в двора му ще стане още по-пълнен и богат. Освен това Манхайм е два пъти по-близо до Залцбург, отколкото Париж. Трябва да призная — макар да изминаха само няколко месеца, откак напуснахте Залцбург, те ми се сториха цял век. Но ако барон Грим наистина е добър приятел на Вендлинг, което е много вероятно, тъй като музикалната репутация на този флейтист е прекрасна, не бива да се изпуска такава възможност.

Не забравяй да се грижиш и за мама. Тя трябва спокойно да прекара у Серариус до настъпването на топлото време, когато ще може да пътува без всякакъв риск за здравето. Трябва също да й купиш хубава шуба, пък аз ще се погрижа тя да пътува до Мюнхен, а оттам до Залцбург с удобна, топла карета. И още — преди да се отправиш за Париж, дай композициите си на копист. В

Париж това ще струва много по-скъпо, а трябва да се научиш на икономии. Откак заминахте, дълговете ни нараснаха и ако не потърсиш в Париж доходна работа, положението ни ще стане трудно, дори отчайващо.“

Вендлинг прати Волфганг при най-евтиния копист, когото познаваше — Фридолин Вебер.

Композиторът се озова пред малка къщичка, стиснал в ръка няколко арии — нима можеше да повери на неизвестен копист любимите си произведения, без да знае предварително как работи този човек, — и размишляваше струва ли си да влиза. Жилището изглеждаше невзрачно: между камъните в градинката бе израсла трева, мрежата на оградата бе ръждива, желязното чукче на вратата — спукано. Но като си спомни настойчивата молба на татко да препишат музиката му в Манхайм, Волфганг преодоля своята нерешителност и почука. Почти веднага му отвори едно момиче.

То беше високо колкото него и той забеляза очите му — тъмни и хубави, правилните черти на лицето и острия нос. „Не е красавица — помисли си той, — но е много мила.“ Изглеждаше му на около тринадесет години.

Момичето не се учуди — посетители навярно идваха често у тях, а когато той каза: „Аз съм Моцарт. Мога ли да се видя с господин Вебер?“, то го въведе в скромно наредена гостна.

— Татко ще се зарадва — рече момичето. — Моля ви да почакате. Сега ще го извикам.

— Познавате ли ме, госпожице?

— Всички музиканти в Манхайм ви познават, господин Моцарт.

— Вие дъщеря ли сте на господин Вебер? — Харесваше му държането ѝ.

— Да, господин капелмайстор. Ние сме четири сестри. Аз съм Констанце.

— Обичате ли музиката?

— Всички я обичаме. Двете ми по-големи сестри пеят. Най-малката свири на клавир, а аз обичам да ги слушам — гордо заяви Констанце и напусна стаята.

Първа се появи госпожа Вебер, а зад нея останалите членове на семейството. Цецилия Вебер почтително, както подобава на именит

гост, приветствува Волфганг:

— Да се запознаем с такъв бележит музикант за нас е голяма чест.

На Волфганг изведнъж му се стори, че в цялата обстановка има нещо познато, въпреки че за пръв път стоеше в тази бедничка гостна, явно непринадлежаща на Веберови, пред една жена, заобиколена от четири момичета, сякаш тя беше капелмайстор в семейството. И в същото време Веберови съвсем не приличаха на повечето хора, с които се бе срещал досега: нито на императрицата и императора, нито на ерцхерцозите и ерцхерцогините, нито на кралете и кралиците, нито на принцовете и херцозите. Те нямаха нищо общо с папата, с принц-архиепископа, с Хасе, с Бах или с падре Мартини. Скоро ще навърши двадесет и две години, а някои хора и досега го смятат за дете, макар цял живот да бе прекарал сред възрастни и никога да не се бе смятал за дете, колкото и да го бяха закриляли неговите родители. Веберови явно не спадаха към света на богатите и знатните, но кой знае защо Волфганг се почувствува у тях като у дома си. Държаха се съвсем приятелски. Добре, че отхвърли всички съмнения и почука.

Фридолин Вебер беше хилав, блед и изтощен мъж, но изглеждаше по-млад от жена си, която някога сигурно е била хубавичка. Госпожа Вебер му представи дъщерите: едрата деветнадесетгодишна Йозефа, десетгодишната Софи, още съвсем дете, и Констанце. Но като видя Алоизия, Волфганг забрави прелестите на Констанце.

Останалите сестри изглеждаха съвсем обикновени в сравнение с нея. Висока, тънка, с изящна фигура, косите ѝ искрят като черна коприна и сивите очи са така нежни, както звуците на сонатата, която той написа за Роза Канабих. Да гледа Алоизия му доставяше не по-малко удоволствие, отколкото да я слуша: гласът ѝ беше мек и приятен.

Като забеляза какво впечатление направи Алоизия на Волфганг. Цецилия Вебер рече:

— Алоизия с удоволствие ще ви изпее нещо, господин капелмайстор. Нали, мила?

— Както кажеш, мамо.

— Но аз дойдох да дам нотите си за преписване, госпожо Вебер.

— Мъжът ми е отличен копист. Констанце, направи за господин Моцарт кафе. Вън е студено, той, изглежда, е поизмръзнал.

Преди Волфганг да се опомни, госпожа Вебер го настани на пианото и доведе Алоизия, готова да изпълни една от неговите арии. Волфганг понечи да протестира, до гуша му бяха дошли любителите, но как да устои пред тази хубава девойка, която го докосна по рамото, давайки му знак да започне? Все пак от учтивост тя каза:

— Ако предпочитате, маестро, мога да си акомпанирам сама.

— В никакъв случай! — Колко е прелестна! Той се боеше обаче, че щом Алоизия отвори уста, очарованието може да изчезне.

Пианото се оказа отлично, а пеенето на девойката порази Волфганг. Гласът ѝ беше топъл и чист, макар да не ѝ достигаше техника. Но тя ни веднъж не взе фалшив тон. Имаше хубаво легато, височините звучаха превъзходно. Какви забележителни резултати би могъл да постигне той с такъв инструмент! Като акомпанираше, не сваляше очи от Алоизия. Всичко в нея му изглеждаше съвършено с изключение само на техниката.

— Простете ми, господин Моцарт — каза Алоизия, — ако пеенето ми не ви харесва.

— Не ми харесва? Вие пеете очарователно!

— С нея се занимаваше мъжът ми — обясни госпожа Вебер. Той от 1765 година служи в манхаймския двор.

— Бих бил щастлив, господин капелмайстор, да чуя искреното ви мнение за пеенето на нашата дъщеря — рече Фридолин Вебер.

— Когато препишете ариите, господин Вебер, готов съм още веднъж да послушам Алоизия.

— Значи, утре — каза Цецилия Вебер. — Ако, разбира се, разполагате с време, маестро.

— Ще се постарая да дойда — отвърна Волфганг. — Приблизително по това време.

— Ако благоволите да ме послушате, мога сама да си акомпанирам — забеляза Алоизия.

Волфганг си мислеше трябва ли да говори с мама за новите си приятели и реши да ѝ разкаже по-късно, когато ги опознае по-добре. Обаче мама се поинтересува добър копист ли е господин Вебер и Волфганг възторжено отвърна:

— Отличен! Първокласен!

— Но нали не си имал време дори да погледнеш образци от неговата работа?

— Слушах как пее една от дъщерите му. Вебер е прекрасен музикант.

Волфганг броеше минутите до новата среща с Алоизия. А после отново седеше в бедната им гостна и сърцето му замираще: Алоизия му се стори още по-очарователна, отколкото предишния път.

Ариите вече бяха преписани от Вебер; работата се оказа отлично изпълнена. Волфганг пожела Фридолин Вебер да препише и двата концерта за флейта, като му връчи пет гулдена за извършената вече работа, но Вебер отказа възнаграждението. Господин Моцарт, каза той, безплатно дал на дъщеря му ценни съвети, как може да вземе от него пари? Волфганг обаче не искаше и да чуе. Какви ти съвети — госпожица Алоизия има голям талант и за него било удоволствие да се занимава с нея; в края на краищата се почувствува удовлетворен, когато Фридолин Вебер се съгласи да приеме парите. Освен Алоизия Волфганг не забелязваше нищо друго. Този път тя сама си акомпанираше, а той слушаше, пленен от гласа ѝ.

Волфганг започна всеки ден да посещава Веберови. Когато Ана Мария научи, че семейство Вебер има четири дъщери и едната от тях притежава прекрасен глас и е много хубава, тя се обезпокои. Не я учуди неочакваното съобщение на Волфганг:

— Принцеса Вейлбургска, сестрата на принц Орански, на която така харесах още като дете, настоява отново да ме чуе. Кирххайм е само на десет часа път от Манхайм и принцесата обеща да ми плати седем луидора, ако напиша за нея няколко арии — тя обожава пеенето.

— А ще пее госпожица Вебер, нали?

— Не бой се, тя няма да замине сама. С баща си. За да се отблагодари за помощта, той ми преписва нотите почти безплатно.

— Ти влюбен ли си в госпожица Вебер?

— Тя е още съвсем дете. Но има чудесен глас.

— А какво ще стане с учениците ти и концертите за холандеца?

— Учениците никъде няма да избягат и вече написах два от концертите за флейта. Третия ще завърша, като се върна. Седем луидора не са малко пари. След няколко дена съм пак тук.

Волфганг обаче се забави дванадесет дни. С Фридолин Вебер те отлично си допадаха. Вебер прекрасно познаваше музиката и разбираше кога трябва да остави Волфганг насаме с Алоизия. В каретата младите седяха един до друг. Докосването до младото момиче и вниманието, с което то поглъщаше всяка негова дума, сякаш четеше евангелието, изпълваха душата на Волфганг с радостно предчувствие. А как леко учеше тя! Гласът ѝ ставаше от ден на ден все по-хубав и изразителен. „Двамата бихме могли да постигнем много“ — мислеше той и му се струваше, че някакво изключително чувство се поражда между него и Алоизия.

Ана Мария съвсем се обърка, когато Волфганг ѝ каза, че е размислил и няма да ходи с Вендлинг в Париж.

— Вендлинг е честен човек — каза той, — но е безбожник и има склонност към волнодумство.

— Когато ти казах това, ти пренебрегна съветите ми.

— Не го познавах достатъчно добре тогава.

— Как ще обясниш отказа си пред него?

— Не се безпокой, ще измисля нещо. — Той ѝ даде два луидора.

— Нали щеше да получиш седем?

— Платих половината от разноските на Вебер. Той, бедният, много малко припечелва, а Алоизия ми кърпеше чорапите и поправяше дрехите. Предложих им да заминем за Италия, там тя навярно ще стане примадона и ще има много пари — под мое ръководство, разбира се. Но това ще стане, след като ти се завърнеш в Залцбург.

Волфганг съобщи на татко за изменилите се планове, искаше неговото одобрение и помощ:

„Вендлинг е порядъчен човек и прекрасен музикант, но неговото безбожие ме смущава. Несъмнено на теб не би ти харесало, че толкова време прекарвам в неговата компания. Докато Веберови, напротив, са доста набожни хора.

Господин Вебер отлично преписа нотите ми и взе за това съвсем малко. Той така ми напомня за теб: способен,

умен, музикант с тънък вкус, но макар да пее, суфлира и майсторски преписва ноти за Карл Теодор, му плащат нищо и никакви пари, което също ти е познато. Дъщеря му Алоизия, въпреки че е само на шестнадесет години, пее прекрасно, диапазонът на гласа ѝ е удивителен, трябва ѝ само още малко да подобри артистичността си и да отстрани известни недостатъци в техниката на гласа, върху което сега работя с нея — тогава ще може да пее във всяка опера.

Те имат още три дъщери, до една музикални, а майката, която се отнася към мен с голямо уважение, третира семейството си като тиранин; от всички истински талантива обаче е само Алоизия.

Веберови са много добри с мен, аз силно се привързах към това потиснато семейство и мечтая да му помогна. Искам господин Вебер и Алоизия да заминат с мен за Италия да си опитат там щастието в някой оперен театър. Ако пишеш до нашите приятели в Милано и другите градове, може те да успеят да намерят място за госпожица Алоизия, която непременно ще бъде примадона в близко бъдеще. Уверявам те, като стане певица под мое ръководство, тя ще ми донесе голяма слава. За краткото време, през което я обучавам, постигна огромен напредък.

Ако този план се осъществи, ние с господин Вебер и дъщеря му ще имаме щастието и удоволствието на път за Италия да посетим любимите ми татко и сестричка. В Италия непременно ще получа поръчка за написването на опера. Ти знаеш как желая да напиша опера, това е най-съкровената ми мечта, а ако в нея пее Алоизия, представянето ѝ ще стане за мен въпрос на чест, не мъчение.

Вече казах на Вендлинг, че не мога да замина с него за Париж, понеже съм получил писма, които изискват моето присъствие на друго място за написването на опера. Скъпи татко, моля бога да одобриш моя план. Веберови за мен са второ семейство — след вас, разбира се — и мама

признава, че госпожица Вебер пее несравнимо добре за възрастта си.“

Без да знае Волфганг, Ана Мария добави към писмото на сина си следното:

„Като прочетеш писмото на Волфганг, ти за сетен път ще се убедиш, че ако някой му хареса, готов е да даде за този човек всичко, дори в своя вреда. Той е прав — тя е прекрасна певица, но нали трябва да мислим и за нашата изгода? Никога не съм одобрявала намерението му да върви в Париж с Вендлинг, обаче си мълчах: с мнението ми той малко се съобразява. А като се сприятели с Веберови, веднага промени решението си. Често предпочита да е с други вместо с мен и когато реша да го поразпитам, променя темата на разговора.

Затова ти ще решиш какво да правим. Аз както преди съм против отиването му с Вендлинг в Париж, по-добре ще е — ако времето се оправи — да тръгнем двамата с него с пощенската карета, това няма да ни струва много скъпо. Може би ще получиш обнадеждаващи вести от барон Грим. А засега живеем сносно, пари харчим малко и можем да изкараме тук още известно време. Пиша ти това тайно. Волфганг отиде на вечеря, той не бива да знае нищо.“

Писмото с добавката потресе Леополд. Грижливо разработените му планове, изглежда, скоро щяха да рухнат. Беше се подготвил за всякакви трудности, но такава неща не очакваше. Нанерл, когато научи това от него, заплака. Той с все сила се сдържаше — все някой в семейството трябва да се владее, — но останал сам в стаята, също се разрида. Имаше моменти, в които му се искаше да изкопае дълбока яма и да се скрие в нея от всички несгоди. Какво ще стане сега с тях? Ако синът изпълни този безумен план, цялата му грижливо обмислена кариера ще се превърне на пух и прах и всички ще го забравят. Хубавичките устни и доброто легато погубиха всички надежди, които

Леополд възлагаше на своя Волфганг! Как жестоко се подигра с него съдбата!

Отиде в концертната зала, седна на бюрото и се приготви да напише отговор до сина си, но не знаеше как да започне. Мълчалива и мрачна му се струваше сега Танцмайстерзал — най-хубавата им музикална стая досега.

Жена му и децата го смятат за толкова твърд, но знаят ли те колко усилия му струва понякога да поддържа тази твърдост? На душевни преживявания Леополд бе подложен не по-малко от самия Волфганг. Приятелите го упрекваха, че твърде много заляга за сина си, но да развиеш такъв талант, трябва толкова сили! Затова пък колко радост му доставяше всяка композиция на Волфганг! А сега талантът на сина ще бъде пропилян на вятъра!

Свещта почти догоря, а писмото бе още в началото. Като стана от бюрото, Леополд се заразхожда напред-назад из стаята, обзет от тъжни мисли. Халатът му е целият на дупки, обувките износени — пожертвува всичко за това пътуване на сина. За няколкото месеца, през които отсъствуваха Волфганг и Ана Мария, дълговете му нараснаха от четиристотин на седемстотин гулдена. Здравата ще му се смеят в Залцбург — най-вече Колоредо, — като научат, че Волфганг, този виртуоз, който претендира да стане капелмайстор, е избягал с някакво младо момиче, намислило да стане примадона.

В стаята влезе Нанерл и Леополд се постара да се овладее; дъщерята, ридаейки, го попита как възнамерява да постъпи.

— Как ще постъпя ли? Ще му попреча. Докато съвсем не се е изтървал.

— Само не бъди прекалено суров с него, татко.

— Щом му се усмихне някое хубавичко момиче, веднага си изгубва ума.

— Може да се чувства самотен. Може да иска да се ожени. — На негова възраст човек лесно се влюбва. — И на моята също. Ами аз, татко? Нима ще си остана стара мома?

— Ти си още само на...

— На двайсет и шест. За неомъжена жена са доста. Като плаках за Волфганг, плаках донякъде и за себе си.

— Мъжете са ти обръщали внимание, ще ти обърнат пак.

— На какво да се надява една обикновена учителка по музика! — възкликна тя. — Трудно се живее само с миналото. — И изплашена от откровеността на думите си, изтърси: — Почти всичките ми приятелки са вече омъжени.

Леополд прегърна дъщеря си.

— И ти ще се омъжиш. Толкова приличаш на мама, а когато се ожених за нея, мама беше най-хубавата в Залцбург, значи и ти също, и скоро ще дойде денят, в който цялото наше семейство пак ще се събере.

Думите на татко я успокоиха и тя отново се почувствува малкото момиче, пътувало някога с него по Европа. Целуна го, пожела му лека нощ и обеща да не плаче, послушно тръгна към стаята си.

Леополд не легна цялата нощ, съчинявайки отговор до сина си. Трябва да се престори, че е готов да помогне на тази Алоизия, която явно иска да хване сина му на въдицата, макар да е съвсем ясно, че от нея примадона няма да излезе. Като пращаше писмото, Леополд молеше бога да върне сина му пак на земята.

Волфганг с безпокойство и надежда очакваше татковото решение и готвеше учениците си за прощален концерт. Основното внимание той отделяше на Алоизия. Вендлинг, по-скоро заинтригуван, отколкото засегнат от отказа на Волфганг да замине с него за Париж, изрази желание да участва в концерта; Раф също се съгласи и този концерт допринесе доста за славата на Волфганг.

Волфганг знаеше, че това ще му достави удоволствие, ала го мъчеше безпаричието. Предаде на Де Жан два от трите поръчани от него концерта за флейта и го увери, че скоро ще завърши и третия, а Де Жан отвърна:

— Не се безпокойте за третия, той няма да ми трябва; съмнявам се дали и тези два ще ми послужат. — И плати на Волфганг само деветдесет и шест гулдена вместо обещаните двеста.

Волфганг даде парите на мама, за да си купи нова шуба, а останалите да сложи настрана.

— Да не би Вендлинг да има пръст в тази работа? — попита тя.

— Не! Просто Де Жан е глупак.

— Все още ли възнамеряваш да отидеш в Италия? Ти припечели далеч по-малко, отколкото очакваше. А храната поскъпна навсякъде.

— Въпреки това ще отида. Веднага щом получа съгласието на татко.

Но увереността му бе разколебана, когато по-късно същия ден чакаше у Веберови Алоизия за урока. Бе ѝ обещал да измоли помощ от баща си, макар да имаше чувството, че татко ще се противопостави на решението му. Обаче за пътя до Италия нямаше да му стигнат парите, а мисълта, че там двамата с Алоизия ще трябва да мизерствуват, му се струваше твърде унижителна.

Алоизия все не идваше и Фридолин Вебер влезе да обясни:

— Нали знаете момичетата, господин капелмайстор; те обичат да се гиздят за желаните гости. Има ли новини от господин Леополд?

— Не. Но скоро ще има. Обикновено той не закъснява с отговорите си.

— В Италия ще ви оценят, маестро. Това не е Манхайм, където дребният завистник Фоглер е в състояние да наговори какво ли не за вас на курфюрста и с това да ви осуети възможностите, а Канабих се преструва, че се трепа за вас ден и нощ, пък стои със скръстени ръце. Вие сте твърде голям музикант за провинциалните ни вкусове, там е бедата.

„Също като в Залцбург“ — помисли си с тъга Волфганг.

— А сега, когато Карл Теодор стои в Мюнхен и чака коя от котките ще скочи първа: Австрия или Прусия, — в Манхайм не се изнасят никакви концерти.

Влезе Алоизия и Волфганг забрави всичко. Корсажът ѝ бе дълбоко деколтиран, тя му подаде ръка за целувка и когато той я поведе към пианото, едва се сдържа да не я погали. Но щом приближи до нея, тя се отдръпна. И все пак, изглежда, девойката искрено се радваше на идването му. Тя не е кокетка, уверяваше сам себе си той, ала след миг съмненията отново го обзеха. Алоизия безпрекословно се подчиняваше на майка си, обаче под тази външна покорност се чувствуваше силна воля и целенасоченост. Занимаваше се с пеене много усилено, дори с някаква маниакалност.

Урокът започна; Фридолин Вебер ги остави сами, но едва пеенето стихна, на вратата се показа Цецилия. Волфганг с раздражение си помисли, че така ставаше всеки път. А сега заедно с

Цецилия Вебер в стаята влезе и Констанце. Волфганг почти не забелязваше девойката след първата им среща: в сравнение с Алоизия Констанце изглеждаше най-обикновено момиченце. Този път обаче усмивката ѝ говореше, че тя се радва да го види.

— Маестро, нали ще ни съобщите, когато получите отговор от баща ви? — попита Цецилия Вебер.

— Разбира се. Аз не по-малко от Алоизия мечтая да отида в Италия. Три пъти съм ходил там и винаги с голям успех. И римският папа, и падре Мартини, и...

— Знаем, знаем — прекъсна го Алоизия, като добави весело: — Направили сте там фурор! — И с усмивка, ангелска усмивка, го изпрати до вратата.

Вкъщи го чакаше писмо от татко. Той отказва — веднага долови Волфганг по маминия тон. „Смешно е да се очаква друг отговор“ — помисли си горчиво синът. Препрочете следните пасаж, поразен от проникателността на баща си, колкото и неприятни да му се струаха неговите напътствия:

„Пишеш, че искаш да придружиш госпожица Вебер до Италия и да я настаниш там в някоя опера като примадона. Скъпи синко, назови ми поне един певец, който да се е появил на италианска сцена, без да е пял преди това много пъти в Германия. Но и тогава, за да постигне целта си, той трябва да си осигури поддръжката на силни покровители — принцове и кардинали, или поне такива прочути композитори като Хасе и Глук. Да се препоръча шестнадесетгодишно момиче, което още не знае какво е оперна сцена — това е истинско безумие. Ти си по-наясно, отколкото другите: на сцената пеенето съвсем не означава всичко. Трябва да знаеш къде да застанеш, как да играеш, да притежаваш сценичност. Не по-малко значение имат и сполучливата прическа, облекло, грим, толкова необходими за всяка примадона — умение, което се постига само с опит. Колкото и талантлива да е тази девойка, колкото и да е подготвена, колкото и майсторски да пее, всеки импресарио ще те сметне за луд, ако почнеш да му

препоръчваш едно начеващо момиче. Собствената ти висока репутация, която създадох с толкова труд, ще бъде погубена. Ще станеш за смях на всички. И мюфтията ще се превива от смях.

Волфганг, желанието ти е съвсем фантастично. И въпреки това се възхищавам от твоята доброта. Тази необходимост да помагаш на онеправданите си наследил от баща си. Но не бива да пренебрегваш и здравето и щастията на твоите родители, усилията им, положени за теб. Ако извършиш това, ще се обречеш на гибел.

Ще ти кажа как можеш да помогнеш на госпожица Вебер. Помоли Раф да я прослуша. Той вече почти си е изгубил гласа, но навремето беше голям певец, пееше в Италия и там досега го помнят. Ако Раф хареса гласа ѝ, а изглежда, че ще е така, щом е харесал на теб при прецизния ти вкус, той ще може да я препоръча на италианските импресарии, които го познават още от времето на неговата слава. А засега госпожица Вебер трябва да получава роли на манхаймска сцена, дори безплатно — това ще ѝ позволи да набере опит, който ще ѝ потрябва по-късно, и дори име.

Но нима може, като забравиш всичко на света, да се решиш на толкова безумна постъпка, след онова, което понесохме заради теб всички ние, особено твоята сестра, принесла в жертва кариерата си! Не позволявай да те омае нечие очарование. Предприе това трудно и опасно пътешествие, за да си намериш служба, която отговаря на твоите способности, и доход, който заслужаваш, но главно, за да затвърдиш репутацията си и спечелиш нова слава. И до известна степен успя в това. Сега всичко зависи само от тебе: дали ще достигнеш най-големите висоти, които някога е достигал композитор, дали името ти ще се почита от потомците, или, съблазнен от една жена, няма да бъдеш повече от обикновен капелмайстор, забравен от света, и ще умреш на мръсна сламена постеля в бедна хижа, наобиколен от окъсани, гладни деца.

Затова побързай за Париж! Не се бави! Намери мястото си сред великите хора. Aut Caesar, aut nihil^[1]. Самата мисъл да отидеш в Париж би трябвало да те избави от всички тези глупави идеи. От Париж славата на музиканта с истински талант се разпространява по целия свят. Там дворът се отнася към талантливите музиканти с най-голямо уважение. Там ще получиш при знанието, което напълно заслужаваш.“

Волфганг седеше в мълчание и мама попита:

— Как смяташ да постъпиш?

— Ще отида в Париж.

— С Вендлинг?

— Не. Татко е против. Съветва ме да вървим двамата с теб.

— Няма ли да съжаляваш, Волфганг?

— Надявам се ти да не съжаляваш, мамо. Ана Мария ободряващо се усмихна, макар че я побиха тръпки при мисълта за дългото и изморително пътуване.

Но се случи така, че заболя Волфганг, а не тя, и той трябваше да моли мама да обясни на Веберови защо се налага да се отложи пътуването до Италия: за това още било рано.

Ана Мария им предаде думите на Волфганг и добави:

— Навярно ще успее да замине за там догодина или след две години, когато се установи в Париж. Сега е твърде рано.

— Струва ми се, че те съвсем не се учудиха; изслушаха ме с такъв вид, сякаш нищо друго не очакваха — каза тя на Волфганг.

— Предаде ли на Алоизия, че ще я прослуша Раф?

— Да.

— Тя зарадва ли се?

Усмихна се, като видя, че майка ѝ се усмихна.

— Обясни ли им, че съм болен?

— Да, и че това е една от причините да не можеш да заминеш за Италия.

За прощалния концерт Волфганг написа ария, с която Алоизия да се представи в най-добра светлина: композира и ария за Раф, като взе предвид ограничените възможности на стария тенор; помоли Вебер да направи копие на концерта за флейта, за да може Вендлинг да го изпълни, и сам плати на копииста за работата му; освен това нареди нещата така, че Роза да изпълни съчинената за нея соната. Така Волфганг не обиди никого.

Канабих остана доволен от успехите на Роза, но не плати на Волфганг за уроците нито един крайцер и дори не му благодари.

Раф изпадна във възторг от арията си, тя подчертаваше красивите му ниски тонове, където все още бе напълно стабилен, и хареса гласа на Алоизия. Но когато Волфганг попита дали е съгласен да ѝ дава уроци, тенорът отвърна:

— С удоволствие, обаче не безплатно.

Вендлинг хареса концерта за флейта и реши да го вземе със себе си в Париж, ала и той нищо не плати на Моцарт.

Единствен Вебер трогна Волфганг до дън душа.

— Вашият концерт за флейта — възхитено рече той — е чудо на нежността и мелодичността.

— Благодаря ви! Но колко е трудно да пишеш за инструмент, който не обичаш.

— Въпреки това концертът е безупречен. Звучи внушително, изразително и естествено.

— Бих могъл да го напиша криво-ляво, но щом музиката ми излиза на бял свят, не желая да се червя за нея. Искаше ми се концертът да бъде сполучлив и вложих в него много сили.

— И сте постигнали целта! Но защо не обичате флейтата, маестро?

— Предпочитам инструментите с по точен звук, които по-леко се контролират.

Вебер покани Моцартови на вечеря преди заминаването им. Те отклониха поканата, защото, както изтъкна Ана Мария, тръгвали с отделна карета рано на другата сутрин, за да използват докрай дневната светлина; те все пак посетиха Веберови следобеда.

Констанце им поднесе кафе с кейк, но Волфганг, седнал до Алоизия, би се задоволил само с хляб и вода — така очарован бе от

нейното присъствие.

— Много съжалявам, че няма да ходим в Италия. Волфганг, много! — каза Алоизия.

— И аз също. Дватама там щяхме да постигнем доста.

— Всичко е пред нас все още. Ако вашите планове се променят, ще ме намерите тук.

— Обещавате ли?

Алоизия го целуна по челото, прошепна „обещавам“ и му подаде ръкавици, които му бе изплела като прощален подарък.

После настъпи време да си тръгват и сърцето на Волфганг се късаше от болка. Веберови го прегърнаха, Констанце за малко не се разплака, а Фридолин му поднесе в дар пиесите на Молиер и каза на Ана Мария:

— Безкрайно сме задължени на вашия син, госпожо Моцарт. Той се показва отличен приятел. Благодарим му за всичко, което направи за нас. И ще ни липсва като роден син.

[1] Или Цезар, или нищо (лат.). — Б.пр. ↑

Пътуването от Манхайм до Париж продължи девет дълги дни. Никога досега Волфганг не бе се чувствувал така потиснат. Можеше да мисли само за Алоизия; разстоянието, което ги разделяше, растеше с всяка минута и му причиняваше неизмерима болка. А подарените ръкавици през цялото време му напомняха за нея.

Ана Мария се радваше на топлото и слънчево мартенско време; наистина последните два дни от пътуването валя проливно и вятърът пронизваше до кости. Радваше я и отсъствието на всякакви враждебни действия, макар Франция вече да бе обявила война на Англия, а Прусия и Австрия да дрънкаха оръжие в спора за Бавария. Ана Мария се мъчеше да развесели Волфганг, опитваше се да пробуди у него интерес към френските градове, през които минаваха — Мец, Вердюн и Шалон на Марна; тя повтори татковата шега, че Волфганг е нахлул в тази страна, за да я завладее, но Волфганг съвсем не се чувствуваше покорител и не изпитваше радостна възбуда, както през онова, предишното пътуване из Европа.

Щом пристигнаха в Париж. Волфганг заповяда на кочияша да ги откара направо до дома на господин Майер, немеца търговец на стари неща, на улица Бург л'Абе, където ги бяха посъветвали да се настанят. Мама не хареса квартала; улица Бург л'Абе беше тясна и къса — само неколкостотин метра. Тази улица, както и стаичката, мъничка и тъмна, ѝ напомняха затвор. Волфганг обаче не желаше да губи време за търсене на ново жилище, докато не се установят истински в Париж. Той убеждаваше мама, че тук няма да се чувствува така самотна, тъй като Майерови говорят немски, а ако иска да получи представа за истински затвор, нека види Бастилията, която се намираще наблизо. Ана Мария потрепери от ужас. Страшните разкази за дебелите стени на Бастилията, за подземията, където хвърляли хората като в гроб, и за затворниците, с години невиджали слънце, бродеха из цяла Европа. Сега наетата от тях стая се стори на мама уютна и тя помоли Волфганг да не се тревожи — докато той се установи добре тук, тя ще остане на драго сърце у Майерови.

На другия ден Волфганг побърза да засвидетелствува почитта си на барон Грим и с огорчение узна, че старият им приятел е напуснал Париж, изпълнявайки мисия от държавна важност, и ще се върне чак след седмица. Подир седмица той отново застана пред къщата, в която живееха барон Грим и госпожа д'Епине. „Интересно кому принадлежи това красиво имение“ — мислеше си той. Волфганг бе чувал, че госпожа д'Епине след смъртта на безпътния си мъж наследила огромно състояние. „Не възлагам ли твърде много надежди на това познанство“ — запита се той. Татко писа: „Ако Грим е в Париж, смятай, че бъдещето ти е осигурено.“ Волфганг грижливо като някаква скъпоценност държеше в ръка адреса, изпратен от татко, и го препрочиташе: „Monsieur le Baron de Grimm, Ministre Plenipotentiaire de Saxe-Gotha, rue de la Chaussee d'Antin“^[1]

Внезапно той бе обзет от мрачно предчувствие. Оперният Париж бе разделен на два лагера — привърженици на Глук и привърженици на Пичини. Барон Грим се славеше като един от най-силните привърженици на Пичини, а Волфганг никак не обичаше музиката на този композитор.

Улица д'Антен беше широка и чиста и на нея живееха благородници. Тя не се намираще далеч от странноприемницата на Бург л'Абе, но Волфганг нае портшез, защото улиците, през които трябваше да мине, тънеха в мръсотия, а той не искаше да си изцапа дрехите.

Бръснарят бе сресал и напудрил перуката на Волфганг; той носеше бели копринени чорапи, обувки със сребърни токи, обикновен, но хубав чер камзол, украсен със златен шнур; папският орден бе оставен вкъщи, за да не се повторят предишните истории.

— Моля, господине!

Това бе камериерът на барон Грим, който разтвори пред него вратата.

Барон Грим и госпожа д'Епине приеха Волфганг в просторната, разкошно обзаведена гостна. Съречно се поздравиха и Грим каза:

— Много съжалявам, господин Амадео, че нашата среща не се състоя по-рано, но отсъствувах по работа в Прусия. Фридрих иска аз да възпра Франция от намеса в неговата разпра с Австрия — в случай, че му се наложи да обяви война на хабсбургите. Все пак френската

кралица Мария Антоанета е австрийка по произход, макар да се проявява понякога като по-голяма французкойка от самите французи.

— Познавам я от дете, господин барон.

— А кога за последен път имахте аудиенция при майка ѝ, императрицата?

— Скоро след постановката на „Лучио Сила“. По време на подялбата на Полша.

— Преди пет години. Оттогава много неща се промениха. Мария Антоанета стана кралица и майка ѝ вече няма никакво влияние над нея.

— Ще мога ли да изнеса за нея концерт, господин барон?

— Мария Антоанета не проявява интерес към музиката. Волфганг се огорчи и госпожа д'Епине добави:

— Тя чака дете, макар за това да знаят малцина, и рядко се показва пред публика. На Версай едва ли може да се разчита. Но мисля, че ще можем все някак да ви помогнем.

— Благодаря ви, госпожо д'Епине. — На Волфганг му се стори, че Грим малко се е променил през тези години, да не говорим за другите, които не бе виждал от дете. Редакторът на прочутото и влиятелно списание „Кореспонданс литерер“ още притежаваше добра фигура, стройни крака и младежка живост.

Поостаряла беше само госпожа д'Епине. Но тя очевидно не искаше да се предава: предизвикателно деколтираните ѝ рокли отдавна биха подхождали повече на някое младо момиче, макар госпожа д'Епине да не изглеждаше по-млада от майка му.

— С ваше разрешение, господин барон — каза Волфганг, — бих искал преди всичко да напиша опера.

— Не бързайте — отвърна Грим. — Сега на мода е Пичини. Всички говорят само за него и за Глук. Никой няма да ви обърне внимание.

„Или обратното — помисли си Волфганг, — ще обърнат твърде голямо внимание и ще видят колко посредствен е Пичини.“ Но рече:

— Всецяло се осланям на вас, бароне.

— В таланта ви не се съмнявам. Възхищавах се от вас, когато бяхте дете, и се радвам, че пак се срещаме в Париж; несъмнено ще ви оценят тук, след време, разбира се — сега любителите на музиката се интересуват само от Пичини и Глук.

— Защо тогава ми предложихте да дойда, господин барон?

— За това настояваше вашият баща. Обаче такава впечатление, както тогава, няма да направите. Вече не сте дете-чудо. Но френски говорите отлично.

— Нима това има значение?

— Ще ви потрябва в светските салони. В Париж музикалните въпроси все още зависят от дамите. Ще уредя да ви чуе дукеса дьо Шабо.

— Тя е богата — забеляза госпожа д'Епине.

— И влиятелна — добави Грим. — Вие не знаете френските привички, Амадео. Без моите съвети ще пропаднете.

Волфганг смирено се поклони.

— Ваш покорен слуга, бароне.

— Но не се огорчавайте, ако тя даде предпочитание на картите — каза госпожа д'Епине.

— Какво говориш, Луиза! — възмути се Грим.

— Просто предупреждавам Волфганг. Освен това той трябва да се премести някъде около нас, да е по-близо до театрите и домовете на аристократите.

— Може ли да си позволи това?

— Разбира се, че мога — гордо отвърна Волфганг, макар съвсем да не бе уверен.

— Ще се постарая да ви намеря просторна, чиста квартира с хазаи немци, за да не се притеснява майка ви.

— Как мислите, трябва ли да посетя американския пълномощен министър доктор Франклин?

— В Америка ли ще вървите? — разсмя се Грим. — Там нищо не разбират от музика.

— Както се говори, доктор Франклин много обичал музиката. И след сключването на съюза бил станал най-известният човек в Париж.

— Така ли? Знайте, Амадео, трябва да слушате мен, а не глупците. Доктор Франклин повече се интересува от дамите, отколкото от музиката. И от гръмоотводите.

— Ще следвам във всичко вашите съвети.

Но Волфганг, който си бе намислил да се запознае с американеца — по-скоро от любопитство, — изведнъж посърна и Грим, като го съжали, обеща:

— Ще ви представя на Пичини, ако той намери някоя свободна минутка.

— Срецахме се с него в Италия. Няколко пъти.

— Сега той е много по-прочут. Бих ви запознал и с кавалер Глук, но след срещата си с Волтер той се върна във Виена.

— Нали Волтер е поклонник на Пичини?

— Това още не значи, че той е невежа. Глук е велик човек.

— И Волтер също?

— Разбира се! — Грим бе поразен. — А вие нима сте на друго мнение, Амадео?

— На мен той не ми харесва. Нито той, нито Русо. Дават вид, че прекрасно разбират от музика, а всъщност почти нищо не знаят. Защо философите трябва да имат такова влияние върху музиката?

— Винаги ли сте толкова откровен, Амадео?

— Господин барон, а нима да обичаш истината не е добродетел?
— с наивен тон попита Волфганг.

— Наистина ли мислите така?

— Понякога, зависи от обстоятелствата.

Напрегнатостта изчезна. Грим се разсмя.

— Искам да ви запозная и с Льогро — заяви той. — Диригент на „Консер спиритюел“, най-добрия оркестър в Париж. Той е в приятелски отношения с господин Раф и господин Вендлинг — големи ваши поклонници. И двамата много похвалиха композициите ви. Очаровани са от музиката, която сте написали за тях в Манхайм.

— Раф и Вендлинг в Париж ли са?

— Вчера се видях с тях. Трябва да се въоръжите с търпение, имате време за кариерата си. Вие сте млад, нищо не ще изгубите, ако успехът ви дойде по-късно.

— При миналото ми гостуване любимец на Париж бе Шобер, а той умря само след няколко години — отровил се с гъби на двадесет и седем годишна възраст.

— Всички младежи мислят, че ще умрат рано. Това е болест на младостта. На вашата възраст аз също мислех така. Но на вас предсказвам дълъг живот. Дребните хора по-бавно изтощават организма си, отколкото едрите. Амадео, каня ви на вечеря с вашата очарователна майка. Да кажем, идната седмица?

— Поласкани сме, господин барон.

— А дотогава ще приготвя за вас необходимите препоръчителна писма.

Вечерята мина великолепно. Барон Грим и госпожа д'Епине говореха немски, за да не се притеснява Ана Мария, и я увериха, че веднага щом Волфганг се приспособи към новата среда и завоюва по-голяма известност, ще постигне в Париж блестящ успех.

Госпожа д'Епине напоследък не беше добре и рядко излизаше от къщи, но все пак успя да намери за Моцартови две големи слънчеви стаи на Гро Шене, с изглед към улицата. Ана Мария отбеляза, че те са доста по-хубави от предишното им жилище, макар тук да беше студено дори когато гореше камината, но заради Волфганг тя се примиряваше с всякакви неудобства. Новата квартира бе недалеч от имението на барона, от театрите и домовете на аристократите и на мама ѝ хареса чистата улица, свежият въздух, както и това, че хазаинът говореше немски. Често по цели дни ѝ се налагаше да се задоволява с неговата компания, тъй като Волфганг се губеше от сутрин до вечер, борейки се за своето утвърждаване.

Първото препоръчително писмо на Грим бе адресирано до дукеса дьо Шабо. Волфганг узна, че дукесата спада към един от най-знатните родове във Франция, който при това, както му казаха, можел да си позволи лукса да държи за капелмайстор музикант от неговата величина. Остави писмото на барона и след седмица получи покана да посети дукесата.

За да направи най-добро впечатление, Волфганг не закъсня нито минута. Обаче го въведоха в една голяма стая с незапалена камина, където ставаше течение, и започна безкрайно чакане. Когато дукесата най-сетне се появи, ръцете на Волфганг бяха студени като лед, но тя каза:

— Първо ще трябва да се заема с моите гости. После ще чуя изпълнението ви.

Дукесата — некрасива, пълна, тридесетгодишна жена — без повече обяснения седна и почна да рисува. Наобиколиха я четирима току-що дошли господа. Никой не обръщаше внимание на Волфганг. С никого не го запознаха и му оставаше единствено да чака. Прозорците и вратите бяха разтворени и Волфганг съвсем се вкочани: сега

изстинаха не само ръцете, а също краката и тялото му, дори главата го заболя. Дукесата продължаваше да рисува в дълбоко мълчание.

Останалите неотклонно я следяха и на Волфганг му се стори, че всички освен него са се побъркали. Дукесата рисува цял час. Да не беше заради барон Грим, Волфганг щеше отдавна да си отиде. Когато студът, болката в главата и скуката станаха съвсем нетърпими, дукесата вдигна очи и рече:

— Ако искате, сега можете да свирите.

Измръзнал още повече до този момент, Волфганг се втурна към пианото — така жадуваше да извърши нещо! Инструментът се оказа съвсем негоден, но той най-много се ядоса от това, че докато свиреше, дукесата нито за миг не прекъсна своето занимание; господата, както преди, продължаваха да следят единствено нея и Волфганг свиреше за стените, столовете и масите.

Накрая Моцарт не издържа и стана. Дукесата вдигна глава. „Значи, тя все пак бе слушала“ — с удовлетворение си помисли той.

— Ще ми изсвирите ли вашите Фишерови вариации? — попита тя. — Чувала съм, че били забавни.

— Бих предпочел да ги изпълня друг път, когато бъде по-топло.

Но дукесата насила го върна при пианото, седна до него, даде знак на свитата си и тя да последва нейния пример и заслуша внимателно.

Волфганг забрави студа и главоболието; въпреки лошия инструмент той свиреше с присъщото си въодушевление.

— Виждам, че ръцете ви се стоплиха — каза дукесата.

Но той съвсем се огорчи, когато тя не благоволи да му плати.

— Сложете ме на най-добрия клавиър в Европа — рече Волфганг на Грим, — ала ако слушателите ми нищо не разбират от музика, изпълнението няма да ми достави никакво удоволствие.

— Много лесно се засягате, Амадео; бива ли да се сърдите на дукесата? Добре все пак, че не е играла на карти, докато сте свирили.

Грим го прати при дук дьо Гин, близък приятел на Мария Антоанета и влиятелен в двора; дьо Гин се ползуваше със славата на един от най-големите любители на музиката сред парижките благородници.

— Дукът прекрасно свири на флейта — увери Грим Волфганг, — дъщеря му е способна арфистка и това е рядък случай, който трябва да

се използва.

Но Волфганг, настроен недоверчиво, без особена надежда се отправя към дома на дука.

Дук дьо Гин, за почуда на Моцарт, го посрещна приветливо и съвсем не надменно. Беше облечен елегантно, без показан разкош и без грим — рядкост в Париж, където повечето аристократи силно се клепеха с руж. Когато бил на годините на дъщеря си, съобщи дукът, учил музика при Рамо. Като чу това, Волфганг омекна.

Дъщерята на дука се оказа хубавичка девойка, наистина, според Волфганг, излишно пълна. Тя изглеждаше връстница на Алоизия, но не беше толкова очарователна; нахлулите спомени потопах Волфганг в тъга. Госпожицата искаше да се научи да композира. Дукът нае Волфганг незабавно и той съобщи добрата новина на татко:

„За аристократи те са доста музикални. Дукът свири съвсем добре на флейта, а дъщеря му е отлична арфистка. Дьо Гин много е слушал за мен и да не беше толкова погълнат от грижи за дъщеря си, по-силен покровител от него не бих могъл да желая. Всичките му мисли са насочени към едно — как да направи дъщеря си композиторка, макар да се съмнявам годна ли е тя за това. Всеки ден ще ѝ давам по два часа уроци по композиция, за което ще ми плащат много щедро — три луидора за дванадесет урока. Освен това получих поръчка да напиша концерт за флейта и арфа и въпреки че не обичам тези инструменти, иска ми се да зарадвам дука, който е добър и великодушен за разлика от повечето французи.“

На четвъртия урок по композиция дукът, като забеляза смущението на Волфганг, рече:

— Не се готвя да направя от нея голям композитор. Достатъчно е да може да пише нещичко за своя инструмент.

— Всички правила на композицията са ѝ известни.

— Уверен съм, че не ѝ липсват идеи — каза дукът. — Просто е твърде стеснителна и неуверена в себе си, затова не съумява да ги изрази.

Но тъкмо там беше бедата: *тя нямаше никакви идеи*. Ала как да каже на баща ѝ, който обожаваше дъщеря си, че *тя е напълно лишена от въображение, че нищо не ѝ идва наум, че той е опитал всичко възможно, но без резултат, защото девойката е с празна глава!*

— Какво има, Моцарт? — попита дукът.

— Изглежда, тя не знае как да започне — отвърна Волфганг. Той написа началните тактове и я помоли да продължи, което девойката направи. Окуражен от успеха, предложи ѝ да съчини нещо свое.

Тя дълго мисли, но не написа нищо. Само много се измори.

Дукът се разсърди и Волфганг побърза да му обясни:

— Ех, че съм глупак! Почнах менует, а не мога да завърша още първата му част. Госпожице, бихте ли ми помогнали? — И подаде лист нотна хартия с четири начални такта на менует.

След дълги усилия тя написа още няколко такта, достатъчно мелодични и в същия стил, както първите четири.

Радостен, че най-после постигнаха нещо, Волфганг рече:

— Сега трябва само да се завърши мелодията. Продължавайте все така и ще се получи ваше собствено произведение. — Той се извърна към дука, който бе удовлетворен от успеха на дъщеря си: — Утре, ваше сиятелство, ще празнуваме нейната победа.

Но следният ден не донесе победа. Госпожицата го посрещна, обляна в сълзи.

Уроците станаха за Волфганг непосилно бреме, старанията му не носеха никакъв резултат. Ученичката запомняше всичко, което ѝ се каже, знаеше наизуст всички правила на композицията, прекрасно свиреше на арфа, но не можеше да съчини нито една оригинална мелодия.

Накрая той съсредоточи усилията си върху концерта за флейта и арфа, който трябваше да напише за тях. Направи го простиичък и уравнил партиите на солиращите инструменти, за да може всеки изпълнител да блесне с майсторството си.

Дукът много хареса концерта и каза на Волфганг:

— Трябва да го изпълним в присъствие на кралицата. Когато тя се освободи от бременност, в двора ще се състоят големи празненства и ще има нужда от музика. Този концерт ще дойде тъкмо на място.

След дванадесетия урок обаче не му бяха платили още нищо. Разтревожен, той се обърна към татко за съвет и веднага получи

отговор:

„Търпение, драги синко, не бива да се сърдиш на дука, колкото и дълго да се наложи да чакаш твоите луидори. Неведнъж съм чел за дьо Гин, той има огромно влияние в двора. И тъй, дъщеря му не я бива да композира музика? Нима мислиш, че всички имат талант като твоя? Нейният талант ще се прояви постепенно, ако тя има добра памет. Eh bien!^[2] Нека краде или — да се изразя по-деликатно — заимствува. Уверен съм, че стига господин дукът да чуе поне едно произведение на дъщеря си, ще изгуби ума и дума от радост и ще стане твой горещ поддръжник.“

Докато Волфганг се учеше на търпение, дукът и дъщеря му, без да уведомят учителя, напуснаха Париж за замъка си в провинцията.

Тази груба постъпка потресе Волфганг още повече от поведението на дукеса дьо Шабо. Грим попита защо са спрели уроците.

— Дадох дванадесет урока — отвърна Волфганг — и не получих нито едно су.

— Ще ви платят. Дукът е бавен в тези работи. Не бива да проявявате дребнавост, Амадео; в Париж човек трябва да се научи да скрива недоволството си, иначе другите ще използват това за своите интереси. Винаги спазвайте приличие. Баща ви е прав, като ви съветва да бъдете търпелив.

— Откъде знаете това? Нима писмата му се четат от странични лица и тук, както в Залцбург?

— Баща ви пише до мен. Той се безпокои за един младеж, който живее в безпътния Париж, но аз го уверих, че поведението ви е безупречно.

Зная не по-зле от Грим, помисли си с огорчение Волфганг, че нито един европейски град не крие в себе си толкова съблазни, колкото Париж, и че той не им се бе поддал само заради Алоизия. Но мъчейки се да се представи като човек с житейски опит, Волфганг отговори:

— Видях тук твърде много младежи, страдащи от френската болест, за да си позволя този риск. Още като дете чух италианците да твърдят, че сифилисът е най-големият подарък, който са им поднесли французите.

— На ваше място не бих повтарял никъде тези думи, Амадео.

— Затова ли толкова много аристократи носят маски и си слагат руж прекомерно, понеже искат да скрият следите на тази болест?

— Вие трябва да следите не само за нравствеността си, но и за своите думи... Жалко, че баща ви не е могъл да дойде с вас. Той добре знае какво е допустимо и какво не бива да се изрича гласно.

— Нима с нещо съм оскърбил дука?

— Не бих казал това. Ала не можехте ли да го накарате да повярва, че дъщеря му е написала нещо, което всъщност е сътворено от вас?

— Както ви казах...

Грим го пресече:

— Убеждавайте не мен, а дука. Той обаче ще се върне. Макар само за да присъствува при раждането на кралицата. Връчете му вашия концерт, тогава той навярно ще изпълни обещанието си и ще го изсвири.

— Вече му го връчих.

— И той не ви плати? Амадео, как може да бъдете толкова доверчив!

— Господин барон, той поиска това.

— Трябва да напишете нещо за Льогро. Той си плаща най-добросъвестно.

Волфганг веднага се хареса на дебелия, весел Жан Льогро, оперен композитор и диригент на оркестър „Консер спиритюел“; Льогро го покани на обед, след което Волфганг стана постоянен посетител в дома му. Там той се срещаше с много музиканти и с по някого от старите приятели. Вендлинг и Раф бяха чести гости на Льогро; те искрено се зарадваха на срещата с Волфганг и това го трогна.

— Двамата са почтени хора и добри музиканти — каза той на мама, като се прибра вечерта; — пращат ти много поздравя.

Настроението на Волфганг веднага се подобри, когато Льогро го помоли да напише четири хора и дует върху „Мизерере“, макар че би предпочел нещо по-весело.

— Всъщност това не е чисто мое съчинение — каза Волфганг на мама. — Автор на „Мизерере“ е капелмайсторът Холцбауер, но тъй като той се намира в Манхайм, а аз в Париж и понеже Льогро смята хоровете на Холцбауер за бледи и слаби, а те трябва да звучат ярко и мощно, помоли ме да ги преработя за неговия оркестър.

Мама, легнала в кревата, кимаше.

— Това като за начало. И ще ми платят. Татко ще бъде доволен.

Мама мълчеше.

— Какво ти е, скъпа мамо? Не си ли добре?

Ана Мария не знаеше какво да отговори. Простудата, която бе хванала по пътя от Манхайм, не минаваше. Но синът бе така погълнат от борбата за успех, че тя не смееше да го обремени с още една грижа. Усмихна се с усилие:

— Не се вълнувай заради мен. Просто съм уморена. Недей кара Льогро да те чака. Нали каза, че смятал да ти възложи още една поръчка.

Волфганг кимна. Но когато, седнал в портшеза, за да се избави от калта и отпадъците, в които гънеха улиците, той се отправи към Льогро, обзеха го лоши предчувствия за здравето на мама. Бе поискал да извика лекар, но мама се отказа от услугите на френски лекар. Известен за болестта ѝ, татко прати бързо писмо с молба незабавно да ѝ се пусне кръв, но Ана Мария се отказа и от това средство. Кашлицата ѝ се засилваше и Волфганг често чуваше как извиква насън и стене от болка. Не му се искаше много да я оставя сама и когато се извиняваше, че трябва да излезе, тя отвърщаше: „Какво да се прави, необходимо е да се изкарват пари за храна и квартира.“ И беше права.

— Концертна симфония за флейта, обой, валдхорна и фагот? — повтори Волфганг молбата на Льогро. Така му се искаше диригентът да предложи нещо друго, което по му допада.

— Oui! Oui!^[3] Вендлинг твърди, че вашите произведения за флейта са очарователни.

— Той свири виртуозно на този инструмент. Никой не може да се мери с него.

— Вендлинг ще бъде един от нашите солисти — възбудено говореше Льогро. — Той, Рам, Пунто и Ритер — четирима блестящи изпълнители, са най-добрите в Париж.

Новер, прочутият танцьор и балетмайстор, с когото Волфганг се познаваше още от предишното си турне из Европа, като го видя на масата у Льогро, каза:

— Ще ме ощастливите, господин Моцарт, ако напишете музика за моя балет „Les petits riens“ („Дребните неща“). А в случай че балетът се хареса, след него може да дойде и поръчка за написване на опера.

„Новер иска да каже, ако музиката на балета хареса на кралицата“ — помисли си Волфганг, но тактично премълча. Новер, учител на Мария Антоанета, бе получил лично от нея поста ръководител на балета към оперния театър и според собствените му думи имал голямо влияние върху директора на Парижката опера.

— Господин Новер, за кога ще ви трябва музиката към балета? — попита Волфганг.

— Колкото може по-скоро. Много се бърза с нея.

Волфганг до гуша потъна в работа. Нито една от поръчките не го вдъхновяваше истински, но той не можеше да си позволи да работи през пръсти. Колкото и тромави да бяха инструментите или формата на произведението, музиката трябваше да звучи изящно и мелодично. Идеите идваха в главата му една след друга, пораждайки прелестни мелодии, и като разчиташе както винаги на безупречния си вкус, той се постара по ритъм и по дух композициите му да отговарят на модата в парижките салони; след няколко седмици предаде изпълнените поръчки на Льогро и Новер.

Изпълнението на „Мизерере“, на което присъствува Волфганг, обаче се оказа за него същинско мъчение. Той прошепна на Вендлинг, който, изглежда, му съчувствуваше:

— Какво отвратително пеене. Не мога да разбера нито една дума. Заради ужасния френски език. Колко е противен! Немският в сравнение с него е божествен. Певците — ако изобщо могат да се нарекат певци — не пеят, а пищят и вият колкото им глас държи не само през гърлото, но и през носа.

— Лъогро не използва два от вашите хорове. Най-хубавите!

— Това не е толкова важно, Вендлинг — изрече с горчивина Волфганг. — Кой знае, че аз съм написал тези хорове? Както преди, отново ги приписват на Холцбауер.

Няколко дена по-късно, когато дойде време да се репетира Концертна симфония, стана ясно, че тя още не е преписана, макар че Лъогро бе настоявал Волфганг да я завърши колкото може по-скоро и бе получил партитурата преди четири дни.

— Лъогро, трябва да се дадат нотите за преписване — каза Вендлинг. — Видях симфонията, тя е чудесна!

— Oui! Oui! — възкликна Лъогро. — Господин Моцарт е просто чудо!

— Трябва да побързате с преписването, защото скоро напускам Париж.

Лъогро сви рамене и отвърна:

— Ще се помъча да направя това до утре, Вендлинг.

На другия ден Вендлинг и Волфганг отидоха у Лъогро за партитурата на Концертна симфония. И Лъогро рече:

— Съвсем забравих!

— Забравихте? — Вендлинг не вярваше на ушите си.

— Да! При това изгубих партитурата. Никъде не мога да я намеря.

Докато диригентът се обясняваше с разгневения Вендлинг, Волфганг, като прелистваше натрупаните на бюрото ноти, намери Концертна симфония — тя лежеше под една увертюра от Пичини. Но не каза нито дума, за да не си спечели враг за цял живот, а я остави на предишното място.

— Някой я е пъхнал някъде — каза Лъогро.

Тогава Вендлинг избухна:

— Зная тези мръсни номера, френски номера! А вие, Лъогро, сте подла душица. И всичките ваши музиканти от Кралската академия също. Вие, френските композитори, толкова се боите от музиката на Моцарт, че дори не смееете да я изпълнявате, а ако се решите на това, внасяте в нея изменения — иначе всекиму ще стане ясно колко сте бездарни!

— О, не, господине, тъкмо исках да му поръчам симфония.

— Симфония ли? — Волфганг неволно се заинтересува.

— Не позволявайте отново да ви измамят — рече Вендлинг. — Докато не ви платят, не пишете нито една нота.

— Ще платя! Ето, моля! — И Льогро подаде на Волфганг два луидора.

— А за хоровете? И за Концертна симфония? — не отстъпваше Вендлинг. — Господин Моцарт е твърде доверчив, но аз не съм.

— Ще му пратя парите по пощата.

— Не! — упорствуваше Вендлинг. — Ако господин Моцарт не получи от вас превода, ще кажете, че се е изгубил. Той трябва да получи парите си сега.

Бавно и неохотно Льогро даде на Волфганг още два луидора, по един за всяка завършена творба.

— Много съжалявам, че вашата Концертна симфония се е изгубила — каза той, — помъчете се новата да не ѝ отстъпва.

Волфганг недоумяваше защо Льогро му поръчва още една симфония, а е скрил първата, но Вендлинг му обясни:

— Обикновената симфония никога няма да направи такова впечатление като концертната: французите обожават виртуозната музика. Льогро обаче не иска да скъса окончателно с вас в този случай; ами ако излезете на мода?

Поръчката на Новер донесе ново огорчение. Балетмайсторът не му плати нито су за дългата увертюра и тринадесетте танцови пиеси, а на програмата стоеше само едно име — това на Новер. Но Волфганг не се оплакваше: балетмайсторът обеща да му издействува поръчка за опера веднага щом се намери подходящо либрето.

Като научи, че дук дьо Гин се е завърнал в Париж, макар той пак да не се бе обадил, Волфганг го посети, обаче дукът го посрещна хладно и каза:

— Госпожицата няма повече нужда от уроци. Тя скоро ще се омъжи.

— Ваше сиятелство, а уроците, които вече ѝ преподадох?

— Какво по-точно ви интересува, Моцарт? — Дукът бе явно сърдит.

Волфганг мълчеше. Да моли за пари му се струваше крайно уничително.

Тръгна към вратата и думите на дука го застигнаха:

— Ще ви плати икономката.

Тя му даде три луидора и на въпроса „А парите за моя концерт?“, отвърна:

— Той е твърде посредствен, пък и не бяхте от особена полза на госпожицата.

Волфганг би й хвърлил парите в лицето, но те толкова му трябваха. Мама беше твърде болна. И той побърза към къщи — сега поне можеше да плати на лекар или най-малкото да й пуснат кръв.

[1] Господин барон Грим, пълномощен министър на Сакс-Гота, улица Шосе д'Аnten (фр). — Б.пр. ↑

[2] Какво пък! (фр.) — Б.пр. ↑

[3] Да, да! (фр.) ↑

Мама, както преди, отказа да повикат лекар.

— Сега не можеш да се извиниш с това, че средствата не ни позволяват — рече Волфганг.

Но мама отговори:

— Нямам доверие във френските лекари.

Тя обаче с всеки ден се чувствуваше по-зле въпреки установилото се през юни топло време. Вярваше в лекарствата на Леополд — дотогава тези средства им бяха помагали за всички болести; те и този път ще я изправят на крака. Когато през следващите дни състоянието ѝ не се подобри, тя най-после се съгласи да ѝ пуснат кръв. Тогава ѝ полекна. Можда да стане от леглото и Раф, който редовно я навестяваше, дори я заведе на разходка в Люксембургската градина. Разходката достави на Ана Мария голямо удоволствие, но много я измори. У Волфганг проблесна надеждата, че мама ще може да присъствува на първото изпълнение на симфонията, написана от него за Льогро.

Какво бе обаче разочарованието му, когато в деня на концерта Ана Мария неочаквано каза:

— Не се чувствувам достатъчно добре, за да отида на концерта, въпреки че кръвопускането много ми помогна. Не пиши на татко за болестта ми, само ще го разтревожим напразно.

— Няма да му пиша при едно условие: ще ми позволиш да извикам лекар, щом отново се почувствуващ зле.

Мама прояви колебание, но като погледна развълнуваното и решително лице на сина си, кимна в знак на съгласие.

— Татко ще бъде по-спокоен, ако научи, че са ти пуснали кръв. Той вярва в това средство.

— А ти не вярваш ли, Волфганг?

Той сви рамене.

— Ако помага, вярвам. Татко ще се зарадва, като научи за Волтер. Ето какво му пиша. И той прочете: „Безбожният мошеник Волтер умря на 30 май като мръсно куче.“

— Защо го мразиш толкова? Нали с други вероотстъпници поддържах приятелски отношения? С Шахтнер например. С Вендлинг. С Грим. Пък и те ти сториха доста добрини.

— Защото Колоредо се възхищава от него. Държи портрета му на стената.

— Но казват, че Волтер умрял в лоното на светата църква. Волфганг, ако нещо се случи с мен, моля те да спазиш всичко, което се полага по обреда!

— С теб нищо няма да се случи, мамо.

Дойде Раф. Той се съгласи с Волфганг, че видът на госпожа Моцарт след пускането на кръв много се е подобрил, и добави:

— Веднага щом симфонията на вашия син получи всеобщо признание, ще забравите всичките си болки.

— Не възлагам големи надежди — каза Волфганг. — На французите моята музика действа потискащо. Те не знаят как да я приемат.

Мама изрече с гордост:

— Новата ти симфония в ре-мажор е написана с голямо майсторство, а вече толкова години не си писал симфонии.

— Убеден съм, че тя ще се хареса — отбеляза Раф.

— Като се има предвид френският вкус, това не е толкова важно — с ирония произнесе Волфганг. — И какво ще си помислят, също не е важно. Безразлично ми е дали симфонията ще се хареса или не. Но я започнах все пак в парижки стил, с любимия за парижани premier coup d'archet^[1] темпераментно и в унисон, като че това е кой знае какво постижение. Ех, че смехория!

Обаче, седнал в Швейцарската зала на двореца Тюйлери в очакване да започне изпълнението на симфонията му — първата от четири години насам, — Волфганг въпреки пренебрежението си към френската музика се вълнуваше. Не беше ли изоставил твърде дълго тази музикална форма? А може напразно да е използвал парижкия стил?

Прозвучаха акордите на първата част и Волфганг си помисли, че оркестърът би могъл да бъде по-добър. Но встъплението беше правилно: французите са свикнали с мощно, стремително начало.

Никой, изглежда, не забеляза, че първата цигулка изпусна такта, и Волфганг понечи да се втурне сред оркестъра, за да поправи грешката, но Раф го задържа, като му прошепна:

— За бога, Моцарт, такава постъпка може да ви струва твърде скъпо; нима не разбирате, че ще провалите цялата симфония?

През това време първата цигулка догони инструментите, които трябваше да води, и Волфганг се поуспокои.

Един пасаж в средата на първата част предизвика бурни, спонтанни аплодисменти, ала Волфганг не се учуди — бе го написал с тъкмо такъв ефект за публиката.

Бавната, сериозна втора част блестеше от нежност и изящество, но слушателите я приеха без всякакъв ентузиазъм.

Обаче веднага щом отекна първото форте на динамичната трета част, публиката почна възторжено да ръкопляска и да вика: „Брависимо!“ — И така до самия край.

Льогро, с кралския вензел на дрехата си, дойде при Волфганг и каза:

— Това е най-чудесната от всички симфонии, написани за нас — но остатъка от дължимите пари не даде, а вместо това представи Волфганг на Пичини.

Грим и госпожа д'Епине също го поздравиха за успеха и Пичини рече:

— Срещали сме се преди, синьор Моцарт, в Италия; вие тогава бяхте дете.

Волфганг се чувствуваше потиснат. Като първи номер в програмата фигурираше една оперна увертюра от Пичини. „Добре познатият, монотонно повтарящ се мотив — помисли си с огорчение Волфганг, — и въпреки това Пичини е любимец на Париж. Кое струва на Париж по-скъпо: музиката на Пичини или разточителството на Мария Антоанета?“ Но Грим не откъсваше очи от него, затова Волфганг се поклони на Пичини и каза вежливо:

— Щастлив съм отново да се срещна с вас, маестро.

— Вашата симфония е интересна. Възнамерявате ли да напишете тук опера?

— Предложиха ми. Смятате ли, че си заслужава да приема?

— Кой може да знае, синьоре! — Пичини неочаквано вдигна ръце, за да изрази отчаяние. — Не дойдох в Париж, за да съпернича на

когото и да било, най-малко на кавалер Глук, от чиято музика се възхищавам, но сега нас двамата ни смятат за най-върли врагове. Макар моята музика да е тъй далеч от неговата, колкото и от вашата.

— Главното е музиката да се ползува с успех пред публиката, останалото няма значение — рече Волфганг.

Пичини пламна, сякаш това бе оскърбление. По лицето на Грим Волфганг разбра, че е недоволен от подобна забележка, и побърза да добави:

— Синьор Пичини, убеден съм, че вашите опери напълно заслужават всички похвали, които са получили.

Грим доброжелателно се усмихна, а Пичини рече:

— Много сте великодушен, синьоре.

— Ни най-малко, маестро. Добре си разбирате от работата, както и аз от моята.

Когато Волфганг се приготви да се раздели с тях, госпожа д'Епине попита:

— Как е госпожа Моцарт? Научихме, че била болна. Ако потрѣбва помощта ни, обадете се.

— Благодаря ви, днес тя е по-добре. — Волфганг се поклони на всички и си трѣгна.

Но като се върна вкъщи, видя, че на мама ѝ е по-зле. Този път Волфганг сериозно се разтревожи. Той ѝ разказа с какъв възторг бе посрещнатата симфонията, но Ана Мария го слушаше без особен интерес. Нима на мама това ѝ е безразлично? Изпя ѝ няколко мелодии от симфонията, а тя посочи корема си и прошепна:

— Имам силни болки, Волфганг.

Той изтича до аптекаря и купи любимото лекарство на татко — праха против коремни спазми, който те винаги употребяваха вкъщи при болки в тази част на тялото, но на мама ѝ стана още по-зле. Започна силно разстройство. Волфганг се уплаши от измъчения ѝ вид. Като посочи лекарството, донесено от аптеката, мама прошепна:

— Това шишенце вече няма да ми помогне.

— Да повикам ли лекар? — Но мама не чуваше. За да го чуе, той трябваше да извика.

Най-после мама кимна, готова на всичко, стига то да облекчи мъчителните болки; събрала последни сили, Ана Мария избѣбри:

— Само, моля те, Волферл, ако е възможно, повикай немец — и после изпадна в треска и почна да бълнува.

Отбилият се да се сбогува Раф — той заминаваше на другия ден за Манхайм — се ужаси, като видя Ана Мария в такова състояние, и каза, че ще остане при нея, докато Волфганг доведе лекар.

Госпожа д'Епине, научила, че състоянието на госпожа Моцарт се е влошило, изпрати Волфганг при личния лекар на Грим, възрастен немец, дошъл в Париж още навремето с барона. Рудолф фон Колер беше професор по анатомия и специалист по дисекция.

Когато Волфганг се върна вкъщи с доктор фон Колер, на мама ѝ бе станало по-добре. Раф ѝ пееше мотив от новата симфония; тя вече не бълнуваше, очевидно пеенето на Раф ѝ доставяше удоволствие и я отвличаше от мрачните мисли. Като научи, че докторът е немец, Ана Мария въздъхна с облекчение — поне можеше да разбере какво ѝ говори и с доверие да се отнесе към лекарствата, които ще ѝ предпише. Фон Колер имаше вид на седемдесетгодишен, но въпреки възрастта си бе много енергичен човек. Преслуша белите дробове на госпожа Моцарт — дишането бе затруднено, провери пулса — неравен, натисна корема — червата бяха напрегнати. А когато тя каза, че има силни болки и чувствава, че там всичко е възпалено, доктор фон Колер заключи:

— Бедата е в тази ужасна френска храна и вода.

И предписа прахове от равен с вино, „но да не пие нито капка вода, в никакъв случай“, въпреки че щеше да я мъчи жажда, особено след праха, приет с вино.

Волфганг отведе фон Колер настрана и попита:

— От какво страда, докторе?

— Обикновено неразположение; не мисля, че е нещо по-сериозно. С други думи, реши Волфганг, макар състоянието на мама да е тревожно, няма да има такива ужасни последствия, както при сериозните болести.

— Значи, не е заразно?

— О, не! Това не е туберкулоза, гърдите не са хиперемирани. Не е едра шарка, нито скарлатина. Дори не е простуда.

— Но тя все се оплаква, че я побиват тръпки.

— Вече обясних, това е неразположение. — Пълният, червендалест доктор поправи грижливо напудрената си перука и каза:

— Ако до няколко дена болките не престанат, повикайте ме пак. Но помнете — нито капчица вода.

След малко си тръгна и Раф; той целуна мама по челото и обеща непременно да я навести, като се върне наесен в Париж. Волфганг го изпрати до вратата и Раф попита:

— Да предам ли нещо на Алоизия?

— Това, че страшно ми се иска да я видя? — Волфганг горчиво се усмихна. — Впрочем какъв смисъл има. Писах и на нея, и на Фридолин, давах им съвети. Дори им предлагах да дойдат в Париж, но те явно не горят от желание да сторят това.

— Осъждате ли ги? След като със самия вас се отнесоха така?

— Алоизия непременно ще преуспее. Тя е хубава и пее отлично.

— Да, би могла да преуспее, но като стане любовница на някого.

— Моля ви! — Подобна мисъл бе непоносима за Волфганг.

— Учудвате ме, Волфганг. Нима не знаете по какъв начин младите привлекателни жени, които не са благороднички, постигат успех!

— Но аз я обичам!

— Тъкмо затова искам да ви спестя известни огорчения.

— Какво може да ме огорчи повече от Париж и пълната липса на вкус у тукашната публика?

— Да, наистина! Но за човек на вашата възраст няма нищо по-страшно от равнодушието. Искате ли да предам нещо на Алоизия?

— Занимавайте се с нея. Моля ви, господин Раф. Това ще ѝ бъде от голяма полза.

— Но не безплатно. Нищо не върша даром. Не е лошо и вие да възприемете този принцип. Така ще ви уважават повече.

— Ще плащам аз. Ще изпращам парите за уроците.

— При болестта на майка ви? Ще бъдете ли в състояние?

— Не във вреда на майка ми, разбира се. А веднага щом мама оздравее...

— Много бих се радвал. Тя изглежда по-добре и докторът несъмнено ще ѝ помогне. — Раф пъкна в ръката на Волфганг няколко луидора и добави: — Ще предам на Алоизия, че вашите работи вървят прекрасно. Честолюбивите млади жени обичат да слушат такива неща. И ще гледам да ѝ помогна с каквото мога.

Преди Волфганг да се нарадва на добротата на Раф, мама отново започна да бълнува и да иска вода, но синът не смееше да ѝ даде. Докторът най-строго бе забранил. После Ана Мария изпадна в кома и лежеше като мъртва. Волфганг повика доктора; този път фон Колер погледна болната така, сякаш пред него се намираще труп, и отсече:

— Съмнявам се дали ще живее до утре. Не е зле да се погрижите за свещеник.

Волфганг доведе немски свещеник; Ана Мария се опомни, когато той влезе; намери сили да изповяда своите грехове, да приеме причастие и миропомазване. Изглежда, това ѝ донесе известно облекчение и след като свещеникът си отиде, Ана Мария каза:

— Сега вече скоро ще стана. Колко взе докторът?

— Какво значение има, скъпа мамо? Чуваш ли ме този път добре?

— Чувам, разбира се. Нали чувах какво ми говореше свещеникът. Срещна ли се с доктор Франклин?

— Не. Грим е против.

— Баронът нещо се е променил. Макар да не вярвам, че този американец ще успее с идеята си да свали мълния от небето. Казват, че в Манхайм след неговия опит започнали бури. Защо да вървим против природата, Волферл? Нали знаеш, ако господ реши да стовари върху някого своето наказание, ще го направи и никакъв гръмоотвод няма да помогне. Не ме оставяй сама, сине.

Тя не искаше да умре в самота, боеше се от това най-много, Леополд не биваше да я пуска. В стаята е тъй студено, въпреки че в камината гори огън, а Волферл твърди, че сега било юни. Сигурно болестта отива към по-лошо. Разбира ли Волферл колко е отпаднала тя? В бълнуването си виждаше гробището на църквата „Свети Петър“, където така ѝ се искаше да почива прахът ѝ. Това беше любимата ѝ църква в Залцбург, край нея имаше катакомби, изкопани в скалите на Монхсберг; неочаквано Ана Мария извика:

— Погреби ме там!

— Къде, мамо? — изхлипа Волфганг.

Но Ана Мария не чуваше. Струваше ѝ се, че седи в гробището на „Свети Петър“ и чете надписа на собствената си плоча: „Тук почива Ана Мария Валбурга Пертл Моцарт.“ Тя вече почти бе забравила всички тези имена. Но за какво се смеят те? Волферл на шест години

разбираше от музика повече от всички тях. Да можеше да види близките си, преди да умре! Леополд никога не ще прости на Волферл. Но нея всъщност Париж я погуби. И още много други неща. Наоколо ѝ се трупаха множество лица, те бяха обкръжили гроба ѝ. Хубаво погребение, доволна си помисли тя, от това поне дяволът не успя да я лиши, макар че е вездесъщ. Но защо не познава никое от тези лица? Нима господ я наказва? А толкова обичаше семейството си! Ана Мария опита да се помоли, ала бе изчерпала всичките си сили. Устните ѝ се движеха, но думи не се чуваха. А някакъв вътрешен глас извика: „В музиката на моя син звучи глас божи, вдигнете глава и ще го чуете.“ Тогава тя чу концерта, написан от Волферл за госпожица Жьоном; така ѝ харесваше лиричната, мелодична, бавна втора част, по думите на Леополд „несравнима“; но тя не беше казала това на Волферл, а трябва да му го каже, докато не е станало късно. В този миг Ана Мария разбра, че умира — престана да чува дори музиката на Волферл, обгърна я мрак.

Седем дни и нощи Волфганг не се отдели от постелята на мама, изпаднала в кома. Той почти нищо не ядеше, само от време на време изпиваше глътка вино и си мислеше, че ще загуби разсъдък. Сега, когато вече не хранеше никаква надежда, не можеше нито за миг да остави мама сама. Ако умората го надвиеше, той лягаше на леглото си, привлечено до нейното, за да бъде наблизко, в случай че потрябва помощ. Мама лежеше неподвижна, но животът още не беше я напуснал — тя дишаше, макар и слабо. „Никой никога не ще узнае — мислеше Волфганг — какви мъки трябваше да изтърпя тези дни!“ Неведнъж започваше да плаче от чувство за безпомощност. Мама умираше пред очите му, а той не можеше да я спаси. Доктор фон Колер се отби при него два пъти, чудеше се, че госпожа Моцарт все още е жива, и казваше, че с нищо не може да ѝ се помогне. Поръчките, на които Волфганг по-рано разчиташе, пропаднаха поради мамината болест, но какво значение имаше това? Наоколо цареше зловеца тишина и сред нея бяха само те двамата. Искаше му се да напише нещо за мама, някоя песен например. Само няколко скъпи на сърцето ноти, които да ѝ кажат: „Аз те обичам“, но в главата му не се раждаше никаква мелодия. Можеше само да седи, да чака и да плаче до пълна изнемога, а обичната му музика постъпи с него като невярна любима — тя му измени.

И ето, вечерта на 3 юли, седмица след като получи последното опрощение на греховете, Ана Мария бе обхваната от конвулсии. Мъчеха я болки, бърбеше нещо несвързано. Волфганг долови само: „Волферл... Леополд... Нанерл...“ Опитваше се да повдигне глава, сякаш заслушана в някаква чудесна мелодия, но нямаше сили. Волфганг ѝ стисна ръката, заговори ѝ, ала тя не му отвърна. Привдигна главата на мама, за да ѝ бъде по-леко да говори, и главата безжизнено се отпусна пак върху възглавницата. Изведнъж Волфганг бе обзет от ужас. Ридаяйки, обсипа мама с целувки, но тя остана неподвижна. Тогава поднесе към устните ѝ ръчното огледалце, което мама с гордост бе носила из цяла Европа. То не се замъгли.

Волфганг коленичи на студения каменен под и почна през сълзи да се моли за спасението на душата ѝ, просейки от всевишния състрадание. Бог е милостив, само на него можеше да се уповава сега, затова той шепнеше:

— Боже милостиви, нека твоите ангели отведат нашата скъпа мама в светлата ти обител.

После се овладя и направи това, което би сторил на негово място татко. Макар да беше вече след полунощ, Волфганг написа две писма с намерение да подготви татко за страшната вест. Първото адресира до абат Булингер.

Лично

„3 юли

Скъпи приятелю,

Скърбете заедно с мене в този най-печален и черен ден от живота ми. Пиша ви в два часа през нощта, за да ви съобщя, че майка ми — моята обична мама — вече не е между живите. Господ я призова при себе си. В десет и двадесет и една минута тя напусна този свят. До нея бях само аз. Ясно виждах, че нищо не може да я спаси, и се оставих на волята господня. Бог дал, бог взел.

Сега не мога да ви опиша подробно нейната болест, но съм убеден, че ѝ е било писано да умре — така е решил бог. Имам към вас молба: подгответе клетия ми баща, но съвсем внимателно, за тази печална вест. Пиша и до него със същата поща, обаче му съобщавам само, че тя е много

болна, и ще чакам от него отговор, след който ще реша как да постъпя по-сетне. Да му помага бог и да му влее сили. О, скъпи приятелю, ако знаете само какво преживях през всичкото това време! Единствено вярата в бога ми помогна да понеса такава тежка загуба.

И тъй, добри приятелю, моля ви да окажете подкрепа на баща ми. Измислете нещо, каквото искате, та когато научи горчивата истина, да не бъде съвсем сломен. Поверявам ви от все сърце и сестра ми. Идете при тях веднага, но нищо не им казвайте за смъртта на мама, само ги подгответе. Постъпете, както намерите за добре, ала така, щото на главата ми да не се стовари нова беда. Утешете милия ми баща и скъпата ми сестра и ви моля да не се бавите с отговора. Адио.

Благодарният ви и най-покорен слуга
Волфганг Амадеус Моцарт.“

Писмото до татко беше още по-трудно.

„Принуден съм да ти съобщя твърде неприятна и печална вест; тази е причината, поради която дълго не отговорих на писмото ти от 11 юни. Милата ми майка е сериозно болна и не се знае какво може да се случи. Уповавам се на волята на всевишния и очаквам ти и обичната ми сестра да последвате примера ми. Само това ме теши сега, след като горещо се помолих на господа да запази живота и здравето на любимата ми майка. Ако ѝ е писано да оздравее, ще благодаря на бога за неговата милост. Ако ли не — ще се покоря на волята господня и ще бъда благодарен, задето е призовал мама при себе си. Междувременно свещеникът, когото повиках, извърши всичко според обряда и сега душата ѝ е успокоена.

Няма да описвам подробно характера на болестта ѝ, ще спомена само, че, както изглежда, е възпаление на червата и следователно незаразна болест. Затова не се безпокойте за мен. Чувствувам се добре, доколкото е

възможно при такива печални обстоятелства, и се моля вие също, любими татко и сестро, да се радвате на добро здраве въпреки съобщената от мене трагична вест; моля ви да не падате духом и да се пазите заради мен. Пращам ви сто целувки, прегръщам ви и от все сърце мечтая да съм при вас.

Ваш покорен и любящ ви син.“

Само един приятел на семейството — Франсоа Ена — крачеше на следващия ден след маминия ковчег. Този валдхорнист се бе сприятелил с татко при предишните гостувания на Моцартови в Париж и жена му, музикален издател, отпечата навремето Леополдовата „Школа за цигулка“ на френски.

Докато боледува Ана Мария, Франсоа Ена често се отбиваше при Моцартови и носеше на Волфганг храна и вино.

— Трябва да се побърза с погребението на вашата скъпа майка — рече този дребен, жив, на средна възраст музикант, — иначе като чужденка ще я заровят в общ гроб с всякакви бедняци, както се изхвърля боклук.

Волфганг потрепери при мисълта, че мама може да има такава участ. Да я хвърлят в земята неизвестно с кого — няма по-голямо унижение! Нима земята е толкова негостоприемна! Не, той няма да допусне подобно оскърбление на мама.

— Ако предпочетем „Свети Евстатий“, няма да я изровят, както често се случва по другите парижки гробища. Правят го най-вече студентите медици.

Затова всички грижи по уреждането на погребението Волфганг повери на Ена. Но как се сви сърцето му, когато положиха тялото на мама в тесния ковчег! Дали бе изсъхнала по време на болестта, или пък той я е виждал по-едра, отколкото бе в действителност, но Волфганг изведнъж си помисли: на него самия също навярно ще стигне такъв малък ковчег.

Помоли Ена да наеме карета и катафалка, макар че трябваше за това да поиска назаем от Грим един луидор. Баронът се извини, че

няма да може да присъствува на мамино погребение — госпожа д'Епине, каза той, била неразположена, не бивало да я оставя сама. Волфганг сви рамене и се престори, че му е все едно, но съвсем не беше така. В Залцбург, дори във Виена, с болка си помисли той, след маминия ковчег щяха да вървят много приятели.

Спря поглед върху масивната фасада на черквата „Свети Евстатий“ и за да не се разплаче, почна да брои десетте гръцки колони, които я украсяваха, но това не облекчи болката му. Когато внасяха ковчег в църквата, някакво парцаливо хлапе уринираше на самата улица. Сметта наоколо вонеше така, сякаш не я бяха чистили много години — още от времето, когато Волфганг бе тук като дете, — а на стената на църквата забеляза жълто петно: тук също неведнъж бяха уринирали.

В гробището Волфганг откри, че там почива прахът на Рамо, и му полекна на душата — не съвсем лошо място е избрал за мама. На една голяма гробница прочете надпис със златни букви: „Жан Батист Колбер, главен инспектор на финансите“. Луи XIV трябва да бе придобил доста пари благодарение на този аристократ. Величествената гробница потопи Волфганг в униние. После вниманието му бе привлечено от друг надпис: „Франсоа дьо Шевет, генерал-лейтенант от кралската армия, 1695–1769“. Някога Волфганг бе свирил пред тази знатна особа.

Неколцината богомолци в църквата не обърнаха никакво внимание на погребението — то беше съвсем скромно. Всичко тук навяваше на Волфганг тъга: каменният под, каменните стени, слабото осветление; когато опелото свърши, той с облекчение излезе навън — слънце озаряваше гробището. Свещеникът, който извършваше ритуала, попита Волфганг:

— Близък ли сте на госпожа Моцарт?

— Да. Неин син. Единствен син.

— Господине, в такъв случай ви моля да се подпишете в църковния регистър.

Волфганг внимателно прочете какво е написано, за да провери дали не е допусната грешка: „4 юли 1778 година, Ана Мария Пертл Моцарт, петдесет и седем годишна, жена на Леополд Моцарт, капелмайстор от град Залцбург, починала вчера на улица «Гро Шене»,

бе погребана в присъствието на сина ѝ, Волфганг Амадеус Моцарт, и на Франсоа Ена, приятел на семейството.“

Той се подписа просто: „Моцарт“.

Ена сложи и своя подпис и Волфганг се помоли бог да приеме душата на мама. Но когато свещеникът замърмори на френски последния упокой и тялото ѝ бе спуснато в земята сред толкова чужди хора, Волфганг реши, че бог е твърде далеч.

[1] Начален акорд в струнните инструменти (фр.). — Б.пр. ↑

Леополд седеше в Танцмайстерзал в дома на Ханибалплац и пишеше писмо до Ана Мария и сина си — тази внушителна, красива музикална стая хранеше у него най-нежни спомени за тях, — когато донесоха писмото на Волфганг за тежката болест на майка му. Леополд тъкмо бе написал: „Най-любима съпруго, за да не закъснея да те поздравя за именния ден, пиша ти сега да те уведомя, че ще получиш поздравлението ми преди настъпването на този тържествен ден; желая ти пълно щастие и отправям молитва към всемогъщия бог да запази за много години не само доброто ти здраве, но и радостта, която би била възможна в този изменчив и тежък свят. Вярвам, че с божия помощ отново ще бъдем заедно; ти знаеш, най-трудно от всичко за мен е да понасям *разлъката с тебе, мъчи ме мисълта, че си толкова далеч от мен, че трябва да живеем разделени един от друг!* Колкото до останалото, при нас слава богу, всичко е наред. Целуваме тебе и Волфганг хиляди пъти и много те молим да пазиш най-грижливо скъпоценното си здраве...“

Леополд се залови да чете писмото на сина си, но нямаше сили да продължи. От това писмо лъхаше примирение, съвсем несвойствено за Волфганг, и Леополд внезапно изтръпна от страх — жива ли е все още Ана Мария?... Не, господ не е толкова жесток, убеждаваше той себе си, иначе и най-благочестивият човек може да стане безбожник. Повика Нанерл, защото искаше да чуе нейното мнение, но Нанерл, като прочете писмото на брат си, заплака.

— Какво ни остава да мислим — рече Леополд. — Или вече е мъртва, или състоянието ѝ се е подобрило, тъй като писмото е с дата трети юли, а днес сме вече тринадесети.

— Волфганг е повикал свещеник! Вече навярно сме я изгубили! — възкликна Нанерл.

— Да, твърде силно личи стремежът му да ни утеши. Волфганг никога не би писал така официално, ако не е загубил всяка надежда, или това вече е станало и не е могъл да пише по друг начин.

Леополд и Нанерл седяха тихи и печални, замаяни от тъжната новина, когато влезе Булингер. Леополд мълчаливо му подаде писмото на Волфганг. Якият, белокос свещеник внимателно прочете писмото и на лицето му се изписа печал и изумление.

— Как мислиш, Леополд? — попита той.

— Мисля, че Ана Мария е мъртва.

— Боя се, че е наистина така — скръбно отрони Булингер. — Волфганг не би писал толкова тревожно писмо без всякаква причина.

И когато свещеникът в стремежа си да утеши Леополд продума: „Бъди смел, можем да очакваме всичко“, Леополд разбра какво се крие в думите на Булингер и изрече с отчаяние:

— Не само съм сигурен, че е умряла, а дори зная, че вече е била мъртва, когато Волфганг е писал писмото. Прав ли съм, Булингер? — Гласът му беше твърд, но сърцето се късаше от болка.

Лицето на свещеника изгуби обичайната си руменина и настъпилата тишина изглеждаше зловеща като самата смърт. Тогава онова, което за Леополд беше само предположение, се превърна в увереност.

Булингер прегърна Леополд и Нанерл и всички заридаха.

На другия ден Леополд завърши писмото до Ана Мария, обръщайки се само към Волфганг. Остави поздравлението по случай именния ѝ ден, сякаш по този начин искаше да я запази жива, но съобщи на сина, че знае за писмото му до Булингер, и го помоли да му опише най-подробно мамината болест и смърт. Леополд положи усилия да не изпадне в чувство на съжаление към себе си, но не можеше да не сподели с Волфганг каква тежка загуба са понесли. Не можеше обаче и да се размеква, най-малкото пред сина, чийто наставник е бил цял живот. Нима жертвата, направена от Ана Мария, ще се окаже напразна; тогава как би се примирил той със смъртта ѝ?

„Не се безпокой за мен, аз ще се помъча да надмогна скръбта си — писа той, — както подобава на мъж. Винаги помни каква прекрасна майка си имал. Сега ще можеш напълно да оцениш нейната любов и грижи.“ В края на писмото Леополд посъветва сина си да направи всичко възможно, за да получи поръчка за опера. Това било далеч по-разумно, отколкото да зависи от хора като Льогро, Новер или дори дук дьо Гин, макар че прояви интерес какво е станало с тях — защото Волфганг не бе споменал нито дума по този въпрос.

Леополд изпрати писмо и на Грим, в което благодари на барона за доброто му отношение към Ана Мария и Волфганг; запита го има ли в Париж за сина му някакви перспективи.

И въпреки всичко Леополд не намираще покой от една мисъл — толкова ли неизбежна е била смъртта на Ана Мария? Представяше си я как лежи там съвсем сама, сред чужденци, и това го мъчеше непоносимо. После изведнъж му хрумна, че трябва веднага да върне сина си от Париж, докато този град не е погубил и него, да го върне дори ако, както той се надяваше, Грим съобщи радостната вест, че работите на Волфганг се нареждат.

През цялата следваща седмица много приятели на Моцартови ги посетиха вкъщи и поднесоха своите съболезнования. Леополд беше трогнат от тези прояви на внимание, въпреки че визитата на графиня Лютцов, както той предполагаше, бе продиктувана и от други съображения.

Макар Леополд да смяташе музикалния вкус на графинята за малко странен и непостоянен, тя си оставаше една от най-влиятелните личности в Залцбург: бидейки племенница на Колоредо, графинята разполагаше с голяма власт сред двора. Леополд я въведе в Танцмайстерзал.

Графинята добре помнеше тази концертна зала — неведнъж е била тук на уроци по музика. Но сега, като я приемаше в Танцмайстерзал, Леополд сякаш подчертаваше значението на нейната визита и тя разбираше това.

Поговориха за чудесната жизнерадост на Ана Мария, за ужасната загуба — нейната смърт; графинята попита:

— Какво смята да прави занапред Волфганг?

— В какъв смисъл, ваше сиятелство? В Париж Волфганг се радва на огромен успех.

— Но до мен достигнаха слухове...

— Че новата му симфония е получила бурно одобрение на концерт, почетен от присъствието на Луи XVI, изпълнена от оркестър „Консер спиритюел“ — раздражено и решително я пресече Леополд. — И че фаворитът на Мария Антоанета, Новер, е поръчал на Волфганг музика за своя балет, а дук дьо Гин, довереник и съветник на краля и кралицата, е повярвал в гения на Волфганг и е станал негов покровител и ученик.

— Но вие винаги сте били толкова задружно семейство! Да бъде далеч от близките си — това не е за Волфганг.

— Същото твърдеше и скъпата ми жена. А сега той е там съвсем самичък. — Колкото и да се мъчеше да се овладее, в очите на Леополд нахлуха сълзи.

— Музиката тук е в плачевно състояние. Фискети ни напусна окончателно, а Лоли е на смъртно легло. Придворната капела има голяма нужда от попълване.

— Зная. Напоследък работя за трима.

— Негова светлост цени това. Ето защо смята, че ви трябва помощ.

Леополд се съмняваше дали този факт наистина безпокои Колоредо, но каза:

— А Михаел Хайдн? Той е много способен музикант, когато...

— Когато не пие. А пие почти непрекъснато. Затова изпадна в немилост пред негова светлост. И сега, когато Брунети има незаконородено дете и всички научиха за това, назначаването му за капелмайстор може да предизвика скандал.

Ловък маниер да го накара да заговори за сина си, помисли Леополд и млъкна.

— Освен това след смъртта на Адлгасер много ни трябва органист.

— Значи, негова светлост иска да има органист, който освен това трябва да свири добре на клавир и да бъде диригент? Къде има такива хора?

— И тъй, сам виждате, господин Моцарт, че сме в много затруднено положение.

„И още как“ — тържествуваше в себе си Леополд, но рече:

— Нямам честта да познавам човек, който би отговарял на подобни изисквания, както желае негова светлост.

Графинята изведнъж се видя затруднена да разкрие целта на посещението си.

— При това никога не бих посмял да препоръчам някого на негова светлост, тъй като е извънредно трудно да се намери музикант, който би му допаднал.

— Bravo! Колко жалко, че не сте държавник!

— Нима не искате да чуете искреното ми мнение? — И Леополд отново се затвори в себе си.

— Напротив, господин Моцарт. Тъкмо затова дойдох при вас.

— Ваше сиятелство, ласкаете ме.

— Никак. Вие разбирате от музика както никой друг в Залцбург. Били сте в Лондон, в Париж, почти във всички музикални центрове на Европа. Вие най-добре знаете кой подхожда за това място и кой не.

— Ако попитат вас, кого бихте препоръчали, графиньо?

— Волфганг е будил възхищение навсякъде, където е свирил.

— С изключение на Залцбург!

— Дори в Залцбург!

— Затова ли го уволниха?

— Той сам поиска да бъде освободен, господин Моцарт.

— Негова светлост ни даде да разберем нещо съвсем друго.

— Негова светлост беше зает по онова време с други неща: с Бавария, Австрия, Прусия, с опасността от вражеско нахлуване. Много го опечали вестта за кончината на вашата съпруга. И ви праща своите съболезнования.

— Той все още ли се сърди на Волфганг?

— Всъщност никога не му се е сърдил. Беше само поядосан, нищо повече.

— Обаче както преди продължава да предпочита чужденците пред добрите, сериозни немски музиканти.

— Вече не. Господин Моцарт, бихте ли писали на сина си?

— За какво, ваше сиятелство?

— Хм, да речем, за мястото на катедрален органист преди всичко.

— Не мога! Синът ми би се надсмял на такова предложение. Ще откаже просто само заради заплатата.

— Колко пари ще иска?

— Очаква да припечели тази година в Париж най-малко хиляда гулдена.

— Адлгасер получаваше само триста.

— Но на вас ви трябва не само органист. Трябва ви и изпълнител на клавир, и диригент, и композитор, а по-добър от него няма да намерите.

— Несъмнено. Обаче хиляда гулдена е грамадна сума.

— Точно затова смятам, че да говорим повече по този въпрос е безполезно. Ценя вашата заинтересованост, графиньо, и зная, че главната ви грижа, също както и моята, е да повдигнем равнището на музиката в Залцбург. Но моя грижа също така представлява бъдещето на сина ми, той трябва да получи и други гаранции. Например, редовно да му се дава отпуск, за да пише опери. Тъй че напразно губим време, като обсъждаме този въпрос.

— За всичко трябва да се помисли, но възможно е да успеем в края на краищата да постигнем общо съгласие.

Леополд се чувствуваше истински Макиавели — колко ловко накара графиня Лютцов да разкрие тайните желания на Колоредо — и беше горд от това как успя да извърти работата. Но когато седна да пише на Волфганг с намерение да го уведоми за предложението на архиепископа, понеже, както и да бе представила работата графинята, то си оставаше предложение, съзнаваше, че синът не се поддава на уговаряне така лесно, както самият той. Затова Леополд особено подчерта:

„Пиша ти, скъпи Волфганг, съвсем не за да те уговарям да се върнеш в Залцбург — не вярвам ни най-малко, че архиепископът ще сдържи думата си. Обаче ако се получи нещо след всичките ми старания, ще ти бъдат предложени най-изгодни условия. И в случай че претърпиш неуспех в Париж, а това човек винаги може да очаква, отношението към теб ще стане тук много по-добро, отколкото преди.“

Погълнат от този ход, Леополд се отвличаше от скръбта по Ана Мария, което тя без съмнение би одобрила, мъчеше се да убеди сам себе си.

Планът на действие се стори на Леополд още по-разумен след няколко дена, когато от Волфганг дойде горчиво писмо с описание на новите трудности в Париж.

„Обични татко, печалната и фатална вест за смъртта на мама вече ти е известна, затова не ще се спирам повече на ужасните подробности на нещастieto, което ни постигна.

Предложиха ми място на органист във Версай със заплата 2000 ливри годишно, но ще трябва да прекарвам шест месеца в двора и шест месеца в Париж. Освен това тези пари, които се равняват на 915 гулдена и в Германия биха представлявали значителна сума, в Париж са нищо; тук парите просто се топят, ето защо приемането на подобно предложение би било съвсем неразумно. И друго — тук всички твърдят: да постъпиш на служба при краля, значи да бъдеш забравен в Париж... А да остана само органист — за нищо на света!

Ти ме съветваш например по-често да правя визити, да завързвам нови познанства и да възстановя старите връзки, но това е невъзможно. Разстоянията тук са твърде големи, а улиците прекалено мръсни, за да се ходи пеша; мръсотията под краката е неопикуема; наемането обаче на карета или поне на портшез струва четири-пет ливри, а във Версай е още по-скъпо. И всичко това е пълно губене на време, защото само ти говорят комплименти и с тях всичко свършва. Помолят ме да се явя някъде — отивам, свиря, а те възкликват: «Oh! C'est un prodige, c'est inconcevable, c'est etonnant! Et adieu!»^[1]

Но дори да се примиря с всичко това, трудностите няма да намалееят. Уж съм на такова място, където хората имат уши, за да слушат, сърце, за да чувствуват, и някакво разбиране и вкус — на всичко останало не бих обръщал внимание, — ала колкото до музиката, за съжаление трябва да призная, че живея сред истински магарета. Лъогро ми дължи пари, Новер не ми плати дори едно су за музиката, която написах към неговите танци, промени я така, че тя заприлича на жалките френски мелодийки, а дук дьо Гин, като ме освобождаваше, се държа направо оскърбително.

Що се отнася до поръчка за написване на опера — това е заветната ми мечта, ала истинска опера, не опера

буфа. А можеш да бъдеш сигурен, че ако получа такъв ангажимент, ще положа всички усилия, за да прославя името Моцарт, и не се съмнявам в успеха. Но нито един тукашен оперен директор не обръща внимание другиму освен на Глук и Пичини. В Париж най-важно от всичко е да се дават вечери на кого ли не, а аз не горя от такова желание, пък и джобът ми не го позволява. Освен това старите либрета, които ми предлагаха, не отговарят на съвременния вкус, а новите нищо не струват, но най-лошото е френският вкус, който от ден на ден слиза все пониско.

Напоследък ме обземат такава тъга и потиснатост, че понякога просто не ми се живее. Търпя Париж само от любов към теб, но, дай боже, да напусна този град, без да съм изгубил вродения си вкус.

Барон Грим, когото смятах за свой добър приятел и който след кончината на скъпата ми майка предложи да се преместя у дома му — впрочем това бе идея на госпожа д'Епине, — промени отношението си към мен. Уговаря ме да не приема назначението във Версай и откак ми даде пари назаем да платя разносните по маминото лекуване и погребение, стана съвсем друг човек. Постоянно ме поучава как да постъпя в един или друг случай. И ми дава да разбере, че правилно постъпвам само когато следвам неговия съвет. Да не бяха добротата и вниманието на госпожа д'Епине, нямаше да остана тук нито минута.“

Леополд тъкмо мислеше над горестите на Волфганг, когато дойде писмо от барон Грим. Баронът още по-песимистично гледаше на перспективите на Волфганг.

„Уважаеми господин Моцарт. Питате ме какви възможности се разкриват пред Волфганг в Париж. Колебаех се какво да ви отговоря, но понеже настоявате, ето фактите.

Синът ви е твърде доверчив, твърде добродушен, твърде благороден и няма почти никаква представа по какъв път се стига до успеха. Тук, за да постигнеш нещо, трябва да бъдеш хитър, предприемчив, нагъл. Ако той притежаваше два пъти по-малко талант и два пъти повече практичност, щях да бъда спокоен за него.

В случай че иска да си изкарва хляба в Париж, за него има само два пътя. Първият е — да дава уроци по клавир, но за да намира ученици, трябва да действа енергично и да бъде донякъде шарлатан; освен това не съм уверен ще му стигне ли търпение да тича из цял Париж и да обяснява до безкрайност разните правила на учениците си. Бездруго уроците съвсем не го привличат, тъй като му отнемат време, което той би искал да посвети на композиране — най-любимото му занятие. Синът ви желае напълно да се посвети на музикално творчество. Но лошото е там, че в тази страна широката публика нищо не разбира от музика. Всичко зависи от името на композитора, а името Моцарт тук е слабо известно. В момента симпатиите на публиката до абсурдност са поделени между Глук и Пичини — никой друг не я интересува. За вашия син е почти невъзможно да преуспее в Париж като композитор, доколкото тук са увлечени сега по други имена. Разберете, драги маестро, в страна, където толкова посредствени и дори отчайващи музиканти са успели да натрупат грамадно състояние, вашият син, боя се, едва ли ще може дори да си изкарва прехраната.

С пълна откровеност ви разказах истината съвсем не за да ви разстроя, а за да можем двамата с вас да достигнем до правилното решение. Лично аз нямам никакви съмнения — неговите възможности в Париж са равни на нула.“

[1] О, това е чудо, фантастично, удивително! И накрая... сбогом (фр.). — Б.пр. ↑

Волфганг изпитваше неприятно чувство само като си помислеше, че би могъл да се върне на служба при Колоредо. Обаче по тона на татковото писмо, колкото и да се бе постарал Леополд да скрие това, той разбра: татко горещо желае синът да се завърне.

Отговори чрез Булингер с убеждението, че ако успее да склони свещеника, той пък ще предума баща му. Не искаше да се върне в Залцбург и изреди в подкрепа на това дълъг списък от злини: Залцбург е интригантско градче, където гледат на музикантите с презрение, а и музикантите там сами се презират; в града няма нито театър, нито опера, в цялата придворна капела липсва дори един свестен певец, а певици по-лоши от тамошните човек не може да си представи; оркестъра го бива само за празни работи, той е съвсем негоден за сериозни задачи; дворът тъне в злоба и интриги; и най-главното — владетелят е същински тиран, който предпочита най-калпавия италиански музикант пред най-добрия немски. Той никога не ще разреши на Волфганг да приеме поръчка за написване на опера и винаги се е отнасял към него грубо и пренебрежително.

Като изпрати писмото до Булингер, Волфганг писа на Алоизия и Фридолин: с тях той си пишеше редовно. Отново ги покани в Париж, уверяваше ги, че ще успее да уреди за Алоизия частни концерти, и обеща да намери работа на Фридолин. Молеше Алоизия да не се бави с отговора: писмата ѝ са единствената утеха за скръбното му сърце.

После, понеже татко настойчиво искаше да знае всички подробности за мамината болест и смърт — сякаш щеше да произнася присъда, — Волфганг подробно изложи какво се бе случило, макар че направи това с неохота, защото преживяното отново изплува с остра болка и той едва смогваше да пише; ридания давеха гърлото му.

Най-тежко беше изпращането на мамините вещи у дома според желанието на татко. Волфганг се постара да опакова всичко колкото може по-грижливо — мама така обичаше реда: дрехите ѝ, пръстена, часовника и другите скъпоценности, но това бе много болезнено и сълзи замрежваха очите му. Татко навярно би сторил всичко по-умело,

обаче най-добре щеше да бъде той да не възлага на сина си такова нещо. И все пак Волфганг продължаваше да гледа на себе си с татковите очи. За да повдигне малко настроението на баща си. Волфганг приложи към мамините вещи френското издание на „Школа за цигулка“, прелюдиите, написани от него за Нанерл, и копие от партитурата на симфонията, написана за Льогро. Според уговорката Льогро след заплащането ѝ придобиваше правата на неин собственик и напълно можеше да се разпорежда с партитурата. Но понеже той бе платил само половината от възнаграждението, Волфганг за една нощ записа симфонията по памет. Французите искаха да го надхитрят, но той ще им даде да разберат! Помнеше всяка нота на симфонията си. Новите му произведения ще повдигнат духа на татко и Нанерл: такива подаръци винаги им носеха радост.

Успя да превъзмогне меланхолията си едва когато започна отново да композира. Госпожа д’Епине му предостави стая и своя клавесин, но той много не се трогна от щедростта ѝ: тя му отстъпи стаята, в която лежеше, когато биваше болна. Там липсваше дори дрешник, имаше само едно легло — клавесина внесоха от друга стая — и аптечка с лекарства. Но като работеше, Волфганг се стремеше да не обръща внимание на това. Бе изпълнен с желание да твори, помнейки съвета на татко в последното му писмо:

„Ако поради болестта и смъртта на мама си изгубил всичките си ученици, напиши нещо ново. Дори в случай че се наложи да продадеш написаното на безценица, твоята известност непременно ще нарасне и освен това няма да задлъжняваш.

Старай се обаче тези пиеси да бъдат къси, простички и общодостъпни. Помни, Бах пишеше само малки пиеси, но се славеше като най-преуспяващ композитор в Лондон. Леката музика също може да бъде прекрасна, ако е написана с естествен, плавен, непринуден маниер и същевременно правилно конструирана. По-трудно е да се пише такава музика, отколкото хармонически сложни неща, непонятни за широката публика, или произведения, в които има благозвучни мелодии, но които са мъчни за

изпълнение. Нима Бах е принизил таланта си, съчинявайки подобна музика? Ни най-малко. Безупречната композиция, правилният строеж — ето какво отличава таланта от посредствеността дори в лекия жанр.“

Ала даже като композираше една простичка соната, достъпна за всеки музикант от средна ръка и понятна за слушателите, Волфганг непрестанно мислеше за мама и тъгата му намери отражение в музиката — тя стана печална както никога. Волфганг си мислеше: как човек остарява? И как безропотно умира? Той скръбно се усмихна; да се намери отговор на тези въпроси бе невъзможно, но той пишеше, изливайки в музика своите преживявания — и това му носеше облекчение.

Волфганг тъкмо завърши черновата на сонатата в ла-минор и я просвирваше, нанасяйки известни поправки, когато в стаята влязоха Грим и госпожа д'Епине. Навярно имат да ми кажат нещо важно, реши Волфганг, иначе защо биха се морили до горния етаж?

— Сонатата е доста гръмка. Събудихме се от нея — каза баронът.

Волфганг изведнъж съобрази, че е вече полунощ; беше писал, без да си дава сметка за времето. Той се извини.

— Ние трябва да поискаме от вас извинение за безпокойството — отвърна госпожа д'Епине. — Но не се чувствавам добре.

Грим имаше по-скоро недоволен, отколкото смутен вид. Той внимателно прегледа новата соната. Волфганг попита от учтивост:

— Какво е вашето мнение, господине?

— В нея има толкова скръб и отчаяние, че никой не ще я купи — саркастично забеляза баронът.

— А аз се надявах, че ще се хареса. „Това е най-хубавата от всичките ми сонати“ — помисли си Волфганг.

— Баронът се безпокои, че сонатата не отговаря на френския вкус — додаде госпожа д'Епине.

— Ще се постарая да направя другите сонати по-достъпни за широката публика.

Като пренебрегна думите на Волфганг, Грим каза на госпожа д'Епине:

— Боя се, че на младия ни приятел ще се наложи да се върне на служба в Залцбург.

— Но вие сам ме поканихте тук! — изтърси Волфганг.

— Това беше идея на баща ви. Не ми оставаше друго, освен да се съглася. Но вие не можахте да постигнете успех. Това е съвсем очевидно.

Волфганг погледна госпожа д'Епине, търсейки от нея подкрепа, но тя замълча.

— Какво да пиша на господин Леополд? Той непрестанно ме пита за вашите перспективи. Досега не му отговорих, но трябва да сторя това съвсем скоро, макар от чиста вежливост.

Баронът сигурно пак има пристъп на подагра, предположи Волфганг, тонът му е твърде рязък. Госпожа д'Епине беше в любимия си червен атлазен пенъоар, в ръка държеше скъпо китайско ветрило със същия цвят и Волфганг се усъмни дали наистина ги е събудил.

— Ако не желаете да се върнете в Залцбург, аз съм уверен, че повече ще ви провърви в Мюнхен и Манхайм. Все пак сте немец.

— Господине, държите се с мен така, сякаш съм още на седем години — на колкото бях при първата ни среща.

— Вие и досега сте си непрактично дете!

— Защото повярвах на Льогро, на дука, на Новер? Те до един са французи.

— Не виждам каква е връзката.

— Французите са магарета, нищо не разбират от музика. Всички опери, които се дават в Париж, са написани от чужденци — Глук, Пичини, Бах.

— Но не и от Моцарт.

— За щастие! Френският език е измислен от дявола. За музика той изобщо не става. И пеенето на французите е обратно. А пък французойките как изпълняват италиански арии! Когато пеят френските си песнички — горе-долу, но да се погубва прекрасна музика — това е ужасно!

— Казахте ли всичко?

— Ще бъда благодарен на бога, ако успея да се измъкна от Париж, без да съм развалил вкуса си.

— Обаче симфонията ви е написана във френски стил — забеляза Грим.

— Толкова по-зле за нея. Публиката е стадо. Написах шест сонати за продан. Веднага щом ми ги платят и получа остатъка от парите, които ми дължат Льогро и дукът, ще ви върна дълга — десет луидора.

— Петнадесет. Или по-точно ще станат толкова, като се наложи да ви платя заминаването. Тук вие нищо повече няма да получите за вашата музика. Положението ви е добре известно в Париж. Музиката ви не е нужна никому.

Значи, причината беше в парите! Волфганг каза:

— Ако желаете, мога да си замина веднага.

— О, няма нужда да бързате. Просто исках трезво да си представите истинското положение на нещата.

— Благодаря ви, господин барон. Веднага щом успея да върна дълга, като получа парите за сонатите, сам ще реша как да постъпя. Ще отида там, където ще ме оценят.

Тримата вежливо се поклониха, сякаш присъствуваха на някаква церемония, и си пожелаха лека нощ.

Но Волфганг не можа да заспи. Безсилен да превъзмogne ужасното, потискащо настроение, той взе песента на Никола Дъозед, която много обичаше, и написа върху нея девет вариации с надслов: „An, vous dirais-je, Maman?“^[1] Вариациите станаха толкова нежни, че не биха могли да нарушат и най-лекия сън, те успокояваха като люлчена песен. Това произведение Волфганг нямаше да продаде. Написа го за себе си, за никого другиго.

Не се продаде нито една от шестте сонати. Льогро помоли Волфганг да напише наново втората част на симфонията, уверявайки, че така тя щяла да стане по-достъпна, и Волфганг се съгласи, но пак не получи остатъка от хонорара. Направи опит да се види с дук дьо Гин, обаче този път не бе приет дори от икономката. Когато татко съобщи, че е починал Лоли и че Колоредо е приел всички условия, поставени му от Леополд чрез Булингер, с изключение на няколко по-дребни искания, Волфганг разбра: баща му очаква от него съгласие — макар все още да не желаете да се върне в Залцбург.

Но положението, ако се съдеше по писмото на татко, явно се бе променило към по-добро:

„Благодарение на моя такт и настойчивост старанията ми се увенчаха с успех. Дават ми заплатата на Лоли — петстотин гулдена годишно, срещу което трябва да изпълнявам задълженията му на заместник капелмайстор, а ти ще получиш също петстотин гулдена в качеството си на концертмайстор, органист и мой помощник. Архиепископът се съгласи и да те пуска на две години веднъж до Италия или другаде — където пожелаеш, — за да пишеш там опера: в Манхайм, Виена или Мюнхен. Извини се, задето няма възможност сега да те назначи за капелмайстор, но каза, че след време непременно ще заемеш този пост.

Всички в Залцбург искрено се радват на твоето завръщане, особено графиня Лютцов, която сега се ползува с огромно влияние пред Колоредо; тя се държи така, сякаш назначението ти е нейна победа.

С най-голямо нетърпение те очакват обаче любящите те баща и сестра. Зная, че най-голямата мечта на нашата мила мама бе всички да се съберем колкото може по-скоро. Мисля, че далеч от теб не бих издържал, но веднага щом те почувствувам в прегръдките си, ще придобия нови сили; същото важи за Нанерл.

Освен всичко друго трябва да разбереш следното: колкото по-дълго оставаш у Грим, който очевидно е недоволен, че трябва да харчи за теб, толкова повече пари ще му дължим. Затова се налага да заминеш незабавно, докато не сме задлъжнели на барона така, че никога да не можем да му се изплатим. И тъй, четиристотинте гулдена, които заех в Залцбург във връзка със заминаването ти, нараснаха на седемстотин. Мисля, че ще ти е неприятно, ако ме хвърлят в килията на длъжниците, а това неизбежно ме очаква, в случай че не се завърнеш.“

Волфганг се усъмни във внезапното доброжелателство на Колоредо към него, но татко го увери, че негова светлост е станал

съвсем друг: вече му било омръзнало да го мамят музикантите италианци и сега възторжено хвалел таланта на Волфганг.

„А Карл Арко? — писа Волфганг. — Няма да се завърна, ако ще продължава да се меси в музиката.“

Волфганг ще бъде напълно независим, отвърна татко, в Залцбург ще се намери място и за госпожица Алоизия, ако тя изрази такова желание, макар да научил, че била ангажирана от Карл Теодор за певица в немската опера в Мюнхен със заплата шестстотин гулдена годишно.

Напускането на Париж разочарова Волфганг. Той възнамеряваше да наеме бърза и удобна самостоятелна карета, която за шест дена щеше да стигне до Страсбург — първата голяма спирка по пътя за Залцбург.

Вместо това Грим се изхитри Волфганг да замине от Париж седмица по-рано, отколкото предполагаше, без да е получил от колиета си шестте току-що завършени от него сонати; отгоре на всичко Грим го качи в неудобен дилижанс под предлог, че това било най-бързото съобщително средство, което можело да се вземе.

Пътуването до Страсбург продължи дванадесет дълги дни. Волфганг с гняв разбра, че Грим го е настанил в най-евтиния екипаж, при това най-бавния, само и само да даде по-малко пари. Баронът наистина плати пътя до Страсбург, но докато той си спести парите, Волфганг трябваше да похарчи много повече от предвиденото за стаи, защото се наложи да прекара два пъти повече нощи в скъпите крайпътни странноприемници.

Не можеше да спи по време на път и всяка нощ го будеха в три часа, за да потеглят колкото може по-рано поради бавните коне. Седалките в пощенския дилижанс бяха твърди, същински камък. Като стигнаха Страсбург, той почна да се съмнява дали ще стигне до дома, без да се натърти сериозно. Тешеше го единствено съзнанието, че с всеки ден се приближава все повече до Алоизия.

[1] „Как да ти кажа, мамо?“ (фр.). — Б.пр. ↑

В Страсбург се наложи непредвиден престой. Въпреки горещото желание да види час по-скоро Алоизия, Волфганг си позволи решението да остане три седмици тук и да даде три концерта. Приходът от тези концерти възлезе само на седем луидора, което съвсем не покри разноските по тях, и Волфганг имаше чувството, че е свирил за собствено удоволствие. Преструваше се, че му е все едно, но лошият прием дълбоко го огорчи.

Минало бе вече повече от месец, откак напусна Париж, и татко настояваше в писмата си той веднага да се завърне, предупреждаваше го, че длъжността не може дълго да стои вакантна, но вместо това Волфганг замина за Манхайм. Макар семейство Вебер да бе последвало в Мюнхен двора на Карл Теодор, той се надяваше в Манхайм да му се удаде някаква възможност, която да го избави от необходимостта да се върне в Залцбург. Веднага щом намери работа в Манхайм, ще направи предложение на Алоизия.

Канабих бе заминал с двора за Мюнхен, но съпругата му прие сърдечно Волфганг и настоя той да се настани у тях.

Моцарт се убеди, че още го свързва с Манхайм предишната взаимна любов. Обстановката предразполагаше и в главата му се родиха множество планове, за които побърза да уведоми баща си. Но когато плановете му рухнаха един след друг, а заминаването от Манхайм все се отлагаше, татко писа:

„Безбройните ти планове ме изумяват. Ако ми съобщиш дори само за още едно такова нещо, ще се побъркам или ще умра от всичката тази бъркотия. На път за Париж ти през цялото време гради какви ли не планове, а откак го напусна, ми събщи нова дузина варианти как ще преуспееш. Нито един от тях обаче не се осъществи и единственото, което остана, е постоянно растящото бремене на дълговете.

Време е да скъсаш с лековерните мечти и да престанеш да ме принуждаваш да лъжа, в противен случай ще погубиш баща си и сестра си, които пожертвуваха толкова заради тебе. Откак майка ти без време се помина, неведнъж съм молил бога да не поемеш върху съвестта си и смъртта на твоя баща. Защото знаеш, че ако майка ти се беше завърнала от Манхайм в Залцбург, вместо да отиде с тебе в Париж, и досега щеше да бъде жива.“

Волфганг дълго отлага отговора. Когато се залови за перото, написа само няколко реда: отмина с мълчание бащините упреци, съобщи, че отива в Мюнхен да се види с госпожица Алоизия и оттам незабавно се връща вкъщи. Но нали сам татко бе намислил мама да отиде с него в Париж, а не той? Волфганг не откриваше вина за това у себе си, чувствуваше се дълбоко засегнат и все пак се мъчеше да пише на баща си колкото може по-мило, като си мислеше: татко ме упреква и тутакси признава, че ме обича, а аз в нищо не го упреквам, защото също го обичам. Волфганг молеше бога срещата с баща му да мине без повече упреци, но на душата му бе тежко. Въпреки това пред Алоизия той трябва да застане като победител. Не можеше да повярва, че с нещо е виновен за смъртта на мама.

Пристигна в Мюнхен през първия ден на Коледа и веднага се упъти към Веберови. Жилището им беше близо до театъра и резиденцията на курфюрста и Волфганг веднага забеляза, че материалното състояние на семейството се е подобрило чувствително. Къщата беше голяма и внушителна — като на богатите бюргери.

Вратата отвори Фридолин; като видя на прага Волфганг, отдръпна се назад и смутено избъбри:

— Чухме, че майка ви е боледувала от заразна болест.

— Глупости! Имаше възпаление на червата. Как е Алоизия?

— Прекрасно. Вие навярно знаете за нейната сполука.

— Разбира се. И от душа се радвам. Знаех, че бърже ще преуспее.

— Вашите уроци й бяха от полза. — Но Вебер продължаваше да държи Волфганг на вратата, без да го покани.

Предположила, че е пристигнал господин Моцарт, зад Фридолин се показва Констанце и учудено попита:

— Татко, защо не го поканиш да влезе?

Когато Фридолин не помръдна от мястото си, Констанце сама хвана Волфганг за ръката и го въведе в гостната. Волфганг забеляза, че девойката има вече по-солиден вид, но мислите му бяха напълно заети с Алоизия, той не виждаше нищо друго, не видя дори радостта, грейнала в очите на Констанце.

Такова безразличие огорчи девойката и тя повика сестра си. Първа обаче се появи Цецилия Вебер; едва след като се убеди, че Волфганг е напълно здрав и с нищо не може да ги зарази, майката разреши на Алоизия да влезе в стаята.

Волфганг най-сетне остана насаме с любимата, но от смущение не знаеше какво да каже. Сърцето му биеше лудо, той така бе очаквал радостната среща, а Алоизия стоеше хладна и чужда. Безсилен да понесе това, той горещо възкликна:

— Алоизия, толкова тъгувах без вас в Париж!

— Много жалко.

— Едва дочаках деня, когато отново ще ви видя.

— Нима?

— И съм готов да сторя всичко, за да бъдете щастлива!

— Сериозно ли, господин Моцарт? — попита тя вече с интерес.

— Никога не съм бил по-сериозен. Алоизия, скъпа, омъжете се за мен!

— Какво казахте? — Лицето ѝ изразяваше почуда.

— Станете моя жена. Още сега. Имам хубава служба в Залцбург и ще мога да настаня и вас; не по-зле, отколкото тук, в Мюнхен.

Това смешно мъничко човече иска да се ожени за нея! Алоизия се усмихна в себе си. Той се наведе да я прегърне, за да се убеди във взаимната им любов, но тя с неприятно чувство вдигна ръце и се отдръпна.

— Ако не ви харесва Залцбург, ще се помъча да си намеря място тук.

— В Мюнхен едва ли ще намерите място. Пред вас ще говорят хубави неща, но на служба няма да ви вземат, както навсякъде другаде. Въпреки всичките ви големи мечти.

— Шегувате се. Навярно искате да проверите доколко съм искрен.

— Ни най-малко. Мисля, че е крайно време някой да ви каже истината.

— А ариите, които написах за вас? Които пеехте с такова удоволствие?

— Вие сте опитен композитор и знаете как се пише за женски глас.

— Но не и как се люби женското сърце?

Алоизия го гледаше втренчено. „Никога не съм кокетничила с него“ — мислеше си тя. Сам си е виновен, задето си е загубил ума. Майка ѝ искаше да бъде любезна с господин Моцарт, той от малък бил свикнал на женски ласки и внимание; можел да се окаже и полезен, понеже имал широки връзки сред силните на деня, но Волфганг вече не беше очарователно дете, сензация, чудо на природата; беше дребен, слабичък и с незначителна външност младеж, при това навсякъде търпеше неуспехи. Дори облечен по парижка мода — червен камзол с черни копчета, — той не бе станал нито привлекателен, нито романтичен и съвсем естествено курфюрстът не пожела да го вземе в капелата си.

Госпожа Вебер влезе в стаята и прекъсна разговора им:

— Дъщеря ми е много заета, господин Моцарт. Чакаат я в придворния театър, там ще има репетиция в присъствието на курфюрста. За нея вече е пратена каляска и не бива да го караме да я чака.

До Волфганг бяха достигнали слухове, че Алоизия е получила място в придворния театър, защото курфюрстът имал намерение да я направи своя любовница, но не искаше да повярва. Сега се замисли над това. Курфюрстът имаше много любовници: една повече или по-малко — за него е все едно. Но рече:

— На вашата дъщеря ѝ потръгна: има такива високи покровители. Няма да я задържам.

— Моля ви, бъдете така любезен. — И Цецилия Вебер се оттегли.

Волфганг не искаше толкова лесно да се предаде. Прекрасното лице на Алоизия внезапно поруменя — може би все пак тя продължава да бъде благосклонна към него, макар че му наговори какво ли не.

Волфганг се опита отново да я прегърне, ала тя го отблъсна. Той остана като гръмнат. Никога не би си позволил да се докосне до жена, щом това ѝ е неприятно. Да прави от себе си посмешище — за нищо на света! Но трябва да ѝ зададе още един въпрос.

— А защо ми писахте всичките тези писма?

— Никога не съм ви поощрявала в тях.

„Вярно — каза си Волфганг, — просто го е заслепила любовта.“

— Изтълкували сте някои неща произволно. Както ви се е искало.

Идеше му да се разплаче; защо има такава чувствително сърце — винаги е беззащитен пред хладната пресметливост, но да признае поражението си, не, няма да ѝ достави това удоволствие. С пренебрежително изражение Волфганг седна на пианото и изпя: „Без съжаление напускам девойката, която е непостоянна към мен“ — и напусна дома на Веберови.

Сърцето му бе разбито. За да облекчи болката, реши да покани Безл да дойде при него в Мюнхен и оттам двамата да потеглят за Залцбург. В писмото до приятелката си Волфганг изля болката по несподелената любов, разкри най-съкровени неща, флиртуваше с Безл дръзко и еротично. Това го пооблекчи, но не притъпи болката от загубата на Алоизия. Колкото по се шегуваше с Безл, толкова по-силна ставаше тъгата по другата.

Тази фалшива веселост се изпари, когато след няколко седмици той се озова пред дома си на Ханибалплац. Щом Леополд се увери, че синът му наистина се връща в Залцбург, тонът на писмата му веднага стана по-мек, но недоволството от поведението на Волфганг се чувствуваше както преди. Волфганг доведе със себе си Безл в стремежа си да смири бащиния гняв, но вълнението и страхът от предстоящата среща не го напуснаха.

И ето той вече чука на вратата на своя дом. Тук като че ли нищо не се бе променило. Не го напускаше чувството, че завръщайки се в Залцбург, извършва най-голямата глупост, ала така тъгуваше за близките си! Цяла минута никой не отговори на почукването.

Волфганг се побоя — ами ако не искат да го приемат? И тогава на прозореца се показаха татко и Нанерл. Но докато слязат да отворят, му се стори, че изтече цяла вечност. „Волфганг е умен — помисли си Безл, — обаче твърде присърце взима всичко, макар пред нея да се прави на лекомислен.“

Волфганг и татко застанаха лице в лице. Нанерл, като видя някаква жена, изтръпна, но веднага се усмихна — слава богу, това не беше госпожица Вебер.

Татко изведнъж затрепери от вълнение и Волфганг си отдъхна: между тях всичко е останало както преди. После се прегърнаха, смехът се редуваше със сълзи, радостта — със скръб, но и единият, и другият не изрече нито дума, сякаш думите биха могли да осквернят тяхното помирение.

СЕДМА ЧАСТ
БЛУДНИЯТ СИН СЕ ЗАВРЪЩА

Графиня Лютцов обичаше компанията на Волфганг и му довери, че след завръщането си от Париж е станал най-добрият танцьор в Залцбург, но подобни неща вече не го ласкаеха. Фактът, че графинята го предпочиташе за кавалер дори на придворните балове, се смяташе за голяма чест, обаче тя му се струваше сега толкова стара, колкото госпожа д'Епине, при това лишена от остроумието и светския облик на францужойката.

Графиня Лодрон пожела дъщерите ѝ да възобновят заниманията по пиано с Моцарт и той съвсем не възприе това като милост от нейна страна. Искаше му се да откаже, ала не посмя. Молбите на графиня Лодрон се равняваха на заповеди. Освен това, както твърдеше татко, парите за уроците щели да помогнат за намаляването на дълговете му. Но да обучава дъщерите на графинята беше за Волфганг тежко бреме.

И макар той официално да носеше титлата „първи концертмайстор и придворен органист“, се чувствуваше в положението на Колоредов камериер. Архиепископът го посрещна любезно и изрази съболезнованията си по повод преждевременната кончина на госпожа Моцарт, но лека-полека отношенията им придобиха предишния си характер. Задължение на Волфганг беше да свири на орган в катедралата всяка неделя и всеки път, когато пожелае Колоредо. Задължен беше и да дава уроци по всички клавирни инструменти на всеки желаещ от музикалната капела на архиепископа. Трябваше още да провежда репетициите на капелата и да я дирижира, ала да свири на цигулка, както преди, не прие.

Спаси го от полуда само това, че постоянно композираше. Година и половина след завръщането си в Залцбург Волфганг вече не помнеше броя на произведенията си, но нямаше за какво да се безпокои: баща му водеше най-подробен списък на всичко, което съчиняваше.

Когато веднъж татко зачете списъка, Волфганг се изуми.

— Три симфонии, една серенада, едно дивертименто, концерт за пиано за четири ръце, концертна симфония за цигулка и виола, но нито една соната за пиано или цигулка.

— Композирах по шест такива сонати за пиано и цигулка, докато отсъствувах оттук.

— Сонатите са прекрасни, трябваше да напишеш повече.

— Колоредо предпочита църковната музика.

— Що се отнася до тази музика, не си проявил леност. — „В същност той и в светската музика не изостава — помисли татко, — но трябва да го посръчквам, иначе ще се отпусне“. — Църковна музика си написал много: псалми, оферториуми, църковни сонати, две великолепни меси, вечерни и в добавка една тържествена меса.

— Но Колоредо се опитва да ми внуши, че всичко това бледнее в сравнение с неговата дейност, по-специално богослужението.

— Той не може да се отнася към тебе като с равен. Би било в разрез с натурата му.

— Някои произведения, написани тук, са наистина добри.

— И ти платиха за тях.

— А концертът в ми бемол-мажор, който написах за мен и Нанерл? Нали графиня Лодрон постъпи така, сякаш той бе създаден за нея. Настоя първото му публично изпълнение да се предостави на дъщерите ѝ, но те не успяха да го изсвирят съзвучно, както очаквах. И погубиха чудесната втора част.

— Графиня Лодрон ти помогна да си възвърнеш мястото в Залцбург. Тя има право да разчита на известна благодарност.

— А акомпаниментът? Написах го за оркестър с манхаймска звучност, величествено и изразително, а нашите музиканти свиреха кой както му дойде.

— Ще свирят по-добре, когато на пианата бъдете ти и Нанерл.

— Никога няма да свирят по-добре. Моята Концертна симфония, в която, както твърдиш, има такава дълбочина и зрелост и която така обичаш, бе опропадена, а я изпълняваха най-добрите солисти на Залцбург — Брунети и Хайдн. Зная, че Брунети, като остаря, почна да свири по-лошо, но Хайдн ме удиви. Навремето, когато изпълняваше музика, която му харесва, той винаги биваше трезвен. Нима толкова му е опротивял Залцбург, че не може вече да свири на виола?

— Ще отидеш в Мюнхен и приятелите ти ще я изпълнят там както трябва.

— Колоредо обаче смята, че Концертна симфония, според мен най-прекрасното нещо, което съм написал, била твърде тежка и дълга.

А дивертиментото в ре-мажор, достъпно за най-елементарните слушатели, по негово мнение е много приятно.

— Добре познаваш вкуса му, за да се учудваш.

— Но съм принуден да задоволявам този вкус! Коронационната меса — най-добрата от всичките ми меси — е написана за глас като на Манцуоли, а тук възложиха солото на едно ревящо магаре.

— Трябва да я изпълнят на всяка цена във Виена.

— След сто години? Когато няма да ме има вече?

— Дори да е така! — тържествено заяви Леополд.

— Кой знае какъв вкус ще имат хората след сто години. От всички произведения, които композирах през последните осемнадесет месеца, най-много обичам „Vesperae solemnes de confessore“^[1] макар да носи надутото название, а негова светлост съобщи на вашия покорен слуга, че тя е прекалено драматична, прекалено светска, сякаш, като съм я написал, съм извършил смъртен грях, за което трябва да отида в чистилището.

— Не си съвсем прав, Волфганг. Преувеличаваш!

— Граф Арко, който нямало да се меси в музикалните въпроси — така поне ми беше обещано, когато давах съгласие да се върна в Залцбург, — със садистична радост съобщи, че по мнение на негова светлост, написвайки соло за сопрано, аз съм имал предвид оперна примадона, не солистка от църковен хор.

„А нима не е така? Нима не си имал предвид Алоизия Вебер?“ — щеше да му възрази татко, но сметна за по-благоразумно да не го казва.

— Писах това соло за глас с най-добри възможности — рече Волфганг почти предизвикателно, — както и трябва да се пишат вокалните композиции.

— И се получи нещо възхитително. Но може би според Колоредо ти си вложил в тази творба твърде много личен елемент.

— Направих я твърде хубава за вкуса на нашите залцбургски магарета. От Мюнхен не поръчаха ли да им напиша опера?

— Чакам писмо всеки ден.

— Честна дума, татко, не зная дълго ли ще мога да изтърпя този Залцбург.

— Аз го търпя вече повече от четиридесет години и както виждаш, не съм се побъркал.

„Но аз съм съвсем друг — помисли Волфганг. — Татко обича да преподава, а аз не. Татко е роден за педагог, а на мен не ми стига търпение за това. Татко престана да композира, а аз чувствавам, че едва сега започвам. Имам да кажа толкова много; колкото повече опознавам музиката, толкова повече мелодии се раждат в главата ми. Ако имах пред себе си поне десет години спокоен, осигурен живот, колко нещо бих създал! Особено за сцената. Татко е прав, солото за сопрано във Вечернята е написано за оперна примадона, но ако се съглася с това, той ще почне да ме упреква в своеволно отношение към музиката за Колоредо. Ето защо я нарекох «Laudate Dominum»^[2], ала това не намали любовта ми към тази ария — това е тъкмо ария, макар стилизирана. Ако не получа наскоро поръчка за опера, ще полудея. Тъкмо сега, когато се уча да пиша истинска вокална музика, трябва да се задоволявам с отвратителните гласни струни на залцбургските певци. През всичкото време се стараех да намаля нашите дългове и колко е обидно, че досега не можем да се отървем от тях. Но много трудно е да се живее без хубава музика. А сегашната музика в Залцбург е обречена на смърт.“

Една неделя след служба в катедралата Волфганг, като не можеше да гледа как Колоредо приема поздравления — защото всички бяха очаровани от неговата музика, — си проби път през тълпата, окръжила архиепископа, и се упъти към близката църква „Свети Петър“, където мама искаше да бъде погребана. Това бе най-старата църква в Залцбург, а нейното гробище се намираще в самото подножие на Монхсберг. Но и тук уединението се оказа невъзможно: край много от гробовете имаше хора и Волфганг навлезе в един криволичещ, изсечен в камъка проход, който водеше за катакомбите в скалите на Монхсберг. Тук бяха погребани първите християни от Залцбург, мнозина умрели мъченически, и това място се смяташе за свято.

Бе топъл, слънчев септемврийски следобед през 1780 година и макар че бяха изминали повече от две години след смъртта на мама, Волфганг изведнъж почувствува остро болката от тази загуба. Поиска му се да се помоли тук за душата ѝ — мама щеше да остане доволна, — ала обстановката му действуваше угнетително. От каменните стени на прохода, където никога не проникваха слънчеви лъчи, вееше леден хлад, стъпалата бяха груби, от нешлифован камък, сред мъртвата тишина неговите стъпки кънтяха с мрачно ехо. За да се изкачи по-

далеч, трябваше да се хваща за пукнатините в каменната стена. Трудно се вървеше, беше му уморително и страшно.

Като достигна една открита от всички страни малка площадка, Волфганг изпита облекчение. Колко хубаво е да си отново на чист въздух, да се любуваш на светлината и слънцето! Обгърна с поглед планините, сдипили се около Залцбург, и по-остро от всякога се почувствува затворник. Застанал тук, на една от скалите на Монхсберг, той се намираше почти на една плоскост с двете островърхи кули на катедралата, но планините, които ограждаха Залцбург, помрачаваха настроението му. Тези планини винаги са си били тук, те притискаха града като в клещи, готови сякаш всеки миг да се стоварят върху главата на Волфганг; и все пак в подножието на скалите се гушеха къщи, те стояха там от векове. А право напред се издигаше крепостта Хохензалцбург, господстваща отколе над града.

Волфганг заслиза към гробището и изведнъж зад гърба си дочу стъпки. „Кой е там?“ — извика той. Отговор не последва. Стъпките продължиха да ехтят някак неестествено силно. Интересно дали така крачи дяволът, когато преследва човек? И съществува ли изобщо дяволът? Ако съществува, сигурно ще го срещнеш тъкмо на такова място. Когато Волфганг слезе от възвишението, стъпките замряха. Но останаха нервните тръпки, те засилиха още повече отвращението му към гробищата и желанието да избяга от Залцбург.

Няколко минути по-късно, както крачеше към катедралата по обикновено безлюдната уличка зад нея — беше забравил нотите си на органа и искаше да ги вземе, докато не са се изгубили, — Волфганг изведнъж видя да идва насреща му Карл Арко. Уличката беше тясна, двама не можеха да се разминат. Ако протегнеш ръка, ще докоснеш стената на отсрещната къща. В главата на Волфганг се въртеше мисълта: кой от двамата ще трябва да стори на другия път.

Отстъпи той. Хлътна в първия вход, който му попадна, като се престори, че търси някакъв адрес и се готви да влезе. Главният иконом продължи пътя си, а Волфганг, долепен до вратата, се почувствува оскърбен.

Споменът за това унижение дълго го измъчва.

[1] „Тържествена вечерня“ (лат.). — Б.пр. ↑

[2] „Хвалете бога“ (лат.). — Б.пр. ↑

Поръчката от баварския курфюрст да напише италианска опера за мюнхенския карнавал през януари 1781 година се стори на Волфганг дар от небето. Колоредо не посмя да попречи. Карл Теодор беше твърде силен съсед и да го обидиш, значеше да поемеш голям риск, затова дадох на Волфганг шестседмичен отпуск във връзка с изпълнението на поръчката.

Чувствуваше се окрилен и увери татко:

— Тази опера ще ни донесе слава.

— Трудности ще има доста — предупреди го Леополд.

— Но оркестърът на Канабих е най-добрият от всички, които познавам. А и той ще ангажира истински певци. Струва ми се, че за тази поръчка трябва да благодарим тъкмо на него.

— Канабих ще покани певци по вкуса на курфюрста. Кой може да каже от какво ще се ръководи в избора си? От стремеж за икономии? От приятелски чувства? От политически съображения? Трябва да бъдеш нащрек.

— Разбира се! Достатъчно мъки съм изтърпял.

И все пак Волфганг бе щастлив — пред него се откриваше прекрасна възможност да се отърве от Залцбург. Той заяви:

— Ще се постарая „Идомей“ да има шумен успех; след тази опера много владетели ще искат на всяка цена да ме вземат на служба. Смятам да напиша музиката героична и величествена.

Карл Теодор, прибегвайки до услугите на придворния композитор на Колоредо, целеше да направи с това дипломатически жест и избра за операта либрето, написано от Джамбатиста Вареско, придворен залцбургски капелан.

В основата на „Идомей“ лежеше троянска легенда. Поетът Вареско бе съчетал няколко пиеси, написани на тази тема. И Волфганг се съмняваше дали капеланът е успял да подобри сюжета. Много пасажии от либретото звучаха високопарно и помпозно. И все пак

фабулата след известни поправки можеше да се окаже завладяваща. Драмата таеше в себе си възможности за създаване на благородна, изразителна музика; досега нито един сюжет не бе разкривал такава перспектива. Обмисляйки тоналността на операта, Волфганг няколко дни подбира от либретото най-сценичните от негово гледище моменти.

Идоменей, цар на Крит, след като завладява Троя, изпраща към палатите си пленената от него принцеса Илия, дъщеря на Приам. Царят я следва с друг кораб. Крит е вече близо, когато в морето се разразява страшна буря, грозяща с корабокрушение. На Идоменей му се струва, че бурята е пратил с някаква цел сам Нептун. За да усмири гнева на бога на морето, Идоменей обещава на Нептун да му принесе в жертва първото живо същество, което срещне на брега. Бурята утихва и Идоменей разбира, че е станал заложник на морския бог.

Първият, когото Идоменей вижда на брега, е неговият син Идамант — дошъл да посрещне баща си. Царят не е в състояние да изпълни дадената пред бога клетва и решава да отпрати сина си от острова. По съвета на довереника си Арбас царят заповядва на Идамант да придружи Електра, царица на Аргос, до нейната родина. Този план има и друго предимство за Идоменей, защото синът му, дал обещание да се ожени за Електра, е влюбен в Илия.

Коварството на Идоменей предизвиква отново гнева на Нептун. В момента, когато Идамант трябва да отплава от брега, богът на морето изпраща друга буря, за да не може корабът на Идамант да потегли, и заповядва на едно морско чудовище да опустоши Крит. Идамант е безсилен да се справи с бурята, той трябва да остане на брега, но успява да убие чудовището. Тогава върховният жрец на Нептун разказва на Идамант за обещанието на Идоменей. Идамант решава да изпълни задължението на баща си, ала в този момент Илия предлага себе си в жертва вместо него. Това умиротворява Нептун и подводен глас повелява на Идоменей да се откаже от властта в полза на сина си и да разреши на влюбените да се оженият. Идоменей се съгласява и макар че отхвърлената Електра изпада в ярост, тя е безсилна да попречи на Идамант и Илия да се съединят.

В навечерието на заминаването си за Мюнхен Волфганг вече бе завършил част от музиката, но не можеше да намери с Вареско общ език. Използуването на либретото в оригиналния му вид би означавало неизбежен провал.

— Трябва да изтъкна на придворния капелан какви изменения е необходимо да се нанесат — каза Волфганг на татко, — иначе глупостите му ще провалят цялата партитура.

— Почакай до Мюнхен. Там Вареско не ще може да ти попречи да направиш своите поправки.

Волфганг пристигна в Мюнхен седмица преди определения срок. Гореше от желание да започне репетициите на операта и като поднесе почитанията си на Карл Теодор, който се държа с него подчертано вежливо, побърза при Канабих. В качеството си на придворен капелмайстор той вече бе набелязал певците и щеше да бъде освен това режисьор на постановката.

— Идоменей ще се изпълнява от Раф — обяви Канабих.

— Не е ли прекалено стар за тази роля? Лично аз много го обичам. Той направи доста за майка ми в Париж, по-добър приятел не може да се желае, но е вече на шестдесет и шест години.

— Раф е тъкмо на годините на Идоменей. — Канабих оглеждаше сцената, където щеше да пее Раф. — Освен това от всички тенори немци той се представя най-добре в италиански опери. Раф е прочут и в Германия, и в Италия. Ще спечели нова слава за вашата музика.

— При това е любимец на курфюрста.

— Не бих ви съветвал да кажете такава неща в тяхно присъствие. Ще се почувствуват засегнати.

— Но ще се справи ли старецът с такава трудна роля?

— Ако не напишете за него твърде дълги и твърде сложни арии.

— Той е посредствен актьор. Държи се на сцената съвсем сковано.

— Раф все още изкусно владее гласа си, ако, разбира се, музиката не е прекалено претенциозна. И знайте, нямаше да ви дадат поръчката за тази опера, ако не беше неговото влияние.

— Мисля, че решаваща роля е изиграла вашата препоръка.

— Да, аз също предложих вас, но най-красноречиво убеждаваше курфюрста именно Раф.

— Нямам нищо против тенора, ала, разберете, от тази опера зависи цялото ми бъдеще. Така смята и баща ми.

— Какво ви тревожи тогава? Без съмнение ще успеете да напишете музика за гласа на Раф.

„Мога да напиша музика за всеки глас — помисли Волфганг, — но затова ли се заех да композирам тази опера?“ И в същия миг си спомни за какво *искаше да помоли* Канабих. Откак поръчката за операта бе подписана, той си представяше как Алоизия идва при него и го моли да ѝ даде роля в „Идоменей“. И тъкмо когато тя изгубва надежда, той прави благороден жест и се съгласява. Алоизия е смаяна, чувствува се много задължена и, кой знае, може за в бъдеще да прояви към него благосклонност. Волфганг продължаваше да уверява сам себе си, че е разлюбил Алоизия, но образът ѝ не му даваше покой. Забавно би било да се превърне в неин благодетел. Това стана негова най-свидна мечта.

Появата на Раф и Вендлинг в театъра прекъсна размислите на Волфганг.

— Раф, Волфганг много се радва, че ще пеете ролята на Идоменей — рече Канабих.

— Извънредно съм поласкан! — възкликна Волфганг.

Строгото лице на Раф просветна.

— Не съм ли твърде стар?

— Вие сте в зряла възраст също както Идоменей — отвърна Волфганг.

— Момчето става вече дипломат — разсмя се Вендлинг. — Далеч ще стигне.

— Господин капелмайстор — рече Волфганг, — искам да ви помоля за една услуга.

— Ще направя всичко, което е по силите ми. — Личеше обаче, че Канабих не се радва кой знае колко.

— Бих желал да ви препоръчам една певица за ролята на Илия, прекрасна певица...

— Тя вече не е в Мюнхен — прекъсна го Вендлинг. — Алоизия получи място в немската опера и цялото семейство замина за Виена.

— Бях готов да се занимавам с нея, но тя предпочете Фоглер — каза Раф.

— А месец след преселването им във Виена умря Фридолин — продължи Вендлинг.

— Печална новина. Той беше чудесен човек — тъжно изрече Волфганг.

— Твърде чудесен за своята съпруга — додаде Вендлинг. — Цецилия Вебер е чудовище. И дъщерята е досущ като нея. Веднага щом разбра, че ще ѝ се наложи да помага в издръжката на семейството, побърза да се омъжи и замина.

Волфганг занемя от почуда.

— Омъжи се за Йозеф Ланге, придворен актьор и художник — каза Вендлинг.

Луд ли е бил той? Навярно другата Алоизия е съществувала само във въображението му. Татко го смъмри навремето за „розовите му мечти“ по отношение на Алоизия, но ако Волфганг наистина е хранил наивни, сладостни мечти, то е било единствено с цел да направи живота си по-поносим. Татко досега мисли, че той, Волфганг, леко е понесъл смъртта на мама, но нима някога е слушал по-печална музика от втората част на неговата Концертна симфония?

— Ланге е вдовец с две деца — продължи Вендлинг. — Работи в немския оперен театър, успя да настани там и жена си.

— Добър актьор ли е?

— Повече художник, отколкото актьор. Не съжалявайте, щастлив сте, задето сте се отървали от нея. Който и да се ожени за Алоизия, рано или късно ще стане рогоносец, а ако я хване на местопрестъплението, тя, разбира се, с невинен вид ще обясни: „Ах, остави, какво ли не се случва в живота!“

— Как мислите, Вендлинг, тя беше ли любовница на курфюрста?

— Време е да сменим темата на разговора — предложи Раф.

— Беше или не? — настояваше Волфганг, сякаш ако научеше истината, щеше да му стане по-леко.

— Кой знае... — рече Канабих.

— Това нищо не ще промени; дори да знаем онова, което не знаем, пак няма да ви разубедим... Благодарете на съдбата, че се избавихте от семейство Вебер. Наскоро чух, че майка ѝ възбудила срещу Ланге дело — твърдяла, че той обещал, като се ожени за Алоизия, да издържа цялото ѝ семейство.

— Доротея, жената на Вендлинг, ще бъде Илия — промени темата Канабих. — А нейната зълва, Елизабет, получи партията на Електра. Имате ли нещо против, Волфганг?

— И двете пеят прекрасно. Аз и преди съм писал арии за Доротея.

— Обещавам, че те ще изпълняват всяко ваше желание — каза Вендлинг.

„Цялата опасност е в Раф — мислеше Волфганг, — а възрастният тенор нищо не може да обещае.“

Той попита:

— Как се казва кастратът?

Канабих, който рядко издаваше чувствата си, се намръщи.

— Господин дел Прато. За съжаление трябва да ви кажа, че не е излизал още на сцена.

— Защо тогава сте го включили в състава? — не скри почудата си Волфганг.

— Това е придворният кастрат на курфюрста. Длъжни сме да му дадем роля.

— Не се отчайвайте, Волфганг — каза Раф. — Дел Прато е млад, ваш връстник, от него ще излезе очарователен Идамант. А аз ще се опитам да го науча да пее школувано и да играе на сцена. Сам по себе си гласът му не е лош.

„Ясно защо Раф прояви такава готовност“ — помисли си язвително Волфганг. Когато започнаха репетициите, грешките на кастрата отвличаха вниманието от недостатъците на самия Раф.

Лекарството тук можеше да бъде само едно, както казваше баща му — неговата музика трябваше да компенсира слабостите на всички. Женските гласове се оказаха прекрасни, в техните партии не се наложи да промени почти нищо, затова пък мъжките партии трябваше непрестанно да се преработват и нагаждат към ограничените гласови възможности на Раф и дел Прато. Либретото също създаваше доста грижи. Някои сцени си оставаха съвсем негодни. Но когато той чрез татко помоли Вареско да ги поправи, придворният капелан заяви, че Моцарт само разваля създадения от него шедьовър, и отказа. Волфганг бе принуден да внася измененията сам; Канабих, за да се избави от неприятности, прехвърли цялата отговорност върху композитора.

После почна да се оплаква Раф: ариите му били твърде трудни, въпреки че вината не бе в ариите, а в самия Раф — той вече не можеше да държи дълго даден тон. Наложил се Волфганг отново да преработи

ариите на Раф, за да даде възможност на престарелия тенор да покаже възможностите си в долния регистър.

Дел Прато се държеше на сцената така дървено, че Волфганг трябваше да го учи да играе, както се учи малко дете. Височините му бяха направо мъчителни. „Макар Раф да се окажа прав — гласът на кастрата не е чак толкова лош, размишляваше Волфганг, певецът обаче напълно е лишен от художествено чувство, от усет за нюансите, от правилен метод.“

Минаха няколко седмици в репетиции, но положението само се влоши. Вареско заплашваше да даде Волфганг под съд, ако посмее без негово съгласие да променя и занапред либретото; Раф искаше ариите му да звучат по-нежно и по-меко, въпреки че ролята на Идоменей бе драматична, съвсем не лирична. А дел Прато — според ролята си романтичен герой — изглеждаше на сцената твърде женствен, понякога дори жалък.

Възникна и нова причина за безпокойство. Мария Терезия бе на смъртно легло и оперният състав се боеше да не би, ако тя умре, постановката да се отложи. Татко изпрати на Волфганг траурния му костюм и помоли да не унива, в случай че смъртта на Мария Терезия попречи на „Идоменей“; известна полза все пак ще има — синът и приемник на Мария Терезия, Йосиф II, притежаваше по-добър музикален вкус и при него можеше да се разкрият по-широки възможности.

След известието за смъртта на Мария Терезия в Мюнхен бе обявен едnodневен траур, но докато архиепископът, почитайки паметта ѝ, забрани в Залцбург всякакви увеселения за три месеца, баварският курфюрст настоя репетициите на „Идоменей“ да продължават както преди.

„Най-после — мислеше си с горчивина Волфганг, — хората ще престанат да ме свързват с онова дете, което има честта да поседи в скута на императрицата.“ За Мария Терезия говореха, че била милостива императрица, но Волфганг не беше убеден, поляците и баварците също се съмняваха в това. Мария Терезия се славеше със своята музикалност; тя се възхищаваше от него през детството му, ала когато той възмъжа, не прояви никакъв интерес и не оцени музиката му.

Мисълта, че срокът на отпуска скоро ще изтече, също не даваше на Волфганг покой. Засега не можеше да се върне в Залцбург, съвсем не можеше, и писа за това на татко.

Леополд отговори: „Не се вълнувай. Мълчи си и нищо не предприемай, а ако някой тук попита нещо, ще кажа, че сме останали с впечатлението, че са ти дали шестседмичен отпуск за пребиваване в Мюнхен, считан от завършването на партитурата — никой нормален човек не би сметнал за възможно такава значителна опера да се съчини, препише, репетира и постави само за шест седмици.“

От време на време на Волфганг му се струваше, че изобщо не ще успее да завърши „Идомений“. Постоянните спорове го изтощиха. Преработките нямаха край, той едва смогваше с тях и това само разваляше, не подобряваше музиката.

Мина месец от началото на репетициите, а в главата на Волфганг все още изникваха мелодии, но той не можеше да ги запише. Нямахте и смисъл да ги записва. Каквото и да напишеше, някой веднага искаше изменения. Повечето арии не бяха готови заради постоянните поправки, внасяни по искане на певците, а Канабих междуременно обяви на състава, че Карл Теодор възнамерява наскоро да посети една от репетициите, затова трябвало всичко да се подготви, една несполучлива репетиция можела да доведе до отменяне на постановката — а за успеха или неуспеха курфюрстът ще съди по ариите на любимеца си Раф.

Късно същата вечер Волфганг седеше на светлината на свещи над партитурата; в главата му цареше смут и отчаяние. Обикновено той можеше да твори при най-лоши условия, но този ден се чувствуваше немощен и разнебитен, сякаш корабът, който го носеше по вълните на живота, щеше да претърпи крушение. Беше създал голям брой произведения, хората винаги се учудваха с каква лекота твори, учудваха се на плодовитостта му, сякаш изтъкваха някаква негова вина, но ако само знаеха колко сили влага в това! Музиката носеше със себе си освобождение, а безкрайните поправки го държаха в ужасен плен. Той така искаше по-скоро да се освободи! Умори се да угажда на вкусовете на всички. Колко тежко е да си роб на глухите, да композираш за некомпетентни, посредствени хора! Да пишеш за угода? За угода на кого? На Раф? На дел Прато? На Канабих? На Карл Теодор? На себе си? Появата на Раф прекъсна мислите му.

Това посещение изненада Волфганг. Няколко часа по-рано между тях има бурна сцена: тенорът отказа да пее партията си в квартета, който Волфганг смяташе за музикален връх на „Идомений“. Нима Раф очаква от него извинения? Впрочем старецът понякога му харесваше — умееше да се държи с достойнство и такт, това не можеше да му се отрече.

— Надявам се, че не ви попречих, Моцарт — каза Раф.

— Има ли някакво значение! — насмешливо подхвърли Волфганг.

— Ние се нуждаем от вашата музика.

— Аз пък мислех, че за една опера трябва само певци. Усмивка пробягна по суровото лице на Раф и той каза:

— Много сте чувствителен, както всички композитори. Все още ли сте огорчен от нашата кавга?

— А вие, господин Раф?

— Ако помнех всички разправии, които съм имал по време на репетиции, паметта ми нямаше да побере нищо друго.

— На какво дължа в такъв случай тази чест?

— Дойдох при вас заради арията в сцената, където срещам Идамант за пръв път.

— Какво ѝ е лошото? — Бе направил арията лирична, както го молеше тенорът и както изискваше текстът на либретото. — Твърде висока е за вас, така ли?

— Не. Написана е вдъхновено. Прекрасно сте доловили как се чувства бащата, изгубил всяка надежда да види някога отново любимия си син.

Волфганг, по-скоро озадачен, отколкото поласкан, запита:

— Тогава защо идвате при мен?

— Не можем да позволим „Идомений“ да бъде отменен поради незначителни разногласия в нашите възгледи. Така обичам тази ария, постоянно си я пея наум.

— Но вие непрекъснато искате поправки.

— Свикнал съм винаги ариите да бъдат нагаждани към гласа ми. Тази ария обаче ще остане непроменена. В нея ми подхожда всяка нота.

— А какво ще кажете за квартета?

— Трябва да разберете, тази музика не е за мен, такава никога не съм пял.

— По тази причина ли дойдохте?

— По тази причина вие също не сте искали да пея партията на Идоменей, нали? О, на мен всичко ми е известно.

— Не съм изразявал подобна мисъл.

— Но сте казвали, че съм стар за ролята на Идоменей, което е едно и също. Как можете да очаквате от мен снизходителност в такъв случай? Пишете музика като тази ария и аз съм готов да я пея.

— Ще пиша това, което подхожда за опера.

— Не и за моя глас?

— В операта текстът трябва да се подчинява на музиката, либретото на партитурата — спокойно и убедено каза Волфганг. — И певецът също. Иначе операта ще се окаже мъртва и ще ѝ подхожда само място в музея.

— Тъкмо затова, ако не довършите „Идоменей“, ще стане катастрофа.

— Нищо, няма да пропадне светът — отвърна Волфганг. Но дали той самият щеше да го понесе, трудно бе да се каже.

— Нима работата е в това! — с чувство, проникновено изрече Раф, а то бе ново за него. — Случвало ми се е да изпълнявам арии от всички съвременни оперни композитори, но музика така величествена и прекрасна като вашата не съм чувал. Преди двадесет-тридесет години — ето кога би трябвало да пея във вашата опера, но сега съм принуден да се задоволя с възможностите, които са ми останали. И вие, Моцарт, трябва да се задоволите с това. И двамата плащаме дан — вие задето сте твърде млад, а аз — задето съм прекалено стар.

За миг Волфганг си помисли дали Раф не е готов навеки да скрепи с кръвта си тяхната братска дружба по обичая на немските рицари. Но ето че Раф изведнъж пак стана суров стар воин, закален в битките на оперна сцена — недоволен, че се е поддал на откровеност.

Обаче на прага тенорът се обърна и попита:

— Ще дойдете ли утре на репетицията?

— А вие мислехте, че няма да дойда, така ли?

— Напоследък не написахте почти нищо.

— Без да жалия труда си, нагаждах ариите за вашия глас, но що се отнася до триата и квартетите, там композиторът трябва да има

свобода.

Раф се поклони и сухо рече:

— Готов съм да се съобразявам с вас, ако вие се съобразявате с мен.

За една седмица Волфганг написа толкова, колкото през целия последен месец. Авторитетът му нарасна — той сега се ползуваше с подкрепата на Раф, най-влиятелния член на състава, а заедно с това нарасна неговата находчивост и стремежът да преработи така либретото, че да постигне най-голяма стегнатост и правдоподобност, без да се бои от реакцията на Вареско.

Междувременно Карл Теодор посети най-после една репетиция — забавянето му, както разбра Волфганг, се дължеше на Канабих, който желаше да доведе „Идомений“ до такова състояние, че да не го е срам да я покаже. Дори дел Прато пъх сносно, а гласът на Раф звучи на места превъзходно, но и оркестърът беше великолепен.

Курфюрстът присъствуваше тайно в една стая до репетиционната зала — макар целият състав да бе предупреден, че трябва да пее колкото може по-добре, — влезе след първото действие в залата и извика: „Браво!“ Той закима одобрително и каза, че тъй като не е сигурен дали ще може да остане по-дълго, желае да чуе сцената на бурята в началото на трето действие и арията на Раф, в която той се обръща към Идамант.

И двете неща му харесаха много. Курфюрстът заповяда да прекъснат репетицията и даде знак на Волфганг да отиде при него и му целуне ръка.

— Господин Моцарт — каза той, — операта е прекрасна и несъмнено ви прави чест. Музиката е изразителна, благородна. Кой би могъл да помисли, че в такава малка глава се крият толкова велики мелодии.

Придворният театър в Мюнхен с богато украсеното място за оркестъра и галериите си бе един от най-хубавите оперни театри, които Леополд бе имал щастието да види. Но докато Нанерл се любуваше на великолепието на интериора в стил рококо, него го занимаваше само мисълта как ще мине премиерата.

А после, когато зазвуча мелодичната увертюра, Леополд седеше притихнал и очарован. Да, музиката наистина е величествена и завладяваща, синът удържа обещанието си. Волфганг напълно бе успял да използва възможностите на този блестящ оркестър. Мъжките гласове можеха да бъдат и по-добри, особено дел Прато и Раф, но низините на Раф звучаха хубаво както преди и повечето пасажи бяха в кръга на неговите възможности.

Когато представлението завърши, екнаха бурни аплодисменти. Карл Теодор поздравя целия състав и каза на Волфганг:

— Знаех, че всичко ще бъде прекрасно. Раф не сгреши, като ви препоръча. Вашата музика просто е създадена за неговия глас. Трябва да се дадат още няколко представления в чест на нашия тенор.

По нареждане на Карл Теодор Канабих определи шест представления, но когато след второто гласът на Раф изневери, те бяха сведени до три и последното от тях стана прощален концерт на тенора с публиката.

Волфганг най-много се вълнуваше за мнението на татко.

— Най-хубавото в операта бяха женските арии — отбеляза Леополд.

— Солистките в състава пеят по-добре от мъжете.

— Особено красиви и драматични са ариите на Електра.

— За нея можех да пиша, както поискам. Елизабет и Доротей Вендлинг имат гласове, на които може да се разчита.

Посещението на Волфганг в Мюнхен завърши съвсем неочаквано — архиепископът научи, че придворният органист самоволно е продължил шестседмичния си отпуск до четири месеца. Той заповяда на музиканта веднага да се яви при него във Виена, където бе заминал с цялата си свита да навести болния си баща, принц Рудолф Колоредо, имперски вицекапцлер.

Волфганг с готовност се подчини, макар да не му хареса тонът на повикването. Изнамирайки причина след причина, той ден подир ден бе отлагал заминаването, само и само да не се върне в Залцбург. Наслаждаваше се на компанията на Вендлингови, Канабихови и Раф — тяхната дружба, издържала изпитание като постановката на „Идомей“, заякна още повече. Но Волфганг много се огорчи от това, че Карл Теодор въпреки всички похвали, изречени за операта, не го покани да се влее в мюнхенската придворна капела.

Пристигна във Виена на 18 март 1781 година. Беше пътувал колкото е възможно по-бързо и когато наближи града, спря да се полюбува на гледката. Стоеше на един хълм сред Виенската гора, гледаше катедралата „Свети Стефан“ и Карлскирхе и се чувствуваше отново у дома. „По-скоро съм виенчанин, отколкото залцбургчанин — мислеше си Волфганг, — родното място е там, където най-много ти харесва, където ти е най-мило, а не където си роден.“ Видът на града изпълваше душата му с радост. Спомни си детството и пътуването до Виена. Тогава от пръв поглед се влюби в този град, но сега Виена му харесваше още повече.

Припряно, сякаш бързаше да навакса годините, прекарани далеч от Виена, и да си възвърне отново всичко, което толкова обичаше, Волфганг каза на кочияша да спре край Хофбург и там го освободи.

Закрачи по многолюдния Колмаркт. Беше топъл, ясен ден и по улицата се движеха много аристократи в каляските си. Достигнал края на Колмаркт, Волфганг сви по Грабен, където имаше още повече народ. Сред минавачите се срещаха много бюргери и занаятчии. Волфганг спря на площада пред катедралата „Свети Стефан“ да се полюбува на

високата ѝ готическа кула, а после се упъти към Зингерщрасе, където му бе заповядал да се яви Колоредо. И неволно забави крачки, чувствувайки, че щом застане пред архиепископа, на идилията ще настъпи край.

Сграда № 7 на Зингерщрасе се намираше близо до „Свети Стефан“; на главния вход имаше голям военен кръст, над него гербът с императорската корона; от двете страни крепяха короната хабсбургските лъвове, тя също бе увенчана с кръст, който напомняше повече кръстосани шпаги Волфганг веднага се сети, че това е Домът на тевтонските рицари и че Колоредо бе отседнал тук, защото неговият чичо граф Карл Колоредо стоеше начело на австрийската командория на този орден.

Волфганг помоли да съобщят на архиепископа за пристигането му, тъй като бе получил заповед да се яви веднага щом пристигне във Виена, но го въведоха при Карл Арко. Негова светлост бил зает, заяви графът, ала скоро щял да го приеме. Обаче Арко не мръдна от мястото си да уведоми Колоредо и Волфганг трябваше да му напомни; накрая графът неохотно изпълни молбата му.

Минаха няколко часа, преди да бъде допуснат при архиепископа. Колоредо, който пишеше писма, дори не го поздрави, а само хладно попита:

— Какво обичате, Моцарт?

— Пожелайте да се явя пред вас, ваша светлост.

— Ах, да. — Колоредо водеше разговора в присъствието на Арко и двамата камериери, а това не бе прието. — Пресрочихте отпуска си.

— Ваша светлост, само за да напиша операта ми бяха нужни шест седмици и почти още шест, за да я репетираме и поставим на сцената.

— Разрешени ви бяха само шест седмици отпуск, не повече.

— Ваша светлост, нали сте дали съгласие да ме пускате от Залцбург да пиша опери, когато получа поръчка.

— Съгласие?! Не сключвам пазарлъци със слугите си.

— Но графиня Лютцов изрично изтъкна това условие.

— Графинята може да говори само от свое име. Граф Арко ми съобщи, че печелите при мен повече от всеки друг органист. Петстотин гулдена!

— Четиристотин и петдесет, ваша светлост.

— Във всеки случай повече, отколкото заслужавате при вашите системни отлъчвания.

— Само едно отлъчване, ваша светлост.

— Всъщност е повече, щом се губите тъй дълго. Утре давам концерт в чест на руския посланик и ако не бях заповядал да се явите, досега щяхте да киснете в Мюнхен, свирейки за собствено удоволствие.

— Предстои ми изпълнение пред княз Дмитрий Голицин, ваша светлост?

— Да, и какво от това, Моцарт? — Колоредо се учуди на интереса, проявен от неговия слуга.

— Той е мой приятел.

— Мога да си представя! Брунети ще ви съобщи каква програма трябва да се подготви, а главният иконом ще ви определи квартира.

Волфганг щеше да каже още нещо, но архиепископът даде знак, че аудиенцията е свършила, и Арко, като хвана композитора за ръка, го изведе от залата, шепнейки:

— Негова светлост и без това ви е сърдит. Още едно възражение и няма да ви позволи да свирите.

Волфганг искаше да си избере квартира по собствен вкус, за да избегне потискащата атмосфера на тази сграда, но Арко не разреши. „Докато сте на служба при архиепископа, това е изключено“ — каза той. Волфганг трябваше да се настани в една малка стаичка: тъмна, влажна и студена; главният иконом го сложи на една маса с камериерите, готвачите, сладкаря и Брунети; понеже го настани там след камериерите, които седяха начело на масата, Моцарт разбра, че е наказан.

„Да — помисли си той, — все едно, че отново съм в Залцбург.“ Чувствуваше се дълбоко засегнат.

По време на вечерята се казаха множество глупави, груби шеги; Волфганг не изрече нито дума. Едва когато разговорът засегна болестта на бащата на архиепископа, той попита:

— Брунети, а от какво е болен вице канцлерът?

— Страда от колики.

— И таз добра! Чисто детска болест.

— Нищо подобно. Нали знаете колко ядат високопоставените особи? — Брунети не се страхуваше да бъде откровен с Моцарт. Знаеше, че той нищо няма да предаде на Колоредо, твърде много го мрази.

— Навярно затова архиепископът е вечно кисел?

— Той сам страда от болки в червата. А нас те хранят с такива помии.

— Кажете нещо относно концерта за княз Голицин. Какво влиза в програмата?

— Имаме камерен оркестър. В чест на руския посланик ще дирижира сам Боно, императорският капелмайстор. Програмата още не е съставена. Това възложиха на мене. Какво ще ме посъветвате, синьор маестро?

Волфганг разбираше, че Брунети му се присмива, и все пак концертът представляваше голяма възможност за него.

— Кои други ще присъствуват?

— Граф Палфи, графиня Тун, принц Кобенцл, всякаква паплач. Тези хора до един са му стари приятели и покровители.

— Бихме могли да изсвирим моята Концертна симфония в ми бемол-мажор — същата, която изпълнявахте с Хайдн в Залцбург.

— Онази мрачната? Та Колоредо никак не я обича!

— Солото на цигулката ще ви даде възможност да се проявите. И ще ви донесе много гулдени. Колоредо нищо няма да ви плати, добре знаете.

— Вярно — въздъхна Брунети. — А кой ще изпълни партията на виолата?

— Аз.

— Няма да можете. Години не сте се докосвали до този инструмент.

— Ще се справя. Поне няма да бъда пиан като Михаел Хайдн.

„Но и мен няма да засенчите — самоуверено си помисли Брунети. — В сравнение с вас ще бъда втори Тартини или Нардини.“

— Може и да успеете — изрече гласно той.

Честостлюбие! Когато залагаш на него, почти винаги ще успееш.

— Но искам да ви помоля за една услуга.

— Каква?

— Изпълнявайте партията си, както е написана.

— Винаги го правя.

— Този път обаче проявете повече старание. Моля ви.

Брунети сви рамене. Какво струва едно обещание! Когато Волфганг стана да си върви, той рече:

— Чакайте ме тук утре вечер в седем, у княз Голицин ще отидем заедно.

— Защо? — ядосано попита Волфганг. — Сам зная пътя.

— Ангербауер, старшият лакей на архиепископа, трябва да ни отведе там.

„Мога да вляза без негова помощ“ — помисли си Волфганг, но кимна в отговор — не си струваше да спори с Брунети.

На другия ден вечерта Волфганг се отправи към дома на княз Голицин сам; на горния край на стълбите той срещна Ангербауер. Последният се приготви да даде знак на лакея на посланика да въведе Моцарт в залата. Но Волфганг пренебрегна лакеите, мина в музикалната зала през многото свързани стаи, насочи се право към княз Дмитрий, засвидетелствува му почитта си и поведе разговор. Руският посланик много се зарадва на срещата с Моцарт.

— Вашето изпълнение тази вечер е голяма чест за нас, господин кавалер. Ще чуем ли ваше ново произведение?

— Ново за Виена, ваше превъзходителство; написах го в Залцбург.

Граф Палфи и графиня Тун дойдоха при тях и топло поздравиха Волфганг. „Колко мила и обаятелна е тази жена“ — помисли си Волфганг, когато тя каза:

— Княз Голицин, имаме щастие — господин Моцарт пристигна най-сетне във Виена.

Граф Палфи изрази възмущението си: архиепископ Колоредо бе скрил от него, че Волфганг Амадеус Моцарт е във Виена.

— Праща ми Брунети — измърмори графът, — един посредствен цигулар, да свири на моя музикална вечер, когато тук се намирате вие. Нима Колоредо ви пази само за себе си?

— Току-що пристигнах.

— Така зная и аз. От Мюнхен след триумфа на „Идоменей“. Във Виена много се говори за вашата опера. Трябва да ви запозная с Готлиб

Стефани, той има либрето, което заслужава да се съчетае с хубава музика.

— А той добър либретист ли е, ваше сиятелство? — Волфганг не искаше да има повече работа с дилетанти като Вареско.

— Господин Моцарт, той е инспектор в немския оперен театър на Виена!

Джузепе Боно, възрастният капелмайстор при императорския двор и отдавнашен приятел на Волфганг, дирижира Концертна симфония в ми бемол-мажор така, както я бе написал самият композитор, намислил да създаде симфония с два солиращи инструмента — цигулка и виола. Камерният оркестър под диригентството на Боно свири с голямо майсторство и вкус.

Волфганг не беше признал пред никого, дори пред татко, както и пред самия себе си — това бе твърде болезнено, — че е вложил особени чувства в тази Концертна симфония; сега обаче той за пръв път осъзна колко силен личен елемент се съдържа в творбата. Първата част, алетро маестозо, бе величествена, възвишена и същевременно жива. Тази вечер Концертна симфония за пръв път се изпълняваше така, както я бе замислил композитора. Волфганг ликуваше. Дългото оркестрово встъпление звучеше с истинска симфонична тежест и в същото време мелодично. „Мамината смърт опустоши душата ми — мислеше Волфганг, — никога не ще мога да превъзможна тази скръб.“ Но животът се стреми към равновесие: точно така се уравниаваха двамата солисти и оркестра. Твърдят, че е още млад, ала понякога се чувствува съвсем стар композитор. Сълзите го задавяха при спомена за всички преживявания, които му се случиха през последните две години. Музиката обаче никога не трябва да бъде сантиментална. Това говори за лош вкус.

Волфганг напрегнато слушаше, очаквайки да започнат солата, и се радваше, че музиката му неизменно запазва качествата си, каквито и страсти да бушуват в душата на създателя ѝ. Нима може да бъде наречен просто *изящен* композитор? По сила неговата музика може да се мери с всяка друга. Волфганг се усмихна вътрешно, като следеше безупречното диригентство на Боно. Истински чувствувахе произведенията си само когато ги пишеше и когато ги изпълняваха

правилно. В първата част приближаваше моментът за встъпване на солистите и Волфганг отбеляза с безкрайно задоволство, че поне в пасажи като тези е успял да постигне замисленото. Пред самото встъпване на цигулката и виолата Волфганг вече не се съмняваше — може да се гордее с днешното изпълнение на своята симфония. Брунети, въодушевен от великолепната ансамбловост на оркестъра, за което заслугата беше на Боно, засвири с такова майсторство и чистота, каквито отдавна не бе показвал, а виолата откликваше и двата инструмента като че водеха сърдечен, топъл разговор.

Втората част, анданте, бе толкова наситена с личните му преживявания, че свирейки, Волфганг не вдигаше към никого очи. Написал я беше в до-минор — тази тоналност предаваше цялата дълбочина на скръбта му. От струните се лееше почти непоносима печал, но дори в най-величествените моменти музиката запазваше своята мелодичност. Според Волфганг Брунети никога не бе свирил тъй прекрасно; композиторът беше доволен и от своето изпълнение. Обаче всичко бледнееше в сравнение с главната елегична тема — тя звучеше необикновено изразително. В очите на Волфганг блестяха сълзи, но той не плачеше. Никой не бива да долови колко много значи за него тази част. Онова, което е казал чрез музиката, е напълно достатъчно. Тези, които са страдали, ще го разберат.

Третата част отдаваше повече дан на вкуса на публиката. Рондото — обозначено в престо — течеше вдъхновено и грациозно и всеки инструмент получи възможност да се изяви виртуозно. Ала бляскавата, пищна музика не изгуби от това. Изящните арабески нито за миг не засенчиха главната тема. И всеки инструмент представляваше елемент от единното величествено цяло.

Графиня Тун седеше смаяна. Моцарт, когото тя слушаше сега, съвсем не беше онзи Моцарт, когото познаваше от преди много години. Концертна симфония в ми бемол-мажор съдържаше откровение и неочакваност, така дълбока и понякога тъй скръбна беше тази музика. По време на втората част графинята едва не се разплака, въпреки че не беше никак сантиментална. Волфганг според нея бе вложил в своята симфония идеята за трагизма на човешкото съществуване и фатализъм, който преди не се съдържаше в творбите му. Какви дълбоки преживявания са вградени в основата на това произведение! Тя забеляза, че граф Палфи също е развълнуван, а и много други. Не

криеше скуката си само Колоредо. Архиепископът искаше да си излезе по време на втората част — графинята забеляза това, — но го задържа интересът, с който слушаше музиката княз Голицин. После Волфганг бе окръжен от възторжени почитатели, които го поздравяваха за прекрасната симфония и чудесното му изпълнение. Всички високопоставени лица споделяха чувствата на графинята и само Колоредови продължаваха да стоят настрана, заобиколени от своята свита.

Графиня Тун се присъедини към групата на почитателите на Моцарт в момент, когато Брунети, опиянен от похвалите за неговото изпълнение, възкликна:

— Моцарт, за човек, който не обича цигулката, вие сте написали превъзходна цигулкова музика — и веднага, като съобрази, добави: — Това пролича най-вече от моето соло.

— Вие бяхте на висота — каза Волфганг, — цигулката във вашите ръце звучеше удивително непринудено и благородно.

— Не вярвахте, че съм способен на това, нали?

— Написал съм за вас няколко цигулкови концерта. Нима не помните, Брунети?

— О, това бе отдавна. Знаете ли — възкликна отново той, сякаш правеше гениално откритие, — вашата Концертна симфония по-скоро прилича на цигулков концерт.

— Но и на симфония — обади се Боно, — темите ѝ звучат чисто симфонично.

— Това е ваша заслуга... защото дирижирахте оркестъра нещо, с чувство за мярка и голямо вдъхновение.

— Аз дирижирах симфонията така, както е написана, Волфганг. Приносът ми към едно толкова голямо, майсторски написано произведение е твърде скромно.

Граф Палфи рече:

— Господин Моцарт, вие трябва да свирите у дома. — Правите ми чест, ваше сиятелство, но без разрешение от негова светлост не мога.

— На мен той не ще откаже — заяви граф Палфи. — И после, искам да ви представя на Стефани. На него може да се разчита. Той е главен режисьор, инспектор в нашата немска опера, а също и любимец на императора.

— Ваше сиятелство, мога ли да се надявам на изпълнение пред императора?

— Ще се погрижа за това — отзова се графиня Тун. — Уреждам музикална вечер и императорът обеща да я удостои с присъствието си.

— Не бих искал да проявявам натрапничество — каза Волфганг, въпреки че мечтаеше горещо да свири пред Йосиф II, защото в главата му се роди мисълта: „Боно е на седемдесет и една година, скоро ще мине в оставка и макар по длъжност след него да идват Салиери и Щарцер, навярно ще се намери място и за мен.“ — Но моята музика може да се хареса на императора. Преди години беше точно така. И ще бъде особено поласкан от високата чест.

— Ние ще бъдем поласканите — рече графиня Тун. — За това също ли е нужно разрешение от негова светлост?

— Освен ако ме е поканил самият император. Не допускам негова светлост да му откаже!

Боно рече:

— Не желая да ви обременявам с излишни грижи, маестро, но Дружеството на виенските музиканти организира концерт в полза на вдовиците и децата на музиканти и ще ни ощастливите, ако на него изпълните няколко ваши произведения. Концертът ще се състои след две-три седмици, императорът обеща да присъствува.

„Може би най-примамливото предложение“ — помисли си Волфганг, но отново повтори:

— Трябва да получа разрешение от негова светлост.

— Хайде да го помолим всички — каза принц Филип Кобенцл, застанал зад тях, потънал в мълчание дотогава. — Аз също имам молба към маестрото. Братовчедка ми, графиня фон Румбек, ще смята за чест да бъде неговата първа ученичка във Виена.

Волфганг не обичаше преподаването, но добре разбираше — от подобно предложение не бива да се отказва. Четиридесетгодишният Филип Кобенцл беше младолик и симпатичен, с нежен, лек овал на лицето: един от най-влиятелните аристократи в империята, той се славеше с великолепия си вкус и се ползуваше с особеното разположение на негово величество.

Настъпи мълчание. Известно време всички мислеха по предложението на Кобенцл, а после решиха: наистина трябва да се

обърнат с молба към архиепископ Колоредо, който продължаваше да седи между баща си и чичо си.

Но преди някой да успее да отвори уста, Колоредо каза:

— Моцарт, вие никога не сте свирили на виола в Залцбург.

Волфганг понечи да му отвърне: „Понеже не си заслужава, при вашия лош оркестър“, ала рече:

— Днес имаше особен случай.

— Затова ли избрахте тази скучна Концертна симфония?

— Ваша светлост, според мен тя хареса на слушателите. — Мъчеше се да говори сдържано, но в душата си ликуваше. Почтителното отношение на гостите, топлие чувства, проявявани от тях, го ласкаеха и радваха. Колоредо сигурно изгаря от завист, щом си позволява да изказва недоволството си пред всички. — Намирате, че тя не заслужава внимание, така ли, ваша светлост?

— Мнението ми за тази ваша творба ви е известно. Изразих го още в Залцбург.

— Учудена съм, ваша светлост — каза графиня Тун, — нима наистина мислите така? Толкова прекрасна и вълнуваща музика чувам за пръв път.

Принц Рудолф Колоредо, бащата на архиепископа, погълнал очевидно огромно количество храна през живота си, от което бе много напълнял и си бе спечелил силна подагра, слушаше разговора с все по-голяма нервност и снизходително забеляза:

— Помните ли, Моцарт, вие свирехте пред мен като дете?

— Да, ваша светлост, по онова време свирех за много любители на музиката.

— О, не се смятам за такъв — пренебрежително отсече принц Рудолф. — Но тогава ми казаха, че това е първото ви посещение във Виена и че сте само на шест години.

— Вярно, ваша светлост.

— Бяхте на мода тогава. Привлякохте вниманието на самата императрица.

— Сега свиря по-добре, ваша светлост — побърза да забележи Волфганг.

— Но вече не сте вундеркинд — с присъщата си рязкост изрече принц Рудолф. Той не признаваше модата, получила отскоро разпространение сред аристокрацията — да се държиш с музикантите

като с равни. Те са обикновени слуги и всичката вежливост на света не ще промени този факт. „Музиката е проститутка, създадена да развърта сърцето въпреки разума“ — бе казал той веднъж на младия Колоредо. Поощряваше желанието на сина си да държи голяма музикална капела само поради съображенията, че това е полезно от политическа гледна точка, обаче за него музиката на Моцарт беше по-лоша от всяка проститутка, защото тя преднамерено се излагаше на показ с цел да съблазни човека.

— Истинският мъж воюва с шпага, не с ноти! — изръмжа той.

— Може ли Моцарт да изнесе концерт в двореца ми идната събота? — попита граф Палфи.

— Същата събота той ще свири за мен — отвърна Колоредо.

— Мога да променя деня.

— На ваше място не бих настоявал. Моят придворен органист си има определени задължения.

Но най-много се възмути Волфганг, когато Колоредо не му позволи да свири у графиня Тун и на концерта, организиран от Джузепе Боно — значи, няма да може да го чуе императорът. Нима Колоредо е толкова завистлив?

Архиепископът стана, за да подчертае с ръста си колко дребен е в сравнение с него органистът му. Но долови, че гостите и самият княз Дмитрий са на друго мнение, затова презрително си помисли: глупци, проявяват благосклонност към Моцарт, защото е на мода, но ако потръбва да го подкрепят, веднага ще подвият опашки и ще се разбягат кой къде то види. Отдавна би го уволнил, ако органистът не беше единственият негов музикант, когото почитат във Виена. Но щом той плаща на Моцарт, музикантът е длъжен да носи полза само нему; другите ще се отърват с няколко гулдена и толкова, а основната тежест на разходите ще легне върху неговите плещи. Какво нахалство — бездомен скитник, слуга, а отгоре на всичко се опитва да го затъмни! Без заплатата, която той му дава, това музикантче нямаше да знае досега как да изкара утрешния си хляб.

— Нима времето на Моцарт е напълно ангажирано, ваша светлост? — попита Кобенцл.

— Да. Възнамерявам да дам във Виена няколко концерта.

— Кога ще се състоят?

— Не всички вечери са определени, но мисля, че скоро окончателно ще реша това.

— Вечери ли?

— Разбира се! Кой ще отиде денем на концерт?

— Естествено. Значи, господин Моцарт може да дава уроци?

— Не ви разбирам, принц Кобенцл. — Колоредо бе озадачен.

— Моята братовчедка, графиня фон Румбек, би искала да взима уроци от Моцарт. Следобед. Ще разрешите ли?

Колоредо се почувствува в капан и изпадна в ярост. Но да откаже на Кобенцл, значеше да прояви неподчинение към короната. Затова архиепископът каза:

— Всички услуги, които може да предложи моят двор, са на ваше разположение и го смятам за чест! — Той съобрази, че тези уроци няма да траят дълго, понеже нямаше да остане кой знае колко във Виена. Това го успокои.

Кобенцл се обърна към Волфганг:

— Съгласен ли сте, маестро?

— Ще бъда щастлив, ваша светлост.

— Приемете и моята благодарност, маестро — рече княз Дмитрий. — Щастлив бях да чуя отново ваша музика; надявам се да изпитвам това удоволствие и занапред.

Колоредо даде знак на подчинените си, че се оттегля, и когато Волфганг не го последва, с намерение да довърши разговора с приятелите си, архиепископът махна на главния иконом да се справи с положението. Принц Кобенцл тъкмо казваше:

— Господин Моцарт, ще ми доставите голямо удоволствие, ако намерите възможност да погостувате във вилата ми във Виенската гора.

В този момент Карл Арко хвана Волфганг за ръка и преди той да успее да даде съгласието си на принца, го принуди да напусне залата ведно със свитата на архиепископа.

Императорът, научил от Кобенцл, че Моцарт ще свири на концерта в полза на вдовиците, охотно се съгласи да присъствува на изпълнението му. Когато предадоха това на Колоредо, той отговори, че от уважение към Йосиф II разрешава на придворния си органист да вземе участие в концерта. Но беше много ядосан. С какво право слугата му урежда работите си през главата на своя господар?

Волфганг също се гневеше, макар разрешението на Колоредо да го въодушеви. Той разбираше, че то е получено само поради покровителството на императорския двор; уведомиха го обаче късно — само два-три дена преди концерта — и това много затрудни работата, тъй като искаха от него да напише по този случай няколко пиеси.

Брунети — той също вземаше участие в концерта — заяви, че е невъзможно те да се напишат толкова бързо.

Брунети сам *е невъзможен*, помисли си Волфганг. Що се отнася до писането на музика, за Моцарт няма нищо невъзможно, стига да пожелае да го извърши.

— Ще композирам три пиеси — каза Волфганг: — рондо за вас, клавирна соната за мен и още една соната, нея ще изпълним двамата — аз на пианото, а вие ще ми акомпанирате на цигулка.

— Как ще успеете? Остават само два дни.

— Всичко ще бъде готово навреме. — Ех, че магаре е този Брунети, какво толкова се безпокои?

Ала вечерта преди деня на концерта Брунети дойде при него съвсем объркан.

— Получих рондото, а къде е цигулковият акомпанимент?

— Ще го напиша по-късно.

— По-късно? Вече е почти единадесет!

— Значи, до дванадесет, за да успея, ще напиша само партията на цигулката за вас, а своята партия няма да пиша, тя е в главата ми. Не се вълнувайте, помня всяка нота. Всичко ще бъде в ред и вие ще получите за изпълнението доста гулдени.

Цигулковият акомпанимент беше написан, но своята партия Моцарт свири изцяло по памет и при това превъзходно, което хвърли Брунети в изумление. Моцарт излезе прав: императорът прати на цигуларя като подарък двадесет гулдена. Но истински развълнува публиката само Моцарт. Когато завърши изпълнението на сонатата си за пиано, аплодисментите дълго не стихнаха и Волфганг бе принуден да я повтори на „бис“, а после да направи и импровизация.

Концертът свърши, императорът стана и извика „Браво!“, след което изрази желание да поговори с композитора. „Йосиф почти не се е променил — помисли Волфганг, — тъпичък, прилича на момче; изглежда доста по-млад.“ Сега, станал след смъртта на майка си пълновластен владетел, Йосиф водеше много по-демократична политика, стремеше се да избягва официалностите и се държеше с поданиците си като с равни.

— Господин Моцарт, вие както преди имате удивително туше — каза императорът; — искаме да чуем и други ваши произведения. Доста отдавна не сте били във Виена.

— Ваше величество, поласкан съм, че изразихте желание да послушате мое изпълнение.

— Естествено. Винаги сме харесвали вашата музика.

Обаче преди Волфганг да успее да заговори за бъдещето си, Йосиф бе извикан и това се осуети.

Следващата седмица графиня Тун даваше у дома си концерт, на който императорът бе обещал да присъствува, но този път Колоредо заяви, че органистът му няма да може да свири, и сам насрочи за същия ден концерт. Граф Палфи отново помоли Волфганг да свири у него, но получи пак отказ от Колоредо. Архиепископът не позволи на музиканта да уреди и публичен концерт въпреки настойчивите искания на публиката. В писмата до татко Волфганг изрази възмущение от Колоредо, противна му бе мисълта да се върне в Залцбург; Леополд го съветваше да не се кара с архиепископа и да не постъпва необмислено, но забраната да организира публичен концерт преля чашата на търпението. Силно разстроен, Волфганг се оплака на татко:

„Много ми е жал, че неприятностите ми с мюфтията така лошо са ти се отразили. Бих дал всичко, само и само да запазиш здравето си и да бъдеш щастлив; напълно съзнавам колко много си направил за мен, ала все по-трудно мога да се спогаждам с нашия архиглупак. Когато ми се открие възможност да изкарам малко пари, той винаги пречи.

Може би си прав, като пишеш, че единствено самолюбието му го кара да ме държи на служба, но каква полза имам от това? Нима то може да ме ласкае? И после, като си помисли човек как се отнася към мен! Четири пъти бях поканен на вечеря у графиня Тун и почти всеки ден съм неин гост; гостувах и на принц Кобенцл, а нашият мюфтия до ден днешен ме принуждава да сядам на една маса с камериерите и готвачите.

Всичките ми скъпи виенски приятели са единопдушни: трябва да си осигуря благосклонността на императора. Йосиф горещо аплодира моята симфония, която бе дирижирана от Боно — оркестърът се състоеше от сто и осемдесет музиканти и свири великолепно. Какво бих могъл да постигна с такъв оркестър! А залцбургският камерен оркестър от дванадесет души е неспособен да изпълни сносно дори най-простичкото ми дивертименто.

Всъщност бих могъл да преуспея тук и без поддръжката на императора. Виена е град на клавирното изкуство. Бих могъл леко да припечеля сто гулдена от публичен концерт, ако разполагах с разрешението на този архиглупак. Но той не желае да плаща нищичко за допълнителната работа, която върша за него. На един концерт у графиня Тун, почетен с присъствието на Йосиф II, солистите получили по петдесет гулдена. Каква възможност пропуснах!

Мой най-скъпи татко, все по-трудно понасям всичко това. Или ще трябва да пожертвувам възвишените си стремежи и да стана обикновен слуга, или да защитя честта си на музикант.

Ти знаеш колко оскърбления ми се е наложило да изтърпя, но тук завързах извънредно полезни връзки — за такива всеки музикант във Виена може само да мечтае. Към мен се отнасят с огромно уважение най-именити люде, готови са щедро да платят за всяко мое изпълнение. Трябвали да пожертвувам всичко това заради някакви си четиристотин и петдесет гулдена? И в края на краищата да умра в неизвестност? Във Виена пред мен се разкриват безброй възможности! Граф Палфи ме представи на Стефани, инспектор в немската опера и фаворит на императора; изсвирих му няколко арии от «Идоменей» и те му направиха силно впечатление.

Стефани каза, че ако остана във Виена, ще смята за чест да работи с мене. Ще ми покаже своето либрето веднага щом реша какво да предприема.

Принц Кобенцл ми уреди изгодни уроци при своята братовчедка графиня фон Румбек. За дванадесет занимания получавам шест гулдена — три пъти повече, отколкото плащат за тази работа в Залцбург: принцът обеща да ми намери още ученици, ако остана във Виена. За да се издържа тук, ми са достатъчни не повече от двама ученици.

Зная, уверявам те в това, че след здравето парите са най-важното нещо на света и Виена е тъкмо този град, където ще мога да ги изкарвам. Не се безпокой, ако ми се наложи да напусна мюфтията. А в случай че се опита да си отмъсти на тебе, заедно със скъпата ми сестра винаги ще можете да дойдете тук — ще се справя с издръжката на всички. Целувам ти сто пъти ръцете и от все сърце прегръщам милата ми сестра, като оставам,

твой любящ и покорен син.“

Волфганг поиска съвет от графиня Тун — как преценява тя шансовете му във Виена. „Графинята е толкова музикална“, мислеше си той, седнал в богато обзаведената просторна концертна зала в

двореца ѝ. Въпреки оптимистичния тон на писмото до баща си Волфганг се измъчваше от съмнения и лоши предчувствия.

— Видяхте ли се с Мария Антоанета, когато бяхте в Париж? — попита графинята.

— Не.

— А положихте ли усилия за това?

— Не съм се отнасял лично до нея. Но мои приятели от придворния оркестър се опитаха да ми уредят аудиенция.

— И какво е казала тя?

— Нищо! Дала вид, че не ме помни. Приятелите настоявали: „Господин Моцарт е сега в Париж и ще смята за чест да свири пред вас“, а тя отвърнала: „Моят маестро е Глук. Тук изпълняваме само музиката на Глук.“

— За Виена важи същото, Волфганг. Глук е любимец и на императора.

— Йосиф II много благосклонно слуша моята музика и беше крайно любезен.

— Доколкото това нищо не му струва. Типична проява на един хабсбург.

— Излиза, че напразно се надявам на неговата поддръжка?

— Не бива никому да се надявате. Дори на мене. А най-малко на Йосиф II. Разберете, може да настъпи време, когато императорът въпреки най-добрите си намерения ще бъде изцяло зает с други, по-важни неща.

— Така ли? — Волфганг въпросително погледна графинята. — Смятате, че трябва да се върна в Залцбург?

— Това сам ще решите, Волфганг. Хареса ли ви Версай?

— Повечето дами там са или проститутки, или метреси. А мъжете се занимават с лов, събират кутийки за енфие и слагат рога на приятелите си.

— Мислите, че тук хората са по-други?

— Значи, думите ми могат да се отнесат и за Виена?

„Не, положението е доста по-сложно — помисли си графинята. — Волфганг има голяма нужда да вярва в хората, да ги обича; понякога той изглежда наивно дете, макар че всъщност умее не по-зле от другите да преценява околните и добре познава човешката натура. Но без тази вяра в хората, без тази любов той не би могъл да пише музика

така, както желае, и напразно се мъчи да се представи за циник. Без любов се чувствува изгубен. В любовта е неговата сила, на любовта се крепи неговата вяра. За лошата музика и лошите музиканти той може да се изказва язвително, понякога дори злостно; слухът и вкусът му са толкова тънки, че не допускат ни най-малък фалш, но по природа Моцарт е изпълнен с обич и доброжелателност към хората, те са му необходими както храната и водата. Той е ласкав и нежен, затова твърде лесно можеш да го засегнеш; когато се сблъсква с коравосърдечие, не проявява достатъчно такт, нито практичност.“

— Безпокоя се за доброто ви име — каза графинята.

— Доброто ми име? — Волфганг се разсмя почти с огорчение, но като погледна обиденото ѝ лице, добави: — Аз съм композитор и на първо място трябва да пазя таланта си.

— Аз също искам да го опазя. Наистина, Волфганг. Затова полагам усилия да ви предупредя за опасностите, които ви дебнат.

В този миг на Волфганг му се стори, че е влюбен в графинята. Но не, това е немислимо: тя има три дъщери, които много обича, при това е дванадесет години по-възрастна; сега наистина разликата като че се чувствуваше по-слабо, ала все пак Волфганг мечтаеше да обикне някоя млада и хубава жена. Възрастта бе наложила своя печат върху някога свежите, приятни черти на графиня Тун, но и сега тя бе запазила очарованието си и с право минаваше за една от най-светските и елегантни дами във Виена. Интересно дали неговата избраница ще бъде толкова умна и очарователна. Но нали в края на краищата хората не се женят за ума, веднага си помисли той. Само че по-скоро, милостиви боже, по-скоро! Така бе изтощен от самота, от очакване да срещне идеалната девойка, сякаш такъв идеал наистина съществуваше. Стига с тази непорочност и чистота в този толкова покварен свят!

— Ще осъществите стремежите си, Волфганг — окуражи го графинята.

— Кой знае. — Стори му се, че и музиката е престанала да му носи успокоение.

— Но не бива да се забравя едно: макар това, което пишете, да е възвишено, светът, който ви заобикаля, е земен!...

След седмица един лакей съобщи на Волфганг, че архиепископът му заповядва на другия ден сутринта да замине за Залцбург. Ужасен от толкова неочакваната заповед, Волфганг поиска от Колоредо аудиенция. Разрешено му бе с неохота и той прекара в чакане няколко часа, докато архиепископът благоволи да му отдели пет минути. Не си даде труд дори да попита защо Волфганг не може да замине и категорично заяви:

— От идната седмица никой не бива да остане повече в немския дом на ордена.

— Не мога да напусна Виена, ваша светлост, поне още седмица.

— Аз заповядах да заминете утре.

— Ваша светлост, предстоят ми няколко срещи, не мога да ги пренебрегна. Предстоят и прощални визити у добрите ми приятели принц Кобенцл и графиня Тун.

— Не мога да злоупотребявам повече с гостоприемството на чичо ми. Вие прекарахте тук достатъчно дълго, а сега помещението трябва да се освободи за неговите хора.

— Тогава ще си намеря друга квартира, ваша светлост.

Колоредо не пожела да продължи разговора.

— До една седмица да тръгнете за Залцбург — рязко каза той. — Ще имате достатъчно време да свършите всичките си работи. А оттук се махайте още сега, не ви разрешавам повече да оставате в тази сграда.

— Благодаря ви, ваша светлост.

— Злоупотребявате с търпението ми. Боя се, че скоро то съвсем ще се изчерпи.

Едва Волфганг се бе върнал в стаята си и започнал да мисли къде да се дене, ето че старшият лакей Ангербауер му предаде бележка.

— Донесе я едно симпатично младо момиче с много хубави тъмни очи и прекрасна фигура — рече той — и настоя да предам бележката лично на вас.

В първия момент Волфганг помисли, че му пращат някакво любовно писмо, но от кого? Бързо разгъна бележката: тя беше от госпожа Вебер. Значи, идвала е Констанце. Външността на момичето отговаряше на описанието, дадено от Ангербауер, Волфганг прочете:

„Драги господин Моцарт, надявам се, че няма да се разсърдите, задето се осмелявам да Ви пиша, но не съм сигурна дали знаете за смъртта на Фридолин. Той много Ви обичаше и последните му думи бяха: «Алоизия нямаше да се хвърли на врата на един артист, ако бяхме послушали навреме господин Моцарт.» Фридолин ми поръча също да Ви предам преписите, които той направи на Вашите манхаймски произведения, а да не ги продаваме, макар че, както знаете, съвсем не сме богати. И на смъртния си одър той прошепна, че тези копия трябва да се притежават само от гениален композитор като Вас. Фридолин много високо ценеше Вашето мнение, както впрочем и всички ние, и до края на дните си не можа да си прости, задето не бе поговорил с Вас по-откровено при последната ни среща, но вече беше болен и се страхуваше да не Ви зарази. А аз дълго се колебах дали да Ви пиша, боях се, че ни се сърдите заради Алоизия.

Констанце настоя да Ви предаде лично това писмо, за да го получите непременно; тя често си спомня как прекрасно се отнасяхте към нас. По време на съдбоносната болест на Вашата скъпа майка Констанце всеки ден ходеше в катедралата на капуцините да се моли за спасението на душата ѝ. Не Ви доверих това преди, защото виждах как сте увлечен по Алоизия — а на нея такава неща никога не би ѝ дошло в главата — и не ми се щеше да Ви огорчавам. Сега обаче, когато знаете какво представлява Алоизия, също както и ние, смятам, че мога да Ви разкрия тези тайни.

Научихме, че сте свирили тук пред императора и княз Голицин; навярно сте много зает в кръга на добрите Ви и знатни приятели. Но ако би Ви доставила удоволствие една

хубава домашна вечеря от истински немски ястия, ще ни бъде много драго да ни посетите. Констанце се научи да готви чудесно и Вашият стомах, по повод на който често обичахте да се шегувате, ще бъде в сигурни ръце.

Живеем наблизко — улица Ам Петер №11, което е на Петерплац; понеже Алоизия ни измени, аз съм принудена да давам стаи под наем, за да изхранвам трите си клетки момиченца, въпреки че най-голямата пее добре и вече започва да получава ангажименти. Не Ви молим обаче за нищо, окажете ни само честта да ни посетите. Вместо отговор, просто елате.

Цецилия Вебер.“

„Това писмо е пръст на съдбата“ — помисли си Волфганг. Той веднага се упъти към Веберови и не мина много време, когато вече се чувствуваше като у дома си. Нека без колебание се пресели у тях, гостоприемно предложи госпожа Вебер, докато се установи другаде или замине за Залцбург. Волфганг с радост прие. Премести се още същия ден.

Временно, така увери той госпожа Вебер. Но толкова му харесваше да бъде в техния семеен кръг! Когато сядаше да се храни, винаги му прислужваше някоя от сестрите — поднасяше му ястията, предлагаше да изпълни всяка негова поръка, да му поправи дрехите, а Констанце, най-внимателна от всички, го привличаше и със своята миловидност. Волфганг харесваше и местоположението на дома им: макар Петерплац да беше встрани от Грабен, свързваше ги тясната уличка Юнгфернгасел.

Веберови държаха втория етаж и стопанката отдели на Волфганг двете най-хубави стаи. Той се съмняваше дали е бил прав Вендлинг, когато я нарече чудовище; вероятно сърцето ѝ не е чак толкова зло. Цецилия му каза, че ако иска, ще се храни винаги със семейството ѝ. Наемът за стаята беше малък, при това той можеше да напусне, когато поиска.

— В случай че се наложи да замина за Залцбург — увери я Волфганг. — А там ще се върна само по молба на татко.

Една забележка на хазайката много го смути. Току-що бяха вечеряли и тя, изпила половин бутилка рейнско вино, изведнъж гордо изрече:

— В дома на Веберови, господине, не познават френската болест. — Констанце цялата пламна. Софи, най-малката, се учуди, а Йозефа изтърва чинията, сякаш звънът на счупения съд можеше някак да заглуши забележката на майката. — Не се безпокойте — добави госпожа Вебер, — аз държа изкъсо дъщерите си. Още вино, господин Моцарт?

— Не, благодаря, госпожо Вебер.

Най-неочаквано тя се извини и го остави с трите момичета.

Но време да се наслаждава на семейния уют почти нямаше: през следните дни се натрупа много работа. Новият музикален издател Артария пожела да се запознае с шестте му сонати за пиано и цигулка, за да ги пусне в продажба, ако се окажат сполучливи; предстояха и визити у много хора, а като венец на всичко веднага щом Волфганг напусна дома на ордена, Колоредо му нареди всяка сутрин да се явява в чакалнята на кабинета, докато се изясни дали няма да се нуждаят този ден от неговите услуги. Волфганг послушно ходи в продължение на три дни, но архиепископът не се показва нито веднъж и той напразно изгуби време да го чака, обаче като не отиде на четвъртия ден, веднага последва заповед на Колоредо да се яви незабавно на следната сутрин.

Архиепископът почна да го мъмри и Волфганг каза за свое оправдание:

— Ваша светлост, когато постъпвах на работа при вас, не са ми поставяли такова условие. Още повече, че винаги акуратно съм идвал при първо повикване и съм бил на ваше разположение.

— Много съжалявам, но сега сте ми нужен.

— Аз съм ваш покорен слуга.

— Хм? У мен има един пакет, трябва да го предадете в Залцбург.

— Извинете, ваша светлост...

— Арко ви е осигурил място в дилижанса за утре, за да може пакетът да пристигне в Залцбург незабавно.

— Това е невъзможно, ваша светлост. Водя преговори за издаването на мои произведения тук, очаквам да получа и пари.

— Кога смятате да напуснете Виена?

— След няколко дена, ваша светлост. Предполагам, в събота. Колоредо изглеждаше така ядосан, щото на Волфганг му се стори, че господарят ей сега ще се разкрещи, но той само каза:

— И тъй, в събота ще заминете отгук.

Ала когато Волфганг не замина и в събота, отново го извикаха при архиепископа и негова светлост с ирония запита:

— Е, Моцарт, кога смятате *най-сетне* да заминете?

— Ваша светлост, исках да замина вчера, но в дилижанса нямаше места.

— Лъжа! Дори не сте помислили да заминете.

— Мислех, ваша светлост.

— Не сте се погрижили поне да вземете пакета от старшия лакей.

— Ваша светлост... — Волфганг замълча. Той наистина протакаше заминаването, но нима можеше да обясни на Колоредо; излъга само защото го бяха принудили.

— Поне да бяхте уведомили Ангербауер, че няма да отидете за пакета!

— Ваша светлост, аз не съм куриер и не съм лакей.

— А обикновен цигулар.

— Вече не съм и такъв, ваша светлост. Върнах се при вас на Длъжността първи концертмайстор.

— Но преди бяхте най-обикновен цигулар и само от време на време концертмайстор.

— Много съжалявам, че не съм успял да угодя на ваша светлост.

— Наистина ли, Моцарт?

Очите им се срещнаха. „Колоредо се мъчи да ме унищожи с поглед“ — помисли Волфганг. В очите на Колоредо имаше презрение, дългият нос и брадичка бяха насочени към Волфганг като остриета на шпаги, но погледът на Волфганг не беше по-малко предизвикателен.

— Кога ще заминете?

— Вече казах, ваша светлост: веднага щом си свърша работата. Вие не благоволихте да ми платите за допълнителния труд, положен за вас във Виена, затова ще се наложи сам да събера всичко, което успях да припечеля тук.

— Твърде много си позволявате! Не желая да ме оскърбяват хора от вашия ранг. Или веднага ще напуснете Виена, или ще ви спра

заплатата.

— В такъв случай още повече ще ми се наложи да остана, ваша светлост. Тогава тези пари ще ми потрябват двойно повече.

Сега Колоредо даде воля на гнева си:

— Вие сте най-нехайният от всички мои лакей! Никой не ми е служил така зле, както вие, жалък глупак! Достатъчно дълго търпях вашето нахалство.

— Изглежда, не сте доволен от мен, ваша светлост.

— И смееш да ми говориш с такъв тон, долни лъжецо!

Волфганг се помъчи да отговори спокойно, макар гневът му все повече да се засилваше и да му се щеше да крещи и той.

— Опитвам се да говоря истината, ваша светлост.

— Внимавай добре, иначе за в бъдеще ще се лиша от услугите ти, презрян лъжльо!

— И аз от вашите!

— Като си помисля само, че му плащам петстотин гулдена!

— Четиристотин и петдесет!

— Щом не искаш да ми служиш както трябва, марш оттук!

Волфганг направи поклон и рече:

— С най-голямо удоволствие.

— Аз казах: „Марш!“ Не искам повече да те търпя!

— Това окончателно решение ли е?

Колоредо не отговори, толкова беше ядосан.

С внезапна решителност Волфганг заяви:

— Така да бъде. Утре ще съставя писмена молба за освобождаване от длъжност.

— Мерзавец! Лакей! Лъжец! Ти ще се провалиш във Виена, както се провали в Залцбург. Арко, Арко, изведете този негодник!

Но Волфганг, почувствувал се победител, излезе, преди графът да успее да го изхвърли. И тогава се ужаси от стореното. В Залцбург много поданици на архиепископа биваха хвърляни в тъмницата на крепостта Хохензалцбург за далеч по-невинни простъпки и Волфганг изведнъж се изплаши за татко. Не постъпи ли много лекомислено? Но как посмя Колоредо да му каже, че се е провалил в Залцбург? Колоредо му говори с такъв злобен тон! Ами ако враждебността на принц-архиепископа даде отражение и тук, във Виена? Прибра се в

квартирата си и се тръшна на леглото. Гореше като в треска и цял трепереше. Остана така до зори, без да може да мигне.

След това вместо да отиде в немския дом на ордена да поиска, както можеше да се очаква, прошка от принц-архиепископа, Волфганг събра всичката си смелост и описа подробно на татко какво се бе случило. Да отговаря пред баща си в много отношения беше по-трудно, отколкото пред Колоредо, но нямаше връщане назад. Спокойно, с твърда решителност той съобщи, че подава оставка и смята да стори това официално — като напише писмо и го предаде за негова светлост чрез граф Арко. Ако Колоредо посмее да направи нещо, за да си отмъсти, добави той, например да уволни татко, нека те двамата с Нанерл веднага дойдат във Виена и Волфганг ще поеме грижата за тях.

Волфганг не се съмняваше, че неговото решение ще предизвика бурна реакция от страна на баща му, а Нанерл много ще плаче; ще му кажат, че е отишъл твърде далеч, ала той знаеше, че друг път за него няма. Татко е единственият човек, комуто винаги охотно се е подчинявал, но трябваше вече сам да стане господар на съдбата си — татко, въпреки своята любов, не винаги разбира нуждите му. Като изпрати писмото, Волфганг изпита облекчение. Това бе най-важната стъпка, която някога бе предприемал самостоятелно, и тя будеше у него гордост. Стремещът да защити независимостта си се беше превърнал в жизнена необходимост.

Писмото, в което молеше да бъде освободен, Волфганг написа така грижливо, както съчиняваше своите партитури — ревниво следеше всяка дума точно да отразява мисълта му, да е заредена с чувство.

„Напускам службата при архиепископа.“

Категоричното заявление на Волфганг изпълни Леополд с отчаяние. Прочете го още веднъж, но това не отслаби въздействието на думите. И красотата, изяществото и просторът на танцмайстерзал, където седеше в момента, защото там се занимаваше с кореспонденцията си, засили огорчението му: тази зала не можа да изпълни главното си предназначение — да задържи сина му в Залцбург.

Като не намери утеха в Танцмайстерзал, той отиде до близката река и застана край брега, откъдето се разкриваше прекрасна гледка към града. Този ден Залцбург беше чудесен. Месец май го бе накичил с многоцветна багреница. Всичко се къпеше в слънце: многобройните куполи на църквите — половината в стил барок, половината мохамедански, — високите италиански покриви на къщите покрай Залцах, старата крепост, възправила се над града като исполин. При всичките си пътешествия Леополд не беше виждал по-хубав град. Но нямаше полза да споделя това със сина си — Волфганг губеше интерес към всяко място, щом музиката там не отговаряше на неговите изисквания.

Леополд би избухнал в ругатни като Брунети, за да му олекне, или да махне с ръка на всичко, но мисълта, че Волфганг ще живее във Виена без него, за бащата беше равносилна на смърт: остават му още малко години, има неомъжена дъщеря, която, ако въобще намери съпруг, ще трябва да се задоволи с нещо посредствено, собствената му кариера е погубена, един бог знае какво ще стане и с Волфганг.

И все пак, въпреки чувството си на безпомощност — той не виждаше начин да състави задоволителен отговор до сина си — намери сили да покани своите най-стари и най-верни приятели да се видят с него. Срещата щеше да се състои у Хагенауерови, защото бившият му хазаин беше болен, а за Шахтнер и Булингер това място бе също удобно. Но можеше ли да им довери всичките тревоги на сърцето си?

Спря пред познатия вход и изтри сълзите от очите си. Ала не можа да потисне потока спомени. Домът на Гетрайдегасе №9 не се бе променил. Като изкачваше стълбите към първия етаж, Леополд едва не зариде. „Вече съм старец — каза си той, — на шестдесет и една година.“ Приятелите ще го сметнат за съвсем остарял. Тази мисъл го накара да се овладее пред самата врата на Хагенауер. Чувството обаче напираше и той прегърна приятелите си с плам, какъвто рядко показваше.

Шахтнер се учуди, Хагенауер зарадва, а Булингер пожела да узнае какво се е случило.

— Защо? — възкликна Леополд. — Волфганг отново ли ти е писал тайно от мен?

— Не. Но все пак има нещо неприятно, нали, Леополд?

Той им съобщи, че Волфганг е имал ужасно спречкване с Колоредо и е решил да се откаже от службата при архиепископа.

Шахтнер реши: Леополд най-много е засегнат от това, че Волфганг повече не се нуждае от него. А Леополд така се гордееше с влиянието, което упражняваше върху сина си — беше му едновременно и баща, и приятел. Сега и двете функции отпаднаха. Шахтнер, недръзнал да се лиши от сигурността на Залцбург, макар езикът му да беше доста смел, се поколеба. Какво право има да дава съвети на другите, щом сам не бе послушал зова на собственото си сърце? И Леополд така бе остарял напоследък! Острите му черти бяха изгубили решителния си израз, лицето му изглеждаше меко и сбръчкано.

Леополд попита Булингер със силно чувство:

— Волфганг говорил ли ти е някога, че Ана Мария желае да бъде погребана в гробището на църквата „Свети Петър“?

— Какъв смисъл би имало това сега?

— Семейството трябва да бъде винаги заедно.

Шахтнер рече:

— Волфганг се държи така, както си го възпитал ти, Леополд.

— Учил съм го на послушание, чувство за отговорност и благоразумие.

— И да не обича Залцбург. При всяка възможност го отвеждаше някъде другаде.

— Това беше в негова полза. Да подобри качествата си на музикант.

— И го направи толкова добър музикант, че може да се задоволява само с най-доброто. Нима искаш да заприлича на Хайдн, вечно пиян, защото мрази Залцбург, или да стане лентяй като Брунети?

Лицето на Леополд придоби суров израз, за миг той се превърна отново в непреклонния Леополд, готов заради Волфганг да отправи предизвикателство на целия свят. После си помисли, че приятелите имат право — синът е необикновено умен за някои неща, но за други често се показва непоправим наивник.

— Рисковано е Волфганг да остане във Виена — каза Леополд.

Булингер попита:

— Смяташ ли, че там е бил щастлив?

— Кой може да каже, че е истински щастлив? Където и да било.

— Волфганг например. Това му е в природата. Но не и в Залцбург. Винаги ми е казал: „Кой ще си спомня за някакъв придворен органист в Залцбург?“ И ти знаеш как мрази той органа сега. Макар че го обичаше като дете.

— Но аз още дължа пари!

Булингер отвърна:

— Това няма отношение към въпроса и никога не съм ти напомнял за твоя дълг.

Хагенауер добави:

— Нито пък аз.

— За разлика от Грим. Непрекъснато ми пише, въпреки че му изплатих по-голямата част от дълга.

— Баронът е мръсник — рече свещеникът. — Продава услугите си на тези, които плащат най-много. И се е отнасял зле с Волфганг, отлично знаеш това.

— Булингер има право — подчерта Хагенауер. — Но когато птичето напусне родното гнездо, родителят винаги изпитва тъга. Според мен да си баща е много трудно нещо. Желаш щастieto на децата си, стремиш се да не повтарят твоите грешки, искаш да се гордееш с тях. И най-вече мечтаеш те да живеят в идеален свят, макар прекрасно да съзнаваш, че такава мечта е неосъществима.

— А ако се боите да не ви напакости архиепископът, уверявам ви, вашите опасения са напразни: той нищо няма да предприеме —

добави Булингер.

Одобряват постъпката на Волфганг, помисли си Леополд. Но го мъчеше съмнение: не го ли мами синът му, единствено Колоредо ли е виновен за случилото се и наистина ли са блестящи перспективите на Волфганг във Виена.

На път за дома Залцбург се стори на Леополд още по-хубав. Когато достигна Ханибалплац, изпита желание веднага да сподели това със сина си. Писа му, като превъзнесе прелестите на Залцбург, и го предупреди за опасностите на Виена. Заповяда му да оттегли оставката си. Подчерта, че да напуска сега е глупаво, безсмислено и безславно, тонът бе остро осъдителен.

Но след като изпрати писмото и вече нищо не можеше да се промени, Леополд изпита угризение. Съзна, че е бил прекалено строг. Колкото повече мислеше за това, толкова повече се питаше дали не е задълбочил разрива, вместо да го смекчи. Разстоянието, което го отделяше от Волфганг, бе според него огромно, неизмеримо и това го изпълваше с отчаяние.

За да облекчи болката, залови се да пише на Ана Мария:

„Скъпа моя съпруго, чувствавам се като детско балонче, боднато с карфица, и ще се пукна, ако не се обърна към теб. А в моя случай съм убоден от множество безмилостни карфици. Обична съпруго, само ти ще разбереш колко глупаво от страна на нашия син е да пише на баща си така, сякаш повече не съществувам за него. Глупаво е, както например — макар ти вече да не си при нас — да смятаме, че си престанала да бъдеш наша съпруга и майка. За вечни времена аз ще си остана баща на нашите деца и твой мъж, приятел на всички вас.

Скъпа Ана Мария, вярно е, че много пъти, откак ни напусна, съм се чувствувал като зло куче, по-точно като уплашено куче, и колкото по ме е страх, толкова повече лая; може би лая срещу нашия син от чиста безпомощност, макар понякога той да заслужава това. Винаги съм си представял, мила моя, как ще остареем двамата заедно. А ти?

Защо бог така внезапно реши да стане иначе? Човек си задава такъв въпрос само от тщеславие. Нищо; убеден съм, че правилно ще ме разбереш. Ти знаеш, ако другите не знаят, как винаги съм смятал, че изпълнявам божите повели от благодарност, задето ме е дарил с толкова способен син. А сега този син твърди, че не се държа с него бащински. Навярно и бог не ме смята повече за свой син. Нима съм изгубил верния път? Изглежда е така, защото синът ни е добро и нежно същество. Това не мога да отрека въпреки упреците му към мен. Той има нежна, чувствителна душа, доста важно за един композитор. Ако не притежаваше толкова тънка чувствителност, щеше да бъде само наполовина такъв, какъвто е сега. Само наполовина, Ана Мария!

Аз старея, синът остарява, дъщерята — също, само ти оставаш същата. И естествено съзнавам, че разполагам с все по-малко време, за да осъществя божите повели и се убедя, че Волфганг ще достигне своя зенит, докато съм още на този свят. Когато възникне някаква пречка по пътя към това, чувствавам, че ще се побъркам. Липсва ми предишното спокойствие. Нямам предишното търпение. Младите не могат да разберат това. Волфганг напуска службата при нашия архиепископ и аз осъждам подобна постъпка. Тази служба е единственото сигурно нещо в несигурния му живот. Виновен ли съм, Ана Мария? Или си съгласна с мен, при нашите оскъдни средства и големи дългове? Опитвам се да вляза в положението на Волфганг, да преценя постъпката не като баща и пак признавам, че не бих имал смелостта да сторя такава глупост. Нямах да изтърва от ръцете си единственото сигурно обезпечение, което ми е донесъл моят талант — службата при двора. Мъча се да забравя дълговете и не мога. Твърде добре познавам живота, виждам пред какви глупаци и свини ще трябва да прекланя глава синът ни.

Дали му прощавам, задето ме обиди? Нищо по-лесно от една прошка. Ала никога не ще му простя за обидата, която сам си нанесе, а той направи тъкмо това.

Скъпа моя, както споменах, надявах се да остареем двамата заедно — ти щеше да знаеш как да помогнеш, та раздражителността и тревожните ми предчувствия да не ме доведат до такова състояние.

Да можех да ти пратя това писмо и да съм сигурен, че ще го получиш скоро и скоро ще отговориш! Моля бога никога да не ме забравиш. И нека той ми прости, защото се чувствам така отчаян. Ето защо човек има нужда от силна вяра — още от люлката изпитва безнадеждност.

Винаги твой съпруг: Моцарт.“

Леополд сложи писмото там, където пазеше най-скъпия подарък от Волфганг — първата му творба, написана много грижливо, на съвсем правилни петолиния въпреки неразчертаната хартия, сякаш синът бе знаел още отначало призванието си. Изпита облекчение, като изля съкровените си мисли и съмнения, и се почувствува по-добре.

Докато чакаше с опасение и надежда отговор от Волфганг, граф Георг Арко — баща на Карл Арко и все още главен камерхер, макар фактически в оставка — го уведоми, че Волфганг е представил на сина му молба за освобождаване от длъжност. И че синът му е отказал да я приеме, преди да има съгласието на Леополд, понеже Леополд бе уговорил сегашното назначение на сина си за придворен органист и първи концертмайстор. Леополд веднага писа на Карл Арко, че не одобрява постъпката на Волфганг, макар да е сигурен, че той има достатъчно основания за подобен акт. И добави, че засега отказва да се съгласи с оставката на своя син.

Като написа молбата за оставка, Волфганг реши веднага да я подаде. Влезе със страх в дома на ордена — не знаеше как ще постъпи с него Колоредо, но не можеше да чака повече. Лакеите го посрещнаха почтително и го въведоха при граф Арко, който използваше за свой работен кабинет приемната пред стайте на архиепископа.

Главният иконом го измери с гневен поглед, но от това решителността на Волфганг не намалю. Преди да заговори, той забеляза, че костеливото, ъгловато лице на графа сега е по-сурово от всякога, малките, подобни на мъниста очички блестят като на влечуго, дълбоки бръчки прорязват бузите и челото, макар Арко да беше под четиридесетте. Приемната представляваше широка квадратна стая с голяма бяла кахлена печка и изискано украсен канделабър — с това му напомняше за разкоша на резиденцията. Волфганг огледа за последен път всичко, решил да не се връща повече тук, и каза:

— Нося молба за оставка и ще ви бъда благодарен, ако я връчите на негова светлост. Ето и пътните ми разноски: те възлизат на петнадесет гулдена и четиридесет крайцера за дилижанса, плюс два гулдена за храна.

Арко отказа да приеме молбата с думите:

— Не можете да напускате без съгласието на баща ви. Това е ваше задължение.

Волфганг отвърна рязко:

— Зная задълженията към баща си не по-зле от вас.

— Само ако той е съгласен можете да помолите да ви освободим.

— А ако не е?

— Пак можете да подадете молба.

— И после?

— Ще видим.

— Каква чест!

— Моцарт, не аз, а вие желаете да напуснете.

— А ако оттегля молбата си?

Арко се усмихна ехидно и рече:

- Ще се завърнете в Залцбург.
- След всичко, което се случи между мен и архиепископа?
- При известни обстоятелства можете да разчитате на прошка.
- Да се извиня, така ли? Да пълзя?
- Винаги съм твърдял, че сте прекалено емоционален.

Волфганг произнесе гордо:

— Вие имате нужда от архиепископа, аз — не. Кога ще му представите молбата?

— Казах вече! Когато се съгласи баща ви! — И Арко махна на един лакей да изведе Моцарт. — Ще ви уведомя, като получа писмото на баща ви.

Имаше само една утеха — поведението на Арко свидетелствуваше, че татко няма защо да се бои от Колоредо. Това донякъде успокояваше.

Пръв получи писмо Волфганг. Но не занесе това известие на Арко. Суровостта на баща му го смая. Не беше очаквал пълно одобрение, но да му заповядват да си оттегли оставката, да признае, че последното пререкание с Колоредо е почти изцяло по негова вина, бе сериозен удар за Волфганг. Язвителният тон не подходеше на Леополд, когото Волфганг обичаше и на когото се доверяваше. Отношенията им се бяха обтегли, станали мъчителни и всичко водеше към още по-сериозен разрыв.

Чудеше се дали да отговори на татко — изглеждаше съвсем безсмислено, но обичта и навикът надделяха и седна да му пише. Не можеше да се кара с него, това противоречеше на природата му, обаче все пак защити колкото можа по-убедително своето поведение. Спомена, че татко трябва да му даде разрешението и благословията си, тъй като отказът от службата при архиепископа е неизбежен, а бащиното внимание и уважение са му много скъпи.

Очакването на по-нататъшни вести от татко и Арко стана едно от най-тежките изпитания в живота му. Не можеше дори да посети добрите си приятели като графиня Тун и принц Кобенцл. Борбата се водеше между него и Колоредо и той не можеше да въвлича в нея

други лица. Това бе изпитание на волята и трябваше сам да се справи с положението. Най-много се безпокоеше от факта, че не може да композира. Докато не се отърве официално от Колоредо, няма да бъде в състояние да твори и се чувствуваше изпаднал в период на безплодност.

Единствената му опора станаха Веберови. Госпожа Вебер се съгласи с решението му да остане във Виена, а Констанце, весела и безгрижна, го даряваше с покой и щастие, които бе изпитвал само в компанията на Безл. С нея се държеше много благовъзпитано, убеден, че така няма да даде никому повод за интриги по техен адрес.

Като държа Волфганг в неизвестност няколко седмици, Арко му нареди да се яви незабавно в приемната на дома на ордена. Междувременно Волфганг бе подал още две молби за оставка, с надеждата, че официалният им тон ще бъде по-приемлив, но и те останаха без последствие.

Ядосаният Волфганг искаше да пренебрегне заповедта на Арко, ала графът бе добавил, че е получил писмо от Леополд, затова синът се подчини.

Арко, притеснен като самия Волфганг, поде без всякакви предисловия:

— Баща ви не дава разрешение за оставка.

— Мога ли да видя писмото?

Арко тържествуващо го подаде.

— Писал е това преди седмици. Защо не ме уведомихте по-рано?
— възропта Волфганг.

— Има ли значение?

— За мен значението е голямо. Да ме държите толкова време в неведение чисто и просто от каприз!

Арко изрече с присмех:

— Отговорът е същият. Все едно дали ще го научите днес, или преди месец.

— Ще благоволите ли да представите молбата ми на архиепископа?

— Без разрешение от баща ви?

Волфганг се поколеба: за пръв път се налагаше да се противопостави публично на баща си. Но всичко останало се равняваше на предателство към неговата музика.

— Да, настоявам.

— Необходимо е разрешението на баща ви. Иначе негова светлост няма да разгледа молбата.

— Нима ме третира като пленник? Сега не съм в Залцбург!

— Третира ви както заслужава един дързък и самонадеян човек.

— Отнасям се към него, както той към мен.

— Не разбирате ли, че всички трябва да търпим неприятни неща?

Тонът на Арко беше почти приятелски, затова Волфганг реши, че главният иконом не е предал молбата му на Колоредо от страх пред гнева на архиепископа. Но самият Волфганг не се боеше. Вече не. И каза:

— Ще подам още една молба и ако тя не бъде приета, ще смятам въпроса за приключен. Ще я връча чрез фон Клайнмайр, секретаря на Колоредо, той поне не е страхливец и подлизурко.

Шест дена по-късно, когато Волфганг научи, че архиепископът напуска Виена на другия ден, забърза към Зингерщрасе №7 да подаде последната си молба. Но фон Клайнмайр не я прие и обясни, че това било задължение на главния иконом. Мисълта да се яви отново пред Арко бе противна на Волфганг, обаче той реши да опита още веднъж.

Арко не пожела да го приеме и се съгласи едва когато Волфганг заяви, че няма да мръдне от приемната, докато той не се появи.

Сега вече подаването на молба за оставка до архиепископа бе станало въпрос на чест за Волфганг. Беше си наумил да покаже на Колоредо, че никой не може да му заповядва и че не е бил уволнен, а сам е напуснал.

Арко беше много ядосан на Моцарт. Винаги, когато пътуваше архиепископът, това се превръщаше в ад за главния иконом, защото всичко трябваше да бъде в идеален ред, иначе Арко получаваше сурово мъмрене, макар че самият Колоредо бе неорганизиран, разпилян, склонен да променя решението си при най-малък подтик. И Арко беше нервен, защото бе уредил донякъде завръщането на шефа си в Залцбург и нямаше търпение да види час по-скоро отдалечаването на негова светлост, преди последният наново да е отложил заминаването,

както се бе случвало няколко пъти досега. Разбираше, че Колоредо предпочита Виена пред Залцбург, но никой не биваше да знае това. А и музикантът му дотегна с неговите молби. Архиепископът, без да каже нищо, бе дал да се разбере, че оставката на Моцарт трябва да се пренебрегне, ако ще той да коленичи пред тях. Арко искаше да следва желанията на господаря си, но положението се усложни, защото Моцарт този път беше по-предизвикателен от всякога. А Колоредо, освен че никак не обичаше музиката, държеше и никой да не си въобразява, че той ще допусне да му се наложи един прост слуга. Арко долови това от самото начало, въпреки че архиепископът бе твърде горд да го изрази с думи. Главният иконом разбираше как се чувствава Колоредо. Фактът, че Моцарт е бил третиран добре от сестра му в Париж преди години и като дете е играл с децата на семейство Арко, не беше достатъчно сериозна причина музикантът да се смята за равен с него. Време е някой да го постави на мястото му. А сега Моцарт стоеше пред самите стаи на архиепископа, сякаш се готвеше да нахълта в тях. Това бе светотатство. Арко рече грубо:

— Бъдете кратък. Разполагам с броени минути.

— Опитвах се пет пъти да подам оставка, но досега нито една от молбите ми не бе представена на архиепископа. Защо?

— Добре знаете защо. А сега си вървете.

— Къде? Не съм вече на служба при архиепископа.

— Вървете, ако щете, по дяволите. Негова светлост е прав. Вие сте негодник.

Волфганг почервеня, но не отстъпи. И заяви:

— Ако не представите на архиепископа молбата ми за оставка, ще сторя това сам.

— Откак сте във Виена, съвсем забравихте да се държите прилично. Никой не може да се явява пред негова светлост по свое лично усмотрение.

Волфганг млъкна. Дали да се откаже от борбата и до края на живота си да се чувствава унижен, или да воюва за своите права и да понесе всички последствия? Като си мислеше това, разбираше, че е невъзможно да проявява занапред кротост и смирение, достатъчно дълго се бе държал хрисимо в Залцбург. Цяла Виена говореше за разгрома на англичаните от американците, въпреки че французите

използуваха в момента това, а Йосиф II твърдеше, че вярва в просвещението. Може би ново време чука на вратата. Волфганг каза:

— Предайте на негова светлост, че няма да мръдна оттук, докато не ме приеме.

— Ще извикам дворцовата стража.

— Няма да посмеете.

— Лакей, повикай стражата!

Волфганг възкликна:

— Лишавате ме от всяка възможност! Ето молбата! — И я пхна в ръката на Арко, преди графът да се опомни. — Връчете я на негова светлост заедно с моите почитания.

Арко му хвърли молбата в лицето и извика:

— Глупак! Негодник! — И когато Волфганг се наведе да я вземе, Арко го изблъска от вратата и вѳн, на стълбите, му нанесе силен, злобен ритник отзад.

Вратата се затръшна след Волфганг и той се свлече чак долу. Никога не се бе чувствувал толкова обиден. Изправи се пред Зингерщрасе №7 обезумял от гняв; идеше му да се върне и призове Арко на дуел, да го набие с бастуна си, да го ритне, както бяха ритнали него, но тук, на улицата, пред очите на всички.

Още кипеше от гняв, когато описа с горчивина на татко какво се бе случило. Лошата постъпка на Арко, изтѳкна той, ще има все пак едно добро последствие крайт на Залцбург за мене. В гнева си беше готов да прободѳ сърцето на главния иконом. Изглежда, отношението на архиепископа към него бе дало воля на Арко за такава постъпка. Питаше се дали Колоредо го мрази и с една стотна от собствената му омраза към архиепископа. Разбираше, че ако не се отърси от това чувство, то ще отрови живота му. Приложи двадесет гулдѳна — макар че беше обещал да прати тридесет — като доказателство за материалните си възможности във Виѳна.

После завърши писмото, подписвайки го „Твоят любящ и най-покорен син“, защото госпожа Вебер в този момент внасяше пиано в дневната му.

Констанце рече:

— Майка ми знаеше, че ви е скучно без пиано.

— Колко струва това? — От радост едва не целуна момичето.

— Ние имаме грижата — отговори Констанце. — Не е „Щайн“, но все пак е хубаво. Ще го пробвате ли, господин Моцарт?

— Волфганг! Помнете, Констанце, казвам се Волфганг.

Тя се смути, но кимна и го помоли да свири.

Той засвири, импровизирайки в момента, сякаш не биваше да губи нито минутка, и когато свърши, изведнъж скочи на крака и я целуна. Въпреки че Констанце пламна и в първия миг се стъписа като всяко порядъчно момиче, тя не закъсна да отговори пламенно на неговата целувка, което изпълни Волфганг с възторг.

Леополд получи вестта за нанесената от Арко обида; този път, убеден, че не може да промени решението на сина си, той каза на Нанерл:

— Брат ти е имал страшна свата с Арко. Както пише, това за него означава, че няма да се върне вече в Залцбург.

— Няма да се върне? — изплака Нанерл, сякаш не вярваше на татковите думи.

— Никога.

— Сигурен ли си? Какво ще правим сега всичките тези стаи?

— Никога не ще се върне — повтори Леополд. — Преместил се е у Веберови и поне това ще го задържи във Виена.

— Не предполагах, въпреки всичките му заплахи, че наистина ще подаде оставка.

— Изпраца ми двадесет гулдена. Обеща да прати тридесет, но изглежда, вече не печели толкова, колкото е очаквал. Навярно си мисли, че това ще ме омилостиви.

Нанерл изхлипа:

— Ще ми е мъчно за него!

— Виена не е толкова далеч.

— Кога ще се накая да отида там! — После изведнъж почувствува, че не може да прости това на Волфганг, защото татко, както често се случваше, пренебрегваше нейните горести и вече сядаше да пише отговор до брат й.

— Какво правиш, татко?

— Давам му моето разрешение и благословия.

— Нали казваш, че вече бил напуснал?

— Зная. Ала така поне ще разбере, че не мога да бъда на страната на Колоредо след тази постъпка на Арко.

— Добре — изтръгна се от Нанерл. — Както и да представяш този случай, аз няма да простя на Волфганг. Направи толкова за него, а той пак не се вслушва в съветите ти.

Но мислите на Леополд бяха вече далеч. Той седеше на бюрото си, за пръв път не намираше думи и размишляваше над своя живот. Шахтнер беше прав: Леополд успя дотолкова, че Волфганг напусна Залцбург завинаги. Силното му недоволство се отрази и на сина. Но самият той си остана тук, в Залцбург. А половината от семейството я нямаше. Беше ли успял наистина? Или се бе провалил?

— Ана Мария... — прошепна той.

Нанерл обви ръце около врата му, изпълнена с обич и желание да го утеши.

— Малкото ми момиче! — изхлипа той. — Мое малко, малко момиче!

ОСМА ЧАСТ КОНСТАНЦЕ

Едва след няколко седмици Волфганг се почувствува истински свободен. Репресивни мерки от страна на Колоредо не последваха и татко го увери писмено, че му дава разрешението си да напусне, а Кобенцл го покани в лятната си резиденция извън Виена и раните, нанесени от Колоредо и Арко, почнаха да заздравяват. Седеше на пианото и си повтаряше: „Спасих честта си. Никой вече няма да ми заповядва какво да композирам и кога. Това е голяма победа.“

Работеше върху сонатите за пиано и цигулка, които пишеше за музикалните издатели, когато Констанце влезе и го прекъсна. Обикновено той не обичаше да го безпокоят, като композираше, но сега това му достави удоволствие.

Тя каза:

— Приготвих кнедли и предполагам, че ще искате да ги опитате.

— Да, ако вие приемете идната неделя да ви поразходя с карета.

— Но нали тогава ще бъдете гост на принц Кобенцл?

— Ще отида у него един ден по-късно. Той няма да се обиди.

— Такъв голям аристократ? Би могъл да помогне на кариерата ви.

— Казах, че Кобенцл няма да се обиди. Или не искате да се разходите с мен?

— Сами? Не е удобно. Все пак ще попитам майка ми.

Нима Констанце няма доверие в него? Да не е някой развратник! Това го обиди, но после той прецени, че не бива да се засяга — тя беше едва осемнадесетгодишна.

— Ще вечеряте ли с нас, Волфганг?

— А вие ще се разходите ли с мен, Констанце?

Тя отиде да поиска разрешение от майка си и след няколко минути се върна и каза, че го е получила при условие, че ще се приберат, преди да мръкне.

Волфганг се съгласи неохотно с това условие, недоволен от намека, който се криеше в него, и макар да прие поканата за вечеря, беше унил, почти тъжен.

Не можа да остане задълго мрачен, нито ядосан — Констанце изглеждаше прекрасна, както се бе облякла за тяхната разходка, а и в уречената неделя времето се случи много хубаво. Всичко му вдъхваше бодрост, веселие: топлото юлско слънце, минувачите, облечени в празнични дрехи, хубавата карета, която бе наел, удоволствието да бъде с Констанце.

Десетте гулдена, които Волфганг не изпрати на татко, както бе обещал, а ги запази за в случай на крайна нужда, отидоха за наемането на тази карета. Останаха му само още няколко гулдена, но това не го обезпокои. Щеше да престои у принц Кобенцл три седмици и по този начин ще поспести пари, очертаваха се и добри перспективи.

Констанце хареса разкоша на каретата и това, че отиваха в Пратера. Тя каза:

— Дето ходят на разходка благородниците, нали?

— Да. Но не затова отиваме и ние там.

— Тогава защо, Волфганг?

— Защото това е най-хубавото място за разходка с кола във Виена. И най-романтичното — добави той на себе си.

„Сред тази величествена обстановка — помисли си Констанце — Волфганг не изглежда дребен и непривлекателен, както бе смятала с пренебрежение Алоизия. Той имаше много нежна кожа, едра внушителна глава и високо, голямо чело. Но като се вземеха предвид неправилните черти на лицето, издутите бузи и кривичкият нос, не можеше да мине за хубавец. Привлекателен ставаше само когато нещо го вълнуваше. Както сега, каза си тя; веднага щом потегли каретата, той стана жизнерадостен и щастлив.“

Волфганг възкликна:

— Обичам да пътувам, обичам звука на колелата в движение, тяхното темпо. Това не съм споделял с никого досега, Констанце.

— Използували ли сте го във вашата музика?

— Не съвсем. Но то ме стимулира, усилва желанието ми да композирам. Навярно защото пътувах много като дете.

— Значи обичате да пътувате?

— Много. Често ми се е струвало, че другояче не бих могъл да живея, пък и винаги съм бил доста зает. — Вече бяха пристигнали в

Пратера и той ѝ показа великолепната алея, оградена от двете страни с големи кестени, като добави: — Нали Виена е чудесна?

— Не познавам добре града. Почти не съм се отделяла от Петерплаи.

— Не бива повече така. Ще ви покажа Дунава и Гринцинг.

— Хората ще ни одумват.

— Това е неизбежно, щом се движим заедно. От какво се боите?

Не ѝ хареса осъдителната нотка в гласа му, затова премълча. Освен това предпочиташе да наблюдава, не да говори — така ѝ харесваха каляските на аристократите! Мълвеше се, че императорът ходел понякога в Пратера, за да покаже, че е демократичен и споделя удоволствията на поданиците си. Испита ревност, когато Волфганг се усмихна топло на една хубава жена на средна възраст, която мина край тях в голяма синя каляска.

— Коя е тази? — попита рязко девойката.

— Графиня Тун. Приятелка, която много ценя.

— Но тя е толкова възрастна!

— На тридесет и седем години? Тъкмо подходяща възраст за много мъже.

Констанце рече изведнъж:

— Непременно ли трябва да отидете у принц Кобенцл утре?

— Мислех, че одобрявате това. Изтъкнахте го като причина да не се срещнете с мен.

— Да, но преди седмица.

— Отивам там да почивам и пиша музика.

— Защо не композирате у дома? Затова майка ми взе под наем пианото за вас.

— Много мило, обаче не мога да откажа на Кобенцл. — Беше важно да завърши шестте сонати за цигулка и пиано, понеже музикалните издатели, както изглежда, проявяваха голям интерес и той имаше нужда от тези пари. А в извънградското имение на Кобенцл щеше да композира по-спокойно.

— Ще ми липсвате — призна тя.

— Завръщам се в края на юли.

— Мислите ли, че Артария ще хареса музиката ви? — попита загрижено Констанце.

— А на вас тя харесва ли?

— И още как, Волфганг!

— Като се върна, ще ви донеса подарък.

— Гривна? Дантела? Кордели?

Той заговори за друго:

— Знаете ли, че Пратерът е бил преди императорски ловен парк и Йосиф за пръв път го направил достъпен за всички? Когато играех с Мария Антоанета, тя си мислеше, че и аз имам частен ловен парк като нея.

— Толкова добре ли я познавате? — попита Констанце с благоговение.

— Бях нещо като играчка, с която се забавлявах, както Мария Антоанета постъпваше с другите си играчки.

— Наистина ли сте свирили пред кралете на Франция и Англия?

Той се засмя.

— Да. Но това не беше чак толкова съществено, както предполагаша някои. Нито единият, нито другият крал не беше истински музикален или поне със задоволителен музикален вкус.

Ръката ѝ стисна по-здраво неговата и в един кът от Пратера, където нямаше никого, Констанце позволи Волфганг да я целуне набърже. По-късно тя рече:

— Не бива да правим повече така. Хората ще си помислят лошо за нас.

Върнаха се на Петерплац малко след мръкване. Госпожа Вебер не повярва, когато Волфганг ѝ обясни, че се прибират едва сега, защото Пратерът е бил претъпкан.

Тя каза:

— Зная, господин Моцарт, че няма да се подиграете с едно почтено момиче, но хората ще говорят, ако не проявявате предпазливост.

Волфганг цял се изчерви и отговори пламенно:

— Никой не цени честта на Констанце повече от мен, нито се стреми повече от мен да я запази.

— Надявам се. Иначе ще трябва навсякъде да ви придружавам.

При тези думи Констанце се намръщи и като издебна един миг, когато майка ѝ не я наблюдаваше, пъкна под вратата на Волфганг бележка, в която пишеше: „Помнете, Волфганг, че очаквам от вас подарък, когато се върнете. Много хубав подарък.“

Моцарт се почувствува като у дома си в Райзенберг, лятната резиденция на принц Кобенцл. От нея се разкриваше чудна гледка към прекрасните околности. Райзенберг представляваше клон от веригата Каленберг, която ограждаше Виена от изток, и беше близо до Леополдсберг, където преди около сто години бяха пробили обсадата на турците. Намираще се на един час път от града и в ясно време Виена се виждаше в далечината.

Кобенцл правеше всичко, което можеше, за да се чувства Волфганг удобно. Отнасяше писмата му до града, осигури му музикална стая и пиано „Щайн“, купи му нотна хартия, перо и мастило и каза, че му е много драго да бъде в услуга на неговото изкуство. Прояви също така дълбок интерес към срещата на Волфганг със Стефани през август. Един следобед по време на кафето със сладкиши, когато Волфганг си почиваше след композиране, принцът запита:

— Като изключим факта, че Стефани може винаги да осъществи сценично своето либрето, не е ли по-разумно да се потърси по-добър либретист?

— Кого предлагате? — поинтересува се Волфганг. Кобенцл имаше и вкус, и влияние.

— Най-добрия. Шекспир или Молиер. Молиер ще бъде идеален за една опера буфа, а помислете какво означава опера сериа върху „Хамлет“ или „Отело“.

— Стиховете им ще засенчат дори най-хубавата музика.

— Не и вашата.

— Благодаря ви, Кобенцл, но либретата трябва да се пишат за музиката, а не музиката да се нагажда към текста на произведението. Ако Шекспир или Молиер бяха живи до днес и можехме да работим заедно, щеше да бъде друго. Но къде ще намеря човек, който би могъл успешно да нагоди стиховете им към моята музика?

— Мислили ли сте сам да опитате, Волфганг?

— Понякога. Но не съм либретист, въпреки твърденията на някои, че имам литературни заложби. Аз съм композитор и трябва да пиша музиката върху готов текст.

— За да се изрази по-ясно идеята.

— Най-вече да се подчертае драматизмът на действието. Точно там е проблемът. В оперното произведение стиховете винаги трябва да бъдат напълно подчинени на музиката. Друго не е възможно.

— Глук няма да се съгласи с вас.

— Какво запомняте повече, като гледате негова опера: текста или музиката?

— Естествено музиката. Но мисля, че бихте могли да постигнете интересно съчетание на двете.

— Или по-скоро несъвпадение.

— Моцарт и Молиер. Или Моцарт и Шекспир. Не споделям опасенията ви.

— Поласкан съм от вашата увереност. Ценя високо и двамата поети, особено Молиер. Но Молиер не е сред живите, докато предимството на живия либретист се състои поне в това, че може да поискам от него да нагоди либретото си към музиката.

— Наистина ли очаквате такова нещо от Стефани или друг либретист?

— Очаквам най-доброто и съм готов за най-лошото.

Продължи работата си с решителност. Оставаха му още две сонати, но Констанце много му липсваше. Тя не беше красива като Алоизия, не беше умна като графиня Тун, не беше интелигентна като принц Кобенцл и все пак неделната разходка в Пратера с нея бе един от най-щастливите дни в живота му. Лека-полека това се оформи като тема на първата му соната. Идеите, които гъмжаха в главата му от много дни, разцъфнаха като прослава на хубавия ден, прекаран с Констанце. Тънката ѝ, стройна фигура оживя в музиката. Тази соната прогони чувството на самота и звучеше непосредствено и мило, каквато беше самата Констанце.

Последната соната той написа с по-различно настроение. Искаше тя да звучи рязко и напрегнато, но това не я лиши от игривост и голяма мелодичност. Изгради я така, сякаш партиите на пианото и цигулката бяха солираци. Но ги свърза в неделимо цяло, едната не можеше без другата. Надяваше се Констанце да хареса двете сонати толкова, колкото сам той ги харесваше.

Върна се във Виена по-скоро, отколкото възнамеряваше, нетърпелив да връчи веднага произведенията на девойката и се наслади на радостта ѝ. Ала никой не го очакваше. Влезе в дома на Веберови незабелязан и като наближи дневната, чу как майката изкрещя:

— Констанце, казах ти да не готвиш всичките кнедли за днес!

— Защо, мамо, по-лесно е да се направят наведнъж — отговори дъщерята.

— И по-скъпо. Колко пъти трябва да ти казвам, че нямаме пари? Но ти си такава прахосница. Като баща си.

Констанце почна смутено да се оправдава, обаче майка ѝ продължи да крещи:

— И никой не е чистил вкъщи!

— Не мога да върша това сама.

— А кой да го свърши, аз ли? След всичко, което направих за тебе?

Констанце не отговори и Волфганг се прокашля да обяви за присъствието си.

Госпожа Вебер престана да ругае, усмихна се и рече:

— Извинете, че трябваше да чуете семейната разправия, но знаете, че това се случва навсякъде.

Волфганг не можеше да се съгласи. В неговото семейство никога не се бяха карали по този начин.

— Исках да останат малко от кнедлите и за вас, господин Моцарт.

— Благодаря.

— Но вие се връщате преди датата, която определихте. Госпожа Вебер изглеждаше обидена, сякаш Волфганг беше извършил към нея предателство.

— Нямах да се ядосам, но толкова е трудно да се грижиш за три сирачета. Понякога ми се струва, че те ще ме вкарат в гроба.

Констанце попита:

— Прекарахте ли добре, Волфганг?

— Беше спокойно, приятно. Имах пълната възможност да ви избира подарък.

— Подарък! — Констанце се оживи.

— Две сонати, които написах у Кобенцл.

Той ѝ ги подаде, ала тя ги прие неохотно, с разочарован вид, а после майка ѝ каза да ги върне с думите:

— Ценим щедростта ви, господин Моцарт, обаче тя не може да ги приеме.

— Но аз възнамерявах да ѝ ги посветя.

— Голяма чест без съмнение, ала ако една млада неомъжена жена ги приеме, това ще предизвика скандал, тъй като ще разкрие романтичните чувства на дарителя.

— Вие как смятате, Констанце? — запита Волфганг. — Желаете ли ги?

— Както каза и мама, това е чест, но...

— Констанце е още дете — рече госпожа Вебер — и аз трябва да я напътствувам. Посветете тези сонати другиму, господин Моцарт, това ще ви донесе повече полза.

„Може би татко е прав, като ме съветва да напусна тази квартира“ — помисли Волфганг.

Готлиб Стефани посрещна топло Волфганг. И каза:

— Поласкан съм, задето ме посетихте, господин Моцарт.

— Поласканият съм аз — отговори Волфганг, но в този миг изпита подозрения към Стефани. Спомни си, че четиридесетгодишният инспектор на немската опера е освен това драматург, режисьор, постановчик, актьор и — бяха го предупредили — авантюрист като Афлиджо; дебелите устни, хлътнолата брадичка, широкият нос му придаваха груб вид. Но той наистина минаваше за начетен човек, словоохотлив събеседник и либретист, който може да постави творбата си на сцената.

Волфганг хареса жилището му. То беше на Михаелилац, близо до дворците, църквите и управляващите. Прозорците гледаха към сенчест и широк двор, а стаите бяха разкошно мебелирани. Все пак, когато той попита колко струва жилище като това, Стефани отвърна с тон на извинение:

— Петстотин гулдена. Твърде много. Но какво може да стори човек в моето положение?

Това бе повече от годишната заплата на Волфганг в Залцбург и композиторът се запита бива ли да се доверява на такъв екстравагантен човек, въпреки че Стефани заяви в същия миг:

— Уверявам ви, ако окажа поддръжка на вашата музика, тя ще излезе на оперна сцена.

— Какво мислите за „Идомений“? Казахте, че партитурата ви харесва.

— Изискана музика. Тази е причината да се надявам, че бихме могли да порботим заедно. Но опера на немски е нещо твърде сериозно за Виена. А вие държите първата ви опера тук да бъде на немски, нали?

Първата му опера във Виена бе поставена, когато беше дванадесетгодишен. Но той не припомни това на Стефани и каза:

— Какво предлагате вие?

— Либрето за отвличане от един сарай — поясни Стефани. Ориенталските сюжети са на мода сега във Виена. Виенчани с удоволствие гледат турци на сцената, стига те да са отрицателни герои.

Стефани е прав, призна Волфганг в душата си, но като не искаше да дава в ръцете на либретиста прекалено силни козове, нито да се покаже твърде заинтересуван, рече:

— Защо мислите, че вашето либрето е подходящо за зингшпил?

— Разказът за това как Белмонт, испански благородник, спасява любимата си, Костанца, от един турски сарай, е трогателен и романтичен.

Волфганг знаеше, че не бива да се повлиява от такова съвпадение, но в този случай се поддаде. Понякога си представяше, че избавя Констанце от ноктите на майка ѝ, само не му беше ясно как ще постъпи сетне. Замоли Стефани:

— Разкажете ми нещо повече за драмата.

— Действието се развива в двореца на Селим паша, който държи пленена в сарая си хубавата Костанца, камериерката ѝ Блондхен и Педрило, слугата на Белмонт. Педрило работи като градинар под наблюдението на Осмин, жестокия пазач на летния дворец на пашата. Когато Педрило вижда Белмонт да търси Костанца, го представя на пашата като архитект, който гори от желание да постъпи на служба при него. Селим приема услугите на Белмонт и младият благородник с помощта на Педрило отвлича Костанца и Блондхен от сарая, а след това...

Волфганг го прекъсна:

— Последната сцена може да се окаже драматична и вълнуваща.

— Точно така. Защото преди да са избягали далеч, биват заловени от Осмин и отведени при Селим, който открива, че Белмонт е син на най-върлия му враг.

Волфганг следеше разказа по-скоро с почуда, отколкото със затаен дъх.

— После Селим паша великодушно освобождава четиримата пленници и те могат да се оженят, защото Блондхен и Педрило също се обичат.

Настъпи мъртва тишина.

— Какво, не ви ли харесва, Моцарт?

„Е, мислеше си Волфганг, не е Молиер, разбира се.“ Попита:

— Как е озаглавено?

— „Белмонт и Костанца.“

— Господин Стефани, няма ли произведение на Брецинер със същото заглавие?

— Вижте какво, Моцарт, драмите за турците са много популярни във Виена. При това либретото е очарователно и картинно и ще се хареса на публиката.

— Трябва да променим заглавието — рече замислено Волфганг.

— Да го променим? — Стефани бе възмутен.

— Да. Защото не разкрива на публиката за какво става дума. Ако искате то да привлече вниманието поради турския си сюжет, заглавието трябва да подсказва това. Например „Отвличане от сарая“.

Стефани не искаше да признае, но предложеното от Моцарт заглавие бе наистина по-добро. Това обаче не му попречи да забележи саркастично:

— Не зная какво бих правил без вас.

— Бихте намерили друг композитор.

Ала либретистът не използва тази възможност, за да се отърве, понеже смяташе Моцарт за високо ценен от влиятелните хора и за способен композитор, макар може би твърде дързък понякога. Той каза:

— Ако можете да завършите бързо партитурата, операта ще бъде готова за септември, когато пристига във Виена великият княз Павел, руският престолонаследник.

— Много кратък срок. Днес сме първи август.

— Княз Голицин ме увери, че великият княз бил негов приятел и че либретото щяло да му хареса. Смятате ли, че музиката също ще му допадне?

— Ще се постарая да я приготвя навреме. Но кои ще изпълняват ролите?

— Кавалиери или Ланге ще пеят Костанца.

— Алоизия Ланге?

— Да, ако Кавалиери се окаже заета. Кавалиери има по-добър глас и много по-богат опит, но Ланге също ще се справи, ако това се наложи. Какво е вашето мнение?

„От думите на либретиста личи — помисли Волфганг, — че Кавалиери се ползува със славата на примадона, докато Алоизия не

може да се мери с нея.“ И все пак още изпитваше известно влечение към Алоизия. Попита:

— Кои други ще пеят?

— Белмонт ще се изпълнява от Адамбергер, Осмин от Фишер.

Фишер имаше хубав глас, както и Адамбергер. Двамата бяха освен това отлични актьори. Но ако либретото се окаже посредствено и Стефани откаже да го преработи, Волфганг ще има повече главоболия, отколкото с Вареско. А се бе закълел да не се подлага отново на такова изпитание. Замълча.

— Кога ще ми дадете отговор, Моцарт? Не мога да чакам до безкрайност. Ако смятате либретото ми за недостатъчно интересно, ще го предлага на Глук или Салиери.

— Какво ще правим, в случай че се наложи да преработим либретото, както става почти винаги?

Стефани отговори:

— Щом музиката трябва да се нагажда към гласовете на изпълнителите, защо и текстът да не бъде нагоден към музиката.

— С други думи, готов сте да внесете известни поправки, ако са необходими?

Стефани придоби сърдито изражение, но рече:

— Давам ви честната си дума. Както за вас, така и за мен е жизнено важно този зингшпил да се радва на успех.

Волфганг каза за пръв път с усмивка:

— Ще ми бъде много приятно да работя с вас, господин Стефани, ако и вие сте на същото мнение.

Стефани вдигна рамене и заяви:

— Ще зависи от музиката.

— Естествено. Кога ще получа либретото?

— Веднага. — Като го връчваше на Волфганг, той прибави: Трябва незабавно да започнете работа, ако искаме операта да е готова за посещението на великия княз идущия месец.

Волфганг побърза да се прибере в квартирата си и още от вратата седна на бюрото да прочете либретото. Беше погълнат дълбоко, когато Констанце го извика за вечеря. Каза, че е много зает и тя сама предложи да му донесе храната в стаята.

— А майка ви как ще погледне на това? Да не го сметне за обида?

— Майка ми ли? — Констанце направи гримаса. — Тя е на гости на Алоизия.

— Мислех, че те не си говорят.

— Когато им изнася, да. Но сега имат нужда една от друга. Алоизия е научила, че ще пишете опера за немския театър, и иска майка да ви убеди да я включите в състава. Ще го направите ли, Волфганг?

— Вие как бихте искали да постъпя?

— Като зная как се отнесе тя към вас, бих отказала!

Констанце бе така сърдита, че той изпита желание да я прегърне.

— Никога не бих простила на когото и да било, ако се отнесе така с мен — продължи тя.

Волфганг широко се усмихна:

— Ще изям с удоволствие всичко, което ми приготвите. Ала петелът, макар да миришеше апетитно и да вдигаше пара, когато Констанце го сложи пред Волфганг, сякаш с това искаше да изкупи резкия си тон, остана недокоснат, докато композиторът проучваше либретото. То бе доста статично, без необходимия драматизъм, наивно и въпреки това в главата му напираше такъв водопад от звуци, че макар и да имаше критично отношение към повечето ситуации, музиката просто сама се лееше на нотните листове.

Цялата нощ не мръдна от бюрото. Когато свещите догоряха, продължи да композира на тъмно. Въпреки несъвършенствата на текста бе обзет от желание да напише музика, която да отговаря на темата. Заглавието на немски му допадна и звуково: „Die Entf’uhrung aus dem Sarail“ — то подхождаше на операта много повече, отколкото обичайните италиански заглавия. Сметна за добър знак факта, че героинята се нарича Костанца и че романтичните сцени изискват тъкмо този тип лирични арии, които му се искаше да създаде.

Констанце почука на вратата да му оправи леглото и да подреди стаята и се учуди, че изобщо не си е лягал; дори се засегна, задето не бе вкусил от петела. Но в този миг той така я обичаите, понеже проявяваше грижи за него и понеже се казваше Констанце; харесваше я, защото беше млада и привлекателна; харесваше названието „Die Entfuhrung aus dem Sarail“, макар Стефани още да не бе дал съгласието си.

Тя каза:

— Ще ви донеса закуската, но само при условие, че ще я изядете — и той обеща да я погълне цялата; тогава Констанце го погледна с радостни очи.

Волфганг попита:

— Какво стана с Алоизия?

Констанце се намръщи и отвърна:

— Двете пак са се сдобрили. Това е изгодно за тях. И веднага излезе да му донесе закуската.

Когато седна да яде на татко, за да му съобщи какво е станало и да поиска неговото одобрение, Волфганг бе вече убеден, че трябва да създаде опера по либретото на Стефани. Той подчерта:

„Сам ще се увериш, скъпи татко, че сюжетът заслужава човек да се залови с него, защото макар да изисква промени и някои от стиховете да са слаби, турският колорит ще допадне на местната публика — той тук е на мода. Текстът породил в главата ми много мелодии и щом либретото има тази заслуга, то е добро. Написах вече една ария за Кавалиери и една за Адамбергер, както и увертюрата с турска тема, нещо съвсем различно от всичко, което съм писал досега. Каквото навремето пишех за десет дена, сега завършвам за два. Веднага щом партитурата бъде преписана и разполагам с поправеното либрето, ще ти ги пратя. Знаеш, че съм готов да извърша всичко, за да ти угодя, и ако харесаш музиката, това ще ме направи много щастлив. Твой винаги покорен и любящ син:

Волфганг Амадеус Моцарт.“

Надяваше се, че това ще подобри отношенията им.

Животът в Залцбург бе станал за Леополд нерадостен. А почти нищо не се беше променило. Откак се върна от Виена, Колоредо не отваряше дума за Волфганг, сякаш подобно пренебрежение показваше най-добре безразличието му. Карл Арко отбягваше Леополд, а той още продължаваше да бъде капелмайстор, докато Хайдн и Брунети

запълваха, доколкото можеха, липсата на сина му. Сега обаче Леополд още повече живееше с интересите на Волфганг, защото знаеше, че един Моцарт никога не ще стане титулярен капелмайстор в Залцбург и че пред него във Виена се откриват големи възможности.

Писмото на Волфганг за новата опера накара Леополд да се почувствува почти както преди. Долавяше, че синът му не е истински доволен от либретото, но не иска възражения по този въпрос, ето защо той потвърди, че това е подходящо либрето. И разбираше причината. Щом тази опера ще бъде представена пред великия княз Павел, тя ще стане най-голямото музикално събитие във Виена. Но може би трябваше да се пуснат в ход също така интриги и ласкателства, а за това Волфганг не беше годен.

Мъчеха го и други опасения. Приятели, завърнали се наскоро от Виена, му съобщиха, че там се коментирало нашироко обстоятелството, че синът му живее под един покрив с три неомъжени жени. Те се изразиха жестоко и язвително и Леополд разбираше, че това се дължи най-вече на злоба, защото приятелите никога нямаше да простят на Волфганг, задето се е отървал от Залцбург; и все пак имаше нещо вярно във всичко казано. Много го обезпокоиха думите на Алберт фон Мьолк: „Госпожа Вебер, изглежда, е решила на всяка цена да ожени Волфганг за една от дъщерите си, щом му е позволила да излязат с Констанце само двамата.“

Ето защо, въпреки че остана доволен от новината за операта, той писа следното:

„Възложили са ти да напишеш опера за сарай — това е окуражително, но не трябва да разчиташ на парите, преди да си ги получил. Докато не ти връчат стоте дуката, които са ти обещали, и не чуеш императорът да вика «Браво!», не вярвай никому, особено на Стефани, който в тази работа очевидно преследва лична изгода.

Сега повече от всякога се налага да бъдеш предпазлив. Пишеш ми, че имаш само една-единствена ученичка, а при това положение *едва ще свързваш двата края*. Затова ще бъде много глупаво от твоя страна да се

обвързваш с каквито и да било задължения в момент, когато може би стоиш на прага на кариерата си във Виена.

Съгласен съм, че турските сюжети са на мода, но както с повечето либрета, и тук ще се наложат доста поправки, преди текстът да стане годен за твоята музика, а това е още една причина да не се нагърбваш с нови отговорности. Ако зингшпилът се провали — на пътя ти има толкова препятствия, — ще се окажеш в още по-трудно положение.

Въпреки всичко съм уверен, че щом се направят необходимите поправки в либретото, ще напишеш партитура, с която да се гордееш. «Идомей» е най-доброто доказателство за това. Съветвам те да одобриш либретото, но да бъдеш нащрек с либретиста, понеже минава за плагиатор. И все пак, както твърдиш, той разбирал от театър и пиесите му били популярни. Затова, каквото и да мислиш за Стефани, винаги бъди любезен с него, като същевременно се държиш на разстояние.

И никога не забравяй: убеден съм, че си в състояние да постигнеш всичко, което зависи от музиката. И това, че винаги поставям твоите интереси над моите.

Безпокоят ме твоята импулсивност и добро сърце — те така бърже те привързват към онези, които се грижат за теб, особено ако то се придружава с очарователна усмивка. Тревожа се от това, че живееш у Веберови. Чух много сплетни за теб и дъщерите. Някои казват, че имаш намерение да се ожениш за една от тях. В този решаващ момент за твоята кариера трябва да избягваш дори поводи за такива приказки. То може изобщо да провали кариерата ти, не само сегашните ти планове за операта. Знаеш колко присърце имам твоето преуспяване и твоите проблеми; музиката ти придобива все по-голямо величие, затова не можеш да си позволиш да бъдеш толкова наивен, щото да не подозираш какво се говори обикновено за млад неженен мъж, който живее в една и съща квартира с три млади момичета. А младежите са склонни да грешат, особено с виенчанки; не очаквам и от теб да бъдеш съвсем

непорочен, ала госпожа Вебер е хитра и не бива да имаш доверие в нея. Можеш да бъдеш спокоен само в случай, че си непочтен човек, който си е поставил за цел да се забавлява е дъщерите й.

Всички тези одумки ме карат да се чувствавам съвсем неудобно. Ако искрено си ми писал, че си готов да извършиш всичко, за да ми угодиш, налага се да напуснеш дома на Веберови начаса! Не си глупав и трябва да разбереш: при създалото се положение това е единственият изход. Скъпата ти майка, която пожертвува толкова много за тебе, ще се обърне в гроба си при мисълта за тези клюки по адрес на сина й. Заради нея и заради мен трябва да си намериш по-удобна квартира.

Винаги твой любящ и предан баща.“

Този път отново, след като прати писмото, Леополд изпита угризения. Не беше убеден, че Волфганг ще го послуша. Питаше се какво ли още има да пати.

Волфганг се засегна от обвиненията на баща си и липсата на доверие, въпреки че някои съвети му се сториха разумни. Докато обмисляше какво да предприеме, посети го Вендлинг, дошъл във Виена за няколко дни.

Старият му приятел рече:

— Защо първо не спиш с Констанце, за да разбереш дали си струва да се ожениш за нея?

Волфганг се възмути:

— Що за съвет!

Вендлинг го погледна снизходително и каза:

— Не ставай дете! За какво тогава живееш тук? — И добави: — Говори се за теб и Веберови дори в Мюнхен. Знаеш какво мнение имат за старата там. Тя омъжи Алоизия за Ланге. Единствената причина, поради която се е сърдила на Алоизия, е била тази, че е смятала да получи повече пари от зет си.

Волфганг не знаеше за това и изведнъж почувствува заплахата. Реши, че при тези обстоятелства ще бъде по-разумно да си излезе.

Не съобщи нищо на Веберови, докато не намери стая наблизо, на Грабен. Не можеше да се премести далеч. Едва когато вещите му бяха в новата квартира и беше твърде късно да промени решението си или да бъде разубеден, обяви по време на вечерята какво е направил.

Констанце щеше да се разплаче, Софи и Йозефа също се натъжиха и той ги успокои, че не се е преместил далеч и че редовно ще наминава.

Но за негова изненада госпожа Вебер каза:

— Правилно постъпвате, господин Моцарт. Всъщност твърде много се говори за вас и за дъщеря ми. Така ще накарате клюкарите да млъкнат.

— Добре. — Той стана да си ходи, доволен на вид, но измъчван от ужасна самота.

На вратата Констанце го хвана за ръката и рече:

— Идвайте понякога за вечеря. Това ще ме направи щастлива, Волфганг.

— Разбира се. — И изпитал внезапен порив, добави: — Ще продължа да получавам пощата си на вашия адрес, тъй като всички знаят, че живея у вас.

Волфганг не харесваше новата си стая — тъмна, малка и нечиста, — а Констанце беше поддържала жилището му чисто и спретнато; лиши се и от някои други предимства на квартирата у Веберови. Отбиваше се там при всяка възможност под претекста, че идва да провери дали не са пристигнали писма за него; не признаваше дори пред себе си, че Констанце му липсва много, че е отишъл да се наслади на нейната жизнерадост. Но като се задълбочи в композирането на операта, оглаждането на сонатите за Артария и новите поръчки, които постъпиха с идването на есента и завръщането на благородниците в града, не разполагаше вече със свободно време и посещенията му у Веберови станаха редки. Беше сигурен, че е потушил мълвата, защото татко му писа одобрително и главно по музикални въпроси, както едно време, даде му препоръки относно либретото и музиката, които Волфганг хареса и намери за полезни и насърчаващи.

Когато той завърши първото действие, Стефани обяви на изпълнителите на главните роли да се съберат в Бургтеатер, за да видят дали музиката подхожда на гласовете им.

Волфганг композираше с бясно темпо и се яви пред певците, насядали върху голата сцена, блед и апатичен. Чувствуваше се отпаднал, без сили. Бе работил толкова напрегнато, а сега те ще разнищят неговото творение. Знаеше как трябва да се пее музиката му, но дали знаеха и те?

Неведнъж бе срещал всички тези певци, ала сега, когато го запознаваха официално с тях, се престори, че ги вижда за пръв път. Спазваше съвета на татко — по-добре е да си официален, сдържан.

Катерина Кавалиери, макар почти връстница на Волфганг, беше много наедряла. „И все пак би могла да бъде подходяща Констанца“ — помисли той. Белмонт — Валентин Адамбергер — бе на тридесет и нещо и можеше да се окаже задоволителен. Поклони се на Карл Фишер, баса, който щеше да пее Осмин, един от най-обичаните немски певци. Няколко години по-млад от тенора, Фишер изглеждаше много

по-стар с едрото си волево лице, а това щеше да направи контраста между Осмин и Белмонт по-силен и ярък.

Волфганг така внимателно разглеждаше тези изпълнители, че не забеляза Алоизия, седнала в полумрака.

Стефани каза:

— Както ви уведомих, госпожа Ланге дублира госпожа Кавалиери. Ако Глук напише опера едновременно с вас, госпожа Кавалиери може да му потрябва.

„Глук естествено ще се ползува с предпочитание“ — помисли с огорчение Волфганг. Очите му се спряха на Алоизия. Тя беше още хубава, но изглеждаше някак сурова за разлика от преди. Поклони ѝ се още по-официално и рече:

— Ще започваме ли, господин Стефани?

Адамбергер изпя първата си ария нежно и с вкус и Волфганг остана доволен. Кавалиери изпълни началната си ария доста бравурно, ала интонацията ѝ не беше така чиста, както желаше Волфганг, и той разбра, че ще трябва да нагоди музиката си към възможностите ѝ. Възхити го най-много гласът на Фишер. Неговото пеене по своему съперничеше на изпълнението на Манцуоли. Мисълта, че Фишер има в сегашния текст на либретото само една къса ария, ужаси Волфганг. Това трябваше да се поправи.

Дойде ред на Алоизия. Започна нежно, като знаеше какво предпочита Волфганг и с какво може да му направи впечатление. И той не остана равнодушен. Гласът ѝ не беше силен колкото на Кавалиери, но тя пееше много изразително. Беше запомнила какво я бе учил Волфганг, усърдно се бе готвила. И пееше с голяма топлина. Но суровостта ѝ си остана — това не беше Костанца.

Стефани благодари на певците вече в качеството си на импресарио и каза:

— Все пак получихте известна представа как ще изглежда „Отвлечане от сарая“.

Адамбергер забеляза:

— Мислех, че операта се казва „Белмонт и Костанца“.

— Аз промених заглавието — обясни Стефани. — „Отвлечане от сарая“ е по-подходящо. Веднага подсказва на публиката за какво се касае.

Волфганг понечи да протестира, задето Стефани си присвоява неговата идея, но не отвори уста, защото реши, че има по-съществени въпроси за разрешаване с него.

— Обаче — продължи Стефани — аз имам и една лоша новина.

— Постановката на операта се отменя? — възкликна Волфганг.

— О, не! — отсече импресариото с пълна убеденост. — Само се отлага. Посещението на великия княз Павел ще се състои през ноември и това налага отлагането на премиерата.

Волфганг въздъхна с облекчение. Донякъде това бе по-добре, защото трябваше да се правят много поправки, особено за Фишер, а сега композиторът щеше да разполага с повече време.

Стефани освободи певците, но не пропусна да подчертае:

— Разуचाвайте ролите си. Подготовката на операта продължава. Давам ви честната си дума.

Фишер се позабави — искаше да говори със Стефани, — а Алоизия доближи Волфганг, когато Адамбергер и Кавалиери си отидоха, и каза:

— Изглеждате добре.

Той знаеше, че изглежда ужасно, но не я изобличи. Вместо това попита:

— Какво искате от мен?

— Нищо, просто си помислих колко е хубаво, че се срещаме отново.

— Но сега вие сте омъжена.

Тя вдигна рамене:

— Много жени са омъжени. Ще ме целунете ли за довиждане?

— Толкова ли желаете да получите ролята?

— О, не, просто като спомен за миналото. Или може би съм погрозняла?

— Не съм толкова интимен с вас.

И той се извърна. В този момент влезе Йозеф Ланге. Актьорът — висок хубав мъж — се намръщи, като видя Волфганг, и веднага изпита подозрения, а на него му стана смешно. Алоизия ги запозна, но композиторът веднага се сбогува, като каза, че има да говори по работа със Стефани — Фишер си беше отишъл.

Тутакси щом семейство Ланге излезе, Стефани рече:

— Защо не му сложите рога? Сигурен съм, че този път тя ще бъде благосклонна.

Волфганг не отговори.

— Да ѝ дадем ли главната роля? Алоизия ще се справи и ще ви бъде благодарна.

— Кавалиери има не по-лош глас и е по-добра артистка. Стефани, безпокоя се за Фишер.

Стефани разбра какво иска да му каже Волфганг, защото Фишер току-що му бе доверил, че няма да пее партията на Осмин, ако не я разширят, но либретистът не знаеше какво да отговори на баса — нужно му беше мнението на композитора.

— Осмин почти няма какво да покаже, а Фишер притежава голям глас и може да направи от него великолепен негодник — комичен и опасен.

— Това ще наложи здравата да поработите.

— Вече написах една голяма ария за него.

— Кога? Не ми казахте нищо за това.

— В момента, когато Фишер пеше своята кратка песничка. Почти я имах готова в главата си. Но либретото ще ми коства много повече усилия, отколкото да се промени и допълни партията на Осмин. Някои от ситуацияите са неиздържани, стиховете на част от текста — неподходящи за музикално изпълнение.

— Това, което искате, е невъзможно, Моцарт.

— В такъв случай не мога да продължа работата. Не съм в състояние да пиша музика по неправдоподобен сюжет.

Стефани изпита желание да приеме отказа му — във Виена имаше много други способни композитори, но музиката на Моцарт беше твърде хубава, за да се откажеш от нея, срещу такива мелодии той беше безпомощен. А публиката ръкопляскаше на музиката, не на либретото. Той каза:

— Има основание в това, което казвате за Осмин, и съм сигурен, че можем да оправим и другите неща, ако сте готов да внесете изменения в музиката.

Прекараха остатъка от деня в работа над предложените изменения.

Но когато Волфганг си тръгваше. Стефани рече:

— Трябва да ви предупредя. Не бива да ни смятат за близки приятели. Искам да се получи впечатлението, че изготвям този зингшпил, понеже императорът го желае за великия княз Павел. Ще се намери някой да каже, че ви покровителствувам заради нашето приятелство.

Неколцина музиканти бяха предупредили Волфганг да няма доверие в Стефани, но той не искаше да се съгласи. Идните седмици либретистът внесе някои от промените, които бе обещал, но за другите недоумяваше защо трябва да се направят. Репетициите вървяха много гладко в музикално отношение и Волфганг беше всецяло погълнат от партитурата, работеше е огромно въодушевление. Пожела да сподели възторга си с единствения, чиято преценка на сведущ музикант значеше за него повече от всичко. И писа на татко:

„Турската ми опера се отлага до ноември, защото великата персона нямало да пристигне дотогава. Но може да е за хубаво, тъй като трябва да се направят още много изменения, а така ще имаме повече време и ще успеем да работя по-грижливо.

Най-големи промени внесохме в ролята на Осмин. Фишер притежава чудесен бас — макар че според архиепископа пеел много ниско за бас — и е желателно да използваме по-пълно гласа му, особено като се имат предвид големите симпатии към него тук. В първообраза на либретото Осмин имаше само една-единствена малка песен и освен това участие в терцета и финала. Сега обаче той ще има друга ария в първо действие и още една във второто.

Предадох на Стефани първата от новите арии за Фишер напълно готова тя беше написана съвсем неочаквано за него. И ще има добър ефект, защото съм придал комичен характер на гнева на Осмин посредством турска музика. При изпълнението на тази ария Фишер ще покаже също и красивите си низини, а освен това в бързите

пасажи публиката ще може да почувствува как гневът му расте. И после, когато човек получи впечатлението, че арията завършва, идва alegrото асаи, което е в друго темпо и тоналност и което точно тогава ще упражни чудесно въздействие. Силно разгневеният човек пренебрегва всички задръжки и ограничения на нормалното поведение и става роб на бурното си чувство, такава трябва да бъде и музиката, която отразява подобно чувство.

Що се отнася до чувствата независимо дали те са силни, или спокойни, никога не бива да се предават така, че да будят у слушателя отвращение и музиката дори в най-ужасните ситуации никога не трябва да дразни ухото, а да си остане музика за наслада на слушателя. Затова не използвам в alegrото асаи тоналността, в която е написана арията, а друга, хармонираща с нея, ла-минор.

Арията на Белмонт в ла-мажор «O wie angstlich, o wie feurig» («Най-после те намерих, скъпа Костанца») изразява вълнението му чрез две цигулки, които свирят в интервал октава. Всеки, който чуе тази ария, веднага я обиква, а тя е написана така, че да подхожда на гласа на Адамбергер. Чувствува се неговият трепет, нерешителност, чувствува се как бушува страстта в гърдите му, предадена с кресчендо. Долавят се шепотът и въздишките, претворени от първите цигулки, свирещи под сурдинка, и една флейта.

Хорът на еничарите е, кратък и весел, съвсем като за виенчани.

Наложи се обаче да се внесат изменения в арията на Костанца, за да лежи по-добре на гласа на Кавалиери. Опитвах се да изразя пълните възможности на италианската бравурна ария. Това обстоятелство обаче ме накара да си задам въпроса какво мислят нашите немски поети: нека нищо не разбират от театър и опера, но как може да карат героите си да говорят на такъв език, сякаш пред тях не са хора, а стадо свине?

Увертюрата е кратка и динамиката варира непрекъснато от форте до пиано; във фортето винаги е вплетен по някой ориенталски мотив, той се видоизменя в

различни тоналности. Не вярвам някой да заспи от скука, докато я слуша, дори да не е спал никак предишната нощ.

Ставам все по-нервен, защото приготвих всичката тази музика само за три седмици, но вече тъпча на едно място, тъй като по-нататъшната ѝ съдба зависи от текста. Стефани, макар че обеща да внесе исканите от мен изменения, твърди, че сега бил много зает с други ангажименти; той работи над нашето либрето по-бавно, отколкото бих желал. Напълно съм съгласен с критичните ти забележки по повод на либретото, но образът на Осмин не е замислен лошо. Ясно ми е и това, че стиховете биха могли да бъдат по-добри. И все пак за щастие повечето от тях съответствуват на музикалните ми идеи, така че общото впечатление ще е благоприятно. Мисля, че сега вече Стефани се е убедил: в операта стихотворният текст трябва винаги да бъде послушен слуга на музиката.

Затова италианските комични опери неизменно се харесват въпреки бедните си либрета. Музиката е превъзходна, а всичко друго има спомагателна функция. Ето защо една опера ще се хареса винаги, когато сюжетът е добре построен и текстът написан специално за музиката, а не в угода на бедната рима, което в случая носи само вреда. Либретистите, които пишат и стихове, да вървят по дяволите. Все пак бих се радвал да се свържа с някой истински поет, който познава законите на нашия музикален театър. Зная много добре какви думи подхождат най-много на музиката ми. Но понеже не живеем в идеален свят, трябва да се задоволя с това, с което разполагаме.

Радвам се, че се чувствуваш по-добре и че ти е харесала онази част от партитурата, която ти изпратих. Твой винаги любящ и покорен син:

В. А. Моцарт.“

Издателят Артария прие да отпечата шестте сонати, но помоли автора да направи промени в „прекалено оригиналните места“, както се изрази. Запита го и кому ще ги посвети, както беше прието, а това можеше да се окаже важно за съдбата им. Волфганг отвърна, че ще реши през декември, когато сонатите излязат от печат.

Докато работеше над операта и сонатите, помолиха го да напише една серенада. Не можеше да откаже — поръчката беше от госпожа Тереза, балдъзата на придворния художник Йозеф Хикел, който искаше серенадата да бъде изпълнена за приятеля му фон Щрак, обер камерхер на Йосиф II.

Понеже и Хикел, и фон Щрак бяха любимци на императора, Волфганг видя в това нова възможност да направи впечатление на Йосиф II със своята музика. Написа серенадата много грижливо въпреки краткото време, с което разполагаше. Избра тоналност ми бемол-мажор и оркестрира произведението за два кларнета, две валдхорни и два фагота. Тъй като такава музика — лека, весела — се смяташе за развлекателна и се изпълняваха както в зала, така и на открито, Волфганг създаде живи, изящни мелодии, сякаш инструментите водеха весел разговор помежду си. Предвидените музиканти бяха до един негови приятели, затова написа серенадата така, че да доставя еднакво удоволствие и при свирене, и при слушане.

Тази серенада бе изпълнена на именния ден на госпожа Тереза в присъствието на именницата, фон Щрак и Йозеф Хикел; след две седмици, на именния ден на Волфганг, когато той, преди да си легне, завършваше ария за Фишер, същите музиканти сега изсвириха серенадата на двора под прозорците му. Волфганг бе написал музиката с друга цел, но не можеше да остане безразличен към такъв приятелски жест. Силно трогнат, той настоя изпълнителите да приемат поканата му и бъдат негови гости в една кръчмичка на Колмаркт. Почерпката му коства повече пари, отколкото получи за самата серенада.

Ала дълго след като се раздели с тях и си легна, не можа да заспи — наблюдаваше зората, а музиката продължаваше да звучи в ушите му. Това го правеше толкова щастлив! Изглеждаше немислимо нещата да тръгнат зле във Виена.

Беше разочарован, че серенадата, написана за Йозеф Хикел и фон Щрак, не донесе покана тя да бъде изпълнена и пред императора.

Остана почти без пари, защото не получи дори крайцер за „Отвличане от сарая“ и за сонатите, но тъкмо тогава принц Кобенцл му каза:

— Имам нова ученичка за вас — Йозефа Ауернхамер, дъщерята на стопанския съветник при двора. Заслугите на баща ѝ за Виена са големи и ще бъда много доволен, ако я поемете. Под ваше ръководство тя би могла да стане концертираща пианистка. И ще ви плаща толкова, колкото моята братовчедка.

— Благодаря — рече Волфганг. Това бе добре дошло, но кога ще му остане време за почивка, толкова беше зает сега!

Йозефа искаше да взема по четири урока седмично и баща ѝ, който я обожаваше, бе готов да плаща на Волфганг колкото поиска. Ученичката беше много пълна и свиреше така енергично, че от силното потене излъчваше миризма и той едва издържаше да седи до нея, въпреки че тя използваше всяка възможност да се притисне в него, а лекото ѝ облекло подчертаваше още повече нейната пълнота. Но тя беше най-доходният му ученик, главен източник на средства; бащата, който я обичаше безкрайно, мечтаеше Йозефа да свири пред публика, обещаваше да покани на концерта всяка влиятелна личност във Виена и да плати на Волфганг щедро за уроците. Когато Волфганг прие предложението за концерта, това увеличи заплащането, но понеже беше у Йозефа всеки ден, нарасна и неприятното чувство от контакта му с нея. Контрастът между дебелината, вечно потна Йозефа и слабичката привлекателна Констанце се засили дотолкова, че колкото повече го отблъскваше едната, толкова по жадуваше за другата.

Репетициите на „Отвличане от сарая“ вървяха с пълен ход и до премиерата в чест на великия княз Павел остана по-малко от месец, а имаше още доста работа по партитурата. Волфганг и сега не беше доволен от либретото, защото някои от промените, внесени от Стефани, се оказаха по-лоши от първоначалния текст, но едно беше безспорно — ролята на Осмин стана по-богата и солистите пееха отлично. Един ден, две седмици преди 25 ноември, датата на първото представление, Стефани помоли Волфганг да изчака певците да се разотидат.

Композиторът беше в повишено настроение. Току-що приключи най-успешната репетиция досега и музиката започна да звучи в унисон с неговия замисъл; Стефани обаче изглеждаше мрачен. Дали не се сърдеше заради промените, предложени му от Волфганг?

Стефани веднага мина на въпроса:

— Дворът на негово императорско величество е решил, че „Отвлечане от сарая“ представлява твърде фриволно произведение, за да бъде показано пред великия княз Павел. Вместо това е избрана операта на Глук „Алцеста“, постановката ѝ ще се изнесе в театъра на двореца Шьонбрун, на италиански.

— На италиански ли? След толкова усилия, които положихме за създаването на немска опера?

— Великият княз Павел смята, че немски изобщо не може да се пее в опера.

— Но аз го направих годен да се пее. Къде остават тогава приказките на императора за утвърждаване на немска опера?

— Йосиф не желае да обиди нашия руски гост. Той може да ни стане съюзник. Но нашата опера за отвлечането ще бъде поставена. След време.

— А певците? Няма ли да бъде голям удар за тях?

— Някои от състава ще пеят в „Алцеста“. Останалите... — Стефани вдигна рамене.

— Коя е истинската причина?

— Казах ви вече, Моцарт.

— Казахте ми това, което е удобно да ми кажете. И все пак защо Глук вместо Моцарт?

Стефани понечи да скрие истината, но тъй като желаше да запази приятелството си с композитора и все още не се бе отказал да наложи постановката на „Отвлечане от сарая“, което без съмнение щеше да допринесе за собствената му кариера, заяви:

— Императорът каза: „Зная на какво е способен Глук, но не знам какво мога да очаквам от Моцарт.“

Госпожа Вебер не позволи на Констанце да приеме поканата на Волфганг за концерта у Ауернхамерови. Тя каза:

— Хората ще решат, че имате сериозни намерения, господин Моцарт. А вие нямате, нали?

Стояха в дневната на Веберови и Констанце беше много развълнувана: защо майка ѝ я поставя в толкова неловко положение? Така ще отблъсне Волфганг още повече от тях.

Моцарт не знаеше какво да отговори. Точно сега моментът беше съвсем неподходящ да поддържа сериозни връзки с когото и да било. В главата му зрееха толкова планове за музиката, толкова неизвестности го очакваха в бъдеще, а не беше и сигурен дали обича истински Констанце. Но не можеше да я гледа така печална, това го измъчваше. Той изрече бързо:

— Обичам Констанце, тя винаги е била мила и внимателна към мен.

— Там е работата. Според някои тя е прекалено внимателна.

— Не са прави! — Но Констанце сега му се стори още по-нещастна и той побърза да добави: — Аз я обичам. Какво лошо има в това?

— Ако всички разсъждаваха като нас, нищо лошо — рече госпожа Вебер. — Но аз не искам да стана неволна причина да ви се случат неприятности.

— Констанце не може да ми причини неприятности! — каза Волфганг и веднага замълча. Почти се бе обвързал с тези си думи, а не биваше да го прави.

— Тя е още дете. Според мен трябва да престанете да идвате у нас. Освен ако...

— Освен ако какво?

— Вие сте интелигентен човек. Знаете как се постъпва в такъв случай.

— Как можеш да говориш така, майко! — извика Констанце. — Никой не се е отнасял към мен по-добре от Волфганг, а разговаряш с

него, сякаш е някакъв негодник.

— Господин Моцарт едва ли мисли така. Нали, господин Моцарт?

Волфганг не знаеше какво да отговори. Пръв път виждаше Констанце така развълнувана, а и сам бе много смутен.

Госпожа Вебер го предупреди:

— Не казвайте нищо, за което по-късно бихте съжалили.

— За онова, което се е случило между мен и Констанце, не съжالياвам.

— Браво! Ето думи на достоен човек!

— Майко, той бездруго е достоен.

— Не съм казала, че не е. Но кой ще те издържа, когато умра?

— Волфганг, моля ви, не обръщайте внимание на майка ми. Ако искате да ме виждате и за в бъдеще, надявам се, че ще можете. Каквото и да говорят хората.

— Дъщеря ми забравя, че още не е пълнолетна и не може да извърши нищо без съгласието на майка си или на своя опекун.

Волфганг разбираше: още една дума и ще се обвърже безвъзвратно. Той напусна бързо дома на Веберови, без да знае дали някога ще види отново Констанце.

Концертът у Ауернхамерови донесе за Волфганг облекчение — поразсея го. Йозефа свиреше с разбиране и прецизност, както я бе учил, но като я гледаше, Волфганг си представяше презрял пъпеш, който ей сега ще се разпукне и ще го опръска с изобилната си емоционалност. След концерта той изпита облекчение, когато приятелите го наобиколиха да го поздравят и по този начин го избавиха от трептящите ѝ телеса и упоритата ѝ настойчивост. Принц Кобенцл изрази съжаленията си за отлагането на „Отвлечане от сарая“; граф Палфи увери Волфганг, че щом Стефани гарантира поставянето на операта, това ще стане; графиня Тун каза, че госпожица Ауернхамер е свирила с разбиране и навярно ще бъде подходящо той да посвети сонатите си на нея.

Волфганг я дръпна настрана да попита защо.

Графиня Тун подчерта: баща ѝ е помогнал на много виенчани.

— И към мен се показва щедър — призна Волфганг.

— При известни обстоятелства може да се покаже още по-щедър.

— Искате да кажете, ако проявя по-голямо внимание към Йозефа?

— Тогава издръжката ви ще бъде осигурена. При това тя е музикална.

Почувствува, че искат да го подведат, и замълча.

Графиня Тун продължи:

— Опитвам се само да ви дам практичен съвет, Волфганг, да помогна.

— А характерът ми? Нима трябва да лъжа сам себе си?

— Констанце подхожда ли за вашия характер?

— Вече не се виждаме с нея.

Графиня Тун го погледна недоверчиво.

— Не ми ли вярвате?

— Не е там въпросът. Но вие сте импулсивен, добродушен, веднага се обявявате в защита на оскърбените, особено когато те имат съдбата на някаква Пепеляшка.

— Щяхте ли да ме повярвате, ако бях посветил сонатите на Йозефа?

— Ауернхамерови тогава ще купят много екземпляри.

Волфганг изпита облекчение, но не задълго. Като обяви решението си на Йозефа и баща ѝ, те така се зарадваха, че му стана неловко, ала не можеше да се отметне, защото господин Ауернхамер извести за това на гостите си, сякаш бе получил подарък от императора.

Олекна му, когато към него се приближи барон ван Свитен. Готфрид бе остарял съвсем малко и двамата се прегърнаха сърдечно. Ван Свитен, сега председател на дворцовата комисия по образованието и директор на дворцовата библиотека, искаше да запознае Волфганг с един свой добър приятел и познавач на музиката.

Барон Раймунд Вецлар фон Планкенщерн се поклони, когато ван Свитен го представи с пълното му име, и рече:

— Баронът е много любезен, но споменатата от него титла е нова, дадена на рода ми от Мария Терезия, затова звучи малко по-внушително, отколкото трябва.

Волфганг се усмихна развеселен. Хареса му външния вид на Вецлар. Баронът беше привлекателно млад, с изразителни,

одухотворени черти.

Вецлар каза:

— С удоволствие изслушах чудесната музика. Господин Моцарт, хората не скриват възхищението си от песента на птиците, но вашите звуци наистина ги превъзхождат.

Йозефа допълни:

— Волфганг не би могъл да напише лоша музика, дори да желае.

— Напротив, бих могъл. — Вълнението и усилията, необходими за да композира, бяха често огромни. — Доста по-лесно е да се пише лоша музика, отколкото хубава.

— Доколкото разбирам от този въпрос — забеляза Вецлар, — мисля, че това е невъзможно за вас, господин Моцарт. Вашият абсолютен слух и безупречен вкус винаги ще осуетят тази опасност.

— Много мило от ваша страна. Музикант ли сте, барон Вецлар?

— Не, за съжаление. Напълно съм лишен от слух.

— Но затова пък имате вкус, отличен вкус — прибави ван Свитен.

Йозефа покани Волфганг да танцуват и това го ядоса. Обичаше да танцува, но предпочиташе да подбира партньорките си. Не беше удоволствие да се движиш в близост с Йозефа. Плътта ѝ подскачаше насреща му с дразнеща фамилиарност. Чувствуваше се обвързан с нея, а през това време обожаваният я баща ги следеше с одобрителен поглед, сякаш вече се виждаше тъст на Волфганг.

Ужасен от това до какво могат да доведат отношенията им, Волфганг внезапно се извини под претекст, че не се чувства добре.

Но тази нощ не можа да заспи. Беше толкова самотен, толкова нещастен... Остана непорочен само защото не можеше да гали жена, която не обича. И все пак познаваше света не по-зле от всеки друг мъж; нима само Дон Жуан е страдал от изкушенията на плътта? Беше имал много възможности, но вулгарността на разпуснатите жени го отвращаваше. А и френската болест бе широко разпространена и той чувствуваше отговорност пред музиката си, което правеше поемането на такъв риск невъзможно.

И все пак въпросът оставаше открит. С цялото си същество желаше Констанце; колкото по-настъпателна ставаше Йозефа, толкова повече душата му се стремеше към Констанце. Но можеше ли да си позволи да прелъсти една невинна девойка, дори с нейно съгласие?

„Трябва да я забравя — казваше си той, — тя е само романтична мечта, плод на въображението ми, трябва да бъда разумен, по-хладен.“ Обърна се към стената, но съмненията, скрупулите, опасенията и желанията си останаха и не му даваха покой.

На другия ден отиде да види Констанце Почука на вратата ѝ, без да знае какво да стори, ако отвори майката, но щом се показа Констанце, сякаш го беше очаквала, той си отдъхна. Продължи обаче да стои безмълвен и тя възкликна:

— Волфганг, какво ще правим отсега нататък? Майка ми казва, че не можете да идвате повече тук. — И Констанце падна в прегръдките му разплакана. — Държи ме вкъщи като пленница. Все едно, че съм в онзи сарай, за който пишете опера.

Досега въпреки чувствата си към Констанце не беше се сетил, че съществува изход от създалото се положение. Попита девойката:

— Къде е майка ви?

— Излезе. Но скоро ще се върне. Отиде да утешава Алоизия, която е разстроена, че операта ви се отлага.

— Никога нищо не съм обещава на Алоизия. Тя е просто дубльорка.

— Още ли я обичате?

— Аз... — Наистина не беше равнодушен към Алоизия, колкото и да се преструваше. После си спомни едно основно правило в живота си: не можеше да обича някого, който не му отвърща с взаимност. И изведнъж заяви:

— Теб обичам.

— О, Волфганг! — Тя го прегърна страстно и престана да плаче. — Значи, ще можем да се оженим. Никак не понасям вече майка си.

— Но ние дори не сме сгодени.

— Обичам те, затова ме е страх да не направиш грешка. — Трябва да обмислим още някой и друг въпрос.

— Нима не искаш да се ожениш за мен?

— Не съм казал такова нещо.

— Дори не ми направи предложение — рече тя почти раздражено. — Какво чакаш още, Волфганг? Разрешение от баща ти?

Той щеше да избухне, ала тъкмо тогава тя му каза да си върви — майка ѝ всеки момент можела да се върне и не бива да го сварва тук. Безсилен повече да възпира чувствата си, Волфганг изтърси:

— Ще се омъжиш ли за мен?

Тонът ѝ веднага омекна.

— Скъпи Моцарт, не мога да желая по-голямо щастие.

— Ще говоря с майка ти, когато намеря благоприятен момент.

— Необходимо ли е?

— Още си непълнолетна. Всеки друг път на действие ще предизвика скандал. Имай търпение, дай ми възможност да измисля най-добрия възможен план и после ще намеря начин да те уведомя. Ала засега никому ни дума. Обещавах ли?

Констанце обеща и той я увери, че ще се оженят веднага, щом това стане възможно.

Волфганг писа на татко за любовта си към Констанце и за желанието си да се ожени за нея; очакваше неговото позволение и благослов. Искайте първо него да извести и да му изложи подробно нуждата си да се ожени, като го увери, че е способен да осигури материално бъдещото си семейство. Сетне, преди да бе предприел каквото и да било относно Констанце, императорът поиска той да се състезава на клавиър с Муцио Клементи в двореца Хофбург на Бъдни вечер за забавление на великия руски княз Павел и неговата съпруга.

Подготви се грижливо упражняваше се с часове за състезанието, а за самото изпълнение в двореца нае най-хубавото пиано във Виена „Щайн“-а на графиня Тун. Тя му отстъпи и зимната си каляска, въпреки че Волфганг живееше недалеч от двореца и можеше да отиде дотам пеша; благодарен беше за предвидливостта ѝ, защото тази Бъдни вечер се случи снеговита и с буря, в закритата каляска пръстите му щяха да останат топли и подвижни, а хубавите му дрехи чисти и спретнати. Още се гневеше, задето императорът замени „Отвлечане от сарая“ с „Алцеста“ на Глук и беше твърдо решил да му покаже *на какво е способен Моцарт*.

Облеклото му тази вечер показваше вкус към елегантност и мода, защото Йосиф, макар да се представяше за привърженик на аскетизма, обичаше да има около себе си елегантни хора. Волфганг особено се гордееше със синия си камзол, който подхождаше на очите му, и розовата копринена подплата, мека като кожата на Констанце. Това бе най-разкошната дреха, която някога бе купувал, и сега беше доволен, че е давал толкова уроци на Йозефа, защото иначе щеше ли да има такъв камзол? Носеше също бели копринени чорапи, сребърни токи на обувките; нямаше само дантели на ръкавите, за разлика от повечето модно облечени мъже, защото щяха да му пречат при свиренето.

Доближи Хофбург откъм Колмаркт и Михаелплац и като мина под прозорците на Стефани, запита се дали либретистът не е също

поканен в двореца. Не го бе виждал две седмици и започваше да мисли, че „Отвличане от сарая“ никога не ще бъде поставена.

Настроението му се повиши, когато наближи Леополдовото крило на двореца, където бяха апартаментите на императора — едно от четирите огромни крила на Хофбург с изглед към Бургплац; те затваряха голямо продълговато каре, може би най-големия вътрешен двор в света, помисли си той, и тази вечер сивите каменни стени на двореца, покрити с нов сняг, блестяха със сребърно великолепие. Други закрити каляски стояха пред входа — личния вход на императора: огромна врата от ковано желязо, а над нея гербът на хабсбургите, който представляваше кръст, корона и орел.

Фон Щрак го чакаше да го приветствува и да го придружи до музикалната зала; Волфганг сметна това за проява на благосклонност от страна на императора.

Доволен беше, че обърна такова внимание на облеклото си, защото камерхерът носеше камзол от точно същото качество като неговия, бели копринени чорапи и сребърни токи на обувките. Така няма да засенчи с външния си вид императора и той няма да се обиди. А тъй като фон Щрак се обличаше по вкуса на Йосиф, Волфганг остана доволен от собствения си вкус.

Оберкамерхерът беше слаб, стегнат човек, с остри черти и Волфганг се изненада, че той, обикновено весел и общителен, сега мълчеше.

Композиторът забеляза, че повечето стаи, през които го преведе фон Щрак към музикалната зала, бяха в един и същ стил: бели стени с тапети от тъмночервен бродат и златна украса. Хареса му тяхната просторност, а също високите тавани и прозорци, паркетните подове, масивните канделабри и белите кахлени печки, фантастични в своята красота и разнообразие, напомнящи барокови скулптури. Но въпреки това великолепие в обзавеждането на двореца се чувствуваше твърде голяма строгост и Волфганг не го намираще така красив и необикновен като Шьонбрун. Йосиф обаче предпочиташе Хофбург, за да подчертае независимостта от майка си, която обожаваше извънградския си дворец.

На вратата на музикалната зала фон Щрак изведнъж спря и каза:

— Господин Моцарт, надявам се, че сте подготвен да свирите колкото може по-добре.

— Винаги съм готов.

— Зная. Но този случай е много специален. Императорът се обзаложи с руските ни гости, че никой италианец не може да бие немец на клавир, и ще остане недоволен, ако допуснете да ви победят.

— Вие имате представа за възможностите ми, господин фон Щрак.

— Затова ви поканихме. Но Клементи е голям виртуоз. И руските ни гости ще се радват, ако изпаднем в неудобно положение.

— Господин фон Щрак, чест е за мен да бъда полезен на императора със своя талант. — Но камерхерът не се хвана на уловката и с нищо не издаде причината, поради която Йосиф II бе предпочел Моцарт.

Волфганг влезе в музикалната зала и изведнъж почувствува, че пред него има не публика, а съдии. Ще свири така леко и естествено, както диша, но всичко ще зависи не от вкуса, а от настроението на тези хора. Духът му се повиши, когато забеляза принц Кобенцл, граф Палфи, барон ван Свитен и барон Вецлар. Хареса музикалната зала. Беше достатъчно голяма и акустиката ѝ навярно не бе лоша. Тапицираните столове изглеждаха удобни — слушателите няма да се уморят твърде скоро. А голямата кахлена печка ще топли както публиката, така и пианиста.

Императорът влезе най-неочаквано, придружен от великия княз и съпругата му, през високите бели врати, изкусно скрити в ламперията.

Мургавият, набит велик княз Павел беше намусен, сякаш насила го бяха докарали тук, и Волфганг си спомни сплетните за това, че бил станал мрачен, същински Хамлет, понеже след смъртта на баща си, Петър III, майка му Екатерина отказала да раздели с него престола, както Мария Терезия бе направила с Йосиф II, а се провъзгласила за единствена владетелка на Русия.

Но привлекателната велика княгиня изглеждаше оживена. Тя стоеше до Йосиф II, който беше много внимателен. Когато представиха Волфганг на руските гости, императорът каза:

— Моцарт е голям талант, гений.

Великата княгиня възкликна:

— Говори се, че Клементи е по-добър!

— Ще чуем и двамата — рече весело императорът, — тогава ще решим.

Муцио Клементи, застанал отзад в очакване да го представят, забеляза някакъв елегантно облечен дребен човек да се покланя изискано на императора и реши, че е някой придворен, затова се изненада миг по-късно, когато откри в негово лице Моцарт.

Волфганг се стъписа от привлекателната външност на Клементи и си помисли, че това бездруго дава на съперника му предимство; нещо повече — италианецът, само няколко години по-възрастен от своя съперник, все пак бе достатъчно млад, за да неутрализира впечатлението от младостта на Моцарт.

Въпреки всичко двамата музиканти, след като бяха запознати, започнаха да си разменят такива любезности и комплименти, че императорът, отегчен от галантността им, заяви:

— Време е да започваме. Нейно височество великата княгиня се обзалага за Клементи, ние пък поддържаме Моцарт.

Великата княгиня каза:

— Желаете ли да удвоим облога, Йосиф?

— С най-голямо удоволствие.

Те удвоиха, после утроиха облога, макар че характерът и размерът му се пазеха в тайна и Волфганг забеляза как императорът стана напрегнат, сякаш победата на Моцарт беше въпрос на чест за него.

Като клавирен изпълнител Волфганг не отстъпваше никому на света, но съжаляваше, че се набляга толкова много на това състезание. Откри с облекчение, че „Щайн“-ът на графиня Тун е пристигнал благополучно, докато Клементи трябваше да свири на дворцовото пиано.

Императорът заповяда на Клементи да започне, тъй като той беше техен гост.

Три клавиша заядоха, но Клементи любезно отбеляза: — Няма значение. — И продължи да свири. Показа голямо техническо умение и сигурност. За да прикрие недостатъците на инструмента, изсвири сонатата си в престо и престисимо — много по-бързо темпо от нормалното. Това не убягна на Волфганг.

Недочакал да стихнат аплодисментите, императорът извика на Волфганг: „Почвайте!“, сякаш го призоваваше на бой.

Веднага щом докосна клавишите на „Щайн“-а, за него престана да съществува всичко на света освен музиката и инструмента. Засвири

една от своите сонати и Клементи си даде сметка, че никога досега не е чувал такова изпълнение. Известни му бяха много похвали за Моцарт като изпълнител и композитор, но това беше различно от всичко, което бе слушал или очаквал. Моцарт свиреше без маниерничене, излишни жестове или ръкомахане и все пак мануалната му лекота и изящество бяха удивителни. Той свиреше точно и ясно и това придаваше на музиката вълшебна чистота. Всеки тон бе грижливо отмерен и изискан. Изпълнението се отличаваше с пределна прецизност и естественост. „Ето един изключителен пианист — мислеше си Клементи, — той еднакво добре владее музиката, инструмента и себе си, те представляват едно неделимо цяло. Такова изпълнение се помни за цял живот.“

Все пак, когато пристъпиха към последните номера от програмата, Клементи — въпреки възхищението си от Моцарт — се амбицира на всяка цена да надмине противника си. Те сега импровизираха и Клементи се прояви напълно като виртуоз. Колкото повече Моцарт показваше вдъхновение, изящество, лекота и изключително чувство за мярка, толкова повече Клементи свиреше с великолепиe, с блестяща техника, в бравурен стил, с внушителна бързина и грижливо изработена орнаменталност, ефектно поднесена.

Аплодисментите бяха много силни и Волфганг видя как императорът се намръщи, защото маниерът на това изпълнение бе така различен от неговия; дори великият княз Павел слушаше с по-бодро настроение, а великата княгиня изглеждаше тържествуваща.

Но Моцарт не можеше да измени на своя стил. Не направи усилие да се състезава с Клементи по бързина, виртуозен блясък и внушителност, а продължи да свири с най-точните нюанси и темпо, с безупречна изисканост. В пианисимите музиката му звучеше с изключителна мекота, а във форте артикулацията му се отличаваше с най-голяма грижливост. Изпълнението му беше дълбоко емоционално. Докато импровизираше, си представяше как Констанце го слуша със затаен дъх и татко, и мама, и Нанерл; мелодиите се раждаха лъчезарни под вълшебните му ръце. Музиката сякаш кръжеше високо-високо и той изпитваше физическа наслада и огромен душевен подем, — както по време на молитва.

Свиреше толкова изразително, с такъв съвършен вкус, и все пак, както забеляза Йосиф, тушетото му беше съвсем леко — в сравнение с

него Клементи удряше като ковач. Сякаш беше роден от този инструмент и всичко бликаше от въображението и ръката му. Йосиф си спомни как баща му бе нарекъл детето Моцарт „kleinen Hexenmeister“ (малък магьосник); той го прошепна на ухото на великата княгиня, която слушаше притихнала изпълнението на Волфганг, и тя кимна, но му направи знак да не я смущава.

Странно, мислеше си великата княгиня, музиката и изпълнението на Моцарт изглеждат прости, а въпреки това будят бурни чувства, затаени в самите глъбини на душата; те завладяваха сърцето, разкриваха у нея неподозирани вълнения. Ухажването на Йосиф ѝ доставяше удоволствие, защото не можеше да понася мъжа си, но на нея ѝ трябваше любов, не фриволност; изведнъж тя се отдръпна от Йосиф и се наведе напред, за да слуша по-добре.

Великият княз Павел също слушаше внимателно, защото помрачните моменти хармонираха с вътрешния му смут и жадуваше неговата страст да намери изблик, както страстта на Моцарт.

Волфганг долавяше мъртвата тишина в залата и когато свърши, от всички се изтръгна силна въздишка, сякаш бяха сдържали дотогава диханието си.

Разбра, че се е харесал на публиката, защото императорът възкликна: „Моцарт спечели!“ и великата княгиня се съгласи, а великият княз Павел рече изведнъж, като че за него говорът беше усилие, но не можеше да се възпре: „Моят добър приятел княз Дмитрий се изказва с възхищение за вашето майсторство, но мислех, че преувеличава. Господин Моцарт, родината ми ще смята за голяма чест да приеме такъв гост.“

Ревността заговори у Йосиф:

— Ще съжаляваме много, ако се лишим от вас, господин Моцарт, в случай че предпочетете Русия или някоя друга страна.

— Ваше величество, моята родина има правото да решава първа.

Почака императорът да обяви, че няма да позволи той да замине, но Йосиф II само се усмихна и каза:

— Възхитени сме; изпълнението беше толкова приятно!

— Надявах се да останете доволен, ваше величество.

— Наистина сме доволни! Убедихте нашите гости, че тук, във Виена, се намират най-добрите клавирни изпълнители на света.

— Виена е отечеството на клавира. Винаги съм на вашите услуги, ваше величество.

Всички се отдръпнаха, за да дадат възможност на Волфганг да остане за миг насаме с императора. Йосиф рече:

— Чуваме, че се готвите да се жените. — И като забеляза изумлението на композитора, изсмя се и добави: — Господин Моцарт, тази новина е известна на цяла Виена. Нима не знаете?

— О, да — потвърди Волфганг, като се питаше кой ли е издал тайната му.

— Не желаете да го знае вашият монарх?

— Съвсем не, ваше величество. Поласкан съм от вашия интерес.

— Знаете, че имаме присърце благополучието на всичките ни поданици.

— Много сте великодушен, ваше величество.

— Ето защо се изненадахме, когато научихме, че ще се жените.

— Нима не одобрявате, ваше величество?

— Полезно е за един музикант да се ожени за богата жена. Както направи Глук. И Салиери. Това им дава възможност да бъдат продуктивни.

„За да не се налага да ми помагате в издръжката“ — помисли си саркастично Волфганг, но каза:

— Очаквам да печеля достатъчно от таланта си; така ще мога да издържам жената, която обичам. — После, забелязал циничната усмивка на Йосиф, добави: — Ваше величество, не бих знаел какво да правя с богата жена: тя ще очаква да ѝ отделям всичкото си внимание и ще стане причина да пренебрегна композициите си.

— Не бива да допускате това. — И Йосиф отново стана сериозен: — Съжаляваме, че трябваше да се отложи представянето на вашата опера. Адамберггер и Фишер много похвалиха пред нас партитурата и ни замолиха операта да бъде поставена.

— Какво е вашето мнение, ваше величество?

— Любопитни сме естествено. Ще се опитаме да ѝ намерим място.

— А място за мен, ваше величество? Да речем, във вашата капела?

Йосиф отвърна сухо:

— Трябва да бъдете търпелив. Още сте много млад.

— Ваше величество, скоро навършвам двадесет и шест години.

— А Глук бе назначен от майка ни за капелмайстор на придворната опера едва след като навърши четиридесет години. Фон Щрак ще ви възнагради за тазвечерния концерт. — И императорът веднага се отдалечи.

Миг по-късно Клементи вече поздравяваше Волфганг с думите:

— Никога не съм чувал такъв благороден, мелодичен стил на изпълнение. — Италианският виртуоз си мислеше, че трябва да усвои нещо от стила на Моцарт.

Волфганг се поклони и отвърна:

— Благодаря. И за мен вашето изпълнение е интересно. Вие сте отличен чембалист, имате забележителна мощност на удара и чудесна дясна ръка. — Но в душата си каза: „И нито грам вкус и чувство; голям техник, обаче в повечето случаи прилага тази техника чисто механично. Най-добрите му постижения бяха терцовите пасажии, а аз ги владеех още на пет години.“

Две неща направиха силно впечатление на Волфганг. Когато той вече се готвеше да си тръгне, фон Щрак му съобщи, че ще получи петдесет дуката за изпълнението си и поздравление от императора. Тази сума се равняваше на половината от заплатата му за миналата година при Колоредо. Сега, разбира се, можеше да си позволи да се ожени.

А барон Вецлар му каза:

— Благодарен съм, задето ван Свитен ме запозна с вас. Господин Моцарт, вие сте едно от най-големите чудеса, които ни е дарила природата.

Ако това е вярно, никой не ще се противопостави на брака му с Констанце, дори татко.

Да му даде позволенията си? Своята благословия? Как може Волфганг да очаква такава донкихотовска постъпка от негова страна? Леополд бе получил писмото, в което синът му го уведомяваше за намерението си да се ожени за Констанце, и още не можеше да го възприеме. Седеше на бюрото си и препрочиташе думите на Волфганг с надеждата да отговори така, че да не отчуждава сина си още повече, но дори сега не успя да се спре на някакво решение. Синът бе подчертал:

„Щях да ти разкрия обичта си към тази девойка още преди, но се боях, че ще ме упрекнеш. Ала тъй като много държа на твоето мнение, предпочитам да чуеш от собствените ми уста това, което стана жизнено важно за мен. Мили татко, моля те, слушай внимателно. Да, може би си се досетил досега — влюбен съм и искам да се ожена. И с надежда, че ще ме разбереш, излагам моите съображения.

... Колко още да чакам? Скоро навършвам двадесет и шест и, както знаеш, не приличам на своите връстници. Почти през целия си живот съм бил сред възрастни; понякога, като преценявам миналото, имам чувството, че съм живял досега няколко живота. Затова не мога повече да насилвам природата си, да я пренебрегвам и занаяпред.

Несъмнено това звучи убедително и все пак, за да се влюби и ожени, човек трябва да има по-сериозни причини. Обаче моят темперамент и начинът, по който си ме възпитал, направиха своето — имам нужда от съпруга. Ти и мама сте ме учили от дете да предпочитам тихото домашно огнище пред разгулния живот. Само това може да ме обогати, а не съдбата на донжуан, който сменя една жена с друга. Никога не ми се е налагало да се грижа сам за своето имущество, дрехи, бельо, ето защо за мен няма нищо по-необходимо от една съпруга. Обстоятелствата

често ме принуждават да правя излишни разноси, понеже нямам време да се заема с тези неща. Но съм сигурен, че ако имам жена, ще успея да разпределям времето си много по-разумно и грижливо, отколкото сега. Защото тогава ще водя редовен живот. Според мен нежененият мъж не живее пълноценно. Много мислих дали да направя тази крачка и вече съм решил.

Но коя е жената, която обичам? Която искам да направя своя съпруга? Да, тя е от семейство Вебер. Моля те, скъпи татко, не се учудвай, не ме укорявай, не казвай, че си ме предупреждавал. Обичам Констанце, средната от дъщерите.

Колкото до сестрите ѝ, съгласен съм с теб — не съм виждал в друго семейство толкова различни характери. Майката е шумна, ленива, егоистка, човек, в когото не бива да имаш доверие. Алоизия винаги преследва лична изгода и ако целите ѝ диктуват това, се държи с всеки като истинска кокетка. Софи, най-малката, е твърде наивна, за да познава света около себе си; тя е просто едно глупаво, лекомислено дете. Ако не я запази бог, скоро някой ще я съблазни. Най-голямата дъщеря, Йозефа, има хубав глас и ако попадне на добър педагог, ще пее като ангел; тя обаче е по-ленива и от майка си; при това е самомнителна и честолюбива.

Констанце за разлика от тях е най-милото, най-умното, най-доброто момиче, единственият бисер сред тези дъщери. Единствена от всички върши къщната работа и пак се оплакват, че нищо не правела както трябва. О, в каква мъченица са я превърнали нейните близки!

Но искам да ти я опиша съвсем безпристрастно. Не е грозна, обаче положително не е и хубава. Всичкото ѝ очарование се крие в тъмните очи и привлекателната фигура. Не е остроумна, няма и светски маниери, ала притежава достатъчно здрав разум, за да се справи със задълженията на съпруга и майка. При това е много пестелива. Винаги е съвсем скромно облечена, защото майката отделя средства само за другите си дъщери. Като

всяко младо момиче Констанце също би искала да се облича чисто и спретнато, но не жадува за модно облекло. Сръчно борави с иглата и почти всичко си шие сама; всеки ден сама си прави прическата, и го много сполучливо: готви добре и умее да домакинствува; тя е единствената която полага усилия да поддържа дома си в ред, защото е с много добро сърце.

Аз я обичам, тя също ме обича. Бих ли могъл да намеря по-подходяща жена?

Искам също да те известя, мили татко, че за нищо не те лъжа. Когато напуснах службата при великия мюфтия, не бях влюбен в нея; любовта дойде поради нейната доброта и грижите към мен, докато живеех в дома ѝ.

Почти напълно съм убеден, че ще разполагам със сигурен доход. Имам трима добри ученици и цяла музикална Виена е готова да ми се притече на помощ.

Ето защо горещо те моля, мой най-скъпи и обични татко, да ми *разрешии* да избавя нещастната си любима и твоята *благословия* ще ни направи много щастливи. Разкрих ти най-съкровени тайни на моето сърце и се надявам да ме разбереш и се отнесеш към мен с всичкото съчувствие, на което си способен. Оставам винаги твой обичен и покорен син:

В. А. Моцарт.“

„Но как да подкрепиш това, в което не вярваш“ — мислеше си Леополд. И като не можеше да реши какво да предприеме, поиска съвет от Нанерл. Рядко постъпваше така, ала в подобен случай преценката на жена можеше да се окаже най-доброто средство, защото един прибързан отговор би предизвикал дълбок разрыв между него и сина.

Нанерл се зарадва, че татко като никога иска нейното мнение, и се опита да придаде тежест на думите си:

— Не се обявявай открито против неговото решение — това ще го амбицира още повече. Защо не намекнеш, че Веберови трябва да му

дадат зестра? Ако някой пожелае да се ожени за мен, нали от теб ще поискат зестра?

Леополд внезапно се усмихна:

— Веберови никога няма да му дадат зестра.

— Затова пиши, че нямаш възражения срещу Констанце Вебер, че от неговото описание, което приемаш напълно, личи, че тя навярно е добра девойка. Но тъй като е прието семейството на момичето да дава зестра, докато не получим зестра от тях, не можеш да дадеш съгласието си.

Леополд написа в отговор точно това.

А Нанерл не беше убедена, че брат ѝ познава жените, както претендира, затова добави:

— Нима не разбира, че Веберови искат да го оплетат? Влюбеният младеж обикновено си мисли, че всичко се дължи на чара му.

Като се прибра в квартирата след състезанието с Клементи, Волфганг намери отчаяна бележка от Констанце, в която се твърдеше, че ако господин Моцарт не може да даде на опекуна ѝ убедителни доказателства за благородните си намерения, майка ѝ ще я изпъди. А на другия ден, когато се готвеше да я посети, дойде отговорът на татко. Тонът беше сдържан и ласкав, както очакваше Волфганг, но бащата не даваше своето съгласие и благослов. Леополд твърдеше, че сватбата трябва да се отложи, докато Веберови дадат зестра в знак на добрите си чувства.

Волфганг пристигна в дома на Констанце много потиснат. Молеше бога само да не е закъснял. Но да иска зестра? Откъде ще я вземат?

Госпожа Вебер му отвори веднага, сякаш го беше очаквала.

Дали тя не е написала бележката, запита се той; да го примами тук?

Госпожа Вебер заяви:

— Държахте се безотговорно, Моцарт.

— Къде е Констанце?

— В сигурни ръце. При нейния опекун.

— Заради писмото, което ми писахте?

— Констанце ви го писа. Но аз го намерих. Тя не може да скрие нищо от мен. Моцарт, наистина ли искате да се ожените за нея?

— Знаете, че искам. Независимо от вашите постъпки.

— Опекунът ѝ, господин Торварт, ще реши това. Той е вътре, чака ви да говори с вас.

— Затова ли направихте така, че Констанце да ме доведе тук?

— Казах ви, тя писа бележката по свое собствено желание, но господин Торварт, комуто са известни слуховете за вас и дъщеря ми, реши да осуети възможността да я компрометирате повече. Ако все пак се боите да говорите с него...

Волфганг пристъпи и влезе. Познаваше Йохан Торварт — висок, слаб, четиридесетгодишен, известен с уменията си да извлича от всичко полза за себе си. Други заложи той нямаше. Стефани бе предупредил Волфганг да се държи добре с Торварт, имал влияние; ван Свитен му каза, че това е един Афлиджо, комуто не бива да се вярва; Вецлар го уведоми, че произходът на Торварт е по-скромен и от Моцартовия. Син на прислужник в кръчма, Торварт започнал като лакей и фризьор, но след като се оженил за дъщерята на богат доктор, напреднал бързо. Благодарение на хитрите си ходове сега бил импресарио и ковчезник на Националния театър. Говореше се, че където може да се изкара някой крайцер, там е и Торварт.

Когато застанаха лице в лице, Торварт заяви:

— Можете да погубите бедното момиче. Нямаме постоянен доход. Ще я съблазните и после ще я изоставите.

Волфганг не отговори, а се обърна към Констанце, която плачеше; той я попита:

— Ти ли писа бележката, която получих снощи?

Тя кимна и прошепна:

— Не съм спала няколко ноци. Откак ми предложи да се омъжа за тебе. Майка ми каза, че това е просто начин да ме съблазниш.

— И ти ли мислиш така, Констанце?

— Те не ми дават възможност да мисля! Постоянно ме разпитват. Искат да знаят какво си направил, какво си казал. И дали си ме обезчестил.

— Ти какво им рече?

— Казах им истината, Волфганг. Ти си благороден. Тогава те казаха, че ще ме отпратят от къщи, продължиш ли да ме посещаваш:

освен ако...

Торварт се намеси:

— Не можем да ви позволим да поддържате връзки с Констанце, докато не дадете писмено съгласие, че ще се ожените за нея в тригодишен срок.

— А зестра? — попита Волфганг.

Торварт възкликна:

— Но тя е потърпевшата! Опетнили сте репутацията ѝ. Сега кой ще се ожени за нея?

— Аз ще се ожена — изрече с достойнство Волфганг.

— Но първо искате зестра.

— Така е прието.

— Вие сте този, който трябва да даде пари. Направихте невъзможен брака ѝ с друго. Прав ли съм, госпожо Вебер?

— О, сигурна съм, че господин Моцарт е почтен човек.

— Ще видим дали е такъв — рече строго Торварт. — Стига е петнил репутацията на едно невинно момиче. Не мога да му позволявам и за в бъдеще да продължава отношенията си с тази клета девойка, ако не подпише писмено съгласие да се ожени до три години за нея. И в случай че не сдържи обещанието си, задължава се да ѝ плаща по триста гулдена годишно.

Констанце изгуби последните остатъци от самообладанието си. Тя зариде така горко, че покърти до дън душа Волфганг и той си помисли: „Каква нелепост! Нищо по-лесно от това да подпиша. Нямам намерение да я изоставя; самата мисъл за такава постъпка е ужасна. Нима са толкова глупави да вярват, че един къс хартия може да има някакво значение за мен.“

И той написа под диктовката на Торварт и прочете на глас:

— „Обещавам да се ожена за Констанце Вебер в срок от три години и ако поради някаква причина не сторя това, задължавам се да ѝ плащам триста гулдена годишно.“

Опекунът каза:

— Трябва да се закълнете над Библията.

— *Biblia rauregum*, библия на бедняците — рече саркастично Волфганг.

— Не бива да се подигравате — каза рязко Торварт. — Хората презират бедността. Но аз зная, че вие можете да осигурите

материално това момиче. Петдесетте дуката, които ще получите от императора, минават през моите ръце.

Волфганг каза решително:

— Подписът ми е достатъчен.

Торварт кипна, но майката го успокои:

— Господин Моцарт е наш добър приятел. Сигурна съм, че можем да му вярваме. Поне в този случай.

Торварт рече:

— Не съм убеден, но щом вие настоявате...

Волфганг подписа документа ясно и четливо, както пишеше своите композиции.

Но веднага щом опекунът си отиде, Констанце поиска да види документа. Майка ѝ неохотно го подаде и Констанце каза на Волфганг:

— Не се нуждая от писмени обещания. Думите ти са достатъчно доказателство за мен. — И преди майка ѝ да я възпре, тя скъса споразумението.

Ако до този момент у Волфганг бяха останали още някакви огорчения, те веднага се изпариха. Констанце беше ангел. Сега той я обичаше повече от всякога.

Госпожа Вебер измърмори:

— Дадохте дума, Моцарт.

— И смятам да я удържа. Нашето бракосъчетание обаче трябва да стане, както му е редът. Искам баща ми и сестра ми да присъствуват на церемонията, а за това е нужно известно време. Трябва да си намерим и удобна квартира.

— Можете да живеете у дома — каза госпожа Вебер. — Храната няма да ви струва скъпо.

— Тук в никакъв случай! — отсече той. — А ако отпратите Констанце от Виена, ще я последвам, където и да се намира.

Госпожа Вебер каза:

— След като дадохте дума да се ожените за дъщеря ми и да я обезпечите, можем отново да бъдем приятели. — И за доказателство, че му има доверие, го остави да се сбoguва с Констанце насаме.

Констанце горчиво съжаляваше, задето бе помолила Волфганг да дойде тук.

— Налагало се е — успокои я той. — Не си имала друг изход. — Как можеше да я упреква в лицемерие, след като скъса пред очите му

споразумението?

— Но не бива да чакаме твърде дълго. Моля те, скъпи Моцарт!

— Само толкова, колкото е необходимо. Ще се оженим веднага, след като получа съгласие от баща си. Това е мой синовен дълг и не мога да го пренебрегна.

Описа на татко сцената с Торварт, подчерта, че те двамата — Констанце и той — са били главните герои, а Леополд се възмути от поведението на опекуна и госпожа Вебер и реши да ги накаже заради оскърбленията, нанесени на сина му. Сега виждаше колко правилно бе постъпил, като не даде веднага съгласието и благословията си Волфганг да се ожени за Констанце.

Когато синът му отново се обърна към него със същата молба, Леополд повтори предишното си становище: безпокои го отказът да се даде за младоженката зестра и работата не е толкова в парите, колкото в липсата на доверие във Волфганг; а поради случилото се той още по-трудно, отколкото преди, би дал съгласието си за този брак, докато въпросът със зестрата не бъде уреден. Благодарни на сина си за голямото внимание — да го покани на премиерата на „Отвлечане от сарая“, пренасрочена за юли, — но се извини, че едно дълго и изморително пътешествие от Залцбург до Виена ще се отрази неблагоприятно на разклатеното му здраве, като се има предвид и възрастта. Това решение беше болезнено за Леополд, защото се бе надявал да чуе новата опера на сина си, обаче ако отидеше на премиерата, трябваше да присъствува и на сватбата, а не можеше да си позволи това.

Сега, когато „Отвлечане от сарая“ си възвърна изгубените позиции, Волфганг реши, че ще бъде подходящо да съчетае двете събития — брака си с Констанце и премиерата на операта.

— Ще има две отвлечения — каза ѝ той щастливо; — през юли, когато времето е по-хубаво, може би татко ще промени решението си и ще дойде за операта и сватбата. — Не желаше повече да отваря дума за зестрата пред никого, дори пред баща си, и се надяваше, че с това въпросът е приключен, а когато настъпи подходящият момент, татко ще му даде съгласието си, както би трябвало да постъпи.

И макар Констанце да не беше настроена така оптимистично, Както Волфганг — не вярваше, че баща му ще отстъпи или ще дойде

на сватбата, — тя не възрази. Беше благодарна, че майка ѝ не е поставила нови пречки на пътя на двамата.

Откак Волфганг победи Клементи, Йосиф почна да проявява към операта му интерес и тя щеше да бъде поставена едва ли не заради самия император. А Торварт, който получаваше процент от стойността на всеки билет, продаден в Бургтеатер, се държеше много любезно с Волфганг: никак не му се искаше да губи от доходите си.

С настъпването на пролетта ангажиментите на Волфганг се увеличиха. Сега имаше четирима ученици и те му запълваха сутрините. Кръгът от влиятелни приятели се разшири и Моцарт постоянно получаваше покани да свири на вечери, а не можеше да отклони никоя от тях, защото всяка означаваше влиятелен покровител. После го помолиха да свири на първия от дванадесет публични концерта в Аугартен, един от големите народни паркове във Виена. Тъй като тези концерти се провеждаха под патронажа на императора и Моцарт имаше подкрепата на ван Свитен, графиня Тун и много други знатни покровители, той трябваше да приеме; първият концерт обаче не мина с особен успех.

Дойде юни. С Констанце Волфганг се виждаше сега само вечер. Имаше много задължения, а трябваше да работи и върху операта. Често композираше до един-два часа през нощта и така се изтощаваше, че не можеше да заспи. Но въпреки това трябваше да става в седем — единственото време, когато можеше да идва фризьорът му; към осем, вече напълно готов, той сядаше да композира докъм десет. После започваха уроците.

Досаждаха му най-много обидните, насмешливи забележки на госпожа Вебер. Една вечер през средата на юни, когато той и Констанце седяха в гостната и разговаряха за това къде ще живеят, след като се оженят, госпожа Вебер изтърси:

— Моцарт, защо не отидете при баща ви? Той е единственият, когото слушате.

— Майко, не бива да говориш така! — възкликна Констанце.

— А бива ли сватбата ти постоянно да се отлага и винаги под претекста, че той трябва да получи съгласието на баща си! Ако трябва да чака за това, никога няма да се ожени.

Волфганг изрече твърдо:

— Вярно е, че искам да получа съгласието му. Но аз ще се ожена за Констанце независимо дали ще получа това съгласие, или не. През юли, както обещах.

— Не вярвам нито на една ваша дума. Трябваше да се оплача от вас в полицията.

Констанце стана.

— Майко, ако кажеш още нещо...

— Какво ще направиш?

— Ще си изляза.

— Bravo! И къде ще отидеш? При господин Моцарт? Неомъжена? Така ще унищожих и последните останки от репутацията си.

— Ще намеря къде да отида.

— Нямаш никаква представа как се улавя мъж... А си въобразяваш, че ще се справиш съвсем сама с всичко!

— Чуваш ли се какво говориш? Да не си пиана?

— Какво от това. Казвам истината. Сега той дори нямаше да седи тук, ако не бях аз.

— Как можеш да говориш така! — Констанце беше крайно възбудена, чак трепереше.

— Щях да ти кажа много повече, но ти постоянно ме пресичаш.

— Госпожо Вебер — намеси се Волфганг, — не е честно от ваша страна.

— Не ме интересува мнението ви. Докато дъщеря ми се намира под моя покрив, ще ѝ говоря, каквото си искам. Помнете, тя е още непълнолетна.

На другия ден Волфганг уреди Констанце да се премести за няколко седмици у баронеса фон Валдщетен под предлог, че баронесата е болна и се нуждае от грижите ѝ. Девојката излезе, когато майка ѝ не беше вкъщи, и остави бележка, в която обясняваше обстоятелствата. И тъй като баронесата беше знатна дама, госпожа Вебер не посмя да се опълчи против нея въпреки мърморенето си, че Моцарт отвлича дъщеря ѝ и че ако Констанце не се върне скоро, тя наистина щяла да се обърне към полицията.

Волфганг остана доволен от идеята. Баронесата минаваше за една от най-просветените жени във Виена. Разделила се със съпруга си

— богат австрийски сановник, — тя се гордееше, че може да поддържа без негова помощ такъв прочут в цялата столица салон. На музикалните си вечери тя често ставаше център на внимание. Прекрасна пианистка, баронесата страстно обичаше музиката. При това натурата ѝ беше неизлечимо романтична — самата тя лишена от любов, като че се стремеше да я създава за всички други.

Констанце хареса огромната къща на Леополдцат — предградието между дунавския канал и самата река, което беше доста далеч от Петерплац, за да се реши майка ѝ да дойде дотук пеша, а госпожа Вебер никога не взимаше карета, освен ако някой друг я плати. Но Констанце се питаше дали баронесата, която ценеше най-много от всичко развлеченията, не изпитва никакви чувства към Волфганг. Нейна милост беше пълничка, тридесет и осем годишна жена, още привлекателна, а госпожа Вебер веднъж каза на дъщеря си: „Един буржоа като Моцарт винаги ще се ласкае от вниманието на някоя баронеса към него. Не бих била спокойна, ако той я посещава дори за миг.“

И все пак баронесата заяви:

— Домът ми е на ваше разположение, Констанце. Много ще се радвам, в случай че успеем да надхитрим майка ви.

Волфганг беше излязъл — бързаше за репетиция на „Отвлечане от сарая“ — и Констанце отвърна:

— Но хората няма ли да одумват присъствието ми тук? — Дори репутацията на баронеса фон Валдцетен не можеше да я предпази от интриги.

— При всички случаи ще се говори. Отнемем ли на хората възможността да клюкарствуват, значи да ги лишим от голямо удоволствие. Ще им стане скучно до смърт. — Тя много обичаше да играе ролята на сватовница, на доверено лице; това ѝ вдъхваше увереност, че и тя участва в „Отвлечане от сарая“. — Сега да се заемем с организирането на вашата сватба.

— Волфганг настоява да изчакаме, докато получи съгласието на баща си. Аз обаче се съмнявам дали баща му ще отстъпи.

— Това за Волфганг е много важно и вие трябва да го разберете.

— Разбирам го. Пратих на сестра му подаръци, писах ѝ много мило писмо, но получих само любезни отговори, нищо друго.

Понякога си мисля, че майка ми има право, като твърди, че Волфганг използва това за претекст да отлага непрекъснато сватбата.

— Майка ви не е права. Тя е невъздържана, сприхава, не бива да се обръща внимание на думите ѝ.

— Дори собствената ѝ дъщеря ли да не ѝ вярва?

— Ако ѝ вярвахте, сега нямаше да бъдете тук.

Но Констанце продължи да се съмнява дали Волфганг искрено желае да се ожени за нея.

До премиерата на „Отвлечане от сарая“ оставаха само три седмици и Волфганг, който мечтаеше да се венчае за Констанце в деня на първото представление, писа на татко, убеден, че последен път го моли за съгласие:

„Скъпи, добри ми татко. Отново те моля в името на всичко прекрасно в нашите отношения да склониш да се ожения за любимата ми Констанце. Всъщност дълбоко съм огорчен от обстоятелството, че няма да присъствуваш нито на сватбата, нито на операта ми, ала повече не мога да чакам. Колкото по-скоро се ожения, толкова по-добре за моето име и за нейното също. А колкото повече чакам, толкова по-неспокоен ставам, потиснат, разсеян, сърцето и главата ми са в такова окаяно състояние, че е почти невъзможно да композирам с ясна мисъл или чувство. Това ме плаши, защото, както добре знаеш, преди бях в състояние да композирам при всички случаи. Ето защо, най-скъпи татко, дай своето съгласие и ни благослови. Ако се ожения без твоето разрешение, ще бъда жестоко наранен, понеже остана съвсем малко време и неизбежното не може да се отлага още много седмици. Твой предан и покорен син:

В. А. Моцарт.“

Мина седмица, преди да се получи отговор, и в писмото татко твърдеше, че Волфганг не бива да проявява нетърпение, времето щяло да оправи всичко. Освен това имал за него много важна поръчка: от Зигмунд Хафнер, сина на бившия градоначалник на Залцбург — когато неговият баща починал през 1772 година, бил най-богатият търговец в града. Зигмунд искал да му напишат симфония в чест на обявяването му за благородник. Тъй като старият Хафнер се бил показал щедър покровител в миналото, татко молеше Волфганг да завърши произведението до церемонията, определена да се състои на 29 юли.

Волфганг прие поръчката, за да угоди на баща си и понеже му трябваха пари; той обеща да приготви симфонията след не по-малко от месец, макар че не му беше ясно как ще намери време за написването ѝ — още доста работа оставаше по операта.

Репетициите траеха по цял ден и до късно вечерта и единствените свободни мигове Моцарт използваше за поправките, които просто нямаха край. Още го безпокоеше либретото — то оставаше, както преди, много статично и наивно.

Създаваше му грижи и ролята на пашата. Стефани не можеше да намери певец за тази роля; единственият, годен да изрази гласово благородството в образа на пашата, бил Фишер, а да отнемат на Фишер ролята на Осмин, е невъзможно.

— Или навярно искате за тази роля кастрат, Моцарт? — запита Стефани.

— За Селим паша? Няма да е правдоподобно.

Стефани вътрешно се усмихна. Беше убеден, че чрез образа на пашата ще покаже на Моцарт, винаги недоволен от нещо, своето майсторство на драматург; пашата, благодарение на неговото либрето, ще стане изразител на основната драматургична идея на произведението. Но като имаше предвид, че „Отвлечане от сарая“ може да има успех и да му потрябва сътрудничеството на Моцарт и за в бъдеще, отбеляза:

— Във всеки случай сега е много късно да се включва в състава певец и да се пише музика за ролята му. Не можем да излагаме на риск цялата опера.

Затова Волфганг неохотно прие факта, че пашата няма да има ефектни арии, и се опита да откъсне малко време за работа върху симфонията за Хафнер, но това щеше да бъде възможно само ако

превърнеше нощите в дни. И едва се бе оформила у него идеята на произведението, получи нова спешна поръчка.

Баронеса фон Валдщетен искаше серенада за именния си ден, а до него оставаше по-малко от седмица — само няколко дни преди премиерата на операта. Каза, че щяла да бъде много доволна, ако Волфганг нахвърли нещо леко, но хубаво, защото на музикалната вечер щели да присъствуват добри познавачи. Извини се за краткия срок и добави, че ще бъде вечно благодарна, ако той направи това за нея. Посъветва го да използва духови инструменти, защото всички още говорели с възторг за серенадата му в ми бемол-мажор, която написал миналата година.

Серенадата в ми бемол-мажор той бе композирал много набързо, а сега разполагаше с още по-кратък срок. Но не можеше да откаже на баронесата. Тя очакваше това от него като отплата, задето бе приютила Констанце. Безсънните нощи, прекарвани над симфонията за Хафнер, сега бяха посветени на серенадата за баронесата. Едва държеше очите си отворени и единствено способността му да композира, независимо от трудностите, поддържаше темпото на работата.

Тъй като серенадата в ми бемол-мажор бе написана за шест инструмента, а от свои лични съображения той искаше да направи новата по-различна от предшестващата, сега избра тоналност до-минор и я оркестрира за осем духови инструмента. По своето предназначение това трябваше да бъде лека салонна музика за приятен повод, но авторът я пишеше, изпълнен с меланхолия.

Изтощението му го правеше мрачен и мисълта, че татко и Нанерл няма да присъствуват на сватбата и на премиерата му, подсилваше още повече горчивината. Тези чувства намериха отражение в серенадата и колкото повече трябваше да се съсредоточава поради крайното изтощение, толкова по-напрегната ставаше музиката.

Като я чу на концерта у баронесата, той реши, че никой не би могъл да предположи колко набързо я е писал, защото тя звучеше като грижливо изработено произведение.

Констанце забеляза подпухналите му очи и ужасната му бледност.

— Не изглеждаш добре. За нас двамата ли се тревожиш?

— Не повече, отколкото обикновено. Коя дата сме днес? — Вече бе изгубил представа за времето.

— Твърде много работи напоследък. Тази седмица не съм те виждала дори веднъж.

— Харесва ли ти серенадата?

— Хубава е. Но доста мрачна, нали, за такъв повод.

— Зависи от това как искаш да я напишеш.

Беше уморен от анализи. И все пак му беше драго, че в един пасаж от музиката, при всичката ѝ сериозност, имаше любовен дует между два инструмента.

Констанце каза тъжно:

— Няма да можем да се венчаем в деня на премиерата на „Отвличане от сарая“ — и очите ѝ се насълзиха, защото той не я слушаше. В главата му звучеше темата от първата част на симфонията за Хафнер, тежко и внушително, както подобава на такова събитие; и все пак това алегро конспирито, реши той, ще направи отлично впечатление.

Работата над тази част от симфонията бе преустановена заради премиерата на „Отвлечане от сарая“, състояла се няколко дена по-късно. Волфганг се изненада от вълнението, което цареше в Бургтеатер. Той просия, когато точно в 6:30 часа, началото на представлението, пристигна императорът; всички места вече бяха заети. Но когато се появи диригентът, освен аплодисментите прозвучаха дюдюкания и сърцето на Волфганг се сви. Той седеше в ложата на ван Свитен, между барона и графиня Тун, а зад тях бяха Констанце, баронеса фон Валдщетен и Вецлар; изпита желание да отвърне на дюдюкането.

Ван Свитен каза:

— Не се отчайвайте. Дребна работа. Неколцина обзети от завист композитори и техни приятели. Йосиф ще хареса много музиката ви.

Тъкмо там е бедата, помисли си Волфганг, като гледаше как Йосиф II се покланя галантно на поданиците си от императорската ложа. Бъдещето му във Виена ще зависи от вкуса на един-единствен човек, а това му беше противно. И все пак, ако Йосиф наистина обича оперната музика, слуховете, които се носеха във Виена и Залцбург, че ще бъде назначен на служба при него, може да излязат верни. Тогава без особени затруднения ще могат да се издържат с Констанце; ще отделя повече време за композиране; това ще бъде плесница за Колоредо. Обаче се чувствуваше много уморен. Толкова усилено работи напоследък. И толкова чувства беше вложил в тази музика. Така търпеливо бе чакал позволенията на татко и неговото отсъствие силно го гнетеше.

Татко трябваше сега да бъде до него, да го поздрави за благополучното поставяне на операта. Тяхната близост беше по-силна дори от кръвното им родство. Как можеше баща му да не цени такава близост, колкото и обиден да се чувствува? Нима го ревнуваше от Констанце? Какво не би дал Волфганг за една топла таткова прегръдка!

Императорът вдигна ръка да се въдвори тишина и операта започна.

Увертюрата има чисто симфоничен характер, размишляваше ван Свитен — богата оркестрация и изискана форма; тя много внушително въвеждаше първата ария. А колко поетичен и трогателен беше Белмонт, който разкриваше как трепетно е търсил любимата си Костанца! Музиката, написана за Осмин, също беше чудесна, но съвсем различна и сега ван Свитен разбра защо Волфганг така грижливо е работил над нея: героят бе станал твърде весел, истински забавен негодник.

Но защо пак дюдюкат, недоумяваше Волфганг. Втората ария на Осмин беше драматична и изразителна, без излишна емоционалност, приятна и мелодична. Ускоряването на темпото, целящо да отрази неговата страст, беше сполучлив ефект, ала и в края на тази ария прозвучаха дюдюкания. Навярно организирана група, реши Волфганг, и положително с намесата на Глук или Салиери.

Но когато Белмонт изпя една от най-любимите на Волфганг арии „O wie angstlich, o wie feurig“, Констанце му прошепна:

— Чудесна е, Волфганг.

И той смяташе така. Беше композирал тази ария в израз на любовта си към нея. Все пак хорът на еничарите, чисто турски и маршов по своя характер, написан простичко, получи много повече аплодисменти и Волфганг си спомни думите на Стефани, че виенчани предпочитат шумната музика — колкото по-шумна, толкова по-добре.

Силно се ядоса, когато заключителният терцет в първо действие, написан много грижливо, като че за да изтръгне викове „браво“ на този финал, бе развален от Фишер, който изфалшиви и отклони от верния тон другите двама певци. Искаше му се да изтича зад кулисите и да смъмри Фишер да не допуска друг път такова нещо, и че веднага ще спре представлението, ако той не се потруди да си научи добре партията. Гневът му беше толкова голям, че ван Свитен трябваше да го възпре. Фишер, певецът с най-хубавия глас, така да го изложи! Да не са подкупили баса? Първо действие завърши и мнозина го поздравиха с успеха, но той бе глух за техните похвали.

Настроението му се подобри чак когато започна арията на Блондхен в началото на второ действие. Гласът ѝ предаваше точно изяществото и нежността на музиката така, както тя бе написана, и той

мислено запя арията заедно с певицата. А и Осмин не направи грешки в последвалия дует с Блондхен.

Тъжната ария, написана за Костанца, в която тя изразяваше мъката си поради отсъствието на Белмонт, го просълзи. Кавалиери пееше толкова нежно, че той се зарадва, дето я беше предпочел пред Алоизия.

Констанце въздъхна с облекчение. Сега вече никой не кашляше, нито дюдюкаше.

Моцарт е много разточителен в музиката си, размишляваше Стефани, застанал зад кулисите, за да ръководи оттам спектакъла. Едва Кавалиери завърши една ария, изпълнена с душевна болка, веднага последва друга, която в известно отношение превъзхождаше първата. Моцарт отначало се съмняваше бива ли да поставя редом две дълги арии, изпълнявани от една и съща певица, и бе изтъкнал, че втората сцена е недостатъчно драматична. Но когато Стефани отказа да промени текста на либретото и се зае да доказва, че тъкмо в този момент Костанца трябва най-решително да се противопостави на пашата, композиторът изостави съмненията си и създаде ария, която блестеше с благородство и красота.

Кавалиери пееше, а на Стефани му се струваше, че чува тази ария „Marten aller Arten“ („Козните на страшната мъка“) за пръв път. Либретистът съзнаваше, че сцената наистина щеше да бъде много по-ефектна, ако се премести по-назад, както твърдеше Моцарт, но тя разкриваше какви са истинските възможности на една примадона и Кавалиери напълно се възползува от това. А публиката откликна така възторжено, че Стефани и сега се убеди колко умно постъпи, като ангажира Моцарт.

Която и ария да вземеш, всички са мелодични и наситени с драматизъм, мислеше ван Свитен. И как умее Волфганг да създава за второстепенните си герои мелодии също тъй прекрасни, както и за главните! Арията на Блондхен „Welche Wonne“ („Боже, в моите гърди светла радост пак цари“) беше чудесна. Ариите на Педрило също бяха възхитителни и отлично разкриваха образа. Дуетът, в който Педрило напива Осмин, плени ван Свитен; силно впечатление му направи и майсторският квартет на Белмонт, Костанца, Педрило и Блондхен, с който завършваше второ действие.

Констанце беше щастлива, че аплодисментите сега са достатъчно силни да заглушат дюдюканията; баронеса фон Валдщетен разговаряше с графиня Тун, а Вецлар си мислеше какво ли би било, ако Моцарт намери либретист, достоен за неговата музика.

Волфганг се мъчеше да разбере как императорът оценява операта, но последният беше така безстрастен, че композиторият не можеше да отгатне мислите му. Когато започна третото действие, Йосиф II съсредоточи цялото си внимание върху сцената и като че цял се превърна в слух.

Публиката пазеше гробно мълчание. „Сигурно вече са привикнали към лиричния характер на музиката — рече си Волфганг — и сега слушат с наслада.“

Арията на Белмонт върна графиня Тун в дните на нейната младост. Изгарящ от нетърпение да свърже съдбата си с Констанце, Моцарт бе вложил в музиката си заряда на трескавото очакване и й напомняше за времето, когато тя обичаше своя съпруг. Но колкото и силно да я развълнува арията на Белмонт, онова, което последва, надмина всичките й очаквания. Простичката серенада на Педрило я трогна така, както рядко я трогваше музикална пиеса.

Песента на Педрило, защото Волфганг не можеше да смята това за истинска ария — така простичка в композиционно отношение, — бе обаче за него нещо повече от музика. Тя беше неговият живот, неговото „аз“. Изгради мелодията с такава любов! Тази песен ще бъде неговото избавление, както той от своя страна ще избави Констанце. Дали тя разбира какво иска да й каже с тази музика?

Констанце се наведе напред, за да бъде по-близо до него, и потрепери, когато ръцете им се докоснаха. Той много я желаше и искаше да й го каже, затова молеше бога неговата музика да внуши на Констанце това, което думите бяха безсилни да изразят.

Констанце въздъхна, но Волфганг не можеше да отгатне чувствата й.

Вецлар, който се стремеше да следи само музиката, беше поразен. Той още смяташе либретото за скучно, безцветно и само музиката му придаваше живот. Не му хареса бедната партия на пашата, но това усили желанието да слуша другите партии. В края на представлението той стана на крака, както по-голямата част от публиката, и се провикна заедно с останалите: „Браво, Моцарт!“

Когато Волфганг се появи на сцената с Кавалиери, Адамбергер и Фишер, залата прокъртя от аплодисменти и Вецлар си каза: „Това е гений, той е въввлечен в бушуващата около него борба между плътта и духа, езическото и пуританското, възвишеното и земното. Ще може ли да устои в тази борба, ще може ли на интригите да отговаря с интриги?“ В отговор на аплодисментите алените устни на Волфганг, които се открояваха на бледото лице, се разтвориха леко в усмивка, а очите блестяха сякаш никога не бяха сеццали умора; и въпреки това той изглеждаше съвсем дребен в сравнение с огромния Фишер.

Волфганг не беше забравил, нито простил грешките на Фишер в първо действие. Преди да поздрави баса за прекрасното му изпълнение в останалата част от операта, трябваше да изтъкне грешките и го направи, макар че Стефани се опита да попречи, а Фишер отвърна троснато:

— Трудността е там, че господин Моцарт пише музика само за идеални гласове, а това я прави почти невъзможна за пеене.

— Но ако я пеете правилно, няма такава опасност — каза Волфганг. Сега се намираха зад кулисите.

Фишер сви рамене:

— Направих всичко, което е по силите ми.

— Можехте да направите малко повече — възрази Волфганг. — Няма да допусна ново представление, преди да проведем репетиция с изпълнителите.

Стефани се обади:

— Вече сме продали всички билети за следващите две представления.

— В такъв случай ще имаме репетиция утре следобед, преди представлението.

Адамбергер попита:

— Не сте ли доволен, маестро? Веднага щом публиката свикна с вашата музика, начаса я оцени.

— Вие пяхте много добре. Всички. Но можехте да бъдете още по-добри.

Фон Щрак доближи разпаления Волфганг и заяви:

— Господин Моцарт, негово величество желае да поговори с вас.

Когато Волфганг се озова в императорската ложа, Йосиф II каза:

— Либретото не ни изглежда оригинално.

— Вероятно е заимствувано от Брецнер, който го е взел от четирима други.

— А музиката?

— Тя е оригинална. Нито една от моите опери не се повтаря с предишните, ваше величество, какво е мнението ви за „Отвлечане от сарая“?

— Твърде интересна, твърде хубава, твърде изразителна за нашите уши. И с твърде голямо изобилие от ноти.

— Точно толкова, колкото са необходими, ваше величество. След това бе освободен без повече забележки от страна на императора.

Волфганг продължи огорчен работата над симфонията за Хафнер. Второто представление на „Отвлечане от сарая“ имаше още по-голям успех от първото и това много го зарадва. Бургтеатер бе претъпкан от публика, гръмките аплодисменти заглушаваха дюдюканията, солистите пяха безпогрешно, много от ариите бяха бисирани, но въпреки всичко Волфганг не можеше да забрави критичната забележка на императора. Приятно му беше, че публиката харесва неговата музика, обаче не друг, а императорът възлагаше поръчки на композиторите и избираше оперите по свой вкус.

Мина седмица от премиерата на „Отвлечане от сарая“; Волфганг крачеше напред-назад в малката си стаичка на Грабен, погълнат от една-единствена мисъл — как да довърши симфонията за Хафнер, — и лека-полека бавната втора част придоби онази лирична наситеност, която бе изразил в своята опера.

Но полагаше големи усилия да се съсредоточи. Единственото, което получи от татко, беше сдържано писмо; в него Леополд предупреждаваше сина си за опасностите, които крие един евентуален брак. Той за пръв път не го поздравяваше за поставянето на новата опера. Констанце при всяка среща плачеше и се оплакваше, че е настъпил край на търпението ѝ, а и самият той не би издържал още дълго така.

Размишляваше точно върху това, когато младата Софи Вебер се появи на вратата на стаята му. Тя с облекчение въздъхна, задето го е сварила вкъщи. Момичето бе явно смутено и разтревожено.

— Какво има? — попита Волфганг.

— Мама казва, че ще съобщи в полицията и ще си прибере Констанце. Разбрала, че баронесата не е болна — видели я на представлението на операта. Заплашва, че ще бъдете арестуван, задето сте отвлекли дъщеря ѝ.

Волфганг я изгледа с недоумяващи очи. Софи беше дете, едва петнадесетгодишна. Много е впечатлителна и лесно се разстройва.

— Не ви лъжа, господин Моцарт.

— Майка ви знае ли, че сте тук?

— Не! Никога не ще ми прости, ако научи.

Обаче госпожа Вебер зорко следеше дъщерите си и Софи не излизаше никъде без нейно разрешение. Но, от друга страна, квартирата му беше съвсем наблизо до Петерплац и лесно можеше да се отскочи дотук. Той попита:

— Тогава защо дойдохте?

— Защото не искам майка да провали живота на Констанце, както направи с Алоизия.

— Но Алоизия беше толкова самостоятелна!

— Мислите ли, че тя сама пожела да се омъжи за Ланге? Майка ми я склони.

Това съобщение го потресе, въпреки усилията му да не се вълнува.

— Бих желала поне едната да се отърве от нея. Но ето че сега майка иска да ви попречи да се ожени за Констанце. — Волфганг беше смутен. Софи продължи: — Не мога да се бавя повече тук. Вече достатъчно дълго се забавих. Майка е решила да се обърне към полицията и си прибере Констанце у дома, както и да поиска вашето арестуване, задето сте я отвлекли. Чака само Торварт да реши кога да стане това.

— Тя ли ви заръча да ми съобщите тези неща?

— Не, не! Казах ви: тя не знае, че съм тук. И моля ви, не ме издавайте пред нея.

— Но тя ще се поинтересува, откъде съм научил.

— Ще си помисли, че прислужницата се е изтървала. Или пък някой, с когото е споделила. Как да чакам повече, господин Моцарт — тя може всеки миг да отиде в полицията!

Волфганг допускаше, че това навярно са хитрости на госпожа Вебер да го принуди да се ожени, но реши все пак да изостави подозренията си. Ако госпожа Вебер наистина стори така, както очаква Софи, името му ще бъде опетнено, ще стане герой на скандал.

В дома на баронесата той научи с облекчение, че засега нищо не се е случило.

— Полицията има ли право да влиза у вас? — попита той баронесата. — В Залцбург обикновен човек не може с пръст да докосне благородник, каквато и да е вината му.

Констанце се разплака, а баронесата отговори авторитетно:

— Не мога дори да си представя полицията в моя дом, освен ако сама не съм я повикала. Но помислете колко неприятно се стичат обстоятелствата. Сега за тази история, изглежда, знае вече цяла Виена.

— Според вас това може ли да бъде капан, за да принудят Констанце да се завърне вкъщи?

Констанце възкликна:

— Колко още смяташ да чакаш отговор от баща си, Волфганг?

Той се обърна отново към баронесата:

— Какво ще ме посъветвате?

— Щом се ожените, веднага всички ще млъкнат. Но за това ще ви трябва разрешението на Торварт. Защото е опекун на Констанце.

— Веднага отивам при него. Още днес, ако успея.

Волфганг намери опекуна в канцеларията на Бургтеатер.

Торварт се усмихна доволно на себе си, когато видя Моцарт. Колко разумно и просто беше да се използва като заплаха полицията! А простодушната Софи, на която нарочно дадоха възможност да подслуша техния разговор, без да подозира, се хвана на въдицата. Наистина забавно!

Ядосан от това, че Торварт седи пред него като инквизитор, Волфганг каза, решил да мине в настъпление:

— Кога смятате да дадете на Констанце разрешение да се омъжи за мен?

— Шегувате се! — Въпросите трябваше да задава той, Торварт, а не Волфганг.

— Ни най-малко. Вие и майка й нито веднъж не сте казали, че Констанце може да се омъжи за мен. Въпросът винаги бе поставян така: мога ли аз да се оженя за нея.

— Какво искате да кажете?

— Според вас излиза, че решаването на въпроса за нашата сватба зависи от мен, когато всъщност зависи от вас.

Торварт се сконфузи и зае отбранителна позиция, като се престори на съвсем отстъпчив. Той заяви:

— Точно сега пиша молба, в която искам да бъдете арестуван, задето опетнихте доброто име на Констанце.

— С това, че възнамерявам да се оженя за нея ли?

— Да се ожените? Кога?

— Щом уточним датата на бракосъчетанието. Кога предлагате да стане това?

— Аз... — Торварт замълча; не знаеше какво да отговори.

— Освен ако не сте ме подвеждали, без да имате изобщо желание да се оженя за нея.

— О, напротив! — Торварт се овладя, но кипеше от гняв, че Моцарт се осмели да го притисне до стената. — Трябва обаче да получим известни гаранции.

— Вече обсъждахме това по-рано. Разчитах да се оженя незабавно — ако може още утре, — но вие само създавате усложнения. — И Волфганг се обърна да си върви.

— Един момент, Моцарт. Утре е много скоро; какво ще кажете за след седмица-две?

— Трябва да ми посочите определена дата. Не мога повече да търпя тази неизвестност.

— Ние ли ви държим в неизвестност? — Дългата ъгловата челюст на Торварт увисна.

Волфганг каза строго:

— И не си позволявайте повече волности по отношение на мен. Достатъчно дълго търпях вашите оскърбления. Когато ме оскърбяват, искам удовлетворение. Наистина не мога да търпя повече това глупаво положение.

Торварт се ухили широко. Волфганг продължи:

— Достатъчно отвратителни сплетни се разпространяват за мен и госпожица Вебер.

— Защо ми казвате това?

— Защото вие по всяка вероятност ги фабрикувате. Вие и майка й. Омръзнаха ми вече всички тези интриги. Искам да определим деня на сватбата, а вие упорствувате. Обръщам се сериозно към вас, вие отказвате да ми дадете определен отговор.

— Четвърти август подхожда ли? След около две седмици.

— Да. — Освен другото това ще даде нова възможност на татко да го подкрепи. Но каза: — Така ще имаме време да направим всички необходими приготовления.

— Аз ще съставя брачния договор.

— Веднага! И никакво бавене повече. — С тези думи Волфганг напусна канцеларията.

Същата вечер той писа на татко съвсем чистосърдечно:

„Любими, най-скъпи татко! Учуден и разочарован съм, задето не сметна за нужно да ме поздравиш за блестящия успех на моята опера. Да кажа, че тя се хареса, би било слабо; във Виена тя направи истинска сензация, публиката не желае да слуша нищо друго и се предвиждат още осем представления.

Музиката, която композирах за Хафнер, прие формата на симфония, както ти пожела, и я изградих в тоналност ре-мажор, защото тази тоналност предпочиташ най-много. Можех обаче да завърша само алегро, което прилагам: бях твърде зает с операта и една серенада за духови инструменти; серенадата трябваше да напиша с най-голяма бързина. Сега работя андантето и когато го завърша, заедно с два менуета и последната част, ще ти ги пратя. Ако намеря време, ще напиша към симфонията и един марш. Може тя да не пристигне навреме за церемонията, в такъв случай използвай музиката, която писах за Хафнер по-преди — никой в Залцбург няма да разбере.

Опечален съм от това, че още не си ми дал бащинското си съгласие за моята женитба. Ако ме обичаш, моля те, татко, прати ми своята благословия и съгласие. Защото сватбата ще се състои на 4 август, независимо какво ще се случи. Датата е строго определена и нямам никакво намерение да я променям. Ще ми бъде много мъчно, ако се ожена, без да получа от теб ни дума, ала не ми е възможно да чакам повече. Твой вечно любящ и предан син:

Молеше бога татко да отговори веднага. Не беше сигурен докога ще продължи да вярва в бащината мъдрост и обич.

Писмото пристигна в Залцбург в края на юли. Леополд тъкмо четеше пълната партитура на „Отвличане от сарая“ и тя наистина се оказа не само приятна за ухото, но и твърде значителна. Съобщението за сватбата обаче бе като удар между очите и татко трябваше да примигва, за да сдържи своите сълзи. И тъй, думите на бащата бяха изгубили за сина всякакво значение: *Волфганг прави това, което иска.*

Когато каза на Нанерл, че брат ѝ ще се жени, тя не се изненада, а рече тъжно:

— Значи, в края на краищата, ние го изгубихме.

— По-скоро той е изгубен за нас, откак напусна службата в Залцбург.

— Как смяташ да постъпиш, мили татко?

— Има ли някакво значение? — каза той, внезапно изпитал горчивина.

— Разбира се. Волфганг се нуждае от благословията ти повече от тази на всеки друг.

— Но независимо от моите съвети постъпва както сам намери за добре.

— Въпреки всичко съгласието ти ще го направи щастлив.

Цялата следваща седмица бе много мъчителна за Леополд — не можеше да реши какво да предприеме. Спря поглед на планините, окръжили Залцбург, който Волфганг толкова ненавиждаше, и си спомни как като младеж — на годините на сина си, — току-що приет в Залцбургския придворен оркестър като четвърти цигулар и още неженен, защото не можеше да си позволи това, беше мечтал да издълбае с големи, ясни букви на някоя унтерсбергска скала „Леополд Моцарт“. Но времето летеше неумолимо и ето вече тридесет и девет години той си стои в залцбургската капела, а още не е станал неин капелмайстор и ако хората го запомнят с нещо, това ще бъде само заради сина му. Но дали и Волфганг въпреки голямото си дарование

ще постигне безсмъртие, в случай че се ожени за една Вебер? Леополд беше убеден, че това е причината да се противопоставя на брака на сина си, не от лични подбуди.

Неусетно настъпи 1 август, а Леополд още не бе писал на сина си. От него не идваше никаква вест; пристигнаха само андантето на Хафнеровата симфония и двата менуета. Последната част и маршът обаче липсваха, нямаше и никакви обяснения, което беше съвсем странно. Волфганг винаги споделяше с баща си мисли за своите произведения.

Без контакта със сина животът за него щеше да стане празен. Но когато Леополд седна да извести за съгласието си, сърцето му се сви от болка. Винаги се беше стремил да бъде честен с Волфганг, а сега трябваше да лъже, като благослови нещо, в което не вярва. Леополд спря, безсилен да продължи, спомни си една своя отдавнашна мечта.

Откак умря Ана Мария, той скришом слагаше настрана пари, за да купи място за цялото си семейство на гробището „Свети Петър“ в Залцбург. Мечтаеше да прибере тук тленните останки на жена си от Париж, макар че едва ли можеше да заплати такъв превоз. Интересно дали тя е изразявала пред Волфганг желание да бъде погребана в това гробище, най-старото в Залцбург. Ана Мария толкова обичаше приживе гробището „Свети Петър“! Той често си представяше четирите им гроба: Леополд, Ана Мария, Нанерл и Волфганг Моцарт. Семейството трябва да бъде винаги заедно, казваше Ана Мария. А сега тази мечта се разби на прах, както и много други. Той претърпя неуспех, всичките усилия отидоха напразно. Отново се залови за писмото и вече не можеше да сдържа сълзите, които закапаха върху хартията. В този миг се чувствуваше изоставен от всички, самотен старец.

Толкова забави разрешението си, че не беше сигурен дали то ще пристигне навреме. Господи! Колко му е тежко без Ана Мария!

В деня на сватбата Волфганг чакаше да пристигнат татко и Нанерл в новото му жилище на Хохе Брюке. Те ще го изненадат, като се появят в последния миг, утешаваше се самичък той, безсилен да допусне мисълта, че най-близките му хора не ще присъствуват на бракосъчетанието. Как могат да бъдат толкова жестоки? Но от Залцбург не идваха вести, дори на последното писмо татко не отговори.

Настъпи обед, приближаваше часът на венчавката. Волфганг не можеше да чака повече. За последен път обгърна с поглед новата квартира — дано тя хареса на Констанце. Без нея тук е тъй самотно и пусто. Докато се извършваха приготовленията за сватбата, Констанце живееше при майка си и той временно нае това жилище, та като се ожени, да не бъдат под един покрив с госпожа Вебер. С дукатите, получени за „Отвлечането“, той купи голямо двойно легло, бельо, порцеланови съдове и мебели. Не беше сигурен дали Констанце ще остане доволна, макар че добре познаваше женския вкус. Малките, тъмни, дори през август намирисващи на плесен и влага стаи съвсем не отговаряха на мечтите му за дома, където ще растат децата му, а това за него беше много важно.

Облече бялата сатенена жилетка и черния камзол — обикновено предпочиташе по-ярките цветове, но те не подхождаха за случая — и излезе.

Заради госпожа Вебер и обстоятелствата около сватбата си Волфганг не покани никого от виенските си приятели. Но понеже всеки младоженец трябва да има свидетел, за такъв покани залцбургския си приятел от детинство Франц Гиловски. Доктор по медицина, Гиловски живееше във Виена; той беше весел, общителен човек, негов връстник и Волфганг знаеше, че Гиловски няма да му досажда с въпроси и съвети, а просто ще одобри постъпката му, от което той сега се нуждаеше най-много.

На път за катедралата „Свети Стефан“, където щеше да стане венчавката, Волфганг изпитваше пареща болка. Без своите близки се чувствуваше съвсем самотен и би дал всичко, за да бъде сега до него мама. Никой от семейството в най-тържественния ден от живота му! Представяше си продълговатото лице на мама, високата ѝ прическа, бялата ѝ кожа. Денят беше горещ, но Волфганг усещаше студени тръпки; после му се стори, че мама го е хванала за ръка, двамата вървят към църквата и тя се вълнува не по-малко от него. Нали мама се познаваше с Веберови, срещала ги беше в Манхайм и те тогава се сприятелиха. Мама не би го изоставила в такъв важен момент.

Чувството, че мама върви до него, не напусна Волфганг и той влезе в катедралата вече по-спокоен. Много му харесваше този величествен храм, той за него олицетворяваше сърцето на Виена. Днес, обляна от слънцето, катедралата блестеше като скъпоценен

камък, а чудесната южна кула гордо се извисяваше в небето. Колко е хубаво, че се венчава сред стените на тази катедрала, служила някога за убежище на мнозина. Добро предзнаменование!

Но след като влезе в храма, Волфганг не видя ни татко, нито Нанерл и сърцето му пак се сви от болка. Мама изчезна и той отново се почувствува самотен. Това чувство не го напусна дори когато видя Констанце. Тя стоеше между госпожа Вебер и Софи, облечена в бяло, и лицето ѝ изглеждаше също тъй бяло, както роклята. Да, скромна сватба, мрачно си помисли Волфганг: Цецилия и Софи Вебер, Торварт, Франц Гиловски и Карл фон Кронцорф — районен съветник от Долна Австрия и свидетел на булката, — никой друг.

Волфганг и Гиловски се прегърнаха, но останалите гости се държаха един с друг официално.

Опекунът, голям майстор по съставянето на всякакви документи, поиска да бъде прочетен гласно брачният договор. Договорът не предизвика възражения и Волфганг забеляза, че всички скрепяващи го печати имат герб, само неговият нямаше.

Свещеникът застана пред тях и Волфганг и Констанце коленичиха един до друг; Волфганг разбра, че и тя се вълнува не по-малко от него.

„Ще мога ли да ѝ дам това, за което мечтае?“ — мислеше той.

„Мога ли да му се доверя? Ще съумея ли да запазя любовта му?“ — мислеше тя.

Когато венчалната церемония свърши, той ѝ прошепна, като искаше да ободри не само нея, но и себе си:

— Благослови ни сам бог, Щанци. Друго нищо не ни трябва.

Констанце заплака. Той не можеше да разбере защо: от щастие, от мъка или облекчение; нервите не издържаха и той също заплака, а свещеникът, силно трогнат, едва сдържа сълзите си. Госпожа Вебер целуна Констанце и искаше да целуне и Волфганг, с което да му покаже, че сега, след венчавката, му прощава всичко. Но той ѝ поднесе бузата си — ужасяваше го мисълта, че устните на Цецилия Вебер могат да докоснат неговите. И веднага го лъхна на вино. Опекунът поздрави Волфганг и каза:

— Време беше, Моцарт.

Всичко станало както трябва, отбеляза фон Кронцорф, а Гиловски топло прегърна Волфганг, целуна булката и каза, че

Волфганг е щастлив, задето се свързва с нея.

Същата вечер баронеса фон Валдщетен даде в имението си сватбен прием в чест на Моцартови. Приятна изненада за новобрачните бе изпълнението на серенадата за духови инструменти, поръчана от баронесата; Волфганг току-що я бе завършил. Сега разбра защо баронесата толкова бързаше той да изпълни поръчката и ѝ беше благодарен. Музиката напълно подхождаше за събитието, много хареса на всички и Волфганг се поуспокои.

Ала веднага щом пристигнаха вкъщи, нервността му се възвърна. Показа на Констанце порцелана, бельото, а тя се държеше сдържано, отчуждено. Волфганг извади подаръците си за Щанци: пръстена на мама и една прелестна чантичка.

— Отвори я, Щанци, отвори — настоя той.

В чантичката имаше десет златни дуката.

— За тебе са, Щанци, купи си с тях каквото пожелаеш. Сега си свободна, разбираш ли, свободна! Не трябва да искаш ничие разрешение, особено от майка ти; никога!

Толкова пари Констанце не беше имала досега. Тя с почуда вдигна очи към Волфганг, а когато той ѝ постави пръстена на мама, съжалявайки, че не е венчалният, прибран от татко, горещо целуна Волфганг и възкликна:

— Благодаря ти, Волфганг, сега съм богата!

Той с гордост ѝ показва широкото съпружеско легло и паравана от папие-маше, купен за удобство на Констанце — искаше му се жена му да се чувствува като кралица, — и нежно я прегърна. Тя се притисна пламенно в него и Волфганг разбра: желае го не по-малко, отколкото той нея, а се е държала хладно само защото все още не е вярвала напълно в любовта му.

Съгласието и благословът на татко пристигнаха на другия ден.

**ДЕВЕТА ЧАСТ
МУЗИКАНТИТЕ
ГЛУК, САЛИЕРИ, ХЕНДЕЛ, БАХ,
БЕТХОВЕН, ХАЙДН**

Два дена след сватбата по молба на Глук се състоя специално представление на „Отвлечане от сарая“. Това бе голяма чест за Волфганг — императорският капелмайстор се славеше като най-знаменит музикант в Европа и любимец на Йосиф II. Глук бе единственият композитор, когото харесваха едновременно Мария Терезия, Йосиф II и Мария Антоанета.

След представлението Глук покани новобрачните у дома си на вечеря. Волфганг, научен още като малък от баща си да не се доверява на този човек, въпреки всичко много ценеше оперното му творчество. Освен това той изпита задоволство от факта, че Констанце също бе удостоена с покана. И без да се колебае, даде своето съгласие.

В каретата, на път за дома на Глук, който се намирал на Михаелплац, Волфганг рече на Констанце:

— Да се срещнеш с Глук е доста по-трудно, отколкото със самия император. Това е сватбеният ни подарък, Щанци. Навярно е решил да ме поддържа.

— Но ти казваше, че винаги ти е препречвал пътя.

— Татко казваше така. Когато във Виена непрекъснато отлагаха представянето на първата ми опера, татко, който знае защо, си създаде убеждението, че това са интриги на Глук, макар да бе виновен Афлиджо. И в Париж ми забрани да се срещам с него. Впрочем татко излезе прав. Само Глук и Пичини имаха там успех, а на мен не ми обръщаха никакво внимание. После отложиха и „Отвлечане от сарая“, дори почти напълно се отказаха от него — пак заради опера на Глук. Освен това не ми харесва слабостта му към интриги и всякакви маневри. Може би е по-добре да се върнем вкъщи.

Каретата им вече навлизаше на Михаелплац. Откак се ожени, Моцарт се намирал във възторжено настроение и въпреки предубеждението си много желал да се срещне с Глук, затова Констанце не дръзна да го разубеждава. И все пак попита:

- Мислиш ли, че нарочно ти е създавал пречки?
- Не зная. Но сега може би ще успеем да разберем.
- Ти нали обичаш музиката му?
- Толкова, че съм готов да му простя заради нея.
- В такъв случай всичко е наред.

Волфганг ѝ подаде ръка, помогна ѝ да излезе от каретата така галантно, сякаш тя беше най-красивата и най-почитаната знатна дама във Виена. Разкошното имение на императорския капелмайстор ги задължаваше да се държат по подобаващ начин.

Моцарт се възхити от разположението на дома на Глук: срещу Бургтеатер и близо до Хофбург — идеално място за жилище на придворен музикант.

Волфганг бе слушал много да се говори за това как нашироко живеел маестрото и докато лакеите ги отвеждаха при домакина, се убеди, че в тези приказки има голяма доза истина. Стаите поразяваха с великолепните си гоблени, скъпите килими, кристалните канделабри, украсените с резба мебели, а стените и таваните — с позлатени гипсови орнаменти. Гостната, където седеше страдащият от подагра Глук, положил на възглавничка болния си крак, не отстъпваше по разкош на стаите в Шьонбрун. Наскоро татко бе писал на Волфганг, че Глук се е оженил твърде изгодно: откак Мариане Пергин, най-голямата дъщеря на богат търговец банкер, станала негова жена, той придобил такава зестра, че се отървал от всякакви материални грижи и можел да пише музика по свой вкус.

Кристоф Вилибалд Глук, като видя гостите, с мъка се надигна и си рече: „Колко е млад този Моцарт!“ Волфганг направи поклон и си спомни, че съперникът му също е получил от папата ордена „Златната шпора“, с тази разлика, че маестрото тогава е бил четиридесет и две годишен, а той едва бе навършил четиринадесет.

— Моля ви, господин кавалер, не ставайте — каза Волфганг. — *Ние* трябва да изразим почитта си към вас. Разрешете да ви представя жена ми Констанце.

— Много се радвам, Моцарт, много се радвам — каза Глук с острия си, хриплив глас. — Приемете моите поздравления. Вие, както научих, сте женен съвсем отскоро.

- Да. И по-щастлива двойка няма в цялата империя.
- От колко време сте женен? От три дена?

— От четири!

Гласът на Волфганг, блажено щастлив и младежки, предизвика завист у Глук: отдавна не беше изпитвал подобни чувства. Но той се усмихна и каза:

— Жена ми скоро ще дойде. Тя винаги сама приготвя ястията ми.

Славата на Глук като чревоугодник не беше по-малка от славата му на прочут музикант; преди година получи удар и оттогава дясната му ръка безпомощно висеше. Лицето — старческо, обезобразено от шарка, беше не приветливо. Но той минаваше за най-интересния и умен събеседник и един от най-ловките интриганти в цяла Европа.

— Щастлив съм, Моцарт, че се съгласихте да вечеряте у дома — каза Глук. — Победата ви над Клементи направи силно впечатление на негово величество.

„Интересно какво цели той всъщност“ — рече си Волфганг, но каза гласно:

— Благодаря, господин кавалер. Вие сте един от малцината, чието мнение ценя.

— Вярвам ви. Дори ми оказахте чест, като ме подражавахте, Моцарт.

„Не съм го подражавал, а подобрявал“ — помисли Волфганг, но отново галантно се поклони и любезно отвърна:

— Трябва да се учим при всяка възможност.

Глук не успя да отговори — в гостната влезе пълната му възрастна жена и покани всички в столовата. Въпреки че се държеше любезно, вниманието ѝ бе изцяло съсредоточено в нейния мъж. Госпожа Глук даваше на гостите да разберат ясно, че мъжът ѝ е велик човек и дори начинът му на хранене беше изпълнен за нея с дълбок смисъл, макар Глук да поглъщаше храната така хищно, че Волфганг изпита неудобство и по време на вечерята мълча.

Глук се засити, видът му стана блажен. Оригна се и каза:

— Знаете ли, Моцарт: бях на петдесет години, когато най-последно ме признаха. Защо бързате толкова?

— Бързам? Първата ми опера поставиха, когато бях навършил дванадесет години.

— Но вие бяхте дете-чудо — нервно възрази Глук, сякаш трябваше да се примири с това обстоятелство, но не и да се възхищава от него.

— А какво мислите за „Отвлечането“, господин кавалер? — попита Констанце.

— Вдъхновена опера. Мелодична. Типично за всеки начеващ композитор.

— Начеващ ли! — възкликна Волфганг. — Но това е десетата ми опера.

— И тя е сантиментална, наивна, романтична, а във великодушието, което пашата проявява към Белмонт, аз например трудно мога да повярвам.

Волфганг премълча, въпреки че много му се искаше да възрази на Глук.

— И все пак вашата музика оживи либретото, придаде му обаяние, което липсва в стиховете. На много места музиката затрогва.

— Благодаря ви. Пръв път почувствувах и обикнах оперната музика чрез вашите произведения.

— А сега?

— Ако там, където се намирам, дават опери на Глук, непременно ги посещавам. Хората, които ценят вокалното изкуство, трябва да слушат музика като вашата.

— Безкрайно любезен сте, господин Моцарт.

— Кавалер Глук, вие сте превъзходен мелодик.

— А какво място отреждате на себе си?

— Някъде по средата между изяществото и красотата — отвърна Волфганг и застана между госпожа Глук и Констанце. — Смятам се за най-щастливия човек на света.

— Чувал съм, че рядко имате толкова ласкаво мнение за другите.

— Сплетни! Всъщност много повече ме занимава друго — произведението, над което работя. И което, подобно на „Отвлечането“, бива едва ли не изтласкано от сцената.

— Ще дойде време, когато творбите на Моцарт ще изтласкват оперите на другите композитори. Както според вас аз съм ви изместил. О, зная, постановката на „Отвлечането“ бе отложена заради „Алцеста“. Но нали в музиката не може да има равноправие, както впрочем навсякъде. За да си пробиеш път, трябва да се бориш и понякога усилията ти се увенчават с успех.

— Но това е несправедливо. Истинските заслуги трябва винаги да се възнаграждават — забеляза Волфганг.

— Затова ли музикантите са преизпълнени с толкова недоброжелателство един към друг?

— Ако човек е талантлив, му завиждат, ако е гений — го мразят.

— Ето защо се въздържате да хвалите Салиери, така ли?

„За какво пък да го хваля“ — помисли си Волфганг, но като знаеше, че Салиери е протеже на Глук, отвърна:

— Не съм от онези, които завиждат или мразят. И как можете да ме обвинявате в това, че не обичам някого, когото изобщо не съм виждал?

— Но сте слушали музиката му.

— Доста от неговите мелодии са приятни. — А след десет години, помисли си Волфганг, никой няма да си ги спомня.

— Искате ли да се запознаете с него?

Волфганг не отговори веднага. Нима само заради това маестрото го покани у дома си? И прояви интерес към „Отвлечането“? Нима Глук смята, че той, Моцарт, представлява заплаха за неговия любимец?

В хрипливия глас на Глук за пръв път прозвуча вълнение:

— Аз съм стар, остана ми малко живот. — И когато Волфганг учтиво запротестира, Глук възрази: — Не, така си е. Миналата година получих удар и по всяко време може да получа втори, а вече приближавам седемдесетте. Вие със Салиери сте щастливци. И двамата сте млади, изпълнени със сили, можете да си позволите да бъдете великодушни. Пред вас имате цял живот.

Волфганг нямаше такова чувство, особено в моментите на страшната умора, която го обземаше все по-често и по-често, ала не желаше да споделя тъжните си мисли с никого.

— А може би Салиери не ще изяви желание да се запознае с мен.

— О, убеден съм, че ще се радва — каза Глук. — Вие сте двамата най-многообещаващи композитори във Виена. Трябва да се запознаете.

— Ако се заемете с тази задача, господин кавалер, ще го смятам за чест.

— В такъв случай оставете всичко на мен — рече Глук. — Ще избира удобно за вас време. — И изведнъж притвори очи, с което подсказваше, че визитата трябва да завърши.

Когато Волфганг се сбогува с него, Глук измърмори:

— Не винаги сте снизходителен към вашите певци, Моцарт. Понякога очаквате от тях твърде много.

Констанце не можа да разбере добре ли мина вечерята, на която ги поканиха. Волфганг и Глук говореха като дипломати, учтиво, ала не особено дружелюбно. И все пак Волфганг проявяваше интерес към едно запознанство със Салиери, ето защо тя не се зае да разубеждава мъжа си, пък и той едва ли щеше да я послуша.

Глук реши да ги запознае в най-непринудена обстановка, затова ги покани на обед.

Когато Антонио Салиери бе представен на Моцарт, той се поклони почти до земята и възкликна:

— Господин Моцарт, отдавна мечтаех да се запозная с вас!

— Много съм поласкан — отвърна Волфганг. „Може ли да му вярваш“ — помисли си той.

— Слушал съм много ваши произведения — каза Салиери. — Интересни са.

— Също както и вашите. — Волфганг реши да не се оставя да го надминат в любезността. Салиери му напомняше Пичини — нисък, с живо лице, хубави тъмни очи и твърде голям нос и уста.

— Що се отнася до музиката, там дължа всичко на нашия маестро, кавалер Глук.

Нетактичността на подобна забележка принуди Волфганг учудено да вдигне вежди, но се въздържа да каже каквото и да било.

— Глук е ненадминат майстор.

Салиери толкова се стремеше да се изкара ученик на Глук, че на Волфганг му прилошаваше. Сега си обясни какво не му харесваше най-много в творбите на Салиери — италианецът упорито подражаваше на Глук и затова като всяко подражание музиката му беше обречена на скорошна забрава.

— Всичките си ранни произведения написах под гениалното ръководство на маестрото. Като следвам съветите му и заимствувам от неговото вдъхновение, надявам се да напиша творба, която да стои близо до неговите.

— Похвален стремеж — забеляза Волфганг, изпитал неловкост от така безогледното ласкателство.

Но Глук обичаше да го ласкаят. Когато Салиери добави: „Алцеста“ е истинско съвършенство, а „Орфей“ божествено

произведение, Глук просия и кимна доволен.

На лицето на Волфганг се изписа смущение, затова Констанце облекчено въздъхна, когато Салиери промени темата на разговора и премина на парични въпроси. „Салиери угодници пред маестрото — помисли тя, — но какво го е грижа Волфганг, нали е ясно: Глук не очаква друго.“

Волфганг изведнъж разбра: няма за какво да се говори повече. Глук и Салиери се заловиха да обсъждат паричните дела; тяхното тщеславие му бе дълбоко противно. Рядко бе срещал толкова алчни хора. Като издебна подходящ момент, Волфганг благодари на Глук за гостоприемството и се извини — предстои му аудиенция при канцлера, принц Кауниц, рече той.

Той прие нарочно двете покани за един и същ ден, за да има възможност да съкрати, ако се наложи, визитата у Глук. И макар че Кауниц не беше толкова близък с Йосиф II, както някога с Мария Терезия, все пак минаваше за втори по влияние в империята.

Принц Кауниц посрещна Волфганг сърдечно:

— Много ми е приятно да ви видя отново във Виена, господин Моцарт. Възхищавах се от виртуозното ви изпълнение, когато бяхте дете, и винаги ме е вълнувала съдбата ви. „Отвлечане от сарая“ ми направи приятно впечатление, харесах я.

Но разговорът за постъпване на придворна служба, който Волфганг така очакваше, не се състоя. Глук и Салиери продължаваха да заемат първите две места в императорската музикална институция, а задълженията на капелмайстор както преди изпълняваше Боно, още по-възрастен от Глук.

Волфганг се зарадва на писмото на татко: Хафнеровата симфония се харесала в Залцбург, но последната част дошла твърде късно — след като се състояла церемонията. Той пишеше:

„Алегрото и андантето допаднаха на вкуса на новия ни господар, той е във възторг от звучната и благородна музика на първата част и трогателно нежната втора, а последната част сега можеш да използваш, както намериш за добре.“

Татко, изглежда, се бе примирил с женитбата му и Волфганг, изпитал силно желание да затвърди помирението, реши веднага да

замине за Залцбург с Констанце, като вярваше твърдо, че щом баща му я види, непременно ще я обикне.

Обаче през септември, след като писа на татко, че се е уговорил с учениците си — главен източник на доходите му — да прекъсне занятията с тях, защото ще прескочи до Залцбург да види близките си, директорът на Националния театър, граф Орсини-Розенберг, му предаде, че великият княз Павел отново пристига във Виена да чуе „Отвлечане от сарая“. Императорът изразил надеждата, че господин Моцарт сам ще дирижира операта си в чест на наследника на руския престол и че представлението ще укрепи славата на виенската музика.

Волфганг трябваше да се извини на татко: ще се постарее да уреди посещението си в Залцбург за към 15 ноември — именния ден на Леополд. Представлението в чест на великия княз предизвика голям интерес; Волфганг усилено репетира операта с целия състав и седнал на клавесина, дирижираше оркестъра с такова майсторство и вдъхновение, сякаш това беше премиера.

Наложи им се още веднъж да отложат срещата с близките, но най-сетне набелязаха окончателно като ден на заминаването 13 ноември. Сандъците с багажа бяха готови; станаха в зори, за да вземат първия дилижанс; валеше силен сняг, слънцето не се показваше. Времето беше много студено. Волфганг измръзна до кости и лицето му посиня от студ.

На пощенската станция му казаха, че времето силно се е влошило, каретите едва се движат по виенските улици, а залцбургският дилижанс, макар да го кара впряг от осем коня, не успял да стигне до първата станция и се бил върнал назад. Денят е съвсем неподходящ да се пропътуват петстотин километра, предупредиха Волфганг.

При това Констанце почувствува силно главоболие и гадене.

— От възмущение и грижи — рече той и добави утешително: — Не се разстройвай, Щанци. Ще отидем там по-късно, в края на годината.

Констанце изпита огромно облекчение. Мисълта, че ще срещне Леополд, я плашеше. Тя знаеше *какво е отношението му към нея*, независимо от думите на Волфганг.

— Жалко, че стана така — каза Волфганг. — Татко ще се обиди.

— Чувствувам се ужасно — призна Щанци. — Да можем да си полегна...

Обезпокоеният Волфганг се втурна към дома на Гиловски. Вдигна доктора от кревата; Гиловски беше намусен — прекарал безсънна нощ до леглото на родилка, а и на улицата снегът е до колене, ала Волфганг настояваше.

Като прегледа болната, Гиловски излезе от спалнята широко усмихнат и обяви:

— Тя е бременна.

— Констанце знае ли?

— Сега знае.

— Как се чувствава? Видът ѝ е съвсем като на болна. Пък е и само на двадесет години.

— Нищо, възрастта е прекрасна. Мисля, че няма да има никакви усложнения. Неразположението в такъв момент е съвсем обичайно. Но не бих я водил в Залцбург в такова време, навън е истинска зима.

Констанце чакаше от Волфганг упреци — защо сама не е разбрала, че е бременна, — но той цял сияеше от щастие и не пропусна веднага да сподели с татко радостната новина. Изрази съжаление за новото отлагане на заминаването и се закле, че непременно ще посетят Залцбург, като се роди детето, а първородния си син обеща да кръсти на името на дядото — Леополд.

Сегашното жилище се стори на Волфганг тясно и мрачно и той се залови да търси нова квартира. Вецлар им предложи да ги настани на третия етаж в дома си — там ще имат гостна, спалня, кухня и вестибюл, където ще спи прислужницата. Вецлар живееше наблизо и Волфганг се съгласи веднага.

Но щом сподели новината с госпожа Вебер, тя възрази:

— Не бива. Вецлар е евреин.

— Как е възможно? Семейството му се числи към благородническото съсловие.

— Семейството му се покръсти — забеляза критично тя — едва преди няколко години. След като баща му натрупа богатство: снабдяваше с продукти императорската армия.

— Той ми е приятел. И то добър. Има чудесен вкус.

— Макар и евреин?

— Какво значение има това? — възрази нервно Волфганг.

— Евреинът си остава евреин.

— За мен е по-важен човекът.

— Не желая дъщеря ми да живее в къщата на евреин.

— Много поздрави на Софи. Ще ви се обадим, като се роди детето.

Както очакваше Волфганг, веднага след преместването в дома на Вецлар тъща му ги посети под предлог, че дъщеря ѝ сега имала нужда от майчини грижи. С барон Вецлар тя се държа надменно като с някакъв търговец и Волфганг трябваше да ѝ напомни, че Вецлар е близък приятел на ван Свитен. Едва тогава тя откри в барона нещо положително въпреки еврейския му произход.

Вецлар направи всичко, което зависеше от него, за да могат Моцартови да живеят удобно. Само едно смущаваше — жилището на третия етаж можеше да потрябва на сестра му, като се върне след няколко месеца от Берлин. Но дотогава Моцартови ще живеят у него като най-почетни и скъпи гости, рече Вецлар. И отказа да му плащат наем.

Волфганг беше твърде зает, за да мисли, че му предстои ново местене. Имаше добро настроение и мелодиите се раждаха в главата му една след друга. Дразнеше се само когато го отвличаха от работата. Уроците успяваха да осигурят парите за всички разноски; жилището на третия етаж беше уютно и си намериха прислужница, която пое всичката къщна работа.

Волфганг си бе обещал да напише меса, ако освобождаването на Констанце завърши с успех. Този договор сякаш бе сключен със самия бог. Татко възторжено подкрепи идеята му — напоследък това се случваше рядко — и каза, че би било добре тази меса да се изпълни в Залцбург, когато синът му дойде на гости идната година. Волфганг прие и с голям ентузиазъм се залови за работа.

Веднъж през декември, когато той тихичко си тананикаше една от сопрановите арии, Констанце рече:

— Дай да опитам, Волфганг.

Тя нямаше постановка на дишането и ѝ липсваше техника, но гласът ѝ беше топъл и мелодичен и Волфганг с радост отбеляза нейната музикалност.

— Мама отделяше всичкото внимание на Алоизия — обясни Констанце, — на мен лежеше къщната работа, но татко учеше всички

ни да пеем.

Волфганг почна да дава на Констанце уроци по пеене и едно от солата за сопрано в своята меса написа специално за нея. Жена му имаше много красиви и звучни височини и той композира арията така, че да може Констанце да блесне с гласа си и татко и Нанерл да се изпълнят с уважение към нея.

Цялото си свободно време Волфганг посвещаваше на работата над месата. Но ето веднъж го покани у дома си граф Орсини-Розенберг. От него, директора на Националния театър, до голяма степен зависеше подборът на оперите, които се изнасяха във Виена, и Моцарт, без да губи време, се запъти към Бургтеатер с надеждата да получи нова поръчка.

Граф Орсини-Розенберг, седнал важно в разкошния си кабинет, каза за негово разочарование:

— Един йезуитски свещеник и поет на име Денис написа ода в чест на английската победа край Гибралтар. Унгарска аристократка, моя близка приятелка, би желала да се съчини музика към одата и така да направи сюрприз на Денис — с него тя също е приятелка.

— На драго сърце ще направя това, ваше сиятелство.

— Чух, че се готвите да дадете голям концерт в Бургтеатер.

— Надявам се, ваше сиятелство.

— Добре. Ако одата се хареса, ще положи усилия императорът да почете концерта с присъствието си.

Директорът стана, показвайки, че аудиенцията е свършила.

— Няма да е зле, ако напишете един-два нови концерта за пиано. Негово величество още си спомня за победата ви над Клементи — добави той.

Волфганг се зае с одата и двата нови концерта за пиано. На месата сега той отделяше само няколко часа седмично, но уроците с Констанце не прекрати. Музиката за одата му се удаваше трудно, съзливата сантименталност на текста го дразнеше и той с облекчение преминаваше към концертите. Искаше му се да ги направи весели, радостни: смяташе да ги продаде с абонамент по за един дукат. Освен тези двата той написа и трети концерт — за евентуално бисирание. Но работата с одата никак не спореше.

Като завърши трите концерта за пиано, Волфганг писа на татко:

„Надявам се, ще ти харесат новите ми концерти. Те така струят от веселие, галят слуха, музиката им е проста, но съвсем не безсъдържателна, лее се като вода. В тях има пасажи, които могат да бъдат оценени истински само от познавачите, но са написани така, че ще се харесат и на обикновенния слушател.

Много по-трудно е с одата на Денис, за която ме помолиха да напиша музика. Моят покровител смята одата за прекрасна, величествена, ала според мен тя е просто предвзета и надута. Какво да се прави? Хармоничното съчетание на красотата и истината сега не се цени от никого. За да заслужиш аплодисменти, или трябва да пишеш примитивно и банално — и тогава ще създадеш произведение, достъпно дори за един кочияш, — или така ще го измъдриш, че то ще се харесва тъкмо със своята непонятност.

Иска ми се да напиша «Въведение към музиката»; струва ми се, бих могъл дори да го публикувам, но не под свое име — възгледите ми могат да възмутят силните на деня, така че дори не зная дали трябва да се залавям за такъв труд.

Любимата ми съпруга очаква деня, когато ще се срещне с теб и ще сполучи да спечели твоята любов, с която ти така щедро си ме надарил. Преданите ти деца:

В. и К. Моцарт.“

Орсини-Розенберг наново извика при себе си Моцарт. Волфганг влезе в кабинета на графа плахо — одата не беше готова. Но преди да успее да се извини на графа, Орсини-Розенберг му каза:

— Бихте ли могли да направите клавирен вариант на вашата опера? Няколко театъра имат нужда от това.

— Разбира се, ваше сиятелство, но какво да правя с одата? Тя съвсем не е готова...

— Дамата, която беше благоговейно предана на отец Денис, му изрази благоговението си по друг начин. Тя отиде в манастир.

— А какво да правя с частта от одата, която вече написах?

— Пратете я на любезния ви баща. Или я използвайте за себе си.

Накрая разстроеният и ядосан Волфганг нищо не отвърна.

— Вие, предполагам, разбирате — каза Орсини-Розенберг, — че нищо няма да ви платят за представянето на операта отвъд пределите на Виена, както и за клавирия й вариант. Но това може да предизвика поръчка за нова опера, Моцарт.

На Волфганг съвсем не му се искаше да се мъчи с варианта за пиано, но нямаше друг избор. И когато след седмица той отнесе на граф Орсини-Розенберг готовия клавирен вариант на „Отвлечане от сарая“, директорът на Националния театър го поздрави за бързото и успешно завършване на работата.

Той истински си отдъхваше само на музикалните сбирки у ван Свитен. Всяка неделя по обед в официалната резиденция на барона — в помещението на дворцовата библиотека — се уреждаше концерт и обсъждане на изпълняваните произведения. Баронът си бе създал кръг от благородници, почитатели на класическата музика, и салонът му се превърна в единственото място във Виена, където любителите на музиката и самите музиканти се срещаха като равни.

През един такъв неделен ден ван Свитен повика Волфганг и го помоли да отидат в кабинета му. Просторната, но скромна по стил музикална зала вече бе приютила много гости — Кобенцл, Палфи, Вилхелмине Тун, баронеса фон Валдщетен, Вецлар, капелмайстора Боно, Салиери, Адамбергер, Фишер, Констанце, Стефани. Ван Свитен рече:

— Моцарт, преди да започне концертът, искам да ти покажа нещо.

— А Салиери няма ли да се обиди, ако се уединим двамата? — попита Волфганг. — Адамбергер възнамерява да изпълни ария от негова опера.

— Надявам се, че ще ми прости. Пък и няма да изгубим много. Баронът отведе Волфганг в кабинета си, който от пода до тавана бе покрит с книги, доближи един сейф в стената и извади оттам вместо скъпоценности няколко партитури с думите:

— Донесох тези партитури от Берлин, където бях посланик. Навярно знаеш, учил съм композиция и диригентство при пруския капелмайстор Кирнбергер.

— Да, зная. — Волфганг бе чувал, че ван Свитен е дирижирал дори свои произведения, но се надяваше, че баронът няма да го занимава сега с това.

— Бих те помолил за една услуга.

Волфганг с боязън очакваше какво ще последва.

— Проучи тези партитури. Във Виена те не са известни. Може би ще ми помогнат при изучаване на композиционното майсторство.

„Това с нищо няма да помогне на барона“ — помисли си Волфганг, но не изрази гласно мисълта си — приятелят му щеше много да се засегне.

— От кого са тези партитури? — попита той.

— От Хендел и Себастиан Бах.

Волфганг взе партитурите без особено желание. Той се бе запознал с музиката на Хендел, когато още като малък посети Англия, и там Хендел, починал няколко години преди пристигането му, беше най-таченият и предпочитан композитор, но на Волфганг тогава му хареса повече Кристиан Бах; за Йохан Себастиан Бах знаеше само това, че е баща на любимия му композитор. Кристиан Бах умря съвсем наскоро, което за Волфганг беше голяма загуба, а тези двама стари композитори никак не го интересуваха. Ала в гласа на ван Свитен звучеше настойчивост и той не можеше да откаже.

— Ще ги прегледам идната седмица — каза той. — Не ми се иска Салиери да помисли, че пренебрегвам музиката му.

— Ще ги прегледаш сега, още тук. Няма да съжаляваш, а Салиери може да почака.

— Но Констанце ще се безпокои, ако се забавя толкова.

— Ще се погрижа тя да се чувствува като у дома си. Седни в креслото ми — тази чест бяха имали малцина, — струва ми се, ще намериш в партитурите нещо, което заслужава внимание.

Минаха няколко часа, а Волфганг още изучаваше партитурите на ван Свитен от Берлин. Оперите на Хендел, които бе слушал досега, не му правеха голямо впечатление, струваха му се недостатъчно драматични. Затова пък тези фуги много му харесаха. В тях се чувствуваше мощ — тя покоряваше и завладяваше... и вътрешна напрегнатост, витална и привлекателна.

Ала истински го възхити Себастиан Бах. Фугите на стареца — Себастиан Бах беше точно старец в представата на Волфганг, имаше толкова деца — учудваха с майсторския си строеж и дълбочина на чувството. Волфганг се задълбочи в „Изкуството на фугата“ и „Добре темперирано пиано“; той изучаваше отделните части на двете произведения, разстлал листове на коленете си, по масата, върху облегалките на креслото и стиснал други в ръце; когато в кабинета влязоха ван Свитен с Констанце. Волфганг не ги усети. В главата му звучеше музиката на Себастиан Бах. И двете произведения бяха

написани с „учебна цел“, но *каква ти учебност!* — мислено възкликваше Волфганг.

— Харесва ли ти Йохан Себастиан Бах? — попита баронът.

Волфганг с мъка се върна към действителността:

— Дали ми харесва? Не бих могъл да изразя възхищението си с една-единствена дума. Но тук наистина има какво да се научи!

— Салиери направи кисела физиономия, когато ти напусна залата — отбеляза Констанце.

— Салиери! Щанци, нима може да се сравни музиката му с тази, която сега е пред мен? Ван Свитен, ти притежаваш истински музикални съкровища!

— Навярно ще пожелаеш да изсвириш нещо от Себастиан Бах.

— С голямо удоволствие. Но как ще погледнат на това другите гости?

— Всички си отидоха. Ти прекара тук часове.

Констанце рече:

— Много се обезпокоих, Волфганг.

— Не казвай нищо, преди да си чула фугите. Те са възхитителни!

— Струва ми се, госпожо Моцарт, че те ще ви харесат — забеляза ван Свитен.

— Само че преди това искам да ги науча наизуст — рече Волфганг.

Сега и Констанце бе обзета от любопитство — Волфганг беше така развълнуван! Тя го помоли да изсвири няколко фуги на прима виста. И когато той ги изпълни с въодушевление, както обикновено се случваше само със собствените му произведения, Констанце възкликна:

— Нищо чудно, че толкова си се влюбил в тях! Готова съм да слушам фуги до безкрайност. И ти не си написал нито една?

— Не, само съм импровизирал.

— Защо си пренебрегнал най-красивата и сериозна музикална форма? — упрекна го тя. — Напиши една fuga за мен, и то час по-скоро.

— Това заповед ли е, скъпа Щанци?

— Говоря съвсем сериозно. Драги бароне, кажете му колко хубави са те. На вас той ще повярва. Фугите са чудесни! И той ги изпълни безупречно.

— Е, чак пък безупречно... Но като се поупражнявам седмица, ще ги изсвирия по-добре.

— Какво прави тук толкова време! — учуди се Констанце.

— Запознах се с партитурите. Да усвоиш Себастиан Бах за един ден е немислимо. Бароне, можеш ли да ми дадеш Бах за седмица? Много ще ти бъда благодарен.

— Как мислиш, годен ли съм да се науча да композирам от произведенията на Бах и Хендел?

— Можеш, разбира се. Всеки, който обича музиката, може.

Цялата следваща седмица Волфганг свири Бах. За пръв път му се удаваше възможност да слуша творби, изградени така безупречно — не бе имал дори представа колко големи са възможностите на тази форма. В сравнение с Бах фугите, на които го обучаваше падре Мартини, изглеждаха твърде обикновени.

Следващата неделя, като изпълняваше фугите на Бах и Хендел, Волфганг разкри пред слушателите си онова, което вече бе разкрил за себе си — и го стори с необикновена внушителност и изящество.

Няколко седмици на музикалните сбирки у ван Свитен се изпълняваше само музиката на Бах и Хендел. А Констанце не остави на мира Волфганг, докато той не написа fuga специално за нея. Освен това обработи пет фуги от „Добре темперирано пиано“ и написа към тях прелюдии в подчертано свой стил, които поднесе на ван Свитен в знак на благодарност, задето го бе запознал с бащата на Кристиан Бах.

Двете фантазии, съчинени от Волфганг след запознанството със Себастиан Бах, се отличаваха с по-голяма тържественост и драматична напрегнатост от останалите му произведения за пиано. Волфганг ги изпълни пред жена си и ван Свитен и те много харесаха на Констанце; тя отбеляза, че трябвало да пише по-често такава музика.

Но когато Волфганг спомена, че ще ги включи в програмата на големия концерт, предвиден да се състои в Бургтеатер, баронът го предупреди:

— Виена не е подготвена за такава музика. Публиката ще бъде във възторг от майсторството ти, обаче сложният строеж на тези

творби ще я смути. Макар Виена да познава музиката на синовете на Бах, най-вече Йохан Кристиан и Филип Емануел, бащата тук е съвсем непознат — имай това предвид. Нито едно произведение на лутеранския кантор не е било изпълнявано публично в католическа Виена.

— Мога ли да разчитам на Розенберг? — попита Волфганг, отърсил се от своите фантазии.

— На Розенберг може да разчита единствено самият Розенберг, но с него трябва да се постъпва тактично. Защото той се ползува с благоразположението на императора.

— Извинявай, приятелю, но ми се струваше, че ти имаш пред императора доста по-голямо влияние.

Ван Свитен се усмихна криво:

— Мнозина мислят, че имат влияние пред Йосиф. Веднъж той слуша мен, друг път Розенберг, Кобенцл или Кауниц, а най-често никого. Уверен съм обаче, че музиката на Себастиан Бах няма да му хареса. Йосиф предпочита италианската музика.

— Трябва ли в такъв случай да се готвя за концерта в Бургтеатер?

— Разбира се. Императорът може да не присъства, но всички останали ще посетят концерта.

В самия разгар на подготовката за концерта Волфганг трябваше да си сменя квартирата — пристигна сестрата на Вецлар. Баронът много съжаляваше за това и когато Волфганг си намери стаи на Колмаркт, Вецлар плати пренасянето на багажа им и внесе предплатата за наема под предлог, че бил задължен да направи това за скъпия си приятел, докато той си намери по-прилично жилище.

Но Волфганг нямаше време да се занимава с търсене на нова квартира — тъй като беше сам свой импресарио, бе твърде зает със съставяне на програмата за концерта си.

Седеше в гостната на масата за хранене, която му служеше и за писмена маса, изучаваше партитурата на Хафнеровата симфония и мислеше какво място да ѝ отреди в програмата. Бе помолил татко да му я върне, за да я включи в своя концерт — във Виена тя не бе

изпълнявана досега и щеше да бъде откритие за виенчани. Музиката на симфонията го порази.

— Не помня от нея нито една нота — каза Волфганг на Констанце, — но тя непременно трябва да се хареса. Много ефективна музика — добави той, сякаш за пръв път откриваше това.

И тогава с приветлива усмивка влезе Алоизия.

Волфганг се помъчи да се овладее, но Алоизия вече прегръщаше сестра си и ѝ честитеше брака, а Констанце, поруменяла, с доволен вид приемаше поздравленията, макар че не се въздържа да каже:

— Значи, ти нямаш нищо против?

— Констанце, ние и двамата — Йозеф и аз — много се радваме за теб. Волфганг, сега, когато вече сме роднини, мога ли да те целуна като сестра?

Волфганг вдигна рамене, а Констанце рече:

— Преди ти не искаше разрешение.

— Преди вие не бяхте женени.

И Алоизия доближи Волфганг. Той ѝ поднесе бузата си, а тя го целуна по устата и се постара да вложи в целувката колкото може повече чувство, но Волфганг съвсем не се трогна от това.

— Какво искате от мен, Алоизия? — попита той.

Родственицата му беше много елегантна.

— Бих ли могла да изпея една от твоите арии на концерта в Бургтеатер?

— Това ще реши Констанце.

„Алоизия ще положи всички усилия, за да ми го отнеме“ — ревниво помисли Констанце, но каза гласно:

— Ако Волфганг желае да изпълниш някоя от ариите му, нима мога да възразя?

— И аз ще я изпълня много добре. Сестричката ми, надявам се, не се съмнява в това.

Алоизия може би е права, мислеше си Волфганг: като дубльорка на Кавалиери в „Отвлечане от сарая“ тя пъ партията на Констанца с голямо изящество и вкус. Участието ѝ ще внесе в програмата на концерта разнообразие и ще събуди интереса на публиката.

Волфганг се съгласи. Алоизия го обсипа с благодарности — стана му неловко и същевременно приятно.

Големият концерт, насрочен за 23 март в Бургтеатер, представляваше за Волфганг изключително важно събитие. Той разбираше, че в случай на успех ще получи възможност да се издържа само от композиране и концерти, ще се отърве от досадните уроци. Всички места бяха продадени — първият добър признак. Императорът присъства на концерта. Събрала се бе най-изисканата публика. Когато програмата завърши, екнаха бурни аплодисменти.

След няколко дена, изпълнен с гордост и радостни надежди, Волфганг писа на татко най-подробно за всичко.

„Сигурен съм, че вече си научил за успеха на концерта ми. Цяла Виена говори само за него и слуховете навярно са стигнали до Залцбург. Императорът присъства в театъра с цялата си свита и въпреки навика си, остана до края, гръмко аплодира, каза, че напълно одобрява съставената от мен програма и ме посъветва да уреждам по-често във Виена такива концерти, а ми поднесе и двадесет и пет дуката.

Струва ми се, че програмата ще се хареса и на теб.

Пръв номер бе Концертна симфония в ре-мажор, която написах през 1779 година. После — Хафнеровата симфония.

След тях аз изпълних концерта си за пиано в ре-мажор с нов финал под формата на рондо, написан специално по този повод, и третия от новите ми абонаментни концерти, онзи, който е в до-мажор, а на «бис» изсвирих вариации на тема от арии на Глук и Паизиело — и двамата присъстваха в залата.

За разнообразие Терезе Тайбер изпя ария от последната ми миланска опера «Лучио Сила». Алоизия Ланге изпълни ария от «Идоменей», написана в Мюнхен, и още едно, току-що композирано от мене рондо. Валентин Адамбергер изпя арията, която наскоро написах специално за него. После, по молба на императора, в края на

програмата бе повторен финалът на Хафнеровата симфония.

Ще участвувам в един концерт на Терезе Тайбер — като отплата за участието ѝ в моя концерт, — а имам и много други покани от частни лица.

Концертът в Бургтеатер, както ме уверяват, ще ми донесе голям приход — защото всички билети бяха продадени, не остана нито едно свободно място. Наистина разноските са много, особено скъп е наемът за салона. А сега завършвам писмото, иначе ще изтърва пощата. Любимата ми жена ти праща хиляди целувки и ние двамата с любов прегръщаме скъпата ни сестра и оставаме, както винаги, твои предани и послушни деца:

В. А. и К. Моцарт.“

Волфганг съвсем не преувеличаваше в писмото успеха на концерта си; фон Щрак и Орсини-Розенберг също го поздравиха — значи, императорът е бил искрен; ван Свитен каза, че програмата е била умно съставена; Паизиело благодари за чудесната аранжировка на арията му, а Глук покани него, Констанце и семейство Ланге на обед в знак на възхищението си от концерта; Салиери, също поканен на този обед, се държа с Волфганг крайно любезно.

Сметките на Торварт обаче възмутиха Волфганг до дън душа. Той очакваше, че на оркестъра ще трябва да се плати доста, но нали приходът от концерта, както се говореше, възлизал на 1600 гулдена! И все пак, като се отчислиха всички разноски и най-вече наемът за салона, Волфганг не получи нищо.

В отговор на изразеното от него недоволство Торварт каза:
— Розенберг одобри сметките ми.

Волфганг се опита да уреди този въпрос с директора на Националния театър, но преди да отвори уста, другият заяви:

— Обещах ви, че императорът ще посети концерта. И както винаги удържах на думата си. А сега моля да ме извините, чака ме императорът за доклад.

— Знае ли императорът какъв е приходът от концерта?

— Разбира се. Нали театърът е негов. Може би желаете да обсъдите този въпрос със самия император?

Волфганг изтръпна. По-голяма нетактичност човек трудно можеше да си представи. Ако до този миг е хранил някаква надежда да постъпи на служба при императора, сега тя ще рухне напълно. При създалата се обстановка оставаше само вежливо да се поклони, да благодари на Орсини-Розенберг за подкрепата и без повече приказки да си върви.

Положението беше глупаво. Навсякъде, където се появеше, чуваше похвали за концерта, а единственият осезаем резултат бяха дукатите, получени от императора; те трябваше да се оставят настрана за предстоящото раждане.

Няколко дни след срещата си с Орсини-Розенберг, когато Волфганг излизаше от къщи на път за графиня Тун — екипажът ѝ чакаше на улицата, — на вратата го спря съдебният пристав. Ако Моцарт не плати тридесетте гулдена, които дължи на шивача, ще трябва да бъде арестуван, заяви приставът.

Какъв позор! Той не можеше да плати дори част от тази сума.

Няколко дни преди това, пленен от вида на яркочервената дреха със седефени копчета, той си каза, че точно такава нещо му трябва за големия концерт — добре ушита, красива, от чудесно качество — в толкова богата одежда той ще направи впечатление на всички. И Волфганг взе дрехата, въпреки че нямаше възможност да я плати на шивача. Възнамеряваше да стори това, като получи парите от големия концерт или от абонаментните концерти, но продажбата вървеше зле — никой, изглежда, не желаше да се запише.

Той непременно ще плати дълга след идния концерт, увери Волфганг пристава, но последният рече:

— Ако не платите на шивача до утре, ще бъдем принудени да заведем дело срещу вас. Или да ви пратим в затвора за дългове.

Волфганг обеща да даде парите на другия ден. По пътя за графиня Тун си блъскаше главата откъде да намери тези пари. Дукатите, скътани за раждането на детето, не бива да се пипат; невъзможно е да моли и графиня Тун — твърде много държеше на

приятелството ѝ, за да си позволи да рискува. Противна му беше мисълта да поиска от някого назаем, но скандалът, който можеше да избухне, в случай че дългът не бъде платен, предвещаваше още по-големи неприятности.

По време на изпълнението си Волфганг беше необичайно разсеян и след концерта баронеса фон Валдщетен попита:

— Безпокоите се за Констанце?

— Не, поискаха ми съвсем неочаквано да изплатя един дълг. Готов съм да напиша за вас нов концерт, серенада или симфония — всичко, което пожелаете, ако ми дадете назаем тридесет гулдена още днес.

Лицето на баронесата придоби не по-малко смутен вид от неговия.

— Сега не ми трябва музика — отвърна тя и цялата вечер грижливо отбягва Волфганг.

Вецлар забеляза разстроения вид на приятеля си и попита:

— Какво има?

И като разбра причината, веднага извади петдесет гулдена, а когато Волфганг запротестира, че парите са повече, отколкото е искал, Вецлар каза:

— Никой не знае колко могат да му потрябват. В момента имам пари. А утре може да нямам.

В порив на благодарност Волфганг прегърна приятеля си, а Вецлар се изчерви и добави:

— Струва ми се, че успях да ти намеря по-подходяща квартира, на първия етаж в една къща на Юденплац: голяма, слънчева, приветлива — той сякаш се чувствуваше виновен, задето Моцартови живеят без удобства.

Волфганг обеща при първа възможност да се отблагодари на барона за добротата му и си даде дума никога вече да не затъва в дългове.

Но това се оказа не толкова лесно. Изминаха няколко седмици, преди да успее да се разплати с Вецлар. Приходите му и сега си останаха нередовни. Понякога учениците плащаха уроците си, а друг път — не, пропускаха или изобщо прекратяваха занятията. „Отвлечане от сарая“ щеше да бъде поставена и в Прага, Бон, Франкфурт, Варшава, Лайпциг. Във Виена вече бяха минали петнадесет

представления и набелязани още, но на композитора не се полагаше нито крайцер повече. Татко упрекуваше Волфганг: цената на абонаментните концерти — по един дукат всеки — е твърде висока и беше прав — продажбата им вървеше слабо. Повечето от изпълненията се провеждаха в домовете на негови близки приятели, а *нима можеше да иска от такива хора да му плащат?*

За да се отвлече от мрачните мисли — а трябва да отбележим, че новата квартира на Юденплац му харесваше, работата там спореше и Констанце стана по-весела, — Волфганг почна да пише струнен квартет. Към такава сложна музикална форма отдавна не бе пристъпвал. И сега навярно искаше да утвърди чрез тази музика своята независимост от бремето на делничните грижи.

В същото време изучаваше квартетите на Йозеф Хайдн, които го бяха пленили още преди десет години, а също и новите. Руските квартети на този композитор. Хайдн ги беше посветил на великия княз Павел. Хайдновите квартети бяха най-хубавите от всички, които Волфганг бе слушал, и той грижливо ги изучаваше фраза по фраза, изяснявайки си принципа на техния строеж.

И четирите инструмента имаха равностойни по значение партии, а темите се разгръщаха в мелодии с такава стройност и дълбочина, каквито той обичаше.

Завърши квартета в сол-мажор и легна болен — постоянният недостиг на пари, тревогата за здравето на Констанце и изтощението от прекомерната работа си казаха думата. Целия май той не можа да напише нито един такт, а през това време парите се топяха, останаха само дукатите, отделени за предстоящото раждане.

Веднъж през юни Волфганг се появи на една музикална сбирка у ван Свитен, за пръв път след едномесечно отсъствие, и баронът се обърна към него за помощ. Ван Свитен бе получил писмо от един учител по музика в Бон, господин Нефе, и искаше от Волфганг съвет. Моцарт прочете:

„Драги бароне, до нас в Бон стигна вест, че сте голям познавач на музиката, и ви моля да се отнесете снизходително към ходатайството ми за ученика, когото имам честта да обучавам. И дядо му, и баща му бяха певци,

а самото момче напомня Волфганг Амадеус Моцарт — както се твърди, ваш добър приятел. На осем години това прекрасно момче вече чудесно свиреше на цигулка; на единадесет гладко и с чувство изпълняваше «Добре темперирано пиано» на Себастиан Бах, а сега е дванадесетгодишен и е блестящ импровизатор на пиано, освен това пише сонати за този инструмент, най-предпочитания от него. Но този млад талант, Лудвиг ван Бетховен, има нужда от подкрепа, за да може да извършва концертни турнета и да се учи. Ако успехите му продължат да бъдат такива, каквито са сега, той непременно ще стане втори Волфганг Амадеус Моцарт и много ще ме зарадвате, в случай че успеете в нещо да му помогнете. А ако стане ученик на бележития ви приятел, така ще направите голяма услуга и на музиката изобщо — изкуството, на което всички ние сме толкова предани.

Ваш покорен слуга:
Кристиан Готлиб Нефе.“

— Какво мислиш по този повод? — запита ван Свитен. Волфганг добре разбираше какъв отговор очаква от него приятелят му, но бездруго беше съвсем претоварен с уроци.

— Деца-чудо има на света доста, само че малцина от тях достигат истински висоти — рече той.

— Наемаш ли се да обучаваш младия Бетховен?

Волфганг въздъхна. Той едва бе станал от постелята, за да зарадва ван Свитен, обезпокоен от дългото му отсъствие в неделните сбирки.

— А кой ще плаща за него във Виена? — попита Волфганг. — Дори ако приема да уча младежа, кой ще поеме издръжката му?

— Не зная.

Да, Волфганг очакваше това. Ван Свитен би могъл да издържа няколко Лудвиг ван Бетховеновци, но бе известен със

скъперничеството си не по-малко, отколкото с любовта си към музиката.

— Уверен съм, че младият ван Бетховен е способен ученик, както и много други — рече Волфганг. — Ако пристигне във Виена, с удоволствие ще го чуя.

Наближаваше Констанце да роди. Волфганг съвсем забрави детето-чудо, за което ходатайствуваше ван Свитен. Здравето му доста се бе подобрило; прекарвайки нощите до леглото на Констанце, за да може в случай на необходимост да ѝ помогне веднага, Волфганг реши да се занимава с нещо в тягостните безсънни часове и се зае да пише нов струнен квартет.

Нощем Констанце често извикваше и потреперваше. А денем бе потисната и затворена. Стесняваше се от непривлекателния си вид, но Волфганг остана както преди нежен и внимателен. И макар че много искаше да има деца, понякога, като виждаше как жена му се мъчи, почваше да се съмнява дали децата са чак толкова необходими.

Новия си струнен квартет пишеше в ре-минор. И докато работеше над първата част, алегро модерато, където вплиташе онази строга уравновесеност и красноречива изразителност, която откри в Руските квартети на Хайдн, не можеше нито за миг да забрави ужасяващата детска смъртност във Виена. Целият този квартет бе пропит от дух на фатализъм.

В мислите си Волфганг постоянно се връщаше към жената, благодарение на която се бе появил на този свят, и се питаше дали и мама, докато го е носила в утробата си, не е страдала, също както страда сега Констанце. Примиряваше се с факта, че татко и Нанерл не са при него, но не допускаше дори най-бегъл помисъл, че мама би могла да го изостави в такъв момент. Госпожа Вебер предложи да се премести при тях, ала Констанце отказа; това ще предизвика излишни вълнения, рече тя, без да придава значение на факта, че майка ѝ е в съседната стая и може да чуе.

Втората част на квартета беше мелодична както всяко анданте на Моцарт, но изпълнена със скръбни, мрачни мотиви. Мама навярно е спала също тъй неспокойно, както Констанце, и все пак бе родила седем деца. И макар че беше изгубила пет от тях — две момченца и

три момиченца, — Волфганг никога не бе я чул да се оплаква. Сега разбираше защо тя толкова мечтаеше да я погребат в „Свети Петър“ в Залцбург: там почиваха неговите братчета и сестричета.

За трета част той избра формата на менует в темпо алегрето. Гнетяха го мисли за мъките, при които се ражда човек, и в музиката преобладаваше скръбта.

Всичките му братчета и сестричета се родили живи, това знаеше от татко, но пет бяха умрели на възраст от шест дни до половин година. Какъв жесток удар на съдбата, мислеше си Волфганг и се молеше същата беда да не постигне него и Констанце. А чувствата преливаха в душата му.

Една сутрин, когато Констанце се събуди бодро и весела, той писа на татко:

„Трябва да станеш кръстник на нашето първо дете. Не можеш да откажеш на молбата, която идва от самото ми сърце — още преди месеци беше помолил татко за това, обаче той не отговори, — но тъй като е невъзможно да присъствуваш, ще помоля някого да те замени по време на кръщелната церемония, понеже каквото и да ни се роди — генерис маскулини или феминини, — смятаме да го наречем Леополд или Леополдине.“

След седмица Констанце почувствува родилни болки и Волфганг уведоми татко. Прати да повикат и тъща му. Тя бе родила четири деца, имаше опит. Госпожа Вебер пристигна веднага, намери и акушерка; доктор не трябва, каза тя, в тези работи докторите разбирали по-малко от акушерките и Волфганг се съгласи, макар страхът да не го напускаше нито за миг.

Тъща му забрани да влиза в спалнята — присъствието му само щяло да им пречи и да тревожи родилката.

Волфганг се зае отново със струнния си квартет и заработи над последната част, алегрето ма нон тропо, работата всецяло го погълна. Дочуваше стоновите на Констанце и превръщаше болката и страданията ѝ в стройна, прекрасна музика; да бъде свидетел на мъките ѝ, щеше да е непоносимо. Чувствата му винаги намираха

отражение в музиката. Когато се измъчваше Констанце, страдаше и той; когато тя плачеше, плачеше и той; когато според него я гонеше по петите самият дявол, за това разказваше музиката му. И докато всеки от четирите инструмента водеше самостоятелно и уверено своята партия и изкусно се сливаше с другите в строгата форма на квартета, под ръката на композитора се раждаше нов свят от съзвучия, който предаваше родилните мъки и всички тревоги, свързани с това.

В стаята неочаквано влезе госпожа Вебер — трябваша ѝ леген и топла вода. Миг-два тя гледа Волфганг — той седеше кротко и грижливо нанасяше на хартията фраза след фраза, — а после възкликна:

— Може ли да си такъв безсърдечен! Такъв корав човек!

Какво трябваше да прави. Искаше му се да ѝ отговори с подобно оскърбление, но това беше чуждо на натурата му.

И той попита с надеждата, че детето ще се роди тъй съвършено, както новият му струнен квартет, само че без изпълващата го вътрешна тревога:

— Как е Констанце?

— Ако бог е милостив и имаме щастие, детето скоро ще се появи. — И пак се втурна при дъщеря си, като заключи след себе си вратата.

Измъчен от очакване, Волфганг отново прегледа квартета, за да се увери дали не е допуснал грешки, докато го бе гълчала тъща му. И в момента, в който почна да му се струва, че тази нощ няма край, госпожа Вебер, появила се на вратата на спалнята, гордо обяви: родило се е момче — самата тя бе майка на четири момичета — Констанце не посрамила семейство Вебер и създала чудесно, здравичко бебче.

След като разрешиха на Волфганг да види първородното си дете и той целуна Констанце — стори му се, че и тя, и детето изглеждат прекрасно, ако се вземе под внимание колко мъки понесоха за това, — тъщата веднага пое юздите в свои ръце. С тон, който не допускаше възражение, тя заяви, че ще остане при Констанце, докато родилката съвсем се оправи. Намери за детето бавачка, която да му бъде и дойка. Волфганг сметна това за разумно — той не искаше Констанце сама да кърми детето поради опасения от млечна треска.

Барон Вецлар, научил, че Констанце е родила благополучно, дойде да ги посети.

— Ще смятам за чест да бъда кръстник на вашето дете — каза той.

Волфганг се смути — нали бе обещал на татко? Но не можеше и да откаже на Вецлар, най-предания си приятел. А какво му пречеше пак да кръсти сина си Леополд? Докато Моцарт се колебаеше, Вецлар взе решение вместо него:

— Благодаря ти, Волфганг, сега ти си имаш един малък Раймунд — и целуна бебето.

Така че детето бе наречено Раймунд Леополд Моцарт; Волфганг писа на татко, обяснявайки защо е бил принуден да постъпи така, и добави:

„Второто му име е Леополд и всички твърдят, че много прилича на мен; смятам, че това ще те зарадва.“

Като се убедиха, че Раймунд Леополд се намира под сигурния надзор на дойката си в предградието на Виена Нойцифт, Волфганг и Констанце тръгнаха за Залцбург. И двамата не бяха сигурни дали постъпват правилно, оставяйки бебето в чужди ръце, но госпожа Вебер ти склони. Едномесечно бебе няма да издържи такова пътуване, а у опитната дойка, която притежава специален дом за отглеждане на бебета, малкият ще расте прекрасно. Така било вече прието да се отглеждат децата — нейните израсли по този начин, а освен това тя също щяла да наглежда малкия.

Околностите на Залцбург много харесаха на Констанце, но от притеснение тя беше плувнала в пот. За Волфганг е добре — той отива вкъщи, а колкото повече приближаваше срещата с близките му, Констанце изпитваше все по-голяма тревога и неувереност в себе си. Планините останаха назад, дилижансът се затресе по Линцерщрасе и тя видя крепостта Хохензалцбург на върха на Монхсберг, която като желязна корона увенчаваше града.

Изведнъж на лицето на Волфганг се изписа уплаха и той възкликна:

— Това е замъкът на Колоредо! Архиепископът не живее там, но ако поиска, може да ме хвърли в неговата тъмница!

Констанце се смая. Струваше й се, че Волфганг трябва да бъде щастлив, защото говореше за срещата с близките му още откак се ожениха. А сега внезапно се побоя от това, което беше изразил още във Виена:

— Колоредо, ако иска, може да ме арестува! Официално никой не ме е уволнявал, нито е приемал оставката ми. Не можеш да си представиш колко лош и отмъстителен е този човек.

— Но нали баща ти твърди, че няма никаква опасност. Колоредо дори не споменавал името ти, а сега имал и нов капелмайстор — Лодовико Гати.

— Татко искаше много да ни види. Но Колоредо е злобен, хитър и способен на всякаква подлост. Ами ако срещна Арко! В Залцбург

всеки, който си позволи да посегне на аристократ, го наказват с двадесет и пет удара с камшик. А аз насмалко не пронизах сърцето му с шпага!

„И все пак Волфганг е в по-добро положение от мене“ — мислеше си Констанце, той може гласно да изразява опасенията си, а тя ще трябва да се преструва, че обича двама души, които без съмнение я ненавиждат. Какъв смисъл да казва това на Волфганг, който вярваше, че веднага щом баща му и сестра му видят Констанце, непременно ще я обикнат — заради това Волфганг предприе пътуването до Залцбург, но Констанце мислеше иначе. Бащата на Волфганг никога няма да обикне жена, която му е отнела сина, а и сестрата естествено споделя мислите на баща си.

Дилижансът спря на Ханибалплац; големият площад бе притихнал, нямаше и помен от стражите на Колоредо. Волфганг се развесели и каза:

— Великият мюфтия очевидно вече е научил, че съм важна персона и не може така лесно да се посегне на мен.

Той помогна на Констанце да слезе от колата, усети колко е влажна дланта ѝ, разбра, че тя се вълнува, и строго прибави:

— Щанци, съвземи се. Винаги помни коя си! — „Веднага щом татко я види, непременно ще я обикне.“

И ето най-сетне четиримата застанаха един срещу друг. Волфганг гледаше татко с любящ и малко неспокоен поглед, а видът на Леополд изненада Констанце.

Тя си представяше по-едър човек, с по-внушителна външност, а Леополд Моцарт се оказа малко по-висок от сина си. „Навярно се е смалил“ — мислеше тя, припомняйки си неговите портрети, защото сега пред нея стоеше старец. И Нанерл изглежда такава една простичка — на какво отгоре вири нос?

Волфганг представи жена си и зачака татко и Нанерл да прегърнат и да целунат него и Констанце. Но те не мръднаха от мястото си; татко твърдеше, че се чувства прекрасно, през топлото юлско време ревматизмът почти не се обаждал. „Сам си вдъхва смелост“, мислеше Волфганг, но устните на татко бяха посивели и ръцете трепереха, сякаш нервничеше или се боеше от нещо.

Официалният тон на бащата изведнъж се стори на Волфганг неуместен и той го прегърна; Леополд за миг се вцепени, а после

силно затрепери, сякаш изпадна в конвулсии, и въпреки старанията си да се държи хладно, се просълзи. Волфганг целуна Нанерл, тикна ръката ѝ в ръката на Констанце и възкликна:

— Най-послед се запознахте! И надявам се, ще станете добри приятелки.

Обаче нито татко, нито Нанерл целунаха Констанце, както му се искаше на Волфганг, а Констанце не смееше първа да пристъпи към това. Нанерл почти веднага измъкна ръката си; лицето на татко, когато погледна снаха си, стана напрегнато.

Синът не ме е излъгал в писмата си, заключи Леополд, жена му съвсем не е красавица, макар че не е и грозна. Има хубави тъмни очи и приятна фигура, но да е мъченица, както се оплакваше Волфганг, едва ли — просто е най-обикновена млада немкиня.

Волфганг се намръщи, като видя, че баща му не проявява към Констанце топли чувства, и Леополд побърза да каже, обръщайки се към снаха си:

— Много се радвам, че пътуването ви е завършило благополучно.

— Благодаря ви, господин Моцарт.

— Кажете „татко“, Констанце, „татко“ — поправи я Волфганг.

Но Леополд не се обади в подкрепа и когато ги поведе към Танцмайстерзал — това беше доста по-лесно, отколкото да се поддържа разговорът, — Констанце каза:

— Имате чудесен дом, господин Моцарт. Навярно сте го избирали много грижливо.

— Пестеливост, предвидливост и дълги години преподаване на музика — ето причината.

— Волфганг навярно точно тук е черпел вдъхновение.

— Тежък труд. Пот. Дисциплина. Правилно обучение и вродена гениалност.

— Да вървим, татко — каза Волфганг с надеждата, че ще разведри напрегнатата атмосфера. — Трябва да обсъдим с теб по-важни неща. Донесох много нови произведения и искам да ги прегледаш. Фуги, прелюдии, две фантазии, три концерта...

— А месата? — прекъсна го баща му.

— Трябваше да я отложам, попречи ми непредвидена работа.

— Още не е завършена? — осъдително запита татко.

— Ще я завърша тук. Сега, когато отново сме всички заедно.

— А детето как е? Учудвам се, че сте го оставили само.

— Раймунд Леополд е поверен на грижите на дойката си.

— И все пак едно бебе не бива да се оставя на кого да е, като музикално произведение срещу разписка, за да си го прибереш след време здраво и невредимо.

— Татко, но нали ти сам казваше: вредно е майките да кърмят децата си. Аз само следвам твоя съвет.

— Ние с майка ти никога не сме оставяли тебе и Нанерл сами. Нито за миг.

Констанце мълчеше. Беше ѝ много мъчно за детето, но да признае това пред свекъра си, бездруго враждебно настроен към нея, значеше да даде в ръцете му още един коз. Волфганг промени темата на разговор, като връчи на баща си своите нови произведения.

Леополд не можеше да остане равнодушен. Сложи си очилата и се зае да преглежда фугите, а Нанерл пое фантазиите.

Леополд изучаваше фугите и колкото по нарастваше възхищението му, толкова повече сърцето му се свиваше от болка. Волфганг се е влюбил в стария Бах, а на неговото, Леополдовото влияние, е настъпил край.

Според Нанерл фантазиите били прекалено трудни и мрачни по настроение, на което Волфганг възрази:

— Може би. Но ти ги изспири спокойно и гладко, с присъщите ти лекота и изящество. Ако ги изпълняваме бързо и силно, те ще дразнят ухото, също както Клементи, който абсолютно всичко свири престо, престисимо и ала бреве.

Нанерл изпълни фантазиите, а Волфганг помоли Констанце да пее.

Леополд се изненада от музикалността на Констанце. Имаше чудесно поставен глас, с приятен тембър. Когато тя свърши, Леополд каза: „Браво!“, а Нанерл заръкопляска и Волфганг почувствува, че най-после жена му е приета от близките му.

На 30 юли, рождения ден на Нанерл, Леополд реши да покани Няколко стари приятели да отпразнуват събитието и да им представи снаха си.

Като видя с каква радост Булингер, Хагенауер, Шахтнер и другите прегръщат Волфганг, Констанце се убеди, че те всички искрено го обичат. И към нея се отнесоха с голяма топлина и това силно я трогна. Драго им беше да се запознаят с нея. Щом Волфганг я е избрал, те не могат да не я харесват, мислеше си Констанце и се чувствуваше в компанията им съвсем добре.

Дойде Йохан фон Берхтолд цу Зоненбург и Леополд с гордост представи новия гост. Зоненбург беше към петдесетте; вероятно чиновник от нисшото аристократическо съсловие, с приятна външност, но нищо повече от това, реши Констанце. Той не се отделяше от Нанерл, пък и тя след пристигането му много се оживи. Волфганг бе казал на жена си, че сестра му навършва тридесет и две години, и Констанце не се съмняваше: чака я нерадостната съдба на всички стари моми. Сега обаче увереността ѝ се разколеба. Очевидно Нанерл е влюбена в Зоненбург и се надява да се омъжи за него; нима Леополд ще се обяви и против нейния брак, както в случая със сина, размишляваше Констанце. Но сега за пръв път, откак бяха в Залцбург, бащата имаше истински радостен вид.

След няколко дена, научил, че Михаел Хайдн е болен, Волфганг отиде да го посети. Визитата на Моцарт зарадва Хайдн, но той беше много развълнуван от нещо друго.

— Не бил се оправил напълно от тежката болест, оплака се на Волфганг, а Колоредо, който скоро очаквал гости, му поръчал два дуета за цигулка и виола, в случай че реши да се изтъкне пред тях.

— Не мога да напиша нито една нота. Съвсем съм отпаднал. — Хайдн отпи малко вино и добави: — Но ако не представя дуетите, ще трябва да отговарям за това. Не мога да напусна службата, както направи ти. Нямам нито петак настрана, а здравето ми не позволява да започна всичко отначало, пък и съм много уморен.

— Смяташ, че великият мюфтия няма да ти прости?

— И още питаш! Нали знаеш: щом си науми нещо, никакви извинения няма да помогнат. Нареди да ми спрат заплатата, докато не получи дуетите. А аз нямам пари дори да платя на доктора и аптекаря.

— За кога иска дуетите?

— Там е трудното. Иска ги веднага. Архиепископът не ще да чака поне малко да закрепна. А аз пиша бързо, когато съм здрав, знаеш това.

Волфганг кимна в отговор и като обеща скоро пак да намине, си тръгна.

След два дена той връчи на Михаел Хайдн готовите дуети за цигулка и виола и махна с ръка, когато Хайдн почна да му благодари.

— Те са много приятни. Подпиши ги със своето име. Този архиглупак няма да забележи разликата — каза Волфганг.

Като чу двата дуета, Колоредо се разпореди да се възстанови заплатата на Хайдн и каза на Брунети:

— Никога не съм предполагал, че Хайдн може да създава толкова прекрасни, мелодични неща. Вместо да се налива с бира, по-добре да мине на бургундско.

Брунети предаде това на Хайдн и добави:

— А на мен тези дуети напомнят творбите на брат ви.

Сега Волфганг съсредоточи усилията си за завършването на месата. Благодарният Михаел Хайдн уреди да я изпълнят в църквата „Свети Петър“, където беше органист, и Волфганг си помисли, че за баща му това ще бъде много приятно, защото напоследък доста често посещаваше този храм.

От госпожа Вебер дойдоха няколко писма, в които тя съобщаваше, че Раймунд Леополд се чувства прекрасно, а през септември не се получи нито едно писмо. Волфганг се разтревожи, но Констанце се отнесе към това спокойно. Майка ѝ не обичала да пише, чудно как били получили все пак вести от нея.

Волфганг нито веднъж не срещна Колоредо — можеше да се помисли, че живеят не на километър един от друг, а в два далечни свята. Но веднъж, когато Волфганг бързаше към църквата „Свети Петър“ за репетиция на частично завършената мяса, на входа се срещна лице в лице с Арко.

Камзолът на графа бе украсен със скъпоценни камъни, напудрената перука — по последна мода, токите на обувките — сребърни, устните — начервени, но като видя Моцарт, графът стана по-бял от платно.

Волфганг изпита желание да му извика „Негодник!“ и да му залепи плесница. Но в същия миг Арко се изгуби от очи.

Волфганг разказа за тази среща на Хайдн, който му обясни:

— Арко никога не споменава за теб. И Колоредо също. Мисля, че се срамуват от случилото се.

— Тук известно ли е за това?

— Разбира се! Нали си роден в Залцбург, благодарение на теб Залцбург се прослави в цяла Европа. Кой щеше да знае този град, ако не беше ти.

— И какво се говореше?

— Носеха се слухове, че сте стигнали до бой. Едни твърдяха, че ти си го ударил, други — че той те е наругал и изритал. С една реч, неприятни неща.

— Но сега Колоредо и графът не ме безпокоят.

— Не смеят. Ти си любимец на императора.

„Да — мислеше си Волфганг, — само че той не иска да ме назначи на служба и да ми осигури постоянен доход.“

— Йосиф има по-добър вкус от Колоредо — каза Моцарт.

— Не ти ли е идвала мисълта да се върнеш тук?

— Да се върна в град толкова провинциален, че в него няма дори приличен оркестър? При един архиглупак, който не търпи немски музиканти и мрази операта? Една стара залцбургска поговорка гласи: „Този, който пристигне в Залцбург, след година става глупак, след две — идиот, а след три — истински залцбургчанин.“

На 26 октомври се състоя изпълнението на месата в до-минор в катедралата „Свети Петър“ и Волфганг бе диригент, а Констанце пя една от двете солови партии за сопрано. Той не успя да завърши партитурата, но му се струваше, че и в такъв вид месата достатъчно добре изразява неговата благодарност към бога за щастието, което му бе дарил с Констанце.

Слушателите бяха настроени дружелюбно. Сред тях липсваха приближени на Колоредо, затова пък имаше много стари приятели, повечето от които познаваха Волфганг още от дете. Но Волфганг гледаше само в татко. Той все още хранеше надеждата, че месата ще накара Леополд да се отнася дружелюбно към Констанце. През трите месеца на пребиваването им тук Леополд се държеше хладно и официално.

Татко слушаше внимателно, но въпреки това Волфганг не можеше да отгатне какво е отношението му.

А после чистото сопрано на Констанце се извиси в прекрасна молитва и увлече след себе си Волфганг. Как бе уморен от всекидневните грижи за насъщния, от Колоредо и Арко! Музиката изразяваше възторга му от съвършенството на вселената, от всевишния творец и чудесния му дар — живота.

Шахтнер констатираше с почуда колко възвишена е Моцартовата меса. Този музикант, който не се отличаваше с религиозност, като слушаше месата, разбра как е възникнала религията. Стана му ясно: човек не би могъл да съществува без чисти душевни пориви, които вълнуваха и Моцарт и той ги предаваше с благоговение, надвишаващо всяка вяра.

Леополд бе обзет от смесени чувства. Месата му се стори по-скоро симфонична и дори оперна, отколкото благочестива и духовна, и все пак в нея имаше моменти на изключителна нежност и искреност. Синът я беше композирал с голямо майсторство. „Но в нея няма нищо от мене“ — с тъга си мислеше Леополд. От неговото влияние не бе останала и следа — това пролича още във фугите. До известна степен то беше най-горчивата загуба в живота му и Леополд помрачня — такива мисли му причиняваха страдание. Обаче той беше преди всичко музикант и не можеше да пренебрегне тази хубава музика, затова, когато отново запя Констанце, понечи да изръкопляска въпреки всичката неприязън, която изпитваше към нея. Съмняваше се дали някога гласът ѝ ще се развие дотам, че да подхожда за оперна сцена, но сега дори в най-трудните места тя пееше много приятно. Изведнъж Леополд едва не се разсмя. Смешно наистина. Синът му я гледаше, както се гледа богиня, а освен гласа си тя не притежаваше нищо привлекателно.

Службата свърши и всички наобиколиха Волфганг, а той чакаше единствено присъдата на татко.

— Откак напусна Залцбург, това е първото ти църковно произведение — рече с укор Леополд.

— Не получавах поръчки за църковна музика. Защо трябваше в такъв случай да я пиша?

— Възпитавах те като добър католик.

— В това не мога да бъда упрекван. Ние с Констанце редовно ходим на черква.

— Тази мяса може да се нарече по-скоро светска, отколкото духовна; как мислиш, Нанерл?

Нанерл, съвсем разстроена, понеже Зоненбург не дойде на изпълнението, както тя очакваше, рече:

— Може би така е прието във Виена. Музиката е твърде гръмка.

— Гръмка? — Волфганг се изчерви и с почуда спря поглед на сестра си.

— Искам да кажа, пеенето беше твърде силно.

— Пеенето на Констанце? — възкликна Волфганг.

Нанерл се поколеба. Волфганг имаше такъв нещастен вид. Пък и Констанце пееше по-добре, отколкото можеше да се очаква. Ала Нанерл не успя да потисне злото си чувство: къде е справедливостта — някаква си Констанце има мъж, а тя толкова трудно си намира поклонници.

— О, уверена съм, че Констанце би пяла по-добре, ако имаше по-богата практика — каза Нанерл.

— Дъщеря ми, както знаете всички, е много музикална — забеляза Леополд.

Тук Шахтнер, на когото изпълнението много хареса, не издържа:

— Какво става с тебе, Леополд? Нима вече не можеш да кажеш една добра дума?

А Леополд си помисли: как да обясни човек колко болезнено е да изгуби това, което обича най-много на света?

— Просто се стремя да бъда обективен и да помогна с каквото мога — каза той.

— Смяташ, че Волфганг и досега има нужда от помощта ти? — попита Шахтнер.

— Той продължава да търси съвета ми — гордо отвърна Леополд.

— Значи е по-добър син, отколкото ти негов баща — отби удара Шахтнер.

Размениха си гневни погледи и Волфганг, крайно разстроен, възкликна:

— Моля ви, не искам да заминавам от Залцбург с още една разпра в паметта си.

На другия ден при раздялата татко и Нанерл се държаха много хладно. Наистина татко попита Волфганг как е с парите, но синът увери, че всичко е в ред.

— Не изпитваме никакви трудности, съвсем никакви.

И татко, и Нанерл не прегърнаха и не целунаха снахата за сбогом, макар че Констанце им благодари за гостоприемството и ги покани във Виена. Огорчи я тяхната студенина. Показаха ѝ множество разкошни подаръци, получени от Волфганг по време на турнетата му, но не предложиха нищо, което би могла да си вземе за спомен. Когато дилижансът потегли и Леополд и Нанерл замахаха след тях, Констанце в отговор също им махна с ръка и се усмихна заради Волфганг — тя съвсем не хранеше надежда, че отношенията с баща му и сестра му някога ще се подобрят.

А Волфганг сияеше от радост — татко и Нанерл го прегърнаха на прощаване и обещаха да дойдат във Виена.

— Татко съвсем нямаше намерение да ме хока за месата — рече той, — просто смята за нужно постоянно да ме подтиква. Смята, че си пяла добре, с чувство и имаш отлична школовка.

— Защо не го каза на самата мен?

— Не е толкова лесно да признаеш, че не си прав. Той ми обясни какво е имал предвид, говорейки за църковната и светската музика: като създавам църковна музика, най-възвишеното от всичко, което съм написал, аз съм използвал същите средства, каквито и при създаването на най-светските си произведения.

— Странно. Всички останали сметнаха, че месата внушава голямо чувство на благочестие. Дори Шахтнер призна, че е коленичил благоговейно, а той не е вярващ.

— Шахтнер винаги е предпочитал светската музика. А на другите им се стори, че се прощавам със Залцбург.

— Ти наистина ли се прощаваше?

Волфганг сви рамене. Много години се бе опитвал завинаги да напусне Залцбург, но това не беше толкова лесно, колкото и да го гневеше родният град. И в този случай, да не би да го вижда за последен път, Волфганг изпрати с продължителен поглед изчезващия от очи Залцбург.

На път за вкъщи те спряха в Линц да погостуват на граф Йохан Тун, свекър на Вилхелмине Тун. Графът настояваше Моцартови да престоят у него няколко седмици и такава радушие изглеждаше особено приятно след хладния прием на Ханибалплац. Наистина граф Тун мечтаеше само за едно — да получи симфония.

Волфганг не носеше със себе си нито една симфония, а непременно искаше да се отблагодари на графа за гостоприемството, затова седна да пише нова.

Симфонията беше нужна на графа за един концерт, определен за 4 ноември, и на Волфганг му оставаха само четири дни. В една почивка между две от частите на симфонията той писа на татко: „Правя драскулки със страшна бързина и все пак се надявам, че ще излезе нещо приемливо.“

Констанце бе вече свикнала с чудната му способност да твори леко и я приемаше като нещо, което се разбира от само себе си, но и тя беше поразена от симфонията в до-мажор. Умело построена, тя не носеше следите на бързо написана творба, в нея звучаха много свежи мелодии и беше майсторски оркестрирана. Когато Констанце изрази изумлението си — защото той състави, написа, репетира и изпълни симфонията само за четири дни, — Волфганг се усмихна и отвърна:

— Вече няколко години не съм писал симфония, навярно тя просто е зрела в мен през всичкото това време.

Волфганг пристигна във Виена в прекрасно настроение — новата симфония бе приета с възторг в Линц. Радваше го и това, че написа месата и по този начин изпълни дадената пред бога клетва. Двамата с Констанце отидоха у госпожа Вебер за детето, но тя се обля в сълзи и занарежда:

— Раймунд умря от чревни колики още на 19 август. Не исках да ви пиша, боях се, че ще ви разваля гостуването.

Потресен от печалното известие, Волфганг се зарече друг път да не оставя свое дете на грижите на чужди хора, а Констанце не можеше да говори за Раймунд Леополд без сълзи. Но госпожа Вебер се кълнеше: детето бездруго щяло да умре — независимо дали родителите му са си стояли във Виена, или не, — чревните колики косят бебетата безпощадно, дори в богатите семейства. И Волфганг не можеше да вини тъщата и дойката, защото през последните месеци бяха починали от вътрешни инфекции много новородени. Като се оправи от постигналото го нещастие, той реши, че трябва да си имат друго дете.

И когато след няколко седмици се разбра, че Констанце отново е бременна, за пръв път, откак се бяха върнали у дома, им олекна на душата. Волфганг ознаменува това събитие, премествайки се в ново, по-хубаво жилище на Тратнерхоф — така се наричаше една голяма сграда на Грабен, където те сега се настаниха. Тя бе построена от Томас фон Тратнер; на служба в императорския двор като печатар, той забогатя и получи благороднически сан.

Фон Тратнер много се гордееше с интереса си към изкуството, смяташе се за художник и за да покаже това, носеше широка блуза и Рембрандова барета. Жена му беше една от най-усърдните ученички на Моцарт и съпрузите на драго сърце дадоха квартира на композитора в дома си.

Волфганг се уговори с хазаина, че ще използва първия етаж на Тратнерхоф за концертите си, и това се оказа много удобно. За няколко месеца славата му на композитор и изпълнител силно нарасна. Сякаш всичките му досегашни постижения представляваха само подготовка за голямото развитие на таланта му. Стана мода да се посещават концертите на Волфганг и да се аплодира неговото изпълнение, да се слушат новите му концерти за пиано. Изглеждаше, че публиката никога не ще се насити на Моцарт и на неговата музика.

Около февруари 1784 година Волфганг бе затънал в работа над новите си произведения и за да не пропусне нещо, наложи се да

направи тематичен каталог на своите съчинения. Като завършеше дадена творба, той веднага я вписваше в каталога по жанр и тоналност, там нанасяше и по няколко такта от темата, за да може по-лесно да се ориентира, и поставяше датата на новото произведение. Така му хареса яснотата, която внасяше това в живота му, че започна да вписва и приходите, и разходите си. Приходите записваше на лист, който носеше у себе си, като често го поглеждаше, за да се убеди за последен път, че сега печели повече, отколкото когато и да било, и че скоро ще се отърве от дълговете. Разходите отбелязваше в книга — нея държеше на скришно място, за да не я намери и прочете никой, дори Щанци.

Волфганг дори почна да отбелязва музикалните си изпълнения и състави списък на всички абонати на концертите си. Това ще докаже на татко — той предупреждаваше: във Виена синът му може да се провали, защото си е създал твърде много врагове със своята прямота, — че не е бил прав. Волфганг му писа:

„Прилагам списъка на сто седемдесет и четири абонати за концертите ми. Съмнявам се дали ще можеш да откриеш дори едно име с тежест във Виена, което да липсва от този списък. Вече съм на мода и всеки, който не се абонира за моите концерти и не посещава всяка сряда Тратнерхоф, рискува да си спечели име на непросветен човек. Някои от абонатите са мои стари приятели, като Тун, Палфи, Вецлар, Голицин, ван Свитен, а с други се сприятелих наскоро: фон Борн, Дитрихщайн, Естерхази, Харах, Хацфелд, Хеберщайн, Лихновски, Мекленбург, Йотинген, Пар, Пуфендорф, Раб, Шварценберг, Зоненфелс, Щархемберг, Вюртемберг и Цинцендорф.

И тъй, както виждаш, онези наши добри приятели, от които знаеш, че имам много врагове във Виена, са грешили. Съгласен съм, че Глук ми завижда и Салиери при други обстоятелства би могъл да стане опасен, но никой от тях не ще се осмели да ме злепостави сега, защото най-големите сановници на империята с радост се наричат мои приятели. А за тази привилегия те трябва и да плащат. Цената на билетите за първите ми три концерта е шест

дуката и пак всички места бяха предварително продадени. Предстои ми освен това да дам и два концерта в Бургтеатер с одобрението на императора.

За да си представиш колко голям е интересът към мен, прилагам списък на някои концерти, за които вече съм ангажиран:

26 февруари, четвъртък — у Голицин.

1 март, понеделник — у Естерхази.

4 март, четвъртък — у Голицин.

5 март, петък — у Естерхази.

8 март, понеделник — у Естерхази.

11 март, четвъртък — у Голицин.

12 март, петък — у Естерхази.

15 март, понеделник — у Естерхази.

17 март, сряда — първи концерт в Тратнерхоф.

18 март, четвъртък — у Голицин.

19 март, петък — у Естерхази.

20 март, събота — у пианиста Рихтер, в знак на особено внимание.

21 март, неделя — първи концерт в Бургтеатер.

22 март, понеделник — у Естерхази.

24 март, сряда — втори концерт в Тратнерхоф.

25 март, четвъртък — у Голицин.

26 март, петък — у Естерхази.

27 март, събота — у пианиста Рихтер, още една проява на внимание.

29 март, понеделник — у Естерхази.

31 март, сряда — трети концерт в Тратнерхоф.

1 април, четвъртък — втори концерт в Бургтеатер.

3 април, събота — у пианиста Рихтер, концерт повторение.

Как смяташ, татко, достатъчно ли е това? При такова темпо, мисля, ще ми бъде доста трудно да изгубя изпълнителското си майсторство.“

Всички билети за тези концерти бяха продадени и Волфганг получи доста гулдени. Той се радваше, а Констанце изпитваше безпокойство — към края на третия абонаментен концерт мъжът ѝ изглеждаше много уморен. Тя помоли Вецлар, чието мнение Волфганг зачиташе, да го склони да позабави темпото.

И ето че Вецлар, който споделяше опасенията на Констанце, каза на Волфганг една неделя, докато вървяха към дома на ван Свитен за поредния концерт:

— Не разбирам как издържаш, Волфганг. Не си лягаш преди полунощ, а в шест вече си на крак и почваш да се готвиш за трудовия ден: цяла сутрин преподаваш, цяла вечер свириш и отгоре на всичко намиращ време да създаваш и нови произведения. Колко концерта за пиано написа през последните два месеца? Три?

— Четири. Но това не е чак толкова чудо. Главната трудност е правилно да ги изпълняваш. Харесаха ли ти?

— Твърде много. Тези чудесни концерти ти спечелиха голяма слава.

— Те наистина карат изпълнителя доста да се изпоти, но не чак толкова, че публиката да забележи това.

— А не глезиш ли повече, отколкото трябва, публиката с нови концерти?

— Не. На нея всичко бързо ѝ омръзва. За всяко публично изпълнение трябва да създавам най-малко по една нова творба. В противен случай аудиторията ще се смята за измамена.

— И как издържаш една толкова напрегната програма?

Лицето на Вецлар прие такъв угрижен вид, че Волфганг се сметна за задължен да даде на приятеля си някои разяснения:

— Освен това написах два концерта за валдхорна — за залцбургския ми приятел Лойтгеб, който е глупав като магаре, но свири божествено. И още сонати за пиано; започнах и един струнен квартет — тази форма особено ме привлича, — и арии за Алоизия Ланге и Адамбергер: двамата постоянно настояват да пиша арии за гласовете им и ги изпълняват навсякъде, където е възможно. Но навярно си прав, Вецлар. Навярно пиша прекалено много.

— Съвсем не исках да кажа това. Винаги слушам с удоволствие твоята музика. Просто ме безпокои умореният ти вид. Не е далече

денят, когато ще получиш нова поръчка за опера, а няма да ти достигнат сили да я напишеш.

Волфганг се разсмя. За друго може и да не стигнат силите, но за опера — винаги!

— Имаш ли някакви идеи за бъдеща опера?

— Доста. Но либретата, които ми предлагат, както и онези, които ми попадат случайно, са твърде бедни, просто детски наивни. Освен всичко останало трябва да пиша и неща, за които ми плащат веднага.

— Както например квинтетът ти за обой, валдхорна, фагот, кларнет и пиано?

— Той има шумен успех, Вецлар.

— И го изпълни за приятели, без да получиш нито гулден.

— Вярно, обаче го смятам за най-хубавия си квинтет!

— Той е очарователен. Достави ми огромно удоволствие.

— А изпълнението? Нима квинтетът не бе изсвирен прекрасно?

— Съгласен съм. Но когато ти свърши, лицето ти беше съвсем бледо и измъчено.

Волфганг си замълча. Вецлар е прав. Към края на квинтета, в който той изпълняваше партията на пианото, почувствува страшна умора, макар аудиторията да приемаше музиката възторжено. Внезапно изпита желание да престане да свири, а навярно това беше невъзможно, но музиката предизвикваше у него страстно желание да композира и да не се занимава с нищо друго. Виена обаче ще сметне постъпката му за каприз. Сановниците, за които даваше толкова много концерти напоследък, твърдяха: никой не може да изпълнява музиката на Моцарт така, както самият той. Волфганг се усмихна вътрешно. Той самият мислеше по-рано така. Вецлар е много прозорлив. Имаше сутрини, когато въпреки възторзите и преклонението на публиката предишната вечер той се събуждаше страшно уморен, единственото му желание беше да си остане в леглото и да не прави нищо. Но нима можеше да довери това на Вецлар или на някой друг? Ще му се присмеят. Ще кажат, че е още твърде млад, за да се поддава на умората. Ще му припомнят, че няма още тридесет години, а за един мъж това е пълният разцвет на силите. И все пак имаше мигове, когато се чувствуваше стогодишен старец. Но не можеше да спре. Музиката преливаше у него. Не му стигаше време да записва всичко, което звучеше в главата му. Там вече напираха мелодиите на нов концерт за

пиано и Вецлар, ако знаеше за това, щеше да му препоръча да го напише по-скоро, докато не го е забравил, но няма може да се забрави такава нещo! Този концерт няма да го остави в покой, докато не бъде записан. Сега това е главната му грижа. Трябва да се записват мелодиите, дори ако се наложи да не спи по цели нощи. Напоследък му се струваше, че за него няма непреодолими трудности в музикалното творчество.

— Волфганг, твоята плодовитост е учудваща — каза Вецлар, — но се съмнявам дали си годен — ти или който и да било друг — да издържиш дълго подобно напрежение.

— Още няколко дни и ще си дам малко отдих. Като получа поръчка за опера. Сетне ще отделя цялото си внимание само на нея.

— Не, ти никога няма да можеш да се съсредоточиш само върху една творба. При всичкото си желание няма да можеш. Това не зависи от теб.

— И все пак съдбата е благосклонна към мен. Други без напъгане не биха написали и един-единствен такт.

По-късно същия ден ван Свитен помоли Волфганг да остане, като си отидат другите гости. Баронът, който полагаше отчаяни усилия да овладее изкуството на композирането — трябваше му цяла година тежък труд, за да напише една симфония, — се изумяваше от плодовитостта на Моцарт и му завиждаше. Сега обаче той не почна да обсъжда собствените си проблеми, които горещо го вълнуваха — заради това впрочем бе замислил разговора, — а само каза:

— Дванадесетгодишният син на един мой приятел проявява значителни музикални способности.

— Това младият Бетховен ли е, за когото ми говори миналата година?

— Не, не е той, а друго дете-чудо.

— И това ново дете-чудо също иска да стане композитор?

— Откъде знаеш? — учуди се ван Свитен.

— Нали учителят на Бетховен ти писа, че всеки младеж, поне мъничко надарен с талант, мечтае да стане втори Волфганг Амадеус Моцарт.

— А ти смяташ, че друг никога няма да се роди?

— Скъпи приятелю, нима очакваш, че ще се появи втори Себастиан Бах или Йозеф Хайдн?

— Не.

— Значи, ако някой има призвание да стане композитор, той трябва преди всичко да има собствена физиономия.

— Ти обаче си учил музиката на всички композитори.

— И досега я уча. Но съвсем друга е причината да стана композитор. Добре знаеш това.

— Коя е тогава причината? Това момче ми каза: „Много бих искал да напиша нещо. С какво да започна?“

— Посъветвай го да почака.

— Но нали сам ти си почнал да композираш много по-рано?

— Ала никого не съм питал с какво да започна. Ако някой притежава дарба на композитор, той почва да пише, защото стремежът е неудържим.

— Трябва да дам на бащата на момчето и на самото него конкретен отговор. Поне ми препоръчай някоя книга или няколко книги. За добавка към изучаването на другите композитори.

— Е, е, ван Свитен — отвърна Волфганг, разбрал, че всичко това има пряко отношение и към самия барон, — никакви книги няма да помогнат... — Волфганг посочи ухото, главата, сърцето си и прибави: — Ето тук, тук и тук е затворена моята школа. Ако там всичко е в ред, можеш смело да вземеш перото и да пишеш музика.

Веднага щом се сдоби с екземпляри от четирите нови концерта за пиано, Волфганг ги прати на баща си и попита за неговото мнение — кой от концертите повече му харесва.

Всичките били чудесни, написа в отговор Леополд, и всички еднакво му харесвали. Не можел да даде предпочитание на нито един. Но има ли смисъл, питаше Леополд сина си, да се пишат толкова трудни неща, с риск да се предизвика недоволството на публиката? Докато ги изпълнява самият Волфганг, всичко е в ред, но когато с тези концерти се заемат други виртуози, ще им потрябват доста време и усилия за преодоляване на техническите трудности. Леополд предупреждаваше сина си: опасно е да нарушаваш традицията, колкото и деликатно да внасяш новаторството си. Леополд сега много повече се

вълнуваше от друго събитие — през август Нанерл възнамерявала да се венчае за господин цу Зоненбург, сватбата щяла да се състои в градчето Санкт Гилген, където този вдовец с пет деца бил мирови съдия. В Санкт Гилген се бе родила Ана Мария, което според Леополд беше добро знамение.

— Санкт Гилген е малко градче на осемдесет километра от Залцбург — обясни Волфганг на Констанце. — Надявам се, Нанерл ще бъде там щастлива.

Да се омъжи за вдовец с пет деца? Нима сестрата на Волфганг не можеше да си намери по-добра партия, помисли с неодобрение Констанце. Но като знаеше как Волфганг не обича да осъждат близките му, каза:

— Жената винаги трябва да следва мъжа си.

— Така изглежда. Много се радвам, че ще се омъжи. Имаше и други кандидати, но този единствен истински ѝ легна на сърцето.

Волфганг писа на Нанерл нежно поздравително писмо и посъветва татко да се раздели с Колоредо и да се пресели при тях във Виена.

Констанце съвсем не беше във възторг от перспективата за съвместен живот със свекъра, но не каза нищо, уверена, че Леополд ще отклони предложението на сина си.

Очакванията ѝ се оправдаха: Леополд отказа. Не желаел да зависи материално от никого, затова не можел да поеме риска да си изгуби заплатата.

Отказът на бащата разочарова Волфганг, но той не даде вид, че е така.

— Татко винаги е бил много независим — поясни Волфганг. — На неговите години човек трудно мени навиците си.

— Край на дълговете — гордо съобщи Волфганг на жена си и в течение на следващите месеци се сдобил с много неща, които дълго беше мечтал да притежава. Констанце се безпокоеше от поскъпването на хранителните стоки, а Волфганг настояваше тя да купува най-скъпи деликатеси. За запазване на партитурите той купи къс непромокаема материя от най-хубавото качество. Като дойде лятото, почна да наема всяка неделя карета и да ходят с Констанце на разходка в Пратера. Подари ѝ хубави и скъпи дрехи, каквито не бе носила дотогава. Но най-милата за него придобивка беше един скорец. Волфганг

репетираше темата на новия си концерт за пиано и изведнъж птицата започна да пее. Това го възхити. Скорецът се оказа напълно способен да повтори мелодията. След търпеливо обучение птицата почна да си свирука рондото. Волфганг го нагоди за гласа на скореца и под нотите написа: „Колко е чудесно!“

През септември Констанце леко роди син и Волфганг беше неизказано щастлив. Фон Тратнер прие поканата да стане кръстник на детето, което нарекоха в негова чест Карл Томас.

Волфганг реши да отпразнува настъпилото в живота му благополучие: нае по-широко и по-привлекателно жилище на Гросе Шулерщрасе, без да вземе мнението на Констанце, за да не го разубеди, като се позове на високия наем.

Веднага след като предплати, той настоя тя да разгледа новата квартира.

— Съвсем наблизо е! На две крачки от катедралата „Свети Стефан“. Мястото е чудесно, в самия център на Виена, и съм сигурен, че квартирата ще ти хареса не по-малко, отколкото на мен. — Вървяха покрай катедралата и той добави: — Тук ще се намираме в по-добра среда.

Констанце не беше съгласна. Гросе Шулерщрасе се оказа потясна и по-нечиста от улицата, на която живееше сега. Не ѝ харесваха и големите камъни на настилката — тяхната улица беше павирана много по-добре. Тежката входна врата се отваряше трудно. Вестибюлът беше малък, тъмен, оскъдно осветен от една мъждееща лампа. Стълбите свързваха пет площадки, а ако погледнеш нагоре, виждаш късче небе: това късче ѝ се стори съвсем мъничко — само метър широко и пет метра дълго. Къде са слънцето и светлината, за които така възторжено разказваше Волфганг? Той просто се е поддал на собствената си фантазия!

— Облегни се на мен, ако се умориш — каза той. — Тук са всичко десет стъпала. — И показа стълбите към първия етаж. — А после идва една каменна пейка, на която може да си починеш. Още три стъпала и после само още десет.

Констанце добре познаваше слабостта на Волфганг към числата — от дете той е имал навика да брои стъпалата, но колкото и да ги бе броил, все пак се наложи да се изкачат двадесет и три стъпала; на ядосаната Констанце изкачването се стори безкрайно.

— Аз наех първия етаж — каза Волфганг, когато стигнаха там; — известно ми е, че не обичаш да изкачваш стълби, особено когато си бременна.

Констанце знаеше, че той иска да има много деца и ако тя отстъпи пред това негово желание, скоро пак ще бъде бременна. Две спални, с прозорци към Домгасе и Блутгасе, това е удобно, помисли си тя, но на какво чак толкова се радва Волфганг?

— А къде е кухнята? Столовата?

— Те са свързани в едно цяло. — Волфганг посочи малка стаичка с печка и под от червен камък. — Почти като унтерсбергски мрамор, най-хубавия според мен. С тази разлика само, че за да си го доставиш от Залцбург, струва много скъпо.

— Това ли те вдъхнови за тази квартира? — скептично забеляза Констанце.

Волфганг закачливо се усмихна и въведе жена си в гостната.

Хубавата гостна се хареса на Констанце. Тя беше уютна и приветлива.

— Сега ще можем да уреждаме истински приеми! — възкликна той. — Виж прозорците! Нали са чудесни? Много обичам високите, големи прозорци!

— Но колко струва всичко това?

Той махна с ръка и я въведе в стаята за музика.

Стените тук бяха облицовани с бял италиански мрамор, над входа се издигаше великолепна мраморна арка, а таванът бе украсен с чудесен гипс — такъв Констанце виждаше за пръв път. В средата на тавана имаше пано с една прелестна и чувствена Венера; около богинята бяха изобразени изящни нимфи и купидони.

— Волфганг, колко ще трябва да плащаме за тази квартира?

— Двеста и четиридесет гулдена за половин година.

Тя с уплаха рече:

— Четиристотин и осемдесет гулдена годишно! Повече от целия ти доход в Залцбург. След няколко месеца отново ще задлъжнеем. Не би трябвало да напускаме Тратнерхоф. Там плащаме само сто и петдесет гулдена.

— Тази година аз вече припечелих две хиляди гулдена. Харесва ли ти новото ни жилище?

„Има ли смисъл да се оплаквам — помисли си тя. — Волфганг няма да се промени. А може и да е прав.“ За идната зима бяха набелязани още повече абонаментни концерти и всички места предварително продадени.

Тя нежно се притисна в него и той реши, че доводите му са се оказали убедителни.

— Ти ще видиш, Щанци, тук ще бъдем много щастливи.

Волфганг се гордееше със стаята си за музика, тя му доставяше толкова радост! Отдавна беше свикнал да работи при всякакви условия, но винаги жадуваше за простор, светлина и удобства и сега, като имаше всичко това, изпитваше огромен прилив на сили.

Четири концерта за пиано, написани през пролетта, бяха така възторжено приети от публиката, че Волфганг започна още два, работейки над тях едновременно. За разнообразие композира в добавка два струнни квартета и няколко сонати за пиано.

Новата квартира му разкри и други свои предимства. Като излезеш от главния вход и пресечеш Домплац, се озоваваш пред катедралата „Свети Стефан“ — само на няколко минути път пеша. Ако пък поемеш по Блутгасе и след малко завиеш надясно, излизаш при Дома на тевтонските рицари, където навремето го изритаха по стълбите. Колко отдавна беше това, оттогава мина цяла вечност! Доставяше му удоволствие и да наблюдава как слънцето късно сутрин бавно огрява прозорците на спалнята му. По слънцето той определяше времето и спеше до прозореца, макар Констанце да окачествяваше това като странен каприз. Веднага щом слънчевият лик надникнеше в прозореца, Волфганг разбираше: трябва да става, иначе няма да изпълни плана си за този ден. Откак доходите им се увеличиха, той намали броя на учениците си. Сега спеше повече, не се изморяваше толкова и отново се чувствуваше млад и изпълнен със сили.

Констанце слезе в избата да извади вода от кладенеца — беше дадена строга заръка на прислужницата да не оставя бебето нито за миг само. И когато после се уми със студената вода, почувствува как новото им жилище лека-полека изгубва част от прелестите си.

Днес както обикновено през студените дни Констанце си изми лицето и ръцете, а после потопа и краката си — водата не бива да се

хаби, — но не почна да се мие цялата. Трудно е да си представиш, но тя нямаше да може да се измие прилично, докато не се върнат топлите дни, когато ще може да ходи на Дунава — а дотогава има още много месеци. Като се уми, Констанце се напръска с парфюм и това ѝ подействува ободрително. Когато посрещна Волфганг, той я целуна дълго и пламенно. Беше възбуден.

— Ван Свитен иска да ме представи на Йозеф Хайдн. Композиторът сам изразил желание да се запознае с мен. Това се казва чест, Щанци! — Той хвана жена си за ръка и затанцува с нея из гостната.

Като влезе в дома на ван Свитен следващата неделя, за когато бе набелязана срещата, Волфганг изпитваше вълнение. Хайдн може да се окаже втори Глук или Салиери, въпреки че като композитор много превъзхожда и двамата. Той може да се отнесе враждебно, със завист, при това е вече петдесет и две годишен и има право да гледа на него като на прекомерно развито за годините си момче. Волфганг премисляше много причини, поради които те двамата можеха да не се харесат.

Ван Свитен запозна композиторите така тържествено, сякаш бяха държавни глави, и извести, че тази следобедна сбирка ще принадлежи само на тях тримата. Важният тон на барона едва не разсмя Волфганг. Но Хайдн имаше много сериозен вид и Моцарт, като не искаше да го обиди, също стана сериозен. Пред него стоеше човек малко по-висок на ръст, с продълговато, покрито с белези от шарка лице, с голям нос и издадена напред брадичка; тъмнокестенявите очи гледаха замислено. Хайдн бе облечен прилично, в подходящ за случая кафяв камзол, а на главата си имаше проста напудрена перука.

„Моцарт има пълнички бузи — рече си Хайдн, — носът и брадичката му са по-скоро заоблени, отколкото остри, и на ръст е съвсем дребен; има чудесно чело и жив, одухотворен поглед.“

Те мълчаливо стояха един срещу друг и изведнъж Моцарт нетърпеливо възкликна:

— Господин Хайдн, толкова отдавна искам да се запозная с вас!

— Нима? — Хайдн, изглежда, беше учуден. — Аз също.

Двамата се разсмяха и всеки си помисли: искрено ли е твърдението?

— Искам да ви благодаря за това, което сте направили за брат ми — добави Хайдн.

Волфганг сви рамене, сиреч дребна работа, доставило му е удоволствие да го направи.

— Постъпката е много великодушна и музиката чудесна. Архиепископът е навярно кръгъл глупак, щом не е успял да се досети за истинския автор.

— Глупаци има всякакви, господин Хайдн. Този архиглупак е от най-отвратителния им тип. Баронът не ви ли е споменавал колко съм мечтал да се запозная с вас? Аз съм отдавнашен поклонник на музиката ви. — Хайдн мълчеше и Волфганг се почувствува неловко: не е ли твърде натрапчив с любезността си?

А Хайдн не знаеше какво да рече. Не беше свикнал да вярва на комплименти, най-често те просто го смуцаваха. Но в музиката на Моцарт му звучаха отгласи от неговата собствена музика, а нима това не е най-големият комплимент? Освен това много харесваше почти всички Моцартови произведения, които познаваше.

Тук ван Свитен, не промълвил още ни дума, дълбокомислено забеляза:

— Вярвам, че музиката много ще спечели от това, че се запознахте.

— Не зная как ще се отрази то на музиката — каза Хайдн, — но ако господин Моцарт пожелае да похапне с мен, бихме могли спокойно да поседим и приятелски да си поговорим.

Волфганг се усмихна детски и рече:

— Чудесна идея. Но вие ще бъдете мой гост.

— А не бихте ли искали да разговаряте по въпросите на композицията? — попита ван Свитен.

— Като наказание за моите грехове? — насмешливо забеляза Волфганг.

— Нима вие двамата не обичате музиката? — попита баронът.

— Може би тъкмо затова изобщо не бива да говорим за нея — отвърна Хайдн.

— Ще ни извините ли, бароне? — попита Волфганг.

Ван Свитен се чувствуваше ограбен — от разговора на двамата най-добри композитори, които познаваше, той навярно би почерпал много, но му бе неудобно да си го признае. От друга страна, не му се искаше да се покаже нелюбезен към Хайдн.

— Моята икономка за съжаление не е вкъщи — каза той, — иначе бихме направили обеда у дома.

Баронът измисли тази причина, за да не се охарчи — това беше очевидно, — и Волфганг и Хайдн си размениха многозначителни погледи. Като благодариха на стопанина, задето ги запозна, те се сбогуваха с него: не искали да злоупотребяват с гостоприемството му.

Отбиха се в най-близкото кафене; през време на храненето Хайдн почти не говореше, а Волфганг почти нищо не яде — така го интересува Хайдн, че не откъсваше очи от композитора, сякаш се мъчеше да проникне през физическата обвивка и да стигне до душата на този човек, душа на съвършен музикант. У Хайдн се чувствуваше някаква необикновена прямота и естественост; уверен в собствената си сила, в непоклатимата си слава, той сякаш смяташе това за нещо, което се разбира от само себе си.

Хайдн се нахрани и за пръв път от мига, в който дойдоха тук, вдигна очи към Моцарт и каза:

— Вие почти не се докоснахте до храната, господин Моцарт.

— Не съм гладен. Моля ви, яжте колкото желаете, не се съобразявайте с мен.

Хайдн се усмихна:

— Пък аз никога не губя селския си апетит.

Волфганг беше толкова развълнуван, че не можеше да мисли за стомаха си. От улицата достигнаха звуци на серенада и прекрасният глас на певица привлече вниманието на двамата. Като си акомпанираше на мандолина, той пееше жална, трогателна песен.

— Но това е песента на Педрило от „Отвлечането“! — радостно възкликна Хайдн.

— Познавате ли операта ми?

— Разбира се. Само един гений може да пише така изразително и същевременно просто. Чудесна музика! Бих дал всичко, за да напиша такава.

— А струнните ви квартети? Не съм слушал по-хубави от тях.

Сега и двамата се смутиха — бояха се да не се покажат неискрени един към друг. И все пак Волфганг не издържа. Певецът свърши песента и Волфганг му прати по сервитьора десет крайцера. После каза:

— Знаете ли, господин Хайдн, като чух Руските ви квартети, реших да напиша и аз цикъл квартети. Три вече са завършени и ще ми окажете голяма чест, ако благоволите да ги чуете у дома. Ще ми се това да стане по-скоро, да речем, утре.

Но на другия ден Хайдн трябваше да се връща в Айзенщат на работа — няма да му простят никакво закъснение. Обясни това на Волфганг, който не повярва на ушите си.

— Постоянно протаках отпуските си, когато работех при архиепископа — рече Моцарт. — Той изпадаше в ярост, заплашваше, но всъщност не ме наказва нито веднъж. А вие сте толкова години при принц Естерхази и един ден повече или по-малко...

— Не — вежливо, но твърдо го прекъсна Хайдн. — Не мога да закъснявам.

— И вие търпите такова робство?

— Какво да правя? — Забелязал голямото огорчение на Волфганг, Хайдн добави: — Ще ви съобщя, когато отново ми се открие възможност да посетя Виена.

— Ще удържите ли на думата си?

— Да. И с удоволствие ще чуя вашите квартети.

Волфганг изпрати Хайдн до жилището му. Минаха покрай катедралата „Свети Стефан“ и Хайдн рече:

— Пял съм тук в хора на момченцата. А когато гласът ми почна да мутира, Ройтер, императорският капелмайстор, предложи да ме кастрират — само така съм щял да си осигуря музикална кариера. Но баща ми, като научи това, довтаса във Виена чак от Долна Австрия, където живееше — пътешествие дълго и скъпо, а той не беше много по-богат от най-бедните селяни, — и забрани операцията. Затова вместо да стана втори Манцуоли, станах композитор.

— И надявам се, мой скъп приятел! — възкликна Моцарт.

Хайдн не знаеше какво да отговори; той разказа на Моцарт този епизод от своето детство, за да разведри унилата атмосфера пред раздялата. В самия миг на прощаването Волфганг буйно прегърна

Хайдн, а Хайдн, който обикновено много сдържано проявяваше чувствата си, силно трогнат, топло се прости с Волфганг.

Волфганг твърде високо ценеше другарството и когато го поканиха да стане масон, с готовност прие предложението. Възхищаваше го масонското преклонение пред нравствената сила на разума и природата, това, че всеки член на ложите беше равен с всички останали братя — независимо дали е благородник, или нетитулован човек, — възхищаваше го и вярата на масоните в бога: този най-велик, всезнаещ творец, създал света на принципа на разумен ред, който хората трябва да се стремят да спазват на земята.

Ван Свитен, Кобенцл, Вецлар, Палфи и много други негови приятели бяха членове на масонски ложи. Императорът подпомагаше масонството с това, че не бе забранил съществуването му, и то играеше ролята на противовес на църквата, чието влияние монархът се стремеше да отслаби, макар че доста от членовете на масонските ложи, както Волфганг например, се смятаха за добри католици. Волфганг не посрещна с изненада думите на ван Свитен, че масони са и Фридрих Пруски, Гьоте, Волтер, Франклин, Джеферсън, Джордж III. Привличаше го само братството в техните редове. След спречкванията си с Колоредо той не можеше да се примири с факта, че църквата набляга толкова на греха и покаянието. Продължаваше да съблюдава църковните обреди, но не можеше да не забележи огромната разлика между самия бог и представителите му на земята. Приеха Волфганг в масонската ложа на Благоденствието като чирак, обаче с радост го посрещаха и в другите ложи като брат музикант и той скоро беше повишен във втора степен и стана калфа.

Хайдн удържа думата си. Когато пристигна отново във Виена, той бе предупредил Волфганг и Моцарт уреди в негова чест на Гросе Шулерщрасе музикална вечер, като прати карета да докара приятеля му.

От уважение към знаменития гост Волфганг се облече тази вечер с придворна разкошност, ала не покани никого освен музикантите, които щяха да изпълняват и слушат квартетите. Предложи на Хайдн да

вземе участие в концерта, но той предпочете да не си отвлича вниманието, а само да слуша.

После всичко се съсредоточи в едно — изпълнението: музикантите свиреха квартетите, останалите слушаха. Според желанието на Волфганг Констанце държеше на ръце четиримесечния Карл Томас и след малко детенцето заспа, дори без да захленчи, а Волфганг, докато свиреше, сякаш негласно си пеше мелодията.

Докато не бяха изпълнени всичките три квартета, никой не произнесе ни дума. После Волфганг се обърна към Хайдн и попита:

— Какво ще кажете, маестро? — И когато Хайдн не отговори, Волфганг се вцепени. Той сам се чудеше на себе си: обикновено не го вълнуваше твърде чуждото мнение. Но ако квартетите не са харесали на Хайдн, значи затова има сериозна причина.

Еберт, първата цигулка, каза:

— Още не сме се сработили добре.

— Унесох се в музиката — призна Поци, втората цигулка.

— Какво да говорим — рече виолончелистът Фаварт. — Всички се оказахме на ниско равнище.

— Излишно скромничите, господа — обади се Хайдн. — Изпълнението ви беше чудесно.

— Мога ли да ви предложа вино, господин Хайдн? — попита Констанце.

— Благодаря, госпожо Моцарт, вече съм пиан от музиката.

— Хареса ли ви? — Очите на Волфганг отново се оживиха.

— Слабо е да се каже „хареса“. Квартетите са съвсем оригинални, в тях има много малко от мен. — Хайдн си мислеше: „Кой се осмелява да казва, че в музиката на Моцарт липсвали нерв, стегнатост, драматизъм!“ По структура квартетите може би напомнят неговите, но хармониите са чисто моцартовски. Стана му неловко. В квартетите на Моцарт имаше пасажи, с които те превъзхождаха неговите. Само за миг Хайдн бе обзет от завист, но фатализмът и силата на квартета в ре-минор го завладяха отново, той така се трогна, че дори се просълзи. „Моцарт иска да се учи от мен — мислеше си той, — а всъщност аз трябва да се уча от него.“

— За мен ще е истинско щастие да чуя и останалите ви квартети, когато ги завършите — рече Хайдн.

— Надявам се, ще успея да направя това след няколко седмици — отвърна Волфганг. — Баща ми прие предложението да ми погостува и ще пристигне идния месец. Дотогава смятам да ги завърша. Ще останете ли още във Виена, господин Хайдн?

— Да. Господарят ми възнамерява да престои тук, в столицата, до края на зимата и аз ще бъда при него — могат да му потрѣбват услугите ми.

Карл Томас се събуди от разговорите и заплака. Констанце даде знак на прислужницата да отнесе бебето в детската стая.

Хайдн бавно се надигна.

— Бебето е право — рече той. — Време е за сън. — И поклати зачуден глава. — Волфганг, ако не трябваше да си вървя, бих прекарал тук цялата нощ, слушайки вашите квартети.

— Това ще бъде щастие и чест за нас.

— Както и за мен. Имате прекрасен дом, тук е така приятно да се слуша музика! Сред публиката личи дори Венера, има и купидони. — И Хайдн посочи гипсовия таван. — И очарователна домакиня. — Хайдн се наведе, целуна ръка на Констанце така галантно, че учуди Моцарт, после с несвойствен плам добави: — Трябва да ви поздравя, Волфганг, за уютния дом и милото ви семейство.

Леополд не очакваше, че така ще го развълнува посещението при сина. Той излезе от колата и застана, разстроен и смутен, пред вратите на дома на Гросе Шулерщрасе. Познаваше добре този район, но се бавеше, по-напред трябваше да събере мислите си.

Нанерл предупреждаваше татко, че рискува живота си, като предприема това пътуване до Виена през февруари, в най-лошото време, но той си знаеше: ако не тръгне сега, друг път едва ли ще се намери. Всяка година се чувствуваше по-отпаднал от предишната. Нанерл очакваше дете през лятото и на Леополд му се щеше дотогава да се върне в Залцбург. Обаче засега най-много го тревожеха перспективите на Волфганг. Синът продължаваше да пише, че работите вървят отлично, но е необходимо сам да се убеди в това. Трябва да се постарее да скрие настинката, която бе хванал по пътя, ревматичните болки в краката и гърба и да ходи изправен, досущ като сина. Леополд силно удари желязното чукче и след миг на вратата се появи Волфганг и горещо прегърна баща си. Качиха багажа горе и Волфганг поведе татко към жилището си.

— Имаш щастие, че сме на първия етаж, няма много стълби дотам.

Изкачил, както му се стори, твърде много стъпала, Леополд с облекчение се спря да почине на малката каменна пейка. Беше силно задъхан, ала камъкът студенееше и го побиха тръпки. Леополд бързо стана и се опря на ръката на Волфганг, макар че с това издаваше старческата си безпомощност.

Констанце посрещна свекъра си приветливо и веднага го покани на закуска: горещото кафе приятно го стопли. Тя му показа внука и Леополд изпита радост, като гледаше усмихващото се личице на детето. Съвсем не искаше да отправя укори към някого, но изведнъж неволно рече:

— Надявам се, с Карл Томас няма да повторите предишните грешки.

Констанце пламна, а Волфганг побърза да каже:

— Татко, трябва да си починеш след пътя. Предстоят много интересни неща и искаме да ти доставим колкото може повече удоволствия.

Леополд се събуди от чуване на билиардни топки. За негово изумление синът му много ловко играеше билиард. Какво странно занимание преди концерт, учуди се Леополд — Волфганг същата вечер трябваше да свири на първия от шестте абонаментни концерта, насрочени в петък, но синът отвърна:

— Купих си билиард, за да не губя пъргавината на пръстите. Напоследък ми се налага да пиша толкова много музика, че от стискането на перото пръстите ми се схващат.

— Не му вярвайте — рече Констанце. — Волфганг просто обича билиарда, както и танците. Понякога ми се струва, че обича танците дори повече от музиката. На баловете не ми дава да си отдъхна.

С тези думи тя стана по-скъпа на Леополд, отколкото преди, когато се мъчеше да му угоди.

— Волфганг винаги е обичал да танцува, още от дете — забеляза Леополд.

А Волфганг, като направи много умел удар, се върна при работната си маса.

— Стига толкова билиард, още не съм преписал последната част, а нали и диригентът трябва да има своя партитура.

— Още не си записал рондото и смяташ да го изсвириш прилично?

— Разбира се. Целият концерт ми е в главата.

— За тебе не се безпокоя, но какво ще правят оркестърът и диригентът? Нали днес тепърва ще видят партитурата?

— Тези музиканти добре четат на прима виста. И не за пръв път работим заедно.

— Последната част — рече Констанце — той още сам не е изсвирил.

— Зная как ще звучи тя — отвърна Волфганг едва ли не раздражено. — Главното е да се постараете да слушате внимателно и да не съдите преднамерено.

Казино Мелгрубе, където щеше да се състои концертът, тази вечер беше пълно. Това голямо триетажно здание се нарича така, обясни Волфганг на баща си, защото в мазетата му се пазеше брашно, а го използваха и за други цели, само и само да носи печалба.

— Акустиката в него е прекрасна — увери той обезпокоения татко, — там съм свирил и преди, а всички билети за този концерт на сума сто и петдесет гулдена са продадени. Онзи списък на знатните личности, който ти изпратих миналата година, всъщност е малко по-къс. Преместих се от Тратнерхоф — исках да поогранича броя на слушателите, пък и наемът тук не е толкова голям. От тези концерти се надявам да припечеля най-малко шестстотин гулдена.

Както очакваше Волфганг, това направи впечатление на баща му.

— Не ти ли се струва, че съм станал много делови? — попита Волфганг с надежда.

— Всичко зависи от това колко оставяш настрана. Твоята квартира с богато украсени тавани и грамадни прозорци навярно струва куп пари.

— Само четиристотин и осемдесет гулдена годишно, татко.

— Само? Никога не съм изкарвал повече за същия срок при Колоредо.

И тъкмо се готвеше да упрекне Волфганг заради това разточителство, синът му показва появилите се в залата Глук, Салиери и Боно.

— А Хайдн? — разочаровано попита Леополд.

— Няма да дойде. Днес го приемат за чирак в масонската ложа на Съгласието и той не може да присъствува на концерта. Ще те запозная с него утре вечер. И ти сам, надявам се, още преди да си заминеш обратно, ще станеш масон.

— Всичко е възможно. — Отношенията им в момента бяха твърде добри и Леополд внимаваше да не засегне с нещо сина си. Освен това в Мелгрубе цареше атмосферата на радостно очакване, което напомни на стареца колко много е загубил, откак престана да пътува с Волфганг.

— Мисля, че този концерт в ре-минор ще учуди мнозина — рече Волфганг.

Не, не само ще ги учуди, мислеше Леополд, като слушаше суровото, мъжествено встъпление — подобно нещо срещаше за пръв път в концертите на Волфганг. Но ето започна темата на соло-пианото и пръстите на сина както винаги уверено и леко се понесоха по клавиатурата, сякаш беше изпълнявал неведнъж тази партия. Мощта, която се чувствуваше в музиката, тревожеше и вълнуваше! Що за човек е този, който може да напише такава изпълнена с драматични конфликти и трагизъм музика? Не, това не е синът му. Леополд не познаваше този човек и все пак страстната мелодия го покоряваше. И то с безспорна сила и власт. Като композитор Волфганг бе отишъл много по-далеч, отколкото беше предвиждал той, баща му.

Но как публиката ще възприеме това? В концерта всичко е тъй ново и необикновено! И откъде са се взели тези скръбни нотки? Нима синът му толкова е изстрадал? Или въпреки тридесетте си години той вече е осъзнал това, което хората обикновено научават едва към шестдесетте? Дори бавната част на концерта в ре-минор звучеше трагично при всичката си красота и напевност.

Обзет от ням възторг, Леополд слушаше как уверено свири Волфганг нерепетираното рондо и си мислеше, че трябва да продължи книгата за него, която бе почнал да пише, когато синът му беше още дете. Кой би могъл да предполага, че талантът му ще отиде толкова далеч? Този концерт принадлежи на бъдещото столетие, а на самия него му остават навярно само още няколко години живот, каквото и да твърдят децата му.

Следната вечер бе посветена на току-що завършения цикъл от шест струнни квартета. Волфганг покани най-добрите музиканти, които познаваше: Карл Дитерс фон Дитерсдорф, Йохан Баптист Ванхал и Йозеф Хайдн.

Леополд познаваше Дитерсдорф и Ванхал само по име. Дитерсдорф се славеше като прекрасен композитор и цигулар и се ползуваше с особеното предразположение на императора. Ванхал бе по-малко известен като композитор, но го смятаха за най-добрия виенски виолончелист.

Волфганг представяше баща си на гостите и Хайдн рече:

— Господин Моцарт, вашата „Школа за цигулка“ изигра твърде важна роля в живота ми. Цигулката е любимият ми инструмент и смятам книгата ви за прекрасно пособие.

Към мнението му се присъедини Дитерсдорф, а след него и Ванхал.

„С комплиментите трябва да се внимава, отпърво се ориентираш в истинските причини, които карат някого да ги изрича, а едва после определяш степента на тяхната искреност“ — разсъждаваше Леополд, облегал гръб в черешовото кресло на Волфганг и разглеждайки тримата музиканти. Хайдн има същия нос, брадичка и очи като брат си, отстъпва му по външност, но е по-дружелюбен. Дитерсдорф е облечен разкошно, при това е хубавец. Обаче Ванхал с доста странното си лице — широко чело, хлътнали бузи и леко увиснала челюст — също се ползува с голям успех във Виена.

Дитерсдорф и Ванхал заявиха, че господин Хайдн непременно трябва да вземе участие в изпълнението.

Въпреки очакванията на Волфганг Хайдн този път не отказа, а заяви, че се чувства поласкан да изпълнява квартетите на Моцарт. Предложиха му да свири първа цигулка. Той прие. Дитерсдорф взе партията на втората, Волфганг на виолата, а Ванхал на виолончелото.

„Ако на света съществува музика в чист вид — мислеше Леополд, — тази музика е точно такава.“ Композиторите свиреха квартетите на сина му така благоговейно, както биха изпълнявали само собствените си творби. А когато концертът завърши, Волфганг, изпълнен с благодарност, топло прегърна приятелите си.

Констанце поднесе на гостите кафе със сладки и вино и Дитерсдорф в желанието си да наруши по някакъв начин продължителното мълчание и да раздвижи всички, изведнъж каза:

— Императорът наскоро ме попита какво мисля за сравнителните достойнства на Клементи и Моцарт.

Хайдн и Волфганг продължиха да дъвчат, а Ванхал се откъсна от чашата си и попита:

— Надявам се, не сте си изкривили душата, Дитерсдорф.

— Разбира се, разбира се! Казах, че изпълнението на Клементи се отличава само с майсторство, докато Моцарт свири и с майсторство, и с вкус!

— Благодаря ви! — отбеляза Волфганг, като продължи да се храни.

— Но Йосиф смята, че сте твърде разточителен в музикалните си замисли.

— Императорът? А нима той разбира нещо от музика?

Леополд се намръщи. Не е чудно, че Дитерсдорф се ползува с по-голяма благосклонност пред императора, отколкото Волфганг. Дитерсдорф с всички средства се стреми да гъделичка тщеславието на Йосиф, а в същото време Волфганг никак не се съобразява с това. Но още не успял да отвори уста, Хайдн отново престана да яде и заяви:

— Мечтая да имам поне част от Моцартовите замисли.

— О, аз казах на Йосиф, че Моцарт е един от най-великите природни гении, че не познавам друг композитор с толкова богато въображение, с толкова изумителна фантазия. Но понякога и на мене ми се струва, че той пилее тези качества с излишна щедрост.

— Тоест напразно? — насмешливо попита Волфганг.

— Всъщност, да — каза Дитерсдорф. — Слушателите нямат време дъх да си поемат: едва подхванал една чудесна тема, веднага друга, още по-прекрасна, затъмнява първата и така продължава до момент, в който стане съвсем невъзможно да се запомни поне една от тези прекрасни мелодии.

— Аз ги помня — избъбри Ванхал — и съжалявам, че не са написани от мен.

— Да, разбира се — отвърна Дитерсдорф; — същото казах и аз на императора. Но той заяви: в оперите на нашия приятел оркестърът свири така силно, че съвсем заглушава гласовете на певците.

— Глупост! — сърдито се намеси Хайдн. — Моцарт е най-прекрасният музикален талант, който познавам. Тези квартети са великолепни.

— Изкуството да пиша квартети аз научих от вас — сериозно отбеляза Волфганг.

— Казах ви вече: твърде малко дължите на мен. — Хайдн се обърна към Леополд, който едва се сдържаше да не влезе в спор, и каза: — Господин Моцарт, като пред бога и като честен човек заявявам, че синът ви е най-големият композитор от всички, които познавам лично или само по име. Той има вкус и несравнимо чувство за

прекрасното, а освен това — най-дълбоки познания в областта на композицията!

Волфганг склони глава, сякаш приемаше благослов от небето, а Леополд едва сдържаше сълзите си — значи, все пак усилията му не са отишли напразно!

Когато всички се надигнаха да си вървят, Хайдн каза на Леополд при сбогуването:

— Господин Моцарт, кой знае дали щеше да се появи на света композитор като Волфганг, ако той нямаше такъв баща като вас.

Денонощие по-късно, след този така щастлив за него миг, Леополд чу в Бургтеатер — където присъствува императорът — още един нов концерт за пиано на Волфганг, изпълнен от самия автор. И се удиви, защото той се различаваше много от предишния. Написан във фа-мажор, концертът бе толкова лиричен и мелодичен, колкото ре-минорният драматичен и мрачен. Музиката бе тъй прекрасна, че Леополд заплака. Но веднага се овладя. Много чувствителен бе станал, откак пристигна във Виена: в очите му непрекъснато нахлуваха сълзи, а той винаги се бе гордял със своята твърдост и скептицизъм. Думите на Хайдн не му излизаха от главата. Колко благородно от негова страна. И изтръпваше при мисълта, че ако беше останал в Залцбург, никога нямаше да чуе тези думи.

Музиката го върна към действителността. Волфганг ще иска да научи мнението му, не биваше да пропусне нито една нота. Определили му бяха място в удобна лежа, откъдето се чуваше добре. Още от началните тактове музиката се оказа необикновено мелодична. Концертът бе написан чудесно. Той повече приличаше на онези произведения на сина му, с които Леополд бе свикнал. Волфганг следваше напътствията му да пише музика, която трябва да се харесва, която да тече гладко като вода. Какви чудесни мелодии! Структурата е безупречна. Нито един тон, нито един пасаж, нито едно темпо той не би си позволил да промени. Ала не бива да се изпада в сантименталност, не бива да сипе похвали на Волфганг, иначе той ще легне на лаврите си, а му предстои да създаде още толкова неща! Леополд усети, че се поклаща в такт с музиката.

Бурни аплодисменти разтърсиха Бургтеатер; императорът свали шапка, размаха я и извика:

— Браво, Моцарт! — И овациите екнаха с нова сила.

Като си отиде императорът, Волфганг остана пред театъра, заобиколен от тълпа поздравяващи го хора, но го интересуваха само едно: мнението на татко.

— Излишно е да се обсъжда. Нали видя какво удоволствие достави на публиката. — Леополд промени темата на разговора: — Колко концерта написа последната година?

Волфганг почна да ги брой на пръсти:

— Един в ми бемол-мажор, един в си бемол-мажор, в ре-мажор, в сол-мажор, после пак в си бемол-мажор и този във фа-мажор, който току-що чу. И един в ре-минор, който изпълних в деня на пристигането ти.

— Седем? За една година? — Леополд не можеше да повярва.

— Аз ти казвах, татко, че Виена е страната на пианото. И като пристигнах тук, написах още три концерта. Така че имам вече десет концерта за пиано. Но, татко, ти не си ми казал кои от тях ти харесват най-много.

— Какво бих могъл да кажа? Нима може да се даде предпочитание на някой от тях?

— Не ти ли харесват?

— На императора му харесват — отсече Леополд в стремежа си да скрие овладелите го чувства. — Това стига. И не бива да се застояваш тук. — На улицата валеше силен сняг и виеше вятър. Волфганг свири с увлечение и много се изпоти, дрехите му бяха овлажнели от потта, а той, развълнуван от успеха, забрави да си вземе палтото. — В такъв студ лесно се хваща силна простуда. Къде ти е палтото?

— По заповед на императора нито един слуга не бива да влиза в Бургтеатер през главния вход. Човекът, на когото оставих палтото си, е бил принуден да ме чака отвън. Навярно му е омръзнало и си е отишъл.

— С твоето палто? — Татко до дън душа се възмути от такова нехайство.

Волфганг сви рамене — мислите му бяха заети с много по-важни въпроси.

— Ето, вземи моето — каза доближилият го Вецлар. Но Волфганг се отказа от такава жертва и тогава Вецлар му предложи да го откара с каретата си, без да чакат тази на Моцарт, която очевидно се бе забавила поради снеговалежа. По пътя Вецлар каза на Леополд:

— Надявам се, ще успеете да склоните вашия син да понамали темпото на работа и да помисли за здравето си. Волфганг крие, но е

боледувал от ревматизъм, често страда от простуди и колики.

Времето ставаше все по-лошо. Такава виелица Леополд рядко бе виждал.

— Волфганг отдавна не ме слуша — печално рече той.

— Не е вярно, татко. Пък и вече не съм потен и се чувствавам прекрасно. Хареса ли ти концертът? Според мен императорът се отнесе твърде благосклонно.

— Струва ми се, че е във възторг от изпълнението ти.

— Тъкмо там е бедата. Той вижда в мен преди всичко пианист. Ако му харесва моята музика, това е само инструменталната. Въпреки успеха на „Отвлечането“ в Германия и други страни Йосиф не ме смята за оперен композитор.

Няколко дена по-късно госпожа Вебер покани Волфганг, Констанце и Леополд в дома си на обед. Леополд научи за това от един случайно дочут разговор между сина и снахата — спореха дали заслужава да се приеме поканата. Разговорът се водеше в кухнята; те мислеха, че Леополд е в спалнята си, а той, като му стана студено в леглото, бе тръгнал към кухнята за дърва.

— Според мен — казваше Констанце — не бива да приемаме предложението на мама. Баща ти никога не е обичал семейството ми и сега отношението му едва ли се е изменило.

— Нека сам решава — отвърна Волфганг; — в края на краищата майка ти няма да го изяде.

— Но тя обича да създава интриги.

— Както понякога и баща ми. — Волфганг вече предвкусваше удоволствието от тази среща.

Леополд изпита силно желание да се намеси — ако наистина някога е интригантствувал било е само за доброто на сина си и нима думите на Хайдн не са най-правдивото доказателство за това? Но навреме се възпря и се оттегли, сякаш не бе чул нищо. И когато Волфганг му съобщи за поканата, Леополд изрече:

— Някак не ми се иска. Мога ли да се ползвам от гостоприемството ѝ след всичките неприятности, които ти е причинила?

Волфганг се разсмя:

— Но нали всичко свърши добре, защо тогава да я мразя?

Леополд не отговори. Въпреки че Констанце се отнасяше към него много внимателно, мъчеха го съмнения дали тя е достатъчно благоразумна и пестелива, каквато трябва да бъде жената на Волфганг, и в отношенията с нея Леополд си оставаше вежлив, но сдържан.

— Татко, щом аз отдавна съм престанал да се чувствавам обиден, за тебе това съвсем няма смисъл.

— Госпожа Вебер знае, че никой не я е осъждал така, както аз.

— И ще бъде поласкана, ако приемеш поканата.

— Наистина ли мислиш така?

— Това ще покаже, че одобряваш нашия брак.

Да не би синът му да го изпитва? Леополд не знаеше какво да реши, но като срещна умолителния поглед на Волфганг, каза:

— Щом искаш, така да бъде, Волфганг.

Констанце се облече модно и настоя непременно да се наеме карета, макар че до Ам Петер можеше лесно да се стигне и пеша.

Доста време бе нужно на Леополд, за да се приготви, но не можеше да протака до безкрайност. Като изкачваше стълбите към дома на Веберови, той беше много нервен. Дано трупалата се дълги години омраза не изригне като вулкан и не наруши помирението със сина. Той крачеше между Волфганг и Констанце, която носеше Карл Томас на ръце. Много любопитно му беше да види как изглеждат те — госпожа Вебер и Алоизия Ланге.

Стаите носеха следите на бързо разтребено жилище. Софи Вебер първа посрещна гостите. „Миловидна е — помисли си Леополд, — но за хубава не може да мине.“

И тогава Волфганг го представи на домакинята; тя се появи като знатна дама, с висока, стърчаща като кула прическа. Леополд знаеше от сина си, че навремето госпожа Вебер е била много хубава, но сега беше станала широка в кръста, напълняла, а дебелият пласт грим придаваше на сбръчканото ѝ лице тухлен цвят.

— Колко мило, че дойдохте, господин Леополд — заяви тя.

— Ще съжалявам, ако с това съм ви причинил безпокойство — сухо отвърна той.

— Какво говорите! Щастливи сме да ви видим. Вие сте наш почетен гост.

— Нима? — Леополд недоверчиво повдигна вежди.

— Харесва ли ви Виена?

— Дотолкова, доколкото на нея ѝ харесва синът ми — грубо отвърна Леополд.

Възцари се неловко мълчание, а после, сякаш не можеше да сдържи потока думи, госпожа Вебер изрече:

— Такъв син ви прави чест, той е любимец на висшето виенско общество и на самия император.

Леополд обаче все още изпитваше желание да я уязви, за да не си тика носа в чуждите работи, и рязко отвърна:

— Не винаги сте били на това мнение.

— Напротив, винаги. Просто не исках децата ни да извършат нещо, за което после ще съжаляват. Положението беше доста деликатно.

— И вие се постарайте да го направите още по-деликатно.

— Какво говорите, господин Леополд!

Той щеше да и каже и други неща, но Волфганг навреме се намеси:

— Цецилия, Карл Томас прилича на Моцартови, но следващият, обещавам, ще прилича на вас.

Отвякла се от предишната тема, госпожа Вебер гордо изрече:

— Веберови винаги са се славили с привлекателна външност. И детето непременно ще бъде хубаво.

— А къде е Алоизия? — попита Констанце.

— Милата ти сестричка ще дойде след обед — с мазен тон отвърна майката. — Не искаше да ме затруднява с излишни кухненски грижи.

Констанце не повярва. Просто Алоизия е вярна на себе си — обича ефектните появи.

Обедът неочаквано се оказа разкошен. Софи поднесе на масата фазан, опечен от госпожа Вебер, с гарнитура от зеле и картофи, сладки и кафе. Всичко беше грижливо и вкусно приготвено и Леополд трябваше да признае, че госпожа Вебер владее отлично кулинарното изкуство.

Семейство Ланге пристигна, когато беше вече време за кафето, и Алоизия влезе в стаята с още по-величествен вид от майка си. Зад нея вървеше мъжът ѝ. Леополд се учуди — с какво толкова е харесала на сина му? Може би преди е била хубавица, ала сега, макар да

изглеждаше на двадесет и пет-шест, у нея не бе останала и следа от красота. Лицето ѝ беше загрубяло, тя още можеше да мине за интересна жена, но бе лишена от чар. Външността явно ѝ служеше за постигане на определени цели: профилът, доста правилен, дори хубав, понякога изглеждаше хищен, в такива мигове тя заприличваше на ястреб, готов да се хвърли на всякаква плячка.

Йозеф Ланге хареса на Леополд. Артистът имаше фини черти, чудесна фигура и звучен глас. И не го интересуваха светските интриги.

Жените заговориха за новата рокля на Алоизия и Констанце оспорваше всяка дума на сестра си, а Волфганг седеше замислен и равнодушен към Алоизия; точно тогава Йозеф Ланге забеляза:

— Господин Леополд, квартетите на сина ви са поразителни. Той използва традиционните форми, което показва, че е получил великолепно подготовка, но хармониите му нямат равни на себе си.

Похвалата на Ланге се отнасяше в еднаква степен и за бащата, и за сина. По време на разговора артистът скицира главата на Леополд, като успя да постигне чудесна прилика.

А Волфганг седеше, потънал в мислите си, и сякаш не чуваше думите на Ланге, докато Алоизия не изяви желание да изпее някоя от неговите арии. Тогава той се оживи и щом седна на пианото, засвири с дълбоко чувство.

Всички млъкнаха. Леополд реши да съди строго. Едва сега той долови с какво навремето Алоизия е пленила сина му. Гласът ѝ имаше много приятен тембър и тя го използваше с голямо умение и мярка. Но на места според Леополд пеенето ѝ ставаше прекалено старателно и бездушно.

Алоизия погледна акомпаниращия ѝ Волфганг, но срещна безстрастния му израз, сякаш пред него не стоеше жив човек, а някакъв инструмент.

„Каквито и чувства да е изпитвал Волфганг към тази жена в миналото — реши Леополд, — сега от тях не е останала нито следа.“ Той изръкопляска на певицата и каза:

— Госпожо Ланге, разбрах причината за вашия успех. Гласът ви е чудесен и го владеете прекрасно.

— Вашето мнение ме ласкае, господин Леополд — отвърна тя с нисък поклон. — Много съм слушала за вас още от дете.

— Още от дете? — Да не би да си въобразява, че така лесно ще го подкупи с този комплимент?

— Да — отговори тя с неочаквана искреност. — Баща ми беше музикант до самата си същност; той ме обучаваше с надеждата, че семейство Вебер ще бъде така музикално, както вашето. Възхищаваше се от начина, по който обучавате Волфганг.

Леополд изрече смутено:

— Децата растат и си мислят, че светът винаги им е длъжник. А той нищо не им дължи. Те получават само това, което могат да дадат.

— Същото твърдеше и баща ми. Така му се искаше да прослави името Вебер! Но сред певците няма деца-чудо.

— Много ли обичахте баща си? — замислено попита Леополд.

— Много. Колкото Волфганг обича вас. Ако татко беше жив...

Госпожа Вебер се намеси:

— Всичко, което съм вършила, господин Леополд, съм го вършила за децата си. Да отгледаш четири дъщери сама в този жесток свят не е лесно. Смятам и на вас понякога ви се е налагало да извършвате постъпки, за които после човек не си спомня с удоволствие.

За миг Леополд дори изпита симпатия към Цецилия Вебер, но веднага си спомни как тя се бе опитвала да компрометира сина му и разбра: никога няма да ѝ прости това, колкото и усилия да полага. И премълча. Цецилия заговори за музиката. Мълчанието като че ѝ действуваше на нервите и тя бърбеше за каквото ѝ дойде.

Като видя как се намръщи татко, Волфганг веднага стана. Обедът мина по-добре, отколкото очакваше. Поне татко се убеди: Веберови са хора като всички други, а Цецилия е в състояние да те умори от приказки.

— Време е — безцеремонно я прекъсна Волфганг. — Довечера имам концерт и всички трябва да си починем дотогава.

— Господин Леополд, надявам се, че ще се видим с вас отново — каза госпожа Вебер. Алоизия благодари на Леополд за вниманието, с което той слуша пеенето ѝ, но най-много от всички го плени Софи: през цялата вечер тя не изрече почти дума, затова пък се грижеше за гостите приветливо, а с това качество не се отличаваше никой друг от семейството.

Следващите седмици бяха изпълнени с такова трескаво напрежение, че Леополд мечтаеше само за едно — всичко да свърши по-скоро. Постоянната възбуда, бурната дейност го изморяваха. Сякаш Волфганг си беше поставил за цел да зашемети баща си със своите успехи. Леополд писа на Нанерл:

„Брат ти свири на публични концерти толкова много, че се учудвам как още се държи на крака. Обаче той твърди, че това му е много приятно, и колкото и да е зает, винаги бил готов да свири, а да напише нов концерт не било нищо за него.

Откак съм тук, пианото на Волфганг много пъти бе пренасяно до театъра, до казиното Мелгрубе и до домовете на безбройните знатни ценители на музиката.

Станал е много известен, в това няма съмнение, но докога? Търсят го много повече като пианист, отколкото като композитор и навсякъде е желан гост.

Струва ми се, че ако брат ти нямаше дългове, можеше сега да има в банката две хиляди гулдена. Такава сума той вече несъмнено е припечелил: само за един концерт в Мелгрубе получи 559 гулдена, а домашните разноски, тоест тези за храната, са съвсем скромни.

Обаче ти знаеш как брат ти харчи парите с лека ръка и се боя, че най-малко хиляда гулдена ще бъдат пропилены просто от неумението му да пести. Но ще си мълча, докато не се посъветват с мен, защото той не ми разрешава да плащам нищо и щом не го питам колко харчи за самия мен, не мога да го питам изобщо за разходите му. Ала нехайното му отношение към парите много ме безпокои и щом в такова благоприятно време като сега той нищо не слага настрана, съвсем не съм убеден дълго ли ще продължи това благоденствие. Брат ти разбира тревогата ми и ме утешава, че когато умре Глук, ще получи придворно място, и добавя, че си води точна сметка за приходите и разходите си, но не ми показва какво е записал, затова се съмнявам дали изобщо ще ми довери нещо.

Лично аз смятам, че докато той се ползува с популярност, трудности за него няма да възникнат, но стига да се изменят вкусовете, веднага ще се окаже в опасно положение. Нека обаче всичко си остане между нас. С божия помощ брат ти може да продължи да бъде любимец на Виена. Бих искал да вярвам, че публиката няма да промени своя вкус. Новите му концерти са чудесни.“

Волфганг молеше татко да остане по-дълго във Виена, а още по-добре — завинаги.

— Много благородно от твоя страна, но съм свикнал да не завися от никого — каза Леополд.

— Никой няма да те притеснява тук. Ще бъдеш истински господар вкъщи...

— Ти имаш огромна концертна програма — прекъсна го Леополд, — трябват ти и забавления. Аз само ще ти преча.

— Би могъл да ми даваш съвети, както преди.

— А ти ще се вслушваш ли в тях? Пък и по отношение на жена ти няма да е справедливо. Ще си помисли, че вече не е стопанка в собствения си дом, макар че може би нищо няма да каже. А и се налага да бъде близо до Нанерл, когато роди.

Леополд обаче се съгласи да стане масон, разбирайки какво значение придава на това Волфганг.

Синът остана доволен — в ложата проявиха към баща му особено внимание: Леополд бе приет за чирак, а няколко седмици по-късно по молба на Волфганг се състоя церемонията по повишаването му във втората степен — калфа.

И макар Леополд да не изпитваше към масонството толкова силни чувства, колкото Волфганг, все пак му беше приятно, че синът се отнася към него като с връстник и приятел.

А после пристигна известие от залцбургския ковчежник — ако Леополд, получил от Колоредо отпуск за шест седмици и самоволно продължил този отпуск до четиринадесет седмици, не се завърне веднага, по нареждане на негова светлост повече няма да му се изплаща заплатата.

Леополд реши да замине, и то колкото може по-скоро.

Денят на заминаването бе посветен на приготвянето на багажа и когато това свърши, Констанце въздъхна с облекчение. Досега в някои моменти ѝ се струваше, че нейният свекър изобщо ще остане при тях. За нея пребиваването му беше трудно време, но слава богу, минаха поне без пререкания — Леополд почти не си позволяваше забележки и дори обикна много Софи, която няколко пъти се отби у тях.

Волфганг изгуби цялата сутрин да приготвя татко за път. Присъствието на Леополд вкъщи създаваше напрегната атмосфера и дори заплашваше да развали отношенията му с Констанце при най-добри намерения на двамата — Волфганг отлично разбираше това в душата си, — но не му се искаше и татко да замине: такава нужда имаше от него, така го обичаше. И защо винаги трябва нещо да стои помежду им? След време татко и Констанце ще почнат да се разбират. И какво щастие ще настъпи тогава!

— Не заминавай, остани с нас още малко — каза Волфганг.

— Аз сам не искам, но трябва — печално изрече Леополд. — От съвместния ни живот няма да излезе нищо хубаво. Ще ви бъда пречка, колкото и да се преструваме един пред друг.

Тропотът на пристигащата кола прекъсна разговора им. Всички думи вече са казани, раздялата не бива да се протака — така е най-добре.

И когато Волфганг поведе баща си надолу по стълбите, Леополд въпреки желанието си да се владее, неволно стисна ръката на сина си. Той мислеше за своите години, за това, че му остава още малко живот, и в сърцето му се прокрадна страх — ами ако не види повече сина си?

Същото предчувствие обзе и Волфганг; докато слизаше по стълбите, татко трепереше сякаш в треска. Ръката му беше студена като лед, като самата смърт.

Констанце не слезе с тях — нека Волфганг в последните минути остане насаме с баща си, — но той ѝ извика отдолу:

— Щанци, няма ли да се сбогуваш с татко?

В тона на Волфганг звучеше настойчивост и тя побърза да слезе. И застана смутена, без да знае какво да каже за сбогом.

Леополд пое ръката ѝ — но колко трудно е да показваш чувства, които не изпитваш — и попита, само за да каже нещо:

— Едва не забравих: защо прекъснахте уроците по пеене? Гласът ви е толкова приятен.

— Нямам време. Карл Томас и Волфганг искат толкова грижи.

— Нали имате прислужница.

— И за двете ни работата е доста. Трябва да вървим все по петите на Волфганг — толкова е немарлив, а напоследък приемаме и много гости. Денят ни е зает от сутрин до вечер.

Не, навярно истинската причина не е в това, помисли си Леополд; Констанце не е лишена от музикалност, но не ѝ достига истинско дарование и влечение към музиката.

Волфганг неочаквано се озова в колата до татко.

— Ще те изпратим до Пуркерсдорф — заяви той; — сядай, Констанце!

Пуркерсдорф беше на няколко километра от Виена и на Леополд и Констанце това се стори неразумно. Но за Волфганг то бе единственият начин да покаже колко тежка е раздялата. И пак нямаше да бъде достатъчно. Когато дилижансът се изгуби от очи, Волфганг изпита ужасна самота. Сега той добре разбираше какви чувства е изпитвал татко, когато го изпращаше с мама за Париж.

Леополд не се обърна. „Никога не бива да се обръщаш назад — каза си той, — дори ако напред не ти остава кой знае колко.“ Заглушавайки скърцането на колата, в ушите му отекнаха началните пасажии на концерта за пиано в ре-минор, те звучаха властно и трогателно. Това не беше музиката, на която бе учил своя Волфганг, но чувствата, изразени в нея, намираха отклик и в неговата душа. Изведнъж си спомни думите на Хайдн. Да, това е неговият син.

Колкото и да се опечали Волфганг от заминаването на татко, той реши да го отбележи, като напише весела музика. Концертът за пиано в до-мажор, който завърши наскоро след това, целият искреше от радост, той стана най-жизнеутвърждаващата му творба. Завърши го тъкмо навреме: граф Орсини-Розенберг уреждаше в Бургтеатер тържествен концерт в чест на императора, покровител на музиката. В програмата директорът бе включил произведения на Глук, Салиери, Дитерсдорф, Моцарт, Хайдн и Ванхал и покани авторите на концерта.

Композиторите бяха в отделна ложа — там бяха всички освен онези, които щяха да вземат участие в изпълнението. Волфганг чакаше зад кулисите заедно с Дитерсдорф и Ванхал, а Хайдн с Глук и Салиери седяха в ложата; Волфганг доволен откри, че в Бургтеатер са се събрали доста негови почитатели, но имаше и поклонници на другите композитори. И колкото и да харесваха слушателите неговата музика, трудно бе да се предскаже кой ще пожъне най-големи лаври.

Йосиф II присъствуваше в императорската ложа със свои придворни и насмешливо наблюдаваше възбудата, която цареше в залата. „Публиката се държи така, сякаш наблюдава събитие от държавна важност, докато всъщност, размишляваше императорът, това е най-обикновен парад на себелюбци.“

А неговите проблеми бяха много по-важни. Приказки за безразсъдствата на сестра му, която заемаше френския трон, се носеха из дворците на цяла Европа и до него достигна слухът, че във Франция Мария Антоанета съвсем не се ползува с обичта на поданиците си. Ала него, човека, известен с просвещенските си възгледи, както сестра му с егоизма си, него, който за пет години от смъртта на майка си проведе в империята повече реформи, отколкото Мария Терезия за цялото си царуване, също не можеха да търпят и му оказваха упорита съпротива като на някакъв завоевател. Сега Мария Терезия се славеше като „велика императрица“ и народът тъгуваше за „добрите стари времена“, макар че през царуването си тя бе успяла да изгуби значителна част от своята империя. На всеки благородник, който споделяше уважението

му към масонството, се падаха трима мразещи масонството и боящи се от него.

След като отмени крепостното право, отне ограниченията за евреите и обложи с данък благородниците и духовенството, го обвиниха, че е предал своята класа. Опита се да направи образованието достъпно за всички — тогава почнаха да му внушават, че това е в разрез с природата на човека. Всичката трудност е там, е кисела усмивка си мислеше Йосиф, че поданиците му биха искали да имат крепостни, на които, ако пожелаят, да плюят в лицето, да мразят евреите, да не плащат данъци и да харчат пари за украсяване на църкви, макар на всяка крачка да цари нищета. Народът му не желае да подобри живота си: иска само едно: зрелища и развлечения.

Йосиф даде знак на музикантите да започнат и сякаш цял се превърна в слух. Това очакваха от него. Минаваше за меломан — единствената област, в която той, както смятаха всички, превъзхождал майка си. Йосиф се замисли: какво да предприеме по отношение на Мария Антоанета?

След като Алоизия Ланге и Валентин Адамбергер изпяха арии от Глук и Салиери — даваше им се предпочитание като на придворни музиканти, — Волфганг изпълни новия си концерт за пиано в домажор.

Волфганг свиреше безупречно чисто, с всичкото изящество, на което беше способен, и чувствуваше: този концерт не отстъпва по изразителност на предишните. Към края на първата част той вече изпитваше силно вълнение — може би най-голямото в живота му. Ако е неизбежно настъпването на Страшния съд, нека бог чуе тъкмо тази негова творба.

По време на втората част публиката започна да се върти на столовете, а при финала някои се заразхождаха от ложа в ложа. Волфганг видя, че императорът му ръкопляска, но някак разсеяно, сякаш мислите на монарха витаеха в този миг нейде далеч; дочу освиркване сред аплодисментите, а те бяха доста сдържани.

Във втората част от програмата фигурираше концертът за пиано в ре-мажор от Хайдн; композиторият помоли Волфганг да изпълни соловата партия в него. Моцарт бе силно поласкан от молбата на приятеля си и свири с не по-малко увлечение, отколкото собствения си концерт. Музиката му се стори очарователна, пропита с тънък лиризм;

мелодичният и мъжествен концерт на Хайдн направи силно впечатление на Волфганг и той много се огорчи, че аплодисментите бяха по-скоро вежливи, отколкото възторжени.

Императорът хареса най-много последния номер от програмата. Италианската цигуларка Реджина Стриназаки, спечелила си гръмка слава, бе помолила Волфганг да напише за нея соната, която желаше да изпълни пред императора, и Волфганг се съгласи. Обаче в стремежа си да изглади колкото може повече изпълнението си в концерта на Хайдн, той все отлагаше съчиняването на сонатата. Заел се с написването ѝ в последния момент, той работи ден и нощ и завърши партията на цигулката навреме, за да може солистката да я разучи, но за собствената му партия времето не достигна. Срещнали се за пръв път в Бургтеатер, Моцарт и Стриназаки изсвириха сонатата без една-единствена репетиция. Свириха в хармония и гладко, както Волфганг очакваше. Музиката го изпълни с тържество. Бе намерил нова форма за изразяване на идеите си. Обстоятелството, че не бе записана нито една нота от партията му, съвсем не вълнуваше Моцарт. Той я знаеше цялата наизуст.

На свой ред синьора Стриназаки виртуозно изпълняваше своята. Звучите, които се лееха под лъка ѝ, бяха толкова чисти и убедителни, изпълнението ѝ се отличаваше с такава емоционална проникновеност, че в залата избухна внезапен взрив от аплодисменти. Тогава Йосиф, като погледна към сцената, с почуда установи, че Моцарт свири без ноти. След концерта извика композитора при себе си и го помоли да му покаже партитурата; не повярва на очите си, като видя чист лист хартия.

— Как свирихте тогава? — попита Йосиф.

— По памет.

— Но кога успяхте да репетирате произведението?

— Изобщо не сме репетирали. Написах сонатата вчера и тази сутрин пратих на синьора Стриназаки партията на цигулката, за да я разучи и да може вечерта да я изпълни.

— Такова дълго произведение!

— Сонатата е седемнадесет страници.

Императорът продължаваше да се чуди и Волфганг добави:

— За ваше величество навярно ще бъде приятно да научи, че нито една нота не беше пропусната.

В императорската ложа се събраха другите композитори — да приемат поздравленията на Йосиф; пръв, в съответствие с положението си, стоеше Глук, който полагаше отчаяни усилия да държи старческото си тяло изправено; с дрезгав глас Глук изрече:

— От ваша страна беше много милостиво, ваше величество, да почетете с присъствието си концерта. Миналата зима бях толкова болен, че не се надявах още веднъж да ви видя в театъра.

Подир Глук се приближи Салиери. Той се поклони на императора и каза на италиански — езика, който Йосиф предпочиташе пред другите:

— Смятам за щастие, ваше величество, че сте позволили да се включат мои творби в програмата заедно с тези на синьор Глук.

Следващият, който застана пред императора, беше Дитерсдорф, после Ванхал, а Волфганг, като не желаше Хайдн — най-добрият от присъстващите на концерта композитори — да бъде последен, отстъпи встрани, с което му даде път, и застана най-отзад.

Макар императорът да нямаше намерение да вини за нещо Хайдн, той все пак не се въздържа и попита:

— Господин Хайдн, защо по време на изпълнението стояхте с лице към Моцарт и оркестъра?

Обичаят налагаше: никой няма право да се обръща гърбом към императора, но Хайдн, слушайки концерта си, се бе навел през парапета на ложата, забравяйки всичко друго.

— В тази поза аз, ваше величество, по-добре възприемах музиката; тя се изпълняваше за пръв път след написването ѝ — отвърна Хайдн.

— Стори ми се, че концертът на господин Хайдн има общи черти с неговите квартети — забеляза Салиери.

— Така ли смятате! — И Волфганг прие войнствен вид. — Не ви ли харесват квартетите му?

— Не съм казал такова нещо. Но те са сухи, липсва им достатъчно мелодичност.

— Повярвайте — извика Моцарт, — ако нас двамата ни слееха в едно, пак щяхме да бъдем далече от Хайдн!

— И въпреки всичко не бих написал така концерта.

— Аз също. И знаете ли защо? Защото и двамата с вас нямаме за това достатъчно талант.

Салиери почервения от гняв, а Хайдн явно бе много доволен, макар и смутен.

— Нашият колега господин Моцарт има добро сърце към събратята си музиканти. Не предполагам, че е толкова великодушен — забеляза Дитерсдорф.

— Великодушен съм само по отношение на тези, които го заслужават.

За миг се създаде впечатлението, че между него и Дитерсдорф ще избухне свада, но Хайдн се обърна към императора с думите:

— Не се сърдете, ваше величество, ние сме лоши дипломати, ала до един вземаме присърце всичко, свързано с музиката.

Йосиф кимна и даде указание на Орсини-Розенберг да покани Глук, Салиери и Дитерсдорф на приема, който се уреждаше в Хофбург.

Волфганг полагаше усилия да убеди себе си, че му е все едно дали е сред поканените или не.

В обществото на масоните той намери онази атмосфера на другарство, към която така се стремеше, и през следващите месеци се посвети изцяло на тяхната дейност. За масонското братство създаде кантатата „Davidde penitente“^[1], в която използва своята до-минорна меса, добави към нея няколко нови арии и освен това написа „Траурна симфония“, посветена на двама починали братя масони: граф Франц Естерхази и Георг Аугуст, херцог на Мекленбург-Шрелиц.

През това време в семейството му се случи само едно по-съществено събитие — Нанерл роди син, когото нарекоха Леополд.

Все пак през този период Волфганг преработи шестте си квартета и написа към тях посвещение на италиански, защото първите си уроци по музика и слово Хайдн бе получил от господаря си Николо Порпора, един от най-прочутите италианци — учители по пеене, и композиторът свободно четеше на този език. Като завърши работата, Волфганг покани Хайдн на Гросе Шулерщрасе и му поднесе квартетите си. Бяха сами — Констанце слагаше Карл Томас да спи, прислужницата се намираше в кухнята — и Хайдн с почуда и все порастящо възхищение прочете следното:

„На скъпия ми приятел Хайдн. Бащата, решил да пусне децата си по широкия свят, естествено иска да ги

повери на грижите на най-прочутия Човек, особено ако последният за щастие се случи най-добрият му приятел. Ето те са пред теб, най-прочути Човеко и приятелю мой, шест от моите рожби! Разбира се, това е плод на дълъг и упорит труд, но някои приятели ме ободряват и уверяват, че рожбите ми няма да останат без внимание; то вселява в мен надеждата, че някой ден потомството ми наистина ще ми достави утеха. Ти сам, скъпи приятелю, ги одобри по време на миналото си посещение в този град. Твоето мнение най-много ме поощрява да поверя децата си в твоите ръце и ме кара да се надявам, че те поне в известна степен ще се окажат достойни за любезното ти внимание. Бъди така добър милостиво да ги приемеш и да станеш за тях Баща, Наставник и Приятел! От този миг аз ти предавам всичките си права върху тях, но те моля да се отнесеш снизходително и да им простиш недостатъците, които е допуснал в чедата си пристрастният им родител, и въпреки всичките им недостатъци да продължиш благородната и великодушна дружба с техния баща, който така високо я цени. От все сърце, любезни и скъпи приятелю, оставам твой най-искрен другар:

В. А. Моцарт.“

Хайдн прочете посвещението, но дълго остана погълнат от мислите си и Волфганг дори се уплаши дали неволно не е обидил приятеля си.

— Надявам се, нямаш нищо против, татко Йозеф — каза той. — Доста се потрудох над тези квартети. Повече, отколкото над другите си произведения. Месеци наред ги преработвах. Никога не съм се потил толкова над друго свое творение. И ги писах не за угода на някого. Те бликаха от самото ми сърце, татко Йозеф!

— Колко неразумно от твоя страна! — извика Хайдн.

— Кое?

— Да допуснеш мисълта, че мога да не ги приема! — Хайдн се наведе и целуна Волфганг по двете бузи, а после, смутен от толкова пламенна проява на дружба, избъбри със сълзи на очите:

— Не съм заслужил това, Волфганг. Не съм, но докато дишам, ще го ценя.

Той държеше посвещението така нежно, сякаш беше писмо от любима жена.

[1] „Каещият се Давид.“ — Б.пр. ↑

ДЕСЕТА ЧАСТ
ОПЕРИТЕ
„СВАТБАТА НА ФИГАРО“, „ДОН ЖУАН“

— Италианска опера ли, ваше сиятелство? Нима такова е желанието на негово величество?

Преди да отговори, Орсини-Розенберг внимателно огледа дребничкия човек, застанал пред него в кабинета му в Бургтеатер, сякаш искаше да определи на какво е способен този композитор. После решително каза:

— Да, Моцарт, точно затова ви повиках. Императорът желае целият следващ сезон да се посвети на италианската опера. Синьор Салиери и синьор Мартини-Солер пишат нови опери, които трябва да бъдат готови за откриването на сезона, и предвид факта, че в състава ни сега е отличният бас буфо Бенучи, опера с централна партия за неговия глас би дошла тъкмо навреме.

— Бенучи има чудесен глас. Благодарна задача е да се пишат арии за него.

— Но операта трябва да бъде комична, опера буфа. Негово величество иска да развесели любимите си поданици. Той смята, че светът такъв, какъвто е всъщност, е твърде сериозен.

„Това с други думи означава — помисли си Волфганг, — че Йосиф е замислил някоя нова реформа и за да избегне недоволството, иска със зрелища да отвлече вниманието на поданиците си от действителността.“ Но рече:

— Съгласен съм, ваше сиятелство.

— Вие нали знаете италиански?

— Разбира се. Пътувал съм три пъти из Италия. Докато навърша седемнадесет години, там вече представиха три мои опери. Братята на императора — ерцхерцозите Леополд и Фердинанд — благоволиха милостиво да аплодират произведенията ми.

— Спомням си. Първата ми среща с вас стана във Флоренция, когато бяхте още дете-чудо. Тогава много говореха за вас.

„Повече, отколкото сега“ — помисли си Волфганг, но се поклонил и рече:

— Благодаря ви, ваше сиятелство.

— Хареса ми последният ви концерт. Жизнерадостен и мелодичен. Бих искал операта, която ни представите, да бъде в същия дух.

През следващите седмици Волфганг неведнъж мисли за този съвет, докато препрочиташе множеството либрета, без да намери сред тях нито едно, което да му допадне. Ван Свитен потвърди: императорът наистина бил склонен да получи от Моцарт нова опера буфа, тук поне Орсини-Розенберг бе казал истината, доколкото опитите на императорските любимци — Салиери и Солер — в този жанр не се бяха увенчали с успех. Обаче, предупреди баронът, трябва да се бърза, докато Йосиф не е размислил.

В творчеството на Голдони Волфганг намери няколко пиеси, които му харесаха, но му се сториха неподходящи за опери. Препрочете комедиите на Молиер, подарени му навремето от Фридолин Вебер — оттогава Волфганг винаги ги имаше под ръка.

Комедиите на Молиер му се сториха все така очарователни, но с изключение на „Дон Жуан“ нито една от тях не ставаше за опера, а той се страхуваше, че Йосиф, твърде взискателен по отношение на морала, ще окачестви такова произведение като безнравствено и прекалено мрачно за опера буфа.

Сподели затрудненията си с Вецлар. Желанието да пише опера измести на заден план всичко останало, макар че през тази есен на 1785 година той се готвеше да създаде няколко концерта, и Вецлар в отговор му връчи френското издание на комедията на Бомарше „Безумният ден, или Сватбата на Фигаро“.

— Но нашият приятел Шиканедер ми каза, че императорът е забранил постановката на тази комедия! — възкликна Волфганг.

Вецлар проникателно се усмихна и рече:

— Навярно затова всички я четат. Запознай се с текста! Кой знае? В случай че тя ти хареса, може нещо да се измисли. Дори ако на самия мен се наложи да финансирам постановката.

— Частна постановка във Виена? Императорът никога няма да разреши.

— Лондон или Милано навярно ще се окажат по-отзивчиви.

Очите на Волфганг пламнаха. Той като съкровище пазеше спомените за триумфите, с които бяха съпроводени пътуванията му в Англия и Италия. Но тук възникваха трудности от друг характер.

— Дори да ми хареса комедията, ще се наложи да я променяме, за да стане подходяща за музиката.

— Трябва ти добър либретист.

— С Вареско не мога да работя, пък и със Стефани не бих искал. Поне що се отнася до голяма опера.

— Волфганг, аз имам за теб отличен либретист, Лоренцо да Поите.

— Да Понте? — със съмнение повтори Волфганг. — Италианец. Чувал съм за него. Написал е за Салиери либретото на операта „Il ricco d'un giorno“ („Богаташ за един ден“). Тя се провали. Не е чудно, че да Понте е решил да се обърне към мен.

— Решил е да се обърне към тебе, защото музиката ти го кара да изпада във възторг.

— И още затова, че Салиери след провала на операта е заявил, че по-скоро ще си отреже пръстите, отколкото да възложи на да Понте дори няколко стиха за съчетаването им с музика.

— Това още повече те задължава да работиш с него. Сега имате общ враг.

— Доколкото съм чувал, героят на комедията открито порицава знатните хора. Такова нещо е много по-лесно да се напише, отколкото да се постави на сцената.

— Първо прочети комедията. Моля те. После решавай.

— Защо си толкова заинтересован от нея?

— Ти смяташ, че щом съм аристократ, не ми се налага да раболепствувам? Би било чудесно, ако цензурата, преди да се усети, разреши постановката. Както стана във Франция.

След като Волфганг прочете комедията на Бомарше, не можа да заспи. В нея остро се осмиваха съществуващите порядки. Сега му стана ясно защо Йосиф не разреши постановката ѝ въпреки репутацията си на просветен монарх. Пиесата обаче бе остроумна, пълна с комизъм и ядовита сатира и нямаше нищо чудно в това, че за нея говори цяла Виена. Фигаро, който умее, когато трябва, да измами надменния аристократ граф Алмавива, грабна сърцето на Волфганг. Графът разполагаше с неограничена власт, но Фигаро успяваше да го

надхитри благодарение на природния си ум и съобразителност. Неговите стълкновения напомняха на Волфганг собствените му конфликти с Колоредо, Арко, дори с Йосиф и Мария Терезия. И после тази пиеса прекрасно подхождаше за музика.

Той седеше в стаята си за музика сред пълен мрак, за да не безпокои със светлината никого, и съчиняваше арията на Фигаро за гласа на Бенучи. Напълно го покори язвителният монолог на Фигаро за горчивата войнишка съдба; думите „Ти ще спреш, фарфалаче немирно“ трептяха в ушите му, раждайки бодра маршова мелодия, едновременно весела и тъжна. Той скочи на крака. Това ще излезе!

Зад него с топъл халат в ръце стоеше Констанце.

— Волфганг, облечи го, ще наистинеш — каза тя.

— Не ми е студено, Щанци. Мелодията вече е намерена! Констанце, отдавна свикнала с нощните му бдения, запали една свещ.

— Не трябва. Тя е цялата в главата ми.

Констанце се прозя. Утре той ще се чувства съвсем разнебитен, но за нищо на света няма да си признае, защото по обед му предстои концерт на музикалната сбирка у ван Свитен.

На следния ден, когато ван Свитен го запита какво мисли за квартета, който току-що написал един негов приятел, Волфганг отвърна:

— Интересен е. — И добави: — Бароне, ти нали си придворен цензор. Би ли могъл да снемеш забраната от „Фигаро“?

— Невъзможно! Негово величество се изказа но повод на тази комедия много твърдо. Защо не напишеш опера върху класически сюжет? Както постъпва Глук. Няма никакъв риск.

Не, той искаше да пише само „Фигаро“. Още размишляваше какво да предприеме, когато в разговора се намеси Вецлар.

— Волфганг, искам да ти представя поета, който изпитва голяма любов към твоята музика — Лоренцо да Понте.

Когато Вецлар за пръв път му предложи да Понте като евентуален либретист за неговата опера, Волфганг се поинтересува що за човек е той и научи, че поетът произхожда от еврейско семейство във Венеция. На четиринадесет години, когато баща му приел християнството, Лоренцо също бил покръстен. Да Понте избрал един от малкото пътища, достъпни за умен, но беден младеж — постъпил в духовната семинария и станал свещеник и преподавател по реторика.

В промеждутъците между многобройните си любовни похождения той написал цикъл стихотворения на тема: „Човек нямаше ли да е пощастлив, ако беше останал в първобитно състояние, отколкото сега в цивилизованото общество?“ Там поетът остро осмивал привилегированите класи и техните социални институции. Това предизвикало цяла сензация. Венецианските управници подвели да Понте под съдебна отговорност, забранили публикуването на стиховете му и го лишили от духовния му сан, а противниците им го възхвалили като истински търсач на приключения и поет. Волфганг очакваше да види в лицето на да Понте хитър и ловък човек. А пред него стоеше напълно светски мъж висок, слаб, малко по-възрастен от самия композитор, хубавец, с голям орлов нос, тъмна коса, едра волева брадичка и модно облекло.

Венецианецът, изглежда, искрено се зарадва, че се запознава с Моцарт, за него това било голяма чест. Но когато започнаха да обсъждат бъдещата опера, да Понте прояви крайна сдържаност:

— Домът на един придворен цензор не е място за подобен разговор — каза той и предложи да отидат в едно близко кафене.

Възторзите на Моцарт по повод на „Фигаро“ учудиха поета.

— Аз, разбира се, познавам тази пиеса — каза той. — Няма пиеса, която да не познавам. Но вие навярно сте чували какво е мнението на императора за нея.

На Волфганг му се стори, че двамата не се разбират добре. Либретистът очевидно бе решил за себе си въпроса за съвместната им работа, ала засега не каза ни дума по това.

— Маестро, наистина ли толкова ви харесва комедията? — попита да Понте.

— Да, харесва ми. Колко ли? Това зависи от много неща.

Да Понте не отвърна нищо.

— Ако получим дори разрешението на императора, каква е гаранцията, че либретото ще се окаже задоволително и ще съответствува на музиката ми?

— А каква е гаранцията, че вие пък няма да възразите срещу всичко, което напиша?

„Държим се като дипломати, които внимателно се проучват“ — помисли си Волфганг.

— Защо сте пожелали да работите с мен, синьор поете? — попита той.

— Вие сте най-добрият композитор във Виена.

— И единствено достъпният, след като Салиери се е отказал от по-нататъшна работа с вас, нали?

— Аз, както преди, заемам мястото на поет при императорския двор и в момента пиша либрето за Мартин-и-Солер; операта скоро ще бъде поставена.

Волфганг опита да си придаде равнодушен вид — татко го бе учил никога да не проявява прекалено голям интерес, иначе непременно ще се лиши от известни предимства. Но все пак показва интерес, защото Мартин-и-Солер, макар да не беше гений, се славеше като опитен композитор с добър вкус.

— Е, разбира се, ако повече ви допада Стефани...

Волфганг се намръщи. Не, той не желае да се свързва отново с него.

— Заема ли се с либретото, ще успея да издействувам поставянето на дадена опера. Дори на „Фигаро“.

— По какъв начин? — Въпреки недоверието си към да Понте Волфганг не можа да скрие любопитството си.

Поетът се изправи, премести бастуна зад гърба си и се опря на него, заемайки театрална поза.

— Това ще бъде комедия на интригата, достойна за самия Фигаро — заяви той.

— А как стои въпросът с Орсини-Розенберг? Той сам ми даде поръчка за опера.

— Всичко зависи само от Йосиф, каквото и да твърди директорът. Да се склони Йосиф да даде разрешение за поставянето на пиеса, която сам е забранил, е истински подвиг. Ще напиша няколко сцени, като изпусна всеки намек за политика. Ще създам любовна комедия с всякакви хитроумности. Бихте ли могли да напишете няколко арии, за в случай че Йосиф пожелае да има представа за бъдещата опера? Почти съм уверен, че тогава ще даде разрешение. И това ще бъде победа, нали, драги Моцарт?

Да Понте говореше така красноречиво, така пламенно, че Волфганг в края на краищата кимна в знак на съгласие; той бе по-скоро заинтригуван, отколкото убеден; все още го мъчеха съмнения.

Няколко седмици по-късно да Понте връчи на Волфганг първото действие. Това се оказа почти превод на комедията от френски на италиански, но всички социални и политически нападки бяха изпуснати. Да Понте бе успял лаконично и остроумно да изложи сюжета, както се изискваше за една опера буфа. „Венецианецът добре си знае работата — помисли Волфганг; — може да не е роден за поет, но е опитен занаятчия.“ Първите арии на „Фигаро“ се оформяха бързо; като ги пишеше, Волфганг постоянно мислеше за Бенучи, а характерът на главния герой намираще жив отклик в душата му. Женските партии и ариите на графа му се удаваха по-трудно.

През същото време да Понте се обърна към императора с молба за аудиенция.

Йосиф охотно се съгласи да приеме поета. Императорът бе обременен с най-различни проблеми от държавна важност, затова разговорът с да Понте бе за него почивка. Йосиф не се доверяваше много на новия придворен поет, но с венецианеца никога не му беше скучно, както с много други. Забавляваше го смелостта му. И досега помнеше първата си среща с него.

Навремето да Понте се бе явил при императора с препоръката на Салиери и бе помолил да го назначат на длъжността придворен поет.

— А колко пиеси сте написали, синьор да Понте? — попита Йосиф, на което поетът незабавно отговори:

— Нито една, ваше величество, нито една!

— Великолепно! — разсмя се императорът. — Най-последно да срещнем една муза-девственица!

Да Понте се поклони в знак, че е оценил това *bon mot*^[1] на императора и Йосиф, доволен от собствената си находчивост, назначи да Понте за придворен поет. Наистина либретата му съвсем не блестяха със същото остроумие, както речта му, но венецианецът винаги си имаше обяснения за това и обикновено твърде забавни. Все пак Йосиф доста се учуди, задето да Понте желае да превърне комедията на Бомарше в опера. Императорът много се гордееше със своята начетеност, но не можеше да допусне така скандално да се осмиват хората със знатен произход.

— Синьор поете, имахме основателни причини да забраним комедията — строго изрече императорът.

— Напълно правилно, ваше величество. В пиесата има много пошлост и грубост. Но аз пропускам всичко, което е насочено против благоприличието и добрия вкус.

— Нима това не е солта на пиесата?

— Разрешете да не се съглася, ваше величество: солта на пиесата е в любовната ѝ интрига, чието изкуство вие владееете до съвършенство. А музиката е очарователна. Написана е от Моцарт.

— Той има възхитителни концерти за пиано, но е написал все пак само една опера — „Отвлечане от сарая“, — а и тя не представлява особена ценност.

— Ако не беше благосклонното отношение на ваше величество, аз също не бих написал нищо тук.

Йосиф се колебаеше. Признателността на да Понте го поласка.

— Ваше величество, защо не прочетете либретото и не чуете музиката? Вие притежавате толкова великолепен вкус, че присъдата ви ще бъде окончателна за мен. Ако операта не ви хареса, няма дори да се опитам да бъде поставена „Фигаро“ другаде, въпреки че ме молиха за това.

— Другаде? — Йосиф присви вежди.

— Постъпиха молби от Лондон и Милано. Но лично аз бих предпочел да видя постановката на тази опера във Виена. Ваше величество, ако не пожелаете да я подкрепите, ще унищожа всичко, което е вече готово.

— Добре, ще прочетем какво сте написали.

На следния ден Волфганг получи заповед да се яви в Хофбург вечерта, като занесе със себе си партитурата на новата опера. Времето беше толкова малко, че се наложи да моли Алоизия и Адамбергер да отидат с него и изпеят готовите арии, макар гласовете им да не подхождаха много на музиката, така както той би искал да звучи тя.

Йосиф II, горд с музикалните си познания — той добре умееше да чете на прима виста, — каза, че първо ще прегледа партитурата, както е прегледал преди това текста на либретото. Онова, което бе прочел, му хареса: всички неприятни социални и политически нападки

липсваха, текстът в този вид можеше да достави на публиката удоволствие. И ариите, изпълнени от Адамбергер и Ланге, прозвучаха мелодично, макар да му се сториха прекалено немски. Императорът каза на Моцарт и да Понте, които чакаха с нетърпение присъдата му: — През февруари ще ни гостува генерал-губернаторът на Австрийска Нидерландия. В негова чест в Шьонбрун ще се състоят големи тържества. Разполагаме с едноактен зингшпил, към който трябва да се напише музика. Ако успеете да я напишете, Моцарт, трудът ви ще бъде възнаграден.

— А какво е либретото, ваше величество? — попита Волфганг.

— „Театралният директор“. От Стефани.

Волфганг много искаше да откаже — стига с тези произведения на Стефани, но как тогава да ходатайствува за „Фигаро“, ако пренебрегне молбата на императора? И като се мобилизира, Волфганг попита:

— Кой ще пее в зингшпила, ваше величество?

— Господин Адамбергер и госпожа Ланге чудесно ще подхождат за случая. Синьор Салиери също пише опера и ако предложението ни не ви интересува, мисля, че той ще се заеме и с този зингшпил.

Да Понте просто тласна Волфганг да падне на колене пред императора и в тази поза композиторът изрече:

— Ще бъда щастлив да служа на ваше величество.

— А как стои въпросът с „Фигаро“, ваше величество? — попита да Понте.

— „Театралният директор“ ще бъде поставен през февруари. Ако останем доволни от него, можете да се уговорите с граф Орсини-Розенберг, директор на Националния и Придворния театър, за датата, на която ще бъде поставена „Le manage de Figaro“.

— Молим за извинение, ваше величество, но точното заглавие е „Le pozze di Figaro“. Ще я направим италианска опера буфа и тя ще надмине всичко, написано досега в този жанр.

— Синьор поете, когато се касае за музика, не бива да се дава воля на чувствата.

[1] Остроумие (фр.) — Б.пр. ↑

Либретото на „Театралният директор“ се оказа просто по сюжет — как две примадони си съперничат за благосклонността на директора; за зингшпила трябваше да се напишат само четири арии и увертюра. Стефани представи всъщност на Волфганг голяма схема на едноактен зингшпил, а композиторът трябваше да ѝ вдъхне живот. Либретото на Стефани беше безцветно, в него нямаше места, които да подхождат за музика. Затова Волфганг се постара ариите да бъдат ярко лирични, а увертюрата — изразителна и мелодична, но все по-силно го влечеше да се заеме пак с „Фигаро“. Ала трябваше да се почака, докато поставят зингшпила. Неразумно е да продължаваш работата над една опера буфа, ако не си уверен, че постановката ѝ ще бъде разрешена.

Волфганг се върна към други произведения. През тази 1786 година той нямаше толкова концерти, колкото през миналата и все пак няколко бяха набелязани за великите пости. Въпреки че предишната година той бе получил от концертите около три хиляди гулдена, от тях не беше останало нищо. Нито Волфганг, нито Констанце знаеха къде са отишли парите и отново възникна крещяща нужда да се припечелят средства. Волфганг вече не вписваше приходите и разходите: това го отвличаше от работа, безпокоеше го, а трябваше да пази сили за по-важни неща — да пише музика, да свири на концерти, да преподава, макар че, както преди, не можеше да понася уроците. Продължаваше да вписва само новите произведения в тематичния си каталог. През последните два месеца се бяха прибавили следните:

„Песен за пиано“ — от „Теменужката“ на Гьоте.

„Соната за пиано и цигулка в ми бемол-мажор“

„Рондо за пиано в ре-мажор“

„Сцена и рондо за сопрано“ — за Алоизия Ланге.

„Дует и ария за самостоятелно изпълнение — от «Идоменей»“

„Концерт за пиано в ми бемол-мажор“

„Концерт за пиано в ла-мажор“ „Театралният директор“ — зингшпил.

„Театралният директор“ получи похвалите на императора и високопоставените му гости и Торварт връчи на Волфганг петдесет дуката. Салиери, както се говореше, бил получил за операта си сто дуката и на Волфганг обещаха за „Сватбата на Фигаро“ също сто дуката, стига операта да не даде на императора повод за раздразнение. Постановката е насрочена за 1 май, каза Орсини-Розенберг.

До 1 май оставаха по-малко от три месеца, а предстоеше още много да се направи; въпреки това Волфганг кимна в знак на съгласие и отвърна:

— Благодаря ви за подкрепата. — И се учуди, че на сбогуване директорът се намръщи.

Волфганг спомена за това на да Понте, който отвърна сведущо:

— Салиери подозира, че „Фигаро“ може да има успех, и го е споделил с Орсини-Розенберг. Гложди ги завистта. А освен това нищо не сте дали на директора, нали, Волфганг?

— Да. А защо, какво трябваше да му дам?

— Композиторите и либретистите, които се ползват с милостта на монарха, в знак на признателност обикновено правят подарък на директора. Десет дуката, ако са получили петдесет. Или двадесет, ако са получили сто. Или най-малкото му посвещават произведението си.

— Но какво е направил директорът? За нас?

— Важно е и това какво би могъл да направи. Против нас.

— И вашият съвет какъв е?

Да Понте, както и татко, добре се ориентираше в подобни неща.

— Докато императорът е благосклонен към нас, Орсини-Розенберг ще бъде безсилен да ни напакости. И после, дори ако го ласкаем или му даваме рушвет, той пак ще предпочита Салиери. Но не се тревожете, императорът се вслушва в съветите ми и аз ще се погрижа за всичко. Шиканедер говори с мен за едно момче вундеркинд, син на Хумел. Исква да го чуете.

— Да, но не разполагам нито с миг свободно време — извини се Волфганг.

— Ще го чуете ли все пак?

— Какво друго ми остава? Шиканедер и татко Хумел са приятели.

Но с осемгодишния Ханс Хумел при Волфганг дойде не Шиканедер, а бащата на момчето — музикалният директор на Шиканедер. Шиканедер помолил да предадат на Моцарт, че сам той е много зает. Волфганг напрегнато работеше над „Фигаро“ — най-сетне се появи възможност да сътвори музика, за каквато мечтаеше от много години: въпреки това любезно поздрави посетителите, въведе ги в гостната и каза:

— Драги Хумел, радвам се да ви видя. Седнете, моля; седни и ти, млади приятелю!

Гостите бяха някак смутени.

— Какво ви води при мен? — попита Волфганг с лека насмешка.

— Господин Моцарт, чуйте, моля ви, сина ми. Навярно няма да откажете да му давате уроци.

— Но на вас сигурно ви е известно, че не обичам да давам уроци. Това ми отнема твърде много време и ми пречи да пиша музика.

Ала като погледна огорченото лице на момчето, добави:

— Добре, покажи на какво си способен.

Момчето седна на пианото и засвири произведение на „английския“ Бах; Волфганг слушаше с безстрастно изражение, но колкото повече свиреше момчето, толкова по-внимателен ставаше той; очите му пламнаха от вълнение и удоволствие и станаха чудно красиви. Той побутна бащата с лакът, за да изрази одобрението си, и доволен кимна. Когато момчето завърши Бах, Моцарт сложи пред него едно свое произведение — много по-трудно от първото, за да види доколко добре Ханс чете на прима виста. И когато младият пианист засвири още по-гладко, сякаш беше придобил увереност, Волфганг изведнъж се наведе и прошепна на бащата:

— Нека синът ви остане при мен. От него може да излезе нещо.

— Не ви разбирам, маестро.

Волфганг приближи до момчето, нежно го погали по главата и рече:

— Ти свири чудесно. Винаги свирй така и ще постигнеш много. Хванал детето за ръка, той нежно го настани на дивана, а после се обърна към бащата:

— Значи, решено е: заемам се с обучението на Ханс, но той ще трябва да живее при мен, не искам да го изпускам от очи. Уроците,

квартирата, храната — всичко ще бъде безплатно. Вие не бива да се грижите за нищо. Съгласен ли сте?

Очите на бащата плувнаха в сълзи, той прегърна Волфганг и почна горещо да му благодари. Какъв прекрасен човек! Сега вече Хумел не се съмняваше — неговият Ханс непременно ще стане втори Волфганг Амадеус Моцарт.

Наскоро Ханс Хумел се пресели у Моцартови и бе приет от Волфганг като роден син. Констанце протестира, те си имали достатъчно трудности и грижи, за да се заемат и с отглеждането на едно чуждо дете, но Волфганг каза:

— От него може да излезе гениален музикант.

— Ти и без това не знаеш как да намериш време за останалите си ученици.

— От Ханс може да излезе нещо, не е като повечето други.

По тона му Констанце разбра, че е излишно да спори, и се помъчи да се примири с новото положение. Ханс се оказа приятно, мило момче, изпълняваше всяко желание на Волфганг; той дори се научи да подражава начина му на изпълнение и проявяваше блестящи музикални способности. И макар че Констанце не можеше да потисне недоволството си, тя ясно виждаше: Ханс е нещо повече от способен ученик, такъв навярно е бил самият Волфганг и също толкова привързан към баща си.

Една вечер, няколко седмици след като Ханс се настани у тях, прибирайки се вкъщи от среща с приятели, те завариха момчето в гостната — то сладко спеше на няколко стола, събрани един до друг. Беше вече полунощ, но Волфганг не мислеше да премества Ханс в спалнята. Новата му соната за пиано бе току-що донесена от колиета и той нямаше търпение час по-скоро да я чуе.

— Щанци, събуди Ханс, само по-внимателно, да не го стреснеш, а после му дай чаша вино — да се поободри.

Обаче изпълнението на Ханс огорчи Волфганг — момчето, което така добре четеше на прима виста, този път едва разчиташе нотите и не можеше да се съсредоточи. Но той не почна да ругае ученика — във цареше нощ, Ханс бе изморен. И тогава Волфганг веднага откри причината за разсеяността на момчето. Сукното на билиардната маса

беше скъсано, по всяка вероятност с щеката. Волфганг се вбеси. Да съсипят любимата му билиардна маса! И нали беше забранил на Ханс да пипа билиарда без разрешение.

Ханс се разплака. Волфганг, който не понасяше сълзите, го прегърна и рече:

— Нима е предполагал, че ще стане така? На татко сигурно не му е по-лесно с внука, нали, Щанци?

Констанце само вдигна рамене. Леополд, взел при себе си детето на Нанерл, показа с това по-голямата си привързаност към внука, отколкото към сина. „Интересно, обижда ли това Волфганг“ — мислеше тя. Той никога не казва една-едничка дума против баща си, но сега доста по-рядко му пишеше.

Леополд бе много огорчен, задето Волфганг почти престана да пише. С мъка в сърцето стоеше до прозореца в Танцмайстерзал. Вече със седмици от Виена не идват никакви вести. Присъствието на осеммесечния внук вкъщи доставяше на Леополд огромна радост, но детето е още съвсем малко, рано е да го учи, както бе учил малкия Волферл. Пощенската кола не се показваше, закъсняла беше поради лошото време — през зимата това често се случва. Оставаше само една утеха: да пише на Нанерл. С дъщерята, която живееше в Санкт Гилген, той редовно кореспондираше.

„Малкият Леополд обича да слуша как свиря. Веднага престава да плаче, затова твърдо вярвам, че и той ще има моцартовски слух. Само да ми даде господ по-дълъг живот, за да успея да го обуча: понякога се чувствавам толкова стар, не мога да повярвам, че съм само на шестдесет и шест. Вече няколко седмици как не съм получил от брат ти нито ред, а тук не остана един човек, с когото да размениш свястна дума. Извинявай, ако ти досаждам с мърморенето си, но повечето сведения за брат ти получавам от втора ръка.

Императорът е дал съгласие да бъде поставена «Сватбата на Фигаро» и в последното си писмо брат ти обясняваше, че цялото си свободно време посвещава на операта, затова не ми пишел. Намирам сюжета на

«Фигаро» малко скучен, в него има доста интриги и суетня; за да стане за опера, такава нещо се нуждае от значителна преработка. И все пак съм уверен, че музиката ще се хареса. Надявам се тя ще бъде отплата за похабените от Волфганг сили, за споровете и неприятностите, които възникват неизбежно в такива случаи. Говори се обаче, че този да Понте, който пише либретото, бил умен човек. Ще трябва да пусне в ход цялото си умение, за да остане Йосиф доволен.“

На другия ден от Волфганг се получи пощенска пратка с ноти и кратка бележка бил крайно претоварен, пише музика, разпределя ролите и преработва ариите, тъй че почти не му оставало време за писмо. Изпраща на Леополд два нови концерта за пиано, една соната за пиано и цигулка и две арии от новата си опера.

Леополд, който линееше от скука и жалост към себе си, изведнъж си намери занимание. Арията на „Фигаро“ беше толкова блестяща, че сам той изпита желание да я изпее, а арията на графинята излъчваше нежност и трогваше до сълзи с прочувствената си любов. Но сетне практичните съображения надделяха и той писа на Волфганг, че макар ариите да са прекрасни, те са много трудни: за изпълнението им ще са нужни чудесни гласове и доста репетиции.

Волфганг отговори на татковото писмо веднага и съобщи, че за пръв път в живота си разполага с певци, достойни да изпълняват ариите му.

Той познавал всички и бил доволен от разпределението на ролите. Ролята на Фигаро, както разчитал, била възложена на Бенучи. Луиза Ласки в концерта на която взел участие и бил във възторг от гласа ѝ — пеела партията на графинята. Партията на Керубино се изпълнявала от Доротей Бусани — нейното сопрано също харесвало на Волфганг, а мъжът на Доротей, Франческо Бусани — прекрасен актьор и певец, изпълнявал ролите на Бартоло и Антонио. Партията на граф

Алмавива дали на Стефано Мандини той можел да направи необходимото впечатление, но за този певец Волфганг имаше съмнения: Мандини бе приятел на Салиери. Малката, обаче важна роля на Марцелина изпълнявала жената на Мандини — Мария. Майкъл Кели, също прекрасен артист и певец, изпълнявал дон Базилио и дон Курцио. Сузана щяла да се пее от любимата му певица във Виена Ан Сторас.

Ан Сторас и Майкъл Кели представлявали половината от „английската колония“ според израза на Волфганг. Другата половина от тази колония били двадесет и две годишният брат на Ан — Стийвън Сторас и Томас Атвуд, на двадесет години: млади, многообещаващи англичани, които учили при Волфганг композиция.

Когато репетициите лека-полека тръгнаха, Волфганг насочи вниманието си към подготовката на главните изпълнители, работеше и над партитурата на операта. Мощният глас на Бенучи звучеше убедително и топло; единственото му слабо място бяха високите тонове, които никога не издържаше достатъчно, и може би склонността му да позира. Но Бенучи беше във възторг от партията си и охотно приемаше съветите на автора за по-добро изпълнение.

Графинята — Ласки — също напълно удовлетворяваше всички изисквания на Волфганг, ала графът — Мандини — му създаваше главоболия. Баритонът притежаваше и умение, и възможности, за да пресъздаде образа, но се оплакваше, че му липсвали ефектни арии, и твърдеше, че не можел да пее с чувство, когато героят му е лишен от всякакви чувства.

Керубино — Доротей Бусани — и Бартоло, изпълняван от мъжа й, пееха прекрасно; освен това Волфганг много се възхищаваше от играта на Кели. Комичният талант, който притежаваше този тенор от ирландско-английски произход, доставяше на Волфганг истинска наслада и той бързо се сближи с Майкъл.

Но най-много от всички вълнуваше Волфганг Ан Сторас. Бащата на Ан, италиански музикант, който живееше в Лондон, сам бе обучил музикално нея и Стийвън, а майката англичанка се бе занимавала с общото образование на Ан. Двадесет и една годишната Ан беше грациозна мургава хубавица, надарена с рядко мелодично сопрано. В

изпълнението ѝ имаше изящество и топлота, недостигнати дори от Алоизия Ланге, и тя играеше темпераментно, без обаче да губи чувство за мярка. Ан с такова благоговение разучаваше партията си, че Моцарт бе трогнат. Тя със задоволство приемаше напътствията на маестрото.

Веднъж, като репетираше с него още незавършената ария, с която тя се обръща към Керубино, Ан спря най-неочаквано. Репетираха в Бургтеатер, съвсем сами, и Волфганг очакваше — ей сега Ан ще почне да се оплаква, че макар да е главна героиня, това е първата ѝ солова партия в продължение на цели две действия, а и тя не е съвсем ефектна. Ан обаче каза:

— Керубино трябва да отговори нещо на думите ми. Иначе ще бъде неубедително. Как мислите, маестро?

— Репликата на Керубино ще отвлече вниманието от вашето пеене.

— Но вие винаги сте казвали, че музиката трябва да движи действието.

— Да, така е. — Когато работиш по-дълго с някого, или го намразваш, или... Нима Ан кокетничи? Волфганг чувствуваше, че тя го харесва, използваше всяка възможност да бъде с него. Това бе втората певица след Алоизия, към която изпитваше силно влечение. А каква артистка е тя! Той бе изоставил овладялата го навремето мисъл да направи Констанце певица. Щанци няма достатъчно желание за това, а на Ан Сторас ѝ се удава лесно всяка негова ария. С нея може дори да се говори за композиция, а тази тема досажда на жена му. Но нали е щастлив с Щанци? Волфганг се помъчи да се овладее и да изглежда равнодушен.

— Зле ли ви е? — Стори ѝ се, че Моцарт е побледнял силно.

Защо не може едновременно да се обичат две жени? Той почувствува колко му е нужна Ан и изведнъж се изпълни с тъга.

— Ще полегнете ли, Волфганг? В гримьорната ми има кушетка.

„Това е покана“ — помисли той и веднага се упрекна за мнителността си. Но нали за никого не е тайна, че на оперните репетиции композиторите се увличат в авантюри с примадоните, дори само за да вдъхнат живот на любовните сцени. Волфганг последва Ан в гримьорната ѝ. Недоумяваше как да постъпи. Той наистина усещаше лек световъртеж — беше се преуморил през последните дни. Като

поседя малко, Волфганг се почувствува по-добре. Гримьорната на Ан беше кокетно, уютно подредена, а на масата лежеше партитурата на „Отвлечане от сарая“.

— Вие познавате операта ми? — учуди се Волфганг.

— Познавам я, и то много добре. Чудесна музика. Така ми се искаше да пея Костанца! Но във „Фигаро“ ще бъде още по-добре.

— Сериозно ли мислите така?

— Волфганг, от четиринадесетгодишна познавам оперната музика. Изпълнявала съм Хендел, Перголези, Глук, Пичини, Салиери, Паизиело, Мартин-и-Солер, но никога не ми се е случвало да пея арии, които така дълбоко изразяват чувствата на героините, както вашите. Присъщият ви лиризъм прави „Фигаро“ най-италианската опера буфа от всички които съществуват на света — когато трябва, тя е весела и жизнерадостна, и пак когато е нужно — драматична и страдна.

Волфганг мълчеше. В гласа на Ан се долавяше вълнение, мургавото ѝ лице поруменя. Сега до него седеше не опитна светска жена — на осемнадесет години я омъжили за съпруг два пъти по-възрастен от нея, но тя скоро се развела, безсилна да търпи жестоките обноски на мъжа си, — а млада девойка, мечтателна и жадуваща за любов.

Ан недоумяваше: защо Волфганг се колебае? Та кой ще научи? А дори да научи, какво го интересува! Освен само жена му, но тя нито веднъж не бе идвала в театъра и неговата опера, изглежда, никак не я вълнува. Ан погледна Моцарт, който седеше до нея, без да смее да се доближи, и си помисли: той е дребничък, но музиката му е истински величествена, пълна с красота и изразителност. А как прекрасно познава дълбините на женската душа! Интересно къде е научил това? Или е в кръвта му? В чувствителната му натура? Музиката на Моцарт крие толкова нежност и ласка, че той не би могъл да ѝ причини болка, както бившият ѝ мъж. И макар ариите му да предават човешките страсти с пълна сила, той никога не губи чувство за мярка, никога не изпада в сантименталност. Мелодиите му са чисти и същевременно чувствени, понякога изпълнени с мъка, но в тях винаги силно пулсира животът, блика жизнерадост. Колко неизпитани и прекрасни мигове може да ти даде любовта на такъв човек, мислеше си Ан. Тя положи ръка върху неговата, но Волфганг рязко стана.

— Вие бяхте мила и внимателна към мен, Ан, благодаря ви — рече той. — Моля да ме извините, предстои ми още работа — над операта като цяло и над арията на Сузана.

Констанце днес му бе съобщила, че отново чака дете, а колкото и силно влечение да изпитваше към Ан, нима можеше да измени на жена си в такъв момент?

Ан кимна, без да каже в отговор ни дума.

Волфганг бързо вървеше към къщи. „И защо Ан Сторас е толкова привлекателна“ — мислеше си той. Дано му прости и не развали за отмъщение ролята на Сузана. Не, Ан е твърде талантива артистка и не е способна на такова нещо, убеждаваше сам себе си той, а вълнението, което изпитва в нейно присъствие, не е нищо друго освен възхищение от блестящото ѝ вокално майсторство.

Разсеяният вид на Волфганг не се хареса на Констанце. Дори в леглото той беше тази вечер някак чужд, извини се с това, че бил твърде уморен. „Да не се е увлякъл по друга“ — мислеше си тя. За един композитор в Бургтеатер има богати възможности. Но как да разбере? Тя се оплака, че се чувства зле поради бременността и Волфганг я целуна.

А след няколко минути в погледа му наново се появи същата разсеяност. Той скочи от леглото и изтича в стаята за музика. Констанце му извика да си наметне халата, но Волфганг не я чу — седнал на масата, трескаво пишеше. Един път да свърши „Сватбата на Фигаро“, молеше се нечуто Констанце.

Да Понте бързо нахвърли първоначалния вариант на либретото и в процеса на съвместната им работа над операта Волфганг изпитваше все по-голямо уважение към поета. Да Понте внесе в либретото твърде малко от себе си, той само съкрати комедията, приспособявайки я за опера, не в тази работа се оказа много изкусен и охотно нанасяше всички предлагани от Волфганг поправки. Текстът на да Понте бе изпълнен с лиризм, лесно се съчетаваше с музиката и Волфганг се радваше на тънкия слух на поета, на отличния му вкус и чувството му за хумор. Освен това да Понте чудесно разбираше, че поетичният текст в една опера трябва да бъде подчинен на музиката.

Работата над „Фигаро“ поглъщаше всичкото време на Моцарт. В тези дни той беше повече в театъра, отколкото вкъщи, но Констанце се стремеше да се съдържа — да не предизвиква свади и да не ревнува мъжа си. Това ѝ се удаваше трудно — Волфганг не забелязваше нищо около себе си и неведнъж в душата ѝ се промъкваше подозрението дали няма съперница? Нима една опера може дотолкова да погълне мислите на човека?

Веднъж, когато Волфганг прекара цяла нощ в стаята за музика, пишейки, силно разтревожената Констанце му каза на сутринта:

— Ако продължаваш така, накрая ще разрушиш здравето си.

— Налага се. Партията на графа се нуждае от поправки. Мандини е недоволен.

— А той ще се погрижи ли за тебе, когато заболееш?

— Щанци, работата скоро ще свърши. И ние с теб ще заминем на дълга почивка.

„Не, работата му никога няма да свърши — мислеше си тя, — ще продължава да пише до последен дъх.“

Волфганг се огорчи, дочул неволно как Мандини казва на жена си:

— Партията на графа не може да се изпее ефектно, той е представен като такъв негодник! Не разбира ли Моцарт, че ми са нужни симпатиите на зрителите? Салиери никога не би постъпил така с мен.

Волфганг се скри зад кулисите, за да не го видят. Жената на Мандини отвърна:

— Поговори с него. Ролята на Марцелина в сравнение с останалите е твърде незначителна, но ариите ми не отстъпват на другите.

— Браво, браво! Излиза, че отгоре на всичко трябва и да му благодаря за щастието, което ти е дарил. Той е твърде зает със Сторас, как ще се занимава с мен — ехидно подхвърли Мандини.

— Нищо такова не съм забелязала.

— Няма какво да забелязваш. Тя нали е главна героиня. Примадона.

— Струва ми се, че графинята има много по-хубави арии.

— Това е друг въпрос. Но щом ѝ дава най-ефектните арии, аз ще изгубя за нейна сметка. Поставил си е за цел да опетни името ми.

Волфганг се потруди здраво и написа за Мандини нова ария: „Vedro mentr'io sospiro“ („Въздишам и тъгувам, а Фигаро ликува“), която по емоционалност не отстъпваше на най-добрите му произведения. Но като я изпя, Мандини заяви:

— Арията е тъй сериозна, сякаш е написана за трагедия.

— Ще стане още по-трагично, ако се наложи да я пее някой друг — забеляза да Понте.

Мандини сви рамене.

— И освен това сега тя става най-дългата ария в цялата опера — рече да Понте.

— Баста! Вие навярно си мислите, че няма да се справя с нея?

— Напротив. Тъкмо затова сме я написали. А чрез нея ще можете да блеснете и с гласа си.

— О, аз, разбира се, не отказвам. Само не очаквайте да се влюбя в нея. В операта и без това има твърде много любов. Пък и арията е трудна за изпълнение.

Волфганг остана доволен: Мандини изпя „Въздишам и тъгувам, а Фигаро ликува“ великолепно и новата ария вля в ролята на графа онази страст, която дотогава ѝ липсваше.

Работата с Ан Сторас — ето какво смущаваше Волфганг. Той се опитваше да се държи с певицата равнодушно, но това още повече разгаряше чувствата му. Ан не му създаваше затруднения и с готовност спазваше всяко негово указание.

Как се радваше той, че почти цялата партия на Сузана до последното действие се изпълняваше в дует — Волфганг използва това обстоятелство като предлог, за да присъствува на репетициите с Ан някой от певците. Ала когато стигна до арията ѝ в последното действие „Dehì vienì“ („Ела, о мили“) — единствената ѝ истинска солова изява, — Волфганг се постара да създаде музика, която би изразила всичкото очарование и нежност на Ан. Той се стремеше да предаде чувствата ѝ с колкото може по-прости средства и тъкмо затова арията стана необикновено трудна; трябваше да я преписва много пъти, докато музиката прилегне на гласа ѝ и изрази това, което Волфганг искаше да каже.

След огромната загуба на душевни сили, изразходвани за написването на партията на Сузана, окончателната шлифовка на ариите на Керубино беше за Волфганг облекчение. Той с възторг пишеше музиката, възпяваща любовното блаженство, твореше като че за собствено удоволствие. Керубино беше влюбен в любовта, както самият Волфганг бе преди и от време на време сега, и той с част от съществуването си симпатизираше на Керубино, докато с другата част му се присмиваше.

Всъщност всичко, което пишеше, бликаше от самото му сърце. Като композираше ариите на графинята, Волфганг чувствуваше как се изпълва с вълнение. Той споделяше мъката ѝ: тя обича мъжа си, а той задиря всяка по-хубавичка жена, която срещне на пътя си. Според пиесата ролята на графинята беше много повърхностна, но Волфганг

обогати характера ѝ, като създаде за нея арии, пълни с патос и силни преживявания. В нейната партия той вля страст, изпитана от самия него, без да влага личен елемент. С музиката си направи ролята ѝ драматична, като не скриваше, че състраданието и симпатиите му са на нейна страна, но се стремеше да не натрапва никому предпочитанието си.

В образа на Фигаро Моцарт вложи още повече от себе си, но тази музика му се удаваше по-леко. Той изпитваше наслада всеки път, когато Фигаро успееше да надхитри графа — нима сам той не бе успял по същия начин да надхитри Колоредо? И пишеше партията на Фигаро с огромен ентусиазъм.

Веднъж, когато изучаваше с Ана Готлиб малката роля на Барбарина, работейки така усърдно, както с всички останали певци, артистката му поднесе букет.

— По какъв случай? — смутено попита Волфганг. Ана Готлиб пламна цялата и прошепна:

— Вие сте толкова добър, маестро. Дадохте ми роля във вашата опера. А съм още твърде млада, както знаете.

Млада е наистина! Ана беше само на дванадесет години. Но тя много подхождаше за тази роля. Ана Готлиб произхождаше от семейство на артисти, сама беше прекрасна артистка и имаше чудесно гласче на момиче, каквото изискваше ролята на Барбарина.

— Ако натопите цветята във вода, маестро, те ще останат дълго свежи — каза Ана.

И тогава Волфганг се сети: момиченцето е влюбено в него! Но това е абсурд, тя е още дете! Да се погаври с такова дете, както би направил на негово място почти всеки друг, той не можеше. В чувствата на Ана имаше нещо много мило и трогателно.

— Надявам се, цветята ви дълго не ще увяхнат.

— О, разбира се, господине. Нарочно купих по-трайни и избрах най-пресните. — Ана Готлиб единствена от цялата трупа бе по-ниска от него и той трябваше да се наведе, за да я целуне по челото.

Очите ѝ се изпълниха със сълзи и тя попита:

— Нали моето пеене не ви досажда, маестро?

— Никак. Много сте добра за тази роля. Тъкмо това, което се иска.

— А не съм ли много малка?

— Съвсем добре подходите за Барбарина. И моля, не ме наричайте „господине“.

— Добре, господине.

Волфганг още веднъж се върна към песничката на Барбарина в последното действие, където тя се появява на сцената да търси една изгубена карфица, и се постара да придаде на тази ариета очарователна нежност и печал, макар че да Понте недоумяваше защо той хаби толкова изящна мелодия за второстепенен герой. Но когато Ана изпя песничката си искрено и с вкус, Волфганг се почувствува напълно възнаграден, макар че както преди продължи да гледа на Ана Готлиб като на дете и да се държи с нея бащински покровителствено.

Няколко дена преди датата на премиерата се състоя първата генерална репетиция на „Сватбата на Фигаро“ в окончателния ѝ вариант, както се надяваха Волфганг и да Понте. Либретото и партитурата на операта бяха преписвани много пъти от начало до край и сега като че ли всичко беше готово с изключение на увертюрата, но Волфганг увери да Понте: за нея не бива да се безпокоят.

— Тя е цялата в главата ми, от първата до последната нота.

— Орсини-Розенберг е дошъл да види репетицията — рече да Понте и посочи една фигура, която едва личеше в мрака, обвинил дъното на театралната зала.

— Господин директорът трябва да се радва. Няма да му се наложи да отлага операта ни, както се е случвало с много други.

— А вие доволен ли сте, Моцарт?

— От музиката — да.

— А от либретото?

— Нека видим първо как ще звучи то певчески, тогава ще говорим.

Репетицията започна и да Понте, без да обръща внимание на директора, седна близо до Волфганг, който по този случай носеше аления си плащ и висока шапка със златен ширит. Като дирижираше оркестъра, Волфганг изглеждаше напълно спокоен, но когато Бенучи много живо, с огромно въодушевление запя арията „Non più andrai, farfallone amoroso“ („Ти ще спреш, фарфалаче немирно“), да Понте чу

как Волфганг полугласно извика: „Браво, браво, Бенучи!“ А когато Бенучи стигна до последния, много прочувствен пасаж: „Cherubino, alla vittoria, alla gloria military“ („Керубино, към победа, към победа чрез борба“), който той изпя проникновено и с голямо вдъхновение, въздействието беше поразително. Бенучи завърши, всички изпълнители, които се намираха на сцената, и целият оркестър със спонтанен порив завикаха:

— Браво, браво, маестро! Viva, viva grande Mozart!^[1] — Да Понте помисли, че оркестърът изобщо няма да прекрати овациите, музикантите възторжено чукаха с лъковете си по пултовете. След финала на първо действие имаше също тъй възторжени овации, както и след изпълнението на други арии, но сега Волфганг не прекъсваше операта. Представлението завърши, целият оркестър стана на крака и бурно приветствува композитора. Тогава Волфганг хвана да Понте за ръка, изведе го на сцената и настоя синьор поетът да сподели неговия триумф.

Двамата вече се готвеха да напуснат театъра, когато ги извикаха при директора. Това прозвуча като заповед; Моцарт и да Понте влязоха в кабинета на Орсини-Розенберг и той не ги покани да седнат, а ги погледна смръщено и отсече:

— Да Понте, вие сте вмъкнали във „Фигаро“ балет!

— Той играе съществена роля в развитието на сюжета, ваше сиятелство.

— Нали видяхте какъв възторг предизвика това всред състава и оркестъра — добави Волфганг.

— Те са заинтересовани лица. На вас без съмнение ви е известно, че императорът е забранил всякакви балети в своите театри.

— Не знаех, че това се отнася и за оперите — оправда се да Понте.

— Отнася се за всички представления, които се дават в театрите на негово величество. Ще трябва да изхвърлите балета.

Волфганг протестира:

— Но това ще погуби „Фигаро“, ваше сиятелство!

— Не ме интересува. Да Понте, искам да видя либретото ви. Да Понте неохотно подаде на директора своето либрето. Орсини-Розенберг с внушителен жест откъсна няколко страници — тези на балетната сцена.

— Не можем да поставим операта без балет! — възкликна Волфганг.

— Така или иначе, с балета вие няма да можете да я поставите — усмихна им се иронично Орсини-Розенберг.

— Несправедливо е. Нямаме време да променяме сюжета.

— Тогава, Моцарт, ще си потърсим друга опера — заключи директорът, — която ще поставим вместо „Фигаро“. — И той стана, за да им подсказе, че трябва да напуснат кабинета му.

Бяс обзе Волфганг. Той стоеше пред вратите на Бургтеатер, без да забелязва нищо — нито екипажите, които минаваха покрай него, нито пешеходците, — и изтъкваше на да Понте, че такъв произвол не бива да се допуска, те трябва да се обърнат за помощ към императора. Но да Понте не се съгласи:

— Аз имам друг план. Колкото до интригите, умее да ги създава не само директорът.

Да Понте изрече това така уверено, че Волфганг се поуспокои, макар че никак не можеше да разбере защо Орсини-Розенберг трябваше да постъпи по този начин.

— Всичко е много просто. Последната дума в края на краищата има той, като изключим Йосиф. Салиери, изглежда, е предупредил директора, че „Фигаро“ може да има огромен успех и ще измести от сцената неговата опера, а когато Орсини-Розенберг с очите си видя, че е така, използва балета като предлог за смъкването на представлението ни. Но императорът може и да не се съгласи с него.

— Нали тъкмо Орсини-Розенберг ме помоли да напиша опера буфа?

— Ако тя се окаже единствената, с която ще разполага. Или ако му платим, както прави Салиери. Искате ли да опитаме това средство?

Волфганг отказа, самата мисъл за подобно нещо му беше противна.

— Тогава ще трябва да представим „Фигаро“ на самия император.

— Без балетната сцена?

— Разбира се.

— Но от това ще се загуби смисълът!

— Напълно сте прав — с хитра усмивка отвърна да Понте. — Там е цялата работа.

Йосиф прие предложението на да Понте да посети генералната репетиция на операта. Като покани императора, да Понте обясни:

— Ваше величество, много силно желаем да имаме вашето мнение за операта: може да решите, че е необходимо да се внесат някои поправки. За нас най-важно е вие, ваше величество, да останете доволен.

Йосиф с голямо удоволствие следеше представлението, докато не се стигна до балетната сцена, заменена с пантомима. Това го подразни. Сюжетът изведнъж стана непонятен а до този момент всичко беше ясно и много забавно, нямаше и никакви скандални нападки против властите, което единствено го безпокоеше. Йосиф заповяда да се спре репетицията и възкликна:

— Да Понте, пантомимата съвсем не хармонира с операта!

Да Понте сви рамене и връчи на Йосиф либретото с възстановената балетна сцена.

— Защо тогава я няма в операта, синьор поете? — запита Йосиф.

— Ваше величество, господин директорът ни заяви, че балетът бил забранен.

— Забранен? — И императорът нареди веднага да повикат директора.

Орсини-Розенберг, който беше в кабинета си, тутакси се яви. Но още не отворил уста, императорът му каза:

— Как сте посмели да дадете такова разпореждане, без да ни попитате?

— Ваше величество, нали благоволихте да заявите, че балетът е забранен на сцената.

— Когато той е груб и неприличен, да; но тук той е напълно подходящ.

— Ваше величество, а как стои въпросът изобщо със „Сватбата на Фигаро“? Нали забранихте поставянето на пиесата.

— Защото беше блудкава и пълна с непристойности. А тази опера е очарователна.

— И друго: танцьорите, с които разполага Бургтеатер, няма да ви харесат, ваше величество.

— Намерете такива, които да ни харесат.

— Но, ваше величество, остава толкова малко време, че аз...

— Такава е императорската ни воля! — И когато директорът почна да търси нова причина, Йосиф каза: — Много ще се разгневим, ако се протака още представлението на „Фигаро“. Нямаме търпение да видим по-скоро развързката.

— О, тя е щастлива, ваше величество — обади се да Понте. — Стига да ни позволят...

— Вече ви е позволено. А сега ще почакаме танцьорите. Имаме намерение да видим цялата опера и тогава ще ви дадем преценката си.

Дванадесет танцьори пристигнаха след няколко минути и докато те репетираха, Волфганг повтори за развлечение на императора няколко от бисираните арии. Йосиф изрази желание да чуе още веднъж двете арии на графинята: „Porgi amor“ („От любов страдам аз“), в която тя излива мъката си от това, че мъжът ѝ вече не я обича, и „Dove sono“ („Где сте, где сте“) — там графинята с печал си спомня времето, когато нищо не е помрачавало щастието им. Тези арии трогнаха Йосиф. Той сам бе страдал от липса на взаимност. Първата му любима жена беше по-привързана към сестра му, отколкото към него, и почина рано, без да даде отклик на любовта му.

Императорът хареса балета: той разсея меланхоличното му настроение и прекрасно съответствуваше на сюжета. Йосиф заповяда да се насрочи премиерата на „Сватбата на Фигаро“ за 1 май, както бе предвидено първоначално.

Два дена по-късно, в навечерието на премиерата, Волфганг написа увертюрата. Няколко седмици вече той с най-голяма старателност беше доизпипвал цялата партитура и сега му оставаше само да я запише. Волфганг направи това в последния момент, за да остави повече време за репетиране на останалата музика, но предварително бе решил да изрази в увертюрата бодрото настроение на „Фигаро“, то да проличи още от самото начало. Не вплете в нея главните теми, създавайки я като самостоятелно инструментално произведение, единствено по рода си.

Когато Волфганг се появи на диригентския пулт, Йозеф Хайдн, пътувал дълго и изморително от имението на принц Естерхази до Виена с едничката цел да присъствува на премиерата на „Сватбата на

Фигаро“, много се зарадва, задето не бе пожалил сили да дойде. Самообладанието на Волфганг предизвикваше възторг. Моцарт беше малко над метър и петдесет висок, но когато вдигна ръце, за да даде знак на оркестъра да започне, стана изведнъж някак по-едър, извиши се над целия оркестър и стоящия пред него клавесин. „В увертюрата няма нито една излишна нота“, помисли си Хайдн. Волфганг като че танцуваше, както дирижираше, а заедно с него танцуваше и музиката, настройваща весело още от първите си тактове и участниците в представлението.

Сцената на Фигаро и Сузана, с която започваше операта, вървеше в същия жизнерадостен темп и напълно очарова Хайдн. Към края на първо действие той като че се пренесе в друг свят, по-светъл и с повече чувство, при това всичко изразено музикално. Актьорите пееха великолепно, освен може би графът — Мандини: той изпълняваше ролята си неравно, сякаш не беше сигурен във вокалната характеристика на образа. Но Волфганг с вдъхновеното си дирижиране разкриваше красотата на музиката; държеше всички в своя власт — под ръководството му оркестърът акомпанираше на певците, въодушевяваше ги, увеличаваше изразителността на тяхното пеене. При това Волфганг не допускаше музиката да заглушава певците, дори когато сам седеше на клавесина. Към края на операта Хайдн вече не се съмняваше в успеха ѝ, партитурата беше чудесна. Обаче когато завесата падна, сред виковете „браво“ и аплодисментите прозвуча освиркване и дюдюкане.

Многобройните приятели наобиколиха Волфганг да го поздравят за успеха: пръв ван Свитен — според мястото, което заемаше във виенския музикален свят, после Вецлар, графиня Тун, граф Палфи, принц Кобенцл. А появата на Хайдн извика сълзи в очите на Волфганг. По това как топло го прегърна Хайдн, той разбра — каквото и да кажат другите, успял е да изпълни замисленото. Но нямаше възможност дълго да разговаря с Хайдн и останалите си приятели: Орсини-Розенберг хладно му съобщи, че го чака императорът.

Йосиф прие композитора и либретиста в императорската ложа. — Браво, синьор поете — каза той, — вие ни доставихте удоволствие. Надяваме се, не придадохте значение на освиркванията.

— Разбира се, не, ваше величество. Колкото повече завист буди едно произведение, толкова по-силно трябва да е убеден авторът в

достойнствата му.

— А вие, Моцарт, видяхте ли сега, че италианският език много повече подхожда за опера, отколкото немският?

Волфганг не отговори веднага. Защо Йосиф се наема да прави преценки за музиката, след като познанията му в тази област са повърхностни? Хайдн му махаше отдалеч за сбогом — бързаше да се върне при Естерхази, — а Волфганг така мечтаеше да прекара с приятеля си поне няколко минути! Императорът обаче беше явно недоволен от паузата в неговия отговор. И Волфганг изрече:

— Ваше величество, радвам се, че операта е заслужила одобрението ви.

— О, „Сватбата на Фигаро“ е достойно за вниманието произведение, но е фриволно, едва ли ще се запомни задълго.

С императорски указ „Сватбата на Фигаро“ беше включена в репертоара на Националната италианска опера, но както предсказваше Йосиф, не се ползува с траен успех сред публиката. Виенските меломани твърдяха, че музиката ѝ е прекалено немска по дух и не ѝ достига пламенността и живият характер на италианската опера буфа. Моцарт не буди у слушателите силни чувства, вместо това ги изморява, заявяваха те.

Когато през ноември се състоя премиерата на новата опера на Мартин-и-Солер „Рядка вещ“ и тя пожъна бърз успех във Виена, Орсини-Розенберг обяви, че „Сватбата на Фигаро“ след деветото си представление през декември ще бъде свалена от репертоара. Публиката бе луда по новия танц, за пръв път показан в операта на Солер — валса. Този танц, чиято мелодия бе заимствувана от един австрийски народен танц, покоряваше сърцата с плавността на движенията, а също и с подчертано театралния маниер, с който го изпълняваха главните герои в операта. Валсът стана сензацията на момента, а с това осигуряваше успех и на цялата опера на Мартин-и-Солер.

Да Понте не споделяше мнението на Волфганг, според което текстът на операта на Солер и нейната партитура бяха банални и посредствени. Простичкият разказ за това как един испански инфант се влюбил в хубава селска девойка и спечелил любовта ѝ, се ползуваше

с такъв успех, че сега да Понте можеше да си избира композитор по свой вкус; дори Салиери отново желаше да работи с него. Либретото на „Рядка вещь“ бе написал да Понте, а Моцарт се убеди, че либретистът понякога играе по-важна роля от композитора.

[1] Да живее, да живее великият Моцарт! (ит.) — Б.пр. ↑

През тези дни за Волфганг бе трудно да бъде жизнерадостен, както обикновено — синът му, родил се през октомври, почина на четири седмици от задушаване.

В студеното, сиво ноемврийско утро, на другия ден след погребението на Йохан Леополд, Волфганг лежеше в кревата и мислеше за умрелите си деца: какво би излязло от тях, ако не бяха починали още като бебета. Не бе мигнал почти цялата нощ — болните бъбреци отново се обадиха, но лечението му причиняваше не по-малки мъки, отколкото самата болест. Всеки път, като тичаше долу до клозета, цял измръзваше, връщаше се в кревата схванат и дълго лежеше, без да заспи, мислейки със страх, че може и ръцете му да заболелят.

Когато Констанце се събуди, той предложи да ѝ приготви закуската. Трябвало да си полежи, рече ѝ той, последните шест седмици били толкова мъчителни за нея, че ѝ е необходима почивка.

Но Констанце се надигна от леглото — тя спеше облечена, само сваляше пантофките: щом в спалнята престане да поддържат огъня на печката, стаята веднага изстиваше. А при това Волфганг, страхувайки се от въглеродния окис, вечно държеше прозореца отворен.

— Как мога да спя — печално рече Констанце, — когато Йохан Леополд лежи в гроба!

— От трите ни деца погребяхме две! Каква е тази несправедливост!

— Това е съдба! — И тя заплака.

Той се опита да утеша жена си:

— Ще си имаме друго дете, след него още едно и така нататък...

— И всички ще умрат като тези. Не ни трябват повече деца. — Обаче забеляза унието, изписано на лицето му, и добави: — Поне за известно време. Докато не сме в състояние да се грижим по-добре за тях.

Волфганг се загледа през прозореца към Блутгасе: само неколкостотин метра и уличката ще го отведе при Дома на ордена, където навремето го изритаха по стълбите; успехът на „Фигаро“, надяваше се той, навеки ще изличи това от паметта му. Но, уви, сега не му възлагат вече поръчки за опери, а абонаментът за концертите му се преустанови. Последните два концерта минаха при наполовина празна зала и Волфганг загуби много пари. Ето защо написа само два концерта за пиано — интересът към изпълнението му силно намаля. Констанце дали се досеща, че в най-скоро време ще се наложи да напуснат тази квартира — наемът вече не е по силите им. И за да избяга от мрачните си мисли, Волфганг реши да потърси утеха в любовта. Запали печката и побърза към леглото. Но Констанце уплашено се отстрани.

— Не, не бива. Не искам повече деца. Особено сега.

На закуска той поведе разговор по друг въпрос, който го вълнуваше:

— Щанци, много ми се иска да поканиш Кели, Атвуд и Сторасови някоя вечер у дома.

— Защо сам не ги поканиш? Познаваш ги по-отблизо, отколкото аз.

— Най-добре е, когато поканата идва от самата домакиня.

— Заради Ан Сторас? Мислиш, че слуховете ще престанат?

— Причини за слухове няма. Просто искам да се сприятелите.

— Понеже двете с нея те делим, затова ли? — ядно изрече Констанце.

— Не, защото ни канят да отидем в Англия заедно с тях.

— И мене ли? — недоверчиво попита тя.

— Разбира се, Щанци. Нима бих заминал без теб? — Сините му очи заискриха, бузите порозовяха от вълнение, а пръстите барабаняха по кухненската маса, сякаш седеше на пианото. Волфганг грабна Констанце и се завъртя с нея из гостната, а в движенията му имаше толкова нежност и любов, че тя отстъпи, позволи му да я отведе до масата и написа поканите.

Констанце се облече като за бал, а Ан носеше най-обикновена рокля. Констанце очакваше примадоната да се държи с нея враждебно, но Ан с искрена топлина благодари на стопанката за любезната покана. Те и преди се бяха виждали, ала това бяха краткотрайни срещи и едва

днес се състоя същинското им запознаване. Констанце познаваше по-добре брата на Ан — Стийвън Сторас; двамата с Томас Атвуд редовно посещаваха дома на Волфганг — той им преподаваше композиция. А с Майкъл Кели Волфганг обичаше да играе билиард, постоянно го биеше и Майкъл непрекъснато хвалеше майсторството на противника си. Констанце бе пленена от изисканата сдържаност на Ан. В своята ненужно официална рокля, с тесния си, деколтиран корсаж Констанце се чувствуваше неловко; но това харесваше на Волфганг. Той с нескрито възхищение огледа спретнатата ѝ, дребна фигура, докато отиваха към масата, на която прислужницата сервираше вечерята.

По-късно започна неизбежната игра на билиард — състезаваха се Волфганг и Кели и играта завърши с неизбежната победа на Волфганг. Тогава Кели, пожелал също да покаже какво може, взе да имитира да Понте. И правеше това много изкусно: колкото по-силен беше стремежът на поета да се държи изискано, толкова по-комично впечатление създаваше.

Изведнъж Атвуд, който за разлика от Кели беше настроен много сериозно, попита:

— Маестро, помислихте ли за гостуването в Англия?

— Мислих, и то доста, Атвуд. Надявам се, ще успеете да склоните Констанце.

— Госпожо Моцарт, маестро то ще пожъне в Лондон огромен успех — каза Атвуд.

„Също както във Виена“ — помисли си с горчивина Констанце, но не посмя да го изрече гласно — Волфганг ще се обиди.

— На драго сърце ще замина с него, където пожелае — отвърна тя.

— Ако двамата с Волфганг заминете с нас, много ще се радваме — рече Атвуд. — Присъствието ви ще придаде тежест на малката ни група.

Всички са още тъй млади, размишляваше Констанце. Атвуд и Ан Сторас са само на по двадесет и една години, Стийвън Сторас току-що е навършил двадесет и три, Кели е на двадесет и пет. Те не могат да разберат опасенията ѝ. И макар самата тя да беше също на двадесет и пет, чувствуваше се много по-възрастна от тях.

— Откъде ще минете?

— През Залцбург — каза Сторас, — това ще достави и на двама ви удоволствие.

Волфганг радостно се усмихна, а Констанце трепна и нищо не рече.

— Оттам ще продължим за Мюнхен и Манхайм, където маестрото е толкова известен.

Волфганг кимна: планът му харесваше все повече и повече.

— С престой в Париж. Писах на Льогро, че е възможно да тръгнете с нас, и той веднага отговори, като изтъкна, че с радост ще уреди в Париж един концерт.

— След като така зле се е отнесъл с мъжа ми! — възкликна Констанце. — Волфганг, нима ще му се довериш?

— Аз не му се доверявам. Но не виждам и защо трябва да го мразя.

— Ще завършим пътешествието си в Лондон — продължи Сторас, — където досега с много топлота си спомнят за вашите гастроли, маестро, и където непременно ще спечелите симпатиите на публиката.

— Лондончани ще бъдат във възторг от вашата музика, маестро — рече Ан, — както всички ние.

— Виждаш ли, Щанци, какво чудесно предложение.

Не ѝ се искаше да се покаже тесногръда, но някой все пак трябва да прояви практичност.

— А какво ще правим с Карл Томас? Да го вземем с нас на такъв дълъг път е неразумно.

— За него може да се погрижи татко.

— Ти помоли ли го вече?

— Не, но татко гледа сина на Нанерл. Защо да не гледа през това време и нашето дете?

Констанце не споделяше оптимизма му, обаче гостите се държаха така, сякаш въпросът вече е решен, и обсъждаха какви произведения Волфганг трябва да вземе със себе си.

Сторас каза:

— Трябва да занесете в Лондон концерта си за пиано в до-минор. В него има толкова дълбочина, величие, сила. Чудя се как може при този ваш концерт да се говори, че музиката ви била просто лека и мелодична.

— И все пак говорят — печално изрече Волфганг. — А когато пиша в минорна тоналност, намират, че музиката ми е мрачна и бездушна.

— Бездушна? — възкликна Ан. — Не познавам по-прочувствена музика от вашата.

— Колкото до мен — произнесе се Атвуд, — аз предпочитам новия ви концерт в до-мажор, който изпълнихте на последния си рецитал. В него има толкова искрено чувство. Но да се поставя едно произведение над друго е глупаво. Дълбоко ме вълнува цялата ви музика. Колко концерта за пиано написахте през последните две години, маестро?

Волфганг погледна за справка в тематичния си каталог, а после с почуда обяви:

— Дванадесет от 1785 година — и добави печално: — Вече съм забравил някои.

— Дванадесет за две години? — Атвуд бе изумен.

— Какво толкова трудно има тук? Ако музиката е в самия теб, тя непременно ще се излее навън.

— Но все пак е много за толкова кратко време!

— Количеството няма значение, Атвуд. Никой не се интересува колко концерта си написал — дванадесет или един. От тебе се иска само това: да пишеш музика по вкуса на публиката.

— И въпреки твърдението ви всеки ваш концерт е по-хубав от предходния!

— Всичките си чеда обичам еднакво — изрече с упрек Волфганг.

— Без съмнение, маестро! — възкликна Сторас. — Но всеки път, когато си помисля за до-минорния концерт, казвам си: в сравнение с вас аз съм обикновен дилетант.

— Вие сте оперен композитор, при това добър.

— Може и да съм добър, но не съм Моцарт.

— Мислите ли, че е толкова голямо щастие да бъдеш Моцарт?

За миг настъпи неловко мълчание. Волфганг отиде до високия двоен прозорец на гостната, който гледаше към улицата. Колко радостни надежди лелееше в душата си, когато се преместваше в тази квартира! Но той презираше всяко чувство на самосъжаление — особено когато го изявяваше сам. А и към гостите е несправедливо.

Извърна се и пряко сила се усмихна, но Ан забеляза бледността му и опечалените очи.

— Трябва да дойдете в Лондон, там истински ще ви оценят — рече тя.

— И носете със себе си квартетите, посветени на Хайдн — добави Сторас. — В Англия Хайдн е много известен.

— Опитвах се да ги пласирам тук на свободна продажба или с абонамент, но и в едното, и в другото не сполучих — каза Волфганг. — Това не е лека музика, те са доста необичайни.

— Квартетите са твърде добри за виенската публика — с внезапен порив заяви Ан. — Трябва ви сериозен импресарио, маестро; човек, който да се грижи за работите ви.

Констанце стана, за да покаже на гостите, че е време да си ходят. Вече не ѝ се искаше да замине за Англия. Сторас каза: репутацията на Моцарт в Англия е равна с тази на Пърсел и Хендел, но в миг я обзе отчаяние. Там тя няма да може да съперничи на Ан. И съвсем не защото примадоната е голяма хубавица; пък и сопраното ѝ, макар да е приятно, съвсем не е нещо изключително; не, въпросът е в друго — Ан е много музикална и в областта на музиката тя и Волфганг ще намерят винаги много общи неща. Ан ще пее ариите, написани от него, а това винаги му действа привличащо. Пък и английски тя, Констанце, няма да научи, докато Волфганг вече свободно владее този език.

Ан долови опасенията на Констанце и това ѝ беше забавно. Всъщност жената на Волфганг е една обикновена домакиня. Но той очевидно изпитва към нея силно физическо влечение; как иначе може да се обясни такава вярност. Не, изглежда съществуват и други причини, реши по-сетне тя. Волфганг има твърде фина природа, за да обича една жена само заради физическата връзка. Трябва да се действа предпазливо. В Лондон Ан ще пее неговите творби и тогава много неща могат да се променят.

Погледите на двете жени се срещнаха за миг, без да изразят нещо, а Волфганг стоеше вкаменен, потънал в своите мисли.

Като прочете писмото на сина, в което го молеха да се грижи за Карл Томас през времето, когато Волфганг и Констанце ще бъдат с английските си приятели в Лондон, Леополд разбра: зад това се крие нещо по-голямо от жаждата за нови впечатления. Тонът на писмото беше развълнуван, в него прозираше страстно желание на всяка цена да се извърши тази неразумна постъпка. До Леополд стигнаха слухове за романа на сина му с изпълнителката на ролята на Сузана — толкова време са били заедно на репетициите, че това можеше да се очаква. Леополд написа отговор, обмисляйки грижливо всяка дума — така обмисляше той всеки звук, когато пишеше музика, — но като изпрати писмото, се побоя: няма ли с това да развали окончателно отношенията със сина, и реши да сподели своите съмнения с дъщеря си.

„Волфганг ме моли да поема грижата за детето му — иска тази пролет да направи пътешествие из Германия и после да продължи за Англия, където безспорно има намерение да се пресели. Приятелите на Волфганг са англичани, които се завръщат у дома си; те са го убедили, че в Англия ще преуспее материално, като дава абонаментни концерти и получи поръчка за опера. Най-много се стреми към това госпожа Сторас — несъмнено тя е измислила целия този план и е разпалила апетита му.

Научил, че малкият Леополд живее при мен, Волфганг вероятно си е помислил, че ще ми стигнат силите и за още един внук. Но той забравя: ако здравето ми се влоши, което не е изключено, ти си наблизко, а Англия е на месеци път оттук. Ето защо му отказах и с това постъпих като приятел и баща.

Брат ти и жена му, изглежда, си мислят, че ще се хвана на въдицата — те да си пътуват спокойно, докато аз кръстосвах навремето цяла Европа с две малки деца. Ами ако внезапно умрат или останат завинаги в Англия, нали тогава детето им ще легне на моите ръце! Вярно, той ми предлага да плати за гледането на сина, ако трябва, да взема и прислужница за негова сметка, но откъде да зная, че ще си изпълни обещанието? Научих, че абонаментните

му концерти не вървят, каква е гаранцията тогава, че наистина ще получи тези пари? Макар «Фигаро» да е чудесна опера, в която Волфганг е надминал себе си, няма никаква надежда, че англичаните ще се окажат попросветени от виенчани, които предпочитат Салиери и монотонните мотивчета на Солер, защото могат да си ги свирукат.

Затова му писах истински бащинско писмо, казах, че като пристигне в Англия през лятото, мъртвия сезон, нищо няма да припечели; за да се покрият разходите за такова пътуване, ще са нужни две хиляди гулдена, а той сега, разбира се, ги няма. И му дадох твърд и разумен съвет: да съсредоточи усилията си в страна като Австрия, където поне говори на родния си език и където е достатъчно известен.“

Ала макар в писмото си Леополд да се изказа с пълна категоричност, съмненията продължаваха да терзаят душата му. Много ноци прекара той без сън, а ако заспеше, мъчеха го кошмари. Често му се явяваше Ана Мария — ту го викаше някъде, ту за нещо го упрекваше. Като се събудеше, Леополд опитваше да се убеди, че е постъпил правилно, отказвайки на сина си: нали той единствен от цялото семейство знаеше как се уреждат гастролните пътувания. Ако синът му се провали в Англия, няма къде да се оттегля после. Леополд мислеше и за книгата, която не успя да напише, за дневника, който заряза, за писмата, пръснати из цяла Европа. Сега вече е късно да се поправи нещо в съдбата на сина. Имаше дни, когато Леополд се чувствуваше така отпаднал — просто не можеше да се движи. Но той е горд, няма да довери на децата си, че смъртта му е вече близо. Интересно, ще се срещнат ли те някога с Ана Мария? Къде е онова време, когато Моцартови бяха единно семейство? Нищо, децата му поне знаят какво е майчинска и бащинска любов, утешаваше се Леополд.

Волфганг прибираше багажа си, готвейки се да замине за Англия, когато дойде отговорът на татко. За пръв път в живота си той не намери сили да прости на баща си толкова равнодушие. Испита страшна болка и разочарование. Той знаеше — ако не замине за Англия сега, никога няма да се реши отново. Но да остави Карл Томас при госпожа Вебер е неразумно, отсъствието им ще трае дълго. Навярно баща му е прав. И макар Волфганг да каза точно това на Констанце, в душата си не можеше да се примири; този път той не искаше да бъде покорен син и много се учуди, когато Констанце изрази пълно съгласие с мнението на Леополд. „Изглежда, татко се чувства зле“ — мислеше той. Друга причина, която оправдава подобен отказ, не можеше да си представи.

Силно разстроен, Волфганг тъкмо обясняваше на Сторасови, че няма да замине за Англия, когато получи покана да присъствува в Прага на представление на „Сватбата на Фигаро“, операта вървяла там с голям успех; А граф Йохан Тун, свекър на Вилхелмине Тун и глава на това влиятелно австрийско семейство — същият, за когото Волфганг написа Линцската си симфония, — покани Моцартови, докато бъдат в Прага, да му гостуват.

Столицата на Бохемия беше само на няколко дена път от Виена. Без да мисли повече, Волфганг реши да остави детето на грижите на тъща си и да замине за Прага с Констанце — почивката, която отдавна й бе обещал.

Едновременно с тях напусна дома и Ханс Хумел. Момчето тръгна с баща си на гастроли из Германия, както някога детето-чудо Моцарт.

Волфганг реши да поднесе на Прага подарък — нова симфония.

В тази симфония той изрази не само своите чувства, но и чувствата на Констанце. Щом й съобщи, че заминават за Прага, тя веднага забрави за Ан Сторас и положи усилия да облекчи Волфганг от всякакви грижи, за да завърши навреме симфонията си, подаръка за Прага. Всяка нощ тя му палеше свещите и пълнеше мастилницата, купуваше му нови пера и нотни листове. Често го наблюдаваше — как седи, наведен над масата, втренчил очи и издул бузи, съсредоточил цялото си внимание върху партитурата. Волфганг не възразяваше срещу присъствието й, дори го предпочиташе. Констанце не преставаше да се учудва на способността му да композира музика, без

да обръща внимание на онова, което става наоколо. Той обаче ѝ обясни, че пише музиката си най-вече мислено, когато е сам в стаята или когато ходи по улиците.

Една вечер в началото на януари 1786 година — Констанце седеше до него и шиеше копче на зимното му палто: Прага е по на север от Виена и там можеха вече да настъпят студове — той изведнъж скочи и почна да танцува, като си тананикаше тихичко току-що записаната мелодия. Явно остана доволен от ритъма, защото веднага след това отново седна на масата.

Минаха много часове. Констанце не се оплака, обичаше да стои до него. Той не преставаше да пише, изгубил чувство за времето. Свещите догаряха, закапа лой по нотните листа, когато Волфганг ги премести по-близо до мъжделивата светлина, за да вижда по-добре, но мисъл да смени свещта очевидно не му идваше в главата — не искаше да се отвлича. Затова пък обичаше новите, чисти пера и се гордееше с грижливия си почерк. Умееше да пише равно и без линии на хартията.

„Колко странно“, мислеше си с умиление Констанце. Волфганг пишеше с трескава бързина, искаше по-скоро да завърши последната част на симфонията, преди да замине за Прага на другия ден, седеше с полусмъкната перука, като я подръпваше час по час от вълнение, кръстосал крака, и нанасяше върху листа дребничките си знаци, а Констанце го гледаше и дори сега, след толкова прекарани заедно години, не преставаше да се учудва как тези бързо нахвърляни точици пораждат дивни, вълшебни звуци. С интуицията си тя разбираше: музиката, която той пише, е особена. Чувство на благодарност и печал, страст и сила изпълваха цялото му същество. От време на време той размахваше ръка, сякаш дирижираше музиката, която звучеше в него. Какъв мъжествен ритъм! Той потропваше с крак, затваряше очи — вслушваше се в нещо. Свеждаше за миг глава, а после я вдигаше с лека усмивка, сякаш онова, което бе чул, му харесваше, и отново започваше да пише. Ще свърши ли някога, питаше се Констанце, нали трябваше да заминат рано сутринта, ала можеш ли в такъв момент да го накараш да си легне? Не, само не сега! Ако Волфганг реши да има още деца, мислеше Констанце, тя ще му ги дари, каквото и да ѝ струва. Лявата му ръка се сви в юмрук и изведнъж така ѝ се прииска да дотича до него и да му каже: този пасаж е чудесен, той трябва да бъде чудесен! Но Волфганг сам го знаеше. После внезапно юмрукът се разтвори,

Волфганг размахна ръце, като че дирижираше оркестъра, и пак стана от масата. „Симфонията е завършена“ — помисли си тя, но той отново се втурна към масата и с въздишка заличи току-що написаното. Няколко ноти бяха размазани, а това винаги го дразнеше. Констанце му подаде чиста попивателна, той мълчаливо я пое и пак потъна в работа. В момента, когато тя си помисли, че тази симфония няма край, Волфганг ѝ се усмихна и заяви:

— Готово!

— Съвсем ли? — не се стърпя тя. Видът му беше твърде равнодушен.

— Разбира се. Щом ти казвам.

— Навярно симфонията ще се хареса в Прага.

— Непременно! — И той пламенно целуна Констанце, изпълнен с радостта, че живее — чувството, което изпитваше само в мигове на най-голямо творческо удовлетворение. — И на теб ще ти хареса — моя пръв слушател.

Това ново произведение в ре-мажор стана известно като Пражка симфония. Волфганг се радваше, че я създаде тържествена и внушителна, защото още щом влезе в Прага, разбра — музиката, написана от него, прекрасно съответствува на величествения стар град. В Прага имаше много и хубави дворци в стил барок и средновековни църкви, но най-силно от всичко го плени красотата на бързоструйната Вълтава.

Граф Тун, преместил се от Линц в Прага, посрещна Моцартови сърдечно и им остави на разположение няколко стаи в двореца си. Тези стаи бяха така просторни и удобни, че Волфганг и Констанце изпитаха веднага непреодолимо желание да си починат и да се насладят на покоя, но домакинът беше разработил обширна програма за скъпите си гости.

„Сватбата на Фигаро“ имаше в Прага бурен успех и всеки желаше да се запознае с господин Моцарт. Граф Тун, възрастен и често грубоват човек, който се гордееше с музикалния си вкус, каза на Волфганг:

— Откак се преместих тук, това е най-интересното събитие в живота на Прага.

Свекърът на Вилхелмине Тун беше във възторг, че Волфганг пребивава в дома му, и реши веднага да даде концерт в чест на пристигналия композитор.

Волфганг и Констанце, дошли по обед, едва успяха да се измият и преоблекат след пътуването. Като се наобядват, пред тях щеше да свири оркестърът на графа — той час по-скоро искаше да узнае мнението на Волфганг за неговите музиканти.

Оркестрантите много се стараеха, те свиреха Моцартови произведения и на Волфганг му беше приятно, но като изпълняваха дивертиментото в ре-мажор, написано от него преди много години, пропуснаха цели четири такта. Волфганг се нервира и вече мислеше да ги спре и поправи, но Констанце долови намерението му и сложи успокоително ръка върху коляното му — граф Тун имаше високо

мнение за музикантите си. И все пак Волфганг, макар че отдавна не беше слушал това произведение, бе сигурен: те пропуснаха тактовете.

Настроението му се подобри, когато оркестърът изсвири една негова серенада във вярно темпо и без да пропусне нито една нота.

На бала в Бретфелд същата вечер Волфганг беше център на внимание. Влезе в залата сред гръм от аплодисменти. Пражките хубавици горяха от желание да танцуват с именития композитор, да пофлиртуват с него, но Волфганг за учудване на Констанце отказа да танцува.

— Много съм уморен — въздъхна той. — И много плах, за да флиртувам с жени — подрази той Констанце.

Ала когато оркестърът засвири валс и веднага след него кадрил по мотиви от „Фигаро“, Волфганг едва се стърпя на мястото си. Един солист изпя на „бис“ „Ти ще спреш, фарфалаче немирно“ и този път аплодисментите бяха оглушителни.

Тълпа почитатели наобиколи Волфганг, поведе се разговор все около „Фигаро“. Граф Тун го запозна със синьор Паскуале Бондини, директор на Националния пражки театър, който бе поставил „Фигаро“ на пражка сцена. Бондини възкликна:

— Господин Моцарт! В цял свят няма опера, равна на „Фигаро“. Представлението спаси театъра ни! При това операта е написана от немец. Невероятно!

Волфганг се поклони. Беше му приятно, макар и малко смешно.

— Ако се съгласите да присъствувате, ще дадем за вас специално представление.

— Ще бъде чест за мен.

— Какво говорите, маестро, вие ще ни окажете чест! И ако ви хареса нашата постановка и се съгласите да дирижирате едно посетнешно представление, ще ни доставите огромна радост.

Волфганг не успя да отвърне на тази любезност, защото в този миг Даниел Брейха, един от видните чешки писатели, а също така актьор и лекар, му връчи стихове, посветени на господин Моцарт, създал необикновената опера „Сватбата на Фигаро“.

Където и да се появеше Волфганг, навсякъде говореха само за „Фигаро“. Нищо друго не изпълняваха, не пееха, не си свиркаха и не

тананикаха освен мотиви от неговата опера. Научи, че „Фигаро“ е вървяла в Прага непрекъснато през целия зимен сезон и е спасила Националния театър от банкрут. Музиката на „Фигаро“ се използваше в различни музикални форми — варианти за пиано и духови инструменти, предназначени за градинско изпълнение, цигулкови квинтети за салонно изпълнение, като немски танци, валсове, кадрили и контраданси. Мелодиите на „Фигаро“ звучаха по улиците и в градските паркове. Волфганг седеше в градината на една пивница и пиеше бира, а до входа ѝ сляп арфист подрънкваше на инструмента си „Ти ще спреш, фарфалаче немирно“ с надеждата да изкара някой крайцер.

Когато Волфганг подаде на скитника арфист един гулден, казаха му:

— Защо толкова пари? Беднякът няма да оцени щедростта ви.

Но Волфганг само се усмихна горчиво на себе си, защото знаеше колко е тежко, когато оценяват труда ти твърде ниско. Всеобщото възхищение от „Фигаро“ засега не му бе донесло нито един крайцер.

Положението малко се поправи, когато го замолиха да даде концерт в театъра. По молба на публиката програмата беше съставена само от творби на Моцарт и театърът бе препълнен. Концертът започна с новата му симфония в ре-мажор; оркестърът я свиреше с рядко благоговение, изпълняваната музика сякаш живееше, дишаше. Този подарък за Прага докрай плени сърцата на музикантите.

Във втората част Моцарт изпълни на пиано три фантазии: първите две публиката изслуша с възторжено мълчание, боейки се да ръкопляска, сякаш аплодисментите щяха да осквернят този неповторим миг. Като завърши третата фантазия, Волфганг половин час импровизира: Силата на изпълнението придаваше на музиката още по-голяма внушителност.

Възторгът на публиката нямаше предел. Волфганг отдавна се беше оттеглил в определената за него гримьорна, а в залата още бушуваха овации и се чуваха викове „бис“! Накрая, когато уредникът на концерта, Бондини, му каза, че никой не ще напусне залата, докато маестрото не изпълни нещо от „Фигаро“, Волфганг отново излезе на сцената.

Ликуващ, той махна с ръка на жена си и започна да импровизира на лирична тема — любовта към Констанце, — но спря. В залата цареше мъртва тишина. Изведнъж някакъв глас откъм галерията извика:

— От „Фигаро“!

Волфганг изсвири мелодията на арията „Ти ще спреш, фарфалаче немирно“ и много вариации на същата тема. Цялата зала стана на крака и при всяка пауза публиката почваше да вика: „От «Фигаро»!“ Волфганг изпълни най-малко десет вариации на прочутата ария и едва тогава можа да напусне сцената.

Присъствието на Волфганг на оперното представление бе посрещнато от пражани също тъй възторжено, а когато след няколко дни той сам дирижира операта, наградиха го с бурни овации. Бондини, който го покани на вечеря след представлението, каза:

— Маестро, никога не ще забравим този ден! Благодарение на вас чухме нещо изключително.

— Благодаря ви. — „Пражките певци не са толкова добри, колкото виенските“ — помисли си той; съставът на Бондини в много отношения отстъпва на виенския. Но възторженото отношение на чехите към операта му в значителна степен изкупваше недостатъците.

— И искам да ви връча петстотин гулдена, маестро. За вашия концерт.

Волфганг бе научил, че приходът от концерта възлиза на две хиляди гулдена.

— Биха могли да бъдат и повече, маестро, но след като заплатихме на оркестъра, на служителите, нали знаете...

— Разбира се. — Волфганг взе парите и се приготви да си тръгне.

— Вашата симфония не е просто подарък. Тя е забележително постижение на изкуството.

Волфганг се разколеба. Навярно Бондини разбира нещо от музика, а не търси само личната си изгода.

— Маестро, известно ли ви е, че идната година на нашия театър ще потрябва нова опера?

— Още една „Сватба на Фигаро“ ли?

— Не. Друга „Сватба на Фигаро“ не може да има. Но като решихме да се заловим с постановката на вашата опера, още тогава се обърнахме към Йозеф Хайдн с молба да напише за нас опера.

— Той е голям композитор. Най-големият на света.

— Хайдн твърди същото за вас.

— Не е прав. Никой не може така да трогва сърцето с музиката си, да те кара да ликуваш, да разтърсва душата, както Хайдн. Ако се съгласи да напише за вас опера, това ще бъде прекрасно!

— Но ето какво ни отговори той. — И Бондини предаде на Волфганг писмото на Хайдн.

„Молите ме да ви изпратя една опера буфа. Много съм поласкан, че ви интересуват вокалните ми произведения, но ако операта е нужна за вашия театър в Прага, едва ли ще мога да ви бъда полезен, тъй като всичките ми опери са пригодени за изпълнителите на принц Естерхази. А да напиша нова опера специално за вашия театър би било за мен и трудно, и рисковано, защото едва ли ще мога да се меря с великия Моцарт.

Ако беше по силите ми да убедя всеки любител на музиката, особено знатните хора, каква дълбочина и музикална проникновеност притежават несравнимите творби на Моцарт, какви възвишени емоции пораждат те в душата ми, как дълбоко ги разбирам и чувствавам, всички народи биха спорили кой от тях да притежава такава съкровище. Прага само ще спечели, ако успее да задържи този изумителен човек и да го възнагради щедро, както той надари всички нас. В противен случай съдбата на гения ще бъде печална и едва ли ще вдъхнови потомците за понататъшни усилия — в това, уви, се крие причината защо тъй често бива сломен духът на не една многообещаваща и устремена личност. Дълбоко ме възмуцава фактът, че неповторимият Моцарт, чиято «Сватба на Фигаро» е най-великата от съществуващите опери, досега не е назначен на работа в никой кралски или императорски двор. Извинете,

ако с това се отклонявам от темата, но аз твърде много обичам този човек.“

Трогнат дълбоко, Волфганг рече:

— Благодарен съм на съдбата, задето имам такъв приятел.

— Напълно съм съгласен с господин Хайдн. И следващата опера трябва да получим от вас.

— За да я поставите в Прага?

— За сто дуката. Нали във Виена получихте толкова?

Волфганг кимна.

— Значи, ще чакаме от вас новата опера за наесен. Същата сума ще платим и на либретиста, когото сам изберете. Имате ли предвид някакъв сюжет?

— Не. Но ще намеря.

Завърнал се във Виена след месец, прекаран в Прага, Волфганг не се съмняваше, че ще успее да намери сюжет за опера, който би допаднал както на него така и на пражани, чийто възторжен прием надмина всичко, което бе преживявал досега.

Констанце, щастлива в чешкия град също както Волфганг, не възрази, задето мъжът ѝ бърза да се върне във Виена, за да се сбогува с приятелите си англичани, които напуснаха столицата на Австрия в края на февруари. Макар че, като се прощаваше с Ан Сторас, Волфганг изглеждаше печален и дори обеща да ѝ пише, а Майкъл Кели тихичко пошепна на Констанце, че според първоначалния план Волфганг трябвало да пътува с тях за Англия сам, но „без своята Щанци“ се отказал от идеята.

Във Виена мнозина знаеха какъв триумф е имал Моцарт в Прага и въпреки това той отново се оказа на кръстопът между мечтата и действителността. Разбираше колко глупаво е да се надява, че пражките успехи биха могли да му помогнат във Виена, и все пак се надяваше. Изправи се отново пред суровата борба за съществуване. Парите, припечелени в Бохемия, погасиха старите му задължения и пак се наложи да напънга всички сили, за да не потъне до гуша в дългове.

Мина само един месец, откак Волфганг се върна, а му се струваше, че изобщо не е заминавал. Голяма част от времето и силите му отиваше за изхранване на семейството, за наема на жилището и прислужницата и въпреки всичко постоянно закъсняваше с плащането на квартирата. Но мисълта да се преместят другаде го плашеше. Той толкова обичаше този дом, където написа любимата си опера „Фигаро“.

Една неделя Волфганг седеше на писмената си маса; откак се върна от Прага, това беше първият му напълно свободен ден, той дори не отиде на традиционната музикална среща у ван Свитен, погълнат от задачата да намери либрето. Отдавна не бе чувал нищо за да Понте, а и нямаше намерение да ходи при него. Трябва сам да намери текст за операта. В умението му да създава музика дори Констанце не се съмнява, но да намери либрето, годно за претворяване в музика, без либретист, не е толкова лесно. След „Сватбата на Фигаро“ той разбра: успехът на операта до голяма степен зависи от либретото. Но къде да намери нещо подобно на „Фигаро“?

Волфганг вече с часове седеше над произведения на Молиер, Голдони, Метастазео, без да открие нещо, което да го заинтересува, когато изведнъж вратата се отвори и в стаята влязоха Вецлар и да Понте.

Вецлар имаше разтревожен вид. Спря се на прага на стаята за музика и рече:

— Изплашихме се да не си болен, защо не дойде?

— Много работа, а днес се случи единственият ми свободен ден. Подпрял се на бастуна си, да Понте попита:

— Искате да минете без либретист ли, Моцарт?

— Чух, че сте много зает. Със Салиери и Мартин-и-Солер.

— Наистина! След успеха на „Рядка вещ“ всеки има нужда от мен. Сега преработвам „Тарар“ от Бомарше за Салиери. След „Фигаро“ естествено изборът пада на мен, пък и Солер настоява непременно аз да напиша либретото за неговото „Дианино дърво“. Но плановете на скъпия ми приятел Моцарт винаги са ме интересували.

— Покорно благодаря! — саркастично отбеляза Волфганг.

Да Понте не се засегна от тона му.

— Намерихте ли някой сюжет за Прага?

— Какво да намеря! Метастазео възпява митичната любов и героизма и всичко това е изкуствено и старомодно. Голдони е забавен, но много повърхностен, а Молиер, макар гениален сатирик, не подхожда за опера. Сатирата трудно се претворява в музика.

— А какво би станало лесно според теб, Моцарт? — попита Вецлар.

— Някоя истинска житейска драма със силни характери и страсти, достъпни за зрителя, независимо дали той ще се смее, или не.

— Лоренцо, а защо не напишете за него нещо съвсем ново? — попита отново Вецлар.

— Откъде да взема толкова време? — сви рамене да Понте.

— Текстът на либретото не е задължително да бъде нов — забеляза Волфганг. — Нова ще бъде музиката.

— Но той трябва да ви хареса — каза да Понте. — Мнението на либретиста тук не играе роля.

Волфганг рязко се изправи:

— Благодаря ти за посещението, Вецлар. Ценя интереса, който проявяваш към мен, както и твоята грижа.

— Почакайте — рече да Понте. — Моцарт, искате ли да работите с мен?

— А вие? Надпреварват се кой да работи с вас. Дори Салиери.

„Само че всички те са далеч от Моцарт“ — помисли да Понте.

— Ако успея да намеря либрето, което да ви хареса, ще се съгласите ли да работите с мен? — попита той.

— Лоренцо, вие сте хитрец. Но умен хитрец. — И Волфганг приятелски му протегна ръка. — То се знае, бих предпочел да работя с вас.

— За кога е определена премиерата на операта в Прага?

— За октомври.

— А сега е още краят на март. Имаме много време. И ако операта мине с успех в Прага, ще склоня императора да съдействува тя да бъде поставена и във Виена.

— Значи, вие вече имате либрето за мен, да Понте?

— Не, не, не! Ала не се безпокойте; вие търсете, аз също и съм уверен, че като обединим усилията си, ще намерим онова, което ни трябва. — Той целуна Волфганг по бузата и добави: — И тъй, „Фигаро“ направи в Прага сензация? Казвах ви, Моцарт: като работите с мен, ще постигнете успех.

Писмото от Нанерл, което пристигна няколко дни след тази среща, потресе Волфганг до дън душа. Татко сериозно заболя, пишеше Нанерл, и Волфганг веднага отговори, че е готов да пристигне в Залцбург да се грижи за баща си, макар че сега е потънал в работа. Но сестра му отвърна: „Това съвсем не е нужно. Аз съм при него и правя всичко, което се налага.“

Тонът на посланието й обаче обезпокои Волфганг и той реши да пише на самия татко. Дълго обмисля писмото и вложи в него много чувство.

„Mon tres cher pere! Току-що научих една вест, която много ме опечали най-вече заради това, че от предишното ти писмо разбрах, че си в добро здраве. А сега научавам, че сериозно си заболял. Надявам се, знаеш с какво нетърпение чакам от теб утешително известие, как жадувам да го получа, макар че отдавна съм свикнал да очаквам и получавам отвсякъде най-лошото.

И доколкото смъртта — ако съдим трезво — е неизбежна участ, която очаква всички нас, през последните години си наложих да свикна с тази добра приятелка на

човечеството, така че появата ѝ вече не ме плаши. Мисля за нея спокойно и със смирена душа. Благодарен съм на бога, задето ми даде възможността да прозра, че смъртта е ключ, с който отваряме вратата към царството на истинското блаженство. Никога не си лягам, без да помисля преди това — въпреки че съм още млад, — че на другия ден може да не се събудя. Обаче никой от хората, които ме познават, не може да каже дали се оплаквам от съдбата, или съм се поддал на меланхолия. Затова всеки ден изричам благодарствена молитва към своя създател и от все сърце желая на събратята си да споделят като мен тези чувства.

Храня надежда и вярвам, че сега, когато пиша тези редове, вече ти е станало по-леко, но ако се лъжа въпреки всичките наши молитви, те моля да не скриваш от мен нищо. Пиши ми сам или помоли някой друг да ми пише цялата истина, за да мога час по-скоро да пристигна и да те прегърна.

Отправлям към теб такава молба заради всичко свято между двама ни. А същевременно моля бога да получи от теб веднага по-бодро писмо.

Твоят винаги покорен и любящ син.“

Нанерл прочете писмото на татко; Леополд в момента се чувствуваше малко по-добре. Откъде се е взел у сина му такъв фатализъм, учуди се Леополд, но Волфганг е прав. Сега той му стана някак по-близък — отдавна не бе изпитвал това. Но не можеше сам да му отговори, а синът, като не получи отговор, ще се разтревожи. И Леополд помоли Нанерл да съобщи на брат си, че сега той се чувства много по-добре, да пише от първо лице и да подпише неговото име, а също и да прибави, че Волфганг не бива да идва — синът му трябва да работи над новата опера, какъвто и сюжет да избере.

Волфганг с нетърпение чакаше отговора на татко и точно тогава ван Свитен го помоли да чуе някакъв млад виртуоз. Волфганг понечи да откаже. Беше в твърде угнетено състояние, за да чуе още един бъдещ гений, който, той не се съмняваше, има повече желание, отколкото талант, но баронът продължи:

— Исках да те уведомя навреме, но в неделя ти не дойде у дома.
— Това прозвуча като упрек.

Волфганг попита:

— Не може ли някой друг да го прослуша?

— Той признава само Моцарт.

— Признава! Какъв е той, незаконен син на императора?

Ван Свитен се смая: рядко бе виждал Волфганг ядосан. Изглежда, баща му е съвсем зле. И вече по-спокойно баронът добави:

— С тъга научих за болестта на баща ти. Разбирам какво означава това за теб.

— Благодаря. За съжаление главата ми сега е заета само с тази мисъл.

— Зная. Но младежът пристигна от Бон специално, за да се учи при теб. Разбира се, ако го одобриш. Би ли могъл да го чуеш днес?

— А кой ще плаща за него?

— Аз. Ако талантът му те интересува.

Волфганг, все още настроен скептично, се съмняваше струва ли си да губи време, но в края на краищата даде съгласие по-късно този ден да чуе изпълнението на момчето. Докато дойде време ван Свитен да доведе новото си протеже, Волфганг забрави за него. Пишеше нова ария за Ан, която смяташе да й прати в Лондон. Появата на младежа го свари неподготвен и дори го подразни.

Шестнадесетгодишният Лудвиг ван Бетховен имаше непривлекателна външност. Сипаничаво, мургаво и все пак румено лице, малки искрящи очички и груби, сякаш изсечени от камък черти. Поради силния рейнски акцент речта му звучеше съвсем немузикално, някак гърлено. Бетховен стоеше сгърбен от стеснение, с мрачен израз на лицето. И същевременно в целия му облик се долавяше някаква странна вгълбеност. Волфганг не можеше да разбере — дали момъкът е твърде самонадеян, или твърде плах.

Бетховен се изненада от дребния ръст на Моцарт — композиторът бе по-дребен дори от него, шестнадесетгодишното

момче. Искаше му се да се отпусне в присъствието на този човек, чиято музика за пиано го възхити още при първия контакт с нея. Тогава възникна у него и мечтата да напише сам такава музика. Повечето инструментални пиеси, които изучаваше, му изглеждаха посредствени, като изключим Моцартовите. Само при Моцарт ще може да научи композиция, да се поучи на нещо от него.

Изведнъж Бетховен протегна на Волфганг ръка. „Тромав е като мече“ — помисли си Волфганг и макар проявата на младежа да го учуди със своята неочакваност, прие ръката му и едва не извика от болка, така здраво стиснаха пръстите му.

„Каква мъничка ръчица има Моцарт“ — отбеляза мислено Бетховен; не е чудно, че капелмайсторът се слави с изяществото на своето изпълнение; неговата лапа му се стори в сравнение с ръката на Моцарт ужасно груба и потна и това стана причина младежът да се смути още повече. Силният му удар и малко грапавият маниер на изпълнение няма да допаднат на това възхитително човече.

Ван Свитен каза:

— Младият Бетховен има зад гърба си множество успешни концерти. Той великолепно свири на пиано, на орган, на цигулка, на виола...

— Нека изсвири нещо, Бетховен, имате ли любими сонати?

— Една от вашите — измърмори младежът, — ако нямате нищо против.

— Нямам — каза Волфганг. Но веднага щом Бетховен засвири, той вече имаше нещо против: грапавото изпълнение, насилието на младежа над партитурата, твърде грубото му туше. Шестнадесетгодишният Бетховен свиреше не по-добре от Хумел, който беше само на девет години.

Когато Бетховен завърши, ван Свитен с извинителен тон произнесе:

— Лудвиг най-много е свирил на орган — нали служи в черква. Затова тушето му е по-грубо, отколкото на онези, които започват с клавесин.

Младежът се намръщи.

— Аз свирех в правилно темпо — изгърси неочаквано той.

Волфганг мълчеше.

— Говоря самата истина. — Тонът на младежа стана уверен, почти предизвикателен.

— Да. — Волфганг трябваше да признае, че Бетховен е спазил темпото.

— Може ли да импровизирам нещо, господин капелмайстор?

Младежът изрече това по-скоро като заповед, отколкото като въпрос. Отвратителни маниери, мислеше Волфганг; в един момент Бетховен изглеждаше много скромен, но още в следващия изпъваше плещи и си придаваше високомерен вид. И все пак в него се чувствуваха такава сила и напрегнатост, че Волфганг кимна, макар съвсем да не беше уверен, че постъпва правилно.

— Дайте ми тема за импровизация.

Волфганг му даде тема и Бетховен почна да я развива; отначало изпълнението правеше впечатление само със своята мощ, но скоро придоби чудна красота. Бетховен спря и Волфганг му даде знак да продължи; сега изпълнението на Бетховен не можеше да се нарече тежко, то стана просто решително. „Импровизациите на Бетховен не настройват спокойно — помисли си Волфганг, — но в тях има толкова оригиналност, въображение и експресивност! И най-добре от всичко е звукът му — мелодичен и чист. Да, на този младеж не му липсва талант.“

Моцарт седеше безмълвен, с унесен вид и младежът подозрително го погледна: очевидно маестрото не е харесал импровизациите му.

— Е? — нетърпеливо попита ван Свитен. — Твоето мнение, Волфганг?

— Внимателно се вслушай в изпълнението му. Неговата музика ще покори цял свят — каза Волфганг.

— Но ти наемаш ли се да го обучаваш? И докога? Волфганг погледна младежа, мрачен като градоносен облак, който рязко стана от пианото. „Дали този Бетховен ще изпита някога в живота щастливи мигове“ — размишляваше Волфганг. И тогава младежът се обади:

— Не отказвайте, маестро, моля ви!

Доста съществена отстъпка от негова страна, продължи да си мисли Моцарт и рече:

— Елате след седмица и ще направим програма на уроците.

— Повече ме интересува композирането, отколкото самото изпълнение. Всеки може да свири горе-долу сносно, но да пишеш музика — ето работа, достойна за един мъж.

— Вярно.

— И вие, господин капелмайстор сте любимият ми композитор.

— Да се надяваме, че към края на заниманията ни не ще промените мнението си.

„Волфганг почва да се заяжда“ — помисли ван Свиген и каза:

— Бетховен, ако желаете, може да изсвирите и други вариации.

— В никакъв случай. Господин капелмайсторът вече чу на какво съм способен.

— Той е прав — рече Волфганг и като изпращаше Бетховен до вратата, си помисли колко е жалко, че младежът е така мрачен, с него трудно можеш да се сприятелиш.

Но след седмица ученикът не дойде в дома му. Младият Лудвиг ван Бетховен, чиято майка заболяла тежко, бил принуден да се завърне в Бон.

„Може и да е за хубаво“ — реши Волфганг; сам той не беше в завидно положение. Отново задлъжня за квартирата и този път хазаинът не пожела да чака. Ако господинът не плати задължението си, имуществото му ще бъде описано и конфискувано, така заявиха на Моцарт. Волфганг отново успя да заеме необходимата сума от Вецлар и плати на хазаина. После уговори да се премести в предградията Ландщрасе, където наемите за жилище бяха три пъти по-ниски.

Няколко дни след преместването от татко дойде по-бодра вест: по почерка Волфганг откри, че е писала Нанерл. Татко се интересуваше от всичко около новата опера за Прага: какъв сюжет е избрал, ще пише ли либретото да Понте и за кога е насрочена премиерата.

Волфганг не знаеше какво да отговори: двамата с да Понте още не бяха се спрели на подходящ сюжет, затова той писа на татко, че търси трагедиен сюжет, и отново запита не трябва ли да отиде в Залцбург.

Мина седмица, отговор нямаше, а после Нанерл съобщи, че татко е в същото положение и Волфганг няма защо да идва.

В собственото си тяло Леополд се чувствуваше като в окови. Дъщеря му често повтаряше: „Ти ще живееш още дълго-дълго, татко“, но на него не му се живееше повече. Терзан от непоносими болки, той не изпитваше никакво желание да продължава това съществуване превърнало се в безкрайно мъчение. Забравяше се само насън, ала и сънят му беше неспокоен, будеше се често.

А после започна да бълнува, улавяше се как казва на Волфганг: „Аз съм човек разумен и винаги съм се опитвал да ти внуша, че бедността лишава човек от свобода; не обичам чак толкова парите, но без тях сме безпомощни.“ Те стояха един до друг и Леополд съвсем не можеше да разбере къде се намира, такава неща не му се беше случвало. Ала те и двамата — старият и младият — се гледаха в очите и една и съща любов грееше в погледите им. Чист младежки глас пееше серенада, нежните ѝ звуци се устремяваха нагоре. — Хубава песен — рече старият. — То е онова, на което ти ме научи — отвърна младият.

Една огромна сълза непрестанно растеше и почна да ги разделя все по-далеч; Леополд почувствува, че се държи неразумно, а това съвсем не беше в натурата му. И тогава той видя Ана Мария. Различаваше я съвсем ясно. Не, не е възможно. Нали е мъртва? Направи крачка към нея и тя изчезна. Но най-много Леополд се огорчи от това, че не чу гласа ѝ. Не чу ни звук. Цареше мъртва тишина.

На 29 май 1787 година приятелят на Нанерл Франц д'Иполд съобщи на Волфганг, че баща му е починал предишния ден и погребението ще се състои на 30 май в гробището „Свети Себастиан“.

Потресен от скръб и не можейки да повярва на тази страшна вест, Волфганг чакаше писмо от сестра си. Невъзможно беше да пристигне навреме в Залцбург за погребението. Борбата за съществуване ставаше все по-трудна, парите намаляваха и силите на Моцарт се топяха със застрашителна бързина.

Погребаха Леополд в това гробище, защото мъжът на Нанерл реши, че така ще е най-разумно. Татко, въпреки своята предвидливост, не се бе погрижил да се сдобие с гроб в любимото си гробище „Свети

Петър“ и Берхтолд Зоненбург изтъкна: „Свети Себастиан“ не е така натъпкано, както „Свети Петър“ и в същото време прахът на татко ще почива в добра компания. Волф Дитрих, най-прочутият от всички залцбургски архиепископи, бе погребан там, както и големият лекар Парацелз. Нанерл, сломена от скръб, не можеше да спори с мъжа си и остави всичко на неговите грижи.

Но и Нанерл, както баща си, беше тънък наблюдател. Пътуваше в каретата, която следваше по Линцергасе катафалката, и с горчивина отбеляза колко малко хора присъствуват на погребението. Почти всички таткови приятели или бяха умрели, или бяха твърде стари и немощни, за да дойдат; изключение правеха само Шахтнер, Булингер и Михаел Хайдн. От двора на Колоредо никой не сметна за нужно да почете паметта на баща ѝ, което много обиди Нанерл. „Татко умря в забвение — мислеше си тя, — а нали той донесе прослава на Залцбург.“

Църквата „Свети Себастиан“ бе съвсем мъничка, в нея имаше само четиринадесет скамейки, и когато Нанерл коленичи да се помоли за спасението на татковата душа, изпита горчивина, че Волфганг не е до нея. Трябва да се поуспокои, преди да пише на брат си, но защо той не е тук сега, татко толкова го обичаше!

Гроба ограждаше пътечка от червен мрамор — същия, който добиваха в Унтерсберг. Прав е бил Берхтолд, гробището се оказа доста глухо. Освен тяхната траурна процесия тук нямаше други хора и тишината се нарушаваше само от стъпките им по пясъчната пътека и от песента на птиците — татко много обичаше да ги слуша. Ако птицата не пее, смяташе той, това е неестествено. „Един от най-големите учители по музика, които светът познава, е погребан тук; ще стане ли известно това някога на хората“ — мислеше си с тъга Нанерл.

Тя писа на брат си, че баща им почива в гробището „Свети Себастиан“, до самия вход, в случай че реши да отиде на гроба. Но нито дума не спомена за обстоятелството, което ѝ се стори ирония на съдбата: гробът на татко беше близо до Линцергасе — по тази улица те навремето потегляха от Залцбург за триумфалните си пътешествия из Европа. „Погребението беше твърде скромно за един човек, достигнал такива висоти в музиката“ — писа тя и добави: „Последните три дни

татко постоянно си спомняше мама и до смъртта си не можа да се примири с нейната загуба.“

От писмото на Нанерл Волфганг разбра: сестра му очаква той скоро да посети гроба на баща си. Само че защо е необходимо това?

Все пак веднъж Моцарт отиде на едно гробище. Какво значение, че това не е „Свети Себастиан“, нали и тук имаше гробове? Като видя на един надгробен камък името „Леополд“, той спря, загледа се, помоли се, после обиколи могилката на гроба. Чувствуваше, че никога не ще успее да замине за Залцбург, колкото и да желаше да посети татковия гроб, и на тръгване отново се извърна към гроба на неизвестния за него Леополд. Сълзите му попречиха да разчете презимето на покойника, но не се и опита — нямаше смисъл. Волфганг плачеше и шепнеше: „Сбогом, татко!“

„За да покажеш колко си обичал някого, не е нужно да ходиш там, където е погребан“ — мислеше Волфганг по пътя за вкъщи. Но сега той разбираше какви чувства са вълнували татко, неуспял да види далечния гроб на жена си.

След седмица, когато умря любимият му скорец, Волфганг погребва птичката в градината на новия си дом в предградието на Виена Ландщрасе. Той направи на своя питомец тържествено погребение; тези от присъстващите на церемонията приятели, които можеха да пеят, изпълниха реквием, написан от Волфганг специално за случая. А на малкия камък, положен на гроба на скореца, той написа: „Тук почива моето любимо глупаче — скорецът. То така чудесно пееше, в него имаше толкова живот, а сега спи вечния си сън, както много други.“

Мрачното настроение, предизвикано от кончината на любимия баща, съмненията, невъзможността да работи с пълна сила, тревогата поради дълговете — всичко това се забрави в миг, когато стана известно, че Констанце отново е бременна. Буйна радост обзе Волфганг и с всичката пламенност на бодрата си натура той видя в това добро предзнаменование. И тъй като да Понте не му се обади през следващите няколко дни, а той не можеше да чака повече, реши сам да потърси либретиста. Бяха минали само няколко седмици от татковата смърт; озовал се в разкошната квартира на да Понте на Кломаркт, редом с дома, където бе живял бившият придворен поет Метастазео, и близо до Хофбург, Волфганг се смути — не беше помолил слугата да извести за пристигането му.

Макар че дойде посред бял ден и на бюрото на либретиста се виждаха мастило, пера и три купчини ръкописи, редом с тях имаше бутилки с ликьори и бонбони, а стопанинът седеше по халат на кушетката си, взел на колене една млада хубавица. Да Понте я беше прегърнал през кръста, корсажът на хубавицата бе наполовина разкопчан и поетът имаше най-блажен вид. Девойката, около осемнадесетгодишна, скочи при появата на Волфганг, пламна и гневно се втренчи в него.

Самият да Понте обаче никак не се смути — напротив, той сякаш се гордееше със завоеванието си. И каза:

— Диана, ще се видим по-късно. — И ѝ даде знак да си върви. Тя си тръгна, но на излизане хвърли на Волфганг сърдит поглед.

— Моля да ме извините... — поде Волфганг, но да Понте го прекъсна:

Нищо, тя ще дойде пак, има още толкова време днес. Какво обичате, Волфганг?

— Вие я нарекохте Диана, но тя е австрийка, нали?

— Това е името на героинята от либретото, което пиша за Солер. То ѝ харесва, звучи ѝ по-поетично от Гретел.

— А тя много ли ви харесва?

— Днес сте крайно любопитен.

— Искам да знам какво отвлича либретиста ми от търсенето на сюжет.

— Не е в нея причината. Сюжет ще се намери. Аз винаги съм увлечен по някоя жена. Навик! Помага да се чувствуваш вечно млад.

„Да Понте е седем години по-възрастен от мене, а постъпва като лекомислен младеж — мислеше си Волфганг, загледан във венецианеца, — но бръчките си не може да скрие.“

— Диана е добродетелно момиче. Тя дарява любовта си само на мен.

Волфганг скептично се усмихна.

— Вярно! Тя е безумно влюбена в мен, защо тогава да ѝ разбивам сърцето? А когато работата не върви, няма по-добра утеха от любовта.

— И вие, разбира се, я обожавате.

— Сега да. За мен всяка жена е най-любима от всички, докато не я смени друга. Но аз винаги съм искрен в чувствата си. Никога не се занимавам едновременно с две жени.

— Защо на масата ви има цели три ръкописа?

— Единия пиша за Салиери, другия за Солер и третия за Моцарт.

— Кой от тях е посветен на мен?

Да Понте посочи третия куп.

Волфганг взе първите страници. Там липсваше името на да Понте, вместо това пишеше: „Il convitato di pietra“ от Бертати.

— „Каменният гост“ — преведе на глас Волфганг. — Не беше ли поставена наскоро опера по този сюжет?

— Гасанига написа едноактна опера буфа под названието „Don Giovanni Tenorio o sia Il convitato di pietra“ („Дон Жуан Тенорио, или Каменният гост“), която бе поставена и има успех във Венеция. Но в нея липсва моят стил, липсва моето остроумие, както и присъщите за вашата музика изящество и мелодичност.

— Дон Жуан може да се окаже благодарен сюжет.

— Прегледайте текста на Бертати. Няма да ви отнеме много време.

Волфганг зачете бързо ръкописа, а от главата му не излизаше да Понте и ситуацията, в която свари поета; помисли си и за Казанова, с когото да Понте бе приятел, за вечния стремеж на татко към славата,

парите и положението, за радостта да се живее и вечно дебнещата смърт. Волфганг се интересува от сцената, в която Дон Жуан се среща със статуята на Командора, предизвиква сатаната и попада в преизподнята. Трагедиите, преживени от Волфганг през последните месеци, отново като зловещ пламък лумнаха в душата му и той рече: „Il dissoluto punito il Don Giovanni“ („Наказаният прелъстител Дон Жуан“). Сюжетът може да стане за опера. Защо не напишете по него либрето?

— Идеята не е оригинална.

— А кое от вашите либрета е написано върху оригинален сюжет?

— Волфганг, знаете какво имам предвид.

— Знам само едно: в характера на Дон Жуан лежат прекрасни възможности за сериозна опера.

Да Понте рядко бе виждал Моцарт така запален. Може композиторът да е прав. Моцарт има великолепен усет, той познава театъра по-добре от всички известни нему композитори. И този сюжет може лесно да се преработи в либрето. Вече съществуват много версии: на Молиер, Голдони и други автори. Да Понте каза:

— Хм, тази идея и на мен ми харесва.

Волфганг разбра: бе успял да убеди да Понте, че сюжетът на „Дон Жуан“ подходда за опера, сега либретистът се държеше така, сякаш от самото начало не се бе съмнявал в годността му.

През следващите седмици Волфганг и да Понте се трудиха над „Дон Жуан“; да Понте от време на време прекъсваше, за да поработи и над другите либрета, а Волфганг — само за неотложните неща, които трябваше да композира. Едно от тези произведения му стана особено скъпо, след като Констанце прояви ревност, задето бе посветил една песен на Алоизия.

Пишеше тази серенада в сол-мажор — серенади не беше писал вече много години, — изливайки в нея всичката си любов и целия си талант с намерение да я поднесе на Констанце по случай годишнината от сватбата им. За отпразнуването на важното събитие той покани много гости у дома си в предградието Ландщрасе. Нанерл бе съобщила, че Волфганг навярно ще получи хиляда гулдена след подялбата на имуществото на баща им, завещано на двамата по равно, и Волфганг взе назаем пари срещу наследството и направи прием. Нае от хазаина си за този ден градината му и ангажира малък оркестър.

В празничния ден, 4 август, Констанце се чувствуваше като през щастливите дни на живота им в онзи дом, където той създаде „Фигаро.“ Волфганг изпитваше весело, празнично чувство. И все пак зад тази веселост се таеше тревога, дори отчаяние, сякаш той с все сила бе стиснал в ръце щастието си, страхувайки се, че скоро ще го изгуби.

Вечерята беше поднесена в градината, там се настани и оркестърът. Дойдоха много гости; сред тях бяха и Хайдн, пристигнал за отпуск във Виена, и Салиери, поканен от Волфганг по съвета на да Понте.

Хайдн изрази желание да седне по време на концерта до домакинята и Констанце престана да се чувствува незначителна личност. Волфганг дирижира малкия оркестър така вдъхновено, сякаш това беше премиера на негова опера. Като слушаше как се разнасят във ведрия виенски здрач чудесните звуци на серенадата в сол-мажор. Констанце мислеше, че по-хубава музика не е чувала досега — лека, романтична, изпълнена с лиричност, серенадата бе лишена от всякакъв трагизъм и мрачно настроение, характерни за почти всички последни творби на Волфганг. Тази серенада въпреки своята непринуденост, а може би и тъкмо заради нея, звучеше така мелодично, че според Констанце навярно пораждаше завист у всички композитори. Как чудно бе успял Волфганг да ѝ изкаже своята признателност! Когато прозвучаха последните акорди, безупречни като цялото произведение, Констанце възкликна:

— Волфганг, това е една от най-хубавите ти творби!

— Нашата „Малка нощна музика“ — нежно каза той. Изведнъж се разнесе плачът на спящия горе в детската стая техен син.

Констанце се обезпокои, но Хайдн предложи:

— Госпожо Моцарт, защо не го донесете тук? Може и на Карл Томас да му се слуша музика.

Констанце донесе детето и го пусна на земята да походи; то довтаса при Хайдн и той нежно го взе в ръце.

— Колко е голям, Волфганг? — попита Хайдн.

— Скоро ще навърши три години.

— Обича ли музиката така, както ти си я обичал на неговата възраст?

— Трудно бих могъл да кажа. Но обича да я слуша. И все не мога да намеря време да се занимая с него.

— На Волфганг му липсва търпението, което е имал неговият баща — забеляза Констанце и веднага се изчерви. Тя отдавна не си бе спомняла за Леополд. Като не можеше да сподели скръбта на мъжа си, тя често се дразнеше и се чувствуваше виновна, затова избягваше по всякакъв начин разговорите на тази тема. Вместо това, за да достави удоволствие на Волфганг, често изтъкваше колко ѝ харесва да живее извън града, макар че съжеляваше за центъра на Виена.

— Като учител по музика аз не мога да се меря с татко — каза Волфганг.

— Вестта за неговата кончина дълбоко ме опечали — рече Хайдн. — Разбирам, това за теб е страшна загуба. Познанството с господин Леополд ми достави много радост.

— Той беше рядко благороден човек — отбеляза Волфганг, — мой най-скъп и горещо обичан приятел.

Карл Томас отиде до клавесина — оттам баща му бе дирижирал — и Хайдн предложи:

— Нека опита. Да видим какво ще излезе.

Но клавишите не заинтересуваха детето и когато Волфганг седна до него и му показа как трябва да ги натиска, Карл Томас се разплака. Бащата много се засегна.

Хайдн обаче каза:

— Твърде много хора го гледат, детето се изплаши.

Волфганг не призна пред приятеля си, че вече е правил подобен опит, ала нищо не е излязло. Това бе единственото, което го огорчаваше в Карл Томас, иначе обично и послушно момченце.

Да Понте, комуто омръзна историята с детето, рече, като искаше да подразни Волфганг:

— Моцарт, синьор Салиери твърди, че да се пише опера за Дон Жуан е глупава идея.

— Просто казах, че идеята не е нова — възрази Салиери.

Волфганг, настанил Салиери до себе си в знак на приятелско разположение, бе смаян от поведението му. Преди да започне да яде от някое ястие, Салиери първо го опитваше на вкус. Нима съперникът му подозира в него втори Борджия?

— Аз пък вярвам, че Моцартовият „Дон Жуан“ ще бъде едновременно забавен и трагичен — обади се Хайдн.

— Тъкмо това ме безпокои — поде Салиери. — Не зная как добрите ми приятели Моцарт и да Понте смятат да създадат хубава опера при положение, че нейният главен герой е най-обикновен развратник!

— Да, той е отрицателен герой, прав сте — каза Волфганг, — но не е напълно отрицателен.

— Значи ви харесва? — учуди се Салиери. — Та той е просто убиец!

— И по-лошо даже. Аз обаче не съм борец за нравственост, а композитор.

— Но вкусът на публиката не ви ли интересува? Не се ли страхувате, че ще я разочаровате?

— Най-много се страхувам да не би да разочаровам самия себе си.

— Трябва да вземаме под внимание и чувствата на императора. Нали той е нашият Цезар.

— Уважавам го заради интереса, който проявява към музиката. Но нали пиша „Дон Жуан“ за Прага, за себе си и за своите приятели!

Хайдн се стресна от нетактичната забележка на Волфганг. И рече:

— Когато нашият прославен Глук умре, мястото му в императорската капела ще остане празно.

— Смятам, че маестро Глук ще живее още много години! — горещо възкликна Салиери.

Хайдн не повярва в искреността на думите му, защото след смъртта на Глук Салиери веднага щеше да се издигне. Но Хайдн всъщност се тревожеше само за съдбата на Моцарт: Волфганг много се нуждаеше от място в императорския двор.

— Трябва да уважаваме тези, които са поставени над нас — забеляза Хайдн.

— О, аз ги уважавам! — рече Волфганг. — Аз и баща ми сме писали до коронованите особи толкова молби, до една проникнати от дух на искрено смирение.

— Това е най-малкото, което можем да сторим за тях — каза Салиери; — трябва да бъдем благодарни на бога, задето владетелите,

които е благоволил да ни определи, са мъдри и благородни в своите дела и постъпки.

Волфганг се обърна към ван Свитен:

— Бетховен има ли намерение да идва пак във Виена?

— Не зная. Майка му е тежко болна, а той много я обича.

— Това момче има качества да стане добър композитор.

— Такава е най-съкровената му мечта. Нищо друго не съществува за него. Много е огорчен, че обстоятелствата са му попречили да взима уроци от теб.

— Ако съдя по израза на лицето му, не бих казал това.

Констанце побутна Волфганг — Салиери се готвеше да си върви.

Когато двамата на сбогуване направиха поклон един към друг. Салиери отбеляза:

— Окажете ми чест с поканата си, господин Моцарт, желая ви в Прага най-голям успех.

Волфганг благодари, без да приема думите му за чиста монета. Скоро гостите почнаха да се разотиват, но вечерта мина чудесно, той знаеше това, защото Хайдн каза:

— „Малка нощна музика“ е прекрасна. Сигурен съм, че всеки от нас би мечтал да напише нещо като нея.

От този миг нататък Волфганг посвети главните си усилия на „Дон Жуан“. В текста на да Понте, който вече започваше да приема определена форма, както и очакваше композиторът, беше заимствувано най-много от Бертати и по-малко от Молиер, Голдони и Тирсо де Молина — испанския монах, който пръв беше драматизирал легендата. Но либретото на да Понте притежаваше и оригинален пълнеж.

Волфганг си представяше операта като трагедия на Дон Жуан, чиято натура го води към гибел, докато да Понте бе твърдо решил да напише комедия от забавни случки. Либретистът искаше да развие любовните перипетии на Дон Жуан съблазнителя, а композиторът предпочиташе основното внимание да се насочи към конфликта между главния герой и Командора. Да Понте виждаше същественото в развитието на сюжета, а Волфганг желаше да наблегне на образите и на техните преживявания.

Постепенно той успя да убеди да Понте да се насочи към изграждането на живи човешки характери, а не да разчита на изкуствените герои на мелодрамата, и либретистът, завладян от сюжета, който той вече смяташе за напълно свой, създаваше ефектни сцени.

Като получи текста на либретото, Волфганг най-напред се зае с ариите, в които бе напълно уверен и които трябваше да бъдат подходящи за гласове със среден диапазон. Колкото повече той се задълбочаваше в драмата на Дон Жуан, толкова по-трескаво работеше въображението му. То се оказа цяла съкровищница, препълнена с прекрасни мелодии. Целият опит, натрупан от него в света на музиката, даваше вече своите плодове. Понякога музиката му звучеше светло и радостно, а друг път в нея се долавяха отгласи на демонични страсти, първични инстинкти. Макар че да Понте продължаваше да твърди, че „Дон Жуан“ трябва да бъде комедия, трагичните мотиви от само себе си проникваха в музиката. Обаче чувството за хумор на Волфганг взимаше връх, както и слабостта му към необикновеното. За трагичните ситуации той пишеше трагична музика, за комичните —

комична, и никак не го тревожеше фактът каква трябва да бъде по жанр операта: всичките му старания бяха насочени към това музиката да вдъхне живот в образите на героите. Да Понте настояваше на своето: новото им произведение трябва да бъде издържано в определен стил.

Той нарече операта „Don Giovanni — Il dissoluto punito — *Dramma giocoso in due atti*“ („Дон Жуан, или Наказаният съблазнител, весела драма в две действия“) и Волфганг се съгласи с това название. Но дори когато музиката изглеждаше весела, в нея звучаха мрачни нотки.

Към 1 октомври, когато Волфганг и Констанце заминаха за Прага, като оставиха Карл Томас на грижите на госпожа Вебер, половината партитура беше вече написана, а по-голямата част от втората половина Моцарт имаше в главата си. Да Понте пристигна в Прага седмица по-късно, за да присъствува при разпределяне на ролите и да нагоди текста към гласовете на певците; той се настани в странноприемница срещу тази на Моцарт — така беше по-удобно да разговарят през прозореца. Волфганг нае прекрасни стаи в чистата странноприемница „Трите лъва“, като плати за тях от онези хиляда гулдена които получи като наследство от татко — тези пари му дойдоха тъкмо навреме.

Констанце смяташе, че му се полага повече: Нанерл бе присвоила много ценни вещи на Леополд, без да ги включва в описа на бащиното имущество. Но когато отвори дума за това с Волфганг, той много се разстрои и каза, че заради няколко гулдена не си струва да спори с родната си сестра.

Нали тези пари, напомни той на Констанце, им дадоха възможност да направят чудесен прием в градината, да наемат в Прага стаи в прекрасна странноприемница и да изплатят по-голямата част от дълговете. И Констанце млъкна: разпределянето на ролите в новата опера му доставяше бездруго доста огорчения.

Бондини бе разпределил ролите за „Дон Жуан“, без да се посъветва нито с композитора, нито с либретиста и когато те в няколко случая изразиха съмнение, директорът заяви:

— С това разполагам в момента. Нашият национален театър няма възможностите на виенския. И друго: това е същият състав, който с такъв успех изпълняваше „Фигаро“.

— Но „Дон Жуан“ не е „Фигаро“ — възрази да Понте, — той е много по-труден.

— Какво ще ме посъветвате? — попита Бондини. — Да наема певци от Виена?

Съзнавайки, че това е невъзможно, Волфганг побърза да се намеси:

— Баси, който пее Дон Жуан, може да се справи с ролята, а от вашата жена ще излезе чудесна Церлина, но има няколко певци с доста ограничени гласови данни.

— Не можем да ангажираме никого другиго — повтори Бондини. — Нямаме средства. И без това поемаме голям риск, като поставяме тази опера: тя много се различава от „Фигаро“.

— Прекалено тежка ли е? — попита да Понте, сякаш искаше да чуе в отговор потвърждение на тезата си.

— По-трагична, отколкото очаквах — рече Бондини.

— Прекалено трагична ли? — упорствуваше да Понте.

— Тъкмо колкото трябва — рязко отвърна Волфганг.

— Възможно е — каза Бондини, — оставам на своето мнение, но ще се постареем да направим всичко, което зависи от нас, и ако се съгласите да внесем някои изменения, операта може и да ни се удаде.

Същата вечер, когато Волфганг и да Понте работеха заедно в странноприемница „Трите лъва“, променяйки либретото и музиката в съответствие с желанието на Баси — хубавец и притежател на великолепен бас, — да Понте неочаквано обяви:

— Мога да остана тук само една седмица.

Волфганг отново се отчая:

— Но имаме още толкова работа!

— Салиери настоява да се върна във Виена. Трябва да започна работа над новата му опера.

— Кога е насрочена постановката ѝ?

— За след месец-два. Не зная точно. — Да Понте сви рамене. За него Салиери беше по-важен от Моцарт, но не можеше да го признае открито.

— А на нас са ни нужни две, най-много три седмици, за да завършим всичко. Ако заминете толкова скоро, това ще предизвика скандал. В Прага ще сметнат, че съдбата на операта ви е безразлична.

— Съжالياвам, но друг изход няма. Императорът проявява голям интерес към новата опера на Салиери и не бива да предизвикваме недоволството му.

„А може би — размишляваше Волфганг — Салиери е поставил да Понте пред избор и поетът се е решил в полза на Салиери, вземайки под внимание благосклонното отношение на императора към него?“ И Моцарт изпитваше силно желание да постави ултиматум на да Понте: да избере един от двамата — него или Салиери. Но той не се осмеляваше да заплашва когото и да било, не беше в природата му.

— След седмица, Моцарт, вече няма да съм ви тъй нужен. Впрочем либретото почти е завършено, а налагащите се изменения ще можете да внесете и сам.

„Защо пък не, и това има известни предимства — реши Волфганг, — в текста има места, които трябва да бъдат дооправени, а това може да стане по-лесно без либретиста.“

— Главната работа предстои с певците, трябва да се репетира с тях и да се нагоди музиката за гласовете им, защото всички са по-лоши от виенските — каза да Понте.

— За щастие публиката тук е по-добра от виенската.

— Някои ваши арии са толкова сложни, че не зная как ще се справят певците.

— Ще се справят. Като поработят с тях.

— А жената на директора? Как ще успеете да поправите грешките ѝ?

— Ще намеря подход към нея.

— Аха, любовчица — усмихна се многозначително да Понте.

— Не съм казвал такова нещо — ядосано отвърна Волфганг.

— В театъра това е нещо обикновено, защо не опитате? Уверен съм, че тя ще се съгласи, при условие че ѝ дадете най-хубавите арии.

— Церлина ще получи това, което ѝ се полага, а не това, което желаше синьора Бондини.

Да Понте въздъхна.

— Прекалено висок морал имате.

— Ако трябва да се отправи някому подобен упрек, тъкмо вие заслужавате това.

Да Понте се изуми и почна разпалено да протестира.

— Нали не друг, а вие твърдите, че Дон Жуан трябвало да бъде наказан, защото бил злодей? — каза Волфганг.

— Той наистина е злодей!

— У всекиго от нас има частица от Дон Жуан. — А вие отгоре на всичко пишете за него арии, изпълнени с такава нежност и красота, че да се устои пред обаянието му е почти невъзможно.

— И същевременно той е съблазнител, който търпи неуспех. — Аха, сега вие, Моцарт, излизате в ролята на моралист!

— Не, на реалист. Повечето донжуановци най-често постигат успех на думи, отколкото на дела. Тъкмо затова операта е едновременно музикална комедия и трагедия.

— Трябва да ви запозная с Казанова. Той е мой приятел и живее близо до Прага. Ще може да ви помогне с нещичко.

Преди да замине за Виена, да Понте уреди среща на Волфганг с Казанова и му даде полезен съвет:

— Смятат, че Глук дълго няма да живее. Ще ви държа в течение на събитията. Когато Глук се помине, ще бъде полезно да сте във Виена. Тогава навярно ще получите място в двора.

През 1786 година по либрета на да Понте бяха поставени шест опери, тази година вече три и той се чувствуваше съвсем сигурно на поста си придворен поет. Ала да укрепиш позициите си никога не е вредно Вкусовите на публиката се менят и не е изключено някой ден Моцарт да задмине Салиери като образец на общоприетия вкус.

Джакомо Казанова заяви, че е щастлив да се запознае с един толкова изтъкнат композитор и изрази надеждата, че господин капелмайсторът изпитва същите чувства.

— Разбира се — потвърди Волфганг и направи на Казанова поклон. Славата на венецианския безпътник бе добре известна във Виена и сега, като гледаше застаналия на вратата Казанова, дори погалантен от да Понте, Волфганг бе поразен от приликата му с либретиста. И двамата имаха искрящи, живи очи, чийто поглед сякаш

пронизваше събеседника, венециански акцент, ястребови черти и изразителни жестове.

Но Казанова беше много по-възрастен от да Понте; и сега, когато стоеше, облегнат на рамката на вратата, очаквайки да го поканят да седне, видът му беше сломен и старчески, затова Волфганг си спомни как да Понте казваше: „Казанова почна бързо да се изморява, вече е на шестдесет и две.“

Казанова му поднесе своите извинения:

— Пристигнах от Дукс, предградие на Прага; преди години за мен не беше нищо да измина два пъти по-дълъг път само заради усмивката на някоя хубавица, а сега, уви, това ме изморява. Изобщо изпаднах дотам, че станах библиотекар в замъка на чешкия граф Валдщайн и пиша спомените си. Да Понте ми каза, че ви трябвала помощ за „Дон Жуан“. Имам известен опит в тази област, както навярно сте чували.

— Да, чувал съм.

— И добре разбирам от музика. На младини известно време си изкарвах препитанието като цигулар в оркестъра на Венецианската опера.

Интересът на Волфганг веднага нарасна и когато Казанова спомена, че е слушал в Прага „Сватбата на Фигаро“ и е останал очарован от операта, Волфганг му даде екземпляр от либретото на „Дон Жуан“ и го заведе със себе си на поредната репетиция.

Казанова слушаше много внимателно, с някакво странно изражение, сякаш едновременно споделяше чувствата на Дон Жуан и се отнасяше към него недоверчиво. Щом репетицията завърши, Казанова рече:

— Сцената, в която Лепорело изброява завоеванията на Дон Жуан, либретистът е заимствувал от мен. А самата ария прилича на „Ти ще спреш, фарфалаче немирно“ от „Фигаро“.

— Нота по нота ли? — Волфганг не се обиждаше от това, по-скоро му беше забавно.

— Не, разбира се. Но стилът е същият. В това няма нищо лошо. Което е минало с успех веднъж, господин маестро, отново ще има успех. Лепорело на да Понте прилича на слугата, който някога имах аз. Наричаше се Коста, беше истински негодник!

— А самият Дон Жуан?

— Моите завоевания бяха по-различни. Доставяха ми голямо удоволствие. А аз съвсем не съм уверен, че вашият Дон Жуан изпитва същото. Освен това би трябвало да се подобри секстетът във второ действие. С голямо удоволствие ще споделя с вас житейския си опит.

Волфганг се отнесе към предложението без особен интерес, но Казанова вече се впусна да разказва за любовните си приключения, в които много трудно можеше да се различи истината от измислицата. Венецианецът ту се надуваше като паун при описанието на някой от пламенните си романи, ту изведнъж почваше да се оплаква, че прислугата на граф Валдщайн не се отнася към него с нужното уважение и го поставя наравно със себе си.

За да прекъсне Казанова дългия си монолог, Волфганг му предложи да вземе със себе си копието на либретото и да нанесе поправки там, където сметне за нужно, макар че композиторът съвсем не беше убеден дали тези поправки ще му бъдат от полза.

След няколко дена Франтишек и Йозефа Душек, познати на Волфганг още от Залцбург, където бяха идвали като гастролиращи музиканти, поканиха Моцартови да им погостуват в тяхната вила, която се намиреше в Смихов — предградие на Прага. Волфганг прие поканата, но не освободи стаите в странноприемницата, за да бъде по-близо до театъра, ако се окаже необходимо. Той много ценеше Душекови като музиканти и приятели. Франтишек беше чудесен пианист, отличен преподавател и композитор на инструментална музика, а Йозефа имаше прекрасен глас и бе прочута със своята артистичност и вкус.

Вилата им бе разположена сред красива градина, там имаше и беседка, времето беше хубаво и Волфганг пишеше музиката, седнал ту в градината, ту в беседката. Работата над партитурата приближаваше своя край. Той беше носил в главата си тази музика вече много месеци, а някои арии не му даваха покой от години и само чакаха момента да се излеят на листа.

Казанова преписа секстета от второ действие и промени някои сцени на Лепорело и Дон Жуан, но предложенията му не харесаха на Волфганг. След заминаването на да Понте той успя да нанесе в либретото свои изменения, много по-подходящи за самия него. „Моят Дон Жуан съвсем не прилича на Казанова“, реши той. Музиката на последната сцена с Командора написа тържествено и ужасяващо —

такива мотиви звучаха за пръв път в творчеството му. Дон Жуан, под краката на когото вече се разтваря бездната, си остава у Моцарт жив човек, овладян от буйни страсти, той не иска да се предава, не се разкайва за постъпките си и страшната музика звучи като зловещо пророчество, тя е мрачна и вещае гибел.

Душекови обещаха на Волфганг пълно уединение в тяхната вила, ала новината, че у тях гостува Моцарт, бързо се разпространи и привлече много посетители. Идваха гости под предлог, че ще играят на кегли. Кегелбанът беше в другия край на градината, но до Волфганг достигаше шумът на събаряните кегли и от време на време той изиграваше по някоя игра. Много му харесваше местоположението на вилата. Тя бе построена на хълм, откъдето се откриваше чудесна гледка към Прага и величествените ѝ сгради в стил барок; мисълта, че градът съвсем близо, дори когато не гледаш към него, вдъхновяваше Волфганг.

Той твореше с увлечение, докато не научи, че премиерата на „Дон Жуан“, насрочена за тържественото събитие — сватбеното пътешествие до Прага на принц Антон Саксонски и съпругата му ерцхерцогиня Мария Терезия, — се отлага поради заболяване на един от певците. Волфганг много се огорчи. Поставянето на операта специално за посещението на кралската двойка му предлагаше големи възможности: младоженката беше дъщеря на Леополд Тоскански, брат на Йосиф II, който щеше да наследя трона в случай че Йосиф умре.

Волфганг изрази пред Бондини недоволството си, но директорът не промени своето решение. Заместник не могло да се намери и премиерата трябвало да се отложи, заяви той. Вместо „Дон Жуан“ в чест на кралската двойка представиха „Сватбата на Фигаро“.

Не е ли всъщност все едно, реши Волфганг. Всяка от неговите опери ще се хареса на ерцхерцогинята, защото тя не бе слушала нито една.

Поканиха Йозефа Душек да пее на концерта, уреден в чест на кралското семейство, и тя помоли Моцарт да напише за нея концертна ария.

— Нямам време — отвърна той, — още не съм написал увертюрата — но Йозефа го заключи в беседката.

— Няма да ви пусна. Волфганг, докато не получа от вас готовата ария.

Същия ден привечер Волфганг ѝ предаде арията.

— Ще я скъсам на парчета, ако не я изпеете на прима виста, при това без нито една грешка — каза той.

Как можеше тя да си позволи фалшив тон в такава ария — Йозефа не бе виждала нищо по-прекрасно. Задушевна и нежна, арията същевременно даваше на певицата възможност да блесне с гласа си.

На първата обща репетиция на „Дон Жуан“ обаче Тереза Сапорити — Дона Ана — се запъна при изпълнението на арията „Non me dir, bell'idol mio“ („Не съм жестока, мили мой“), пленително нежна и лирична. Арията била написана в твърде нисък регистър, заяви Тереза Сапорити не подхождала за гласа ѝ и не предавала чувствата на оскърбената графиня. На Волфганг му оставаше само да преработи арията, защото и за тази роля не можеше да се прави замяна. Към трогателното ларгето „Не съм жестока, мили мой“ Волфганг добави бравурно алегрето, което завършваше с водопад от колоратури. Направи го пряко воля — променената ария съвсем не съответствуваше на образа на Дона Ана, но Тереза Сапорити остана много доволна.

— Нашият маестро е така дребничък — каза тя на Бондини, а пише толкова голяма музика!

Но в този миг към него се обърна Луиджи Баси — Дон Жуан с молба да преработи дуета му с Церлина. Баси заяви, че в ролята му липсвала бравурна ария, а след като композиторът е написал вече такава ария за Дона Ана, и той следва да има поне една. Волфиин трябваше да промени пет пъти „La ci darem la mano“ („Близко е мойта вила, там ще ми кажеш «да»“), едва тогава Баси остана доволен от дуета. И продължи изпълнението си с голямо вдъхновение. На генералната репетиция стана следното: в сцената, където Дон Жуан сграбчва Церлина, синьора Бондини — Церлина — не можа да изпищи в подходящия момент. Тогава Волфганг помоли оркестъра да повтори сцената без него — той дирижираше, — а сам тихичко се вмъкна зад кулисите и точно когато трябваше, така силно хвана отзад Церлина, че тя наистина се изплаши и писъкът ѝ процепи залага.

— Този път излезе чудесно — рече композиторът. — Това се иска от вас на представлението.

Всичко най-сетне, изглежда, беше готово с изключение на увертюрата. Бондини беше като на тръни — нито един такт от увертюрата не е написан, а премиерата е насрочена за следващия ден!

След генералната репетиция той каза на композитора, че ще трябва да се отложи премиерата: как може Моцарт така да рискува и да не приготви увертюрата до последния миг!

— Тя цялата е в главата ми от няколко седмици, но исках да чуя операта от начало до край; едва сега мога да се заема с увертюрата. В нея трябва да намерят отражение всички главни теми на операта. Не се вълнувайте, ще успея. Ще я напиша тази нощ.

— Но вече е почти полунощ! Дори да работите до сутринта, кога ще ви стигне времето, за да направите копия за оркестъра?

— Наредете на копистите да дойдат в странноприемницата към седем часа сутринта и ще я получат. — Бондини имаше толкова нещастен вид, че се наложи Волфганг да си придаде външно спокойствие.

Като се върна в странноприемницата с Констанце, той помоли жена си да му направи пунш, за да не заспи над увертюрата. Волфганг не се съмняваше, че призори ще успее да я завърши. Музиката отдавна звучеше в него, само тук-там ще се наложат поправки, но искаше първо да чуе как ще прозвучат сцените с Командора, преди да внесе неговия лейтмотив в увертюрата. Сега знаеше как да направи това. Седнал на бюрото си, Волфганг започна бързо да пише. Но от изпития пунш му се доспа и главата му заклюма над партитурата. За да не заспи, Волфганг помоли Констанце да му разказва приказки. Така минаха няколко часа, но борбата със съня дотолкова го омаломощи — непрекъснато клюмаше и задрямваше, след това в миг се пробуждаше от гласа на жена си, — че скоро на партитурата започнаха да се чернеят мастилени петна.

— Легни да подремнеш на дивана — рече Констанце, — след час ще те събудя.

Волфганг спеше дълбоко и Констанце не се реши да го събуди, ала в пет сутринта, поспал два часа, той сам стана.

Не смърми Констанце и с пресни сили се залови за партитурата. Когато в седем дойдоха копистите, увертюрата беше готова.

Но те не свършиха работата си толкова бързо, както композиторът, и в седем вечерта, малко преди началото на

представлението, музикантите още нямаха нотите — никой не бе зървал увертюрата и не бе просвирвал партията си. Бондини беснееше; препълнената зала шумеше и само появата на капелмайстора Моцарт, автора на „Фигаро“, успокои публиката. Волфганг съобщи на оркестрантите, че нотите ще бъдат донесени след малко, и изрази увереност, че ще могат да изсвирят увертюрата без репетиция. Това бе казано като комплимент, обаче сам той никак не беше убеден в успеха. Няколко минути по-късно щимовеите бяха раздадени на музикантите. Увертюрата на „Дон Жуан“ започна.

В залата се възцари напрегната тишина, а след завършването на увертюрата екнаха гръмки ръкопляскания. Завесата се вдигна и когато първо действие вече спокойно и уверено течеше на сцената, Волфганг прошепна на седящите по-близо оркестранти:

— Общо взето, увертюрата мина много добре, макар че доста от нотите очевидно изпаднаха под пултовете.

Увертюрата — тържествена, вдъхновена, драматична — още от първите си акорди създаде атмосферата на цялата опера. Вдъхновен от присъствието на Волфганг на диригентския пулт, съставът надмина себе си и в ансамблите поразяваше с добрата си спяност. Когато завърши последното действие и завесата падна, гръмнаха бурни овации. Аплодисментите не стихваха, артистите просто не можеха да се оттеглят. Тогава Баси и Сапорити уловиха Волфганг за ръка и го изведоха на авансцената, където той остана съвсем сам, а вълните на приветствията го заливаха една след друга. Констанце седеше в една ложа с Душекови и радостно вълнение стягаше гърлото ѝ. На грамадната сцена нейният Волфганг изглеждаше съвсем мъничък. Такова музикално богатство да блика от едно толкова крехко тяло! Никой не може да си представи какви огромни усилия му е коствала тази опера. Днес едва се крепеше на крака от умора.

Въпреки мнимия си оптимизъм той не можа да поспи следобед, както възнамеряваше. Вместо това изведнъж се предаде на тъжни мисли, което рядко му се случваше. Седна на кушетката и неочаквано каза:

— Знаеш ли, Щанци, много ме е страх. Опитах в „Дон Жуан“ за пръв път някои неща. Затова така дълго се забавих с увертюрата.

Докато не чух цялата партитура, не можех да реша какво трябва да преобладава в музиката, — мрачните тонове или светлите. А като я чух, се убедих: нито едните, нито другите не бива да доминират. На тебе как ти се струва? Може би се заемам с непосилна задача? Дали „Дон Жуан“ ще хареса на Прага, както „Фигаро“? Двете опери са съвсем различни. И после, не можех да направя Дон Жуан пълен негодник. Искане ми се да се гордея с „Дон Жуан“, дори ако в нещо съм сгрешил.

— Написа го така, както сметна за нужно — отвърна тя. — И то е най-важното.

— Но ако операта мине с успех, ще започнат да говорят, че е написана набързо, без усилие, едва ли не небрежно. А колко варианта на всеки мотив съм изпробвал в главата си, това никой не знае. Защото мразя да цапам хартията. Музикантите и без това лесно правят грешки. Колкото минава времето, вместо да композирам по-лесно, пиша по-трудно. Правя всичко по-взискателно. И така трябва да бъде. Едва ли друг е употребил толкова усилия да изучава композицията като мен. Изучих творчеството на всички големи автори: Хайдн, Хендел, Йохан Себастиан Бах, всичките му синове, Глук, Самартини, Хасе. О, бих могъл да направя списък не по-кратък от този на Дон Жуан. Как мислиш, ще им хареса ли новата ми опера? Толкова вложих в нея!

И ето сега Волфганг се покланяше на публиката, а в залата ехтяха викове:

— Evvivia Mozart! Evvivia da Ponte! Bravo! Bravissimo!^[1]

И Констанце си мислеше: колко хубаво би било да останат в Прага, да живеят без грижи, без дългове, да се радват само на похвали и одобрение, да имат също такава вила, както Душекови, много приятели и сигурен доход.

Волфганг реши да прекара в Прага още няколко седмици, за да се наслади напълно на шумния успех, който съпътствуваше всяко представление на „Дон Жуан“. Но да Понте, комуто писа за триумфа на новата си опера и предаде думите на Бондини: „Всички директори трябва да благославят Моцарт и да Понте — докато те са живи, оперните театри няма да чувствуват глад за репертоар!“, отвърна: „Щастлив съм, че, както очаквах, работата ни се е увенчала с успех,

обаче трябва незабавно да се върнете във Виена. Глук е на смъртно легло и веднага след неговата кончина много композитори — претенденти за мястото му — ще предлагат шумно на императора своята кандидатура.“

Глук почина същия ден, когато Моцартови се завърнаха във Виена.

— От лакомия — разказа им да Понте. — Бил поканил свои приятели у дома си, а жена му за миг се отлъчила: да извика екипаж за всекидневната им разходка. Имала строго нареждане от лекарите да следи какво яде и в никакъв случай да не пие вино. Обаче щом излязла, Глук веднага поискал от слугите си вино, а когато гостите, боейки се за живота му, отказали да пият, той се разсърдил и не само пресушил чашата си, но и чашите на гостите. В екипажа получил апоплектичен удар. И скоро след това умрял. Напълно подходяща смърт за един чревоугодник.

— Кой ще заеме мястото му? — нетърпеливо и развълнувано запита Волфганг.

— Ще поговоря с Йосиф за вас. Ще го склоня да поставят във Виена „Дон Жуан“. Императорът знае вече за успеха на операта в Прага.

Погребението на Глук бе разкошно, самият Йосиф II присъствува, огромна тълпа следваше траурния кортеж и всички се питаха кой ли ще заеме мястото му в двора.

Три седмици по-късно Волфганг получи копие от следния указ:

„От негово апостолско величество императора на Свещената римска империя, крал на Унгария и Бохемия и ерцхерцог на Австрия. Нашият всемилостив господар взе следното великодушно решение по отношение на Волфганг Моцарт: по волята на негово императорско и кралско апостолско величество гореспоменатият Моцарт се удостоява с великата чест да бъде назначен за камермузикус при двора на негово величество, предвид на неговите способности и познания в областта на музиката, а също и заслугите му в тази област; на императорския и кралски ковчезник се заповядва да му определи заплата в

размер на осемстотин гулдена годишно, считано от първи декември настоящата година.

В изпълнение на този указ императорското решение се довежда до знанието на Волфганг Моцарт; настоящият указ е съставен от Канцеларията на камерхера по разпореждане на императора и се гарантира от това разпореждане.

Розенберг

Началник на Императорската и кралска канцелария,
Виена, 7 декември 1787 година.

Йохан Торварт.“

И тъй, това, за което горещо мечтаеше татко, заради което трескаво се труди цял живот, най-после се осъществи. Но твърде късно, за да го зарадва. „Много неща в живота стават твърде късно“ — с горчивина си мислеше Моцарт. Съобщи новината на Нанерл — трябваше да я сподели с някого в Залцбург и понеже татко вече го нямаше, оставаше само Нанерл. Обаче радостта му силно се понижи, когато научи, че Глук е получавал две хиляди гулдена годишно. Констанце напомни на Волфганг, че в Залцбург са му плащали два пъти по-малко. Но нали оттогава животът поскъпна и нима той не заслужава парите, които е получавал Глук, отвърна той. Уверен, че пониската заплата е дело на Торварт, Волфганг с гневен вид влезе в кабинета на ковчежника, твърдо решил да воюва за по-високо възнаграждение.

Торварт се ръкува с него усмихнат и поздрави Моцарт за високата чест, ала когато композиторът се оплака, че ще получава по-малко от половината заплата на Глук, Торварт каза:

— Вие и по възраст нямате половината от годините на Глук.

— Затова пък талантът ми е два пъти повече от неговия — предизвикателно изрече Волфганг.

— Два пъти по-малко. А колкото до задълженията си, вие се заблуждавате.

— Значи, не съм придворен композитор на императора?

— Не сте негов пръв камеркомпозитор и капелмайстор. Глук беше първи камеркомпозитор, а Джузепе Боно — придворен капелмайстор.

— Но Боно е вече на седемдесет и осем години!

— Убеден съм, че на вашата възраст той не е проявявал такова нетърпение.

— Кой ще изпълнява задълженията на Глук?

— Салиери.

— А какво ще върша аз?

— Ще пишете менуети за кралските балове, немски танци, контраданси. Вие сте трети камеркомпозитор, след Боно и след Салиери. — Всъщност трябва да бъдете доволен: не всички бяха съгласни с избора на императора.

Повечето приятели изразиха мнението, че Торварт е прав. За Волфганг това било успех, а да Понте го уверяваше, че всичко се дължало на неговото влияние пред императора.

— Разказах на Йосиф за успеха на „Дон Жуан“ и той много се заинтересува от операта.

— Каква връзка има това с моето назначаване?

— Във вестниците се появиха статии, че господин Моцарт, нашият изтъкнат композитор, възнамерява да се пресели в Лондон или Прага. Успях да убедя императора, че това ще бъде национално бедствие.

— Бедствие? — Волфганг се изсмя саркастично. — И Йосиф се съгласи с вас?

— Е, той го каза не със същите думи, но рече, че вашето заминаване ще бъде загуба за нас. А когато поставят „Дон Жуан“ във Виена, ще ни платят и за виенската постановка, което се случва твърде рядко.

„Наистина твърде рядко“ — помисли си Волфганг. „Отвлечане от сарая“ се игра навремето в цяла Европа, а той не получи за нея нито един крайцер. Сега същото става и със „Сватбата на Фигаро“. Но каквито и чувства да изпитва, трябва да се престори на благодарен. Без благодарност не можеш да преуспееш на този свят.

— Благодаря ви, Лоренцо, за всичко, което сте направили за мен.

Заплатата, която Волфганг почна да получава за новата служба, му позволи отново да се пресели в центъра на града. Нае малко жилище близо до дома, където писа „Фигаро“. А когато Констанце роди дъщеря — нарекоха я Терезия на името на кръстницата Терезия фон Тратнер, — той се почувствува напълно щастлив. Откак се бе родил Карл Томас, Волфганг все мечтаеше за дъщеря. Сметна раждането ѝ за добър знак и действително скоро изпита още една радост — Йосиф II нареди да поставят на виенска сцена „Дон Жуан“.

Но преди да успеят да осъществят постановката, Австрия и Русия обявиха война на Турция и императорът, застанал начело на войските си, напусна Виена.

Волфганг трябваше да скрие разочарованието си и съчини бойни песни за императорската армия.

Все пак на 7 май 1788 година операта „Дон Жуан“ по нареждане на императора бе поставена във Виена. В последния миг обаче стана ясно, че Йосиф няма да може да присъствува на премиерата — наложило му се да остане на мястото на военните действия, където австрийската армия бе претърпяла ново поражение.

Волфганг очакваше много от виенската постановка на операта, защото певците във Виена бяха несравнимо по-добри от пражките. Той ги познаваше почти всички и много ги уважаваше. Половината актьори от състава бяха взели участие в постановката на „Фигаро“: Бенучи, който великолепно изпълни главната роля; Ласки, която толкова го зарадва в ролята на графинята; синьор и синьора Бусини, справили се прекрасно със своите роли. Кавалиери, неповторимата Костанца от „Отвлечане от сарая“, пееше Дона Елвира; Алоизия Ланге изпълняваше партията на Дона Ана. Само двама актьори — Албертарели (Дон Жуан) и Морела (Дон Отавио) — бяха непознати за Волфганг. Но той се убеди, че Албертарели е придал на ролята на Дон Жуан страстност и колорит.

Волфганг вдигна ръце, давайки знак на оркестъра да започне. Трудностите с тази постановка не бяха повече от обикновено. Кавалиери поиска нова ария и той прояви великодушие, написа по-ефектна; Морела каза, че ариите му не могат да се пеят, и Волфганг ги направи по-леки. Освен това по собствени съображения промени либретото. Съкрати секстета в края на операта, чувствувайки, че такъв

финал е излишно нравоучителен и разводнен, и завърши операта със сцената, в която Дон Жуан пропада в преизподнята.

И все пак от момента, в който се разнесоха зловещите начални акорди на увертюрата, в залата започна да се долавя безпокойство. Към края на увертюрата Волфганг дочу зад гърба си разговори, които не престанаха и след като започнаха певците, напротив — шумът непрекъснато растеше. Волфганг полагаше всички усилия, за да накара публиката да слуша внимателно. Към средата на второ действие съвсем се вбеси. Публиката шумеше и не слушаше, като че ли драматичната наситеност на „Дон Жуан“ не ѝ беше по силите, а я интересуваха само забавните сцени. Волфганг чуваше как хората се разхождат от ложа в ложа. След края на представлението имаше повече дюдюкане, отколкото аплодисменти, макар че Кавалиери и Ланге бяха приветствувани възторжено, сякаш всяка от двете си имаше свои клакьори.

Волфганг не желаше да отиде на банкетата, уреждан за изпълнителите на самата сцена веднага след представлението, но Хайдн, въпреки че беше възмутен от враждебността, с която посрещнаха спектакъла, каза, че Волфганг непременно трябва да отиде: публиката, която посещава премиерите, обикновено малко разбира от музика, успокояваше той приятеля си, а второто представление непременно ще има успех.

Хайдн го хвана подръка и Волфганг не можа да откаже.

Розенберг и Торварт си пийваха със самодоволен вид, ван Свитен и Вецлар седяха до Констанце, а Алоизия първа изрази мнението си:

— Каква изморителна музика. Може да си скъсаш гласните струни.

— Трябва гласът да се владее умело, тогава няма да се случи такова нещо — отвърна Волфганг.

— Не, музиката е прекалено сложна. Нищо чудно, че публиката я възприе равнодушно и хладно.

„Сестра ми не е права — сърдито си мислеше Констанце. — Във всяка нота, написана от Волфганг, има много повече чувство, отколкото Алоизия вложи в цялата си роля.“ И каза:

— Ти би могла да пееш по-добре. Дона Ана в твоето изпълнение излезе някаква свадлива жена, и то само заради това, че ти най-много внимаваше за височините си.

— Моята сестричка, откак се омъжи за композитор, стана голям музикален авторитет.

— В следващата му опера ти първа ще пожелаеш да пееш.

— Никой няма да пожелае да пее в нея, ако публиката скучае като на днешното представление. А такава опера може и да разврати общественото съзнание — каза Розенберг.

— Императорът изрази желание операта да присъствува в репертоара, докато той я чуе, но тя едва ли ще му хареса. Струва ми се, негово величество ще я счете за неприлична — добави Торварт.

— Музиката е, общо взето, мелодична, но няма това е опера, да Понте? — произнесе Салиери.

Да Понте само сви рамене. Трябваше да стои настрана. Никак не му се искаше да спори с най-влиятелния композитор във Виена.

— Маестро Салиери — каза Алоизия, — мисля, че вашата нова опера ще се пее много по-лесно и ще достави на всички нас много по-голямо удоволствие.

Салиери скромно се поклони и отвърна:

— Сигурен съм, че господин Моцарт е имал най-добри намерения.

Волфганг с нищо не издаде чувствата си. Но го поразиха злобните забележки на Алоизия. Бе написал за нея няколко от най-хубавите си арии и тя при всяка възможност ги изпълняваше. Нима равнодушието му толкова я обижда? Но не си струва да се занимава с това. Каквото и да кажеше сега, всичко ще изглежда като опит да се оправдае.

— Сюжетът е безнравствен — рече ван Свитен, — но музиката е чудесна. Как мислите вие, господин Хайдн?

От първите акорди на увертюрата Хайдн разбра, че тази опера е съвсем различна от останалите. Ала какъв смисъл да обяснява това на магарета като Розенберг и Салиери — няма ще ги промени?

— Дон Жуан е отрицателен герой — заяви Розенберг. — Егоист, суетен. Абсурден герой. Операта ще бъде забравена, преди да мине и година.

Вецлар и ван Свитен не се съгласиха и когато гласовете на спорещите се извисиха гневно. Хайдн каза:

— Господа, не мога да разреша спора ви, но зная едно — Моцарт е най-големият от живите композитори и никой от присъстващите

тук не е нито слушал, нито създавал музика като тази, която имахме щастиято току-що да чуем.

Волфганг искаше да благодари на Хайдн, но той го отведе настрана и го поздрави за императорското назначение:

— Тази добра вест ме зарадва. Струва ми се, че Йосиф достойно ще оцени „Дон Жуан“.

— Ако изобщо го чуе. Войната с турците се развива все по-неблагоприятно. Говори се дори, че за икономия на средства, които са необходими за воденето на войната, императорът смята да закрие италианската опера, както вече направи с немската.

— Война — въздъхна Хайдн. — Тя никога не свършва. Откак се помня, все с някого воюваме. С французите, с прусаците, с турците. Но сега поне си имаш постоянен доход.

— Осемстотинте гулдена?

— Само толкова ли? На Глук плащаха две хиляди.

— А на мен ми плащат само за да пиша музика за кралските балове. Твърде много за това, което върша, и твърде малко за онова, което бих могъл да направя.

[1] Да живее Моцарт! Да живее да Понте! Браво! Брависимо! (ит.) — Б.пр. ↑

**ЕДИНАДЕСЕТА ЧАСТ
ВЪЗВИШЕНО И ЗЕМНО**

Волфганг седеше до леглото на Констанце в новото им жилище във виенското предградие Алсергрунд, за да може веднага да ѝ услужи, ако нещо ѝ потрябва. Сега, след силните болки, тя спеше дълбоко.

Току-що напусналият дома им доктор Клосет убеждаваше Волфганг, че болестта на Констанце не представлява нищо сериозно, по-скоро е резултат на преумора и на скръбта, сполетяла ги неотдавна — смъртта на дъщеря им. Сега са нужни не толкова лекарства, колкото покой и сън. Но Волфганг не можеше да остави жена си сама, преди да дойде Софи и да го смени. Бяха минали повече от два месеца от премиерата на „Дон Жуан“ във Виена, бе великолепен юлски ден, но Волфганг, твърде измъчен душевно, не можеше да се радва на хубавото време. Той остави джобното ножче, с което дялкаше малка играчка за Карл Томас, поверен на баба си, и отново се зае с писмото до Михаел Пухберг.

Миналия месец той четири пъти се бе обръщал към този богат търговец и брат по масонска ложа с молбата да му даде назаем пари и успя да получи известна сума.

Но какво още да му пише? Да обясни на Пухберг, че последните седмици са били най-тежките в живота му и смъртта на дъщерята и болестта на Щанци съвсем са изпразнили джоба му? Че в продължение на година и нещо три пъти са били принудени да сменят квартирите си заради това, че не са си плащали наема, и сега, когато пише това писмо, последният хазаин заплашва да го вкара в затвора, ако не му плати дължимото?

Мислите на Волфганг отново се върнаха към дъщерята, починала преди десет дни. Диагнозата на доктор Клосет беше чревни колики, но бащата разбираше: детето отиде в гроба поради тяхната бедност.

Волфганг остави писмото. Трябва да изчака пощата, може изведнъж да дойде някаква помощ. Двестата гулдена, които получаваше от императора всеки три месеца, трябваше да пристигнат на първи юли, а вече беше осми. Парите може да дойдат днес. И внезапно го обзе страх: ами ако тези пари, макар и малко, бъдат

отклонени за войната с Турция? „Дои Жуан“ още се играеше на виенска сцена, но композиторът не получаваше нищо от представленията и се говореше, че императорът заради военните разходи се готви да забрани всички постановки на опери, настоящи и бъдещи.

Потопен в мрачни мисли, Волфганг не забеляза как в стаята влезе Софи с Карл Томас. Детето, невиждало няколко дни баща си, се хвърли с весел вик в прегръдките му, а Волфганг, изплашен да не събудят Констанце, отмести стола по-далеч от леглото и побърза да успокои сина; джобното ножче, което бе оставил отворено, се плъзна от масата и се заби в крака му. Волфганг беше много чувствителен на болки, но сега се сдържа и кимна на Софи и сина си да го последват тихичко в гостната.

Раната е сериозна, каза Софи, но Волфганг отвърна: дребна работа.

Като превързваше раненото място Софи си мислеше: от време на време Констанце използва болестите за оръжие също като майка си, но с Волфганг това съвсем не е нужно, той бездруго е предан съпруг, има такова сърце, че може да живее само с жена, която горещо обича.

Софи, най-симпатичната за Волфганг от семейство Вебер — в нейната искреност той не се съмняваше, като причислим тук и Констанце, — го смени край леглото на сестра си. Така Волфганг можеше да се позанимае с детето си и поведе Карл Томас към градината да пробват направената от него играчка — пумпала.

— Татко, а къде е Терезия? — попита момченцето.

— Тя ни напусна.

— Завинаги ли? — Така се бе случило и по-рано с мъничкото му братче.

Волфганг само кимна, нямаше сили да отговори.

— Къде отиде Терезия, татко?

— Там, Карл, където всички ще я обичат.

— А аз ще си имам ли друго братче или сестричка? Ти ми обеща.

— Не зная. — Въпреки желанието му да има голямо семейство, рискът ставаше твърде голям. И преди Карл Томас да отвори уста за следващия въпрос, — а момчето обичаше да разпитва баща си, защото татко за разлика от баба му или другите възрастни винаги охотно му отговаряше — ги прекъснаха: дойде пощата.

Волфганг получи няколко писма и като видя на едното от тях кралския печат, се развесели. Сигурно това беше тримесечната му заплата, наистина пристига навреме. Сега няма да е нужно писмото до Пухберг. Но като отвори плика, изпита горчиво разочарование. То беше от фон Щрак. По молба на императора фон Щрак съобщаваше на господин Моцарт, че негово величество е останал много доволен от написаната бойна песен за сражаващата се армия. Тази песен, наречена „Обсадата на Белград“, повдигала бойния дух на войниците.

Дойде вест и от ван Свитен, баронът питаше дали Волфганг би написал музика към едноактната пиеса на Гьоте „Шерц, Лист и Рахе“. Немският поет, възторжен почитател на творчеството на Моцарт, писал на ван Свитен, че е покорен от музиката на „Отвлечане от сарая“ и „Сватбата на Фигаро“ и ще бъде щастлив да осъществи сътрудничество с композитора. Само композитор като Моцарт можел да направи от пиесата му опера, достойна за сюжета ѝ.

При други обстоятелства Волфганг, добре запознат с творчеството на Гьоте, би проявил интерес към такова предложение. Но сега беше много потиснат. А и нима това можеше да му осигури постоянния доход, от който в сегашния момент най-много се нуждаеше? Не, налага се да откаже. Да пише партитура на опера без официална поръчка е направо лудост.

Със същата поща дойде писмо и от Стийвън Сторас. Стийвън, пристигнал в Лондон, съобщаваше на Волфганг, че в Европа има голямо търсене на музика, че Ан е получила четири хиляди гулдена за концерта си в Лайпциг и молеше Волфганг още веднъж да си помисли: може би все пак ще се реши да отиде при тях в Лондон.

С тъга Волфганг отказа и на Стийвън и отвори последното писмо. То беше от Нанерл. Сестрата го упрекуваше, че рядко ѝ пише. Но какво да ѝ пише? Полагаше му се още някаква сума за неговата част от бащиното имущество. Но мъжът на Нанерл заяви, че парите били похарчени за въвеждането му в наследство.

Софи и Карл Томас си отидоха, а Волфганг се върна при леглото на Щанци и се помъчи да прецени трезво всичките си възможности, за да стигне, както би казал татко, до най-разумното решение.

Възнамеряваше да даде няколко концерта в новото казино на Шпилгасе, Бургтеатер, Тратнерхоф и Мелгрубе станаха недостъпни за него, понеже наемът за салона се искаше предварително. Опита се да

уреди нов цикъл абонаментни концерти, както направи преди четири години, когато разполагаше със сто седемдесет и четири постоянни абонати. Но единственият желаещ се оказа ван Свитен.

Волфганг написа нов концерт за пиано в ре-мажор, също тъй прекрасен, както всичко в неговото творчество, но никой не изяви желание да го чуе. Старите приятели се отдръпнаха от него със застрашителна бързина като от чумав. След първото представление на „Дон Жуан“ във Виена той не видя повече да Понте. Нямаше друг изход: каквито и мъки да му костваше това, отново седна да пише на Пухберг.

„Скъпи братко и любими приятелю! С цената на големи усилия се обръщам пак към теб, след като вече те безпокоих няколко пъти напоследък, но не мога да разчитам на никаква помощ от другаде. А добротата, проявена от теб досега, ми вдъхва надеждата, че и този път молбата ми ще намери отклик.

Поради болестта на любимата ми Констанце и смъртта на нашата малка Терезия изпаднах в още по-голямо затруднение и от все сърце те моля да ми дадеш назаем, ако може, двеста гулдена за кратко време, ще ти бъда вечно благодарен. За съжаление хазаинът продължава да ме заплашва и ако не му платя веднага, ще се окажа в ужасно неловко положение. А не мога да оставя сама любимата си Констанце, която още е болна и в момента, в който пиша писмото, продължава да бъде прикована на легло: има треска и е много отпаднала.

Наистина, ако не откажеш да ми заемеш за една година хиляда гулдена — разбира се, при съответния процент лихва, — това ще бъде за мен безценна услуга. Да чакам възнагражденията, които ми се полагат, е твърде несигурно. А ако можех твърдо да разчитам на някаква определена сума, щях да оправя положението си. Все още вярвам, че творбите ми отново ще спечелят благосклонността на публиката, току-що завърших новата си симфония и се надявам скоро да завърша още една.

Чувствувам, че талантът ми не е намалял. Днес пристигна писмо от императора с благодарност за бойната ми песен «Обсадата на Белград», повдигнала духа на войската; императорът ме уверява, че както преди остава доволен от мен.

Моля да ми отговориш колкото може по-скоро. Навярно вече ти е направило впечатление, че имам нов адрес, преместих се — тук е по-евтино. Надявам се да ме извиниш за молбата, с която се обръщам към теб. Но винаги си бил мой добър приятел. Ако не ме избавиш сега, когато съм в крайна нужда, доброто ми име и честта, на които държа, ще бъдат изгубени навеки. Дълбокоуважаеми братко, в случай че ми заемеш сума, достатъчна за една година, аз пак ще се почувствувам човек и ще мога да живея без постоянен страх, унижение и отчаяние.

След преместването си в новата квартира само за няколко дни написах повече, отколкото за цели месеци в старата, и ако не ме измъчваха така често зловещи предчувствия, които прогонвам само с огромно усилие на волята, тук щях да бъда удовлетворен. Изпращам ти новото си трио в ми-мажор, току-що написано, в знак на благодарност за твоята доброта.

Вечно твой задължен приятел и истински брат,
Моцарт.“

Волфганг даде на едно момче десет крайцера, за да предаде лично писмото на Пухберг в дома му на Хохе Маркт. Надяваше се да получи веднага отговор, ала мина седмица, преди търговецът да му пише.

Отговорът беше кратък: Пухберг връщаше писмото на Волфганг и прилагаше към него двеста гулдена, като бе отбелязал и сумата на листа.

Предишният хазаин, който чакаше, разбирайки, че ако прати Волфганг в затвора за дългове, няма да получи нищо, възнегодува, когато мукуантът му връчи сто гулдена, но се съгласи да даде отсрочка за изплащането на останалия дълг. После Волфганг получи

двестата гулдена от кралския ковчезник и още ненарадвал се, че се е отървал най-сетне от паричните си затруднения, докторът и гробарят поискаха почти всичките останали пари. Волфганг не можеше да протака повече изплащането на тези суми, защото здравето на Констанце все още вдъхваше опасения, а самата мисъл, че не може да плати за погребението на дъщеря си, го ужасяваше. Прибра каквото оставаше — по-малко от сто гулдена за храна и други насъщни нужди — и отново се зае с композиране.

Вече нямаше друг изход. Само в работата си забравяше чувството, че около него всичко се руши. Ден след ден прекарваше той в спалнята до леглото на Констанце, докато тя бавно се оправяше, довършваше последния си концерт за пиано и работеше над три нови симфонии. Забавянето на заплатата само го направи по-решителен да сътвори симфониите, докато още е в състояние. Навярно ще успее да ги завърши, а може и да не успее — не беше никак сигурен в това сега, но трябваше да композира. Докато в главата му има мисли, а в душата чувства. Докато още има сили в себе си.

Той премести в спалнята една малка дървена масичка, за да пише на нея, и си спомняше за Шьонбрун, Хофбург, Версай и много други места, където бе свирил. Ехти ли още там ехото на неговите мелодии?

Всичко това са глупости, реши той, и се съсредоточи върху концерта.

Беше го завършил още през февруари, но не остана доволен. Тоналността му харесваше — ре-мажор, — преработи партитурата, като подсили напевността и изяществото на мелодичната линия. Никой не бива да разбере колко нещастен се е чувствувал, докато е писал концерта. В музиката не трябва да звучи нито капка жалост към самия него, не, той не можеше да търпи съзливостта. Сега втората част стана така нежна, че всеки малко по-силен удар на изпълнителя щеше да прозвучи като фортисимо. Доведе тази част до такова съвършенство, че мелодията — тя сякаш можеше да се изсвири само с един пръст — таеше в себе си богатство от неизказани мисли, пленяваше със своята искреност и топлота. Сега той се чувствуваше свободен, свободен от дългове, от страхове и унижения. Без да изпада в сантименталност. Успя да постигне в музиката си равновесие между

мечта и действителност. Третата част стана оживена, благородна, властна. Тук той се чувствуваше господар. Пианото можеше да звучи ликуващо и в своя ре-мажорен концерт използва тези възможности на инструмента с пълна сила. Като преработи концерта, Волфганг си помисли: той идеално би подходжал за някоя коронация. Но Йосиф воюваше под стените на Белград, а друг никой не се нуждаеше от музиката му.

После Волфганг пристъпи към новата си симфония в ми бемол-мажор. На 26 юни той я вписа в тематичния си каталог като завършено произведение. Констанце се възхити от бързината, с която той написа симфонията, но това съвсем не беше толкова голямо постижение, защото тя звучи почти цялата в съзнанието му няколко месеца. Основната работа извърши неговото въображение, а да запише нещо готово, не представляваше трудност. Той създаваше тази симфония, също както и концерта за пиано, с надеждата, че веднага ще бъдат изпълнени. Но засега не се предвиждаха никакви концерти с негова музика.

Мисълта, че може би никога не ще чуе симфонията си, го хвърли в ужас и той непрестанно я просвирваше в ума си. Мина почти месец, откак завърши симфонията, и във въображението му вече узряха две нови, но той помнеше всяка фраза от нея.

Щанци каза, че навярно скоро ще се изправи на крака, а той седеше на масата, впил поглед в партитурата, и нищо не виждаше, нищо не чуваше около себе си. Не забеляза дори, че Щанци, за пръв път от толкова седмици, седеше в леглото. Симфонията в ми бемол-мажор не носеше отпечатък на бедите, които им се случиха през последните месеци. Първата част беше изразителна, звучна и величава. В нея нямаше бледи пасажии и тя не бе разтеглена, както се опасяваше той. Музиката ѝ, пълна със страст и крайна напрегнатост, можеше да учуди някого от неговите приятели. За да оцелееш в този свят, трябва да бъдеш мъжествен — и музиката също. Бойкото, енергично звучене на тази симфония го зарадва.

Втората част беше анданте, животът пулсираше в нея, както пулсира сърцето. Волфганг дори се усмихна от удоволствие и пристъпи към останалите части.

Симфонията се отличаваше със солидна структура — като масата, на която я пишеше. Моцарт обичаше еднакво всичките ѝ

четири части, както бяха еднакви краката на тази масичка. Обаче, като престана да изпълнява наум музиката, Волфганг изпита неудовлетворение. Съчинявайки тази симфония, той каза всичко, което искаше да каже, но сега му се стори, че трябва повече.

Няколко дена по-късно, когато Волфганг пристъпи към следващата симфония, Щанци вече седеше в градината и сърцето му отново се изпълни с надежда. Обаче тя все още накуцваше — кракът я болеше силно и това прибавяше нови грижи. А помощта, на която разчиташе, не идваше. През летния сезон учениците се разпиляха. Волфганг трябваше пак да се обърне към Пухберг, да проси пари, и макар приятелят му да се отзова, сумата, изпратена от него, беше по-малка от исканата: колкото да не умрат от глад. Но не трябва да изпада в мрачно настроение.

Пишеше тази симфония в сол-минор и си спомняше думите на Хайдн, изречени, след като чу „Дон Жуан“: „Волфганг, ти дотолкова познаваш човешките чувства, че изглежда, първо ти си ги измислил, а после хората са ги възприели от теб.“ Колко великодушно беше от страна на Хайдн да изказва подобна мисъл, независимо от това доколко тя е обективна. Хайдн е мил човек и истински приятел. За обезсърчения Волфганг искрената вяра на Хайдн в него си оставаше една от малкото ценности в този потъващ в мрак свят.

Като нахвърли първите акорди на симфонията, Волфганг изведнъж почувствува, че в музиката има нещо неземно, тя прилича на ангелска песен. Ала това не бе всичко. Съчинявайки тази музика, той се включваше в борбата суетното съществуване на човека да се превърне в нещо по-ценно, нещо по-добро, нещо свято. С тази симфония той е призван да въведе ред в хаоса, в който бе попаднал животът му, в който бе затънал светът. Той изпитваше необходимост, властно желание да създаде красота от грозотата и строен ред от безпорядък. Нека светът си бъде земен, животът в него е възвишен.

И така, той градеше симфонията си в сол-минор най-грижливо, като спазваше равновесието между мъчителната тъга, която го потискаше, и радостта от живота. Мислеше си: ако на тази симфония ѝ е съдено някога да бъде изпълнена — а в това той с всеки изминал ден вярваше все по-малко, — някои ще я обявят за най-тъжната от всички, писани от него, други — за най-жизнеутвърждаващата, но и първите, и вторите ще са прави.

Той с благодарност си мислеше за годините на учение, за своята изпълнителска дарба, за татко, който почна да го учи на композиция едва ли не от пелени. Помнеше как Леополд му бе казал: „Не бива да се подценява значението на техниката. Идеите, съдържанието са главното в творчеството, но ако нямаш достатъчно майсторство, за да ги въплътиш, твоите идеи почти нищо не струват.“ Наложил се да изтрие очи, за да не изцапа партитурата. Музиката му не бива да плаче, но в нея се долавяше болка. Завършил симфонията в сол-минор точно след месец от завършването на ми бемол-мажорната и веднага пристъпил към трета.

— Още ли не си удовлетворен? — попита Констанце и той изпита желание да отговори, че никога не е изпитвал удовлетворение. Но не трябваше да я засяга, затова ѝ рече:

— Още не съм изразил докрай онова, което искам да кажа.

— Пак задължняхме за квартирата. Няма да преживея още едно принудително местене.

Трябвало да напише тази симфония в до-мажор, докато още има сили. Много е изтощен, но не бива да спира. А нямаше още тридесет и три години. Но нима можеше да признае пред Щанци колко зле се чувствува и колко е уморен напоследък, какъв страх буди у него мисълта, че скоро няма да има сили да твори. А музиката както преди напирала в цялото му същество. Умът и сърцето водеха напрегнат живот и сега бяха по-богати от всеки друг път.

Работеше по цели дни и нощи, в надпревара с времето, с все нарастващата физическа немош. Искаше да надвие умората, засилващото се в душата отчаяние, преодолявайки хиляди трудности и съмнения, които опустошаваха сърцето му и го караха да страда като Праведния Йов, и пишеше това ново произведение с всичката грижливост, на която беше способен. Придаде на музиката достойнство и величие, стилът ѝ беше безупречно издържан, в нея имаше толкова грация и мъжество. В душата му кипяха страсти, но музиката трябваше да ги предаде с вкус и мярка. И когато на 10 август Волфганг завършил симфонията в до-мажор — от деня, в който седна да пише първата от трите, бяха минали точно шест седмици, — му се стори, че от плещите му се смъкна огромен товар. Каквато и да бъдеше

съдбата на тези три симфонии, той постигна целта, която си бе поставил. Ето ги, неговите рожби, вече са готови — и това е най-главното, колкото и равнодушно да ги посрещне светът.

Констанце се чудеше, като гледаше партитурата на симфонията в до-мажор. В нея нямаше нито едно петънце, никаква коригирана нота, сякаш Волфганг твърдо знаеше от самото начало какво ще напише.

— Но кой ще ги изпълни? — попита тя едва ли не с плач, като мислеше за образувалата се около него празнота.

— Ще поговоря с императора, като се върне.

— Ако той изобщо се върне. Йосиф досега не можа да чуе „Дон Жуан“.

А Волфганг се чувствуваше изчерпан докрай и съвсем обезсилен. Но и в най-тежките за него мигове никой не би могъл да го упрекне, че в музиката си се оплаква от съдбата. Симфонията в до-мажор звучи тържествуващо. Животът без надежда за него е немислим.

Музикалният му издател Паскуале Артария отказа да предложи тези три симфонии на купувачите. Той молеше Моцарт да напише повече контраданси. Като ги продавал по за един гулден и три крайцера, можел да пласира достатъчно от тях, за да плати дела на композитора — три крайцера за всеки. Артария щял да продаде и Моцартови сонати: някои негови сонати за пиано харесвали на децата и ставали за учебно помагало. На склад издателят имаше и партитурата на „Дон Жуан“, преработена от автора за пиано, макар тя да не се търсеше, а и не би могло, преди императорът да изкаже своето одобрение. Симфониите също така, още неизпълнени никъде, не представляват ценност, съобщи Артария на Волфганг и го посъветва да пише повече маршове: маршовете във военно време много се търсели.

Волфганг сложи трите симфонии в един малък сейф, където пазеше най-скъпите си вещи. Той им хвърли прощален поглед, както се гледа скъп приятел, когато го спускат в гроба, и сълзите закапаха върху партитурата, оставяйки много повече петна, отколкото някога е правил.

Послуша съвета на Артария и следващите няколко месеца писа маршове: те лесно се пласираха, а парите му бяха крайно нужни. Щанци се оплакваше, че го ограбват, защото получава по-малко от една десета част от прихода на Артария за същите маршове. Но

Волфганг не можеше да воюва с издателя. За паричните спорове трябваша сили, а той пазеше остатъка от силите си за работа. Пък и едва ли би постигнал нещо. Артария даваше да се разбере, че и така му прави голяма услуга.

На 15 декември Йосиф II — десет дни след завръщането си от бойното поле — присъствува на едно представление на „Дон Жуан“. Това бе последният спектакъл и императорът пожела да види какво е успял да направи да Понте от легендата.

Волфганг, дирижирал оркестъра, бе извикан след представлението в императорската ложа. Той не знаеше какво да очаква. Боно бе умрял, но на Моцарт не предложиха капелмайсторското място, императорски капелмайстор стана Салиери. Да Понте го беше изпреварил и вече седеше в ложата — това можеше да се сметне за добър признак. Волфганг срещаше поета за пръв път от много месеци. Но отдясно на Йосиф седеше Розенберг, а то не предвещаваше нищо добро.

„По време на войната Йосиф много се е състарил“ — каза си Волфганг, и погледът на императора беше блуждаещ.

— Розенберг ни докладва, че „Дон Жуан“ не се харесва на публиката. Във Виена той се е провалил. Нито едно от петнадесетте представления не е дало пълен приход — каза императорът.

— Ваше величество, а коя опера напоследък е давала пълен приход? Вие знаете, има война — забеляза да Понте.

— Знаем. Щяхме да закрием италианската опера, ако не бяхте ни разубедили.

— Ваше величество, публиката не хареса „Дон Жуан“, защото идва в театъра да се посмее, а вместо това ѝ поднасят мъчения и мрак — добави Розенберг. — Историята на Дон Жуан е забавна, нищо повече. А Моцарт с все сили се е стремил да ѝ придаде сериозност, затова се получава нещо неприлично и безсмислено.

Волфганг попита:

— Ваше величество, какво мислите за операта сам вие?

— Музиката е хубава. По-хубава, отколкото във „Фигаро“.

— Значи, „Дон Жуан“ ви харесва, ваше величество? Вие одобрявате операта?

— Тя ни харесва, Моцарт. А дали я одобряваме, това е друг въпрос.

— Ваше величество, нали писахме операта най-вече заради вас — каза да Понте.

— И я поставихте първо в Прага. „Дон Жуан“ не е за Виена, Моцарт. Вашата музика не е храна за зъбите на виенчани.

— В такъв случай, ваше величество, нека им дадем време да я сдъвчат добре.

— Не, операта е твърде скъпо удоволствие. Трябва да мислим най-вече за войната.

— Аз също дадох своя принос, ваше величество.

— Да, „Обсадата на Белград“ донесе полза на империята.

— Какво ще ме посъветвате, ваше величество?

— Бихте имали по-голям успех, ако пишете по-простичка музика: приятни, лесно запомнящи се мелодии, за да могат всички да си ги пеят.

— Ще се постарая, ваше величество.

— Чудесно. Готвим се да дадем няколко костюмирани бала за повдигане духа на поданиците ни. Напишете за тях подходяща танцова музика и ще бъдем напълно доволни от вас.

С тези думи императорът се оттегли, все още съпровождан от Розенберг.

— Да Понте, какво има, защо той така се опълчи срещу операта? — попита Волфганг.

— Войната се развива неблагоприятно. А във Франция са почнали въстания, макар тук да се опитват да премълчават това, и виновна за тях е сестрата на нашия император, което го огорчава. Французите твърдят, че безразсъдните постъпки на Мария Антоанета и слабохарактерността на мъжа ѝ са превърнали Франция в австрийска провинция.

— Нима ще се бием и за Мария Антоанета?

— Трудно е да се каже. Но всичко това създава грижи на Йосиф. Вие обаче не се безпокойте, ще се опитам да го склоня да ни поръча нова опера.

Волфганг вече бе свикнал нищо да не очаква и затова не повярва на да Понте. Той изобщо не спомена пред императора за трите си симфонии. „Какъв смисъл има — мислеше си той, — с това нищо няма да се промени.“

Основно средство за задоволяване на материалните нужди станаха парите, които му плати ван Свитен за преработката на Хенделовите оратории „Ацис и Галатея“ и „Месия“ за концертите, уреждани за любителите на класическа музика сред аристокрацията. Волфганг аранжира ораториите на Хендел без особено желание: макар композиционният строеж и силата на Хенделовата музика да будеха както преди възхищението му, тези произведения му се струваха недостатъчно драматични. Обаче получените гулдени дадоха възможност да се преместят в друга квартира. Веднага щом Констанце оздравя и Карл Томас се върна къщи, те се преселиха отново в центъра на Виена, по-близо до музикалния свят. Волфганг нае втория етаж от една къща на Юденплац, в съседство с дома на Вецларови, където живяха преди години.

И ето сега, в началото на април 1789 година, Волфганг стоеше на прага на новата си стая за музика с такъв развълнуван вид, сякаш беше получил поръчка за опера, и казваше на Констанце:

— Принц Карл Лихновски ми предложи да замина с него за Берлин, където иска да ме представи на новия пруски крал Фридрих Вилхелм.

— Наследника на Фридрих Велики? Той също ли е музикален?
— Бил прекрасен виолончелист, Щанци, и страстен любител на музиката.

— И по този случай ще ти даде една-две поръчки. Нима такава помощ ти е нужна?

— А ако реши да ми предложи място на придворен капелмайстор? Лихновски се познава с краля и твърди, че последният се изказвал за мен благосклонно.

— И ще напуснеш Виена?

— Веднага, ако ми предложат хубава заплата. А според Лихновски Фридрих Вилхелм много по-щедро плащал на музикантите, отколкото Йосиф.

Констанце отдавна не беше виждала Волфганг така оживен, потиснатото му настроение го нямаше. И все пак тя попита:

— А не се ли боиш? Нали турците са още под стените на Белград и във Франция има въстание. При това прусаците са горе-долу наши врагове.

— Бяха. А сега Йосиф е във възторг от тяхната експедитивност. И Лихновски ще пътува със собствената си карета. Няма да похарча почти никакви пари. Нали знаеш, неговата тъща, Вилхелмине Тун, е сред най-добрите ми приятели.

— Къде беше тя през последните месеци, когато ти така се нуждаеше от помощ?

— Не е удобно да ѝ искам пари. А по този, другия начин, тя е готова да ми помогне.

Констанце помълча, а после си призна:

— Волфганг, отново съм бременна.

Въпреки очакването ѝ Волфганг не прояви безпокойство, а възторжено я целуна и възкликна:

— Чудесно! Откога, Щанци?

— От три месеца.

— Прекрасно! Ще се върна дълго преди раждането. И с пари, които ще стигнат за всичко. Или с назначение на ново място, където ще можем да живеем сносно. Лихновски желае лично да ме представи на Фридрих Вилхелм.

Констанце повече не се опита да го разубеждава. Мисълта, че ще види Дрезден, Лайпциг, Берлин — градовете, където не е бил досега, — вливаше в него нови сили. За пътни разноски трябваше да поиска назаем сто гулдена от брата масон Хофдемел, но Волфганг твърдо вярваше, че рискованата крачка, която предприема, ще му донесе сполука.

Лихновски се оказа много приятен спътник. Този брат на Волфганг по масонска ложа и негов бивш ученик беше на неговите години, безгрижен, красив, дружелюбен човек, а в такава разкошна карета Волфганг отдавна не бе пътувал. Всичко това му напомняше за онези щастливи времена, когато пътешествуваше с татко и го смятаха за сензацията на цяла Европа.

В Дрезден самият курфюрст Фридрих Август III Саксонски го покани да изнесе концерт в двореца му, което беше чест, защото този монарх рядко удостояваше с вниманието си странстващите музиканти. Изпълнението на Моцарт беше посрещнато с бурни аплодисменти платиха му сто дуката и му подариха великолепна сребърна кутийка за енфие.

А после той и Лихновски бяха поканени на обед у руския посланик княз Белоселски-Белозерски, който обожаваше музиката. След обеда посланикът предложи на Волфганг да премери сили на орган и пиано с прочутия дрезденски виртуоз Вилхелм Хеслер. Макар Волфганг вече много години да не беше свирил на орган, би било неразумно да откаже предложението.

Той без особени усилия се представи по-добре от Хеслер, дори на орган, защото като органист Хеслер беше много безцветен, а на пианото бе по-скоро подражател и изпълнението на Волфганг се посрещна много по-възторжено.

Дочу как посланикът каза на Лихновски:

— Господин Моцарт е възхитителен, находчив, жив, изискан; може да бъде украшение за всеки двор.

Волфганг се приближи до посланика и предложи:

— Ваше превъзходителство, бих сметнал за чест да свиря пред руската императрица. Чувал съм, че била голям познавач на музиката.

— Имате право, господин Моцарт. Само че императрицата предпочита италианската музика.

И тогава Лихновски даде знак на Моцарт, че е време да си вървят.

В Лайпциг Волфганг има щастието да види органа в църквата „Свети Тома“, където преди години, като лутерански кантор, Йохан Себастиан Бах бе изпълнявал свои и чужди произведения. И когато сегашният кантор Йохан Долес, ученик на Бах, научи, че Волфганг Моцарт е дошъл да отдаде нужното уважение на неговия учител, посрещна композитора като най-почетен гост и го помоли да посвири на органа.

— Органът е в прекрасно състояние, господин императорски капелмайстор! Полагаме грижи за него, както се е грижил самият Бах.

Целият Лайпциг и лутеранска Германия ще си спомнят с благоговение как един велик композитор е почел паметта на друг велик композитор.

Волфганг се колебаеше. Въпреки победата си над Хеслер той отдавна бе зарязал органа, а Бах бе един от малкото органисти, които му внушаваха искрено възхищение. Но Долес, без да слуша никакви извинения, заведе Волфганг до мястото, на което някога бе седял Бах.

Спомняйки си за музиката на Бах и всичко, което бе научил от него, Волфганг почна да импровизира върху тема от един Бахов хорал, а Долес стоеше зад гърба му, затворил очи, кимаше одобрително и унесено повтаряше:

— Какво изумително туше, какъв стил! Човек може да си помисли, че това е възкръсналият Йохан Себастиан Бах.

Преди да замине за Потсдам, Волфганг обеща на Долес да се върне в Лайпциг и даде публичен концерт от свои клавирни творби в който ще бъде солист.

За своя изненада и разочарование той не можа да получи аудиенция от Фридрих Вилхелм. Лихновски го уверяваше, че това е най-простото нещо, но мина седмица, а не идваха никакви вести от пруския двор. Тогава Лихновски обеща да му уреди аудиенция в Берлин идния месец. Сега трябвало да се върнат в Лайпциг, настоя той, там Волфганг щял да получи повече пари, като изнесе концерт. Лихновски освен това имаше спешна нужда от сто гулдена.

— Трябва да сменим конете, така по-спокойно ще стигнем в Лайпциг. Дотам са стотина километра — обясни той.

Волфганг не можеше да каже „не“; неприятно би било да огорчи зетя на Вилхелмине Тун. Но след като даде на принца стоте гулдена — той не ги взимаше назаем, — в джоба му останаха само няколко гулдена. А щом пристигна в Лайпциг, Лихновски веднага се отправи за имението си в Силезия.

Боейки се да не закъса в непознатия град, Волфганг същевременно не можеше да реши дали да отиде в Берлин, или да се върне вкъщи. В началото на пътешествието бе получил от Щанци две писма, но вече няколко седмици тя мълчеше и Волфганг беше много неспокоен. Лихновски до изчезването си му казваше: трябва да си глупак, за да се тревожиш за такава дреболия. Един прочут маестро като Моцарт може да си намира любовници на всяка крачка. Но Волфганг тъгуваше за Щанци и не искаше да я заменя с друга. Вече

сериозно се готвеше да си тръгне за Виена, когато Долес му съобщи, че в голямата концертна зала на Лайпциг се урежда тържествен концерт, приходът от който ще бъде за него. Билетите били само по един гулден и Долес не се съмняваше: при такава скромна цена залата ще бъде пълна.

Канторът помоли Моцарт да дирижира оркестъра, изразявайки с това и желанието на музикантите. Когато приближиха репетиционната зала, Волфганг рече на Доле:

— Музикантите смятат, че като ускоряват темпото, прибавят плам на моята музика, но грешат. Ако произведението е написано без плам, бързото темпо няма да помогне.

Обаче първата част от своята Хафнерова симфония композиторът дирижира в много ускорено темпо. И Долес разбра с каква цел прави той това. Едва изпълнил двадесет такта, оркестърът започна да изостава. Волфганг веднага спря, обясни на музикантите къде им е грешката и продължи да дирижира в бързо темпо. Полагаше всички усилия те да свирят колкото може по-бързо и отмерваше е крак такта толкова усърдно, че изящната металическа тока на обувката му изпука и малките късчета полетяха към оркестъра. Волфганг, без да обръща внимание на това, извика: „Ancora!“^[1] — и почна отново в същото темпо.

Музикантите, силно ядосани от това бледо човече, което съвсем ги измори, напрегнаха сетни сили и първата част бе изпълнена безупречно. Долес забеляза, че след това Волфганг вече дирижираше в нормално темпо. Искаше му се да си върне доброто разположение на музикантите, но така, че то да не бъде във вреда на постигнатия с толкова труд резултат. След репетицията той похвали оркестъра и прибави:

— Ако господа музикантите сполучат да свирят на концерта по същия начин, както днес, публиката няма да бъде излъгана в надеждите си.

По-късно той призна на Долес:

— Това съвсем не беше каприз от моя страна. Забелязах, че повечето оркестранти са възрастни хора, и ако не ги бях пришпорил, през цялото време щяха да свирят в същото мудно темпо. Веднага щом ми се разсърдиха обаче, не пожалиха усилия да се представят достойно.

На концерта оркестърът изпълни цялата програма във вярно темпо и безпогрешно акомпанираше на солиста в трудните му концерти за пиано.

Волфганг не се съмняваше, че съставената от него програма ще се хареса на публиката. В нея влизаха две симфонии — Хафнеровата и Пражката, и два концерта за пиано — в си бемол-мажор и ре-мажорният, завършен наскоро.

— Но въпреки възторжения прием Волфганг забеляза, че залата не е пълна. Затова през антракта, когато узна, че много любители на музиката, лишени от възможността да платят един гулден за билет, се трупали пред театъра, за да приветствуват композитора след концерта, той рече:

— Пуснете ги в залата, Долес.

След като изпълни двата концерта — доволен, че ре-мажорният прозвуча точно така, както го беше замислил — и дирижира в продължение на няколко часа, слушателите пожелаха да чуят Моцарт без оркестъра. Волфганг започна с една фантазия. Музикантите бяха уморени, той им даде знак да си вървят, но почти цялата публика — сред нея мнозина без билети — остана в залата; Моцарт завърши фантазията и публиката шумно пожела той да свири още.

И тогава Волфганг заяви:

— Добре, ще посвирия още за вас, за тези, които разбират музиката ми, а не просто ръкопляскат. — Той импровизира в продължение на цял час, а после изведнъж стана от пианото и обръщайки се към групата слушатели, които благоговейно поглъщаха изпълнението му, извика:

— Е, доволни ли сте сега? Днес за пръв път чухте истинския Моцарт!

Седмица по-късно Волфганг се озова в Берлин. До странноприемницата, препоръчана му от Долес, той стигна по здрач; беше вече късно да върви в кралския дворец, а за сън — още рано.

По време на вечерята той попита сервитьора:

— Може ли да се послуша някъде музика тази вечер?

— О, да, представлението на немската опера току-що е започнало.

— Какво дават?

— „Отвлечане от сарая“.

— Интересно!

— Да, много приятно нещо. Чакайте, кой я беше написал?

Презимето му...

Но клиента вече го нямаше.

Волфганг нахълта в театъра с първите звуци на увертюрата, влезе, както си беше с вехтото палто, и спря до мястото на оркестъра, за да има възможност да слуша, като остане незабелязан. Започна първо действие и той бе всецяло погълнат от изпълнението на певците. Понякога му харесваха едни или други места, понякога гласовете го разочароваха. Лека-полека, без сам да забелязва това, той се придвижи по-близо до оркестъра, притеглен от магнетизма на музиката, и си тананикаше отделните фрази ту съвсем тихичко, ту по-силно: постепенно странното поведение на този дребен мъж с вехто палто възбуди любопитството на публиката. Той стоеше на педя от самия оркестър, когато Педрило запя своята ария „Смело в боя“.

Изведнъж Волфганг установи, че или диригентът е получил партитурата с грешки, или някой се е опитвал да подобрява хармонията, защото в многократно повтарящия се рефрен „Само един страхливец“ вторите цигулки всеки път взимаха вместо ре бекар ре диез.

Волфганг не можа да се сдържи и извика:

— Свирете чисто ре, дявол да ви вземе!

Всички погледи се насочиха към него и някои от музикантите го познаха. „Моцарт е в залага!“ — мълниеносно се понесе по редовете. Новината смути певците и Хенриете Бараниус, изпълнителка на Блондхен отказа да излезе повторно на сцената. Диригентът съобщи това на Волфганг и той отиде зад кулисите.

Хенриете Бараниус беше една от най-хубавите примадони, които Волфганг бе срещал. Тя кокетно му се усмихна, когато той се появи в гримьорната ѝ — и композиторът си помисли, че отказът ѝ да излезе на сцената е бил уловка, за да се запознае с него. Но композиторът се престори, че не е забелязал явното кокетство на примадоната, и изрече с началническа строгост:

— Не разбирам от какво се боите, мадам. Вие пяхте прекрасно, но ако желаете да направите партията си по-колоритна, готов съм да се

позанимая с вас.

Обаче след представлението Волфганг не отиде да я поздрави и не се появи на авансцената въпреки овациите в негова чест, от които ехтеше цялата зала. Един прислужник му бе донесъл малко прели това писмо от Щанци, препратено чрез Долес от Лайпциг. Като притискаше нежно до гърдите си писмото, Волфганг побърза към странноприемницата, за да го прочете на спокойствие в своята стая.

Няколко дни по-късно Фридрих Вилхелм, известен за случилото се в театъра, удостои Моцарт с аудиенция. Кралят сметна за забавна смелостта, с която композиторият се бе държал със знаменитата примадона. Обаче Волфганг, като научи, че Бараниус е любовница на Фридрих Вилхелм, доста се уплаши.

— Няма да можем да чуем изпълнението ви, господин Моцарт — каза кралят. — Но кралицата е готова да ви приеме утре. Тя обича музиката почти колкото нашия предшественик.

Волфганг бе слушал произведения за флейта, написани от този воин-философ-композитор, и ги смяташе за твърде посредствени. След смъртта на Фридрих II почнаха да го наричат Фридрих Велики. Сегашният монарх обаче, въпреки разкошния си ловен костюм, не направи на Волфганг особено впечатление. „Нима цялото пътешествие от Виена до тук е било напразно“ — мислеше той.

— Ваше величество, принц Лихновски искаше да ме представи на вас.

Фридрих Вилхелм много бързаше и това име сякаш му беше непознато.

— Ваше величество, този принц е женен за дъщерята на графиня Вилхелмине Тун.

— А? За хубавата ѝ дъщеря? Да, разбира се, помним го. Всичко хубаво!

Изпълнението на Моцарт достави на кралицата голямо удоволствие, а след два дни дадоха поръчка на Волфганг, подписана от Фридрих Велики — да напише шест леки сонати за пиано за дъщерите им и шест струнни квартета за самия крал. Като аванс той получи сто фридрихсдора. Тези неща господин Моцарт можел да напише, когато намери свободно време. Като се върне във Виена.

Служба при пруския двор очевидно не можеше да се очаква.

Единственото, което му достави искрена радост в оставащите до заминаването дни, беше концертът на Ханс Хумел. Момчето заедно с баща си извършваше тригодишно турне, при което навсякъде се обявяваше, че единадесетгодишното дете-чудо е любим ученик на Моцарт. Волфганг се възхити е какъв вкус и майсторство Ханс изпълнява музиката му. Ханс и баща му силно се трогнаха от присъствието на маестрото в залата. Срещата им беше рядко топла и сърдечна.

Старият Хумел се похвали на Волфганг, че Ханс много печели от концертите си.

Два месеца след деня, в който Моцарт с такива радостни надежди напусна Виена, той се прибра вкъщи и парите му едва стигнаха, за да върне дълга на Хофдемел.

[1] Още (ит.) — Б.пр. ↑

Твърде болезнено беше да признае, че турнето до Прусия е пропаднало, затова Волфганг измисли, че Фридрих Вилхелм му предложил място в пруския двор, но от уважение към Йосиф II се отказал от това място. Поръчката, която получи в Прусия, придаваше на думите му правдоподобност.

Мина месец и Волфганг отново затъна в дългове. Кракът на Констанце пак се поду и доктор Клосет рече:

— Навярно причината за това са честите бременности, а може и да е възпаление на костта. — И добави, че докато не получи парите за предишните си визити, отказва да преглежда повече болната.

Волфганг опита е пиявици, пускане на кръв, дава слабително и мравешки яйца, но Щанци ставаше все по-зле, появиха се рани от залежаването и това увеличи нейните страдания. Изходът беше само един — да се обърне отново към Пухберг.

„Боже милостиви! — писа Волфганг. — На най-злия си враг не бих пожелал да изпадне в ужасното ми положение. Скъпи приятелю и брате, ако ме изоставиш, безнадеждно ще загина заедно с моята съвсем невинна болна жена и нещастното ни дете.

Онзи ден, когато заедно с теб бяхме на концерта у ван Свитен, много ми се искаше да ти изплача болката си, но не посмях и ако не беше сегашното ми отчаяно положение, нямаше да се осмеля да те безпокоя.

Вместо да ти върна парите, които така щедро ми зае, аз пак те моля за помощ. Но жена ми наново заболя и дългът към доктора катастрофално расте. Той повече няма да дойде, ако не му платя дължимото. А нито едно от лечебните средства, които сам прилагах, не помогна. Преди няколко дена се опитах да пооблекча плачевното си състояние, като уредя абонаментни концерти у дома си. Това е една от причините, поради които отново се

преместих в центъра на града, на Юденплац. Изпратих писмени покани до предишните си абонати, похарчих за това последните гулдени и единственият, който се отзова, беше ван Свитен. Любезни приятелю, към кого още да се обърна?

Пиша музика за пруския крал — в свободното време, когато не си блъскам главата как да платя на доктора и аптекаря, а ако имах поне един месец време за спокойна работа, аз несъмнено бих могъл бързо да завърша тази поръчка и да получа още пари от Фридрих Вилхелм. Тогава нямаше да става нужда да се безпокоиш — веднага щях да ти върна дълга си. В случай че сметнеш за възможно да ми дадеш назаем петстотин гулдена, ще ти връщам дължимите пари на части — по десет гулдена месечно, плюс лихвата, която ми определиш. При такава подкрепа несъмнено работите ми ще потръгнат и за няколко месеца ще успея да ти върна всичко, което така любезно ми зае. Моля бога да не те разстроят горчивите ми признания и да можеш да разбереш, че без твоята помощ честта, здравето, семейството и животът ми — всичко ще загине.“

Мина известно време, Пухберг мълчеше и Волфганг изпадна в пълно отчаяние. Той пак писа на търговеца и едва след третата молба получи в отговор сто и петдесет гулдена.

На доктор Клосет трябваше да се плати предварително и този път докторът, също масон, посъветва Волфганг да прати Констанце на лечение в Баден.

— Но това е невъзможно! Там е много скъпо! — Господин Моцарт, тя тук едва ли ще се оправи.

Волфганг още веднъж трябваше да моли Пухберг за пари. Той писа, че докторът настоява Констанце незабавно да замине за Баден и сега Пухберг изпрати триста гулдена. Но когато Щанци отиде на баните, които отстояха само на няколко километра от Виена, Волфганг почна мъчително да тъгува и често ходеше там, след като не можеше да си позволи да остане в курорта за постоянно: пребиваването ѝ в Баден и без това бързо топеше парите, заети от Пухберг за лечението.

Минералните бани обаче помогнаха — отокът на Щанци намаля и тя пак порозовя. Щанци много хареса този курорт и серните му минерални води. А вкъщи, във Виена, Волфганг завърши три сонати за пиано и един струнен квартет за пруския крал и изпрати партитурите в Берлин, но пари от Фридрих Вилхелм не получи.

Към края на лятото придворният театър възобнови представленията на „Сватбата на Фигаро“ в Бургтеатер. Да Понте уверяваше Волфганг, че сега операта харесва на всички, включително и на Йосиф. Императорът, макар обезпокоен от падането на Бастилията и съдбата на сестра си, която фактически бе затворена във Версай, споделим с поета, че като видял операта за втори път, тя му се поновила още повече.

Но Волфганг вече не вярваше нито на единия, нито на другия. Мнозина го поздравиха за „Фигаро“, обаче успехът не му донесе нито един гулден. Въпреки това, след като генерал Лаудон, поел от Йосиф командването на армията, отне Белград от турците и с тази победа заздрави положението на империята, Йосиф II покани Моцарт заедно с да Понте в Хофбург.

Волфганг цяла нощ не мигна, измъчван от догадки какво би могла да означава тази покана. Като влезе в приемната, предназначена за неофициалните аудиенции, той бе поразен от вида на Йосиф. Императорът беше в дворцови одежди: бели копринени чорапи, черни обувки със сребърни токи, дантелена гофрирана яка и също такива маншети, а на гърдите — орденът на Жартиерата. Лицето му обаче бе изгубило предишната си руменина и беше силно напластено с руж а самият Йосиф, винаги младолик, сега изглеждаше възрастен човек.

Да Понте чакаше вече в приемната и като отвърна на приветствието на Моцарт, императорът каза:

Съобщиха ни, че „Сватбата на Фигаро“ отново носи добър доход. Този път като че ли спектакълът се харесва на публиката, тя го намира забавен.

— А на вас, ваше величество? — попита Волфганг. — На вас операта хареса ли ви?

— Продължаваме да я смятаме за фриволна. Но навярно точно това допада на публиката.

Волфганг не отговори.

— Живеем в трудно, неспокойно време. Бихме искали да видим на сцената на Бургтеатер нова опера, още по-забавна от „Фигаро“. Смятаме се задължени да доставим на поданиците си приятно развлечение. „Да отвлечем вниманието им от революцията, избухнала във Франция — мислеше си той, — и от въпроса за разходите по войната с Турция.“ — Обаче, синьор поете, в операта не трябва да има критика на обществените порядки, както във „Фигаро“.

— Ваше величество, аз ги изхвърлих всичките! — възкликна да Понте.

— И позволихте Фигаро да надхитри графа. Този път бихме искали да получим от вас нещо оригинално. Сюжет, който да бъде винаги уместен. Ако операта се хареса, всеки от вас ще получи по двеста дуката вместо обичайните сто.

Това представляваше годишната заплата на един придворен композитор. Волфганг възкликна:

— Ваше величество, готов съм да пиша за вас такава опера всеки сезон!

— Нека първо видим какво ще излезе от тази поръчка. Доколкото ни е известно, синьор поетът вече е намерил сюжет. Да се надяваме, че е действително оригинален, както той ни уверява.

Да Понте със самоуверен вид започна да излага сюжета си и Волфганг разбра, че го е заимствувал отнякъде. Либретистът продължи да разказва, смятайки навярно, че няма място за никакви съмнения — Волфганг непременно ще одобри сюжета. А и как можеше да се откаже той от такава възможност? Волфганг внимателно слушаше.

— Дон Алфонсо, вече човек на възраст, твърди, че верни жени изобщо не съществуват — говореше да Понте; — възразяват му двама негови млади приятели, офицерите Гулиелмо и Ферандо, които не се съмняват, че годениците им, сестрите Фиордилиджи и Дорабела, са им предани до гроб. Тогава дон Алфонсо предлага на смелите си приятели неаполитанци облог: ако в продължение на едно денонощие изпълняват точно всичко, което той им нареди, ще успее да докаже, че годениците им са измамнички. Младите офицери приемат облога. За да проверят годениците си, те дават вид, че заминават на война, а после се връщат, предрешени като албанци. Хубавите млади мъже, за които никой не може да предположи, че са Гулиелмо и Ферандо,

почват да ухажват сестрите и бързо спечелват сърцата им. После Гулиелмо и Ферандо възвръщат истинския си вид и изобличават годениците си в измяна. Но накрая всичко се изяснява и настъпва помирение.

Волфганг беше чувал тази история и преди: за нея доста се говореше във Виена като за достоверна житейска случка, но когато Йосиф изръкопляска, той разбра: няма място за колебание.

— Ваше величество, ще нарека операта „Cosi fan tutte“ („Така правят всички“) — възкликна да Понте с такъв вид, сякаш названието току-що му е хрумнало.

— „Така правят всички“ — повтори Йосиф доволен, — да, сполучливо название.

Да Понте бързо завърши либретото и когато в главата на Волфганг започнаха да се раждат музикалните образи, пак го обзеха предишната възбуда и радост. Не успяваше да остане равнодушен към героите си; само като изпитваше към тях любов и състрадание, можеше да им вдъхне живот. И тъй като сюжетът изцяло бе посветен на любовта, той пишеше музика, в която имаше всичко — преданост, разлъка, измяна и разкаяние, музика емоционална и красива, поетична и нежна.

Докато Волфганг пишеше „Така правят всички“, Констанце роди пето дете — Ана Мария. Само час след раждането бебето умря от чревни колики, но Моцарт дълбоко затаи скръбта и отчаянието си, за да не се отразят на музиката. Констанце се оправи по-скоро, отколкото той очакваше, сякаш се бе примирила с неизбежната смърт на новородените си деца, и новата опера стана по-възторжен химн на любовта от всяка друга негова опера. Колкото е по-грозен животът, толкова по-прекрасно трябва да звучи музиката му. Волфганг се опитваше да надвие почти постоянната си преумора, болките и честите простуди и като се стараеше да се убеди, че на света единствено музиката има значение, тя се лееше от самото му сърце.

Поканил Хайдн и Пухберг на генералната репетиция, Волфганг почна да се съмнява правилно ли е постъпил. Може да ги шокира сюжетът, макар че музиката стана много приятна и беше безупречна в професионално отношение.

Михаел Пухберг, кръглолик и с голямо шкембе, нямаше музикални способности; търговец с практически усет, той в същото време беше истински любител и поклонник на музиката. Ласкаеше го мисълта, че ще бъде в компанията на двамата най-големи музиканти в империята. Пухберг мечтаеше да чуе как те ще си говорят за музиката и по-специално как ще обсъждат методите на композиране. Вместо това Хайдн се оплака колко лошо живее при Естерхази — в това скучно имение, — а Волфганг го увери, че на него, Хайдн, му е провървяло поне в едно: има сигурен доход. „Паричните въпроси — си помисли Пухберг — занимават много повече тези двама композитори, отколкото самия мен.“

Но веднага щом прозвучаха първите акорди, Волфганг застина като статуя, а Хайдн дори затвори очи. Пухберг също притихна, макар че изпитваше силно желание да разпита за много неща приятелите си.

След репетицията Хайдн каза:

— Волфганг, ти чудесно умееш да използваш вокалните данни на певците. Трябва да се радваш и гордееш със себе си.

Волфганг просия; извърна се към Пухберг с такъв вид, сякаш мнението на търговеца за него беше не по-маловажно от мнението на Хайдн, и попита:

— А какво мислиш ти, Михаел?

— Изключително нежна музика. В нея има толкова чувство, толкова любов, въпреки че текстът е елементарен. Предполагам, че операта ще се хареса на императора.

— Ако се замисли поне малко над нея — измърмори Хайдн. — Тогава на нашия скъп приятел ще му стане по-леко. За съжаление всичко на този свят е преходно.

— Може би — рече Волфганг. — С изключение на музиката. Тя не зависи от времето и ако е хубава, предстои ѝ вечен живот.

Влезе да Понте и буйно прегърна Хайдн, този почетен гост. Либретистът кимна на Пухберг и каза, обръщайки се към Волфганг:

— Генералната репетиция мина блестящо, премиерата ще се състои на двадесет и шести, датата вече е определена.

Един ден след премиерата на „Така правят всички“, 27 януари 1790 година, Волфганг навърши тридесет и четири години.

На премиерата императорът съобщи на да Понте и Волфганг, че тази опера буфа му е харесала най-много от всички техни съвместни творби.

— Музиката е възхитителна, а сюжетът — весел и забавен — похвали ти императорът.

Този път Волфганг му повярва. Защото действително получи за операта си двеста дуката. Йосиф нареди да се дадат петнадесет представления и намекна, че скоро ще му потрябва още една опера от същия тип.

Волфганг беше луд от щастие. След толкова години тежка борба за съществуване императорът най-сетне се убеди в таланта му на оперен композитор.

Три седмици по-късно Йосиф II умря и всички представления на операта по време на националния траур бяха отменени.

Леополд, владетел на Тоскана и брат на Йосиф II, го замести на трона. Във Виена се носеха най-различни слухове за промени, които предстоели в средите на придворните музиканти — новият император не одобряваше повечето назначения на Йосиф — и Волфганг таеше надежда, че в двора на Леополд за него ще се намери по-добро място.

Като минаха месеците на траур, в придворния театър насрочиха пет представления на операта „Така правят всички“. Волфганг подаде молба до ерцхерцог Франциск — наследник на Леополд и негов любимец, който в миналото твърде благосклонно се отнасяше към музиката на Волфганг — да го назначат на мястото помощник придворен капелмайстор. Той изтъкна в молбата опита си в композирането на църковна музика и предложи услугите си на кралското семейство като музикален педагог. Молбата му остана без последствие.

Волфганг продължаваше да получава всеки три месеца заплатата си, но тя не му стигаше за препитание. Двестата дуката, получени за новата опера, отидоха за плащане на дълговете. Волфганг се опита да намери ученици, но никой не прояви желание да взема уроци при него. Написа два струнни квартета — Артария обеща да ги продаде, обаче желаещите да ги купят се оказаха толкова малко, че връчената за продадените екземпляри сума не покри дори разносните за преписването на партитурата. В края на краищата Волфганг се върна към Хендел и почна да пише за ван Свитен нов акомпанимент към „Празникът на Александър“ и „Ода на света Цецилия“, но получените гулдени бяха съвсем недостатъчни за нарасналите му нужди.

Констанце пак се разболя, помагаха ѝ само лечебните бани в Баден и въпреки дълговете Волфганг се постара да я изпрати там за цялото лято. Когато тя го упрекна, че е вечно без настроение, той не ѝ призна, че сам често се чувства зле и се тормози заради дълговете. Волфганг не искаше да тревожи Констанце, но го безпокоеше собственото му здраве: щом се отървеше от една болест, веднага го

спохождаше друга. Всичко това той криеше от Щанци — най-вече печалните мисли, които го гнетяха като ужасен бич.

Пращаше на Пухберг писмо след писмо с молби за пари. Макар да уверяваше приятеля си, че положението му скоро ще се подобри, сам вече не вярваше в това. И търговецът му даваше все по-малки суми — половината от исканото, а понякога и под половината.

През септември, когато Щанци и Карл Томас се намираха още в Баден, Волфганг се опита да напише нов концерт за пиано, но нищо не излезе. Той много болезнено понасяше раздялата с жена си и сина си. Почти всяка нота на партитурата беше размазана от сълзите му. Решил, че за всичко е виновна квартирата — тя изглеждаше толкова празна без Щанци и Карл Томас, — Волфганг изтича на улицата. Обикновено, когато работата не спореше, той излизаше навън или се разхождаше из стаята — така се раждаха нови музикални замисли. Спря на Дворцовия площад и отправи очи към двореца на Колалто. Дворецът беше съвсем близо до сегашната им квартира, там той бе свирил, когато за пръв път дойде във Виена. Оттогава нито веднъж не го бе посетил.

Върна се вкъщи и разбра: трябва да се премести другаде. Каквато и да е причината, в това жилище той повече не може да твори, а без работата си ще загине!

Квартирата от пет стаи, която нае на Раухенщайнгасе, беше просторна и се намираше на първия етаж — това означаваше, че Констанце ще изкачва по-малко стълби, а и катедралата „Свети Стефан“ беше наблизко, както и домът, където писа своя „Фигаро“ и където така му се усмихна щастието. Ала новата квартира струваше два пъти повече и дълговете сега бяха по-големи.

През октомври във Франкфурт предстоеше коронацията на Леополд за император на Свещената римска империя и Волфганг реши да отиде там с надеждата, че такова събитие ще накара Леополд да прибегне до услугите му.

Но Констанце се възпротиви.

— Дворът вече е спрял избора си на Салиери и той никога няма да допусне новият император да ти даде поръчка. Би било много неразумно, ако отидеш там. Ще похарчиш напразно пари и ще се окажеш просто наблюдател.

— Във Франкфурт ще се съберат всички влиятелни хора. Там ще пристигне цветът на европейската аристокрация и най-богатите люде. — Дори новият император да не се възползува от услугите ми, все пак ще се върна със солидна поръчка.

Мисълта, че ще пътува, въодушеви Волфганг и покри с руменина бузите му — такъв Констанце не го беше виждала от заминаването му за Прусия. Но за да плати сега пътните си, трябваше да заложат сребърните прибори и сребърните чинии, защото Пухберг и Хофдемел отказаха да дадат пари.

— Като се върна, веднага ще си откупим всичко — уверяваше той разстроената Констанце. — Във Франкфурт и досега ме помнят добре.

Волфганг наистина срещна във Франкфурт много стари приятели, но Леополд II не се възползува от услугите му. Тъй като в свитата му фигурираше Салиери, императорът нямаше нужда от Моцарт, когото смяташе просто за жалък молител. На церемонията на коронацията не изпълниха нищо от неговата музика.

Милостиво му разрешиха да даде концерт след завършването на тържествата, когато повечето именити гости бяха вече напуснали града. И двата му концерта за пиано получиха похвали, но с пари отникъде не се сдоба. Вторият насрочен концерт трябваше да бъде отменен, защото не предизвика достатъчно интерес сред публиката. Изнесъл концерти в Манхайм, Мюнхен и Майнц, Волфганг припечели достатъчно, за да се върне във Виена, но не можеше да се откаже от удоволствието да се види със семейства Вендлинг и Канабих. Но колкото и радостни да бяха спомените за миналото, той непрестанно си задаваше въпроса: „Нима и аз съм остарял като тях?“

Волфганг отсъства от дома си шест седмици. „Какво постигна?“ — повтори той думите на Констанце, отправени към него, когато се върна през ноември, и отговори:

— Навсякъде, където се появях, ме посрещаха като най-почетен гост, бурно ме аплодираха и приветствуваха, но хората там са още потиснати от виенчани.

Вкъщи го чакаше писмо от Лондон. Робърт Мей О'Райли, представител на певците от Лондонската опера, бе писал на френски:

„До мосьо Моцарт, прочутия композитор.

От приближените на негово кралско височество Уелския принц, младия, но изтъкнат оперен композитор Стийвън Сторас, Ваш бивш ученик, и от също тъй младата и блестяща примадона Ан Сторас научих, че имате намерение да посетите Англия. Понеже бях назначен на заеманата от мен сега длъжност директор на Лондонската опера със специалната задача лично да се заема с изнамирането на таланти, имам честта да Ви предложа, почитаеми господине, място, за което могат да се надяват малцина композитори в Англия. Ако можете да пристигнете в Лондон в края на декември 1790 година и да останете до края на юни 1791, като напишете поне две опери — сериозни или комични, както реши нашият театър, — готов съм да Ви предложа триста фунта стерлинги. Ще Ви бъде предоставено освен това правото да пишете музика за всяко концертно изпълнение, само не и за други оперни театри. Ако Ви харесва предложението и сте съгласен да го приемете, моля Ви, бъдете така любезен да изпратите отговора си незабавно. Това писмо има силата на договор, сключен с Вас.“

Волфганг изпадна във възторг от това предложение и много се учуди, че Констанце не сподели чувствата му.

— Триста фунта стерлинги за две опери! — възкликна той. — Много повече, отколкото получавам за една опера във Виена. При това е твърде съмнително дали ще се поставят и занапред тук опери. Леополд не ги обича.

— Откъде си толкова сигурен, че в Англия всичко ще е така, както той ти пише? — възрази Констанце.

— О'Райли е личен представител на Уелския принц.

— Мислиш, че е по-добър от останалите, които толкова ти обещаваха и нищо не направиха?

— Като дете аз имах в Англия огромен успех. И във всички писма приятелите ми там твърдят, че Лондон ще ме приеме с разтворени обятия.

Там беше именно въпросът. Ан Сторас твърде възторжено се прекланяше пред таланта му. Но Констанце рече само:

— Страхувам се от английския климат. Дори Сторасови признаваха, че там е много влажно, а за мен е нужен топъл, сух климат като в Баден.

„Понякога — реши негласно Волфганг — за Констанце няма по-мило място на света от Баден.“

— Ще бъдем в Англия през пролетта и лятото, най-топлото време.

— Ще останем там и през декември, ако се готвиш да изпълниш условията на договора. Стига човек да премине Ламанша! Но казват, че било ужасно.

— С цялото си семейство съм минавал този път и нищо не ни се случи.

— И много ви е мъчила морската болест, баща ти сам призна. Освен това сте плавали натам през април.

Ако беше сега при него татко, мислеше си Волфганг, щеше да се справи с всичко, бяха му добре познати всички трудности, на които човек може да се натъкне при дългите пътешествия.

— И тъй, ти не искаш да заминеш, Щанци?

— Не е там работата. — Причини имаше много: Ан Сторас, опасното и трудно пътуване. При това Щанци не обичаше промените — за разлика от него, — боеше се от тях. — Просто не можем да си позволим това.

— Ще намеря пари — рече той с увереност, която съвсем не изпитваше.

— Налага се! Няма нищо повече за залагане.

Какво да отговори на това? Не донесе пари, за да откупят заложените сребърни предмети. А за пътуване до Англия трябва най-малко хиляда гулдена.

Никой не се съгласи да заеме на Волфганг такава сума, дори Хофдемел и Пухберг. Волфганг предложи да подпише полица за хиляда гулдена срещу заплатата, която ще получава в Англия, но приятелите дори не му отговориха. Поведението на Хофдемел не го учуди, но от Пухберг той не очакваше това.

Последните две седмици Волфганг не срещна приятеля си на нито едно събрание на масонската ложа и накрая извърши нещо, което

ненавиждаше, което му беше крайно противно — отиде лично до дома на Пухберг и там му съобщи, че търговецът заминал от Виена по работа и никой не знаел къде се намира и кога ще се върне.

След няколко дена в стаята за музика на Волфганг се вмъкна нисък набит мъж и заяви:

— Презимето ми е Соломон, идвам от Лондон и искам да ви предложа онова, което вече ви е предлагал О'Райли, и още нещо в добавка. Господин Хайдн се съгласи да дойде в Англия и бихме искали следващата зима да поканим и вас.

— Хайдн? — учуди се Волфганг. Приятелят му не бе споменавал пред него нищо по този повод.

— Да, разбира се! Нали сте чули, че принц Естерхази умря?

Волфганг наистина знаеше, но улисан в собствените си грижи, не бе помислил какви последствия може да има това за големия му приятел.

— След смъртта на Естерхази Хайдн може да музицира, където пожелае — възторжено поясни Йохан Питър Соломон. — Да получим Йозеф Хайдн и Волфганг Моцарт е великолепно! Лондончани досега си спомнят с голяма топлина вашето пребиваване в Англия.

— А пътните разноски? Не мога да се задоволя с голи обещания.

— Ще ви дадем петстотин гулдена. Толкова, колкото и на Хайдн.

— Но за разлика от него аз имам жена и дете.

За пръв път в разговора този английски импресарио от немски произход се позамисли.

— Не можем да платим пътуването на цялото ви семейство. Но ако непременно искате да го вземете със себе си, мога да прибавя още сто гулдена — за пътни.

— А там колко ще ми плащате?

— Какво ви предложи О'Райли? Сто фунта стерлинги за една опера?

— Триста фунта за две.

Соломон погледна Волфганг с недоверие.

— Ще ви дам двеста фунта за опера веднага след получаването на всяко произведение от вас — рече той.

Волфганг въздъхна. Предложението е щедро, не бива да го отхвърля.

— Какво ще кажете, господин капелмайстор? Договорът е сега у мен.

— Трябва да си помисля. — Той не можеше да пътува без Щанци и Карл Томас.

— Само че мислете по-бързо. Заминаваме с господин Хайдн за Англия след няколко дена, към средата на месеца.

Щанци изтъкна още една причина, за да не замине за Англия.

— Бременна съм — съобщи тя.

Волфганг искаше да целуне жена си, но се възпря.

— Аз съм си вкъщи съвсем отскоро.

— Целуни ме — поиска тя. — Не ми ли вярваш? — За да останеш тук и през лятото да заминеш за Баден? Волфганг, как можеш да мислиш така? — И тя заплака. — Отначало сълзите на Щанци не трогнаха сърцето на Волфганг.

— Напълно ли си сигурна в тази бременност?

— Бременна съм, няма съмнение. И то за шести път. Познавам добре признаците.

— Толкова отнапред?

— Какво искаш да кажеш, Волфганг?

Но няма можеше да ѝ изкаже своите догадки? Беше отсъствувал близо два месеца, а Констанце обичаше да флиртува. Винаги я ласкаеше вниманието на мъжете Но това още не е повод за подозрения. Нужни са по-сериозни основания. Сега най-важното е да се пази здравето на Щанци и бъдещото дете.

Последния си ден във Виена Хайдн прекара с Волфганг. Скитаха дълго из центъра на града в стремежа си да отдалечат колкото може повече часа на раздялата; минаха по Грабен до Колмаркт, където срещнаха някакъв селянин с прасенце и кокошка под мишниците; просяци ги молеха да им издекламират нещо срещу крайцер. Озовали се в оживената част на една улица, където трудно можеха да разговарят на спокойствие, приятелите се отбиха в малко кафене и седнаха в едно ъгълче, стремейки се да останат незабелязани.

Някакъв старец цигулар унесено свиреше мелодия от „Така правят всички“, а като свърши, почна да обикаля посетителите с

чинийка в ръка. Хайдн похвали цигуларя, задето свири толкова хубави неща, и старецът каза:

— Имате добър вкус, господине — а когато Волфганг му даде един гулден, добави: — Вие, господине, също имате добър вкус.

Хайдн беше в чудесно настроение.

— Най-последен съм свободен, Волфганг! — говореше той. — Мога да отида където поискам, да правя каквото си искам. Тридесет години слугувах на разни господари, а сега сам съм си господар!

— Наистина ли е така?

— Да. — Гласът на Хайдн стана сериозен. — Жената на Естерхази умря през февруари, почти по едно и също време с Йосиф, и принцът, сломен от скръб, почна да се топи пред очите ми, а след половин година умря и той. Синът му, който никак не се интересува от музика, ме освободи от служба при двора, но ми определи годишна пенсия хиляда и четиристотин гулдена, за да мога да живея прилично. От мен се иска само да се наричам „капелмайстор на принц Естерхази“. Но какви са твоите планове, Волфганг? Нали Соломон ти е предложил прекрасни условия? Защо не се съгласяваш?

Волфганг не можеше да разкаже на татко Йозеф за бедственото си положение. Току-виж Хайдн се почувствувал в нещо виновен и ще поиска да му помогне, а защо да усложнява живота на приятеля си, стига и това, че сам той се мъчи.

— Причините са доста — отвърна Волфганг.

— За път ми дават петстотин гулдена. Ако такава сума не ти стига, готов съм да ти услужа с част от моите пари. Потребностите ми са много скромни, а Карл Томас за мен е като родно дете. Колко ти трябва?

— Не, не, не! Причината не е в парите. — Получавам предложения отвсякъде, Волфганг, това е чудесно!

„А аз съвсем ги нямам“ — горчиво си помисли Волфганг. Защо е тъй немилостива към него съдбата? Не се смяташе за нещо повече от Хайдн, но нима е и по-долу?

— Веднага щом стана известно, че съм свободен, поканиха ме на служба неаполитанският крал и други кралски дворове. Хубаво е да си музикант и да знаеш, че имат нужда от теб.

— Ти си заслужил това уважение и възхищение. — Никога не ще забрави очертанията на волевата брадичка на Хайдн, леко удължена

като на мама, и топлия тембър на гласа му.

— Но какво ще правиш ти, Волфганг? Нали в Лондон ти е осигурен огромен успех!

— Навярно ще отида там догодина. Или след две години.

Хайдн печално поклати глава:

— Ако сега не заминеш, никога друг път няма да се наканиш. — Волфганг толкова бе остарял напоследък. Русите коси се бяха прошарили. Някога добродушното му, живо лице сега имаше постоянно тъжен израз. И тази вечна умора! — Соломон твърди, че Сторасови, които се прекланят пред твоя талант, се ползували в Лондон с голям успех. Същото чака и теб. Коя е истинската причина за твоите колебания? Може би ще ти помогна да се решиш.

— Де да можеше! Не, помощ не ми трябва, просто така се свеждат обстоятелствата. Констанце отново е зле, а ти знаеш, че тя много боледува миналата година. Не мога да рискувам здравето ѝ с такава изморително пътуване.

— А защо не заминеш сам? Като се понаредиш, ще повикаш и нея.

— Тя сама няма да предприеме такава пътуване. А след като изгубихме първата си рожба, дадох клетва никога да не поверявам в чужди ръце свое дете. Можех да го оставя само на баща си, но той вече е покойник.

Хайдн се умълча. Не беше съгласен с Волфганг. Струваше му се, че Констанце понякога използва болестта си за егоистични цели, но ако намекне за това на приятеля си, ще му причини болка. „Волфганг трябва да вярва на този, когото обича“ — мислеше си Хайдн. Расъл е, ограден от нежна любов, на тази любов той дължеше всичко най-добро у себе си; любовта беше онази храна, без която той не можеше да съществува.

— Пътуването до Лондон не е въпрос на живот и смърт — рече Волфганг.

— Чух, че Салиери се готви да напуска службата си и се говори, че да Понте също щял да върви в Англия.

— Откак умря Йосиф, такива слухове се носят постоянно.

— Да бяха само слуховете! Леополд наистина не се интересува от музика.

— Йосиф, макар да не беше музикален капацитет, за какъвто се смяташе, имаше известна представа за контрапункта, а в покоите на Леополд изпълняват такава музика, че дори кучетата скоро ще се разбягат.

— Надявам се, Волфганг, че не изразяваш гласно тези твои мисли.

— Не, разбира се. Но е така. Отсега нататък всичко ще се върши по указание на Леополд. Той е помазан от бога! О, хабсбургите са притежатели на божествена власт на земята, рядък дар, с който сами са се наградили.

— Такива пренебрежителни думи могат много да ти навредят, Волфганг!

— А как да виждам в тях богове, когато цял живот съм имал възможност да ги наблюдавам отблизо?

— Съжалявал ли си някога, задето си напуснал Колоредо и Залцбург?

— Никога, нито веднъж! — Волфганг се разсмя. — В Залцбург и досега смятат, че музикантът е магаре, отредено да го язди архиепископът, за друго той не става, а Колоредо, който си мисли, че ще живее вечно, си е създал идеален двор — без театър, без опера и без всякаква що-годе сносна музика.

— Вземам със себе си квартетите, които ми посвети. Те ще харесат на англичаните.

— Същото не може да се каже за виенчани. Миналото лято написах три симфонии, но не успях да склоня никого да ги изпълни.

— Позор! — възкликна потресеният Хайдн.

— Моята музика съзрява в тишина. Така я чувам най-добре.

— Ако можеше да се надявам, че ще се видим пак... „Хайдн, оптимист по природа, също не вярва, че ще се срещнем отново“ — разбра Волфганг.

— Страхувам се за тебе, ти никога не си пътешествувал, почти не знаеш чужди езици, нито дума английски, а пътуването не е леко за човек на петдесет и осем години — рече Волфганг.

— Доста мислих по това, но все пак реших да замина.

На път за дома на Моцарт, където чакаше каретата на Хайдн, те си говориха за най-обикновени неща, мъчейки се да скрият горчивите си мисли, но дойде време да се разделят и Хайдн каза:

— Когато в Лондон настъпят студовете и влагата и се почувствувам самотен, ще слушам мислено „Фигаро“ и другите твои шедьоври, това ще ми помогне да се стопля.

— О, Йозеф, много ще ми липсваш!

— Измъчва ли те нещо? Нещо, за което не сме говорили?

Да разкаже ли на Хайдн за Констанце, за подозренията, вълнуващи душата му, че детето, което тя очаква, не е негово? „Не, не си струва“ — реши Волфганг, това е непочтено, а и той няма доказателства. По-добре да поговорят за друго.

— На бог, изглежда, му е угодно да изпитаме най-голямото щастие и най-тежката скръб и чрез това да познаем живота.

Хайдн внимателно слушаше приятеля си. — За цяла година, татко Йозеф, аз написах само два струнни квартета и един струнен квинтет. Като осемгодишен композирах повече.

— Волфганг, ти си много нежен, освен когато се касае за лоша музика и лоши музиканти. Тогава ставаш безпощаден. Дори към самия себе си! Но, боже мой, колко си състрадателен към хората! Имай поне капка състрадание и към себе си. Отново ще почнеш да пишеш. Непременно ще почнеш.

— Би било твърде жестоко да сложа сега точка на всичко.

— Не бива да стане така. Ще се върна от Англия след година-две или ти сам ще дойдеш три мене, тогава ще има какво да покажем един на друг.

Но предчувствието, че вижда приятеля си за последен път, отново обзе Волфганг. Прегърнаха се.

— Довиждане... — прошепна Хайдн.

— Йозеф, боя се, че това е последната ни среща.

— Би било крайно несправедливо. Жестоко.

И все пак раздялата настъпи. Хайдн замина.

1791 година започна за Волфганг по-благоприятно. Йозеф Бер, виртуоз кларнетист, му писа, че се готви да даде концерт във Виена, и добавяше: „Ще ми окажете голяма чест, господин капелмайстор, ако се съгласите да вземете участие в концерта, посветен на Вашата музика.“

Писмото на кларнетиста и вярата на Хайдн в неговия талант накараха Волфганг отново да се залови с композирането на музика. Мисълта пак да свири пред публика го запали и той залегна здраво над първия си през последните три години концерт за пиано. А Констанце, която наистина беше бременна, седеше до него, изпълнена е желание да му докаже своята преданост: той толкова обичаше да побъбри с нея, когато си почиваше. От Хайдн дойде писмо, приятелят съобщаваше за благополучното си пристигане и молеше Волфганг да отиде в Англия колкото може по-скоро. Хайдн изразяваше надеждата, че той отново се е заловил да пише музика — произведенията му тук се търсели много.

„Волфганг, ти си много нежен“ — така му бе казал Хайдн и той нито за миг не забравяше тези думи, работейки над новия си концерт в си бемол-мажор. Класическата строгост и простота се съчетаваха в него с мелодичност и яснота. Но характерът на темите разкриваше неподозирано богатство от красота и блясък. „А такава красота и блясък разсъждаваше той, докато пишеше концерта — не съществуват вече в този неспокоен, жесток век.“

По виенските улици крачеха войници и императорът твърдеше, че трябвало да спасява Европа от революцията, която бе заляла Франция. Волфганг следеше събитията, и разбираше: ако избухне война с Франция, трудно ще се добере до Англия, но няма да позволи на този свят да го унищожи.

Концертът в си бемол-мажор не оплакваше човешката съдба и не призоваваше божията намеса е грандиозна звучност. Като слуша музиката му, никой не ще повярва, че докато я е писал, се е чувствувал съвсем болен и нещастен, какъвто биваше и сега от време на време. Имаше мигове, когато се съмняваше дали ще му стигнат сили за още един концерт. Но и не искаше да смята тази своя творба за последна.

Толкова обичаше пианото! Каква радост му доставяше то. Да се лиши от тази радост беше немислимо. И все пак истински възприемаш музиката само като слушател.

Концертът се състоя в салона на един ресторант: изпълнението на Волфганг както винаги се отличаваше с необикновена звучност, изящество и чистота. Сякаш оркестърът, пианото и човекът се бяха слели в едно.

Салонът обаче беше наполовина празен, макар че Йозеф Бер се ползуваше с известност и свиреше чудесно. За концерта Волфганг получи едва двадесет и пет гулдена.

Не се надяваше на концерти в близко време, но е всички сили се стремеше да скрие обзелия го песимизъм и като искаше да докаже на императора, че още може да му бъде полезен. Волфганг написа около двадесет немски танца, менуети и контраданси за изпълнение в двора, ала не получи дори благодарност.

Решил да не отпуска ръце и никому да не показва обзелото го отчаяние, той съчини три малки детски песни, фантазия за механичен орган, два изкусно изградени струнни квартета; тези произведения, съвсем различни едно от друго, му донесоха удовлетворение, защото получи за тях пари.

Не можеше да престане да композира: дори когато не получаваше поръчки, главата му гъмжеше от какви ли не замисли! Не бива да губи нито миг, трябва час по-скоро да изрази в музиката си всичко, натрупало се в душата. И тази потребност беше толкова властна, че в главата му вече се раждаха мелодии от новата опера, макар да нямаше още либрето.

Да Понте бе изгонен от Виена за обида на императорската особа. Салиери напусна службата при двора, Орсини-Розенберг — бе уволнен. Пръв капелмайстор стана Йозеф Вайгл — много посредствен музикант.

Това назначение сложи край на надеждата, която Волфганг още таеше — да стане императорски капелмайстор при двора на Леополд II. Като научи, че Леополд Хофман, капелмайсторът в катедралата „Свети Стефан“, е болен и едва ли ще живее дълго. Моцарт подаде

молба да го назначат за помощник на Хофман без парично възнаграждение.

След дълго и напрегнато очакване — първоначално молбата беше отхвърлена — той най-сетне получи това място с постановление на муниципалитета на град Виена. Волфганг се зарадва, но Констанце не пропусна да му напомни, че отново ще трябва да хвърля труда си на вятъра; прочете му на глас онази част от постановлението, в която се казваше:

„Да помага на гореспоменатия капелмайстор, господин Хофман, безвъзмездно, да го замества, когато той не е в състояние да се яви на работа...“

— И ако мястото се освободи — прекъсна я Волфганг, — то ще бъде дадено на мен заедно със заплатата от две хиляди гулдена. Това е повече от достатъчно за живеене.

Волфганг имаше нов ученик по композиция — Франц Ксавер Зюсмайер. Този набит двадесет и пет годишен музикант стана негов разсилен, камериер, управител и дори мишена за благодушните насмешки на учителя.

Констанце силно напълня, предстоеше ѝ да ражда през август или септември и Волфганг я огради с нежност и внимание.

Когато в началото на юни, възторжена, сякаш целият свят беше в ръцете ѝ, тя замина за Баден, Волфганг се радваше на задоволството ѝ. Наложил се да пише на Пухберг четири пъти и едва тогава получи от търговеца половината от сумата, която искаше. Волфганг се мъчеше да се успокои, че и така ще успее да се справи. Пишеше на Констанце почти всеки ден нежни писма и много тъгуваше за нея.

За да се разсее, Волфганг често ходеше на театър. Веднъж гледа във „Фрайхаус театер ауф дер Виден“ ползуващия се с успех спектакъл „Антон придворният, или Именният ден“. Пиесата му се стори скучна, макар да я бе писал, режисирал и поставил старият му познат Емануел Шиканедер.

След представлението Шиканедер покани Волфганг да вечерят заедно.

Седнал с Шиканедер в гримьорната, той разбра, че приятелят му има сериозна причина да настоява да го види. Сега Шиканедер беше трезв, благоразумен, без следа от мнимата веселост, която му бе толкова присъща. Преди той беше малко суетен, спомни си Волфганг. Пет години по-възрастен от Моцарт, този хубав, здрав мъж водеше доста бурен живот. Залавяше се за всичко, като се почне с „Орфей“ на Глук, Шекспировите „Хамлет“ и „Крал Лир“, Молиеровия „Мнимият болен“ и се завърши с най-долнопробните комедии и гонещите самоцелни ефекти постановки за публика с най-лош вкус. Но при положение, че Шиканедер обичаше да играе комични роли и беше талантлив пантомимик, той имаше още и чудесен, изразителен тембър — по-добър Хамлет Волфганг не беше виждал на сцената; освен това той пееше хубаво и беше опитен режисьор и постановчик.

Убедил се, че Шиканедер не се интересува от мнението му по повод на току-що завършилия спектакъл, Волфганг с облекчение въздъхна. Шиканедер каза:

— Известно ви е, Моцарт, че още от момента, в който се запознахме в Залцбург, където тогава играех в театъра — непосредствено преди да заминете за Виена, — аз оставам възторжен почитател на вашата музика.

„Нещо ще иска от мен — досети се Волфганг — и, разбира се, безвъзмездно.“

— Хрумвала ли ви е някога мисълта да пишете за народния театър?

„Сега съм готов да пиша за когото и да е — помисли си Волфганг, — само то да бъде поставено, макар че не бива да показвам своята заинтересованост, защото Шиканедер ще успее да я използва за собствените си интереси.“

— Всичко зависи от либретото — отвърна той.

— Както навярно знаете, аз написах няколко либрета.

— За какво става дума все пак?

— Най-голям успех в нашия театър получи „Оберон“, по либрето на Гизеке, музика от Враницки. Но и единият, и друг път са далеч от Шиканедер и Моцарт.

— Слушал съм „Оберон“. Нищо особено.

— Нашата публика го харесва. Публиката изобщо обожава приказките. А моята приказка, претворена чрез вашата музика, може

да стане очарователна, трогателна и най-малкото да бъде забавна за публиката.

Шиканедер започна подробно да излага своя замисъл, а Волфганг се умълча. Ако се свърже с Шиканедер, ще трябва да сложи кръст на кариерата си при двора. Помещението на театъра, в който се намираха, сега беше малко по-голямо от хамбар — и то след като всичките Моцартови творби се поставяха в прочути виенски театри. Освен това Шиканедер, поставяйки комедии, често биваше банален и дори вулгарен. И макар че беше трудно да се предскаже кой ще вземе връх в него — шарлатанинът или артистът, — не можеха да се отрекат способностите му.

— И тъй, какво ще кажете, маестро? — Шиканедер тъкмо му беше разказал сюжета.

— Историята е чудесна — Волфганг пропусна много от подробностите, интригата беше твърде заплетена, но вероятно Шиканедер ще може всичко да оправи. — Само че защо не я опростите? Тогава ще продължим нашия разговор.

— Ще получите не само сто дуката за музиката към либретото, а също и частта от печалбата, която ще донесе нашата опера. Този път имате работа с човек, не с император.

Волфганг нетърпеливо чакаше от Шиканедер либретото, за да почне работа.

Текстът, който той получи след няколко седмици, бе много объркан и противоречив, голяма част от сюжета беше очевидно заимствувана от други източници, но в либретото се съдържаха идеи, които заинтересуваха Волфганг от музикална гледна точка. Приятно беше да потънеш в света на приказките. Още като дете, в Англия, той създаде във въображението си собствено приказно царство и огорчеше ли се от нещо, намираще убежище там. Същото можеше да направи и сега.

Шиканедер нарече произведението им „Вълшебната флейта“.

— Заглавието дава представа за приказния сюжет — обясни либретистът. — Оперите по приказен сюжет сега са на мода, а думата „флейта“ подчертава, че представлението е музикално.

Волфганг се съгласи, заглавието наистина звучеше музикално, то щеше да направи впечатление!

За Волфганг бе много забавен Папагено, харесваше му идеализмът на Заратро и наивната вяра на романтичния герой Тамино. Пред него се разкриваше възможност да изрази своите мисли, без да се бои от императорска забрана. Либретистът, брат на Волфганг по масонска ложа, нахвърли в текста под формата на намеци идеите на масоните, проповядваше търпимост, дружба и всеобщо братство между хората, и това намираше отклик в душата на Волфганг. Може би светът бързо върви към пълен упадък, но все пак, като слушат музиката му, хората ще разберат: човек може да запази достойнството си само ако потисне у себе си гордостта и като живее според законите на етиката. Но когато Шиканедер попита какво мисли композиторият за преработения от него текст, Волфганг отвърна:

— Ако операта се провали, не винете мен, никога не съм писал опери с приказен сюжет.

Загрижеността на Волфганг намали грижите на Шиканедер. Щом композиторият се вълнува, непременно ще напише прекрасна музика.

— Възнамерявам да открия с тази опера есенния сезон в моя театър — каза Шиканедер. — Дотогава ще бъде ли готова музиката? — Леополд Моцарт твърдеше навремето, че синът му има склонността да отлага всичко за последния момент.

— Партиурата ще бъде готова за първата репетиция. А може и по-рано.

Въпреки заетостта си Волфганг при всяка възможност навестяваше Констанце в Баден, докато накрая Шиканедер не му предостави на разположение една къщичка, където композиторият спокойно да работи и да бъде пред очите на либретиста, за да може той да го прищпорва, ако това се наложи.

Дървената едностайна къщичка се намираше в двора на театъра, там имаше пиано и беше хладно. Волфганг хареса новото си убежище.

Тук той прекарваше почти непрекъснато, освен в дните, когато заминаваше за Баден. Музиката към „Вълшебната флейта“ вървеше леко, осъществиха се и някои от идеите, които го занимаваха през последните месеци. Шиканедер му даде двадесет и пет дуката за скрепяване на договора и му обеща още толкова след завършване на

партитурата, а петдесет, когато поставят операта. Но с получените пари Волфганг заплати престоя на Констанце и Карл Томас в Баден, а от дълговете пак не успя да се отърве ни най-малко.

Волфганг криеше неприятностите си от Констанце, приближаваше тя да роди, макар че беше още юли. Мислите за дълговете все по-често го караха да изпада в потиснато настроение и тогава почваше да му се струва, че всичките му усилия са напразни. Но лека-полека сюжетът все повече завладяваше въображението му и по силата на многогодишен опит както замисълът, така и структурата на цялото произведение почнаха да приемат ясни очертания. Сега той можеше да обгърне операта с мисления си взор цяла-целеничка, като прекрасна картина или изящна статуя. И това му вливаше сили. Сега той знаеше твърдо: не е важно кога ще нанесе идеите си на хартията, те може да се черпят от паметта, когато потрябва. Записването е проста работа. Ако музиката е готова в ума ти, на листа тя рядко претърпява изменения. И успоредно с процеса на изграждането — така беше и в миналото — той все повече се убеждаваше: каквато и безсмислица да му поднесе Шиканедер, музиката му ще бъде единна и неделима по същност — ще си остане Моцартова.

Веднъж, когато се готвеше да тръгне от квартирата си на Раухенщайнгасе за къщичката, където работеше, срещна на вратата непознат човек. Висок и слаб, той го измери със суровия си поглед и запита:

— Вие ли сте Моцарт?

— Да. — На Волфганг му направи неприятно впечатление външността на непознатия. Той беше толкова мършав, че приличаше на бостанско плашило: загърнат беше в тъмносиво наметало и суровостта му будеше страх.

— Какво желаете?

— Можете ли да напишете реквием?

— За кого?

— Името трябва да остане в тайна.

Невероятно! Да не би този човек да е пратеник на самия сатана?

— Това трябва да бъде меса за покойник. — Видът на непознатия стана съвсем зловец. — Заупокойна меса.

Волфганг усети как го побиват ледени тръпки. Представи си собствената смърт и му се мярна мисълта, че непознатият се е явил да

го уведоми за приближаването ѝ.

— Реквиемът трябва да се пише в пълна тайна. Нито един човек и, разбира се, нито един ваш приятел не бива да знае. — Волфганг се приготви да откаже, но непознатият прибави: — Ще ви заплатя двадесет и пет дуката, когато дойда да сключим сделката, и още двадесет и пет — след завършването.

— А вие сигурен ли сте, че ще ме намерите? Тук се мяркам твърде рядко.

— Ще ви намеря — изрече непознатият със зловещ тон. — Винаги намирам тези, които ми трябва.

Той си отиде, а Волфганг дълго размисля върху тази среща. Днес се чувствуваше не особено добре. Предния ден бе седял много часове на пианото, просвирваше теми от новата си опера и сутринта се събуди с отекли ръце: пръстите му се движеха трудно и го боляха. Те наистина си повъзвърнаха подвижността, но Волфганг се разтревожи — нещо със здравето не е в ред. Колкото повече мислеше за тайнствения непознат в сиво и си спомняше мрачния му вид, гробовния глас, вледеняващия поглед, толкова повече му се струваше, че тази зловеща фигура е предвестник на смъртта.

Няколко дни по-късно, на 26 юли, Констанце роди шесто дете, син, което нарекоха Франц Ксавер; датата на раждането му обаче наведе Волфганг на неспокойни мисли. Той бе отсъствувал до 10 ноември и следователно, ако детето беше негово, бе се родило след малко повече от осем месеца бременност.

Ала Констанце сияеше от радост; тя му подаде бебето за целувка, сякаш му поднасяше подарък. Нима можеше в нещо да я упрекне?

Откак бе получил поръчката за реквиема, тежка меланхолия не напускаше Волфганг. След тайнственото посещение на непознатия ръцете и краката му на няколко пъти се подуваха; наистина от ходенето и свиренето на пиано отоците спадаха. Срам го беше да признае на Констанце, но сърцето му беше студено, студено като лед... Струваше му се, че е вкусил нещо отровно и отровата бавно го разяжда.

Навярно подозренията витаят в главата му, защото е силно преуморен? Може ли да я обвини, щом няма доказателства? Това ще прозвучи глупаво, нелепо. И Щанци никога няма да му прости.

Бебето така буйно шаваше в ръцете му, че Волфганг едва не го изпусна. „Това е здравичко — помисли си той, — то ще живее.“

През следващата седмица непознатият не се появи. Волфганг възобнови работата над „Вълшебната флейта“ и неочаквано получи още една поръчка. Леополд II, чиято коронация след възкачването му на престола на Свещената римска империя се състоя във Франкфурт, трябваше сега да се короняса в Прага за император на Бохемия. Тамошната аристокрация, на която бе възложено да организира предстоящите по случай коронацията тържества и да постави една празнична опера на сцената на театъра, си спомни успеха на Моцарт в Прага и се обърна към него с молба да напише опера по избран от нея сюжет.

Либретото на „La clemenza di Tito“ („Милосъртието на Тит“) възхваляваше римския император Тит за проявеното от него милосърдие и великодушие към хората. Сюжетът се стори на Волфганг предвзет, излишно показен. Подобен сюжет обаче напълно отговаряше на вкуса на аристокрацията в Бохемия, щеше да погъделичка и самолюбието на Леополд. Заедно с предложението Моцарт получи и двеста дуката, така че да не може да откаже.

— И те са прави — рече той на Констанце, — нямам време дори да си помисля. Остават ми двадесет и осем дена за всичко: да напиша партитурата, да отида до Прага, да репетирам операта с певците и да се погрижа всяка нота да е на място. — А когато Констанце му напомни, че той и без това има работа до гуша, не й възрази нищо.

За четиринадесет напрегнати дни, през които Волфганг често оставаше над партитурата по цели нощи, той успя да завърши двадесет и шестте вокални партии на новата опера. Като остави децата на грижите на госпожа Вебер, Волфганг се приготви да замине за Прага и Констанце и Зюсмайер, който трябваше да пише за „Милосърдието на Тит“ сухите речитативи^[1].

Няколко часа до заминаването за Прага, когато Волфганг, преди да подреди листата на партитурата, излезе навън да подиша чист въздух, към него се приближи непознатият в сиво с такъв вид, като че

ли отдавна го беше чакал, и връчи на Волфганг обещаната предплата с думите:

— За да скрепим нашата сделка.

— Откъде научихте, че заминавам? — възкликна Моцарт.

Непознатият загадъчно се усмихна и не пожела да отговори. Антон Лайтгеб беше се заел с тази мисия заради приятеля си граф Валзег. Валзег беше собственик на къщата, в която живееше Пухберг, знаеше от търговеца как вървят работите на Моцарт и къде се намира той. Но графът не повери никому освен на Лайтгеб, че реkvиемът му е нужен за увековечаване паметта на покойната му жена, умряла същата година. Пухберг му бе разказал каква крещяща нужда има Моцарт от пари и Валзег реши да представи съчинението на композитора за свое. В онези времена такива случаи не бяха редки. Валзег искаше да смае всички с композиторския си талант. Лайтгеб, когото той избра за посредник, подходеше идеално за такава роля. Той обичаше да си придава тайнственост и ако потрябва, да посплаши хората. Реквиемът, поръчан при толкова загадъчни обстоятелства, ще стане по-прочувствен, тържествен и мрачен, увери той композитора с театрален маниер.

— А къде да предам готовото произведение?

— Като науча кога ще бъде готово, сам ще дойда за него.

— Но следващите две седмици ще прекарам в Прага, а като се върна, ще трябва да завършвам друга опера — постановката е насрочена за след месец.

— Това също ми е известно. — Непознатият се втренчи в Моцарт с решителен поглед. — Надявам се, вашият реkvием ще прозвучи благочестиво, всякакви мирски страсти в него биха били неуместни. Иначе ще имаме лоши последствия.

[1] Сух речитатив — речитатив без оркестров съпровод. — Б.пр.

↑

Премиерата на „Вълшебната флейта“ се състоя на 30 септември, както беше предвидено. Но за да успее навреме, Волфганг трябваше да извърши огромна работа.

И ето сега упътил се зад кулисите, за да провери готовността на състава, понеже сам той щеше да дирижира премиерата, Волфганг размишляваше дали „Вълшебната флейта“ ще бъде постигната от същата участ, както „Милосърдието на Тиг“. Написана по случай коронацията, операта и досега се играеше в Прага и макар че тържествената, изразителна музика напълно отговаряше на сюжета, публиката посрещна „Тиг“ равнодушно. Съпругата на императора, испанка по произход, която не харесваше „Сватбата на Фигаро“, възмутила я със своята дързост, нарече „Милосърдието на Тиг“ „немски боклук“ и мнението ѝ бе широко подето, макар самият Волфганг да смяташе, че в тази опера има места, които могат да се мерят с най-добрите му постижения.

Той се забави зад кулисите да погледа публиката, събрала се в залата, и тогава за миг му стана страшно. Сцената в театъра на Шиканедер изглеждаше бедна: декорите любителски: когато откъм реката подухнеше вятър, дотук достигаше воня; трудно се идваше до този малък, тесен театър, намиращ се в грозното предградие Фрайхаус. Видя Констанце, която седеше в една ложа с ван Свитен, Вецлар и Пухберг, но императора го нямаше, не присъствуваше и почти никой от аристокрацията. Тукашната публика силно се различаваше от онази, която присъствуваше преди на премиерите му. Тези хора очакваха да видят чудеса и трикове. Но той беше писал операта си така, че всяка ария строго съответствуваше на характера на героя и на сюжета, както той го разбираше, а съвсем не заради евтините театрални ефекти.

Шиканедер развълнувано попита:

— Е, какво е впечатлението ви, Моцарт?

— Театърът е ваш, вие по-добре можете да прецените това.

— Тук не са слушали никога досега такава музика. Тя ту е лека и весела, ту изведнъж става тържествена и величествена, едва ли не

църковна. Те ще се смутят. Когато публиката очаква едно, а ѝ поднесат друго, може да се обиди. Надявам се музиката да не погуби пиесата.

Волфганг се усмихна вътрешно. Не беше убеден, че сюжетът притежава някакви достойнства. Що се отнася до музиката, за нея той нямаше никакви съмнения.

— Имате благодарна роля — каза той. — Папагено е чудесен образ, но много се различава от Зарастро.

— Представлението трябва да мине с успех. Не пожалих за тази творба нито опит, нито талант. — Новата му опера ще докаже, че Моцарт си е останал Моцарт въпреки всички несгоди.

Шиканедер сви рамене. Той много се страхуваше да не би Моцарт да се разболе, преди да е завършил партитурата. Последната седмица по време на репетициите Волфганг взе лекарство, за да облекчи болките; често видът му ставаше печален и безучастен, ала въпреки това продължаваше да работи без почивка. А днес пред премиерата очите на композитора пак се оживиха.

Волфганг почука на вратата на гримьорната на Ана Готлиб и веднага се запита разумно ли с да се отбива при момичето. Когато Ана получи ролята на Памина — главната героиня, — тя му поднесе два червени карамфила в малка вазичка и го трогна с този свой подарък. Ана Готлиб бе вече хубавичка седемнадесетгодишна девойка. Той постави вазата на масата в своята къщичка, където последните седмици неуморно работи над „Вълшебната флейта“. На едно от стъблата имаше пъпка, която скоро щеше да се разпукне, и Волфганг усърдно поливаше цветята и ги обръщаше непрекъснато към слънцето, за да останат по-дълго свежи и пъпката да се разтвори. Но карамфилите все пак увяхнаха и скоро съвсем изсъхнаха, а пъпката изобщо не разцъфна. И все пак предаността на Ана му помогна да напише музиката. Макар да обичаше Щанци както преди, това момиче го влечеше неудържимо.

Като видя Волфганг, Ана просия. Той бе купил по пътя за театъра карамфил и сега ѝ го поднесе.

— Това е същата пъпка. Тя все пак разцъфна... „Да ми прости господ тази малка лъжа“ — мислеше си Волфганг. Ана имаше толкова щастлив вид, когато поемаше карамфила от ръцете му.

Девојката притисна цвета до устните си и едва не се разплака от щастие. А после изведнџ го погледна с някаква отчаяна надежда. Навярно сега вече той я обича, нали е станала голямо момиче?

— Вие ми носите щастие, Ана, така беше и със „Сватбата на Фигаро“ — каза Волфганг.

Тя цялата пламна и той изведнџ изпита страстно желание да погали лицето ѝ, да притисне своето до него, да усети нежната ѝ кожа. Но беше два пъти по-възрастен от нея и как можеше да причинява болка на Щанци.

— Вашата музика е тџ трогателна, тџ прекрасна, маестро. Моля бога да ми даде сили да оправдая оказаната ми чест.

— Арията ви „Ах, уви, угасна вече“ ми действува силно и дълбоко.

— Също както и на мен, маестро! — възкликна Ана и му протегна ръка. Но той се престори, че не забелязва това.

— Винаги трябва да бъдете очарователна и да будите възторг у публиката.

Ана го помоли да сложи цветето в една малка ваза на тоалетната ѝ масичка.

— Благодаря ви, маестро, задето казахте, че ви нося щастие; ще запомня думите ви и ще ги запазя в сърцето си, както и този карамфил — за цял живот.

Ана стоеше пред него плаха и зачервена от смущение, а той се любуваше на хубавия ѝ профил и си мислеше колко поетичен глас има тя, кристално чист, и как безупречно го владее. Изпълнен с нежност и състрадание, Волфганг не можеше да си отиде — имаше такава нужда от човек, в чиято преданост да вярва, и за някакъв миг почувствува, че е влюбен в нея. Девојката беше висока колкото него и когато той пристџпи и я целуна по устата, тя потръпна, а очите ѝ станаха така лъчисти — у никоя друга жена не бе виждал такива очи.

Волфганг бързо напусна гримьорната, за да не се поддаде на изкушението.

Той дирижира оркестъра с младежки жар; лиричният глас на Ана, който се лееше приятно и леко, му доставяше голяма наслада. Папагено — Шиканедер — в комичната си роля направи отлично

впечатление. Единствената роля, за която Волфганг не се притесняваше — тя непременно ще се хареса. Папагено, който съчетаваше в характера си хитрост и лекомислие, беше напълно достъпен за всяка аудитория. Играта на Шиканедер предизвикваше в залата непринуден смях.

Обаче когато представлението свърши, бурно аплодираха само Шиканедер, останалите актьори получиха ръкопляскания от учтивост.

„Публиката е разочарована главно от това — мислеше Волфганг, — че операта е прекалено наситена със сериозна музика, всички са очаквали да видят стопроцентова комедия и просто не умеят да оценят нещо, неотговарящо на предварителните им представи.“

Щанци веднъж каза на Пухберг, че ако „Вълшебната флейта“ мине с успех, отново ще отиде в Баден — тогава това щяло да бъде по силите им. Волфганг се намръщи — сега може да бъде сигурен, Пухберг няма да даде повече пари. Вецлар бе необичайно мълчалив и на въпроса на Волфганг какво има, отговори:

— Трябва да се върна в армията. Положението във Франция става все по-сериозно и императорът се изказва за намеса във френските работи, за да спаси сестра си, а аз съм един от главните доставчици на оръжие за войската.

Ван Свитен настойчиво помоли Волфганг да прегледа симфонията, която току-що написал; композиторът с неохота взе партитурата — не умееше да отказва. Но ван Свитен бе напълно бездарен и навярно по-честно щеше да бъде това да му се каже без заобикалки.

На другия ден Волфганг отново се залови за реквиема. Тази поръчка както преди го гнетеше и му вдъхваше суеверен страх. Чувствуваше се въвличен в борбата между светлината и мрака. Имаше моменти, когато му се струваше, че пише реквием за самия себе си, и първата част звучеше не като молитва, а по-скоро като примирение пред неизбежното, в което от време на време прозираше протест. А после изведнъж Шиканедер му връчи петдесетте дуката за „Вълшебната флейта“ и Волфганг пак можа да изпрати Щанци в Баден, за което тя отдавна мечтаеше. Наистина курортният сезон бе свършил, но Щанци твърдеше, че са й необходими бани, и макар че на Волфганг не му се искаше да я пуска, не посмя да се противопостави.

Да замине с нея обаче беше също невъзможно. Освен реквизиема имаше да изпълнява още една поръчка — концерт за кларнет и малка кантата за масонската ложа. „Вълшебната флейта“ вече се ползуваше с голяма популярност и Шиканедер казваше:

— Трябва да напишем още една опера. Шиканедер и Моцарт. Скоро ще намеря либрето.

Посещенията във „Фрайхаус театер“ станаха за Волфганг любимо прекарване на времето. Радваха го възторзите на публиката. На едно от представленията, когато Папагено започна да дрънка със звънчетата — всъщност това ставаше зад кулисите, — Волфганг реши да се пошегува е Шиканедер. В момента, когато Папагено направи пауза, готвейки се за мнимото си изпълнение, Волфганг изсвири един арпеж. Това бе тъй неочаквано за актьора, че той трепна, впери поглед зад кулисите и видя там Волфганг. Когато актьорът почна да имитира изпълнение на звънчетата, Волфганг спря да свири и настъпи напрегната тишина. Докато Шиканедер стоеше объркан, Волфганг пак взе няколко тона. Шиканедер изведнъж удари звънчетата и извика: „Хей ти там, престани!“

Салонът се затресе от смях, а Волфганг се радваше: за пръв път публиката разбра, че всъщност Шиканедер не свири и кой е написал тази музика.

След седмица, като научи, че Салиери иска да чуе операта му, Волфганг покани композитора в театъра.

Отиде да вземе с карета Салиери и любовницата му Катерина Кавалиери, примадона в някои от предишните опери на Моцарт, отведе ги в театъра и ги настани в своята ложа. Беше решил да се държи със Салиери любезно и самият Салиери го улесни в това, отнесе се към „Вълшебната флейта“ много възторжено.

Слабият, мургав, темпераментен Салиери твърдеше, че в тази опера всичко му харесва. И каза на Волфганг:

— Театърът е прекрасен; макар и мъничък, той много подхожда за вашата опера, маестро. Чудесно представление!

Италианецът слушаше музиката като омагьосан и след всяко изпълнение викаше: „Браво!“

Като свърши представлението, Салиери благодари на Моцарт, задето бе оказал такава чест на него и на госпожа Кавалиери, и го покани на вечеря у дома си.

Квартирата на Салиери беше на Колмаркт, в същия район, където някога живееха да Понте, Стефани и Метастазио. Стаите бяха просторни, разкошни и много наподобяваха с обстановката си Хофбург: бели стени е ламперия от тъмночервено дърво и позлатени орнаменти, подовете с паркет, прозорците високи до самия таван и във всяка стая кристални канделабри.

Салиери сам се залови да приготви вечерята — той се гордееше с кулинарните си способности, — но почти не хапна от нито едно ястие, макар храната да изглеждаше много апетитна, а настояваше Моцарт непременно да опита от всичко. Госпожа Кавалиери също като домакина почти не вкуси от ястията и повече наблюдаваше, отколкото ядеше.

Волфганг се върна на Раухенщайнгасе много късно, в прекрасно настроение. Вечерта беше минала чудесно, може би Салиери всъщност не е лош човек. Театърът днес се пръскаше от публика и Шиканедер не се съмняваше, че успехът на „Вълшебната флейта“ е осигурен за целия сезон, той каза това в присъствието на Салиери, който непрекъснато аплодираше и възкликаваше: „Прекрасно!“ Наистина в един момент Салиери се стори на Волфганг разстроен и загрижен. И най-неочаквано Волфганг се почувствува зле: зави му се свят, прилоша му, почна да повръща. Дали не бе преял? Цялата нощ не можа да заспи, остриите болки в стомаха не преставаха. Призори болката отслабна, но не го напущаше мисълта, че Салиери му е изиграл зла шега. В устата си чувствуваше някакъв особен вкус. Седна да закусва, но отново повърна.

И въпреки всичко трябваше да работи. С огромно усилие на волята Волфганг си наложи да седне на масата и да се залови с концерта за кларнет. Мъчеше се да се държи стоически и да не проявява нервност — това можеше да се отрази на произведението, — пишеше музика с неземна красота.

После отново похапна и този път задържа храната, но тъпата болка в стомаха го измъчваше както преди. С още по-голямо усърдие потъна в работа; концертът за кларнет беше почти завършен, когато Волфганг изведнъж изгуби съзнание. Като се опомни, той много се

уплаши. Прати да извикат лекаря и доктор Клосет установи, че припадъкът е следствие от пренапрежение на очите.

— Твърде много работите вечерно време, господин капелмайстор. — А когато болният попита; „Да не би да съм се отровил с нещо у Салиери?“, докторът скептично се усмихна и отвърна: — Всички артисти притежават силно въображение. Не бива да се поддавате толкова на фантазията си. Това е просто преумора. Нуждаете се най-вече от почивка.

— Но аз трябва да пиша, работата не чака.

— Ще почака. А къде е госпожа Моцарт?

— В Баден. Моля ви, не ѝ пишете. Ще се оправя. Да не я тревожим.

Ала как му липсваше някой скъп на сърцето човек! Страшното предчувствие, че загадъчният непознат в сиво е предвестник на смъртта, отново го завладя. Щом научи за болестта му, той веднага ще се яви.

През следващите няколко дена Волфганг старателно се лекува — почиваше колкото може повече, ядеше много предпазливо; болката в стомаха не мина, но все пак бе в състояние да работи. Той дирижира новата си кантата при откриването на една масонска ложа и макар че му се зави свят и можеше всеки миг да припадне, отърва се без произшествие.

Ван Свитен, който бе в залата, се изуми от ужасния вид на Волфганг. Маестрото беше мъртво блед, отслабнал и измършавял дотолкова, че само носът стърчеше на хлътнолото му лице. И изглеждаше някак унесен.

— Болен ли си, Волфганг? — попита баронът.

— Да, малко съм неразположен. Ще си почина и всичко ще мине.

— Успя ли да прегледаш симфонията ми?

Беше я видял, но как да каже истината на барона? А после, решил внезапно с чувство на обреченост, че сега вече му е все едно, остава му малко да живее, той каза:

— Прегледах я.

— Хареса ли ти?

— Драги бароне, знаеш колко ценя дружбата е теб.

— Значи, симфонията не ти е харесала. Защо?

— Толкова ли държиш да узнаеш истината?

— Разбира се. Винаги обичам приятелите ми да са откровени с мен.

Волфганг се усъмни, но все пак дръзна да изрази мнението си:

— Моля те, не ми се сърди, но музиката ти, написана с най-добри намерения, е твърде обременена с идеи.

Ван Свитен стоеше, нервно щракаше пръсти и не изричаше нито дума.

— Скъпи приятелю, нямаше да изразя откровено мнението си, ако знаех, че то ще те засегне.

— Не се засягам, просто съм учуден. В тази творба вложих много труд.

— Личи си. Строежът е съвсем правилен.

— Тогава какво ѝ липсва?

— Ето какво: мнозина пишат музика по всички правила на композицията, но използват чужди идеи поради липса на собствени; други пък имат идеи, но нямат представа как да боравят с тях, как да ги подчинят на себе си. Към последните спадаш и ти. Само, моля те, не се сърди. В критиката, както и в музиката си, трябва да казвам онова, което мисля. Иначе по-добре да мълча и да оставя в покой перото.

— Бих искал да си получа партитурата. Още сега.

Ван Свитен огледа неразтребената му стая; без женски грижи квартирата бе съвсем занемарена. В неодобрителния му поглед Волфганг ясно прочете присъдата. Баронът беше известен като педант. Ако Волфганг беше имал някакво желание да сподели с приятеля си умората, измъчващите го болки, припадъците, сега това желание се изпари. Вместо съчувствие баронът просто ще му се присмее. Но като връщаше на ван Свитен симфонията, Волфганг пламенно изрече:

— Драги бароне, в името на нашето приятелство те моля да запазиш за мен добър спомен. Бог ми е свидетел, че мечтаех да ти доставя не по-малко радост, отколкото ти си доставил на мен.

Чак когато затвори зад ван Свитен вратата, Моцарт даде воля на напирещите сълзи.

Вече не можеше да ходи в театъра. Йозеф Динер, съдържателят на гостилничката, където често обядваше, му пращаше храната вкъщи и понякога сам навестяваше композитора, докато последният

мъчително се трудеше над реквиема. Волфганг живееше само със супа и вино — единственото, което приемаше, — но болките го мъчеха както преди. Нужни му бяха невероятни усилия, за да не превърне реквиема в отчаян плач, но той призоваваше на помощ всичката си воля, с която винаги така се гордееше, и държеше музиката в своя власт. Неговият бог трябва да бъде милостив.

А самият той не трябва да прекратява работата — ако се откъсне от нея само за миг, вече няма да може да я продължи. Волфганг пишеше на Щанци нежни писма, макар че и в тях прозираше тъга. Той знаеше, че силите му няма да стигнат задълго, ала първата половина на реквиема приближаваше своя край. Ако се появеше тайнственият непознат. Моцарт щеше да усмири гнева му, като му предаде поне половината.

Писмото на да Понте, преселил се в Триест след изгонването му от Виена, беше съвсем неочаквано. Да Понте пишеше:

„Скъпи Моцарт! Скоро заминавам за Англия и Вие непременно трябва да дойдете с мен. Двамата ще постигнем още по-голям успех, отколкото във Виена. Имаме много приятели в Англия. Научих, че Хайдн там се ползува с огромна популярност и Ви хвали до небесата при всяка възможност...“

Очите на Волфганг се замрежиха от сълзи, не можеше да чете. Нервите му бяха така разстроени, че сега плачеше при най-малък повод. Отговора до да Понте обаче обмисли внимателно, старайки се да пише спокойно и колкото може по-откровено:

„Драги ми да Понте! С радост бих послушал съвета Ви, но е невъзможно. Главата ми така се върти, че не виждам път пред себе си, а само мрак и гроб призракт на смъртта ме преследва навсякъде. Виждам го постоянно; този призрак ме зове след себе си, увещава ме, твърди, че трябва да работя само за него. И аз продължавам да работя: писането на музика не ме изморява толкова, колкото

безделието. Нещо повече, почти нищо не буди в мене страх. Усещам в себе си такава тежест, че зная — настъпил е последният ми час. Смъртта е близо. Приключвам с живота, неуспял да се насладя докрай на своя талант. И все пак животът бе прекрасен, кариерата ми започна при толкова щастливи обстоятелства. Но никой няма власт над съдбата си, никой не знае колко дни са му отредени. Трябва да се примиря. Каквото ги предстои, то непременно ще се случи. И тъй, остава ми само да довърша погребалната си песен, не мога да я оставя незавършена.“

Когато Волфганг излезе да подаде писмото, мрачният непознат вече го чакаше.

— Закъснявате, Моцарт! — сърдито рече той. — Къде е реквиемът?

— Готов е почти наполовина.

— Само наполовина! Не мога да чакам дълго.

— Значи, следващата ви жертва ще съм аз. Непознатият нищо не отвърна, само се усмихна зловещо.

— Ще положа усилия да завърша реквиема до края на месеца.

— Непременно. Не мога да чакам повече.

Изпратил писмото за да Понте, Волфганг, залитайки, се довлече до странноприемницата на Динер и си поръча вино. Донесоха му, но той не го докосна; седеше, закрил очи с ръце, като че се мъчеше да прогони преследващото го видение.

Динер попипа челото на клиента си, то гореше. Изпрати един сервитьор при балдъзата на композитора, Софи Веберови живееха наблизо, да ѝ съобщи, че Моцарт е сериозно болен; после настани Волфганг в една карета и го отведе вкъщи.

Там го сложи на леглото и прати за доктор Клосет. Волфганг избъбри:

— Днес не пия, Йозеф. Нищо не ми трябва вече, само аптекари и доктори — и изпадна в безсъзнание. Динер запали печката. Беше

ноември и стаята бе ледено студена. Нищо чудно, че господин капелмайсторът така се е простудил.

Волфганг дойде в съзнание и видя седящите край постелята му Констанце и Софи. За миг изпита досада — защо са извикали Констанце, защо да я тревожат? Но веднага след това се зарадва — тя му бе липсвала през цялото време.

— Къде са Карл и Франц? — попита той.

— У майка ми — отвърна Констанце. — Не се тревожи за тях.

Констанце е отвела децата от къщи; сега Волфганг разбра, че е тежко болен.

Няколко дена беше в безсъзнание. Трябва ти пълен покой. Опита се да се надигне от леглото и да целуне Щанци, но нямаше сили за това, а тялото, ръцете и краката му бяха отекли. Тъпата болка в стомаха и сега се обаждаше. Но най-лошото от всичко бе крайната му отпадналост.

Констанце целуна Волфганг и каза:

— Защо не ме извести по-рано?

— Не исках да те тревожа.

— Но нали като не знам, е още по-лошо?

Посегна да я прегърне и не можа — целият беше подпухнал.

— Ще ти уشيا нощна риза, с нея ще ти е по-удобно.

— Искан ми се да се преместя във вестибюла. Там ще гледам улицата и ще слушам как пее нашето канарче Това ще ми помогне в композирането.

— Доктор Клосет ти е забранил да работиш, трябва само да почиваш.

— Ще имам доста време за почивка. Може ли да се преместя още сега?

Волфганг се опита да стане, да отиде сам във вестибюла, но от слабост не можеше да се крепи на крака. Жилището им от пет малки стаи сега му изглеждаше огромно като Шьонбрун — толкова изтощено бе тялото му. Ала когато преместиха леглото до един от прозорците с изглед към улицата и го настаниха в него, Волфганг се почувствува по-добре. От прозореца се виждаше цялата тясна и тъмна уличка

Химелпфортгасе, която излизаше на Раухениянгасе срещу самия прозорец, а като се наведеш от него, можеш да видиш стената на ресторанта на Ян, където даде последния концерт.

Следващите няколко дни той поработи над реквиема със Зюсмайер. Ръцете му отекоха още повече, вече не можеше да държи перото и почна да диктува на ученика си партитурата. „Сериозният, мрачен Зюсмайер никога не ще стане втори Моцарт — размишляваше Волфганг, — но пък е добросъвестен музикант.“

Зюсмайер си мислеше: напразно господин капелмайсторът постоянно твърди, че го е отровил Салиери. Доказателства нямаше никакви, Салиери е композитор, който се ползува с огромен успех, защо да извърши толкова неразумна постъпка? Моцарт е твърде непрактичен човек. Миналата зима, когато за пръв път доведоха Зюсмайер при композитора, той не спря да танцува с жена си из стаята, а на въпроса защо прави това, отвърна: „Сгряваме се, тук е ужасно студено, а нямаме пари за дърва.“ Какво чудно тогава, че се е разболял? Маестрото е много нехаен с парите и като се мъчи да изкарва препитанието си, твърде напрегнато се е трудил. Последните седмици, работейки над „Милосърдието на Тит“ и „Вълшебната флейта“, Моцарт писа музика тридесет и пет дена, без да спре. Зюсмайер точно бе пресметнал дните, той помагаше на господин капелмайстора; това можеше да му послужи за в бъдеще — само от тези съображения се бе наел да помага. Той навярно никога няма да стане Моцарт, но до такава бедност също не ще стигне. Като ученик и последовател на Моцарт веднага ще си създаде име след смъртта на господин капелмайстора.

Напрегнатата работа над реквиема изтощи Волфганг. Той съвсем загуби сили, но когато в стаята влезе Констанце — да разбере дали не трябва да извикат лекаря, — се опита да си придаде весел вид, за да разпръсне страховете ѝ, ала припадна. Като се свести, Волфганг видя доктор Клосет и развълнувано извика:

— Отрови ли са ме, нали, докторе? С лоша храна? Салиери.

— Глупости! Вече ви казах, дошли сте до пълно изтощение.

— Но аз имам такива болки в корема!

— Всички болести се локализират в корема.

— Нищо чудно, че така ми се гади — въздъхна Волфганг. — Какво ли не е трябвало да меле стомахът ми!

— Преди всичко трябва да се опитаме да понижим температурата.

„Навярно докторът е прав“ — помисли Волфганг.

Лекарствата, предписани от Клосет, намалиха температурата, болката в стомаха отслабна или може би той просто свикна с нея. Няколко вечери, легнал в легло го, Моцарт поставяше часовника на гърдите си и следеше кое действие на „Вълшебната флейта“ се играе в момента. Операта имала огромен успех, така твърдеше Щанци, но Шиканедер не се появяваше с обещаните дукати. Постепенно Волфганг придоби навика да гледа часовника и да си говори:

— Почна увертюрата. Сега Тамино е на сцената, а ето след него и Папагено. — И Волфганг се опитваше да изтананика първата песен на ловеца на птици, но глас почти не се чуваше.

Обаче и това развлечение почна да го уморява, сега вече за нищо нямаше сили. Температурата отново се покачи и на 28 ноември доктор Клосет извика за консулт доктор фон Салаба.

Фон Салаба, главен лекар на Централната виенска болница, учуди Волфганг с младостта си и въпреки това Клосет, доста по-възрастен от Салаба, се отнасяше към колегата си с явно уважение.

Никой не събщи на Волфганг до какво заключение са стигнали лекарите, но Щанци изглеждаше много уплашена. Пак започна повръщането, стомахът не приемаше никаква храна и на Волфганг му се струваше, че вече е с един крак в гроба.

Все пак сутринта в неделя, 4 декември, когато трябваше да дойдат няколко певци, за да изпълнят част от реквиема, Волфганг се почувствува малко по-добре, макар и след една ужасна нощ.

Покрусената от скръб Констанце едва се държеше на крака. Състоянието на болния е безнадеждно, заявиха лекарите, имал тежка форма на коремен тиф, а Зюсмайер, който се появи този ден да помогне на певците в изпълнението на реквиема, каза на Констанце, когато тя му събщи диагнозата на лекарите:

— Един мой роднина умря със същите симптоми като на господин капелмайстора, а докторите твърдяха, че страдал от бъбречно заболяване. Само, моля ви, не му споменавайте за бъбреци, да не заподозре отново, че е отровен.

— Това подозрение не му дава покой. Бихте ли извикали сестра ми?

Когато се яви Софи, до леглото на Волфганг седяха трима музиканти и заедно с него пееха реквиема. Волфганг изпълняваше партията на алта и като че се беше поободрил.

Констанце отведе Софи в друга стая и уплашено прошепна:

— Слава богу, че дойде. Миналата нощ му беше така зле, че си помислих: няма да доживее до сутринта. Остани тази вечер — ако му стане пак така тежко, може да умре през нощта. Поседи до него, моля те. Той толкова те обича!

Софи с мъка се овладя и отново влезе в спалнята. Волфганг вече не пееше — гласът окончателно му изневери, така унил Софи го виждаше за пръв път. Музикантите успокояваха болния, обещаваха да дойдат пак другата неделя и да продължат от мястото, докдето бяха стигнали, но Волфганг отблъсна нотните листове и прошепна през сълзи:

— Аз съм нищо, нищо! Без музиката съм нищо! — Забелязал Софи, той ѝ направи знак да седне до него и рече: — Софи, мила, колко е хубаво, че дойде. Остани днес у нас, трябва да видиш как умирам.

— Ти просто си угнетен. Това е естествено. След такава ужасна нощ!

— Вкусът на смъртта ми е вече на езика, Софи. Кой ще се грижи за Щанци, когато няма да ме има?

Късно вечерта състоянието му силно се влоши. Констанце помоли сестра си да отиде до черквата „Свети Петър“ за свещеник. Но нито един свещеник не пожела да тръгне с нея. Моцарт е масон, казваха те, езичник. Софи не можеше да повярва на това. Поблагочестив човек от Волфганг тя не познаваше, той никога не избухваше, дори когато бе ядосан. Накрая тя все пак успя да склони един млад свещеник, любител на музиката, да дойде с нея. Когато двамата влязоха в къщи, до леглото на Волфганг седеше Зюсмайер. Партитурата на реквиема лежеше върху завивката и Волфганг напътствуваше ученика си как да завърши реквиема след смъртта му. После, като помоли свещеника да почака малко, той прошепна на ухото на Констанце:

— Не съобщавай никому за моята смърт, преди да си казала на Албрехтсбергер да се опита да получи мястото ми в катедралата

„Свети Стефан“. То си е негово. Той е роден за органист и неведнъж прекрасно е свирил по време на служби.

Волфганг чувствуваше, че свещеникът го гледа неодобрително, макар че го помаза изобилно с миро.

Лежеше, измъчван от болки, и Зюсмайер възкликна:

— Трябва да извикаме Клосет! Докторът ще облекчи страданията му. Госпожо Моцарт, знаете ли къде да го потърсим?

Констанце от скръб не можеше да изрече нито дума. В състояние на полуприпадък тя трябваше да се оттегли в стаята си и да полегне. Волфганг с мъка изрече:

— Докторът сега е в театъра. Слуша „Вълшебната флейта“. Дадох му билети да отиде със своя колега, комуто също съм задължен. Папагено ще му хареса. Докторът не е музикален, но Папагено се харесва на всички. Софи, къде е Щанци?

— Отиде да си полегне.

Зюсмайер хукна за Клосет.

— Да не е болна?

— Трябва да си отпочине. Миналата нощ почти не спа.

— Зная — печално изрече Волфганг. — Всичко това е заради мен.

— Съвсем не. Но ти беше много зле.

— Какво ти зле, аз умирам, Софи, умирам. — Сега, когато животът му бе достигнал своя край, така му се искаше да почне всичко отначало! — В моя сейф лежат партитурите на трите ми последни симфонии. Гледай да ги запазиш. Може би някога ще дочакат изпълнение.

Той потъна в някакъв странен свят, където всички познати изглеждаха чужди, дори татко и мама. И затвори очи, за да се избави от този кошмар. Откак легна болен, нито веднъж не дойдоха да го навестят Пухберг, Вецлар или ван Свитен. Но това не е толкова важно. Той дори не можеше да си спомни всичко, което беше написал. Нали животът е по-силен от смъртта? Неговата музика доказа това.

После чу как Зюсмайер казва на Софи — за щастие слухът му бе все още незасегнат:

— Доктор Клосет не искаше да дойде, преди да свърши операта.

— Аз пък мислех, че изобщо няма да дойде — рече Софи. — Къде е той?

— Мие си ръцете. Бои се да не прихване някоя зараза.

— Зюсмайер — избъбри Волфганг, — много ли хора имаше на „Вълшебната флейта“?

— Пълно беше. Както винаги. Постоянно бисираха певците. И викаха: „Браво, Моцарт!“

На Софи ѝ се стори, че Волфганг се усмихна, но дали наистина беше така?

Зюсмайер премълча как го бе възмутил доктор Клосет — отказа да напусне театъра, преди да е свършило представлението. Операта на Моцарт бе заинтригувала доктора, а на самия композитор той смяташе, че вече не може да се помогне.

Волфганг видя как се наведе над него Клосет. Докторът слагаше на пламтящото му чело студени компреси, а на него му се струваше, че го разпъват на кръст — страшната болка в гърба го пронизваше като с нож. Пей по-силно, любов моя, пей по-силно! Всички твърдяха, че най-лошото на света било да си сляп, но не е вярно, най-важното е да можеш да чуваш. Той вече виждаше пред очите си всичко размазано, ала не бе очаквал, че ще изгуби и слуха си. Сега разбра какво е смъртта. Тишина.

Клосет увери Софи, че студените компреси ще понижат температурата и ще облекчат болките на Волфганг, ала вместо това Моцарт отново изгуби съзнание. Докторът безнадеждно разтвори ръце: „Медицината е безсилна да му помогне“ — и си отиде.

До леглото на Волфганг седеше Софи — Констанце изнемощяла лежеше в стаята си и Зюсмайер се грижеше за нея, — когато изведнъж тя чу как Волфганг прошепна: — Какво прави светът със своите деца! После устните му конвулсивно затрепериха. Моцарт се опитваше да изпълни партията на тимпаните в реквиема си, повдигна глава, сякаш се вслушваше в ударите им, после извърна лице към стената и притихна. Вече минаваше полунощ, настъпил беше понеделник, 5 декември 1791 година. Часовникът показваше един без пет, когато Волфганг издъхна.

Всички грижи около погребението пое Софи — сломената от скръб Констанце съвсем бе отпаднала и не можеше да се привдигне. Вкъщи нямаше нито един гулден и Софи помоли Пухберг да даде пари за погребението и за гроб, но Пухберг отказа. Господин Моцарт и без това доста му дължал, търговецът не искал да му се върнат парите, но не виждал и смисъл да харчи още, след като е изгубил вече толкова много. Вецлар беше в предните части на императорската войска, която чакаше заповед да нахлуе във Франция, за да смаже революцията, и Софи се обърна към най-близкия приятел на Волфганг — барон ван Свитен.

Баронът беше в лошо настроение. Императорът го бе уволнил от длъжността председател на придворната комисия по образованието, с която баронът толкова се гордееше, и макар, както преди, да притежаваше солидно състояние, уволнението означаваше, че на влиянието му в двора е настъпил край. Смъртта на Волфганг наистина силно го разстрои, ала откак Моцарт се произнесе неодобрително за симфонията му, баронът охладня към него.

Той каза на Софи:

— Разбира се, не мога да допусна тялото на моя приятел да бъде хвърлено в някой трап с най-окаяни бедняци. Ще платя погребение трета категория.

Това означаваше най-евтино погребение, но нямаше смисъл да се спори. Когато Софи завърши всички приготовления, ван Свитен ѝ връчи необходимата сума: осем гулдена и петдесет и шест крайцера за погребението и три гулдена за катафалката. „Волфганг похарчи също толкова за погребението на любимия си скорец“ — помисли с болка Софи. Констанце покорно се съгласи — тя беше твърде изнемощяла, за да възразява.

Погребението на Волфганг се състоя следобед на другия ден след смъртта му. Малкият ковчег бе изнесен от дома на Раухенщайнгасе, откараха го до катедралата „Свети Стефан“ и го поставиха в параклиса на Светия кръст, който се намираще на север от катедралата. Подир

ковчега вървяха само няколко души — ван Свитен, Салиери, Динер, Софи, Ана Готлиб, Албрехтсбергер и Зюсмайер — госпожа Вебер остана вкъщи при Констанце, прикована на легло от силния шок. Денят беше тих и в параклиса както обикновено се намираха монаси и монахини, дошли от провинцията да видят това чудо на християнския свят — най-прочутата катедрала в империята; ала никой от тях дори не обърна глава, когато внесоха ковчега. Погребението е нещо обикновено, а при това по всичко личеше, че е умрял някакъв неизвестен бедняк. За това свидетелствуваха небоядисаният ковчег и твърде скромната процесия.

След опелото отново поставиха ковчега на катафалката и конят потегли към гробището.

Малкото гробище „Свети Марко“ бе създадено само преди пет години благодарение на усилията на паството от катедралата „Свети Стефан“ — за онези, които нямат средства да погребат близките си по-достойно. И когато колата се затресе по едрата каменна настилка на пътя, който водеше към предградието Ландщрасе, след нея вече не вървеше никой. Небето се покри е облаци, предвещаваше виелица, а и да се измине такова разстояние пеша, беше твърде голямо усилие.

В „Свети Марко“ имаше само един гробар. Денят днес се точел съвсем бавно, оплака се той на коларя. И тъкмо завършваше общия гроб.

Този гробар беше стар и малко глух; вече бе наредил много ковчези покрай дългия тесен изкоп. Той обичаше реда във всичко и се гордееше с грижливостта си. Не чу името, но съобрази, че покойникът трябва да е дребен на ръст, то личеше ясно по ковчега, пък е и бедняк, щом погребението му е трета категория. Само такива погребения стават без съпровождачи. Няма кой да го почерпи! Поне един гулден.

Коларят свали ковчега на земята до другите ковчези, след което побърза да си отиде. Той презираше такива погребения. Едва покриваше разходите за коня и колата.

Тялото на Моцарт се озова в общия гроб, където на три реда бяха нахвърляни много други мъртъвци.

Двама души все пак отидоха този ден на гробището „Свети Марко“. Албрехтсбергер, трогнат от грижата на Волфганг за него,

пристигна тук, когато ковчегът беше вече заровен. Очакваше да види много карети около катедралата и когато погледът му не откри нито една, изгуби доста време, докато склони някой кочияш да го откара до „Свети Марко“. Трудно намериха и самото гробище. Гробарят вече си бе отишъл, а пазачът рече:

— Днес цял ден погребвахме хора. Откъде да зная къде е заровен вашият приятел?

Беше вече съвсем тъмно, когато Ана Готлиб пристигна на „Свети Марко“ с карета, която успя да наеме с парите, получени за ролята ѝ във „Вълшебната флейта“.

С нея пазачът се отнесе по-иначе тя беше толкова хубавичка и толкова печална, явно е изгубила своя любим, помисли си той, и се постара да бъде внимателен:

— Вашият приятел не е погребан при най-бедните. А къде е този общ гроб, никой не знае. Казвате, че погребението му било трета категория. Това е в един голям парцел, ей там, отвъд кръста. Там днес погребвахме много хора.

Ана се озова пред пресния гроб; той се точеше надалеч и тя не можеше да определи къде са пуснали в земята последния ковчег. Всичко стана не така, както тя очакваше. Но Ана го обичаше и знаеше, че винаги ще го обича, независимо че той отблъсна любовта ѝ. Не беше казвал никому груба дума. От момента, в който тя, съвсем малка, се запозна с него, той винаги е бил много внимателен. И колко много знаеше за музиката и за чувствата на хората! Ще разбере ли някой от приятелите му какъв човек са изгубили?

Ана остави на земята едно цвете, макар да съзнаваше, че в декемврийския студ то скоро ще загине. На небето вече имаше звезди, толкова звезди — безброй. Сега те ще блестят над Волфганг, над неговата музика, която ѝ донесе много радост и щастие. И тогава тя заплака. Плачеше за Волфганг, плачеше за себе си, плачеше за всички покойници, завинаги изчезнали от света. А после изведнъж се успокои. Не, той не е изчезнал. Той не може да изчезне, той, с неговата музика, станала неразделна част от нейното съществуване. Може и да е по-добре, че са го погребали точно така, помисли си Ана, сиянието на славата му ще се разпространи над всички безименни покойници, озовали се в

общия гроб с него — защото никой сега не ще узнае кой от тях е Моцарт.

Издание:

Дейвид Вайс. Възвишено и земно

Рецензенти: Димитър Зенгинов, Цветана Калудиева

Редактор: Красимира Тодорова

Редактор на издателството: Екатерина Дочева

Художник: Божидар Икономов

Художествен редактор: Григорий Зинченко

Технически редактор: Грета Валтер

Коректори: Антоанета Петрова, Петя Величкова

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.